Handbibliotek

Betænkning
om

forbrugeraftaler om arbejder på løsøre og fast ejendom (forbrugertjenester)

afgivet af et udvalg
nedsat af Justitsministeriet

ex. 2
DET JURIDISKE LABORATORIUM VED KØBENHAVNS UNIVERSITET

Betænkning nr. 1133
1988

ISBN 87-503-6987-3
Ju 00-198-bet.
JJ trykteknik a-s, København, 12204

Indholdsfortegnelse

Side

Kap. I

Indledning . . . 7

1. Udvalgets nedsættelse og kommissorium . . . 7
2. Udvalgets sammensætning . . . 9
3. Udvalgets arbejde . . . 10
4. Udvalgsarbejdets afbrydelse og genoptagelse . . . 11
5. Behovet for yderligere udvalgsarbejde på tjenesteydelsesområdet . . . 12

Kap. II

Almindelige bemærkninger om lovgivningsbehovet og resumé af udvalgets forslag . . . 15

1. Gældende ret . . . 15
2. Vurdering af behovet for indførelse af civilretlige regler og afgrænsning af området for udvalgets overvejelser . . . 19
3. Resumé af udvalgets forslag . . . 21

Kap. III

Hovedpunkterne i udvalgets forslag . . . 29

1. Lovudkastets anvendelsesområde . . . 29
   a. Parterne . . . 30
   b. Arbejder på fast ejendom . . . 32
   c. Arbejder på løsøre . . . 36
   d. Forvaring . . . 39
   e. Lovudkastets betydning for tjenesteydelsesområdet iøvrigt . . . 40
2. Reglernes fravigelighed . . . 41
3. Arbejdets udførelse og omfang . . . 42
   a. Den erhvervsdrivendes hovedforpligtelse . . . 42
   b. Den erhvervsdrivendes pligter iøvrigt, herunder til at vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre . . . 43
   c. Særligt om tillægsarbejde . . . 45
4. Risikoen for arbejdets hændelige undergang . . . 47
5. Forsinkelse med arbejdets aflevering . . . 52
   a. Forsinkelsesbegrebet . . . 53
   b. Forbehold om tidsfristforlængelser som følge af ekstraordinære, udefra kommende omstændigheder . . . 57

c. Forbrugerens retsstilling ved forsinkelse . . . 58
1° Forbrugerens ret til at holde vederlaget tilbage . . . 58
2° Forbrugerens hævebeføjelse . . . 60
3° Forbrugerens krav på naturalopfyldelse . . . 63
4° Forbrugerens krav på erstatning . . . 64
d. Reklamation over forsinkelse . . . 68
6. Mangler ved arbejdet . . . 70
a. Mangelsbegrebet . . . 70
1° Det generelle mangelsbegreb . . . 72
2° Urigtige eller vildledende oplysninger vedrørende arbejdet . . . 76
3° Tilsidesættelse af den erhvervsdrivendes loyale oplysningspligt . . . 79
4° Strid med forskrifter udstedt af det offentlige eller med almindelige sikkerhedsmæssige krav . . . 81
b. Forbrugerens mangelsbeføjelser . . . 84
1° Forbrugerens adgang til at kræve afhjælpning af mangler . . . 85
2° Forbrugerens adgang til at kræve et til mangelen svarende afslag i prisen . . . 87
3° Forbrugerens hævebeføjelse . . . 89
4° Erstatning for mangler . . . 90
c. Den erhvervsdrivendes ret til at foretage afhjælpning . . . 93
d. Reklamation over mangler . . . 94
e. Forældelse af mangelsbeføjelser . . . 96
f. Forholdet til tidligere leverandørled . . . 105
7. Den erhvervsdrivendes ansvar for beskadigelse af forbrugerens ejendom . . . 110
8. Prisen for arbejdet . . . 114
a. Prisens fastsættelse . . . 115
b. Prisoverslag . . . 119
c. Ændrede forudsætninger vedrørende prisen . . . 122
d. Den erhvervsdrivendes pligt til at udfærdige specificeret regning. Vederlagskravets forfaldstid . . . 126
e. Forbrugertjenester ydet på kredit . . . 129
f. Forbrugerens misligholdelse af sin betalingsforpligtelse . . . 129
9. Forbrugerens adgang til at træde tilbage fra aftalen . . . 130
10. Forbrugerens manglende afhentning af den genstand, arbejdet vedrører . . . 137

Kap. IV
Udkast til forslag til lov om forbrugeraftaler om arbejder på løsøre og fast ejendom (forbrugertjenester) . . . 143

Kap. V
Bemærkninger til lovudkastet 153

Bilag

Bilag 1 Den svenske konsumenttjänstutrednings udkast til konsumenttjänstlag (SOU 1979:36).
Bilag 2 Den svenske konsumenttjänstlag (SFS 1985:716 som ændret ved SFS 1985;987).
Bilag 3 Norsk betænkningsudkast til lov om forbrukertjenester (NOU 1979:42).
Bilag 4 Finsk betænkningsudkast til lag om konsumenttjänster (1982:50).
Bilag 5 Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (AB 72).
Bilag 6 Monopoltilsynets bekendtgørelser vedrørende fakturering af visse tjenesteydelser.
a. M.T. nr. 1-86 om fakturering afvej-; jord-; kloak- og betonarbejde, murer-; tømrer- og bygningssnedkerarbejde, elektrikerarbejde samt blikkenslager- og VVS-arbejde.
b. M.T. nr. 2-86 om fakturering af malerarbejde.
c. M.T. nr. 5-86 om fakturering og prisskiltning af autoreparation.
Bilag 7 Monopoltilsynets bekendtgørelse om indeksregulering af entreprisesummer for bygge- og anlægsarbejder (M.T. nr. 10-77).
Bilag 8 Kap XIV i forbrugerkommissionens betænkning **III** (nr. 738/1975).
Bilag 9 Svensk lag om näringsidkares rätt att sälja saker som inte har hämtats (SFS 1985:982).

Kapitel I

Indledning

1. Udvalgets nedsættelse og kommissorium

I november 1976 nedsatte Justitsministeriet et udvalg med den opgave at overveje behov og muligheder for en lovmæssig regulering af aftaler vedrørende tjenesteydelser med henblik på at sikre forbrugerne en rimelig og tidssvarende retsbeskyttelse. Udvalgets kommissorium lyder således:

"Udvalget har til opgave at overveje behov og muligheder for en lovmæssig regulering af aftaler vedrørende tjenesteydelser med henblik på at sikre forbrugerne en rimelig og tidssvarende retsbeskyttelse, og at udarbejde forslag til sådan lovgivning i det omfang, som udvalgets overvejelser giver anledning til.

1. Udvalget skal på tjenesteydelsernes område overveje og udarbejde forslag til en videreførelse af den række af lovgivningsforanstaltninger med henblik på forbedring af forbrugerens retsbeskyttelse, som er blevet gennemført i de senere år, eller som for tiden er under overvejelse i andre udvalg og i de berørte ministerier.

Forbrugerkommissionens betænkning III indeholder i kapitel XIV en redegørelse om forbrugerens retsstilling vedrørende arbejds- og tjenesteydelser. De heri fremsatte synspunkter og forslag bør danne udgangspunkt for udvalgets overvejelser.

En arbejdsgruppe under Nordisk komité for konsumentspørgsmål har i 1974 afgivet en rapport om "konsumenttjänster" (NU 1974:16), som ligeledes bør inddrages i udvalgets arbejde.

Ved skrivelse af 17. september 1975 har justitsministeriet anmodet købelovsudvalget om på grundlag af Forbrugerkommissionens forslag og henstillinger i betænkning III at overveje og fremkomme med forslag om de særlige spørgsmål i forbindelse med forbrugerkøb. En særlig lovgivning om forbrugerkøb er allerede gennemført i Sverige og Norge. De principper, som vil blive lagt til grund for lovgivningen om forbrugerkøb, vil være af særlig interesse for udvalgets arbejde, idet dette skal sigte mod gennemførelse af en lovgivning om forbrugerbeskyttelse ved aftaler om tjenesteydelser, som - i det omfang der er behov og praktisk mulighed herfor - kan udgøre et sidestykke til lovgivningen om forbrugerkøb. Det må dog herved tages i betragtning, at udgangspunktet for en lovgivning om forbrugerbeskyttelse ved tjenesteydelser er et andet end ved køb, idet aftaler om tjenesteydelser i forvejen kun i meget ringe omfang er reguleret ved lovgivning af civilretlig karakter.

2. Ved afgrænsningen af de aftaler, som falder under udvalgets arbejdsområde, skal begrebet "tjenesteydelser" forstås i vid forstand. Det dækker således bl.a. håndværksmæssige og andre arbejdsydelser, serviceydelser, transportydelser, ydelser fra liberale erhverv, opbevaring og undervisning. Der er ikke tilsigtet nogen begrænsning derved, at ordet "tjenesteydelser" er benyttet alene i stedet for udtrykket "arbejds- og tjenesteydelser", som er anvendt i Forbrugerkommissionens betænkning III.

En fælles lovgivning om alle typer af aftaler inden for dette meget omfattende område må formentlig anses for udelukket. Det er ej heller tanken, at udvalget skal søge at dække hele tjenesteydelsesområdet gennem forslag om særlovgivning for hver enkelt aftaletype eller -gruppe. Ved den

udvælgelse, som herefter må foretages, bør udvalget koncentrere sig om de typer af tjenesteydelser, hvor behovet for øget beskyttelse af forbrugeren må anses for størst. Der bør endvidere lægges vægt på muligheden for fælles regulering af aftaler inden for beslægtede arter af tjenesteydelser.

Som eksempler på aftaletyper, som ud fra disse synspunkter formentlig kunne egne sig til at blive taget op til overvejelse i udvalget, kan nævnes aftaler om reparations-, vedligeholdelses- og installationsarbejder vedrørende løsøre og fast ejendom samt aftaler inden for rejsebureauområdet.

Aftaler om bygge- og anlægsarbejder på fast ejendom, der ikke har karakter af reparation og vedligeholdelse, falder uden for udvalgets arbejdsområde. Det samme gælder aftaler om leje af fast ejendom, hvorimod aftaler om leje af løsøre vil kunne inddrages i udvalgets overvejelser, såfremt der findes at være anledning hertil. Arbejdsaftaler, hvorved der etableres et egentligt ansættelsesforhold, ligger uden for udvalgets område.

Forsikringsaftaler falder uden for udvalgets arbejdsområde, idet aftaleforholdet her i forvejen er lovreguleret. Det samme gælder en væsentlig del af transportaftalerne. For forsikringsaftalernes vedkommende er spørgsmålet om, hvorvidt de gældende regler er tilfredsstillende ud fra hensynet til forbrugeren, under overvejelse i Forsikringsaftaleudvalget.

Udvalget skal i første række beskæftige sig med aftaler om tjenesteydelser, som indgås mellem forbrugeren og private erhvervsdrivende som led i erhvervsvirksomheden. Tjenesteydelser, der hidrører fra offentlig virksomhed, kan inddrages i udvalgets overvejelser, når den offentlige virksomhed kan sidestilles med privat erhvervsvirksomhed.

Offentlig kontrol med en virksomhed i form af krav om autorisation, uddannelsesmæssige krav til udøveren eller tilsyn med driften udelukker ikke, at udvalget kan tage aftaleforholdet mellem de erhvervsdrivende og forbrugeren op til overvejelse. Sådanne forhold bør dog indgå i bedømmelsen af behovet for en særlig lovgivning herom. Visse former for virksomhed, navnlig inden for de liberale erhverv, må dog under hensyn bl.a. til omfanget af det offentliges kontrol på forhånd anses for mindre egnede til at blive inddraget i udvalgets arbejde. Dette gælder således bankernes, sparekassernes og realkreditinstitutternes virksomhed samt eksempelvis advokat-, landinspektør-, læge-; tandlæge- og dyrlægevirksomhed.

I visse tilfælde er en tjenesteydelse at anse for et accessorium til et køb af en løsøregenstand, eksempelvis hvor sælgeren påtager sig at installere genstanden eller at foretage løbende tilsyn og vedligeholdelse. Sådanne blandede kontraktsforhold kan udvalget inddrage i sine overvejelser, såfremt det finder anledning hertil. Det samme gælder aftaler om bestilling af genstande, hvor forbrugeren leverer det for tilvirkningen fornødne stof, og som derfor falder uden for købeloven, jf. dennes § 2.

3. Inden for de udvalgte arter af tjenesteydelser vil det være en hovedopgave for udvalget at sigte mod en lovmæssig regulering, der sikrer forbrugeren visse ufravigelige beføjelser i tilfælde af misligholdelse fra medkontrahentens side. Fælles for mange tjenesteydelser - og særegent for disse- er dels spørgsmålet om omfanget af den bestilte ydelse, dels spørgsmålet om grundlaget for beregningen af vederlaget.3£Udvalget bør koncentrere sine overvejelser om sådanne lovbestemmelser, som må anses for mest påkrævede ud fra ønsket om at styrke forbrugerens retsstilling. Det er således ikke tanken, at udvalgets arbejde skal sigte mod en regulering af aftaleforholdet, som i omfang og oplæg kan sidestilles med købelovgivningen.

Udvalgets opgave er begrænset til en lovmæssig regulering af aftaleforholdet mellem tjenesteyderen og forbrugeren. Udvalget skal således ikke udarbejde forslag til andre former for lovgivningsforanstaltninger, som kunne tænkes at være egnede til at beskytte forbrugerne på tjenesteydelsesområdet, eksempelvis lovgivning om autorisationsordninger.

4. Udvalget kan afgive delbetænkninger.

Udvalget kan tilkalde særlig sagkyndige eller andre til at deltage i drøftelser i udvalget.

Såfremt udvalget ønsker at iværksætte undersøgelser, der skønnes at medføre særlige udgifter, forudsættes det, at udvalget over for justitsministeriet fremkommer med indstilling herom.

Udvalgets arbejde skal ske i samarbejde med de tilsvarende udvalg i de øvrige nordiske lande!'

Den række af lovgivningsforanstaltninger med henblik på at sikre forbrugernes retsstilling, som der henvises til i kommissoriet, er siden udvalgets nedsættelse blevet suppleret med især følgende lovgivningsinitiativer:

Ved lov nr. 139 af 29. marts 1978 om visse forbrugeraftaler (dørsalg, postordresalg og løbende tjenesteydelser m.v.), som trådte i kraft den 1. januar 1979, er sket en lovmæssig regulering af forbrugernes retsstilling i relation til visse særlige salgsmetoder, som tidligere har givet anledning til misbrug. Loven indeholder bl.a. et forbud imod, at erhvervsdrivende uanmodet retter henvendelse til forbrugerne i forsøg på at få en aftale i stand, ligesom loven indeholder regler om fortrydelses- og opsigelsesret for forbrugeren i særlige situationer.

Ved lov nr. 147 af 4. april 1979 om ændring af købeloven (forbrugerkøb), som trådte i kraft den 1. januar 1980, blev der indført visse særlige regler kun gældende for forbrugerkøb, ligesom en række af købelovens bestemmelser, særligt bestemmelserne om køberens misligholdelsesbeføjelser, blev gjort ufravigelige, således at de ikke kan fraviges til skade for køberen i forbrugerkøb. Den gennemførte lovændring bygger på en betænkning nr. 845 om forbrugerkøb afgivet af købelovudvalget i sommeren 1978.

Pr. 1. april 1983 afløstes afbetalingsloven af lov nr. 275 af 9. juni 1982 om køb på kredit, hvormed der gennemførtes en civilretlig regulering af hele kreditkøbsområdet. Hovedvægten i loven er lagt på at styrke kreditkøbernes retsstilling og herunder specielt sikre forbrugerne en øget og tidssvarende retsbeskyttelse. Loven er udarbejdet på grundlag af betænkning nr. 839 om køb på kredit, som blev afgivet i foråret 1978 af kreditkøbsudvalget.

Endvidere har justitsministeriet i februar 1980 nedsat et udvalg, som har til opgave at overveje behov og muligheder for en lovmæssig regulering af aftaler om opførelse eller salg af fast ejendom med henblik på at sikre forbrugerne en rimelig og tidssvarende retsbeskyttelse på dette område (udvalget om forbrugerbeskyttelse ved erhvervelse af fast ejendom). Det nævnte udvalg har i august 1987 afgivet en delbetænkning om tilbagetrædelsesret ved aftaler om køb af fast ejendom og opførelse af bygning (betænkning nr. 1110).

Endelig skal nævnes, at der ved lov nr. 150 af 10. april 1979 som ændret ved lov nr. 88 af 17. marts 1982 om en rejsegarantifond er gennemført en garantiordning, som sikrer deltagere i selskabsrejser hjemtransport samt godtgørelse af forudbetalte beløb for rejser, som et rejsebureau på grund af økonomiske vanskeligheder ikke er i stand til at gennemføre.

2. Udvalgets sammensætning

Udvalget har følgende sammensætning:
Formand: Professor Halvor Lund Christiansen
Medlemmer: Landsdommer, dr. jur. Peter Blok
Professor Børge Dahl (efter indstilling fra Forbrugerrådet)
Landsdommer, næstformand i Forbrugerklagenævnet, Hugo Wendler Pedersen
Direktør Laue Traberg Smidt, Håndværksrådet
Direktør for Familieretsdirektoratet Christian Trønning,

Advokat Ignaz Tulinius (efter indstilling fra Advokatrådet)
Sekretær: Byretsdommer Lene Pagter Kristensen.

Peter Blok indtrådte som medlem i september 1978. Han havde indtil da - som fuldmægtig i Justitsministeriet - fungeret som sekretær for udvalget, hvilket hverv samtidig overgik til daværende fuldmægtig i justitsministeriet Lene Pagter Kristensen.

Christian Trønning indtrådte som medlem i august 1981, på hvilket tidspunkt daværende kontorchef i Justitsministeriet, nu landsdommer Torben Melchior udtrådte.

I en række af udvalgets møder har kontorchef Lars Nielsen, Håndværksrådet, deltaget som suppleant for direktør Laue Traberg Smidt.

Arbejdet med at renskrive betænkningen er udført af overassistent Bente Saxkjær.

3. Udvalgets arbejde

I overensstemmelse med de retningslinier, som er givet i udvalgets kommissorium, og under hensyn til udvalgets sammensætning har udvalget valgt at koncentrere sig om aftaler om reparations-, vedligeholdelses- og installationsarbejder vedrørende løsøre og fast ejendom. Udvalget har i den forbindelse lagt afgørende vægt på at udarbejde et udkast til lovregler, som samtidig med, at det sikrer forbrugerne en rimelig og tidssvarende retsbeskyttelse, tillige tager skyldigt hensyn til den erhvervsdrivende, som forbrugeren har indgået aftalen med, og som inden for udvalgets område ikke sjældent vil tilhøre gruppen af mindre erhvervsdrivende.

Også i de øvrige nordiske lande har det tilsvarende udvalgsarbejde været koncentreret om aftaler om reparations-, vedligeholdelses- og installationsarbejder vedrørende løsøre og fast ejendom. De norske og svenske udvalg afgav betænkning herom i juni 1979, NOU 1979 : 42 Forbrukertjenester og SOU 1979 : 36 Konsumenttjänstlag, det finske i 1982, Kommitébetänkande 1982 : 50 avgivat av kommissionen för beredning av lagstiftning om konsumenttjänster. I Sverige er der på baggrund af den svenske betænkning fra 1979 blevet udarbejdet et lovforslag om konsumenttjänster, som blev vedtaget af den svenske rigsdag den 14. maj 1985, og som trådte i kraft den 1. juli 1986.

Udvalgets formand og sekretær har løbende deltaget i møder med repræsentanter for de tilsvarende udvalg i Norge, Sverige og Finland, ligesom der, efter at der i 1979 blev afgivet betænkninger i både Sverige og Norge, har været afholdt møder med de repræsentanter fra de norske og svenske justitsministerier, som på departementsniveau har beskæftiget sig med udarbejdelse af lovforslag på tjenesteydelsesområdet.

Udvalget afholdt i september 1979 et møde med repræsentanter fra en række af de vigtigste brancheorganisationer inden for det af udvalgsarbejdet berørte område.

Udvalget holdt i øvrigt i perioden 1976-82 44 møder.

Under denne møderække færdiggjordes et samlet udkast til lov om forbrugeraftaler om arbejder på løsøre og fast ejendom (forbrugertjenester).

Skal der gives forbrugerne en forsvarlig retsbeskyttelse, indebærer dette efter udvalgets opfattelse bl.a., at forbrugerne må tillægges en række ufravigelige misligholdelsesbeføjelser over for den erhvervsdrivende. Beror en mangel ved arbejdet på anvendelsen af materialer med skjulte mangler eller i øvrigt på fejl begået af den erhvervsdrivendes materialeleverandør eller andre tidligere leverandørled, kan der imidlertid let opstå en situation, hvor den erhvervsdrivende kommer i klemme, hvis den erhvervsdrivendes adgang til at gøre misligholdelsesbeføjelser gældende overfor materialeleverandøren eller andre tidligere leverandørled er afskåret på grund af f.eks. vidtgående forbehold om ansvarsfraskrivelse eller regler om hurtig forældelse. I udvalgets lovudkast var derfor indarbejdet et kapitel om forbrugerens og den erhvervsdrivendes forhold til materialeleverandøren og andre tidligere leverandørled, herunder producenten. Ved at give forbrugeren et direkte krav mod tidligere led uden hensyn til købelovens etårige reklamationsfrist og ved at lade den erhvervsdrivende indtræde i forbrugerens krav mod tidligere leverandørled i de tilfælde, hvor forbrugeren valgte at holde sig til den erhvervsdrivende, ville man på én gang få styrket forbrugerens retsstilling, få bragt den erhvervsdrivende ud af den ubehagelige klemme, han ellers kan være anbragt i, og få placeret det endelig ansvar for fejl m.v. begået af en materialeleverandør eller andre tidligere leverandørled hos vedkommende.

Udvalget var i forbindelse med kapitlet i lovudkastet om forholdet til tidligere led opmærksom på, at grossisthandelen og industrien ikke var repræsenteret i udvalget, men fandt dog uanset dette, at det burde overvejes at inddrage den omhandlede problemstilling, idet de af udvalget overvejede spørgsmål bør ses i en større sammenhæng og ikke blot som isolerede problemer i forholdet mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende. Det af udvalget udarbejdede udkast til lovregler om forholdet til tidligere leverandørled blev derfor i november 1982 drøftet på et møde mellem udvalget og repræsentanter for Industrirådet, Grosserer-Societetet og Provinshandelskammeret. På dette møde blev det af repræsentanterne for disse organisationer anført, at forholdet til tidligere leverandørled primært er en køberetlig problemstilling, og at spørgsmålet derfor først burde have været taget op i købelovudvalget, hvor Industrirådet, Grosserer-Societetet og Provinshandelskammeret er repræsenteret.

4. Udvalgsarbejdets afbrydelse og genoptagelse

Efter mødet med udvalget i november 1982 har Industrirådet, Grosserer-Societetet og Provinshandelskammeret i henvendelser til justitsministeren protesteret imod udvalgets behandling af problemstillingen vedrørende forholdet til tidligere leverandørled.

Udvalgsarbejdet, der stod umiddelbart foran sin afslutning gennem udarbejdelse

af betænkning, blev herefter sat i bero på Justitsministeriets overvejelser i anledning af de modtagne henvendelser. I skrivelse af 7. september 1984 fra justitsministeren til udvalget konkluderedes herefter følgende med hensyn til udvalgets kommissorium:

> "Justitsministeriet er enig med de nævnte organisationer i, at forholdet til tidligere leverandørled først og fremmest er et køberetligt spørgsmål. Under hensyn hertil og til, at Industrirådet, Grosserer-Societetet og Provinshandelskammeret ikke er repræsenteret i udvalget, finder justitsministeriet ikke, at det er hensigtsmæssigt, at udvalget beskæftiger sig yderligere med dette spørgsmål. På denne baggrund bør udvalgets betænkning ikke indeholde et lovudkast, der vedrører forholdet til tidligere leverandørled."

Efter udvalgsarbejdets genoptagelse har udvalget holdt yderligere 8 møder, således at udvalget ialt har holdt 52 møder.

Det lovudkast, udvalget herefter lægger frem med den foreliggende betænkning, regulerer i overensstemmelse med den skete tilføjelse til udvalgets kommissorium alene forholdet mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende og indeholder i den forbindelse regler om arbejdets udførelse og omfang, risikoens overgang, forsinkelse, mangler, skade på forbrugerens ejendom, prisen, forbrugerens adgang til at træde tilbage fra aftalen og den erhvervsdrivendes adgang til at sælge ikke afhentede genstande. Udvalget har dog bestræbt sig på at se udvalgets lovudkast i sammenhæng med den i øvrigt gældende retstilstand, hvilket bl.a. i forbindelse med omtalen af forbrugerens mangelsbeføjelser har foranlediget udvalget til at redegøre nærmere for sin principielle holdning med hensyn til, hvad der bør gælde vedrørende forholdet til tidligere leverandørled. Hvilken betydning den nævnte ændring af udvalgets kommissorium har fået for de enkelte udvalgsmedlemmers stillingtagen til udvalgets lovudkast, redegøres der nærmere for i kapitel III, pkt. 6, e og f.

5. Behovet for yderligere udvalgsarbejde på tjenesteydelsesområdet

I udvalgets kommissorium er udover arbejder på løsøre og fast ejendom peget på en række andre aftaletyper inden for tjenesteydelsesområdet, som der kunne være anledning til at tage op til overvejelse med henblik på lovregulering af parternes pligter og rettigheder.

I kommissoriet er særligt nævnt, at aftaler om udleje af løsøre kan inddrages i udvalgets arbejde. Behovet for regulering af sådanne aftaler har i mellemtiden været overvejet i kreditkøbsudvalget, jfr. betænkning nr. 876/1979, Tillæg til betænkning om køb på kredit, Om udlejning af løsøre. Kreditkøbsudvalget fandt ikke, at der på daværende tidspunkt var behov for lovgivning om udleje af løsøre til forbrugere, bl.a. fordi udleje af løsøre til private havde et ret begrænset omfang. Udviklingen siden da har imidlertid indebåret en betydelig vækst i denne aftaletype, både hvad angår korttidsleje, f.eks. på medieområdet (video m.v.), og langtidsleje. Da denne udvikling

må forventes at fortsætte, kan der være behov for en fornyet overvejelse af lovgivningsbehovet, jfr. herved også Forbrugerklagenævnets årsberetning 1985 s. 17-25 indeholdende en redegørelse for en række urimelige vilkår ved udleje af videobånd m.v. Ved langtidsleje er det f.eks. et væsentligt problem, hvor lang tid forbrugeren skal være bundet, og med hvilket varsel der kan siges op. Dette problem kunne teknisk løses ved f.eks. at udvide reglen i forbrugeraftalelovens § 14, stk. 2, til at omfatte aftaler om leje af løsøre til forbrugere, således at disse kunne siges op med 3 måneders varsel, når der er gået 3 måneder efter aftalens indgåelse, således at den maksimale bindingsperiode ville være 6 måneder efter kontraktens indgåelse.

I kommissoriet er også specielt peget på aftaler inden for rejsebureauområdet. I mellemtiden er en del af behovet for forbrugerbeskyttelse på dette område blevet imødekommet ved rejsegarantifondsloven fra 1979. Endvidere har Nordisk Embedsmandskomité for Konsumentspørgsmål udsendt en rapport, NEK-rapport 1985:4, Konsumentskydd vid sällskapsresor, en samnordisk utredning. Med udgangspunkt i denne forhandles der for tiden via forbrugerombudsmændene i de nordiske lande om et sæt standardbetingelser. Hvorvidt et eventuelt forhandlingsresultat vil være tilstrækkeligt til løsning af de foreliggende problemer på ferierejseområdet, kan imidlertid være tvivlsomt. Da EF-Kommissionen endvidere har påbegyndt arbejde med henblik på udstedelse af et direktiv om selskabsrejser, kan det måske være hensigtsmæssigt med overvejelser om og forberedelse af lovgivning vedrørende selskabsrejser, individuelle rejser, hotelophold m.v. gennem et fortsat udvalgsarbejde.

EF-Kommissionen har også overvejet et direktiv om fjernundervisning, et område, som også her i landet har givet anledning til betydelige problemer, jfr. herved Forbrugerklagenævnets årsberetning 1977 s. 9 og 11 ff. En arbejdsgruppe under Undervisningsministeriet har overvejet disse problemer, jf. Forbrugerklagenævnets årsberetning 1979 s. 8, uden at dette har ført til, at der er skabt sikkerhed for, at der f.eks. ikke udbydes kurser, hvis faglige indhold er totalt forældet, noget, som faktisk er forekommet, hvilket i sig selv synes at nødvendiggøre en nøje overvejelse af behovet for og mulige midler til øget forbrugerbeskyttelse på dette område.

I kommissoriet nævnes, at en væsentlig del af transportaftalerne i forvejen er lovreguleret. Denne lovgivning er i vidt omfang baseret på internationale konventioner og aftaler. Den indebærer f.eks. erstatningsmaksimeringer, som ikke gælder på andre områder, ansvarsfraskrivelsesmuligheder, som på andre områder anses for urimelige, o.s.v., og er således ikke særlig godt afstemt med almindelige retsprincipper og nyere forbrugerlovgivning, hvilket kunne tale for en overvejelse af denne lovgivning ud fra et forbrugerbeskyttelsesperspektiv.

En enig forbrugerkommission bortset fra Håndværksrådets repræsentant foreslog i Forbrugerkommissionens betænkning III (nr. 738/1975), at reparationsarbejder inden for det private område blev undtaget fra licitationsloven, og at det i øvrigt blev nærmere overvejet, om ikke også andre arbejder for private af begrænset omfang blev undtaget (se kommissionens rekommandationer 8 og 9, betænkningen s. 96, jf. s. 91). Udvalget er ikke gået ind i en overvejelse heraf. Udvalget skal derfor indskræn-

ke sig til at pege på, at en gennemførelse af forbrugerkommissionens synspunkter lovteknisk kunne ske ved indsættelse i licitationslovens § 1 af en bestemmelse om, at loven ikke finder anvendelse på arbejder omfattet af lov om forbrugeraftaler om arbejder på løsøre og fast ejendom. Undtagelsen kunne i givet fald overvejes begrænset til at angå licitationslovens § 5, idet det navnlig synes at være dennes straf sanktionerede begrænsninger i adgangen til indhentelse af underhåndsbud, som kan medføre, at forbrugere uforvarende bliver anbragt i en ubehagelig situation.

Udvalget skal også pege på det problem, der er forbundet med, at en vare eller tjeneste tilbydes under et bestemt varemærke tilhørende en anden end den virksomhed, som med forbrugeren indgår aftalen om salg eller udførelse af arbejde m.v. I forbindelse med f.eks. køb af benzin eller udførelse af en reparation på en tankstation vil forbrugerne ofte gå ud fra, at der entreres med vedkommende benzinselskab, ikke den enkelte tankstations selvstændige ejer eller forpagter. Med væksten i udviklingen af franchisesystemer, d.v.s. aftaler hvorved en uafhængig virksomhed får ret til at markedsføre en anden virksomheds varer eller tjenesteydelser under benyttelse af denne virksomheds varemærke m.v., må det formodes, at denne problemstilling vil få stadig voksende betydning, ikke mindst på tjenesteydelsesområdet. Da der imidlertid ikke er tale om et specifikt tjenesteydelsesproblem, men et generelt forbrugerproblem, har udvalget undladt at overveje det nærmere. Udvalget ser imidlertid gerne problemet overvejet nærmere med henblik på at sikre forbrugerne klar besked om, hvem der entreres med, henholdsvis en retsstilling i overensstemmelse med de ved anvendelse af et bestemt selskabs varemærke skabte forbrugerforventninger.

Da udvalget har fundet, at det til nærmere overvejelse af behovet for øget forbrugerbeskyttelse vedrørende andre forbrugertjenester end arbejder på løsøre eller fast ejendom, f.eks. i forbindelse med transportaftaler, undervisning, ferierejser, eller leje af løsøre, og eventuel udarbejdelse af regelsæt herom ville være hensigtsmæssigt med en ændret repræsentation i udvalget, har udvalget valgt ikke at gå ind i sådanne overvejelser. Udvalget betragter på denne baggrund sit arbejde som endeligt afsluttet med afgivelsen af nærværende betænkning. Udvalget har således ikke herved taget stilling til, hvorvidt der kan antages at være behov for gennem fortsat udvalgsarbejde at behandle andre tjenesteydelser på tilsvarende måde, som det er gjort i denne betænkning, for så vidt angår arbejder på løsøre og fast ejendom.

København den 1. september 1987.

Halvor Lund Christiansen (formand) — Ignaz Tulinius

Christian Trønning — Børge Dahl

Hugo Wendler Pedersen — Laue Traberg Smidt

Peter Blok

Lene Pagter Kristensen

Kapitel II

Almindelige bemærkninger om lovgivningsbehovet og resumé af udvalgets forslag

1. Gældende ret

Begrebet "arbejds- og tjenesteydelser" (i det følgende blot benævnt tjenesteydelser) har ikke noget fast og entydigt juridisk indhold, men vil ofte f.eks. inden for erhvervs- og skattelovgivningen være anvendt i vid betydning som omfattende alle ydelser præsteret af erhvervsdrivende, som falder uden for området for salg af løsøre eller af fast ejendom.

Under denne vide opfattelse af tjenesteydelsesbegrebet falder efter den traditionelle juridiske systematik bl.a. følgende aftaletyper: leje af løsøre, pengelån, forsikring, værksleje (d.v.s. aftaler, hvor tjenesteyderen har påtaget sig at frembringe et arbejdsresultat) og andre arbejdsaftaler (bortset fra ansættelsesforhold), herunder serviceydelser, undervisning og ydelser fra liberale erhverv, forvaring og transportkontrakter. Enkelte af disse kontraktstyper, f.eks. transport- og forsikringsaftaler, er allerede i dag undergivet en nærmere civilretlig regulering. For de fleste af de omtalte kontraktstypers vedkommende er dette imidlertid ikke tilfældet.

I Forbrugerkommissionens betænkning III, kapitel XIV, som er optrykt neden for som bilag 8, er under punkt F foretaget en nærmere gennemgang af retsstillingen inden for *civilrettens område* for især den del af tjenesteydelsesområdet, som omfatter håndværks- og reparationsydelser. Som omtalt her vil domstolene i vidt omfang anvende købelovens regler analogt, når et retsforhold skønnes at være af beslægtet art, ligesom adskillige af købelovens principper er udtryk for almindeligt anerkendte retsgrundsætninger og derfor også kan anvendes uden for købeområdet. Ved den ændring af købeloven, som trådte i kraft den 1. januar 1980, er der imidlertid i forbrugerkøb blevet gennemført en betydelig grad af præceptivitet, som ikke uden videre kan udstrækkes til andre områder uden direkte lovhjemmel herfor.

Tjenesteydelser adskiller sig endvidere i en række henseender fra, hvad der er karakteristisk for køb. Den aftalte ydelse foreligger således aldrig ved aftalens indgåelse, men skal først præsteres i fremtiden, og der kan derfor lettere end ved køb opstå tvivl med hensyn til aftalens omfang samt med hensyn til prisberegningen. Foreligger der misligholdelse fra tjenesteyderens side, påvirkes bestillerens misligholdelsesbeføjelser af, at tilbagegivelse af den præsterede ydelse normalt ikke kan finde sted. Også disse problemstillinger er der redegjort for anførte sted i Forbrugerkommissionens betænkning.

Samme sted er tillige redegjort for visse aftaleretlige problemer. På dette område er dog sket en vigtig udvikling, siden kommissionen først i 1975 afgav sin betænkning. Således blev i 1975 gennemført en generel ugyldighedsregel (aftalelovens § 36), hvorefter en aftale kan tilsidesættes helt eller delvist af domstolene, hvis det vil være i strid med redelig handlemåde at gøre den gældende. Denne bestemmelse vil bl.a. kunne påberåbes af forbrugere og andre over for en økonomisk stærkere og mere sagkyndig part, som anvender standardkontrakter med urimelige vilkår, eller som på anden måde benytter sig af sin overlegne stilling.

Loven om visse forbrugeraftaler (dørsalg m.v., postordresalg og løbende tjenesteydelser) indebærer dernæst en bedre beskyttelse af forbrugerne mod visse salgsmetoder, som har givet anledning til misbrug. Det er således efter loven som hovedregel forbudt erhvervsdrivende at tilbyde deres ydelser ved dørene, ligesom loven sikrer forbrugerne fortrydelsesret, hvis et køb eller en aftale om visse løbende forpligtelser er indgået uden for den erhvervsdrivendes faste forretningssted. Loven indeholder endvidere i § 14 en særlig opsigelsesregel for abonnementskontrakter vedrørende tjenesteydelser og lignende, således at det sikres, at forbrugeren ikke kan bindes i årevis til en sådan kontrakt.

Aftaler om især mindre håndværksydelser indgås i vidt omfang mundtligt, og der kan også af den grund let opstå tvivl om, hvad der er aftalt vedrørende arbejdets omfang og prisberegningen. Det forekommer endvidere ikke sjældent, at forbrugeren enten ikke får en faktura el.lign., hvoraf det fremgår, hvad reparationen har omfattet, eller at forbrugeren blot får en uspecificeret faktura, som ikke giver forbrugeren den fornødne mulighed for at bedømme arbejdets omfang og prisens rimelighed.

I de tilfælde, hvor der indgås en skriftlig aftale, vil dette ofte ske på grundlag af et standarddokument, som den erhvervsdrivende eller dennes brancheorganisation har udarbejdet til brug for aftaleindgåelsen, og som forbrugeren kun har ringe muligheder for at påvirke indholdet af. Forbrugeren vil iøvrigt ikke sjældent være ude af stand til at overskue rækkevidden af standardkontraktens nærmere vilkår, ligesom forbrugeren ofte blot vil underskrive kontrakten uden først at have læst den igennem, fordi vilkårene heri af forbrugeren opleves som normale og dermed akceptable eller uundgåelige.

Det forekommer også i et vist omfang, at den erhvervsdrivende gør brug af standardvilkår påtrykt fakturaen eller et andet dokument, som forbrugeren først får efterfølgende. Selv om vilkår, som der først gøres opmærksom på efterfølgende, normalt ikke vil være bindende for den anden part, vil denne, især hvis der er tale om en forbruger, ofte ikke være klar herover, og forholdet vil i hvert fald let kunne give anledning til tvist parterne imellem.

Er der tale om et mere omfattende arbejde på fast ejendom, vil parterne - også i forbrugerforhold - hyppigt have aftalt at anvende "almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed af 29. november 1972", benævnt AB 72, som er optrykt nedenfor som bilag 5. AB 72 er udsendt af ministeriet for offentlige arbejder og er udformet af et udvalg med repræsentanter for ministerier

og andre offentlige bygherrer, entreprenører og tekniske rådgivere, men uden repræsentanter for private bygherrer. Betingelserne er således et sæt standardvilkår, der har karakter af et "agreed document" mellem erhvervslivet og det offentlige som bygherre. Betingelserne opstiller en række generelle vilkår angående bygherrernes og entreprenørernes rettigheder og forpligtelser, ligesom der også er opstillet vilkår for ophævelse af kontraktsforholdet og behandling af tvister, herunder et vilkår om, at parternes tvister i anledning af arbejdet skal afgøres af Voldgiftsretten for bygge- og anlægsvirksomhed, hvis afgørelser er endelige og bindende.

Gøres brug af AB 72, vil der ofte være vedtaget forskellige tilføjelser og ændringer hertil. Dette kan skyldes, at bygherren har bistand af en rådgivende ingeniør og/eller arkitekt, som ofte i forbindelse med udarbejdelsen af udbudsgrundlaget, d.v.s. det grundlag, hvorpå den erhvervsdrivendes tilbud indhentes, vil have indarbejdet visse kontraktsbetingelser, som fraviger eller supplerer AB 72.

Den erhvervsdrivendes tilbud vil dernæst ofte være vedlagt de af Håndværksrådet eller Entreprenørforeningen udarbejdede standardforbehold suppleret af specielle faglige forbehold udarbejdet af brancheorganisationen inden for det pågældende fag. De nævnte standardforbehold er baseret på AB 72, men indeholder desuden visse tilføjelser, som bl.a. har til formål at virke som modvægt overfor bygherrens eventuelle fravigelser af AB 72 i udbudsmaterialet. Forbeholdene, hvis anvendelse inden for det statslige og statsstøttede byggeri er godkendt af boligministeriet, er anmeldt til monopoltilsynet.

Der vil i udbudsmaterialet eller i den mellem parterne indgåede kontrakt også kunne forekomme henvisninger til forskellige standardbetingelser, f.eks. Dansk Ingeniørforenings normer eller "generelle beskrivelsespositioner med supplement" (benævnt GB 73), som er udarbejdet på foranledning af Danske Arkitekters Landsforbund og udgivet på Arkitektens forlag.

Den ovenfor beskrevne anvendelse af flere sæt regler, betingelser o.s.v. er næppe tilfredsstillende i forbrugerforhold, især ikke, hvis forbrugeren ikke i forbindelse med aftaleindgåelsen har bistand af en sagkyndig rådgiver. Aftalegrundlaget, som det også for de mindre erhvervsdrivende kan være vanskeligt at holde rede på, vil for den almindelige forbruger let blive helt uoverskueligt, ligesom systemet medfører en nærliggende risiko for indbyrdes uoverensstemmelse mellem de forskellige regelsæt.

Er der tale om et ombygnings- eller renoveringsarbejde, hvortil der ydes statstilskud efter lov om boligforbedring og byfornyelse, følger det dog af § 6, stk. 2, i byggestyrelsens cirkulære af 11. november 1981 om pris og tid på bygge- og anlægsarbejder, at der kun må ske fravigelser fra AB 72, når særlige forhold i det enkelte tilfælde kan begrunde det.

Den *offentligretlige* regulering er på tjenesteydelsesområdet som helhed noget mere omfattende end den civilretlige regulering. Der kan herom henvises til punkt D og E i kapitel XIV i Forbrugerkommissionens betænkning III, optrykt neden for som bilag 8. Blandt de vigtigste offentligretlige reguleringer kan således fortsat henvises til monopol- og prislovgivningen, hvorefter monopoltilsynet fører kontrol med afta-

ler mellem erhvervsdrivende, som kan påvirke konkurrenceforholdene, ligesom tilsynet i vidt omfang har til opgave at føre kontrol med prisdannelsen. Som nævnt anførte sted har monopoltilsynet i medfør af den omtalte lovgivning mulighed for at fastsætte regler om fakturering og om mærkning eller skiltning med pris, såfremt tilsynet finder sådanne foranstaltninger egnede til at fremme konkurrencen. Bemyndigelsen for Monopoltilsynet til at pålægge en erhvervsdrivende tjenesteyder at skilte med prisoplysninger m.v. er blevet udvidet med gennemførelsen i 1977 af lov om mærkning og skiltning med pris m.v., som tillige indeholder visse regler om den erhvervsdrivendes oplysningspligt ved annoncering. I bilag 6 og 7 er medtaget en række eksempler på monopoltilsynets regelfastsættende virksomhed inden for prislovgivningens område.

Der kan som vigtige offentligretlige reguleringer ligeledes fortsat henvises til markedsføringsloven, som omfatter tjenesteydelser på lige fod med varer såvel i forhold til generalklausulen i § 1 som i forhold til reglerne om oplysning og vejledning, garantierklæringer og forbudene mod forskellige salgsfremmende foranstaltninger.

Som en anden vigtig offentligretlig regulering kan nævnes licitationsloven (lov nr. 216 af 8. juni 1966). Licitationsloven finder kun anvendelse på tilbudsgivning ved arbejder og leverancer inden for bygge- og anlægsvirksomhed. Loven finder anvendelse, også selv om en forbruger optræder på egen hånd uden sagkyndig assistance. Loven indeholder nærmere regler om fremgangsmåden, når et arbejde udbydes i licitation, hvorved forstås, at flere opfordres til inden for et bestemt tidspunkt at afgive skriftlige tilbud på udførelse af samme arbejde eller leverance, jf. nærmere lovens § 2, stk. 1. Endvidere foreskriver loven en begrænsning i adgangen til at indhente underhåndsbud på samme arbejde eller leverance, idet der ikke må indhentes mere end to underhåndsbud på arbejder og leverancer inden for bygge- og anlægsvirksomhed, medmindre der er forløbet mindst 6 måneder fra licitationsdagen, henholdsvis efter modtagelsen af det seneste underhåndsbud, eller 3 måneder efter annullering af licitationen eller underhåndsbudene. Loven tilsigter dels at beskytte bygherrer mod konkurrencebegrænsende aftaler fra de bydendes side, dels at værne de bydende imod, at bygherren benytter modtagne tilbud til at presse andre virksomheder til at afgive lavere tilbud.

Er der tale om et bygge- og anlægsarbejde, hvortil der ydes statsstøtte eller statslig refusion, er aftaleindgåelsen tillige nærmere reguleret af byggestyrelsens cirkulærer om pris og tid på bygge- og anlægsarbejder (cirkulære af 11. november 1981), om udbud af bygge- og anlægsarbejder (cirkulære af 6. januar 1983) og om ansvarsforhold ved byggearbejder (cirkulære af 25. juni 1986).

Under den offentligretlige regulering bør ligeledes nævnes loven om forbrugerklagenævnet, der også omfatter tjenesteydelser. Der gælder dog en række væsentlige begrænsninger i nævnets virksomhedsområde, jf. industriministeriets bekendtgørelse nr. 544 af 10. december 1985. Der kan således alene indgives klage, hvis vederlaget udgør 20.000 kr. eller derunder, dog mindst 200 kr. Der kan endvidere ikke klages over arbejder vedrørende fast ejendom eller vedrørende tilbehør til fast ejendom dog

bortset fra husholdningstekniske hjælpemidler, tæpper, persienner og lignende. Der kan heller ikke klages over en række andre tjenesteydelser, f.eks. reparation af motorkøretøjer, både, tilbehør til både, antikviteter, kunstgenstande og lignende.

De af forbrugerklagenævnet godkendte private klage- og ankenævn behandler inden for deres område også klager over tjenesteydelser. For tiden findes følgende godkendte private ankenævn: klagenævnet for ejendomsformidling, ankenævnet for forsikring, ankenævnet for hulmursisolering, ankenævnet for køreundervisning, ankenævnet for murerfaget, ankenævnet for pelsbranchen, rejsebureau-ankenævnet og ankenævnet for VVS-installationer. De enkelte brancher har løbende mulighed for at oprette private anke- eller klagenævn og søge forbrugerklagenævnet om godkendelse heraf.

Inden for bygge- og anlægsområdet samt inden for andre teknisk komplicerede områder findes ofte en detaljeret offentligretlig regulering, som tager speciel sigte på varetagelse af sikkerheds- og kvalitetshensyn. På særlige områder gælder f.eks. regler om, at bestemte arbejder alene må udføres af personer med offentlig autorisation. Dette gælder således gas-, vand- og afløbsinstallationer samt arbejder med installering, montering, reparation og lignende af elektrisk materiel. For at opnå autorisation som gas-, vand- eller kloakmester eller som elektroinstallatør kræves bl.a., at den pågældende har bestået en af ministeren for offentlige arbejder godkendt prøve, hvorved det søges sikret, at arbejder på disse teknisk komplicerede områder udføres af kompetente personer. Andre regler har et mere fagteknisk indhold. Som eksempler på lovgivning af denne art kan nævnes byggeloven samt stærkstrømsloven og de med hjemmel heri udstedte bygnings- og stærkstrømsreglementer. Disse offentligretlige kvalitets- og sikkerhedsforskrifter er som oftest upåvirkelige af de involverede parters indbyrdes aftaler, og overtrædelser af reglerne er normalt sanktioneret ved straf, forbud og konfiskation.

2. Vurdering af behovet for indførelse af civilretlige regler og afgrænsning af området for udvalgets overvejelser

Mens købeloven indeholder en detaljeret regulering af køberens og sælgerens rettigheder og pligter og tillige sikrer køberen i forbrugerkøb en række ufravigelige beføjelser, er der som nævnt oven for under punkt 1 ikke inden for tjenesteydelsernes område en tilsvarende generel lovgivning på civilrettens område. At området for den væsentligste dels vedkommende er uden civilretlig lovgivning, medfører, at man er henvist til at anvende almindelige formueretlige grundsætninger, hvilket ofte vil indebære en ret betydelig usikkerhed med hensyn til, hvad der gælder vedrørende parternes indbyrdes rettigheder og pligter. Denne usikkerhed bliver ikke mindre ved, at aftaler vedrørende tjenesteydelser inden for forbrugerområdet som oftest indgås mundtligt, hvilket let medfører, at parterne, som til med forhandler om en ydelse, som endnu

ikke er kommet til eksistens, ikke i fornødent omfang får præciseret aftalens indhold. Ved større byggearbejder vil dog normalt foreligge et skriftligt aftalegrundlag, men som det er nævnt oven for i punkt 1 er dette ofte udformet på en ret uoverskuelig måde.

Udvalget finder derfor, at der især i forbrugerforhold er behov for gennem lovgivning at præcisere og afklare retstilstanden på tjenesteydelsesområdet. Herved vil det kunne gøres lettere ikke alene for forbrugerne, men også for de erhvervsdrivende, at få overblik over, hvad der gælder med hensyn til deres indbyrdes retsstilling. En sådan afklaring må i sig selv antages at indebære en styrkelse af forbrugernes retsstilling.

Forbrugerne er dernæst ikke efter retsstillingen i dag i fornødent omfang beskyttet imod, at de ved standardkontrakter eller andre aftaler vedrørende tjenesteydelser fratages de rettigheder, som ellers måtte antages at tilkomme dem efter gældende ret. Den beskyttelse af forbrugerne mod urimelige kontraktsvilkår, som følger af markedsføringsloven og den generelle ugyldighedsregel i aftalelovens § 36 er efter udvalgets opfattelse ikke i denne forbindelse tilstrækkelig til at sikre forbrugerne en rimelig retsstilling. De ressourcer, som står til forbrugerombudsmandens rådighed, sætter således snævre grænser for hans mulighed for efter markedsføringsloven at gribe ind over for den mangfoldighed af kontraktsvilkår, som anvendes. For så vidt angår aftalelovens § 36 forudsættes det, for at en aftale kan tilsidesættes helt eller delvist efter denne bestemmelse, at det i det enkelte tilfælde konkret må skønnes at være urimeligt eller i strid med redelig handlemåde at gøre aftalen gældende. Det vil derfor i vidt omfang være en forudsætning for reglens anvendelse, at der under en retssag eller en sag, der behandles af forbrugerklagenævnet, tages konkret stilling til, hvorvidt aftalen er urimelig. Dette indebærer, at betydningen af aftalelovens § 36 ikke må overvurderes.

Heller ikke den ret omfattende offentligretlige regulering på tjenesteydelsernes område, som er omtalt ovenfor i punkt 1, overflødiggør en nærmere civilretlig regulering specielt med henblik på at betrygge forbrugernes retsstilling. Dette gælder, selv hvor de offentligretlige forskrifter primært har til formål at sikre forbrugerne, idet overtrædelse også af sådanne offentligretlige forskrifter som oftest alene hjemler offentlige sanktioner typisk i form af bøde, uden at den enkelte forbruger umiddelbart kan påberåbe sig overtrædelsen i det civilretlige forhold.

På baggrund af det anførte finder udvalget, at der er behov for en lovgivning, som tydeliggør forbrugerens retsstilling på tjenesteydelsesområdet, idet der i den forbindelse bør gives sådanne regler på området, som er rimelige ud fra en samlet vurdering af de modstående hensyn, og som ikke ved aftale kan fraviges til skade for forbrugeren. Det bør herved tilstræbes, at forbrugeren på de områder inden for tjenesteydelsesområdet, hvor der er behov herfor, får en beskyttelse, som svarer til den beskyttelse, køberen har i forbrugerkøb.

Udvalget finder det dog ikke muligt at stille forslag om en sådan lovgivning gældende for hele tjenesteydelsessektoren. Visse tjenesteydelser, f.eks. ydelser vedrøren-

de pengevæsen og forsikring, rådgivning og andre ydelser fra liberale erhverv, er således undergivet en særlig kontrol fra det offentliges side og er i det hele taget kendetegnet ved en række specielle forhold, som gør dem mindre egnede til at blive inddraget under overvejelser vedrørende en fælles lovgivning. Det samme gælder til en vis grad ydelser vedrørende personbehandling og behandling af levende dyr. Derimod er aftaler om udførelse af håndværksarbejde på løsøre og fast ejendom typisk af en sådan karakter, at de egner sig til en fælles behandling. Disse ydelser, som f.eks. omfatter murer-, tømrer-, snedker-, maler-, vvs- og smedearbejde, el-, gas- og vandinstallation, kloakmesterarbejde, møbelpolstring, udførelse af havearbejde, skorstensfejning, skrædderi, reparation af fodtøj, ure, fotografiapparater m.v., reparation og service vedrørende radio og tv, bilvask, automobilreparationer o.s.v., har samtidig en væsentlig betydning for den almindelige forbrugers økonomi.

På baggrund af det anførte har udvalget valgt at koncentrere sig om aftaler, som indgås mellem en erhvervsdrivende og en forbruger vedrørende udførelse af arbejder på løsøre og fast ejendom. Da visse af de af udvalget drøftede problemstillinger, herunder især spørgsmålet om den erhvervsdrivendes erstatningsansvar for skader på forbrugerens ejendom, også har relevans for aftaler vedrørende forvaring, har udvalget tillige inddraget sådanne aftaler under sine overvejelser.

3. Resumé af udvalgets forslag

Som der er redegjort for i kommissoriet, må man, når man overvejer en lovgivning om forbrugerbeskyttelse ved tjenesteydelser, tage i betragtning, at området ikke, som tilfældet er ved køb, i forvejen er genstand for en generel civilretlig lovgivning. Det ville derfor være en meget omfattende opgave, såfremt udvalgsarbejdet skulle sigte imod en regulering af aftaleforholdet, som kan sidestilles med købelovgivningen. Efter kommissoriet har dette da heller ikke været tanken. Inden for det område, som udvalget har valgt at koncentrere sig om, har udvalget i overensstemmelse hermed set det som sin opgave at undersøge, hvilke lovbestemmelser der må anses for mest påkrævede ud fra ønsket om at styrke forbrugernes retsstilling. Udvalget har i den forbindelse lagt vægt på at udarbejde et regelsæt, som afbalancerer de modstående hensyn over for hinanden, og som tager skyldigt hensyn til, at den erhvervsdrivende, som forbrugeren indgår aftalen med, ikke sjældent vil tilhøre gruppen af mindre erhvervsdrivende. Beror en mangel ved arbejdet på anvendelse af materialer med skjulte mangler eller iøvrigt på fejl begået af andre erhvervsudøvere end den erhvervsdrivende, kan der imidlertid næppe opnås en for alle parter rimelig retstilstand uden at inddrage også spørgsmålet om, hvorledes forbrugeren og den erhvervsdrivende er stillet i forholdet til materialeleverandøren og andre tidligere omsætningsled. Der er i kapitel I, pkt. 3-4 redegjort for, hvorfor der ikke i det af udvalget fremlagte lovudkast er medtaget regler herom.

1°. Som nævnt ovenfor i pkt. 2 har udvalget valgt at koncentrere sig om forbrugeraftaler vedrørende udførelse af arbejde på løsøre eller fast ejendom eller vedrørende forvaring af løsøre. Det af udvalget udarbejdede lovudkast omfatter i overensstemmelse hermed kun sådanne aftaler, jf. forslagets § 1. De omfattede kontraktsforhold er i overskriften til loven kort benævnt "forbrugertjenester".

Forbrugeraftalebegrebet defineres i § 1, stk. 1. Den foreslåede definition svarer til den definition af forbrugerbegrebet, som findes inden for den civilretlige lovgivning iøvrigt.

I § 1, stk. 3, nr. 1-3, undtages visse arbejder på løsøre fra lovens anvendelsesområde. Baggrunden herfor er, at disse arbejder er omfattet af købelovens regler. Det drejer sig således om de såkaldte bestillingskøb, om arbejder, som en sælger har påtaget sig som et accessorium til et indgået køb, samt om afhjælpning af en mangel ved det solgte, som en sælger foretager eller lader foretage.

Bygge- og anlægsarbejder vedrørende fast ejendom, som ikke har karakter af reparation og vedligeholdelse, falder efter kommissoriet uden for udvalgets arbejdsområde. Som redegjort for i kapitel III, pkt. 1 b, er det imidlertid ved arbejder på eksisterende bygninger vanskeligt at opstille et egnet kriterium for, hvornår et bygge- og anlægsarbejde blot har karakter af reparation og vedligeholdelse. Arbejder på fast ejendom har således ofte flere formål, uden at det behøver at være klart, hvad der er arbejdets hovedformål. Arbejdets formål behøver endvidere ikke at være afgørende for, hvor omfattende et arbejde der er tale om. Et flertal i udvalget (alle bortset fra Traberg Smidt) har herefter fundet, at loven bør omfatte alle ombygningsarbejder uanset omfang, således at der fra lovens anvendelsesområde alene undtages opførelse af bygning, herunder tilbygning, som helt eller delvist skal benyttes til beboelse, og andet arbejde, som udføres i umiddelbar forbindelse hermed, jf. § 1, stk. 3, nr. 4.

Et mindretal (Traberg Smidt) finder, at lovens område bør fastlægges så tæt på kommissoriet som muligt. Dette mindretal stiller derfor forslag om, at visse yderligere arbejder på fast ejendom undtages, således at loven ikke finder anvendelse, hvis et arbejde medfører ændringer i beboelsesarealet eller det bebyggede areal, eller hvis der til arbejdet ydes tilskud efter lov om boligforbedring og byfornyelse eller saneringsloven.

Omfattes et kontraktsforhold af forslaget, finder loven anvendelse på hele den erhvervsdrivendes ydelse, herunder også på den del af ydelsen, som består i rådgivning, levering af materialer m.v. Dette præciseres i forslagets § 2, hvorefter der ved arbejdet skal forstås den erhvervsdrivendes samlede ydelse.

2°. Som nævnt i pkt. 2 er det udvalgets opfattelse, at forbrugerne bør beskyttes imod, at de ved standardkontrakter eller andre aftaler fratages de rettigheder, som ellers ville tilkomme dem efter lovgivningen. Da det endvidere er udvalgets opfattelse, at reglerne i udvalgets lovudkast er udtryk for en rimelig afvejning af hensynene til henholdsvis den erhvervsdrivende og forbrugeren foreslås det, at loven ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren, jf. forslagets § 3.

3°. Et af lovudkastets hovedformål er i videst mulig omfang at hjælpe med til at

klarlægge parternes indbyrdes rettigheder og forpligtelser. Lovudkastet indeholder derfor i kapitel 2 visse nærmere regler om arbejdets udførelse og omfang, hvori som et af de vigtigste principper indgår, at den erhvervsdrivende såvel ved aftalens indgåelse som under arbejdets udførelse bør vejlede forbrugeren i fornødent omfang. Det pålægges endvidere den erhvervsdrivende at få afklaret tvivlsspørgsmål vedrørende arbejdets udførelse og omfang.

I § 4 opstilles en generalklausul om, at den erhvervsdrivende skal udføre arbejdet fagmæssigt tilfredsstillende og varetage forbrugerens interesser i overensstemmelse med god skik, herunder i fornødent omfang vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre.

§ 5 pålægger den erhvervsdrivende en pligt til at vejlede forbrugeren, såfremt der viser sig behov for tillægsarbejde, d.v.s. arbejde, som uden at være omfattet af aftalen dog har en sådan sammenhæng med det aftalte arbejde, at det vil være hensigtsmæssigt at udføre det i forbindelse hermed. Forslaget indeholder endvidere visse bestemmelser om den erhvervsdrivendes pligt til at udføre tillægsarbejde.

Efter § 6 påhviler det den erhvervsdrivende at godtgøre, at det udførte arbejde er omfattet af aftalen eller er tillægsarbejde udført i overensstemmelse med § 5.

Endelig skal §§ 7 og 8 sikre, at den erhvervsdrivende sørger for at vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre, såfremt der er tvivl om, hvorvidt det kan betale sig at lade arbejdet udføre eller færdiggøre, eller såfremt et regningsarbejde viser sig at blive af væsentlig større omfang og dermed væsentlig dyrere end forudsat af parterne.

4°. Beskadiges arbejdet som følge af en hændelig begivenhed, er der behov for at få afklaret, hvem der skal bære riskoen herfor. Forslaget indeholder i kapitel 3 (§ 9) nærmere regler herom. Virkningen af forslaget bliver, at forbrugeren i almindelighed først vil komme til at bære risikoen for arbejdets hændelige beskadigelse efter arbejdets aflevering. Er den genstand, arbejdet vedrører, overgivet til den erhvervsdrivende, skal arbejdet efter forslaget først anses for afleveret, når genstanden er kommet i forbrugerens besiddelse. I andre tilfælde skal aflevering anses for sket, når arbejdet må betragtes som endeligt afsluttet, jf. § 9, stk. 2.

5°. Formålet med bestemmelserne i lovudkastets kapitel 4 er at sikre forbrugeren en rimelig retsstilling i de tilfælde, hvor der foreligger misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side i form af forsinkelse.

I § 10 defineres nærmere, hvornår forsinkelse må antages at foreligge. Ved definitionen heraf tages i det væsentlige udgangspunkt i obligationsrettens almindelige forsinkelsesbegreb. Der foreligger således forsinkelse, hvis arbejdet ikke afleveres til den tid, som er aftalt, eller, såfremt der ikke foreligger nogen aftale om tiden, inden rimelig tid. Forsinkelsesbegrebet udvides derudover i visse henseender. Har den erhvervsdrivende på grundlag af et forbehold i aftalen udskudt tiden for afleveringen, eller er denne fastsat på en måde, som ikke er tilstrækkelig bestemt, foreligger der således efter forslaget tillige forsinkelse, hvis den erhvervsdrivende ikke efter påkrav afleverer arbejdet inden en rimelig frist, som forbrugeren har fastsat, eller, hvis der

ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid, jf. § 10, stk. 2. Har den erhvervsdrivende forbeholdt sig ret til at kræve forlængelse af tidsfrister som følge af ekstraordinære, udefra kommende omstændigheder, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på, foreslås det dog i § 10, stk. 3, at den erhvervsdrivende skal have ret til at påberåbe sig et sådant forbehold i det omfang, det må anses for rimeligt under hensyn til begge parters forhold.

I §§ 11-14 er medtaget regler om forbrugerens hæve- og erstatningsbeføjelse samt om forbrugerens reklamationspligt.

For endnu ikke udført arbejde gives forbrugeren samme adgang til at hæve kontrakten som den, der tilkommer køberen i forbrugerkøb, jf. § 11, stk. 2, 1. pkt., sammenholdt med § 11, stk. 1. I det omfang arbejdet er udført, vanskeliggøres hævebeføjelsen derimod af, at der normalt ikke kan ske tilbagegivelse af det præsterede arbejde. Forbrugeren gives derfor kun ret til at hæve kontrakten for allerede udført arbejde, såfremt formålet med arbejdet er blevet væsentlig forfejlet som følge af forsinkelsen.

Har forbrugeren lidt et tab som følge af forsinkelsen, er den erhvervsdrivende efter forslaget erstatningsansvarlig herfor, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at forsinkelsen ikke skyldes forsømmelse, jf. § 13, stk. 1. Har den erhvervsdrivende ikke overholdt aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf, og kan han ikke godtgøre, at det ikke beror på forsømmelse, foreslås det i § 13, stk. 2 og 3, at forbrugeren har krav på erstatning, såfremt forholdet har påført han et tab, eller på en godtgørelse, såfremt det har forvoldt ham væsentlig ulempe.

Udvalget har ikke fundet behov for at foreslå en udtømmende regulering af forbrugerens retsstilling i tilfælde af forsinkelse. Der er således ikke i lovudkastet medtaget regler om forbrugerens ret til at holde vederlaget tilbage eller om forbrugerens ret til at kræve naturalopfyldelse.

6°. Lovudkastets kapitel 5 regulerer parternes indbyrdes retsstilling i tilfælde af, at arbejdet er mangelfuldt. Udvalget har i den forbindelse taget udgangspunkt i de ufravigelige regler vedrørende mangler, som ved købelovsændringen i 1979 blev gennemført for forbrugerkøbs vedkommende. Udvalget har dog samtidig måttet tage hensyn til de særlige forhold, som gør sig gældende ved tjenesteydelser.

Mangelsbegrebet fastlægges i §§ 15 og 16. Udvalget foreslår her dels nogle specielle regler, som skal gælde uanset, hvad parterne har aftalt, og dels en almindelig mangelsdefinition (lovudkastets § 15). Endvidere stilles forslag om en regel, som begrænser virkningerne af generelle forbehold med hensyn til arbejdet (§ 16 i lovudkastet).

Arbejdet skal for det første anses for mangelfuldt, hvis den erhvervsdrivende eller et tidligere leverandørled har givet urigtige eller vildledende oplysninger, der kan antages at have haft betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet. Det gælder uanset, om oplysningen er meddelt forbrugeren i forbindelse med aftalens indgåelse, eller den har været indeholdt i en annonce eller en brochure, der er kommet til for-

brugerens kundskab. Der foreligger i den forbindelse en mangel ved arbejdet, selv om den erhvervsdrivende hverken vidste eller burde vide, at der blev givet en urigtig eller vildledende oplysning af betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet.

Arbejdet skal endvidere anses for mangelfuldt, hvis den erhvervsdrivende har forsømt at give forbrugeren oplysning om forhold af betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet, som den erhvervsdrivende kendte eller burde kende, eller med andre ord, hvis den erhvervsdrivende i forbindelse med aftalens indgåelse har forsømt sin loyale oplysningspligt.

Et flertal i udvalget (formanden, Wendler Pedersen, Tulinius og Dahl), foreslår dernæst medtaget særregler om, at arbejdet, uanset hvad parterne har aftalt, skal være mangelfuldt, hvis det strider mod forskrifter udstedt at det offentlige, eller hvis det indebærer risiko for skade på person eller ejendom. For udtrykkeligt at afskære tænkelige misbrug af denne regel foreslår flertallet samtidig medtaget en bestemmelse om, at der i de nævnte tilfælde alligevel ikke foreligger en mangel, såfremt det i det enkelte tilfælde vil være urimeligt, at forbrugeren påberåber sig forholdet. Dette vil f.eks. kunne være tilfældet, hvis forbrugeren selv har været initiativtager til og fuldt vidende om, at arbejdet er blevet ulovligt eller farligt.

Et mindretal (Traberg Smidt, Blok og Trønning) har ikke fundet, at der er behov for at medtage særlige regler om ulovlige eller farlige arbejder i mangelsdefinitionen, idet disse udvalgsmedlemmer finder, at forbrugeren på dette område er tilstrækkelig beskyttet gennem den almindelige mangelsdefinition sammenholdt med lovudkastets øvrige bestemmelser.

Efter den almindelige mangelsdefinition, som udvalget foreslår, skal arbejdet anses for mangelfuldt, hvis det på det tidspunkt, hvor risikoen for arbejdet går over på forbrugeren, er af en anden eller ringere beskaffenhed eller brugbarhed, end det ifølge aftalen og de foreliggende omstændigheder skulle være, eller hvis det forringes efterfølgende som følge af den erhvervsdrivendes forsømmelse. Der er ikke med dette forslag tilsigtet ændringer i forhold til det gældende mangelsbegreb.

Som nævnt har udvalget i forbindelse med mangelsdefinitionen endvidere stillet forslag om en regel, som skal begrænse virkningerne af et generelt forbehold vedrørende arbejdet, f.eks. om, at den erhvervsdrivende alene har påtaget sig at udføre arbejdet så godt som muligt. Hovedprincippet er, at arbejdet uanset det tagne forbehold skal anses for mangelfuldt, hvis det er væsentligt ringere, end forbrugeren under hensyn til prisen og omstændighederne iøvrigt havde grund til at regne med, eller hvis den erhvervsdrivende ikke på behørig måde har varetaget forbrugerens interesser. Det samme gælder, hvis den erhvervsdrivende eller et tidligere leverandørled har givet urigtige eller vildledende oplysninger, der kan antages at have haft betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet, hvis den erhvervsdrivende har tilsidesat sin loyale oplysningspligt, hvis arbejdet strider mod forskrifter udstedt af det offentlige eller hvis arbejdet er forbundet med risiko for skade på person eller ejendom.

I §§ 17-21 er medtaget regler om forbrugerens mangelsbeføjelser. Reglerne vedrø-

rer forbrugerens krav på afhjælpning, forbrugerens adgang til at kræve et til mangelen svarende afslag i prisen, forbrugerens mulighed for at hæve aftalen helt eller delvist samt forbrugerens krav på skadeserstatning.

Forbrugeren har efter forslaget krav på afhjælpning, medmindre dette vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe. Bevisbyrden for, at en afhjælpning vil medføre den angivne følge for den erhvervsdrivende, påhviler denne. Kan forbrugeren forlange afhjælpning, og har han fremsat krav herom, kan han holde vederlaget tilbage, indtil afhjælpning har fundet sted. Må mangelen anses som uvæsentlig, kan forbrugeren dog ikke tilbageholde et beløb, som åbenbart overstiger, hvad det vil koste at afhjælpe mangelen. Afhjælper den erhvervsdrivende ikke på forbrugerens anmodning mangelen inden rimelig tid, kan forbrugeren endvidere lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning, for så vidt dette kan ske uden uforholdsmæssige omkostninger.

Betingelsen for, at forbrugeren kan kræve et til mangelen svarende afslag i prisen, vil i almindelighed være, at mangelen har vist sig at forringe arbejdets værdi. Afslaget skal i princippet i givet fald beregnes forholdsmæssigt, således at vederlaget nedsættes proportionalt med arbejdets værdiforringelse.

Er formålet med arbejdet som følge af mangelen blevet væsentligt forfejlet, skal forbrugeren kunne hæve aftalen. Forbrugeren skal endvidere kunne hæve aftalen for en eventuelt ikke udført del af arbejdet, hvis det må antages, at arbejdet ikke kan fuldføres uden at komme til at lide af væsentlige mangler.

Lider forbrugeren tab som følge af, at arbejdet er mangelfuldt, stilles forslag om, at forbrugeren har ret til erstatning, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at mangelen ikke skyldes forsømmelse. Det samme gælder, hvis arbejdet savner egenskaber, som må anses for tilsikrede.

I § 22 stilles forslag om, at den erhvervsdrivende i almindelighed skal have adgang til at afværge forbrugerens hæve- og af slagsbeføjelse ved uden omkostninger eller væsentlig ulempe for forbrugeren at afhjælpe mangelen inden rimelig tid efter, at han har fået meddelelse om mangelen (afhjælpningsret).

I §§ 23-25 stilles forslag om en nærmere regulering af forbrugerens pligt til at reklamere for at bevare sin ret til at påberåbe sig en mangel. Hovedprincippet er, at forbrugeren skal reklamere inden rimelig tid efter, at han har eller burde have opdaget mangelen.

Er der tale om en skjult mangel, vil de nævnte reklamationsregler ikke bevirke tab af forbrugerens mangelsbeføjelser. Forbrugerens krav forældes i så fald først efter de almindelige forældelsesregler. Dette svarer til retsstillingen i dag inden for tjenesteydelsesområdet, hvorimod der inden for købelovens område gælder en absolut reklamationsfrist på 1 år, jf. købelovens §§ 54 og 83. Et flertal i udvalget (formanden, Blok, Dahl, Wendler Petersen og Tulinius) har fundet, at der ikke bør indføres en særlig kort forældelsesfrist for tjenesteydelser, da dette vil forringe forbrugerens retsstilling væsentligt, og da korte forældelsesfrister som købelovens er urimelige, fordi de efter fristens udløb afskærer forbrugeren fra at gøre beføjelser gældende i anled-

ning af forhold, som klart udgør en mangel, uden at dette burde have været konstateret på et tidligere tidspunkt.

Et mindretal (Traberg Smidt og Trønning) finder derimod, at der under hensyn til retstilstanden iøvrigt bør medtages en absolut frist for forbrugerens adgang til at reklamere over en mangel, da lovforslaget i modsat fald vil cementere en for de udførende urimelig retstilstand og gøre denne retstilstand præceptiv. Medtages der ikke forældelsesregler i lovudkastet, vil de udførende således fortsat kunne komme til at hæfte i indtil 20 år fra aftalens indgåelse over for forbrugeren for mangler også ved anvendte materialer, uden at dette mangelsansvar kan videreføres til materialeleverandøren, som 1 år efter overgivelsen af materialerne vil kunne påberåbe sig købelovens § 54. For så vidt angår arbejder på løsøre stiller det nævnte mindretal forslag om en frist af samme længde som for køb, d.v.s. for tiden på 1 år, mens der for så vidt angår arbejder på fast ejendom stilles forslag om en frist på 5 år.

7°. Lovudkastets kapitel 6 indeholder nærmere regler om den erhvervsdrivendes pligt til at erstatte skade på forbrugerens ejendom, som sker under eller i forbindelse med arbejdet, eller mens genstande tilhørende forbrugeren er overgivet den erhvervsdrivende. Det foreslås i § 26, at den erhvervsdrivende skal være erstatningsansvarlig for sådanne skader, medmindre han godtgør, at der ikke er udvist forsømmelse. Er arbejdets genstand eller materialer til brug for arbejdet overgivet til den erhvervsdrivende, suppleres reglen af § 27, hvori der stilles forslag om, at den erhvervsdrivende i almindelighed tillige skal bære risikoen for genstandens eller materialernes bortkomst eller beskadigelse, som skyldes tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed. Den erhvervsdrivendes erstatningspligt efter §§ 26 og 27 kan dog nedsættes eller efter omstændighederne helt bortfalde, hvis forbrugeren forsømmer at give den erhvervsdrivende oplysning om, at arbejdets genstand er af væsentlig større værdi, end den erhvervsdrivende måtte regne med, eller om, at genstanden skal opbevares eller behandles med særlig omhu eller iøvrigt på særlig måde, jf. § 28.

8°. I kapitel 7 er opstillet en række regler vedrørende prisens beregning samt vedrørende den erhvervsdrivendes vederlagskrav iøvrigt.

§ 29 indeholder således nærmere regler for, hvorledes prisen skal beregnes, hvis denne ikke er aftalt på forhånd. Forbrugeren skal herefter betale, hvad der må anses for rimeligt, idet der ved afgørelsen heraf skal tages hensyn til arbejdets art, omfang og udførelse, sædvanlig pris eller prisberegning samt omstændighederne iøvrigt. Har den erhvervsdrivende givet en skønnet pris (prisoverslag), suppleres reglen af § 30, hvorefter prisen i så fald ikke væsentlig må overstige det opgivne beløb.

§ 31 regulerer den erhvervsdrivendes adgang til uanset en opgiven pris eller prisoverslag at betinge arbejdets udførelse af et pristillæg, hvis arbejdet fordyres som følge af omstændigheder, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning. Fordyres arbejdet som følge heraf eller som følge af et af den erhvervsdrivende taget forbehold om regulering af prisen, pålægges det i § 32 den erhvervsdrivende at underrette forbrugeren herom snarest muligt.

§§ 33 og 34 indeholder primært nogle bevisbyrderegler, hvorefter det påhviler den

erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt i nogle praktisk forekommende situationer, herunder såfremt der opstår tvist om, hvorvidt en meddelt prisoplysning er et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag.

Endelig indeholder § 35 nærmere regler om den erhvervsdrivendes pligt til ved regningsarbejder at udfærdige en specificeret regning samt om forbrugerens adgang til at holde vederlaget tilbage, indtil han har modtaget en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at han kan bedømme prisberegningen.

9°. Kapitel 8 indeholder regler om forbrugerens adgang til at træde tilbage fra aftalen og om det økonomiske opgør, som skal finde sted mellem parterne i den forbindelse. Den erhvervsdrivende kan ikke mod forbrugerens ønske kræve at få adgang til at udføre eller færdiggøre arbejdet (§ 36), men kan som udgangspunkt kræve, at han i økonomisk henseende stilles, som om aftalen var behørigt opfyldt (positiv opfyldelsesinteresse), jr. § 37, stk. 1 og stk. 2, 1. pkt. Der stilles dog samtidig forslag om, at den erhvervsdrivende afskæres fra at kræve erstatning for mistet fortjeneste, såfremt forbrugerens tilbagetræden er begrundet i de i § 37, stk. 2, nr. 1-3, nævnte omstændigheder, som typisk vil indebære, at der er bristet en væsentlig forudsætning for forbrugerens bestilling af arbejdet.

10°. Udvalget stiller endelig i kapitel 9 forslag om en nærmere regulering af parternes indbyrdes retsstilling for det tilfælde, at forbrugeren undlader at afhente en genstand overgivet til den erhvervsdrivende.

Den erhvervsdrivende pålægges som udgangspunkt en pligt til at drage omsorg for genstanden for forbrugerens regning (§ 38, stk. 1). Et det nødvendigt at sælge eller bortskaffe genstanden for at undgå, at forbrugeren lider et væsentligt tab, pålægges den erhvervsdrivende en salgs- eller bortskaffelsespligt (§ 38, stk. 2).

Er den uafhentede genstands handelsværdi under 1000 kr., og har forbrugeren ikke igennem en periode på 1 år gjort skridt til at afhente genstanden, må forbrugeren normalt antages at have mistet sin interesse i genstanden, og der gives derfor i § 39 den erhvervsdrivende ret til i sådanne tilfælde at sælge eller bortskaffe genstanden forudsat, at visse nærmere betingelser er opfyldt.

Er der tale om en mere værdifuld genstand, eller har den erhvervsdrivende gjort brug af sin tilbageholdsret, er det udvalgets opfattelse, at den erhvervsdrivende bør henvises til at gøre brug af det almindelige tvangsfuldbyrdelsessystem, som indeholder en række retlige garantier for, dels at der tages hensyn til skyldnerens eventuelle indsigelser, dels at genstandens tvangsrealisation sker på betryggende måde. Det foreslås derfor i § 40, at den erhvervsdrivende ikke ved forudgående aftale kan betinge sig en videregående adgang til at sælge eller bortskaffe genstanden.

Kapitel III

Hovedpunkterne i udvalgets forslag

Som nævnt i kapitel II, punkt 2, er det ved lovudkastets udarbejdelse så vidt muligt tilstræbt at opstille et regelsæt, som kan udgøre et sidestykke til lovgivningen om forbrugerkøb. Udvalget har derfor ved lovudkastets udarbejdelse bl.a. lagt vægt på at følge samme systematiske principper som i købeloven. På baggrund af de løbende forhandlinger vedrørende lovgivning på tjenesteydelsesområdet, som har fundet sted på nordisk plan, jf. herom kapitel I, punkt 3, er der betydelige lighedspunkter mellem de forskellige nordiske lovudkast, og udvalget har derfor også lagt vægt på at opnå en vis parallellitet med de øvrige nordiske lovudkast, hvis systematik iøvrigt til en vis grad bygger på de forhandlinger, som har fundet sted i de senere år mellem de nordiske købelovudvalg angående en almindelig revision af købeloven, og som nu har resulteret i betænkningen NU 1984:5, "Förslag av den nordiska arbetsgruppen för köplagstiftning til nordiska köplagar".

Det af udvalget udarbejdede lovudkast er på denne baggrund opbygget således:

Lovudkastets *kapitel 1* (§§ 1-3) angiver lovens område og indeholder en bestemmelse om, at loven ikke kan fraviges til skade for forbrugeren.

Kapitel 2 (§§ 4-8) indeholder regler om arbejdets udførelse og omfang.

Kapitel 3 (§ 9) indeholder regler om risikoen for arbejdets hændelige undergang eller forringelse.

Kapitel 4 (§§ 10-14) indeholder regler om forbrugerens beføjelser, hvor arbejdet ikke afleveres til rette tid (forsinkelse).

Kapitel 5 (§§ 15-25) indeholder regler om forbrugerens beføjelser, hvor arbejdet er mangelfuldt.

Kapitel 6 (§§ 26-28) indeholder regler om den erhvervsdrivendes ansvar for skade på forbrugerens ejendom, som forvoldes i forbindelse med arbejdets udførelse.

Kapitel 7 (§§ 29-35) indeholder nærmere regler om prisen og dens fastsættelse.

Kapitel 8 (§§ 36-37) indeholder regler om forbrugerens tilbagetræden fra aftalen.

Kapitel 9 (§§ 38-40) indeholder regler om retsstillingen, hvor den genstand, arbejdet vedrører, ikke afhentes.

Kapitel 10 (§§ 41-44) indeholder især bestemmelser om lovens ikrafttræden.

1. Lovudkastets anvendelsesområde

Hovedområdet for udvalgets lovudkast er som nævnt i kapitel II, punkt 2, aftaler, som indgås mellem en forbruger og en erhvervsdrivende om udførelse af arbejde på

løsøre eller fast ejendom, i lovudkastets undertitel kort benævnt "forbrugertjeneester".

I det følgende redegøres der nærmere for, hvilke kriterier udvalget har lagt vægt på ved den nærmere afgrænsning af lovudkastets anvendelsesområde. Under punkt a redegøres således nærmere for, hvilke krav der må stilles til parterne, for at aftalen som forbrugeraftale kan anses for omfattet af udvalgets lovudkast. Under punkterne b og c redegøres nærmere for, hvorledes aftaler om arbejder på henholdsvis fast ejendom og løsøre tænkes afgrænset over for andre aftaler herunder især over for aftaler om opførelse af fast ejendom og aftaler om køb. Som nævnt i kapitel II har udvalget også inddraget forbrugeraftaler om forvaring i sine overvejelser. Dette redegøres der for under punkt d.

Endelig redegøres der under punkt e for, hvilken betydning lovudkastet må antages at få uden for det område, som lovudkastet retter sig direkte imod. Da der med lovudkastet stilles forslag om en ret detaljeret regulering af en del af et iøvrigt i det væsentlige ulovreguleret område, må det således forudses, at lovudkastet, hvis det gennemføres, vil kunne have en vis betydning også for retsstillingen på det resterende ulovregulerede område inden for tjenesteydelsessektoren.

a. Parterne

Udvalget har i overensstemmelse med sit kommissorium alene overvejet en lovmæssig regulering af aftaler vedrørende tjenesteydelser, som indgås i forbrugerforhold.

Ved fastlæggelsen af, hvilke aftaler der som forbrugeraftaler skal være omfattet af udvalgets lovudkast, har det været naturligt for udvalget at anvende det generelle forbrugeraftalebegreb, som har udviklet sig på civilrettens område gennem de senere års forbrugerbeskyttelseslovgivning, jf. således § 7 i renteloven, § 1 i lov om visse forbrugeraftaler (dørsalg m.v.), § 4 a i købeloven og § 4 i lov om køb på kredit. I overensstemmelse hermed afgrænses de aftaler, der som forbrugeraftaler bør omfattes af lovudkastet, primært gennem en beskrivelse af aftalens parter. Tjenesteyderen skal således være en erhvervsdrivende, der påtager sig arbejdets udførelse som led i sit erhverv. Denne person er i lovudkastet benævnt "den erhvervsdrivende". Bestilleren - i lovudkastet benævnt "forbrugeren" - beskrives gennem sit formål med aftalen. Om en person skal anses for forbruger, kan således ikke besvares generelt, men kun i relation til en bestemt aftale, idet det kræves, at det arbejde, som bestilles ved aftalen, hovedsagelig skal være bestemt til ikke erhvervsmæssig anvendelse for bestilleren. Endvidere kræves, at den erhvervsdrivende vidste eller burde vide dette. Bevisbyrden for, at aftalen ikke er en forbrugeraftale, er samtidig pålagt den erhvervsdrivende, hvilket er i overensstemmelse med den øvrige forbrugerbeskyttelseslovgivning.

Ved denne forbrugeraftaledefinition opnås en forholdsvis præcis afgrænsning af forbrugerbegrebet, som samtidig stemmer overens med den almindelige civilretlige forbrugeraftaledefinition, således at der i befolkningen kan dannes en klar opfattelse af, hvilke aftaleforhold den særlige forbrugerbeskyttelseslovgivning finder anvendelse på. Det, som begrunder det særlige beskyttelsesbehov i disse aftaleforhold, er, at

der ofte er et skævt styrkeforhold mellem den professionelle aftalepart på den ene side og forbrugeren på den anden side. Det er således normalt for en erhvervsdrivende aftalepart at være i besiddelse af særlig fagkundskab og brancheindsigt, mens forbrugeren på sin side ofte er uden særlig viden på området, hvilket gør, at han i vidt omfang er henvist til at forlade sig på den vejledning, som han kan få af den erhvervsdrivende. Dertil kommer, at den erhvervsdrivende ofte vil anvende standardiserede kontraktsvilkår, som ofte er fastsat alene under hensyntagen til den erhvervsdrivendes interesser, og som det kan være svært for forbrugerne at øve indflydelse på.

Udvalget er opmærksom på, at navnlig mindre erhvervsdrivende i visse situationer kan have et lignende behov for beskyttelse ved bestilling af tjenesteydelser som privatpersoner. Det synes imidlertid ikke muligt at finde et generelt anvendeligt kriterium, som kan angive den gruppe aftaler indgået mellem erhvervsdrivende indbyrdes, hvor de særlige beskyttelsesregler bør finde anvendelse.

Spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at inddrage især mindre erhvervsdrivende under tilsvarende beskyttelsesregler, som gælder for forbrugere, har iøvrigt tidligere været overvejet gentagne gange, senest i forbindelse med folketingets behandling af lovforslaget om køb på kredit, men man har ikke hidtil fundet det muligt at finde et egnet kriterium for, hvornår de særlige beskyttelsesregler skulle finde anvendelse.

En udvidet beskyttelse af mindre erhvervsdrivende som aftagere af tjenesteydelser vil således efter udvalgets opfattelse ikke kunne ske gennem en ændring af forbrugerbegrebet. Det er dog som nævnt neden for under punkt e udvalgets opfattelse, at lovudkastet vil kunne få en vis afsmittende virkning også uden for sit direkte anvendelsesområde og derigennem medvirke til et vist øget beskyttelsesniveau også i erhvervsmæssige forhold, om end der i sådanne forhold ikke gælder tilsvarende begrænsninger i parternes aftalefrihed. Behovet for en yderligere beskyttelse af de mindre erhvervsdrivende må derudover i et vist omfang antages at kunne imødekommes ved anvendelse af aftalelovens § 36 om tilsidesættelse af urimelige aftaler.

Til forbrugerkøbsdefinitionerne i købeloven og kreditkøbsloven er tilføjet en bestemmelse om, at også køb fra en ikke-erhvervsdrivende anses for forbrugerkøb, hvis købsaftalen er indgået eller formidlet for sælgeren af en erhvervsdrivende, og de øvrige i forbrugerdefinitionen nævnte betingelser er opfyldt. Baggrunden for denne bestemmelse er, at det ofte er hensigtsmæssigt for en privatperson, som ønsker at sælge f.eks. sin brugte bil eller båd, at lade salget ske gennem en professionel sælger, og der er i så fald i det væsentlige samme behov for beskyttelse af køberen som i tilfælde, hvor den erhvervsdrivende selv er aftalepart. Anvendelsesområdet for kapitel 2 og 3 i lov om visse forbrugeraftaler er på tilsvarende måde udvidet til at omfatte salg formidlet af erhvervsdrivende for private. Denne udvidelse omfatter derimod ikke aftaler om tjenesteydelser, hvilket i lovmotiverne, jf. FT 1977-78, tillæg A, sp. 741, er begrundet med, at det næppe forekommer i praksis, at erhvervsdrivende optræder som mellemmænd for private ved indgåelsen af aftaler om løbende tjenesteydelser.

Det er udvalgets opfattelse, at erhvervsdrivendes formidling af aftaler for private om udførelse af tjenesteydelser er upraktisk, hvad enten der er tale om præstation

af en enkeltstående eller en løbende tjenesteydelse. Har forbrugeren henvendt sig til en erhvervsdrivende, og udføres arbejdet herefter af en anden person end denne, vil forholdet iøvrigt som oftest stille sig således, at der er indgået en aftale omfattet af lovudkastet mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende, og lovudkastet finder i så fald anvendelse, selv om den erhvervsdrivende lader arbejdet udføre af en person, som ikke er erhvervsdrivende i lovudkastets forstand.

På baggrund af det anførte har udvalget ikke fundet anledning til at stille forslag om, at lovudkastet tillige skal omfatte tilfælde, hvor en erhvervsdrivende har medvirket i forbindelse med aftaleindgåelsen mellem to private.

Selv om lovudkastet ikke finder anvendelse på aftaler om udførelse af tjenesteydelser indgået mellem to private, vil lovudkastet dog kunne få en vis afsmittende virkning også på sådanne aftaler, jf. herom nedenfor under punkt e.

b. Arbejder på fast ejendom

Ifølge kommissoriet falder aftaler om bygge- og anlægsarbejder på fast ejendom, der ikke har karakter af reparation og vedligeholdelse, uden for udvalgets arbejdsområde. Sådanne aftaler er omfattet af kommissoriet for det af justitsministeriet i februar 1980 nedsatte udvalg om forbrugerbeskyttelse ved erhvervelse af fast ejendom, i hvis kommissorium det bl.a. er anført:

> "For så vidt angår aftaler om opførelse af nye huse bør udvalgets arbejde navnlig sigte til aftaler, hvorved en entreprenør påtager sig at gennemføre hele byggeriet (totalleverance eller totalentreprise), idet udvalget bør være opmærksom på, at der formentlig gør sig særlige forhold gældende ved aftaler med flere entreprenører om opførelse af et hus (fagentreprise). Vedrørende fagentreprise bør udvalgets overvejelser derfor som udgangspunkt koncentrere sig om tilfælde af selvbygger- og medbyggerhuse, hvor visse arbejder ikke kan klares af bygherren selv, men må overlades til professionelle håndværkere, samt om aftaler om bygge- og anlægsarbejde, som ikke vedrører opførelse af hus, men f.eks. større ombygningsarbejder, jfr. herved Forbrugerkommissionens betænkning III, s. 90-91. Ved den nærmere afgrænsning af hvilke ombygningsarbejder eller lignende der bør inddrages i udvalgets overvejelser, bør der lægges vægt på den afgrænsning, som udvalget om tjenesteydelser vil lægge til grund for sine overvejelser vedrørende aftaler om udførelse af reparations- og vedligeholdelsesarbejder på fast ejendom!'

På baggrund af det anførte har udvalget overvejet, hvilke arbejder på fast ejendom, som herefter er af en sådan karakter, at de ikke bør omfattes af udvalgets lovudkast. Dette gælder således arbejder, som har karakter af nyopførelse af fast ejendom, idet sådanne arbejder efter kommissoriet klart falder uden for udvalgets arbejdsområde. Det er derfor i lovudkastets § *1, stk. 3, nr. 4,* bestemt, at *loven ikke gælder for opførelse af bygning, herunder tilbygning, som helt eller delvist skal benyttes til beboelse, og andet arbejde,* som udføres i *umiddelbar forbindelse hermed.* Alle former for nyopførelse af boliger, herunder sommerboliger, samt opførelse af tilbygninger, som skal benyttes til beboelse, er herefter undtaget fra lovudkastet uanset entreprisens form. Årsagen til, at nyopførelser, som ikke er beregnet til beboelse, ikke er undtaget fra lovudkastet, er, at sådanne arbejder inden for forbrugerområdet vil bestå i f.eks. opførelse af carporte, garager, udhuse o.l. Da sådanne arbejder normalt er af mindre

omfang og meget lig de reparationsarbejder, som skal være omfattet af udvalgets lovudkast, har udvalgets flertal (alle bortset fra Håndværksrådets repræsentant) ikke fundet grundlag for at undtage disse arbejder fra lovens anvendelsesområde. Vedrørende Håndværksrådets opfattelse henvises til mindretalsudtalelsen anført nedenfor.

For *arbejder* på fast ejendom, som *udføres på eksisterende bygninger,* uden at arbejdet har karakter af tilbygning, er det derimod vanskeligt at finde et egnet kriterium, som på tilstrækkelig præcis og hensigtsmæssig måde kan afgrænse de to udvalgs arbejdsområder efter de retningslinier, som er angivet i udvalgenes kommissorier. Et kriterium baseret på, om formålet med arbejdet er vedligeholdelse eller ombygning, er således næppe hensigtsmæssigt. Arbejder på fast ejendom har ofte flere formål, uden at det behøver at være klart, hvad der er arbejdets hovedformål. Dertil kommer, at der ikke er noget i vejen for, at et ombygningsarbejde, som ikke har karakter af vedligeholdelse, kan være af mindre karakter og ganske ukompliceret, mens rene vedligholdelsesarbejder på den anden side udmærket vil kunne være meget omfattende og komplicerede. Det vil således f.eks. være vanskeligt at begrunde, hvorfor lovudkastet ikke skulle finde anvendelse på nedrivning af en væg, som sker i ombygningsøjemed, f.eks. hvor to rum ønskes slået sammen, når det dog finder anvendelse på nedrivning af en væg, som sker som led i en reparation.

Udvalget har dernæst overvejet, hvorvidt det skulle være muligt at foretage en rimelig afgrænsning efter, hvor omfattende eller indgribende arbejdet er. Arbejdets omfang vil normalt afspejle sig i prisen, og udvalget har derfor overvejet, hvorvidt en nærmere angiven beløbsgrænse for prisen på arbejdet vil kunne anvendes som afgrænsningskriterium. Denne løsning er valgt af det norske tjenesteydelsesudvalg, se § 1-1 i dettes lovudkast optrykt nedenfor som bilag 3. Det norske udvalg har sat grænsen ved ti gange "folketrygdens grunnbeløp", hvilket på tidspunktet for den norske betænknings afgivelse svarede til ca. 170.000 Nkr. Arbejder på fast ejendom under dette beløb foreslås af det norske udvalg omfattet af lovudkastet, uanset om det drejer sig om arbejder på en eksisterende bygning eller om nybyggeri. Et beløbskriterium lider imidlertid af den svaghed, at det på forhånd kan være umuligt for parterne - særligt ved regningsarbejder - at afgøre, om deres aftale falder inden for eller uden for lovens område. Afgrænsningen kan dernæst ikke undgå at blive vilkårlig. Det er på denne baggrund udvalgets opfattelse, at prisens størrelse ikke bør anvendes som afgrænsningskriterium.

Som et andet forsøg på at udskille mere omfattende og indgribende arbejder på fast ejendom har udvalget overvejet en afgrænsning, hvorefter der lægges vægt på, om der sker indgreb i bærende vægge eller etageadskillelser, eller dette ikke er tilfældet. Imod et sådant afgrænsningskriterium taler imidlertid, at selv meget omfattende og komplicerede arbejder på fast ejendom ikke behøver at indebære indgreb i de bærende konstruktioner, mens arbejder, som indebærer et sådant indgreb, ikke behøver at være specielt indgribende eller omfattende. Heller ikke et sådant afgrænsningskriterium kan derfor undgå at blive vilkårligt. Dertil kommer, at det ved aftalens indgåelse - særligt for forbrugeren - kan være vanskeligt at afgøre, om loven vil finde an-

vendelse på arbejdet, ligesom kriteriet vil kunne betyde, at der skal skiftes lovgrundlag midt under arbejdets udførelse, f.eks. fordi det viser sig, at arbejdet alligevel ikke indebærer indgreb i de bærende konstruktioner.

Udvalget har ligeledes overvejet, hvorvidt det forhold, at arbejdet omfattes af bestemte regelsæt inden for byggelovgivningen m.v., kan anvendes som afgrænsningskriterium, f.eks. ved at lægge vægt på, om arbejdet er gjort til genstand for licitation, eller om arbejdet forudsætter byggetilladelse. Også afgrænsning efter sådanne kriterier vil imidlertid komme til at lide af vilkårlighed, dels fordi man ikke herved kan opnå den ønskede opdeling i omfattende og mindre omfattende bygge- og anlægsarbejder, dels fordi reglerne om byggetilladelse ofte administreres forskelligt i de forskellige kommuner. Reglerne om krav om byggetilladelse er i øvrigt bestemt af offentligretlige hensyn og er dernæst inden for de senere år blevet ændret, således at der fremover slet ikke kræves byggetilladelse ved ombygningsarbejder inden for forbrugerområdet, som ikke vedrører etagehuse.

Efter flertallets opfattelse (alle bortset fra Håndværksrådets repræsentant) synes den mest hensigtsmæsige måde at løse afgrænsningsproblemet på herefter at være at lade udkastet til lov om tjenesteydelser omfatte alle ombygningsarbejder uanset omfang.

Udvalget vedrørende forbrugerbeskyttelse ved erhvervelse af fast ejendom har på et foreløbigt stade af sit arbejde drøftet spørgsmålet om afgrænsning af arbejdsområderne for de to udvalg på baggrund af et oplæg udarbejdet af tjenesteydelsesudvalget, men bortses fra Håndværksrådets repræsentant i udvalget havde dette udvalgs medlemmer ikke da særlige bemærkninger til afgrænsningsspørgsmålet.

Tjenesteydelsesudvalgets flertal har herefter valgt ikke at undtage nogen ombygningsarbejder fra udvalgets lovudkast. Som det fremgår af det ovenfor anførte, har flertallet ikke fundet det muligt at opstille et kriterium, som er egnet til på hensigtsmæssig måde at sondre mellem omfattende og mindre omfattende arbejder på fast ejendom. Det må i den forbindelse erindres, at en væsentlig del af beskyttelsen efter lovudkastet består i, at lovens regler ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, hvorfor det er af afgørende betydning at afgrænse lovens anvendelsesområde så præcist som muligt. Det er samtidig flertallets opfattelse, at reglerne i lovudkastet indebærer en relevant og hensigtsmæssig regulering også af større ombygningsarbejder på fast ejendom. Flertallet er opmærksom på, at der for sådanne arbejder gør sig en række særlige forhold gældende, men dette er der taget hensyn til i forbindelse med reglernes udformning. Lovudkastets regler er således på flere punkter udformet med særlig henblik på en afbalanceret regulering navnlig ved større arbejder. Det gælder f.eks. visse af reglerne i kap. 7 om prisen samt reglerne i kap. 8 om forbrugerens tilbagetræden, som kunne være givet en enklere, mere forbrugervenlig udformning, hvis de ikke også skulle gælde for større arbejder. Der henvises herom til bemærkningerne til de enkelte bestemmelser i lovudkastet.

Det bemærkes, at såvel det svenske betænkningsudkast som den svenske tjenesteydelseslov, optrykt nedenfor som bilag 1 og 2, medtager større ombygningsarbejder

på fast ejendom under lovens område. Endvidere medtages arbejder, som udføres i forbindelse med nybyggeri, forudsat at der er tale om delentrepriser.

Et mindretal (Håndværksrådets repræsentant) finder, at det af flertallet foreslåede anvendelsesområde for loven er alt for bredt og i mange situationer vil række langt ud over de i kommissoriet forudsatte: ".. .arbejder, der har karakter af reparation og vedligeholdelse...".

Hvis ombygningsarbejder, som foreslået af flertallet, medtages fuldt ud, vil det indebære, at selv meget store renoveringsarbejder, på f.eks. ejerlejlighedskomplekser, falder ind under lovens område.

Hele bygge- og anlægsområdet er traditionelt reguleret af standarddokumenter, f.eks. "Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed, (AB 72)", der som et "agreed document" er forhandlet af byggeriets professionelle parter. Hertil kommer, at en del renoveringsarbejder er omfattet af byfornyelsesloven og Boligministeriets cirkulærer, f.eks. cirkulære om pris og tid på bygge- og anlægsarbejder, som foreskriver anvendelse af AB 72.

Hvis loven får så bredt et anvendelsesområde som foreslået, vil der derfor opstå uhensigtsmæssige sammenstød mellem lovens regler og det traditionelle entrepriseretlige system gældende for større arbejder på fast ejendom.

Mindretallet lægger i denne forbindelse afgørende vægt på, at de rimelige beskyttelseshensyn, der ligger bag lovforslagets regler, ikke gør sig gældende med nær samme vægt ved større ombygningsarbejder som ved reparations- og vedligeholdelsesarbejder. Dette skyldes, at forbrugeren ved større arbejder typisk søger assistance hos rådgivende ingeniører og arkitekter, som foruden at rådgive om de rent tekniske forhold tillige varetager opgaverne i forbindelse med udbud og kontraktsforhandlinger. Herved ændres styrkeforholdet mellem forbrugere og erhvervsdrivende så markant, at beskyttelsesbehovet i disse situationer enten slet ikke er til stede eller i hvert fald ikke er så tungtvejende, at det kan opveje de betydelige ulemper, et indgreb i det traditionelle entrepriseretlige system vil medføre.

Forbrugerens aftaler med de omtalte rådgivere indgås typisk på basis af et andet standarddokument, nemlig ABR 75, "Almindelige betingelser for teknisk rådgivning og bistand". Det skal bemærkes, at disse aftaler, der er mindst lige så væsentlige for forbrugeren som den egentlige entrepriseaftale, ikke er omfattet af flertallets forslag.

I konsekvens af ovenstående foreslår mindretallet, at lovens område fastlægges så tæt på kommissoriet som muligt. Det indebærer, at al nyopførelse, tilbygning incl. garager, udhuse, og lign., som uden problemer kan afgrænses fra: "arbejder, der har karakter af reparation og vedligeholdelse" bør falde uden for loven. Desuden finder mindretallet, at lovens regulering af større ombygningsarbejder skal begrænses mest muligt. Dette kan ske ved fra lovens område at undtage arbejder på eksisterende bygninger, som medfører ændringer i beboelsesarealet eller det bebyggede areal for en eller flere ejendomme omfattet af arbejdet.

Endelig bør alle aftaler om reparations- og vedligeholdelsesarbejder på fast ejen-

dom ikke være omfattet af loven,når der til arbejdet ydes tilskud efter lov om boligforbedring og byfornyelse eller saneringsloven.

Udvalgets flertal har ikke kunnet støtte mindretallets forslag om fra lovens anvendelsesområde at undtage arbejder, som medfører ændringer i beboelsesarealet, da et sådant kriterium ikke efter flertallets opfattelse vil føre til den ønskede opdeling i større og mindre arbejder. Forslaget vil især betyde, at arbejder med at indrette kælder- eller loftrum, herunder indretning af en hel loftsetage, til beboelse vil falde uden for lovens anvendelsesområde. Det samme gælder indretning til beboelse af et lokale, som hidtil har været anvendt som butik eller i andet erhvervsmæssigt øjemed. En stor del af de arbejder, som vil blive undtaget, vil imidlertid være af mindre og ukompliceret karakter, f.eks. lægning af nyt gulv, almindelige isoleringsarbejder og lign., samtidig med, at langt mere komplicerede arbejder som f.eks. en tagudskiftning ikke undtages. Forslaget vil også derudover kunne føre til en vilkårlig afgrænsning. F.eks. vil sløjfning eller ændring af et butiksvindue blive undtaget fra forslaget, mens andre vinduesændringer ikke undtages. Opførelsen af en trappe til en hidtil uudnyttet loftsetage undtages, mens dette ikke er tilfældet, hvis etagen hele tiden har været anvendt til beboelse. Osv.

Flertallet har heller ikke kunnet støtte mindretallets forslag om at undtage arbejder fra lovens anvendelsesområde, når der til arbejdet ydes tilskud efter lov om boligforbedring og byfornyelse eller saneringsloven. Hvilke regler, der skal gælde for parternes indbyrdes forhold, bør således ikke være afhængig af, om der kan opnås statstilskud til arbejdet, idet afgørelsen heraf beror på forhold, som normalt er irrelevante for parternes indbyrdes retsstilling. Arbejder, hvortil der kan opnås statstilskud efter de nævnte love, vil iøvrigt som hovedregel falde uden for lovens anvendelsesområde af andre grunde, idet der som hovedregel ikke vil foreligge en forbrugeraftale. Er et renoveringsarbejde, hvortil der kan ydes statstilskud, undtagelsesvist en forbrugeraftale, vil det efter en gennemførelse af udvalgets lovforslag endeligt være naturligt, at boligministeriet i stedet for at foreskrive en anvendelse af AB 72 kræver de nye regler overholdt.

c. Arbejder på løsøre

Lovudkastet definerer ikke nærmere, hvad der skal forstås ved løsøre. Indenfor købelovgivningen ses løsøre primært som modsætningen til fast ejendom. Udvalgets overvejelser er baseret på samme løsørebegreb, men da de tjenesteydelser, som er omfattet af udvalgets lovudkast, normalt vil bestå i udførelse af fysisk arbejde, som indvirker på det objekt, som arbejdet vedrører, jf. bemærkningerne neden for til lovudkastets § 1, stk. 1, indebærer dette, at *lovudkastet primært vedrører ydelser udført på ting*. Også levende dyr er omfattet af begrebet løsøre, men da der ved tjenesteydelser, som vedrører levende dyr, gør sig en række specielle forhold gældende, foreslås det i § *1, stk. 3, nr. 5,* at *undtage ydelser vedrørende levende dyr* fra lovens anvendelsesområde.

Da også arbejder på fast ejendom er omfattet af lovudkastet, får det ingen betyd-

ning for anvendelsen af reglerne i lovudkastet, hvorledes man vil drage grænsen mellem løsøre og fast ejendom, herunder tilbehør til fast ejendom.

Ved afgrænsningen af de af lovudkastet omfattede aftaler over for andre kontraktstyper vedrørende løsøre opstår især et *afgrænsningsproblem i relation til køb.*

Købelovens anvendelsesområde ved aftaler om tilvirkning af ting afgrænses efter købelovens § 2, stk. 1, 1. pkt., således:

> "bestilling af genstande, som først skulle tilvirkes, anses i denne lov som køb, såfremt det for tilvirkningen fornødne stof skal ydes af den, der har påtaget sig tilvirkningen".

Samme afgrænsning er lagt til grund ved afgrænsningen af udvalgets lovudkast, jf. dettes § *1, stk. 3, nr. 1.*

I § 2, stk. 1, i købelovsudkastene i NU 1984:5, Förslag av den nordiska arbetsgruppen för köplagsstiftning til nordiska köplagar, opstilles et væsentlighedskriterium, således at bestilling af genstande, som først skal tilvirkes, anses som køb, medmindre den, som bestiller genstanden, påtager sig at levere en væsentlig del af de materialer, der er nødvendige for tilvirkningen. En sådan ændret formulering vil dog næppe føre til en ændring af retstilstanden, da § 2 i den gældende købelov formentlig allerede i dag fortolkes på denne måde i retspraksis.

Der er ikke i den gældende købelov taget stilling til afgrænsningen mellem køb og tjenesteydelsesaftaler i tilfælde, hvor sælgeren i forbindelse med leveringen af en salgsgenstand har påtaget sig at udføre et bestemt arbejde, f.eks. at installere eller montere salgsgenstanden eller løbende at foretage serviceeftersyn af denne. Afhængig af, hvor væsentlige de ydelser er, som indgår i aftaleforholdet, kan det i denne forbindelse komme på tale at henføre forholdet samlet under køb eller samlet under tjenesteydelsesbegrebet, men det kan under særlige omstændigheder også komme på tale at opdele aftalen i to dele, således at der antages at foreligge et køb angående selve salgsgenstanden og en tjenesteydelsesaftale for så vidt angår den påtagne arbejdsforpligtelse. Må forholdet henføres samlet under køb, er det købeloven, som finder anvendelse på den samlede ydelse, og sådanne aftaleforhold må derfor undtages fra tjenesteydelsesloven. Det er derfor i lovudkastets § *1, stk. 3, nr. 2,* bestemt, at loven ikke gælder for arbejde, som en erhvervsdrivende har påtaget sig at udføre i forbindelse med levering af en løsøregenstand, hvis den overvejende del af forpligtelsen består i levering af genstanden, og forpligtelsen derfor er omfattet af købeloven.

Det angivne kriterium er ikke præcist, idet der i praksis vil kunne forekomme en række glidende overgange. Den nærmere afgrænsning på dette område vil imidlertid mest hensigtsmæssigt kunne ske gennem retspraksis. Også afgrænsningen af, hvornår et aftaleforhold samlet må betragtes som en tjenesteydelsesaftale, som i det hele omfattes af udvalgets lovudkast, må ske gennem retspraksis, idet der i den forbindelse må lægges vægt på, hvorvidt den overvejende del af forpligtelsen består i udførelse af arbejde. Er dette tilfældet, bør aftalen som helhed henføres under udvalgets lovudkast. Er der tale om et aftaleforhold, hvor såvel levering af en løsøregenstand som præstation af en tjenesteydelse indgår som væsentlige elementer, kan det ikke ude-

lukkes, at aftalen eventuelt må deles op i henholdsvis et køb og en tjenesteydelsesaftale. En sådan opdeling bør dog ikke ske, hvis det er naturligt at opfatte aftalen som en helhed, således at det er hensigtsmæssigt også juridisk at behandle den samlede ydelse under et. Såfremt forholdet samlet henføres enten under køb eller under tjenesteydelsesbegrebet vil dette således indebære, at det ved mangler ved ydelsen ikke er nødvendigt at tage stilling til, om manglen angår selve genstanden eller det udførte arbejde. Spørgsmålet, om manglen kan anses for væsentlig, vil på samme måde skulle bedømmes i forhold til den samlede ydelse. Kan ydelserne i tilfælde af misligholdelse vanskeligt adskilles, vil dette normalt tale for at behandle ydelserne under et. Hvilket sæt beføjelser, som står til forbrugerens rådighed, vil herefter være afhængig af, hvorvidt forholdet henføres under købeloven eller under udvalgets lovudkast. Dettes kapitel 5 om forbrugerens beføjelser i tilfælde af, at arbejdet er mangelfuldt, er dog udformet således, at mangelsbeføjelserne efter de to regelsæt i vidt omfang bliver overensstemmende.

Som aftaleforhold, som efter udvalgets opfattelse samlet bør henføres under køb, kan f .eks. nævnes køb og installering af en husholdningsmaskine eller køb og pålægning af et væg til væg tæppe, mens aftaler om reparation, hvorefter f.eks. en reservedel indføjes og integreres i en genstand tilhørende bestilleren normalt i det hele bør betragtes som en tjenesteydelse. Er der f.eks. tale om udskiftning af en hel motor, er spørgsmålet mere tvivlsomt, jfr. U 1972. 109 H, hvor udskiftning af en benzinmotor med en dieselmotor i bestillerens motorbåd ansås for et køb. Opdeling af et aftaleforhold i henholdsvis et køb og en tjenesteydelse vil f.eks. kunne forekomme, hvis sælgeren af en genstand samtidig påtager sig løbende at udføre serviceydelser på genstanden, for så vidt disse ydelser ikke udføres som led i en mangelsafhjælpning, se herom nedenfor.

Den af udvalget foreslåede afgrænsning mellem køb og tjenesteydelser ved blandede kontraktsforhold er i overensstemmelse med de overvejelser, som købelovudvalget har gjort sig om denne problemstilling, jf. herved § 2, stk. 2, i de nordiske købelovsudkast i betænkning NU 1984:5, hvorefter aftaler, som omfatter såvel levering af en genstand som udførelse af en tjenesteydelse, ikke anses som køb, hvis den overvejende del af forpligtelsen består i udførelse af tjenesteydelsen. Denne afgrænsning må endvidere antages allerede efter gældende ret at være afgørende for, om et aftaleforhold samlet kan henføres under købelovens regler, jf. herved U 1972 109 H. Vedrørende spørgsmålet henvises desuden til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 1, stk. 3, nr. 2, og § 2.

Blandede aftaler, som består i henholdsvis en arbejds- og en forvaringsdel, vil næppe give anledning til særlige afgrænsningsproblemer på grund af reglen i lovudkastets § 1, stk. 2, hvorefter lovens bestemmelser finder tilsvarende anvendelse på aftaler om forvaring, i det omfang bestemmelserne efter deres indhold er anvendelige herpå, se om udvalgets overvejelser herom pkt. d. nedenfor.

Pligt til at udføre arbejde på ting (eller fast ejendom) forekommer også under tiden i kombination med andre aftaletyper end køb og forvaring. Som eksempler her-

på kan nævnes en kombineret reparations- og transportaftale eller en aftale om vagttjeneste, som er kombineret med en aftale om udførelse af reparations- og vedligeholdelsesarbejder. Sådanne blandede kontrakts forhold forekommer dog ikke særligt hyppigt, og i det omfang de forekommer, vil det ofte være muligt at udskille den del af aftalen, som vedrører arbejdspræstationen, til særskilt behandling, således at denne del af aftalen omfattes direkte af udvalgets lovudkast. For den resterende del af aftalen er der mulighed for, at lovudkastet vil kunne få en vis afsmittende betydning, se herom nærmere nedenfor i pkt. e.

Ved mangler ved en salgsgenstand, som afhjælpes, er der for så vidt også tale om udførelse af arbejde på løsøre. Imidlertid er det her købelovens regler, som bestemmer forpligtelsens omfang og forbrugerens beføjelser i tilfælde af manglende eller mangelfuld afhjælpning. Da afhjælpningsarbejder således er omfattet af reguleringen i købeloven, er det i § *1, stk. 3, nr. 3,* i udvalgets lovudkast bestemt, at lovudkastet ikke omfatter arbejde, som en sælger udfører eller lader udføre i henhold til købelovens regler om afhjælpning af mangler.

d. Forvaring

I mange aftaler om udførelse af arbejde på løsøre indgår tillige et forvaringselement, idet den genstand, arbejdet vedrører, overgives i den erhvervsdrivendes varetægt med henblik på arbejdets udførelse. Som redegjort for neden for i pkt. 7 er det udvalgets opfattelse, at den erhvervsdrivende i sådanne tilfælde bør bære risikoen for genstandens beskadigelse eller bortkomst, hvis bortkomsten eller beskadigelsen skyldes tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed, som indtræffer, mens genstanden befinder sig hos den erhvervsdrivende.

Selv om forvaringsaftaler efter retstilstanden i dag på civilrettens område i det væsentlige er uden lovregulering, gælder dette dog ikke forvarerens ansvar for det deponerede gods, idet danske lov 5-8-14 indeholder en regel, som fortolkes således, at forvareren ikke er ansvarlig for bortkomst eller beskadigelse af sådant gods, hvis han har udvist almindelig agtpågivenhed.

Udvalget har derfor inddraget også forvaringsaftaler i sine overvejelser med henblik på at undgå, at det skal få afgørende betydning for retstilstanden, hvorvidt en genstand er blevet overgivet til en erhvervsdrivende med udførelse af arbejde for øje eller alene i forvaringsøjemed. Ved udvalgets overvejelser i den forbindelse er udvalget kommet til den konklusion, at størstedelen af lovudkastets regler er egnede til - i hvert fald i tillempet form - at finde anvendelse også på forvaringsaftaler. På denne baggrund er det i lovudkastets § *1, stk. 2,* bestemt, at i det omfang lovens bestemmelser efter deres indhold er anvendelige, finder loven tilsvarende anvendelse på forbrugeraftaler, hvor den erhvervsdrivendes ydelse hovedsagelig består i forvaring af løsøre, herunder værdipapirer og penge. Bestemmelsen indebærer tillige, at der i det væsentlige kommer til at gælde samme regler for alle delene i en blandet aftale, hvori indgår både en arbejds- og en forvaringsdel, f.eks. en aftale om bådopbevaring, hvor

forvareren også har påtaget sig at klargøre båden, eller en aftale om pelsopbevaring, hvor forvareren tillige har påtaget sig at reparere pelsen.

e. Lovens betydning for tjenesteydelsesområdet iøvrigt

Udvalgets lovforslag indebærer en sammenhængende civilretlig regulering af en vigtig del af tjenesteydelsesområdet, men da det er begrænset til forbrugeraftaler vedrørende bestemte typer af tjenesteydelser, vil der, indtil eventuelt yderligere lovgivningsforanstaltninger tages, fortsat være en stor del af tjenesteydelsesområdet, som i det væsentlige er uden civilretlig lovregulering, og hvor de retsudøvende myndigheder derfor - som hidtil - er henvist til at tage udgangspunkt i almindeligt anerkendte retsgrundsætninger på civilrettens område. Adskillige af reglerne i såvel købeloven som i udvalgets lovudkast er udslag af sådanne almindelige retsgrundsætninger og vil derfor i hvert fald i tilpasset form kunne anvendes også på ulovregulerede områder. Reglerne i udvalgets lovudkast er i den forbindelse udformet specielt med henblik på at finde anvendelse på tjenesteydelser, idet det herved har været et af udvalgets hovedformål at skabe klarhed over parternes indbyrdes rettigheder og forpligtelser. De hensyn, som udvalget har lagt vægt på i den forbindelse, må antages også at gøre sig gældende inden for en stor del af tjenesteydelsesområdet iøvrigt, og det er derfor udvalgets opfattelse, at loven vil kunne øve en betydelig indflydelse på, hvad der vil blive anset for gældende ret på den fortsat ulovregulerede del af tjenesteydelsesområdet, for så vidt parterne ikke har reguleret deres indbyrdes forhold ved aftale.

Som områder, hvor det vil kunne være nærliggende at anvende lovens regler analogt, kan f.eks. peges på aftaler, som erhvervsdrivende indgår med forbrugere om andre foranstaltninger angående løsøre eller fast ejendom end udførelse af arbejde, f.eks. aftaler om udførelse af vagttjeneste, aftaler om flytning og andre transportaftaler, i det omfang forholdet ikke iøvrigt er lovreguleret. Omfatter sådanne aftaler et forvaringselement, således som det f.eks. er tilfældet ved flytteforretninger, vil tjenesteyderens forvareransvar dog skulle bedømmes efter reglen i danske lov 5-8-14, omend det ikke kan udelukkes, at en gennemførelse af kapitel 6 i udvalgets lovudkast vil kunne få en vis afsmittende virkning også for retstilstanden, for så vidt angår sådanne aftaler. Der henvises herom til bemærkningerne til lovudkastets § 1, stk. 2.

Det er endvidere udvalgets opfattelse, at loven i vidt omfang vil være egnet til at finde analog anvendelse på forbrugeraftaler vedrørende opførelse af eller tilbygning til boliger eller vedrørende arbejder, som udføres i umiddelbar forbindelse hermed, sålænge dette område fortsat er ulovreguleret.

Der vil også kunne være anledning til at anvende loven analogt på tjenesteydelser, som ikke omfattes af udvalgets lovudkast, fordi den indgåede aftale ikke er en forbrugeraftale, men f.eks. en aftale om udførelse af arbejde på løsøre eller fast ejendom indgået mellem to erhvervsdrivende indbyrdes eller mellem to privatpersoner indbyrdes. Det må dog herved tages i betragtning, at der i sådanne forhold gør sig visse andre hensyn gældende end i forbrugerforhold. Ved aftaler mellem private ind-

byrdes må det således f.eks. tages i betragtning, at der ofte ikke kan stilles samme krav til ydelsen, som hvor det er en erhvervsdrivende, som står for arbejdets udførelse. Ved aftaler mellem erhvervsdrivende indbyrdes må tages hensyn til aftalens kommercielle karakter samt til særlige branchekutymer m.v. Dette gælder især, hvor bestilleren af tjenesteydelsen er en stor erhvervsvirksomhed. Tilhører bestilleren derimod gruppen af mindre erhvervsdrivende, vil der ofte gøre sig stort set samme hensyn gældende, som i forbrugerforhold, jf. herved de bemærkninger vedrørende dette spørgsmål, som er anført ovenfor i pkt. a.

Da § 3 i lovudkastet om lovens ufravigelighed ikke på samme måde kan udstrækkes til ulovbestemte områder ved analogi, gælder der for tjenesteydelsesaftaler, som falder uden for lovens anvendelsesområde, ikke andre begrænsninger i parternes aftalefrihed end de, som følger af den almindelige aftaleret. Ved vurderingen af, om et aftalevilkår bør tilsidesættes i medfør af den generelle ugyldighedsregel i aftalelovens § 36, vil dog kunne tages hensyn til, om vilkåret er i strid med ufravigelige regler gældende på et beslægtet område. Tilsidesættelse bør således i almindelighed ske, såfremt der i det konkrete tilfælde gør sig helt samme eller dog i det væsentlige samme beskyttelseshensyn gældende som i de tilfælde, der omfattes af de ufravigelige regler.

2. Reglernes fravigelighed

Som redegjort for i kapitel II, pkt. 2, er det udvalgets opfattelse, at forbrugerne bør beskyttes imod, at de ved standardkontrakter eller andre aftaler vedrørende tjenesteydelser fratages de rettigheder, som ellers ville tilkomme dem efter lovgivningen. Da det endvidere er udvalgets opfattelse, at reglerne i udvalgets lovudkast er udtryk for en rimelig afvejning af hensynene til henholdsvis den erhvervsdrivende og forbrugeren, bestemmes i § *3* i udvalgets lovudkast, *at loven ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren.* I de tilfælde, hvor det må anses for at være for strengt for den erhvervsdrivende, at en bestemt regel generelt gøres ufravigelig, er det angivet i en undtagelsesregel, i hvilket omfang særaftaler kan tillades, eller i hvilket omfang særlige forhold kan føre til en fravigelse af lovens regel.

Også de øvrige nordiske udkast til tjenesteydelseslove samt den netop gennemførte svenske konsumenttjänslag indeholder en regel om, at loven ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, medmindre andet udtrykkeligt er angivet i loven, se bilagene 1 - 4 nedenfor.

Uanset at lovens regler ikke kan fraviges til skade for forbrugerne, ændrer loven dog ikke på det forhold, at der ved fastlæggelsen af indholdet og omfanget af parternes ydelser må tages udgangspunkt i den mellem parterne indgåede aftale. Bestemmelserne i lovudkastet angående parternes forpligtelser tager primært sigte på spørgsmål, som parterne ofte ikke selv er opmærksomme på ved aftalens indgåelse, og hvor der erfaringsmæssigt er behov for at beskytte forbrugeren mod, at dennes

berettigede forventninger skuffes. Da de regler, som udvalget opstiller vedrørende disse spørgsmål, efter udvalgets opfattelse afspejler, hvad der naturligt bør gælde, hvis der skal være en rimelig balance i aftaleforholdet, finder udvalget det ikke specielt byrdefuldt for de erhvervsdrivende, at reglerne herom som udgangspunkt ikke kan fraviges til skade for forbrugerne.

Hvad specielt angår lovudkastets regler om forbrugerens beføjelser i anledning af misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side, bemærkes, at udvalget ved udformningen af disse regler har tilstræbt at skabe et sidestykke til de særlige forbrugerbeskyttelsesregler i købeloven, som for størstepartens vedkommende ikke kan fraviges til skade for køberen i forbrugerkøb. Skal der gives forbrugerne samme beskyttelse på tjenesteydelsesområdet som på købeområdet forudsætter det derfor, at reglerne om forbrugerens misligholdelsesbeføjelser gøres ufravigelige i samme omfang, som det er tilfældet inden for forbrugerkøbsområdet. Udvalget har dog fundet, at også reglerne om forbrugerens erstatningsbeføjelser i tilfælde af forsinkelse bør gøres ufravigelige på tjenesteydelsesområdet, selv om dette ikke er tilfældet ved køb. Dette skyldes blandt andet, at den erhvervsdrivendes ansvar for forsinkelse i udvalgets lovudkast i alle tilfælde er baseret på en culpabedømmelse med omvendt bevisbyrde, og ikke på det betingede objektive ansvar, som gælder efter købeloven ved genusforpligtelser.

3. Arbejdets udførelse og omfang

a. Den erhvervsdrivendes hovedforpligtelse

Som redegjort for nedenfor under pkt. 6 a bør arbejdet anses for mangelfuldt, hvis det ikke lever op til visse nærmere angivne krav. Dette gælder således, hvis arbejdet eller dele heraf ikke svarer til oplysninger meddelt eller markedsført af den erhvervsdrivende eller et tidligere leverandørled, som forbrugeren har lagt vægt på i forbindelse med aftalens indgåelse, eller hvis arbejdet har farlige egenskaber eller strider mod forskrifter udstedt af det offentlige. Det samme gælder, hvis den erhvervsdrivende har forsømt at give forbrugeren oplysning om forhold af betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet, eller hvis den erhvervsdrivende forringer arbejdet ved forsømmelse. Hvilke krav forbrugeren iøvrigt vil kunne stille til den erhvervsdrivendes hovedydelse, dvs. til arbejdets udførelse, omfang og resultat, beror primært på, hvad parterne har aftalt. Som redegjort for anførte sted har udvalget således ikke iøvrigt opstillet nøje fikserede og ufravigelige krav til den erhvervsdrivendes ydelse, hvilket næppe heller er muligt dels på grund af forskelligartetheden af de ydelser, som omfattes af udvalgets lovudkast, dels på grund af den flerhed af momenter, som nødvendigvis må indgå i mangelsbedømmelsen.

Har den erhvervsdrivende påtaget sig arbejdet, er det imidlertid udvalgets opfattel-

se, at der uanset aftalens nærmere vilkår bør stilles krav om, at *arbejdet udføres fagmæssigt tilfredsstillende* og under behørig varetagelse af forbrugerens interesser, jf. lovudkastets *§ 4* sammenholdt med § 3 om lovens ufravigelighed.

Også i den svenske tjenesteydelseslov samt i det norske og finske betænkningsudkast er medtaget en tilsvarende generalklausul med krav om fagmæssighed og om behørig varetagelse af forbrugerens interesser, jf. § 4 i den svenske lov, § 2-1 i det norske lovudkast og § 1-4 i det finske lovudkast.

Den foreslåede regel vil indebære, at den erhvervsdrivende har pligt til at udføre arbejdet på en fagligt forsvarlig måde, også selv om det måtte være aftalt, at arbejdet skal udføres særligt billigt eller særligt hurtigt, jf. nærmere bemærkningerne nedenfor til § 4.

Tilsidesætter den erhvervsdrivende sin pligt til at udføre arbejdet fagmæssigt tilfredsstillende, vil arbejdet normalt blive mangelfuldt, jf. fremstillingen nedenfor under pkt. 6 a 1°. Medfører den manglende fagmæssighed skade på forbrugerens ejendom, vil den erhvervsdrivende endvidere normalt blive erstatningsansvarlig herfor, jf. fremstillingen nedenfor under pkt. 7 og bemærkningerne til lovudkastets § 26.

Som redegjort for nedenfor under pkt. b bør den erhvervsdrivende tillige have pligt til at søge tvivlsspørgsmål afklaret gennem vejledning af forbrugeren og indhentelse af forholdsordre fra denne. Overholder den erhvervsdrivende denne pligt, vil dette indebære, at en stor del af de tvister, som i dag opstår mellem parterne med hensyn til, om udført arbejde er omfattet af aftalen, kan undgås. Har den erhvervsdrivende ikke fået afklaret en sådan tvivl, følger det allerede af retstilstanden i dag, at bevisrisikoen normalt påhviler den erhvervsdrivende. Udvalget har dog fundet anledning til at præcisere dette, jf. herved lovudkastets *§ 6,* hvorefter den erhvervsdrivende som alt overvejende hovedregel kun kan kræve betaling for udført arbejde, såfremt han kan godtgøre, at det er omfattet af aftalen eller en senere indgået aftale eller er tillægsarbejde, som den erhvervsdrivende har været pligtig at udføre efter reglen i § 5, stk. 3, i udvalgets lovudkast, se herom nedenfor under pkt. c.

b. Den erhvervsdrivendes pligter iøvrigt, herunder til at vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre.

Det foreslås som nævnt i *§ 4* tillige at pålægge den erhvervsdrivende at varetage forbrugerens interesser på behørig måde, idet den erhvervsdrivende i den forbindelse skal *varetage forbrugerens interesser i overensstemmelse med god skik.* Det pålægges herved den erhvervsdrivende at overholde sådanne forpligtelser, som normalt er uomtalt i aftalen, men som følger af almindelige retsgrundsætninger, hvorefter hver af parterne i et gensidigt skyldforhold skal tage rimeligt hensyn til den anden parts interesser og herunder vejlede den anden part i fornødent omfang. Sådanne biforpligtelser tjener således som et supplement til den indgåede aftale og vedrører primært forhold, som parterne ikke har været opmærksomme på ved aftalens indgåelse. De får derfor også særlig betydning i aftaleforhold, hvor parterne ikke ved aftalens indgåelse har fuld klarhed over karakteren og omfanget af den ydelse, som skal præ-

steres, eller som der er behov for at få udført. Dette vil ofte være tilfældet ved tjenesteydelsesaftaler, idet disse aftaler som tidligere nævnt er karakteriseret ved, at den aftalte ydelse ikke foreligger ved aftalens indgåelse, men først skal præsteres i fremtiden. Arbejdet vil endvidere ofte ved aftalens indgåelse blot være karakteriseret ved sit formål, som f.eks. kan være at få en ting til at fungere igen eller at udbedre en indtruffet skade, således at arbejdets nærmere karakter og omfang først afklares efterfølgende i forbindelse med den erhvervsdrivendes undersøgelse af den genstand, arbejdet vedrører, eller i forbindelse med arbejdets udførelse. I sådanne situationer vil forbrugeren let kunne blive ubehageligt overrasket over regningens størrelse, ligesom der ofte vil kunne opstå tvist om, hvad der er aftalt eller forudsat vedrørende arbejdets omfang og prisen for arbejdet.

På baggrund af det anførte har udvalget lagt særlig vægt på at få konkretiseret de af den erhvervsdrivendes supplerende forpligtelser, som især må antages at have betydning som supplement til aftalen ved fastlæggelsen af arbejdets omfang og karakter. Det er derfor i § 4 særligt fremhævet, at den erhvervsdrivende har *pligt til at vejlede forbrugeren i fornødent omfang og indhente forholdsordre.* Kan arbejdet således udføres på forskellige måder, eller er der mulighed for at vælge mellem forskellige former for materialer, bør den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse normalt vejlede forbrugeren herom, idet forbrugeren samtidig bør vejledes om sammenhængen mellem pris og kvalitet. Kan den erhvervsdrivende se, at det næppe kan betale sig at lade arbejdet udføre, eller at dette i hvert fald vil blive meget bekosteligt, bør han ligeledes vejlede forbrugeren herom. Da tjenesteydelsesaftaler som tidligere nævnt er karakteriseret ved, at der kontraheres om en ydelse, der først skal præsteres efterfølgende, vil der dernæst under arbejdets udførelse kunne opstå en række tvivlsspørgsmål vedrørende arbejdets udførelse og omfang samt om, hvorvidt det kan betale sig at færdiggøre arbejdet. Også i sådanne situationer må det påhvile den erhvervsdrivende at vejlede forbrugeren med hensyn til, hvad der forbrugerens forhold taget i betragtning må anses for den bedste løsning, ligesom den erhvervsdrivende må indhente forbrugerens stillingtagen til, hvorledes denne ønsker et opstået tvivlsspørgsmål løst. Under og efter arbejdets udførelse kan der være behov for at vejlede forbrugeren om beskyttelsesforanstaltninger samt om arbejdets brug og vedligeholdelse.

Da § 4 som nævnt ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, kan den erhvervsdrivende ikke gyldigt tage forbehold om, at der ikke skal påhvile ham sådanne pligter i aftaleforholdet, som ellers ville følge af hans almindelige omsorgspligt.

Den erhvervsdrivendes vejledningspligt og pligt til at indhente forholdsordre har især betydning, hvor der viser sig behov for udførelse af tillægsarbejde, eller hvor det viser sig, at den erhvervsdrivende har grund til at fraråde forbrugeren at lade arbejdet udføre eller færdiggøre. Der er derfor i udvalgets lovudkast medtaget udtrykkelige regler herom, jf. *§ 5, stk. 1,* vedrørende den erhvervsdrivendes pligt til at vejlede forbrugeren angående tillægsarbejde, se herom nedenfor under pkt. c, og *§ 7* om den erhvervsdrivendes pligt til at vejlede forbrugeren om, hvorvidt det kan betale sig at

lade arbejdet udføre eller færdiggøre. Disse bestemmelser er imidlertid blot nogle specielt udformede eksempler på den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt, således som denne har fundet udtryk i § 4. Det samme gælder reglen i lovudkastets *§ 8,* hvorefter den erhvervsdrivende, hvis der ikke foreligger nogen aftale vedrørende prisen, har pligt til at vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre, hvis det viser sig, at arbejdet er af væsentlig større omfang end forudsat af parterne.

Har den erhvervsdrivende undladt at opfylde sin pligt til i en konkret situation at vejlede forbrugeren med hensyn til, om det kan betale sig at lade arbejdet udføre, eller om, at arbejdet vil blive væsentligt dyrere end forudsat, bør dette efter udvalgets opfattelse få væsentlig indflydelse på prisen for arbejdet, se i den forbindelse lovudkastets *§ 7, stk. 1, 2. og 3. pkt., stk. 2, 2. og 3. pkt., og § 8, 2. pkt.,* og bemærkningerne neden for til disse bestemmelser. Har den erhvervsdrivende ikke i andre tilfælde overholdt sin omsorgspligt, afhænger det af den tilsidesatte forpligtelses art og situationens nærmere karakter, hvilke beføjelser forbrugeren bør få i den anledning. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 4. Om den erhvervsdrivendes tilsidesættelse af sin pligt til at vejlede om og udføre tillægsarbejde henvises til bemærkningerne nedenfor under pkt. c.

c. Særligt om tillægsarbejde

Den erhvervsdrivende vil som udgangspunkt alene have ret og pligt til at udføre arbejde, som er omfattet af aftalen. Det vil imidlertid undertiden kunne være vanskeligt for parterne allerede ved aftalens indgåelse at forudse, om der eventuelt skulle være behov for at få udført arbejde ud over det bestilte. Viser det sig efterfølgende, at det teknisk og arbejdsmæssigt vil være en fordel at få udført noget yderligere arbejde samtidig med det bestilte arbejde, bør den erhvervsdrivende vejlede forbrugeren med henblik på at få klarlagt, om forbrugeren i denne situation også ønsker det yderligere arbejde udført. Som eksempler herpå kan nævnes, at en ting, f.eks. en bilmotor, alligevel er skilt ad, således at en samlet udførelse bliver billigere end udførelse af to gange, eller at begge arbejder forudsætter brug af stillads, således at samtidig brug af dette vil indebære en væsentlig besparelse for forbrugeren. Det er sådanne ekstraarbejder, som i lovudkastet er benævnt "tillægsarbejde". *Pligten* for den erhvervsdrivende *til at vejlede forbrugeren om behovet for tillægsarbejde* og til at indhente forholdsordre fra denne følger for så vidt allerede af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt over for forbrugeren, se bemærkningerne foran under pkt. b, men da der er tale om et praktisk meget vigtigt eksempel herpå, har udvalget fundet behov for at medtage en særskilt regel om den erhvervsdrivendes pligter i denne situation, se *§ 5, stk. 1,* i udvalgets lovudkast og bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Udvalget har endvidere fundet, at den *erhvervsdrivende, hvis forbrugeren ønsker det, så vidt muligt bør have pligt til at udføre tillægsarbejdet,* som den erhvervsdrivende da selvfølgelig bør kunne kræve særskilt betaling for, jf. herved lovudkastets *§ 5, stk. 2 og 4.* Udvalget er i den forbindelse opmærksom på, at der kan være visse

betænkeligheder ved at indføre en sådan kontraheringspligt for den erhvervsdrivende, særligt hvis tillægsarbejdet er af større omfang. Udvalget har dog på trods heraf fundet det forsvarligt at medtage en bestemmelse om, at den erhvervsdrivende har pligt til på begæring at udføre tillægsarbejde, idet det samtidig er gjort til en betingelse for den erhvervsdrivendes forpligtelse i så henseende, at tillægsarbejdet kan udføres uden væsentlig ulempe eller økonomisk risiko for den erhvervsdrivende samt under hensyntagen til den erhvervsdrivendes andre kunder, se lovudkastets § 5, stk. 2, in fine, og bemærkningerne hertil. Har den erhvervsdrivende således en saglig grund til at afvise at udføre et tillægsarbejde af større omfang, vil han typisk kunne påberåbe sig, at udførelse heraf vil være til væsentlig ulempe for ham selv eller hans andre kunder. Over for de nævnte betænkeligheder skal endvidere fremhæves, at begrebet tillægsarbejde kun omfatter arbejde inden for den erhvervsdrivendes eget virksomhedsområde, som har en særlig arbejdsmæssig tilknytning til det bestilte arbejde, ligesom det må erindres, at der som hovedregel vil være sammenfaldende interesser, idet den erhvervsdrivende normalt selv vil være interesseret i at komme til at udføre tillægsarbejdet.

Har den erhvervsdrivende gjort, hvad der med rimelighed kan forventes af ham for at kontakte forbrugeren vedrørende udførelse af tillægsarbejde, uden at den erhvervsdrivende har kunnet træffe forbrugeren, opstår spørgsmålet, om den erhvervsdrivende herefter bør udføre tillægsarbejdet ai egen drift. Spørgsmålet er vanskeligt, idet forbrugeren, hvis tillægsarbejdet ikke udføres, let påføres unødvendig ulempe og omkostninger, mens forbrugeren, hvis tillægsarbejdet udføres med pligt for forbrugeren til at betale herfor, risikerer at påføres en udgift, som han ikke selv ville have valgt at påtage sig, og som han måske ikke har råd til at betale. Spørgsmålet er i Sverige og Norge i det væsentlige løst eller foreslået løst på den måde, at den erhvervsdrivende skal kunne udføre tillægsarbejdet, hvis der findes særlig grund til at antage, at forbrugeren ønsker dette udført. Efter det norske forslag er det dog herved en betingelse, at prisen for tillægsarbejdet ikke overstiger 1/4 af prisen for det bestilte arbejde, medmindre andet er aftalt. Endvidere pålægges den erhvervsdrivende i den svenske lov og i det norske lovudkast en pligt til at udføre tillægsarbejdet, hvis det ikke kan udsættes uden betydelig risiko for at påføre forbrugeren væsentlig skade. Se nærmere § 8 i den svenske lov og § 2-5 i det norske lovudkast.

Udvalget er imidlertid kommet til den konklusion, at det ved tillægsarbejder af større omfang er betænkeligt såvel at give den erhvervsdrivende ret til som at pålægge ham pligt til at udføre tillægsarbejdet af egen drift. Den erhvervsdrivende vil således ofte have en interesse i at udføre et tillægsarbejde af større omfang, og en regel om en ret for den erhvervsdrivende til at gøre dette af egen drift vil derfor kunne indebære risiko for, at den erhvervsdrivende blot udfører tillægsarbejdet uden forinden at have gjort sig de fornødne anstrengelser for at indhente forholdsordre fra forbrugeren. Udvalget har på denne baggrund ikke ønsket at stille forslag om en regel, hvorefter den erhvervsdrivende enten skal have ret eller pligt til at udføre tillægsarbejde af egen drift, hvis tillægsarbejdet er af større omfang.

Er Situationen imidlertid den, at en udsættelse af tillægsarbejdet vil medføre betydelige omkostninger eller ulemper for forbrugeren, samtidig med, at meromkostningerne ved tillægsarbejdets udførelse er ubetydelige i sig selv eller i forhold til prisen for det aftalte arbejde, vil det normalt være i forbrugerens interesse, at den erhvervsdrivende udfører tillægsarbejdet af egen drift, hvis han ikke kan komme i kontakt med forbrugeren. Der er i en sådan situation normalt heller ikke særlige betænkeligheder forbundet med at pålægge den erhvervsdrivende en pligt hertil, hvis pligten begrænses til tilfælde, hvor tillægsarbejdets udførelse ikke vil medføre væsentlige ulemper eller økonomisk risiko for den erhvervsdrivende. Udvalget har derfor i *§ 5, stk. 3,* i lovudkastet stillet forslag om, at den erhvervsdrivende har *pligt til at udføre tillægsarbejde af egen drift i sådanne situationer,* se nærmere herom bemærkningerne til § 5, stk. 3.

Det er udvalgets opfattelse, at bestemmelsen i § 5, stk. 3, vil dække de situationer, hvor det især er i forbrugerens interesse, at den erhvervsdrivende udfører tillægsarbejde af egen drift. Det må herved erindres, at det vil høre til undtagelsen, at den erhvervsdrivende ikke kan træffe forbrugeren inden for en rimelig tid. Reglen vil endvidere skulle suppleres af dansk rets almindelige regler om uanmodet forretningsførelse (negotiorum gestio), hvorefter den erhvervsdrivende i en situation, hvor forbrugeren selv er forhindret i at foretage det fornødne, bør foretage sådanne foranstaltninger, som er nødvendige for at afværge en truende skade, se herom nærmere bemærkningerne til § 5, stk. 3, in fine. Foreligger en negotiorum gestio-situation, stilles endvidere ikke - som ved reglerne om tillægsarbejde - noget krav om, at de handlinger, som er nødvendige for at afværge faren, har forbindelse med det bestilte arbejde.

Hvis den erhvervsdrivende ikke overholder sin pligt til at vejlede om og udføre tillægsarbejde, bør den erhvervsdrivende erstatte forbrugerens tab som følge heraf. Der er derfor i lovudkastets § *5, stk. 5,* medtaget en særlig regel herom.

Har den erhvervsdrivende udført tillægsarbejde af egen drift, uden at betingelserne herfor efter § 5, stk. 3, - eller efter reglerne om negotiorum gestio - har været tilstede, må det blive hans egen risiko, såfremt forbrugeren nægter at betale herfor, jf. herved lovudkastets § 6, stk. 2, 1. pkt., hvorefter den erhvervsdrivende ikke har krav på betaling for sådant arbejde. Skyldes forholdet en undskyldelig fejltagelse, bør den erhvervsdrivende dog kunne forlange at få sine udgifter godtgjort i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold i øvrigt, se herved lovudkastets § 6, stk. 2, 2. pkt. og bemærkningerne hertil.

4. Risikoen for arbejdets hændelige undergang

Beskadiges arbejdet, eller går det til grunde, på grund af omstændigheder, som hverken kan tilregnes den erhvervsdrivende eller forbrugeren, opstår spørgsmålet om, hvem der skal bære risikoen herfor.

Påhviler risikoen for arbejdet den erhvervsdrivende, indebærer dette, at den erhvervsdrivende ikke har præsteret kontraktsmæssig ydelse, medmindre han rettidigt og vederlagsfrit udbedrer skaden ved arbejdet. Sker en sådan udbedring ikke, anses arbejdet for enten forsinket eller mangelfuldt, se nærmere herom under pkt. 5 og 6 nedenfor.

Påhviler risikoen for arbejdet forbrugeren, betyder dette, at denne uanset det indtrufne skal betale fuldt vederlag for arbejdet, ligesom den erhvervsdrivende, hvis han udbedrer skaden, har krav på særskilt betaling herfor.

For så vidt angår *løsørekøb* er problemet om risikoens overgang løst i købelovens § 17, stk. 1, hvorefter risikoen for en solgt løsøregenstand overgår til køberen ved leveringshandlingen. Herved forstås i forbrugerkøb normalt genstandens overgivelse til køberen, jf. købelovens §§ 9 og 73. Købelovens regler om risikoens overgang kan dog fraviges ved aftale, og parterne kan derfor - også i forbrugerkøb - aftale, at risikoen skal gå over på et tidligere tidspunkt.

For så vidt angår *tjenesteydelsesområdet,* er spørgsmålet om, hvornår risikoen for arbejdets hændelige undergang går over fra tjenesteyderen til bestilleren, i dag ulovreguleret, og spørgsmålet må derfor afgøres efter almindelige retsgrundsætninger. Det er i den forbindelse almindeligt antaget, at risikoovergangen som udgangspunkt - på samme måde, som ved køb - bør kædes sammen med en konstaterbar foranstaltning, som kan markere, at risikoen går over. Ved arbejder udført på løsøregenstande, der er overgivet i den erhvervsdrivendes besiddelse, er det i så henseende nærliggende at analogisere fra reglerne om løsørekøb, hvilket da også er sket i praksis, jf. VLT 1945.143 og U1951.1073 H (underrettens dom). I entrepriseforhold, hvor det normalt er aftalt eller forudsat, at der skal afholdes en afleveringsforretning, er afholdelsen af denne forretning blevet sidestillet med levering i køb, således at afleveringsforretningens afholdelse er blevet anset for risikooverførende. Dette er også hovedreglen efter AB 72, se AB 72, § 21, stk. 1, jf. § 17, idet det dog samtidig i AB 72, § 21, stk. 2, er bestemt, at risikoen ved hel eller delvis ibrugtagning overgår til bygherren for det ibrugtagnes vedkommende. For andre arbejder på løsøre og fast ejendom synes den overvejende opfattelse at være, at tjenesteyderen som hovedregel bør bære risikoen for arbejdets hændelige undergang indtil dets færdiggørelse, men spørgsmålet er næppe endeligt afklaret. Det har således været anført, at det bør have indflydelse på risikoens fordeling, om skaden sker inden for tjenesteyderens eller bestillerens virkeområde, samt at risikoen, hvor arbejdet kan deles op, bør gå over for den enkelte dels vedkommende, når denne del er færdiggjort og stillet til disposition for bestilleren.

Hvad specielt angår regningsarbejder har det været anført, at den indgåede aftale om vederlagsberegning i forhold til det faktisk udførte arbejde medfører, at bestilleren bærer risikoen for hændelige skader og for skader, der forvoldes af tredjemand, idet aftalen skulle indebære, at tjenesteyderen kan indregne det deraf følgende ekstraarbejde ved beregningen af sit vederlag.

I de *øvrige nordiske lande* er risikospørgsmålet i det væsentlige løst eller foreslået løst på den måde, at risikoen for arbejdet påhviler den erhvervsdrivende indtil arbejdets færdiggørelse, eller, hvis den genstand, arbejdet vedrører, er overgivet den erhvervsdrivende, indtil genstanden er kommet i forbrugerens besiddelse igen, jf. § 12 i den svenske tjenesteydelseslov, § 2-4 i det norske lovudkast og § 2-19 i det finske lovudkast.

Hvem af parterne risikoen for arbejdets hændelige undergang eller forringelse bør påhvile, kan siges at være et forudsætningsspørgsmål, som bør løses ud fra, hvad der stemmer bedst med parternes gennemsnitlige interesse. Der bør navnlig lægges vægt på at få klare regler, som gør det muligt for parterne at vurdere deres risiko.

Er der tale om udførelse af arbejde på en løsøregenstand overgivet i den erhvervsdrivendes besiddelse bør der *efter udvalgets opfattelse* gælde samme regel om risikoens fordeling som i forbrugerkøb. Dette indebærer, at den erhvervsdrivende bør bære risikoen for arbejdet indtil genstandens tilbagegivelse til forbrugeren. Som tidligere nævnt må allerede gældende ret antages at ville anvende købelovens risikoregel analogt i denne situation. Dette er efter udvalgets opfattelse sagligt velbegrundet, da en erhvervsdrivende, som har fået genstanden overgivet, har bedre muligheder end forbrugeren for at tage vare på genstanden, hvorfor han også er nærmere til at bære følgerne af en eventuel skade. En sådan risikoregel indebærer dernæst klare bevismæssige fordele og kan endvidere ikke siges at være urimelig over for den erhvervsdrivende, idet denne normalt har mulighed for at dække sig ind ved at tegne forsikring eller ved at indregne et risikotillæg i sit vederlagskrav. En af forbrugeren tegnet tingsskadeforsikring vil dernæst også gælde til fordel for den erhvervsdrivende i det omfang, denne bærer risikoen for forbrugerens ejendele, jf. herved forsikringsaftelovens § 54. De nævnte synspunkter har iøvrigt motiveret udvalget til at gå et skridt videre og foreslå, at en erhvervsdrivende, som har den genstand, arbejdet vedrører, i sin besiddelse, tillige bør bære risikoen for selve genstandens hændelige bortkomst eller beskadigelse, som skyldes tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed. Om udvalgets overvejelser vedrørende dette spørgsmål henvises til pkt. 7 nedenfor.

For arbejder på løsøregenstande, som ikke er overgivet den erhvervsdrivende, samt for arbejder udført på fast ejendom er det udvalgets opfattelse, at den erhvervsdrivende som udgangspunkt bør bære risikoen for arbejdet, indtil dette må betragtes som endeligt afsluttet. For denne løsning taler bl.a. bevishensyn, idet det, hvor arbejdet ikke er færdiggjort, ofte kan være vanskeligt at afgøre, hvorvidt en forsinket eller manglende opnåelse af det tilsigtede resultat skyldes den erhvervsdrivendes forhold eller en udefra kommende begivenhed. Den erhvervsdrivende har endvidere mulighed for at tegne forsikring eller i hvert fald mulighed for at indregne et risikotillæg i sit vederlagskrav. Dette gælder også ved regningsarbejder, og udvalget har derfor ikke fundet nogen grund til at opstille en særregel for sådanne arbejder. En regel om, at den erhvervsdrivende bærer risikoen for arbejdet indtil dettes endelige færdiggø-

reise, vil endvidere motivere den erhvervsdrivende til at gøre, hvad han kan for at afskærme arbejdet, give forbrugeren de fornødne anvisninger på, hvorledes denne skal forholde sig, mens arbejdet står på, o.s.v.

På baggrund af det anførte stiller udvalget i *§ 9* forslag om, at *risikoen* for arbejdets hændelige undergang eller forringelse *skal påhvile den erhvervsdrivende, indtil arbejdet må betragtes som endelig afsluttet, og* for så vidt angår arbejder på genstande overgivet den erhvervsdrivende, *indtil genstanden er kommet tilbage i forbrugerens besiddelse.* Som betegnelse for den risikooverførende handling, d.v.s. arbejdets endelige færdiggørelse eller tilbagegivelsen til forbrugeren, er samtidig i lovudkastet anvendt udtrykket "*aflevering*", se lovudkastets § 9, stk. 1, sammenholdt med stk. 2.

Hvornår genstanden er kommet i forbrugerens besiddelse, fastlægges på samme måde som i relation til købelovens §§ 9 og 73. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 9, stk. 2, 1. pkt.

Hvornår arbejdet kan betragtes som endeligt afsluttet, afhænger af en konkret vurdering i det enkelte tilfælde. Det må dog som udgangspunkt kræves, at den erhvervsdrivende har præsteret hele sin ydelse, herunder de med arbejdet forbundne biforpligtelser såsom oprydning, rengøring o.l. Er det aftalt eller forudsat, at der ved arbejdets afslutning skal afholdes en egentlig afleveringsforretning, kan arbejdet endvidere først betragtes som endelig afsluttet, når denne afleveringsforretning har været afholdt. Der henvises iøvrigt til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 9, stk. 2, 2. pkt.

Som tidligere nævnt kan købelovens risikoregler fraviges ved aftale også i forbrugerkøb. Dette skyldes, at man ikke har villet udelukke indgåelse af aftaler om, at en forsendelse af salgsgenstanden skal ske for køberens regning og risiko. Hvis der imidlertid på tilsvarende måde gives mulighed for at fravige reglerne om risikoens overgang i udvalgets lovudkast, vil en erhvervsdrivende kunne tage forbehold om at risikoen skal påhvile forbrugeren, uanset at arbejdet ikke er fuldført, og uanset at genstanden fortsat er i den erhvervsdrivendes besiddelse. Da der efter udvalgets opfattelse ikke bør være adgang til at tage sådanne forbehold, stilles forslag om, at risikoreglerne i udvalgets lovudkast som udgangspunkt ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren, jf. § 3.

Hvor de enkelte dele af arbejdet udføres tidsmæssigt adskilt, kan der imidlertid i visse tilfælde være et særligt behov for at kunne aftale risikoovergang efter, at en del af arbejdet er udført. Dette vil således være tilfældet, hvor en erhvervsdrivende har udført en del af arbejdet, men hvor færdiggørelsen af dette herefter må afvente visse foranstaltninger, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på, f.eks. hvor en tømrer har opsat nogle vægplader og herefter skal opsætte fodpaneler, hvilket arbejde imidlertid må afvente færdiggørelsen af malerarbejde eller lignende. Såfremt der gennemførtes en ufravigelig regel om, at risikoen først går over, når det samlede arbejde er udført, ville tømreren i det nævnte eksempel muligvis sørge for, at aftalen ikke kom til at omfatte opsætning af fodpanelerne, således at forbrugeren eventuelt ville være henvist til at lade dette afsluttende arbejde udføre af andre. For at give par-

terne mulighed for at finde en rimelig løsning i sådanne eller lignende tilfælde, foreslås det derfor i § 9, stk. 1, 2. pkt., at *delaflevering skal kunne aftales, såfremt aftalen herom er rimeligt begrundet* i arbejdets tilrettelæggelse og karakter eller i forbrugerens forhold. Det er i den forbindelse ikke tilstrækkeligt, at den erhvervsdrivende kan henvise til et forbehold om delaflevering i en standardkontrakt. Den erhvervsdrivende må tillige kunne godtgøre, at det i det konkrete tilfælde har været rimeligt at tage et sådant forbehold, se nærmere herom bemærkningerne neden for til lovudkastets § 9, stk. 1, 2. pkt.

Udvalget har endvidere overvejet, om det forhold, at forbrugeren gør brug af den genstand eller ejendom, som arbejdet vedrører, bør medføre, at risikoen overføres på forbrugeren, jf. herved reglen i AB 72, § 21, stk. 2, omtalt ovenfor. Udvalget har dog ikke stillet forslag om en regel herom, da en sådan regel let vil indebære, at forbrugeren ved arbejder, som udføres på fast ejendom, ligefrem må fraflytte ejendommen, hvis han vil undgå, at risikoen overføres på ham. En ibrugtagning kan imidlertid efter omstændighederne gøre det vanskeligt for forbrugeren at godtgøre, at en skade på arbejdet skyldes en hændelig begivenhed og ikke forbrugerens egne forhold.

Det forhold, at forbrugeren ønsker at tage en del af arbejdet i brug, vil iøvrigt ofte betyde, at en aftale om aflevering af denne del af arbejdet må anses for rimeligt begrundet i arbejdets tilrettelæggelse og karakter, således at den erhvervsdrivende vil være berettiget til at tage et forbehold om delaflevering i forbindelse med ibrugtagningen.

Bevirker *forbrugerens forhold,* at arbejdet ikke bliver afleveret i rette tid, bør det sikres, at dette forhold ikke medfører væsentlig øgede byrder for den erhvervsdrivende.

Løsørekøberens fordringshavermora medfører efter købelovens § 37, at risikoen for salgsgenstanden overgår til køberen fra det tidspunkt, hvor levering skulle have fundet sted. Ved køb af genstande bestemte efter art forudsætter risikoovergangen til køber dog yderligere, at bestemte genstande er udskilt for køber.

Er arbejdet udført, men bevirker forbrugerens forhold, at arbejdet ikke bliver afleveret i rette tid, f.eks. fordi forbrugeren undlader at afhente genstanden som aftalt, bør risikospørgsmålet løses på samme måde som efter købelovens § 37, og det foreslås derfor, at risikoen for arbejdet i denne situation overføres på forbrugeren, jf. *§ 9, stk. 3.*

Er arbejdet ikke færdiggjort, kan der anføres en række argumenter imod en regel om automatisk risikoovergang. Heller ikke AB 72 indeholder således regler om, at bygherrens fordringshavermora er risikooverførende, sålænge byggeriet er igang, hvorimod en standsning af byggeriet som følge af bygherrens forhold i almindelighed vil betyde, at der tillige foreligger misligholdelse fra bygherrens side.

Hindres den erhvervsdrivende i at udføre eller færdiggøre arbejdet i rette tid som følge af forbrugerens forhold, må den erhvervsdrivende efter udvalgets opfattelse antages at være tilstrækkeligt beskyttet gennem adgangen til at gøre eventuelle mislig-

holdelsesbeføjelser gældende, hvorimod der ikke i denne situation bør ske en automatisk risikoovergang. Udvalget har dog samtidig forudsat, at den erhvervsdrivende i en sådan situation vil kunne betinge arbejdets færdiggørelse af, at der indgås en aftale om delaflevering af det allerede udførte arbejde, således at risikoen herfor overføres på forbrugeren, jf. bemærkningerne nedenfor til § 9, stk. 1, 2. pkt., og stk. 3.

Er arbejdet præsteret, er forbrugerens adgang til at hæve aftalen på grund af misligholdelse efter udvalgets lovudkast begrænset til tilfælde, hvor misligholdelsen har medført, at formålet med arbejdet må anses for væsentligt forfejlet, jf. lovudkastets § 11, stk. 2, og § 20, stk. 1. Forbrugerens adgang til at frigøre sig for risikoen for arbejdet ved at hæve aftalen i sin helhed,-se herom bemærkningerne til lovudkastets § 12, stk. 1, er derfor ikke så vidtgående som den adgang, køberen har efter købeloven til at frigøre sig for risikoen for salgsgenstanden ved at hæve købet, jf. herved købelovens §§ 21, 42-43 og 78 sammenholdt med § 58. Køberen kan efter disse regler hæve købet og herigennem frigøre sig for risikoen for salgsgenstanden, blot der foreligger en misligholdelse, som må betegnes som væsentlig. Udvalget har på denne baggrund fundet behov for i lovudkastet at medtage en særlig regel om, at *risikoen* for arbejdet *ikke går over på forbrugeren,* hvis der *i forbindelse med arbejdets aflevering påvises væsentlige mangler, som forbrugeren* i medfør af lovudkastets § 17 *kræver afhjulpet, eller* som *den erhvervsdrivende* i medfør af lovudkastets § 22 *tilbyder at afhjælpe.* Forholdet sidestilles i så fald med, at arbejdet endnu ikke er færdiggjort, således at risikoen først overføres på forbrugeren, når afhjælpning har fundet sted, jf. lovudkastets *§ 9, stk. 4.* En tilsvarende regel findes i AB 72, § 17, stk. 4.

Er der på den anden side gået nogen tid efter arbejdets aflevering, førend manglerne viser sig, har udvalget ikke fundet, at der er behov for at fravige hovedreglen om, at risikoen for arbejdet går over på forbrugeren ved afleveringen. Dette skyldes, at den erhvervsdrivende i modsat fald ville kunne komme til at bære risikoen for det afleverede arbejde i en uvis periode. løvrigt vil forbrugeren i sådanne tilfælde normalt have indstillet sig på tabet, hvis arbejdet er blevet beskadiget ved en hændelig begivenhed efter afleveringen.

5. Forsinkelse med arbejdets aflevering

Afleveres arbejdet ikke i rette tid, uden at dette skyldes forbrugerens forhold, foreligger misligholdelse i form af forsinkelse. En sådan misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side kan være meget generende, hvis forbrugeren har indrettet sig på, at arbejdet ville være færdigt til den forudsatte tid, og udvalget har derfor anset det for væsentligt at udarbejde regler, som sikrer forbrugerne en rimelig retsstilling i tilfælde af, at arbejdet forsinkes.

Nedenfor under pkt. a og b redegøres for udvalgets overvejelser med hensyn til,

hvornår forsinkelse bør antages at foreligge, samt med hensyn til, i hvilket omfang der bør gives den erhvervsdrivende mulighed for at påberåbe sig forbehold om at kræve tidsfristforlængelse. Under pkt. c redegøres for forbrugerens retsstilling efter, at forsinkelse er indtrådt, herunder for, hvilke ufravigelige beføjelser forbrugeren efter udvalgets opfattelse bør have i denne situation. Endelig redegøres under pkt. d for, hvilke regler der efter udvalgets opfattelse bør gælde vedrørende forbrugerens pligt til at reklamere over en indtrådt forsinkelse.

a. Forsinkelsesbegrebet

Har en kontraktspart påtaget sig at levere en ydelse til et *bestemt tidspunkt,* vil aftalen herom efter almindelige obligationsretlige regler normalt være bindende, således at der foreligger misligholdelse i form af forsinkelse, hvis ydelsen ikke leveres til den aftalte tid, uden at dette skyldes medkontrahentens forhold, se for købs vedkommende købelovens § 21, stk. 1, og § 74, stk. 1.

Er der tale om arbejder og leverancer inden for bygge- og anlægsvirksomhed, vil parterne normalt have vedtaget, at AB 72, optrykt nedenfor som bilag 5, skal finde anvendelse på kontraktsforholdet, se herom nærmere foran i kap. II under pkt. 1. Entreprenøren vil i så fald kunne kræve forlængelse af aftalte tidsfrister i de tilfælde, som er nævnt i AB 72, § 15, stk. 1, herunder i tilfælde af indgribende forstyrrelser i arbejdets gang, som skyldes udefra kommende begivenheder, som entreprenøren er uden indflydelse på. Dette gælder muligvis endda, selv om parterne ikke har vedtaget, at AB 72 skal finde anvendelse, jf. herved Erik Hørlyck "Entreprise- og licitationsbetingelser", 3. udg., s. 124.

Ved aftaler om udførelse af arbejde på løsøre og fast ejendom, hvor der kontraheres om en ydelse, som endnu ikke er kommet til eksistens, og som det måske kan tage lang tid at frembringe, kan der være større eller mindre risiko for, at kontraktsforholdet vil komme til at forløbe på en anden måde end forudsat af parterne ved aftalens indgåelse. Udvalget har derfor overvejet, om der burde gives den erhvervsdrivende en almindelig adgang til at kræve forlængelse af aftalte tidsfrister, hvis der, uden at det kan bebrejdes den erhvervsdrivende, indtræder uforudsete vanskeligheder af ekstraordinær karakter. Har den erhvervsdrivende lovet arbejdet færdigt til en bestemt tid, er der imidlertid et væsentligt hensyn at tage til den forbruger, som har indrettet sig herpå, og udvalget har derfor fundet det *betænkeligt* i udvalgets lovudkast *at fravige det almindelige obligationsretlige princip, hvorefter der indtræder* misligholdelse i form af *forsinkelse, hvis en ydelse ikke præsteres til aftalt tid,* uden at dette skyldes kreditors forhold. Ønsker den erhvervsdrivende ikke at bære risikoen for, at arbejdet forsinkes på grund af omstændigheder, som han ikke regnede med ville indtræde ved aftalens indgåelse, må han enten afstå fra at love arbejdet færdigt til en bestemt tid eller forbeholde sig en adgang til at kunne udskyde den aftalte afleveringsfrist. Et forbehold herom bør dog efter udvalgets opfattelse ikke kunne afskære forbrugeren fra på ubestemt tid at påberåbe sig, at arbejdet er forsinket. *Den erhvervsdrivendes adgang til gennem forbehold at kræve udskydelse af tidsfrister*

bør derfor reguleres nærmere gennem lovregler, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren. Om udvalgets overvejelser i den forbindelse henvises dels til bemærkningerne nedenfor, hvor der redegøres for baggrunden for reglen i lovudkastets § 10, stk 2, dels til pkt. b nedenfor angående forbehold om at kræve tidsfristforlængelse som følge af ekstraordinære, udefra kommende omstændigheder, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på.

Foreligger der *ikke nogen aftale om tiden* for, hvornår arbejdet skal være færdigt, bør den udfyldende regel efter udvalgets opfattelse gå ud på, at arbejdet skal afleveres inden *rimelig tid.* Udvalget har således ikke fundet at burde stille forslag om en regel svarende til købelovens § 12, hvorefter opfyldelse af aftalen skal ske efter påkrav, hvis intet andet fremgår af omstændighederne. Udvalget har herved lagt vægt på, at det ved bestillingen af arbejdet normalt vil være forudsat, at den erhvervsdrivende af sig selv skal gå i gang med arbejdet snarest muligt og herefter fuldføre dette i rimeligt tempo. Den udfyldende regel bør derfor i overensstemmelse hermed udformes således, at det efter aftalens indgåelse påhviler den erhvervsdrivende at sørge for, at kontraktsforholdet bliver afviklet inden rimelig tid uden, at det er nødvendigt med et særligt påkrav herom fra forbrugerens side. Dette svarer iøvrigt til den udfyldende regel i § 9, stk. 1, i købelovsudkastene i den nordiske betænkning NU 1984:5.

På baggrund af det anførte er det i lovudkastets *§ 10, stk. 1, bestemt, at arbejdet skal afleveres til den tid, som er aftalt, eller, såfremt der ikke foreligger nogen aftale om tiden, inden rimelig tid.* Sker dette ikke, og skyldes det ikke forbrugerens forhold eller en begivenhed, som han bærer risikoen for, foreligger der *forsinkelse.* Udvalget har herved forudsat, at der ved beregningen af, hvad der anses for en rimelig tid, skal tages hensyn til udefrakommende hindringer for arbejdets udførelse, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på. Det er endvidere forudsat, at almindelige obligationsretlige grundsætninger er afgørende for, hvilke forsinkelser forbrugeren selv bærer risikoen for. Der er redegjort nærmere for disse spørgsmål i bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 10, stk. 1.

Selv om der foreligger en aftale om tiden for arbejdets udførelse, kan aftalen herom dog være af en sådan karakter, at forbrugerens adgang til at påberåbe sig, at der er indtrådt forsinkelse, forringes på urimelig måde. Dette vil således kunne være tilfældet, hvis den erhvervsdrivende i aftalen tager *forbehold om at kunne udskyde tiden for afleveringen,* eller hvis der *er fastsat en urimelig lang eller ikke tilstrækkelig bestemt frist for arbejdets aflevering.*

For *forbrugerkøbs vedkommende* har denne problemstilling været overvejet af købelovudvalget i betænkning nr. 845/1978 om forbrugerkøb, se særligt betænkningen s. 25-26. Disse overvejelser har, for så vidt angår sælgerforbehold om adgang til at udskyde leveringstiden, ført til gennemførelsen af bestemmelsen i § 75 i købeloven. Efter denne bestemmelse kan køberen i forbrugerkøb, hvis sælgeren på grundlag af et forbehold i aftalen har udskudt leveringstiden, hæve købet, hvis sælgeren ikke efter påkrav leverer salgsgenstanden inden udløbet af en rimelig frist, som køberen har fastsat, eller hvis der ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid. Reglen i købelo-

vens § 75 blev indført for at modvirke omgåelse af de samtidigt gennemførte ufravigelige forsinkelsesregler. Da disse regler alene vedrører køberens hævebeføjelse, sikrer § 75 i overensstemmelse hermed alene, at køberen ikke mister sin hævebeføjelse i en ubestemt fremtid som følge af, at sælgeren i aftalen har forbeholdt sig en adgang til at udskyde leveringstiden.

Udvalget foreslår i sit lovudkast, at alle lovudkastets regler vedrørende forbrugerens retsstilling i tilfælde af forsinkelse gøres ufravigelige, se nærmere herom nedenfor under pkt. c. Den fornødne beskyttelse af forbrugerne imod, at reglerne omgås gennem et af den erhvervsdrivende taget forbehold om at kunne udskyde afleveringstiden, opnås derfor mest hensigtsmæssigt ved at tage højde for sådanne forbehold i selve definitionen på forsinkelse. Udvalget foreslår derfor i § *10, stk. 2, forsinkelsesbegrebet udvidet,* således at forsinkelse bl.a. også foreligger i tilfælde, hvor den erhvervsdrivende på grundlag af et forbehold i aftalen har udskudt afleveringstiden, og hvor den erhvervsdrivende ikke efter påkrav afleverer arbejdet inden en rimelig frist, som forbrugeren har fastsat eller, hvis der ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid. Hvad der i den forbindelse skal forstås ved en rimelig tid, må fastlægges efter samme kriterier, som er anført i lovmotiverne til købelovens § 75. Der må således ved fristens beregning tages hensyn til, om forbeholdet er begrundet i en konkret bestående risiko for, at arbejdet vil blive forsinket, som den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse har gjort forbrugeren bekendt med. Er dette tilfældet, må forbrugeren give den erhvervsdrivende en længere frist end ellers, før han kan gøre gældende, at der er indtrådt forsinkelse. Der henvises iøvrigt om spørgsmålet til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 10, stk. 2.

For så vidt angår forbehold om udskydelse af tidsfrister som følge af ekstraordinære, udefra kommende omstændigheder, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på, har udvalget fundet, at der bør gives den erhvervsdrivende en videregående adgang til at påberåbe sig sådanne forbehold. Der henvises herom til det nedenfor under pkt. b anførte og til bemærkningerne til lovudkastets § 10, stk. 3.

Med hensyn til aftaler, hvori der er fastsat en urimelig lang eller ikke tilstrækkelig bestemt frist for levering, var opfattelsen i købelovudvalget den, at man ikke fandt tilstrækkelig anledning til at foreslå regler til beskyttelse af forbrugerne mod misbrug herigennem, jf. betænkning 845/1978, s. 26. Dette begrundes anførte sted med, at aftalelovens § 36 må antages at give tilstrækkelig beskyttelse mod misbrug gennem sådanne aftaler. Samtidig lægges vægt på, at der i særlige tilfælde kan være behov for at indgå aftaler, hvori der ikke er fastsat en bestemt frist for leveringen. Som eksempler herpå nævnes køb af genstande, som først skal tilvirkes efter køberens behov, og genstande, som ikke normalt markedsføres af sælgeren, men fremskaffes specielt til køberen.

Efter tjenesteydelsesudvalgets opfattelse er der imidlertid ved aftaler om udførelse af arbejde på løsøre og fast ejendom et *behov for at beskytte forbrugerne mod aftaler, hvori afleveringstiden fastsættes på upræcis måde,* f.eks. hvor det er aftalt, at arbejdet skal udføres, når den erhvervsdrivende har tid, eller når han har fået frem-

skaffet de nødvendige materialer el.lign. Udvalgets holdning er begrundet i, at sådanne aftaler, som må antages at forekomme ret hyppigt inden for det af udvalget drøftede område, i mange tilfælde vil medføre, at forbrugerens forventninger med hensyn til, hvornår arbejdet vil blive udført, skuffes på helt urimelig måde, hvorfor der bør sikres forbrugeren en adgang til at gøre misligholdelsesbeføjelser gældende efter en vis tid. Udvalgets forslag til en *udvidelse af forsinkelsesbegrebet* i *§ 10, stk. 2,* omfatter *derfor tillige tilfælde,* hvor tiden for afleveringen i aftalen er fastsat på en måde, som ikke er tilstrækkelig bestemt. Det foreslås, at der også i sådanne tilfælde indtræder forsinkelse, hvis den erhvervsdrivende ikke efter påkrav afleverer arbejdet inden en rimelig frist, som forbrugeren har fastsat, eller, hvis der ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid. Fristens længde må også i de heromhandlede tilfælde afhænge af omstændighederne, herunder af, hvad forbrugeren på baggrund af den erhvervsdrivendes oplysninger havde grund til at regne med ved aftalens indgåelse. Har den erhvervsdrivende således på dette tidspunkt oplyst forbrugeren om, at denne må regne med, at der i hvert fald vil gå en vis tid, førend den erhvervsdrivende kan udføre arbejdet, må der ved fristens beregning tages hensyn hertil. Har den erhvervsdrivende derimod ikke givet forbrugeren nogen oplysninger om, hvornår arbejdet kan forventes afleveret, må vurderingen af, hvad der skal forstås ved en rimelig tid, ske på samme måde som i relation til § 10, stk. 1, vedrørende tilfælde, hvor der ikke foreligger nogen aftale om tiden.

Også en aftale om en bestemt fastsat, men urimelig lang afleveringstid kan fra den erhvervsdrivendes side være begrundet i et ønske om at undgå virkningerne af de ufravigelige forsinkelsesregler i udvalgets lovudkast. Forbrugeren er imidlertid gennem det nævnte aftalevilkår advaret om, at der vil kunne gå lang tid inden arbejdets aflevering, og udvalget har derfor ikke fundet, at der er tilstrækkelig anledning til at lade lovudkastet indeholde regler til beskyttelse af forbrugerne mod misbrug gennem sådanne aftalevilkår. Vilkåret vil efter omstændighederne kunne tilsidesættes efter aftalelovens § 36, hvis det må anses for urimeligt at gøre vilkåret gældende.

Under begrebet forsinkelse falder manglende rettidig aflevering af arbejdet, hvad enten arbejdet afleveres på et senere tidspunkt eller slet ikke afleveres. Er en del af arbejdet udført, opstår samme *afgrænsningsproblem mellem forsinkelse og mangler* som i køb, hvor der kun er leveret en del af det solgte. Købelovens § 50 bestemmer herom, at manglende rettidig levering af en del af det solgte skal behandles efter reglerne om mangler, hvis køberen må gå ud fra, at det, som er leveret, er ment at skulle tjene som fuldstændig opfyldelse af aftalen. Forslag til en tilsvarende regel findes i § 49, sidste stykke, i de nordiske købelovsudkast i NOU 1984:5. Efter udvalgets opfattelse bør samme kriterium lægges til grund ved afgrænsningen mellem forsinkelse og mangler i relation til udvalgets lovudkast, uden at udvalget dog har fundet anledning til at medtage en udtrykkelig regel herom.

Ved arbejdets forsinkelse forstås i udvalgets lovudkast alene det forhold, at arbejdet ikke afleveres i rette tid. Der foreligger således ikke forsinkelse, blot fordi arbejdet ikke påbegyndes rettidigt. Påbegyndelsen af arbejdet kan dog være så forsinket,

at der er en til vished grænsende sandsynlighed for, at arbejdet ikke vil blive afleveret i rette tid. Er dette tilfældet, foreligger såkaldt *anteciperet forsinkelse*, hvilket efter almindelige obligationsretlige regler indebærer, at der kan gøres misligholdelsesbeføjelser gældende med det samme, som om aktuel misligholdelse allerede var indtrådt. Der er ikke med udvalgets lovudkast tilsigtet nogen ændringer heri. Forbrugeren kan derfor også påberåbe sig lovudkastets ufravigelige forsinkelsesregler, hvis en manglende påbegyndelse eller fortsættelse af arbejdet får karakter af anteciperet misligholdelse.

Påbegyndes arbejdet eller dele heraf ikke i rette tid, uden at forholdet kan karakteriseres som anteciperet forsinkelse, foreligger for så vidt også misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side, men udvalget har ikke fundet behov for i detaljer at regulere denne situation, som derfor fortsat er undergivet obligationsrettens almindelige regler. Udvalget har dog fundet at burde sikre forbrugeren et krav på erstatning eller godtgørelse for den tid, som forbrugeren spilder ved forgæves at vente på en erhvervsdrivende, som *forsømmer sin pligt til at overholde indgåede tidsaftaler*. Udvalgets overvejelser vedrørende dette spørgsmål er omtalt nærmere nedenfor under pkt. c samt i bemærkningerne til lovudkastets § 13, stk. 2 og 3. Udvalget har endvidere fundet, at der i sådanne tilfælde foreligger et sådant tillidsbrud fra den erhvervsdrivendes side, at forbrugeren tillige bør sikres en generel adgang til at kunne afbestille arbejdet uden, at den erhvervsdrivende kan kræve erstatning for mistet fortjeneste. Der henvises herom til pkt. 9 nedenfor samt til bemærkningerne til lovudkastets § 37, stk. 2, nr. 3.

b. Forbehold om tidsfristforlængelser som følge af ekstraordinære udefra kommende omstændigheder.

Som redegjort for under pkt. a har udvalget fundet, at en aftalt afleveringsfrist som udgangspunkt bør være bindende for den erhvervsdrivende, også hvor arbejdet forsinkes som følge af ekstraordinære udefra kommende omstændigheder, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på. Udvalget finder det dog samtidigt rimeligt at give den erhvervsdrivende en særlig adgang til at kunne tage forbehold om at kræve tidsfristforlængelse, såfremt sådanne force majeure-lignende omstændigheder indtræder. Et behov for at kunne tage forbehold herom findes især inden for byggebranchen, f.eks. ved større vedligeholdelses- eller ombygningsarbejder vedrørende forbrugerens faste ejendom, hvor den erhvervsdrivende kan have et behov for at sikre sig en retsstilling svarende til den, der følger af AB 72, § 15. Efter udvalgets opfattelse bør der dog ved vurderingen af, hvorvidt den erhvervsdrivende bør have adgang til at påberåbe sig et forbehold om at kræve tidsfristforlængelse i tilfælde af force majeure, tillige indgå en interesseafvejning, således at den erhvervsdrivende kun kan kræve forlængelse af en tidsfrist, såfremt det må anses for *rimeligt under hensyn til begge parters forhold.*

På baggrund af det anførte stilles i *§ 10, stk. 3,* forslag om, at den erhvervsdrivende i det omfang, det må anses for rimeligt under hensyn til begge parters forhold, skal

kunne påberåbe sig *forbehold om adgang til at kræve forlængelse af tidsfrister som følge af ekstraordinære, udefra kommende omstændigheder, som han er uden indflydelse på.* Bestemmelsen modificerer reglen i § 10, stk. 2, idet forbrugeren ikke, hvis stk. 3 giver den erhvervsdrivende krav på tidsfristforlængelse, gennem fremsættelse af et påkrav kan opnå, at arbejdet anses for forsinket, hvis det herefter ikke afleveres inden en rimelig tid.

Tidsfristforlængelse efter stk. 3 kan ikke kræves på grund af omstændigheder, som er jævnligt forekommende, eller som beror på den erhvervsdrivendes personlige forhold. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 10, stk. 3, hvor tillige er givet en nærmere redegørelse for, hvilke momenter der bør lægges vægt på ved den afvejning af hensynet til begge parters forhold, som skal foretages efter stk. 3 for at afgøre, om den erhvervsdrivende kan gøre forbeholdet om tidsfristforlængelse gældende.

Kan den erhvervsdrivende kræve tidsfristforlængelse efter stk. 3, bør det sikres, at forbrugeren får underretning herom, således at forbrugeren får mulighed for at indrette sig på de ændrede tidsmæssige forudsætninger for arbejdets udførelse. Det er derfor samtidig bestemt, at den erhvervsdrivende kun kan påberåbe sig det tagne forbehold, såfremt han inden rimelig tid efter hindringens indtræden har givet forbrugeren meddelelse om hindringen og dens betydning, jf. § 10, stk. 3, 3. pkt.

c. Forbrugerens retsstilling ved forsinkelse

Foreligger der forsinkelse med hensyn til præstation af en ydelse, antages det i almindelighed, at kreditor kan gøre forskellige misligholdelsesbeføjelser gældende. Han vil således efter omstændighederne kunne holde sin ydelse tilbage (såkaldt detentionsret), ophæve kontrakten helt eller delvist, kræve naturalopfyldelse eller kræve erstatning. De nævnte beføjelser gennemgås nærmere i det følgende, således at der i forbindelse med gennemgangen af den enkelte beføjelse tages stilling til, hvorvidt der er behov for at medtage regler herom i udvalgets lovudkast, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren.

1° Forbrugerens ret til at holde vederlaget tilbage

Retten til at holde vederlaget eller en del af dette tilbage kan have flere funktioner. Sålænge arbejdet ikke er færdigt, virker tilbageholdelsesretten primært som en pression overfor den erhvervsdrivende samtidig med, at den sikrer, at vederlaget er tilstede, hvis forbrugeren som følge af forsinkelsen kan hæve kontrakten helt eller delvist. En hel eller delvis tilbageholdelse af vederlaget vil endvidere kunne sikre forbrugerens eventuelle øvrige krav i anledning af forsinkelsen, herunder især et evt. krav på erstatning.

For *købs* vedkommende følger det af købelovens § 14, at køberen ved kontant- og kreditkøb har ret til at holde vederlaget tilbage, indtil salgsgenstanden leveres. Såvel forbrugerkommissionen som købelovudvalget har overvejet, om der er behov for at gøre denne regel ufravigelig i forbrugerkøb. Overvejelserne er dog i begge tilfælde

resulteret i, at man ikke har fundet noget behov herfor, da vilkår om, at køberen ikke skal kunne holde købesummen tilbage, i almindelighed vil kunne tilsidesættes efter aftalelovens § 36 som urimelige, se i den forbindelse forbrugerkommissionens betænkning III, s. 41, og betænkning nr. 845/1978 om forbrugerkøb s. 26.

I de øvrige nordiske betænkningsudkast samt i den svenske lov om forbrugertjenester er medtaget ufravigelige regler om forbrugerens tilbageholdsret i tilfælde, hvor arbejdet ikke er færdiggjort. Er arbejdet færdiggjort, gives forbrugeren endvidere ret til at holde en så stor del af vederlaget tilbage, som er nødvendigt for at give ham sikkerhed for de krav, som han har mod den erhvervsdrivende i anledning af forsinkelsen. Dette sidste spørgsmål er der ikke taget udtrykkelig stilling til i den gældende købelov, men samme resultat må antages at følge af almindelige retsgrundsætninger, se i den forbindelse også § 48 i købelovsudkastene i den nordiske betænkning NU 1984:5, hvorefter en køber i kontant- og kreditkøb, som har krav mod sælgeren på grund af dennes misligholdelse, kan holde så meget af købesummen tilbage, som er nødvendigt for at give ham sikkerhed for kravet.

Inden for *tjenesteydelsesområdet* giver spørgsmålet om bestillerens tilbageholdsret normalt ikke anledning til problemer. Det er således almindeligt antaget, at hvis intet andet er aftalt, forfalder vederlaget for arbejder på løsøre eller fast ejendom først, når arbejdet er færdigt. Ved arbejder på løsøre, som er overgivet den erhvervsdrivende, kan betaling endvidere kun kræves mod tilbagegivelse af den genstand, arbejdet vedrører. Er der intet aftalt vedrørende betalingstiden, følger det således af de almindelige regler, at forbrugeren kan holde vederlaget tilbage indtil arbejdets aflevering. Som nævnt ovenfor må det endvidere antages at følge af almindelige retsgrundsætninger, at en kontraktspart i tilfælde af misligholdelse fra den anden parts side kan holde en så stor del af sit vederlag tilbage, som er nødvendigt for at sikre hans krav i anledning af den indtrufne misligholdelse.

Spørgsmålet er derfor alene, om der er behov for at medtage en ufravigelig regel om forbrugerens tilbageholdsret for at sikre forbrugeren en sådan i de tilfælde, hvor der er indgået en særlig aftale vedrørende vederlagskravets forfaldstid. Bortset fra ved større arbejder på fast ejendom, hvor der ofte vil være indgået aftale om ratevis betaling, er sådanne aftaler dog ikke særlig udbredte inden for det af udvalget drøftede område.

Er der aftalt forlods betaling, således at det ikke på betalingstiden kan vurderes, hvorvidt der vil indtræde forsinkelse, er der næppe noget behov for en særlig regel, idet forbrugeren i sådanne tilfælde bør have pligt til at betale vederlaget på det aftalte tidspunkt på samme måde, som køberen har pligt til at betale købesummen forlods i et prænumerationskøb.

Er der indtrådt forsinkelse på det aftalte betalingstidspunkt, vil forbrugeren normalt kunne påberåbe sig, at hans pligt til at betale på det aftalte tidspunkt er bortfaldet på grund af bristende forudsætninger. Det tilsvarende må gælde, hvis det har været en forudsætning for en indgået aftale om ratevis betaling, at bestemte dele af arbejdet er færdigt, når raterne forfalder, og denne forudsætning herefter brister.

Et behov for at beskytte forbrugeren foreligger derfor kun, hvis det aftalte vilkår vedrørende betalingstiden må forstås således, at forbrugeren har pligt til at betale vederlaget uanset en indtrådt forsinkelse. Da et sådant vilkår i almindelighed vil kunne tilsidesættes som urimeligt efter reglen i aftalelovens § 36, har *udvalget ikke fundet behov for at medtage en udtrykkelig regel* herom i udvalgets lovudkast.

Det bemærkes, at hvis den erhvervsdrivende har afleveret et arbejde, som ikke er helt færdiggjort, vil denne misligholdelse normalt skulle bedømmes efter lovudkastets regler om mangler, se om forbrugerens tilbageholdsret i sådanne tilfælde lovudkastets § 17, stk. 3, og bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

2° Forbrugerens hævebeføjelse

For så vidt angår *køb,* er køberens hævebeføjelse i anledning af forsinkelse med salgsgenstandens levering som udgangspunkt betinget af, at forsinkelsen er af væsentlig betydning for køberen, og at dette har været kendeligt for sælgeren, jf. købelovens § 21. Da det for en forbruger ofte kan være vanskeligt at godtgøre, at de nævnte betingelser for at hæve købet foreligger, fandt købelovudvalget i betænkning nr. 845/1978 om forbrugerkøb, s. 22 ff, at der var behov for at indføre ufravigelige regler om, at køberen i et forbrugerkøb kan hæve købet, hvis sælgeren ikke leverer salgsgenstanden inden udløbet af en rimelig tillægsfrist, som køberen har fastsat, eller hvis sælgeren ikke efter påkrav leverer salgsgenstanden inden rimelig tid. Ved den revision af købeloven, som herefter fandt sted, indførtes sådanne regler i købeloven, jf. købelovens § 74, stk. 2, som er sålydende:

> "I tilfælde af forsinkelse kan køberen hæve købet, såfremt forsinkelsen er af væsentlig betydning for ham, og sælgeren måtte forudsætte dette. Det samme gælder, hvis sælgeren ikke efter påkrav leverer salgsgenstanden inden udløbet af en rimelig frist, som køberen har fastsat, eller hvis der ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid".

Som omtalt ovenfor under pkt. a gennemførtes ved samme lejlighed reglen i købelovens § 75 for at undgå, at de ufravigelige regler i § 74, stk. 2, skulle kunne omgås gennem forbehold fra sælgeren om at være berettiget til at udskyde den aftalte leveringstid. § 75, der som § 74, stk. 2, ikke kan fraviges til skade for køberen, sikrer således, at køberen i forbrugerkøb efter en vis rimelig tid kan hæve købet, selv om sælgeren har udskudt leveringstiden i henhold til et sådant forbehold.

Hvad angår *arbejder på løsøre og fast ejendom,* er bestillerens hævebeføjelse i anledning af arbejdets forsinkelse efter retsstillingen i dag for det første betinget af, at forsinkelsen er af væsentlig betydning for bestilleren, og at dette har været kendeligt for tjenesteyderen. Derudover stilles der muligvis også krav om, at bestilleren forinden forgæves har opfordret tjenesteyderen til at bringe sagen iorden, jf. Ussing, Enkelte kontrakter, 2. udgave, s. 401. Det er endvidere almindeligt antaget, at ophævelsesretten må begrænses yderligere, når arbejdet er udført helt eller delvist, og de af tjenesteyderen frembragte værdier enten slet ikke eller kun med stort værdispild kan udskilles fra bestillerens formue, jf. Ussing anf. st. s. 401-402, hvor det anføres, at dette dog ikke udelukker ophævelse, når det frembragte arbejdsresultat overhovedet

ikke har nogen værdi. I så fald antages det, at bestilleren kan hæve kontrakten og beholde det bearbejdede uden vederlag.

Indtræder der forsinkelse, herunder anteciperet forsinkelse, på et tidspunkt, *hvor arbejdet ikke er påbegyndt,* taler reale grunde efter udvalgets opfattelse for at give forbrugeren helt samme adgang til at hæve kontrakten som den, der tilkommer køberen i forbrugerkøb. Lovudkastets § *1, stk. 1,* er udformet i overensstemmelse hermed. Forbrugerens hæveadgang efter § 11, stk. 1, nr. 1-2, svarer således til den hæveadgang, som tilkommer køberen i forbrugerkøb efter købelovens § 74, stk. 2, mens reglen i § 11, stk. 1, nr. 3, er udformet således, at den giver forbrugeren samme hæveadgang, som den der tilkommer køberen i forbrugerkøb efter købelovens § 75. Der henvises nærmere herom til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 11, stk. 1.

Er arbejdet påbegyndt, vanskeliggøres udøvelse af hævebeføjelsen af, at der som alt overvejende hovedregel ikke vil kunne ske tilbagegivelse af den del af arbejdet, som er udført. Dette forhold bør dog efter udvalgets opfattelse ikke være til hinder for, at forbrugeren kan hæve aftalen for den del af arbejdet, som endnu ikke er udført. Er betingelserne efter § 11, stk. 1, tilstede, foreslås det derfor, at forbrugeren under alle omstændigheder kan hæve aftalen for denne del af arbejdet, jf. *§ 11, stk. 2, 1. pkt.*

Det er herved forudsat, at et arbejde ikke kan betragtes som udført, heller ikke delvist, blot fordi den erhvervsdrivende har leveret materialer til brug for arbejdet. Den nævnte hæveadgang omfatter derfor også leverede materialer, sålænge disse endnu ikke er forbrugt eller indføjet i forbrugerens ejendom. Da der ikke er problemer med at tilbagegive sådanne materialer, bør der i relation til forbrugerens hæveadgang vedrørende disse gælde helt samme regler som i køb. Udvalget har derfor også forudsat, at der gælder samme vidtgående undtagelser fra forbrugerens pligt til at tilbagegive de ikke forbrugte materialer i væsentlig samme stand som efter købelovens § 58, jf. herved bemærkningerne neden for til lovudkastets § 12, stk. 1.

Hæves aftalen alene for *den del af arbejdet,* som ikke er udført, har den erhvervsdrivende *krav på vederlag for den udførte del af arbejdet, jf. § 12, stk. 2,* 1. pkt. Det foreslås dog, jf. § 12, stk. 2, 2. pkt., at betalingen herfor ikke skal kunne overstige, hvad der ville svare til prisen for det samlede arbejde efter et afslag beregnet som gængs pris for det resterende arbejde. Herved sikres, at forbrugeren alene kommer til at betale et vederlag, som står i rimeligt forhold til, hvad det i normale tilfælde vil koste ham at få arbejdet gjort færdigt af en anden erhvervsdrivende. Reglen indebærer tillige, at forbrugeren i praksis normalt ikke kommer til at betale for arbejde, som er udført forgæves, for så vidt som det må gøres om eller gentages i forbindelse med arbejdets færdiggørelse. Indtræder der f.eks. en hævebegrundende forsinkelse i et tilfælde, hvor en bil er indleveret til reparation, og hvor reparationen kun er udført delvist, vil reglen i § 12, stk. 2, 2. pkt., således i praksis betyde, at den erhvervsdrivende kan beregne sig sædvanligt vederlag for det faktisk udførte reparationsarbejde, men ikke for arbejde, som er medgået til at skille motoren ad og samle den igen, hvis motoren skal skilles ad påny i forbindelse med arbejdets færdiggørelse. Den erhvervs-

drivende kommer således i princippet til at bære risikoen for, at allerede udført arbejde er udført forgæves, hvilket efter udvalgets opfattelse er velbegrundet, da den delvise ophævelse af aftalen beror på en hævebegrundende misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side. Drejer det sig om store beløb, hvilket f.eks. kan være tilfældet, hvis den erhvervsdrivende ikke kan kræve betaling for opsætning og nedtagning af et stillads, bør der tages hensyn hertil ved vurderingen af, hvorvidt der er indtrådt en hævebegrundende forsinkelse. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 11, stk. 1.

Den foreslåede regel i § 12, stk. 2, 2. pkt., svarer iøvrigt til dels til sølovens § 129, stk. 2, om bortfragterens krav på afstandsfragt, når en fragtaftale hæves efter, at en del af rejsen er udført.

For arbejde, som allerede er udført og derfor normalt ikke kan tilbagegives, taler såvel værdispildsbetragtninger som hensynet til den erhvervsdrivende normalt for at afskære forbrugeren fra at kunne hæve aftalen for den del af arbejdet, som er udført, uanset at der foreligger en hævebegrundende forsinkelse efter de foreslåede regler i § 11, stk. 1. Har forsinkelsen imidlertid medført, *at formålet med arbejdet er blevet væsentlig forfejlet,* vejer hensynet til forbrugeren tungere end de ovennævnte hensyn. Det foreslås derfor i lovudkastets § *11, stk. 2, 2. pkt.,* at forbrugeren i sådanne tilfælde skal kunne *hæve aftalen i sin helhed.* I modsat fald vil forbrugeren komme til at stå i en situation, hvor han - uanset der foreligger en hævebegrundende misligholdelse - dog skal betale vederlag for en ydelse, som han ikke kan bruge til noget.

Betingelsen for at hæve aftalen i sin helhed efter den foreslåede regel i § 11, stk. 2, 2. pkt., vil dog i almindelighed kun være opfyldt undtagelsesvis. Det forhold, at et arbejde ikke er blevet færdigt til den begivenhed, som det var bestilt til, er således ikke i sig selv tilstrækkeligt, hvis der dog er rimeligt brug for arbejdet også efter den pågældende begivenhed. En forbruger, som har bestilt et vedligeholdelsesarbejde udført på sit hus, for at huset skulle være i orden til en bestemt begivenhed, vil således normalt ikke kunne påberåbe sig reglen i § 11, stk. 2, 2. pkt. Er der derimod tale om opførelse af en portal eller et dansegulv til et sølvbryllup, og sølvbrylluppet herefter må afholdes uden portal eller dansegulv, fordi arbejdet ikke er blevet færdigt til tiden, er forholdet omfattet af § 11, stk. 2, 2. pkt., således at forbrugeren er berettiget til at hæve aftalen i sin helhed, uanset om en del af arbejdet måtte være udført.

Hæves aftalen i sin helhed, bør der i overensstemmelse med almindelige obligationsretlige regler ske *tilbagegiv else af de præsterede ydelser* i det omfang, det kan lade sig gøre. Det er derfor i lovudkastets *§ 12, stk. 1, 1. pkt.* bestemt, at forbrugeren skal stille det, som han har modtaget fra den erhvervsdrivende til dennes disposition i det omfang, tilbagegivelse er mulig uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren. Reglen herom vil især få betydning for materialer, som endnu ikke er blevet forbrugt eller indføjet i forbrugerens ejendom. Kan en udskillelse af en indføjet genstand ske uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren, kan den erhvervsdrivende dog også kræve en sådan genstand tilbage, hvis han selv vil betale for udskillelsen af genstanden og for en evt. retablering af forbrugerens ejendom.

Har det i princippet været muligt at tilbagegive det modtagne, hindrer det dog ikke forbrugerens hævebeføjelse, at tilbagegivelse ikke kan finde sted, hvis dette skyldes en hændelig begivenhed eller en anden af de omstændigheder, som er nævnt i købelovens § 58. Der henvises herom nærmere til bemærkningerne nedenfor til § 12, stk. 1, hvor tillige er redegjort for, hvorfor udvalget ikke har fundet behov for at medtage en udtrykkelig regel herom.

Inden for det af udvalget drøftede område vil hovedreglen dog være, at de ydelser, som den erhvervsdrivende har præsteret, i princippet er utilbagegivelige. Har en sådan *utilbagegivelig* ydelse en værdi for forbrugeren, bør den erhvervsdrivende kunne kræve en godtgørelse svarende til denne værdi, da forbrugeren i modsat fald vil få en ugrundet berigelse. Bortset herfra bør den erhvervsdrivende ikke kunne kræve betaling for udført arbejde, som ikke tilbagegives efter reglen i § 12, stk. 1, 1. pkt. Reglen i lovudkastets *§ 12, stk. 1, 2. pkt.*, er udformet i overensstemmelse hermed og må iøvrigt antages i det væsentlige at svare til, hvad der gælder også efter retstilstanden i dag.

3 ° Forbrugerens krav på naturalopfyldelse

Har forbrugeren krav på naturalopfyldelse, indebærer dette, at forbrugeren kan få dom for, at den erhvervsdrivende skal udføre eller færdiggøre arbejdet.

Det antages i almindelighed, at en kreditor kan opnå dom til naturalopfyldelse, såfremt debitor ikke frivilligt opfylder sin forpligtelse, se med hensyn til *køberens krav* på naturalopfyldelse købelovens § 21, stk. 1. Køberens adgang til at kræve naturalopfyldelse kan dog, også i forbrugerkøb, indskrænkes ved aftale. Det antages endvidere, at adgangen til at kræve naturalopfyldelse i almindelighed må undergives visse begrænsninger, således at dom til naturalopfyldelse ikke kan opnås, hvis opfyldelse er umulig, eller hvis der foreligger sådanne hindringer for opfyldelsen, at byrden ved at overvinde disse ligger helt uden for aftalens forudsætninger.

I de *øvrige nordiske betænkningsudkast samt i den svenske lov om forbrugertjenester* er medtaget en regel om, at forbrugeren i tilfælde af, at arbejdet forsinkes, har krav på naturalopfyldelse, medmindre dette vil forvolde den erhvervsdrivende omkostninger eller ulemper, som er uforholdsmæssigt store i forhold til forbrugerens interesse i at få arbejdet udført. Det således opstillede kriterium for, hvornår forbrugeren har krav på naturalopfyldelse, svarer til det kriterium, som i forbrugerkøb opstilles for, at køberen kan kræve afhjælpning af mangler, jf. købelovens § 78, stk. 1, se i samme retning § 17 i udvalgets lovudkast vedrørende forbrugerens adgang til at kræve mangler ved arbejdet afhjulpet.

I § 25 i de nordiske købelovsudkast i NU 1984:5 er ligeledes medtaget en generel regel om køberens adgang til at kræve naturalopfyldelse. Som betingelse herfor opstilles bl.a., at levering kan ske uden en sådan ulempe eller omkostning for sælgeren, at byrden for sælgeren står i væsentlig misforhold til køberens interesse i levering.

Ved arbejder på løsøre og fast ejendom er det for at forstå betydningen af et krav på naturalopfyldelse nødvendigt at sammenholde dette krav *med retsplejelovens reg-*

ler om tvangsfuldbyrdelse. Efter denne lovs § 532 eksekveres en dom, i følge hvilken domfældte skal udføre et stykke arbejde, på den måde, at fogedretten efter domhaverens påstand kan tillade denne at lade arbejdet udføre ved andre, således at udlæg derefter kan gøres for de merudgifter, domhaveren har måttet afholde i den forbindelse, forudsat at regningen er godkendt af fogedretten. En dom til naturalopfyldelse indebærer således i sådanne tilfælde i realiteten et objektivt erstatningsansvar for domfældte, idet der samtidig foreskrives en særlig fremgangsmåde med hensyn til opgørelsen af erstatningskravet. I modsætning til, hvad der gælder efter de almindelige regler om erstatning, er det således fogedretten og ikke de almindelige domstole, der kommer til at tage stilling til erstatningskravets størrelse, ligesom opgørelsestidspunktet bliver et andet. Et krav på naturalopfyldelse vil i den forbindelse især kunne virke hårdt over for den erhvervsdrivende, hvis den manglende udførelse eller færdiggørelse af arbejdet skyldes sygdom eller en lignende undskyldelig omstændighed.

På baggrund af det anførte har *udvalget ikke fundet anledning til i lovudkastet at medtage en ufravigelig regel om forbrugerens krav på naturalopfyldelse.* Udvalget har heller ikke fundet anledning til at medtage en deklaratorisk regel herom, da beføjelsen ikke har særlig stor praktisk betydning og i øvrigt kan give anledning til en række afgrænsningsproblemer.

I stedet for gennem kravet på naturalopfyldelse at forsøge at tvinge den erhvervsdrivende til at udføre det aftalte arbejde er parterne i det store og hele bedre tjent med, at aftalen hæves for den del af arbejdet, som ikke er udført. Det fornødne hensyn til forbrugeren kan i så fald tages ved at begrænse den erhvervsdrivendes vederlagskrav for den allerede udførte del af arbejdet, som det er sket i lovudkastets § 12, stk. 2, 2. pkt., se det, som er anført herom, ovenfor under pkt. 2°. Herved sikres det så vidt muligt, at forbrugeren ikke påføres merudgifter ved at lade arbejdet færdiggøre af en anden erhvervsdrivende, hvilket indebærer, at forbrugeren i vidt omfang opnår samme økonomiske fordel, som hvis der havde været tale om at gennemføre et krav på naturalopfyldelse.

Selv om der ikke i loven om forbrugertjenester medtages en regel om forbrugerens krav på naturalopfyldelse, er dette ikke ensbetydende med, at forbrugeren ikke kan have et sådant krav. Spørgsmålet herom vil blot være ulovreguleret, og må også fremover afgøres på grundlag af obligationsrettens almindelige regler herom. Har den erhvervsdrivende afleveret et ikke færdiggjort arbejde, foreligger der iøvrigt normalt misligholdelse i form af mangler, jf. de bemærkninger vedrørende dette spørgsmål, som er anført ovenfor under pkt. a vedrørende forsinkelsesbegrebet. Forbrugeren vil i så fald kunne kræve mangelsafhjælpning efter reglen i lovudkastets § 17, se herom nærmere nedenfor under pkt. 6 b.

4° Forbrugerens krav på erstatning

For *købs* vedkommende findes der regler om sælgerens erstatningsansvar ved forsinkelse i købelovens §§ 23-24. Reglerne herom er deklaratoriske også i forbrugerkøb. Angår købet en bestemt genstand (species), følger det af købelovens § 23, at sælgeren

er ansvarlig, medmindre det godtgøres, at forsinkelsen ikke kan tilregnes ham. Foreligger der forsinkelse med hensyn til artsbestemt løsøre (genus), fastslår købelovens § 24, at sælgeren er pligtig at betale erstatning, selv om forsinkelsen ikke kan tilregnes ham, medmindre han har forbeholdt sig fritagelse derfor, eller muligheden af at opfylde aftalen må anses for udelukket ved kvalificerede, ekstraordinære begivenheder, der rammer hele arten, og som han ikke kunne have taget i betragtning ved købets afslutning, såsom krig, indførselsforbud eller lignende.

Hvilke regler, der *efter retstilstanden i dag* gælder om den erhvervsdrivendes ansvar i tilfælde af, at arbejdet forsinkes, er ikke ganske afklaret. Det synes dog at være den overvejende opfattelse, at den erhvervsdrivende som hovedregel er erstatningsansvarlig efter en regel, som er beslægtet med genussælgerens ansvar ifølge købelovens § 24, idet den erhvervsdrivende normalt har valgfrihed med hensyn til materialer og udførelsesmåde. Inden for byggeområdet antages det i almindelighed, at entreprenøren er erstatningsansvarlig i alle tilfælde, hvor han ikke kan kræve fristforlængelse efter reglerne i AB 72, § 15, stk. 1, jf. Hørlyck, Entreprise- og licitationsbetingelser, 3. udg., s. 153.

Da forbrugeren ved arbejde på løsøre og fast ejendom kun har en meget begrænset adgang til at hæve aftalen for den del af arbejdet, som er udført, jf. det, som er anført herom ovenfor under pkt. 2°, er der inden for dette område behov for at sikre, at den erhvervsdrivende ikke gennem ansvarsfraskrivelser fratager forbrugeren dennes mulighed for at kræve erstatning. *Udvalget* finder derfor, at der i lovudkastet bør medtages en regel om den erhvervsdrivendes erstatningsansvar, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren. Udvalget har dog ikke fundet det rimeligt i lovudkastet af medtage en regel herom, hvorefter den erhvervsdrivende bliver erstatningsansvarlig uanset, at forsinkelsen ikke kan tilregnes ham, da en ufravigelig regel herom må anses for at være for streng over for de erhvervsdrivende. Er arbejdet forsinket, *bør det imidlertid påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre, at forsinkelsen ikke kan tilregnes ham,* da han i almindelighed er den nærmeste til at sikre sig bevis i så henseende. En sådan bevisbyrdefordeling svarer iøvrigt til, hvad der i almindelighed antages at gælde ved forsinkelse i kontrakts forhold, se eksempelvis sølovens §§ 130 og 147 og købelovens § 23.

På baggrund af det anførte er i lovudkastets *§ 13, stk. 1,* medtaget en regel om, at forbrugeren kan kræve erstatning for tab som følge af forsinkelsen, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at forsinkelsen ikke skyldes forsømmelse. Den erhvervsdrivende må i den forbindelse godtgøre, at der hverken er udvist forsømmelse af ham selv eller nogen, han har overladt arbejdets udførelse til, idet den erhvervsdrivende i overensstemmelse med de almindelige regler om arbejdsgiveransvaret i kontraktsforhold også er ansvarlig for fejl begået af en ansat eller af en anden erhvervsdrivende, som han har overladt udførelse af arbejde til.

§ 13, stk. 1, er ikke til hinder for, at der kan påhvile den erhvervsdrivende et *videregående ansvar på andet grundlag.* Det er således inden for obligationsretten almindeligt antaget, at der altid foreligger det fornødne ansvarsgrundlag, hvis en forsinkel-

se har sin årsag i skyldnerens dårlige økonomi. Som det fremgår af udvalgets bemærkninger ovenfor under pkt. 3°, påhviler der endvidere den erhvervsdrivende et objektivt ansvar for merudgifter ved arbejdets udførelse, hvis forbrugeren opnår dom til naturalopfyldelse.

Den erhvervsdrivende kan endvidere have påtaget sig et *videregående ansvar ved aftale*. I hvilket omfang, dette må antages at være tilfældet, må afgøres ved fortolkning. Er arbejdet f.eks. bestilt til brug for en bestemt lejlighed, og har den erhvervsdrivende uden forbehold lovet arbejdet færdigt til denne lejlighed, vil der ofte heri ligge en sådan *tilsikring* af dette, at den erhvervsdrivende bliver erstatningsansvarlig, hvis arbejdet herefter ikke bliver færdigt til tiden.

Især indenfor byggeområdet vil det ofte være *aftalt*, at den erhvervsdrivende i tilfælde af, at arbejdet forsinkes, har pligt til løbende at betale en *bod*, som forfalder med et bestemt beløb for hver dag eller evt. hver uge eller måned, forsinkelsen varer. Hensigten hermed er normalt at opnå en standardiseret erstatning, som på forhånd er aftalt med et bestemt beløb uden hensyn til det konkrete tab, og som kan opkræves på objektivt grundlag uanset forsinkelsens årsag. AB 72, § 19, stk. 1, bestemmer i overensstemmelse hermed, at hvis dagbod er fastsat, kan erstatningskrav for forsinkelse ikke rejses ud over dagbodens beløb. Da lovudkastets § 13, stk. 1, ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, indebærer reglen, at en bestemmelse som AB 72, § 19, stk. 1, ikke vil kunne opretholdes i forbrugerforhold omfattet af udvalgets lovudkast.

§ 13, stk. 1, er dog ikke til hinder for, at det på forhånd aftales, at der skal betales dagbøder el.lign. i tilfælde af forsinkelse. Det kan endda ofte være praktisk på forhånd at indgå aftale om en sådan standardiseret erstatning også for forbrugeren, som herved undgår bevismæssige vanskeligheder, når tabet senere skal opgøres. Foreligger der imidlertid et ansvarsgrundlag efter § 13, stk. 1, og kan forbrugeren godtgøre, at det tab, han faktisk har lidt i anledning af forsinkelsen, overstiger de aftalte dagbøder, følger det af lovudkastets § 13, stk. 1, at han har krav på at få de aftalte dagbøder suppleret med et beløb, således at det samlede beløb, som den erhvervsdrivende skal betale, kommer til at svare til det faktisk lidte tab.

Som nævnt ovenfor under pkt. a er kun manglende rettidig aflevering af arbejdet dækket af lovudkastets definition på forsinkelse. Der vil imidlertid også foreligge misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side, hvis denne *ikke overholder indgåede aftaler vedrørende tidspunkter* for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf. Også i sådanne tilfælde er der behov for at sikre, at den erhvervsdrivende ikke gennem en ansvarsfraskrivelsesklausul kan gøre det vanskeligt for forbrugeren at komme igennem med et evt. erstatningskrav. Udvalget foreslår derfor, jf. lovudkastets *§ 13, stk. 2*, at § 13, stk. 1, skal gælde tilsvarende for tab, som forbrugeren lider ved, at den erhvervsdrivende ikke overholder aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf. Den erhvervsdrivende bliver således også ansvarlig for sådanne

tab, medmindre han kan godtgøre, at den manglende overholdelse af aftalen ikke kan tilregnes ham.

Med hensyn til den erhvervsdrivendes mulighed for at blive ansvarlig for de nævnte tab på andet grundlag end efter § 13, stk. 2, gælder det samme, som er anført ovenfor vedrørende § 13, stk. 1.

Den erhvervsdrivendes manglende overholdelse af indgåede aftaler vedrørende møder med forbrugeren m.v., påfører imidlertid i mange tilfælde ikke forbrugeren et egentligt økonomisk tab. Dette gælder ofte, selv om forbrugeren på grund af aftalen har taget fri fra arbejde, da konsekvensen heraf ofte blot er, at der sker en forskydning af forbrugerens arbejdstid. Udvalget finder det i den forbindelse beklageligt, at en erhvervsdrivende, som forsømmer at overholde aftalte mødetidspunkter, får fordel af det forhold, at forbrugerens tid ofte så at sige er gratis, samtidig med, at det kan være til stor ulempe for forbrugeren at måtte vente forgæves på den erhvervsdrivende. Forbrugeren bør derfor efter omstændighederne kunne kræve en *godtgørelse,* såfremt det kan bebrejdes den erhvervsdrivende, at denne ikke har overholdt et aftalt mødetidspunkt eller tidspunkt for arbejdets påbegyndelse m.v.

Det må formentlig antages at følge af almindelige retsgrundsætninger, at en kontraktspart kan kræve at få tilkendt en godtgørelse i forbindelse med alle former for misligholdelse, forudsat at misligholdelsen har medført en tilstrækkelig stor ulempe, eller det udviste forhold har været tilstrækkeligt groft. Udvalgets arbejde giver dog ikke udvalget anledning til generelt at tage stilling til berettigelsen af godtgørelseskrav i tilfælde af misligholdelse. Udvalget har således begrænset sine overvejelser til, hvorvidt forbrugeren bør sikres et krav på godtgørelse for ulemper påført ham ved, at den erhvervsdrivende forsømmer sin pligt til at overholde aftalte mødetidspunkter eller aftalte tidspunkter for arbejdets påbegyndelse m.v.

Udvalget er opmærksom på, at en regel om, at forbrugeren i sådanne tilfælde efter omstændighederne har krav på en godtgørelse, vil kunne give anledning til afgrænsningsvanskeligheder dels med hensyn til, om betingelserne for at få godtgørelse er til stede, dels med hensyn til godtgørelsens beregning. Endvidere vil en sådan regel til en vis grad kunne omgås ved, at den erhvervsdrivende sørger for at holde sine tidsaftaler flydende, ligesom der - særlig ved regningsarbejder - kan være fare for, at den erhvervsdrivende sikrer sig kompensation ved at lægge et beløb svarende til godtgørelseskravet til en anden post. Uanset sådanne betænkeligheder finder udvalget dog, at der er behov for en regel, hvorefter domstolene i grovere tilfælde kan give forbrugeren en godtgørelse som kompensation for spildt tid. Det foreslås derfor, jf. lovudkastets *§ 13, stk. 3,* at forbrugeren under de i stk. 2 nævnte omstændigheder har krav på en godtgørelse, såfremt forholdet har forvoldt han væsentlig ulempe.

Om de nærmere betingelser for at få krav på godtgørelse og om fastsættelse af godtgørelsens størrelse henvises til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 13, stk. 3.

d. Reklamation over forsinkelse

Efter almindelige retsgrundsætninger kan adgangen til at gøre misligholdelsebeføjelser gældende falde bort på grund af passivitet fra den berettigedes side. Denne har med andre ord en pligt til at reklamere.

For *købs* vedkommende findes der regler om køberens pligt til at reklamere i anledning af forsinkelse fra sælgerens side i købelovens §§ 26 og 27, som også gælder i forbrugerkøb. Har levering ikke fundet sted, påhviler der efter § 26 køberen en pligt til at reklamere overfor sælgeren, hvis køberen vil fastholde købet. Foreligger der en forespørgsel fra sælgeren, skal reklamation ske uden ugrundet ophold. I andre tilfælde skal køberen blot inden rimelig tid have givet meddelelse til sælgeren om, at han vil fastholde købet. Har levering fundet sted, men for sent, påhviler der efter § 27 køberen en pligt til at reklamere, hvis han vil påberåbe sig forsinkelsen. Dette gælder, hvad enten han vil hæve købet eller blot kræve erstatning. Reklamation skal ske straks efter leveringen, hvis der er tale om handelskøb, og i andre tilfælde uden ugrundet ophold. Ønsker køberen at hæve købet, skal han have givet sælgeren udtrykkelig meddelelse herom uden ugrundet ophold.

Købelovudvalget har i betænkning 845/1978 om forbrugerkøb alene overvejet behovet for at ændre reglerne om reklamation over mangler. Reglerne herom er på baggrund af købelovudvalgets overvejelser blevet ændret således, at køberen i forbrugerkøb som udgangspunkt blot skal have reklameret over en mangel inden rimelig tid efter, at han har eller burde have opdaget manglen, ligesom det som udgangspunkt er tilstrækkeligt, at han har afgivet en neutral reklamation, d.v.s. en reklamation, der ikke indeholder oplysning om, hvilke beføjelser der gøres gældende, se nærmere vedrørende reklamation over mangler nedenfor i pkt. 6 d.

For så vidt angår *arbejder på løsøre og fast ejendom,* er spørgsmålet om bestillerens pligt til at reklamere over forsinkelse i dag ulovreguleret. Heller ikke AB 72 indeholder regler om spørsmålet. Som nævnt ovenfor kan det imidlertid udledes af almindelige retsgrundsætninger, at der består en reklamationspligt for bestilleren under en eller anden form. Inden for byggeområdet har det i den forbindelse været fremhævet, at et krav om hurtig reklamation har væsentlig betydning, idet en entreprenør, som hurtigt får at vide, at bygherren agter at gøre sanktioner gældende, har mulighed for at vurdere, om det kan betale sig for ham at færdiggøre arbejdet ved en forceret indsats. I praksis lægges dog også vægt på, om entreprenøren på anden måde har haft grund til at regne med, at forsinkelsen ville blive påberåbt, jf. herved U 1974.583 V.

Udvalget finder, at der i lovudkastet bør medtages regler om forbrugerens reklamationspligt, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren. Der vil herved kunne opnås en ønskelig præcisering af reklamationspligtens indhold, ligesom sådanne regler vil beskytte forbrugerne imod aftalevilkår, ifølge hvilke forbrugeren skal reklamere inden for en urimelig kort frist.

Udvalget har i den forbindelse fundet det vigtigt at udforme reklamationsreglerne således, at der gives forbrugeren en *rimelig tid* til at overveje sin retsstilling og til evt.

at rådføre sig med andre. Dette skyldes, at forbrugeren ikke sjældent vil være usikker på sin retsstilling, herunder på, om misligholdelse nu også foreligger, og på, hvilke beføjelser han vil kunne påberåbe sig. Det er samtidig udvalgets opfattelse, at de erhvervsdrivende er tilstrækkeligt værnet gennem en reklamationsbestemmelse, som blot pålægger forbrugeren inden rimelig tid at give den erhvervsdrivende besked om, at han vil påberåbe sig forsinkelsen. Det må herved erindres, at konkrete omstændigheder kan føre til, at "inden rimelig tid" må forstås som et relativt kort tidsrum, f.eks. hvis tab kan undgås ved en forceret indsats fra den erhvervsdrivende.

På baggrund af det anførte stilles i *§ 14, stk. 1,* 1. pkt., forslag om, at forbrugeren skal give meddelelse inden rimelig tid, såfremt han vil påberåbe sig forsinkelsen. Det er i den forbindelse tilstrækkeligt, at forbrugeren afgiver en *neutral reklamation,* dvs. at forbrugeren blot gør den erhvervsdrivende opmærksom på, at han vil påberåbe sig forsinkelsen, uden at det kræves, at han i reklamationen angiver, hvilke beføjelser han vil gøre gældende. Reklamationen skal således blot sikre, at den erhvervsdrivende inden en rimelig tid bliver klar over, at forbrugeren vil påberåbe sig misligholdelsen, således at den erhvervsdrivende kan indrette sig herpå. Der kan derfor heller ikke stilles krav om, at tilkendegivelsen har en bestemt form, se nærmere herom bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 14, stk. 1. Anf. st. er tillige redegjort for retsvirkningerne af, at forbrugeren forholder sig passiv efter at have afgivet en rettidig reklamation.

Udvalget stiller endvidere forslag om, at der bør gælde en tilsvarende pligt for forbrugeren til at reklamere inden rimelig tid, hvis forbrugeren vil kræve erstatning eller godtgørelse efter reglerne i lovudkastets § 13, stk. 2 og 3, jf. § 14, stk. 1, 3. pkt.

Som det fremgår af fremstillingen oven for under pkt. c, har udvalget alene fundet behov for i lovudkastet at regulere forbrugerens hæve- og erstatningsbeføjelse. Lovudkastets § 14 tager som konsekvens heraf alene stilling til reklamationspligtens indhold for så vidt angår disse beføjelser, jf. lovudkastets § 14, stk. 1, 2. pkt. Kan forbrugeren gøre andre misligholdelsesbeføjelser gældende, f.eks. kræve naturalopfyldelse, vil det imidlertid følge af almindelige retsgrundsætninger, at kravet kan bortfalde på grund af passivitet, hvis forbrugeren ikke gør kravet gældende inden for en rimelig tid.

I lovudkastets *§ 14, stk. 2,* foreslås, at pligten for forbrugeren til at reklamere inden rimelig tid efter stk. 1 ikke skal gælde, for så vidt angår retten til at hæve aftalen for arbejde, som ikke er udført. Baggrunden herfor er, at udvalget ikke har fundet at burde pålægge forbrugeren en reklamationsforpligtelse, såfremt denne blot indretter sig på, at arbejdet ikke bliver udført eller færdiggjort, og iøvrigt ikke ønsker at fremkomme med noget krav i den anledning. Tilbyder den erhvervsdrivende i sådanne tilfælde at færdiggøre arbejdet, bør han ikke kunne afskære forbrugerens ret til at hæve aftalen for arbejde, som ikke er udført, ved at henvise til, at forbrugeren ikke har reklameret inden en rimelig tid efter forsinkelsens indtræden. Udvalget har dog ikke med lovudkastet tilsigtet at give en udtømmende regulering af, hvornår forbrugeren må antages at have en underretningspligt. Anmoder forbrugeren f.eks. en an-

den erhvervsdrivende om at færdiggøre arbejdet, kan en pligt for forbrugeren til at underrette den erhvervsdrivende herom således efter omstændighederne følge af forbrugerens almindelige omsorgspligt.

6. Mangler ved arbejdet.

Et af udvalgets hovedformål har været at sikre forbrugeren en rimelig retsstilling i tilfælde af, at arbejdet er mangelfuldt.

Som fremhævet af forbrugerkommissionen s. 83 i bet. III (bet. nr. 738/75) vil de samme faktorer, som gør sig gældende for løsørekøbs vedkommende, ofte kunne få betydning for mangelsbedømmelsen ved tjenesteydelser. Det har derfor været nærliggende for udvalget at tage udgangspunkt i de ufravigelige regler vedrørende mangler, som ved lov nr. 147 af 4. april 1979 om ændring af købeloven er blevet gennemført for forbrugerkøbs vedkommende. Tjenesteydelser adskiller sig dog i en række henseender fra, hvad der er karakteristisk for køb, hvorfor det har været nødvendigt ved udarbejdelsen af udvalgets lovudkast at tage fornødent hensyn hertil.

Nedenfor er i pkt. a og b nærmere redegjort for udvalgets overvejelser med hensyn til, hvornår arbejdet bør anses for mangelfuldt, samt for, hvilke beføjelser der bør sikres forbrugeren i den anledning. Som i forbrugerkøb bør der samtidig sikres den erhvervsdrivende adgang til at afværge mangelsbeføjelser ved at tilbyde afhjælpning, ligesom der bør stilles krav om rettidig reklamation fra forbrugerens side. Der er redegjort nærmere for disse spørgsmål under pkt. c og d.

Er der tale om skjulte mangler ved arbejdet, opstår spørgsmålet om, hvornår forbrugeren bør afskæres fra at gøre krav gældende på grund af forældelse. Beror mangelen ved arbejdet på anvendelse af materialer med skjulte mangler eller iøvrigt på fejl begået af andre erhvervsudøvere end den erhvervsdrivende, hænger dette spørgsmål nært sammen med spørgsmålet om, hvorledes forbrugeren og den erhvervsdrivende er stillet i forholdet til materialeleverandøren og andre tidligere omsætningsled. Om udvalgets principielle overvejelser vedrørende disse spørgsmål henvises til pkt. e og f.

a. Mangelsbegrebet.

For så vidt angår *køb* blev der ved ændringen af købeloven i 1979 indsat regler, som nærmere definerer, hvornår der i forbrugerkøb foreligger en mangel ved salgsgenstanden, jf. købelovens §§ 76 og 77. § 76, stk. 1, nr. 1-3, bestemmer således, at der foreligger en mangel ved salgsgenstanden, hvis sælgeren ved købets afslutning har givet urigtige eller vildledende oplysninger, der kan antages at have haft betydning for køberens bedømmelse af salgsgenstanden, hvis sælgeren eller et tidligere salgsled har givet sådanne oplysninger på varens indpakning, i annoncer eller i andre meddelelser, der er beregnet til at komme til almenhedens eller køberens kundskab, eller

hvis sælgeren har forsømt at give køberen oplysning om forhold, der har haft betydning for køberens bedømmelse af genstanden, og som sælgeren kendte eller burde kende til. For at undgå, at de nævnte regler skulle blive opfattet som en udtømmende regulering af, i hvilke tilfælde den købte genstand er mangelfuld, blev der samtidig i § 76, stk. 1, nr. 4, medtaget en almindelig mangelsdefinition, hvorefter salgsgenstanden er mangelfuld, hvis den er af en anden eller ringere beskaffenhed eller brugbarhed, end den ifølge aftalen og de foreliggende omstændigheder skulle være. Udgangspunktet efter denne regel er således, at parterne i øvrigt har frihed til at aftale, hvad de vil angående salgsgenstandens kvalitet og egenskaber. Dette gælder dog kun, hvis aftalen herom er nærmere konkretiseret, idet køberen, hvor sælgeren har taget et generelt forbehold med hensyn til salgsgenstandens egenskaber ved at sælge den "som den er og forefindes", "som beset" eller med et lignende forbehold, er sikret en vis minimumsbeskyttelse efter reglerne i § 77.

Tjenesteydelser er i modsætning til de fleste køb karakteriseret ved, at den aftalte ydelse ikke foreligger ved aftalens indgåelse, men først skal præsteres i fremtiden. Arbejdet vil endvidere ofte ved aftalens indgåelse blot være karakteriseret ved sit formål, således at arbejdets nærmere karakter og omfang først afklares efterfølgende i forbindelse med den erhvervsdrivendes undersøgelse af den genstand, arbejdet vedrører, eller i forbindelse med arbejdets udførelse. Behovet for en mangelsdefinition er derfor for så vidt større ved tjenesteydelser end ved køb, idet der som følge af det anførte er et større behov for at få præciseret, hvilke krav til den erhvervsdrivendes ydelse forbrugeren er berettiget til at stille. De regler herom, som udvalget har foreslået i lovudkastets §§ 15 og 16, tilsigter at tilgodese dette behov. Udvalget har ved reglernes udarbejdelse anset det for hensigtsmæssigt at anvende samme lovtekniske fremgangsmåde, som er anvendt ved udformningen af købelovens §§ 76 og 77. Der er derfor i lovudkastets § 15, stk. 1, nr. 1-5, medtaget en række særregler om forhold, som der ikke bør kunne ses bort fra ved mangelsbedømmelsen. Udvalgets overvejelser herom er nærmere uddybet neden for i pkt. 2°-4°. Som redegjort for under pkt. 4° har et flertal i udvalget fundet, at der for tjenesteydelsers vedkommende ikke kun er behov for at medtage sådanne særregler om spørgsmålet som de, der er medtaget i købelovens § 76, stk. 1, nr. 1-3. Det nævnte flertal har således fundet, at der tillige er behov for at medtage regler om, at arbejdet, uanset hvad parterne har aftalt, som hovedregel bør anses for mangelfuldt, hvis det strider mod forskrifter udstedt af det offentlige, eller hvis det indebærer risiko for skade på person eller ejendom. Udvalgets mindretal har derimod fundet, at retstilstanden på dette område bør være den samme som i forbrugerkøb.

Ved siden af de nævnte særregler i § 15, stk. 1, nr. 1-5, er i § 15, stk. 1, nr. 6 og 7, medtaget regler om mangelsbegrebet svarende til den almindelige mangelsdefinition. De foreslåede regler, som svarer til købelovens § 76, stk. 1, nr. 4, sammenholdt med købelovens § 44, er medtaget for at undgå den misforståelse, at de specielle regler i nr. 1-5 udgør en udtømmende regulering af, i hvilke tilfælde arbejdet er mangelfuldt. Endelig er i § 16 medtaget en regel svarende til købelovens § 77, som har til

formål at sikre forbrugeren en rimelig retsstilling i de tilfælde, hvor den erhvervsdrivende i generelle vendinger har taget forbehold om sine muligheder for at præstere arbejdet på fyldestgørende måde.

Da det ved tjenesteydelser ofte kan være vanskeligt at afgøre, hvad det er for momenter, som der skal lægges vægt på ved den almindelige bedømmelse af, om der foreligger en mangel, redegøres neden for i pkt. 1° indledningsvis for udvalgets overvejelser herom.

1° *Det generelle mangelsbegreb*

Om en præsteret ydelse skal anses for mangelfuld, antages i almindelighed at skulle afgøres ud fra ydelsens kvalitet og egenskaber på tidspunktet for risikoens overgang, jf. herved princippet i købelovens § 44. Det antages i den forbindelse at følge af almindelige obligationsretlige regler, at der foreligger en mangel ved ydelsen, såfremt ydelsen ikke på dette tidspunkt svarer til, hvad der er aftalt eller med rette forudsat af modtageren af ydelsen.

I overensstemmelse med dette generelle mangelsbegreb er det i lovudkastets *§ 15, stk. 1, nr. 6,* præciseret, at arbejdet er mangelfuldt, hvis det på det tidspunkt, fra hvilket forbrugeren bærer risikoen for det, er af en anden eller ringere beskaffenhed eller brugbarhed, end det ifølge aftalen og de foreliggende omstændigheder skulle være.

Tidspunktet for risikoens overgang er nærmere fastlagt i lovudkastets § 9, hvorefter risikoen som hovedregel går over på forbrugeren på tidspunktet for arbejdets aflevering, se herom nærmere under pkt. 4 ovenfor og i bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 9.

Det generelle mangelsbegreb suppleres i almindelighed af en regel om, at ydelsen tillige er mangelfuld, hvis den beskadiges efter risikoens overgang som følge af, at den, som skal præstere ydelsen, udviser forsømmelse i forbindelse med opfyldelsen af aftalen, jf. ligeledes princippet i købelovens § 44. I lovudkastets *§ 15, stk. 1, nr. 7,* er derfor medtaget en regel herom.

Udvalget har ikke fundet det hverken muligt eller hensigtsmæssigt at opstille en nøje fikseret og ufravigelig definition af mangelsbegrebet i almindelighed. Noget sådant vil ikke stemme med det almindelige system inden for obligationsretten og vil næppe heller være muligt på grund af den flerhed af momenter, som nødvendigvis må indgå i mangelsbedømmelsen.

Ved vurderingen af, om der foreligger en mangel efter det generelle mangelsbegreb, skal således tages udgangspunkt i, hvad forbrugeren på baggrund af aftalen og de foreliggende omstændigheder har haft grund til at forvente sig af arbejdet. Udtrykket "arbejdet" omfatter den erhvervsdrivendes samlede præstation, det vil sige ikke blot udførelse af fysisk arbejde, men også vejledning og rådgivning af forbrugeren, fremskaffelse af materialer m.v., jf. lovudkastets § 2 og bemærkningerne hertil. Fremgår det ikke klart af parternes aftale, hvilke ydelser der indgår i den erhvervsdrivendes præstation, må aftalen suppleres med retssædvaner, branchekutymer m.v. Er intet andet aftalt, vil der ved arbejder på fast ejendom, reparationsaftaler og lignen-

de sædvanligvis være en formodning for, at det er den erhvervsdrivende, som skal fremskaffe de for arbejdets udførelse nødvendige reservedele, materialer m.v., jf. bemærkningerne til § 4.

Selvom arbejdet består af flere forskelligartede ydelser, behøver mangelsvurderingen dog ikke bestå i en særskilt vurdering af den enkelte ydelse. Har forbrugeren på grundlag af aftalen og de foreliggende omstændigheder haft grund til at regne med, at der med arbejdet ville blive frembragt et bestemt resultat, kan man således ved mangels vurderingen nøjes med at vurdere resultatet, idet arbejdet i så fald anses for mangelfuldt, såfremt det tilsigtede resultat ikke er opnået, uden at dette skyldes forbrugerens forhold.

Om der påhviler den erhvervsdrivende et sådant *resultatansvar,* afhænger primært af en *fortolkning af aftalen.* Ofte vil det dog ikke fremgå særlig klart af parternes aftale, om der er kontraheret om et arbejdsresultat eller alene om en arbejdspræstation. Afgørelsen af spørgsmålet beror derfor ofte på, hvad forbrugeren ud fra arbejdets karakter har haft grund til at regne med.

Består arbejdet i behandling af en overflade, i frembringelse af en ny ting eller i udførelse af en til- eller ombygning, må aftalen normalt fortolkes således, at tjenesteyderen har påtaget sig at frembringe et bestemt arbejdsresultat. Aftaler, hvor dette er tilfældet, betegnes ofte værkslejekontrakter, og for sådanne aftaler er det - også efter retstilstanden i dag - almindeligt antaget, at der som udgangspunkt foreligger en mangel ved arbejdet, såfremt det tilsigtede resultat ikke opnås, uden at dette skyldes forbrugerens forhold. Dette antages også i almindelighed at gælde i entrepriseforhold, i hvert fald for så vidt angår mangler, der konstateres under afleveringsforretningen.

Vedrører den indgåede aftale udførelse af reparationsarbejde, er det ofte mere usikkert, hvad der er kontraheret om. Det samme gælder, hvis forbrugeren ved aftalens indgåelse er klar over, at en opnåelse af det ønskede arbejdsresultat er afhængig af en række usikre omstændigheder. Den erhvervsdrivende kan dog også ved sådanne arbejder have påtaget sig at frembringe et bestemt arbejdsresultat, således at arbejdet er mangelfuldt, hvis det aftalte resultat ikke opnås, uden at dette skyldes forbrugerens forhold. Dette vil normalt være tilfældet, hvis der er indgået aftale om udbedring af en bestemt fejl, som er kendt, eller hvis den erhvervsdrivende, uanset at fejlen ikke er kendt, dog uden forbehold har påtaget sig at bringe den genstand, arbejdet vedrører, til at fungere igen.

Er der tale om et teknisk kompliceret arbejde, hvori indgår en række usikkerhedsfaktorer, f.eks. hvor det drejer sig om at få en teknisk kompliceret genstand til at fungere igen, må aftalen, hvis andet ikke fremgår, imidlertid ofte fortolkes således, at den erhvervsdrivende blot har påtaget sig at foretage en fagligt forsvarlig undersøgelse af genstanden med henblik på at finde fejlen og i den forbindelse udbedre de forefundne fejl på faglig forsvarlig måde. Den erhvervsdrivende kan i så fald godt have præsteret en mangelfri ydelse, selvom der ikke opnås noget arbejdsresultat, f.eks. fordi fejlen ikke lader sig lokalisere eller udbedre, og også selv om det efterfølgende vi-

ser sig, at der stadig er noget i vejen med genstanden, fordi der forelå endnu en defekt ved denne, som den erhvervsdrivende ikke burde have lokaliseret.

I de tilfælde, hvor der alene er kontraheret om en *arbejdspræstation,* vil mangelsvurderingen bestå i en nærmere vurdering af de enkelte ydelser, som den erhvervsdrivendes præstation består af. De krav, som i den forbindelse kan stilles til den erhvervsdrivendes arbejdsindsats, rådgivning m.v., er da bestemt af, hvad en dygtig og erfaren fagmand på området anser for rigtigt og forsvarligt, se herom også bemærkningerne til lovudkastets § 4. Der er således tale om en culpavurdering baseret på, hvad en fagmand inden for området anser for forsvarligt. Beskadiges den erhvervsdrivendes arbejdspræstation af en hændelig begivenhed forinden afleveringen, følger det dog af lovudkastets § 9, at den erhvervsdrivende bærer risikoen herfor, således at arbejdet i sådanne tilfælde bliver mangelfuldt, selvom der ikke er noget at bebrejde den erhvervsdrivende.

Indgår der i den erhvervsdrivendes ydelse *levering af materialer, reservedele eller lignende,* er forbrugeren, medmindre andet er aftalt, berettiget til at forvente, at sådanne ydelser er af sædvanlig god karakter bedømt ud fra helt tilsvarende principper, som gælder ved køb. Der bliver således tale om en objektiv mangelsvurdering, som er uafhængig af, om der er noget at bebrejde den erhvervsdrivende. Dette antages også i almindelighed at være hovedreglen efter retsstillingen i dag, jf. Gomard, Obligationsret, 1. del, s. 86. Begrundelsen for på dette område at sidestille tjenesteyderen med en sælger er bl.a., at tjenesteyderen på samme måde som en mellemhandler har mulighed for at beregne sig en avance på materialerne. Tjenesteyderen vil endvidere normalt kunne gøre regres gældende over for den, som han har købt materialerne hos. Om situationen, hvor der er tale om en skjult mangel, som først viser sig efter lang tid, henvises til pkt. e og f. nedenfor.

Hvad enten den erhvervsdrivende har påtaget sig et resultatsansvar eller ej, foreligger der dog ikke nogen mangel, hvis en beskadigelse af arbejdet skyldes *forhold, som forbrugeren* efter almindelige regler *antages at bære risikoen for,* se herom nærmere bemærkningerne til lovudkastets § 9 og § 15, stk. 1, nr. 6. Burde den erhvervsdrivende have indset, at der som følge af et sådant forhold var risiko for, at arbejdet ville blive beskadiget eller forringet, uden at han har vejledt forbrugeren herom, bliver arbejdet dog alligevel mangelfuldt, idet der i så fald i den erhvervsdrivendes ydelse indgår en mangelfuld rådgivning, således at ydelsen ikke lever op til kravene om fagmæssighed og omsorgsfuldhed.

Uanset henvisningen i § 15, stk. 1, nr. 6, til parternes aftale er der dog ikke gjort nogen fravigelse fra reglen i lovudkastets § 3, hvorefter *loven ikke kan fraviges til skade for forbrugeren.* Selv om udgangspunktet efter § 15, stk. 1, nr. 6, således er, at parterne har frihed til at aftale, hvad de vil med hensyn til arbejdets kvalitet og egenskaber, begrænses denne aftalefrihed dog af en række af lovudkastets øvrige bestemmelser, ligesom parterne ikke har mulighed for at holde en del af den erhvervsdrivendes ydelse ude fra mangelsbedømmelsen. Består den erhvervsdrivendes ydelse f.eks. også i fremskaffelse af materialer eller reservedele, kan den erhvervsdrivende

således ikke gyldigt tage forbehold om, at han ikke vil hæfte for denne del af ydelsen, eller at han kun vil hæfte herfor i det omfang, regres haves mod leverandøren, se som eksempel på et sådant vilkår pkt. 10 i Håndværksrådets standardforbehold. Som anført af Grathe i U 1983 B, s. 217, må denne klausul dog antages allerede efter gældende ret at ville blive tilsidesat i forbrugerforhold.

Af bestemmelserne i lovudkastets kap. 2 følger bl.a., at den erhvervsdrivende ikke kan tage forbehold om, at der ikke skal påhvile ham sådanne pligter i aftaleforholdet, som ellers ville følge af hans almindelige omsorgspligt. Arbejdet vil derfor normalt altid være mangelfuldt, hvis en forringelse af arbejdet skyldes, at den erhvervsdrivende ikke har levet op til kravene om fagmæssighed og omsorg.

Af § 9 følger, at den erhvervsdrivende ikke kan tage forbehold om, at arbejdet ikke skal betragtes som mangelfuldt, hvis det inden afleveringen beskadiges af en hændelig begivenhed, se om udvalgets overvejelser i den forbindelse, pkt. 4 ovenfor og bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 9.

Parternes aftalefrihed begrænses endvidere af de særlige regler i lovudkastets § 15, stk. 1, nr. 1-5, se herom pkt. 2°-4° nedenfor.

løvrigt har parterne som udgangspunkt frihed til at aftale, hvad de vil angående arbejdets beskaffenhed og brugbarhed. Har den erhvervsdrivende således taget et konkret forbehold om, at arbejdet eller de anvendte materialer har en bestemt negativ egenskab eller måske mangler en bestemt positiv egenskab og i fornøden grad vejledt forbrugeren om betydningen heraf, er det udvalgets opfattelse, at forbrugeren må indrette sig herpå.

I praksis forekommer det imidlertid ikke sjældent, at en erhvervsdrivende tager et *generelt forbehold* om sine muligheder for at udføre arbejdet tilfredsstillende, idet han alene vil påtage sig at udføre arbejdet så godt, som han nu kan. Baggrunden for, at en erhvervsdrivende har taget et sådant forbehold, kan f.eks. være, at forbrugeren ønsker arbejdet udført under visse ugunstige omstændigheder eller ønsker arbejdet udført af den erhvervsdrivende, selv om denne har frarådet dette. I modsætning til konkrete forbehold vedrørende arbejdets kvalitet eller egenskaber, kan det være vanskeligt for forbrugeren at overskue, hvilken betydning et sådant generelt forbehold vil få, og udvalget har derfor fundet, at der i lovudkastet bør medtages en regel svarende til købelovens § 77 for at sikre, at forbrugerne selv i sådanne tilfælde kan kræve, at arbejdet skal leve op til en vis minimumsstandard. Udvalget stiller derfor i lovudkastets *§ 16* forslag om, at arbejdet i disse tilfælde skal anses for mangelfuldt, hvis det er væsentlig ringere, end forbrugeren under hensyn til prisen og omstændighederne iøvrigt havde grund til at regne med, eller hvis den erhvervsdrivende ikke på behørig måde har varetaget forbrugerens interesser.

Også ved den mangelsvurdering, som skal foretages efter § 16, har det betydning, hvorvidt der er kontraheret om et arbejdsresultat eller alene om en arbejdspræstation, ligesom en række af lovudkastets ufravigelige bestemmelser fører til, at arbejdet må anses for mangelfuldt uanset det tagne forbehold. Der henvises herom til bemærkningerne neden for til lovudkastets § 16.

2° *Urigtige eller vildledende oplysninger vedrørende arbejdet*

Allerede i forbrugerkommissionen var der overvejende enighed om det grundsynspunkt, at den enkelte forbruger i videre omfang end hidtil i civilretlig henseende bør kunne påberåbe sig erhvervsdrivendes tilsidesættelse af markedsføringsforskrifter, jf. bet. Ill s. 15 ff. Dette førte kommissionen til at stille forslag om, at der for varers vedkommende blev gennemført et civilretligt modstykke til *markedsføringslovens § 2,* hvorefter der ikke må anvendes urigtige, vildledende eller urimeligt mangelfulde angivelser, som er egnet til at påvirke udbud eller efterspørgsel, se betænkningen s. 45 ff. I overensstemmelse med den af forbrugerkommissionen fremsatte anbefaling, som er tiltrådt af købelovudvalget, jf. bet. 845/78 s. 26 ff, blev der herefter ved ændringen af købeloven i 1979 som *§ 76, stk. 1, nr. 1 og 2,* indsat regler om, at køberen i forbrugerkøb uanset modstående aftale kan påberåbe sig, at det købte er mangelfuldt, hvis genstanden ikke svarer til den betegnelse, hvorunder den er solgt, hvis sælgeren iøvrigt ved købets afslutning har givet urigtige eller vildledende oplysninger, der kan antages at have haft betydning for køberens bedømmelse af genstanden, eller hvis sælgeren eller et tidligere salgsled har givet sådanne oplysninger på varens indpakning, i annoncer eller i andre meddelelser, der er beregnet til at komme til almenhedens eller køberens kundskab.

Markedsføringslovens § 2 gælder imidlertid også ved markedsføring af *tjenesteydelser.* Ved aftaler herom kontraheres tilmed om en ydelse, som endnu ikke er kommet til eksistens. Forbrugeren har derfor ved sådanne aftaler et særligt behov for at kunne stole på de oplysninger, som han har modtaget, herunder også de oplysninger, som han har modtaget gennem reklamer og lign. Da forbrugere i almindelighed vil være ude af stand til at kontrollere rigtigheden af de givne oplysninger, bør retsreglerne sikre dem et værn mod, at disse oplysninger er urigtige. Udvalget finder det derfor vigtigt, at der i lovudkastets mangelsdefinition medtages regler svarende til købelovens § 76, stk. 1,. nr. 1 og 2. Forslag til regler herom er medtaget i lovudkastets § 15, stk. 1, nr. 1 og 2. Tilsvarende regler er medtaget i § 10 i den svenske konsumenttjänstlag og i § 1-3, i det norske betænkningsudkast til lov om forbrukertjenester.

Reglen i § *15 stk. 1 nr. 1,* vedrører *urigtige eller vildledende oplysninger givet af den erhvervsdrivende i forbindelse med aftalens indgåelse* og sikrer forbrugeren adgang til at påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt, hvis sådanne oplysninger må antages at have haft betydning for hans bedømmelse af arbejdet. Reglen svarer i det væsentlige til købelovens § 76, stk. 1, nr. 1. Der er dog ikke medtaget en udtrykkelig henvisning til betydningen af, at der er anvendt en forkert betegnelse, da dette forhold i almindelighed ikke har samme betydning inden for tjenesteydelsesområdet som inden for køb. Anvendelse af en forkert betegnelse vil dog også ved tjenesteydelser kunne være en urigtig eller vildledende oplysning, som kan få betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet. Må dette antages at være tilfældet, foreligger der i så fald også efter § 15, stk. 1, nr. 1, en mangel ved arbejdet. Reglen svarer til, hvad der må antages at gælde allerede efter retstilstanden i dag.

Reglen i § *15, stk. 1, nr. 2,* svarer i det væsentlige til købelovens § 76, stk. 1, nr.

2. I forhold til den gældende retstilstand indebærer bestemmelsen for det første en præcisering af, at forbrugeren ikke alene kan støtte ret på oplysninger, som den erhvervsdrivende har afgivet direkte over for ham, men også på oplysninger, som den erhvervsdrivende har fremsat *i reklamer og andre meddelelser,* der er beregnet for en videre kreds. Det skal dog understreges, at der skal være tale om bestemte oplysninger vedrørende arbejdet. Forbrugeren kan således normalt ikke støtte ret på anprisninger holdt i helt generelle vendinger, hvilket gælder, hvad enten de er fremsat direkte over for ham eller i en reklame, der er rettet til en videre kreds. Sådanne anprisninger vil dog efter omstændighederne kunne få betydning ved mangelsvurderingen efter § 15, stk. 1, nr. 6, eller efter § 16, se bemærkningerne nedenfor til disse bestemmelser.

Bestemmelsen har dernæst den virkning, at forbrugeren i forhold til den erhvervsdrivende også kan støtte ret på oplysninger i reklamer m.v., der hidrører fra et tidligere omsætningsled. Den kreds, hvis markedsføringsoplysninger den erhvervsdrivende efter udvalgets opfattelse bør hæfte for på denne måde, omfatter materialeleverandøren og andre tidligere salgsled, herunder importøren og producenten af materialerne, andre erhvervsdrivende, som den erhvervsdrivende har overladt udførelsen af dele af arbejdet til, en brancheorganisation for et af de nævnte omsætningsled, den erhvervsdrivendes egen brancheorganisation og lignende. Som betegnelse for denne kreds er i lovudkastet anvendet udtrykket *"tidligere leverandørled".* Da den erhvervsdrivende i vidt omfang nyder godt af de markedsføringsforanstaltninger, der iværksættes af denne kreds, må det anses for rimeligt, at forbrugeren kan gøre mangelsbeføjelser gældende mod den erhvervsdrivende, hvis et tidligere leverandørleds oplysninger viser sig at være urigtige. Dette gælder, uanset at den erhvervsdrivende ikke har haft kendskab til oplysningerne fra det tidligere leverandørled eller til, at oplysningerne var urigtige. Den erhvervsdrivende har således som fagmand på området en naturlig tilskyndelse til at følge med i, hvilke markedsføringsforanstaltninger de nævnte tidligere leverandørled sætter i værk. Han har i den forbindelse mulighed for at sammenholde de markedsførte oplysninger med den almindelige faglige viden og udvikling inden for branchen. Er han i tvivl om rigtigheden af en oplysning hidrørende fra et tidligere leverandørled, har han mulighed for at gøre forbrugeren opmærksom herpå ved aftalens indgåelse på en sådan måde, at oplysningen ikke får betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet.

Oplysningerne skal have spillet en rolle for forbrugerens bedømmelse af arbejdet i forbindelse med den aftalemæssige fastlæggelse af kravene til det. Har forbrugeren ikke kendt til de urigtige oplysninger hidrørende fra et tidligere leverandørled, foreligger således ikke nogen mangel efter nr. 2. Det samme gælder, hvis forbrugeren slet ikke har interesseret sig for, hvilke af flere mulige materialer, den erhvervsdrivende måtte vælge at gøre brug af, således at det alene har beroet på den erhvervsdrivendes valg, at der er blevet anvendt et materiale, hvorom et tidligere leverandørled har givet urigtige oplysninger. Der vil derimod foreligge en mangel efter nr. 2, hvis de urigtige oplysninger har bibragt forbrugeren den urigtige opfattelse, at de flere mulige materialer i det væsentlige ville være lige velegnede, således at dette er grunden til, at han

har overladt det til den erhvervsdrivende at træffe det endelige valg. Fører den erhvervsdrivendes valg til, at arbejdet ikke opnår den aftalte eller forudsatte beskaffenhed eller brugbarhed, vil det dog være af mindre betydning at få fastslået, hvorvidt de urigtige oplysninger har haft betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet, idet der da normalt vil foreligge en mangel ved arbejdet allerede efter reglen i nr. 6.

En erhvervsdrivende, som overfor forbrugeren har måttet hæfte for en urigtig oplysning hidrørende fra et tidligere leverandørled, vil som oftest kunne kræve erstatning af dette leverandørled, idet det i de fleste tilfælde vil kunne bebrejdes den pågældende, at der er blevet markedsført urigtige eller vildledende oplysninger, eller at sådanne oplysninger ikke er blevet rettet. Et sådant krav vil som oftest kunne støttes på den almindelige erstatningsret udenfor kontrakt. Er der tale om en urigtig oplysning, som har været påberåbt i aftaleforholdet mellem en erhvervsdrivende og dennes leverandør, vil erstatningskravet i relation til denne imidlertid skulle bedømmes efter købelovens regler. Den urigtige oplysning vil dog i så fald efter omstændighederne kunne have karakter af en indeståelse, således at kravet vil kunne gøres gældende, uanset at 1-årsfristen efter købelovens § 54 er udløbet. Som nævnt nedenfor i pkt. e og f er det iøvrigt den overvejende opfattelse i udvalget, at denne og den tilsvarende regel i købelovens § 83 bør ophæves, da disse regler modvirker mangelsansvarets endelige placering hos det omsætningsled, som er årsag til mangelens opståen.

§ 15, stk. 1, nr. 1 og 2, omfatter urigtige og vildledende oplysninger givet "i forbindelse med aftalen". Bestemmelserne omfatter således ikke kun de oplysninger, som forelå ved bestillingen af arbejdet, men også oplysninger, som er fremkommet i forbindelse med arbejdets udførelse, forudsat at oplysningerne må antages at have indvirket på aftalen. Baggrunden for denne tidsmæssige udstrækning er, at det ofte først er i forbindelse med arbejdets udførelse, at der træffes nærmere aftale om arbejdets omfang, valg af materialer, udførelsesmåde m.v., og forbrugeren har derfor et tilsvarende behov for at kunne stole på de oplysninger, som han efterfølgende måtte have fået af den erhvervsdrivende eller gennem reklamer og lign.

Det vil efter forslaget påhvile forbrugeren at godtgøre, at der foreligger en urigtig eller vildledende oplysning, og at denne har haft betydning for ham. Der bør imidlertid ikke stilles strenge krav til beviset for, at oplysningen har haft betydning for forbrugeren. I almindelighed må det være tilstrækkeligt, at forbrugeren godtgør, at der foreligger en urigtig eller vildledende oplysning, som i almindelighed er egnet til at påvirke indholdet af den aftale, som er indgået, eller interessen for det bestilte arbejde. Det lempeligere beviskrav, som også gælder i forbrugerkøb, er i forslaget markeret ved formuleringen "oplysninger, der kan antages at have haft betydning".

Har forbrugeren modtaget oplysninger omfattet af § 15, stk. 1, nr. 1 og 2, vil der påhvile den erhvervsdrivende et resultatsansvar i det omfang, resultatet af arbejdet ikke svarer til, hvad forbrugeren på baggrund af oplysningerne havde grund til at regne med.

Er arbejdet mangelfuldt som følge af de givne oplysninger, vil forbrugeren nor-

malt kunne kræve et forholdsmæssigt afslag i prisen, jf. lovudkastets § 19. Lader mangelen sig afhjælpe, kan forbrugeren dog i stedet kræve, at den erhvervsdrivende afhjælper mangelen, medmindre dette vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, jf. lovudkastets § 17. Forbrugeren vil kun kunne hæve hele aftalen, hvis de urigtige eller vildledende oplysninger har medført, at formålet med arbejdet er blevet væsentligt forfejlet, jf. lovudkastets § 20. Mangler der endnu at blive udført en del af arbejdet, vil forbrugeren dog kunne hæve aftalen for denne dels vedkommende, hvis han har tillagt oplysningen væsentlig betydning, jf. § 20, stk. 2. Om forbrugeren kan kræve erstatning afhænger endelig af, om den erhvervsdrivende vidste eller burde have indset, at der var givet en oplysning, som var urigtig eller vildledende, jf. lovudkastets § 21.

Da § 15, stk. 1, nr. 1 og 2, ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, kan den erhvervsdrivende ikke tage forbehold om, at han ikke vil hæfte for, at de oplysninger, som forbrugeren har modtaget, er rigtige. Den erhvervsdrivende kan imidlertid ved at *berigtige* sådanne *oplysninger i tide* sørge for, at oplysningerne ikke får betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet. Er den erhvervsdrivende i tvivl om oplysningernes rigtighed, kan han dog ikke nøjes med at tage et forbehold herom og dermed overføre risikoen for oplysningernes rigtighed til forbrugeren. Han må i så fald udtrykkeligt fraråde forbrugeren at lægge vægt på de pågældende oplysninger og således sikre sig, at oplysningerne ikke får betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet.

Den omtalte berigtigelse af eventuelle urigtige eller vildledende oplysninger skal være sket senest på det tidspunkt, hvor der indgås aftale om den del af arbejdet, som oplysningerne vedrører, således at forbrugeren kan tage rettelsen i betragtning, inden han beslutter sig.

En urigtig eller vildledende oplysning, som er meddelt forbrugeren individuelt, eller som forbrugeren selv udtrykkelig har henvist til i forbindelse med aftalen, må altid rettes ved en direkte meddelelse til ham, hvori rettelsen fremhæves på tydelig måde.

Er en urigtig eller vildledende oplysning meddelt i en annonce eller i en anden meddelelse beregnet for en videre kreds, er der et behov for at kunne rette oplysningen gennem en meddelelse stilet til samme kreds. Udvalget har derfor forudsat, at forslagets § 15, stk. 1, nr. 2, skal forstås med den begrænsning, at forbrugeren ikke kan påberåbe sig oplysninger i reklamer m.v., som er blevet rettet på denne måde. Det er således tanken, at rækkevidden af *§ 15, stk. 1, nr. 2, skal begrænses* på samme måde, *som* købelovens *§ 76, stk. 2, begrænser* den tilsvarende regel i *§ 76, stk. 1, nr. 2.* Udvalget har dog ikke fundet det nødvendigt at medtage en udtrykkelig regel herom, idet det er fundet tilstrækkeligt at redegøre for problemstillingen i bemærkningerne til § 15, stk. 1, nr. 2.

3° *Tilsidesættelse af den erhvervsdrivendes loyale oplysningspligt*

Efter *markedsføringslovens § 3* påhviler der den erhvervsdrivende en almindelig pligt til i forbindelse med aftalen at give forbrugeren en forsvarlig vejledning, hvis dette

er af betydning for bedømmelsen af arbejdets karakter eller egenskaber, herunder især om brugsegenskaber, holdbarhed, farlighed og vedligeholdelsesmulighed.

En tilsvarende almindelig oplysningspligt for den erhvervsdrivende følger af reglerne i lovudkastets kap. 2, som bl.a. pålægger den erhvervsdrivende at handle fagmæssigt tilfredsstillende og varetage forbrugerens interesser i overensstemmelse med god skik, hvilket også indebærer en pligt til at vejlede forbrugeren i fornødent omfang.

Vor forbrugerkøbs vedkommende er det i § 76, stk. 1, nr. 3, bestemt, at der foreligger en mangel ved salgsgenstanden, hvis sælgeren har forsømt at give køberen oplysning om forhold, der har haft betydning for køberens bedømmelse af genstanden, og som sælgeren kendte eller burde kende. Reglen er ikke gjort beskyttelsespræceptiv. Af købelovens § 77 følger imidlertid, at reglen ikke kan fraviges gennem et generelt forbehold. Et konkret forbehold vedrørende en bestemt egenskab hos genstanden fører derimod som udgangspunkt til, at genstanden ikke anses for mangelfuld, hvis den viser sig at lide af en fejl, som er dækket af forbeholdet. Har sælgeren undladt at oplyse køberen om en skjult fejl, som han var bekendt med, eller som han kun på grund af grov uagtsomhed var uvidende om, må det dog antages, at forbeholdet vil kunne tilsidesættes efter aftalelovens § 36, jf. herved bet. 845/1978, s. 72.

Svarende til købelovens § 76, stk. 1, nr. 3, stilles i lovudkastet *§ 15, stk. 1, nr. 3,* forslag om, at arbejdet skal anses for *mangelfuldt,* hvis den erhvervsdrivende har forsømt at give forbrugeren oplysning om forhold af betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet, som den erhvervsdrivende kendte eller burde kende. Den erhvervsdrivende siges i så fald at have *forsømt sin loyale oplysningspligt.* Tilsvarende regler er medtaget i § 11 i den svenske konsumenttjänstlag, i § 1-3, stk. 3, i det norske betænkningsudkast og i § 2-3, nr. 4, i det finske betænkningsudkast.

I udtrykket "forsømt" ligger, at tavsheden skal kunne bebrejdes den erhvervsdrivende. Denne betingelse er ikke opfyldt, hvis den erhvervsdrivende havde grund til at regne med, at forholdet var uden betydning for forbrugeren, eller at forholdet allerede var forbrugeren bekendt. Den sidstnævnte situation vil f.eks. ofte kunne foreligge, hvor forbrugeren har en sagkyndig rådgiver, f.eks. en arkitekt eller ingeniør, som den erhvervsdrivende har grund til at regne med har givet forbrugeren en forsvarlig vejledning vedrørende det omhandlede forhold.

Efter udvalgets opfattelse bør den foreslåede regel i § 15, stk. 1, nr. 3, ikke kunne fraviges til skade for forbrugeren, heller ikke gennem et konkret forbehold. Da der ved tjenesteydelser kontraheres om en ydelse, som endnu ikke er kommet til eksistens, er forbrugeren ved aftalens indgåelse i særlig grad henvist til at basere sin vurdering på de oplysninger, som han modtager fra den erhvervsdrivende. Arbejdet bør derfor altid betragtes som mangelfuldt, hvis forbrugeren ikke af den erhvervsdrivende har fået den forsvarlige vejledning, som han har krav på, vedrørende forhold af betydning for hans bedømmelse af arbejdet. Har en maler f.eks. taget forbehold om, at han ikke kan garantere for, at malingen er farveægte, og viser det sig herefter, at dette ikke er tilfældet af grunde, som den erhvervsdrivende burde have kendt til og

vejledt forbrugeren om, fører reglen i § 15, stk. 1, nr. 3, således til, at arbejdet betragtes som mangelfuldt uanset det tagne forbehold.

At § 15, stk. 1, nr. 3, ikke bør kunne fraviges ved aftale, hænger iøvrigt nøje sammen med, at heller ikke reglerne i lovudkastets kap. 2 om den erhvervsdrivendes almindelige omsorgs- og vejledningspligt bør kunne fraviges til skade for forbrugeren.

4° *Strid med forskrifter udstedt af det offentlige eller med almindelige sikkerhedsmæssige krav*

I forbrugerkommissionens bet. Ill, s. 15 f. anføres, at det har været den overvejende opfattelse i kommissionen, at samspillet mellem offentligretlige og civilretlige normer bør tages op til overvejelse. Som begrundelse herfor anføres, at der på mange områder findes offentligretlige bestemmelser, der har til formål at sikre forbrugerne, men hvis overtrædelse alene medfører offentlige sanktioner, typisk i form af bøde, uden at den enkelte forbruger umiddelbart kan påberåbe sig overtrædelsen i det civilretlige forhold. Kommissionen fremhæver derfor det ønskelige i, at man ved lovgivningsover vej eiser inddrager samspillet mellem offentligretlige og civilretlige sanktioner i langt højere grad, end det hidtil er sket.

Forskrifter udstedt af det offentlige indeholder ofte bestemte krav til en ydelses indhold eller beskaffenhed for at forebygge, at ydelsen har farlige egenskaber. En ydelse kan dog godt indebære en ikke ubetydelig faremulighed, selv om den ikke strider mod offentligretlige forskrifter. Har en ydelse farlige egenskaber, vil den normalt blive anset for mangelfuld, hvis modtageren af ydelsen ikke havde grund til at regne med dette. Forbrugerkommissionen har i betænkning III s. 47 ff. drøftet denne problemstilling specielt for *købs* vedkommende og anbefaler i den forbindelse, at mangelsreglerne gøres ufravigelige, hvis den solgte genstand indebærer mere end en ubetydelig faremulighed for køberen.

Spørgsmålet om varers farlighed har tillige været drøftet af købelovudvalget i bet. 845/78, s. 29 ff. Købelovudvalget giver her udtryk for, at udvalget er enig med forbrugerkommissionen i, at der er behov for at sikre forbrugerne mod varer, hvis anvendelse indebærer væsentlig risiko for personskade, og at mangelsreglerne derfor bør gøres ufravigelige på dette område, hvorimod udvalget ikke finder, at der er behov for en tilsvarende regel vedrørende varer, hvis anvendelse indebærer risiko for tingsskade. Købelovudvalget stillede som følge af det således anførte forslag om en ufravigelig regel gående ud på, at der foreligger en mangel ved salgsgenstanden, hvis denne ikke kan anvendes uden væsentlig risiko for skade på person. Den foreslåede regel blev imidlertid ikke gennemført ved købelovsrevisionen i 1979. Justitsministeriet anførte i den forbindelse, jf. Folketingstidende 1978/79, tillæg A, sp. 2155, at man som udgangspunkt var positivt indstillet overfor forslaget, men at ministeriet på den anden side var enig i den kritik, som var blevet fremsat af forskellige myndigheder og organisationer, hvorefter det kunne virke mindre rimeligt at tillægge køberen mangelsbeføjelser i tilfælde, hvor han bevisligt ved købets indgåelse var blevet gjort udtrykkelig bekendt med salgsgenstandens farlighed.

I den *svenske konsumenttjänstlag* fastslås det i § 9, stk. 1, nr. 2, at der foreligger en mangel ved tjenesten, hvis resultatet afviger fra "sådana föreskrifter eller myndighetsbeslut som väsentligen syftar till att säkerställa att föremålet för tjänsten är tillförlitligt från säkerhetssynspunkt". I § 9, stk. 2, bestemmes bl.a., at tjenesten også skal anses for mangelfuld, hvis den "har utförts i strid mot förbud enligt § 4 marknadsföringslagen (1975:1418)". Også i det *norske* betænkningsudkast til lov om forbrukertjenester er medtaget regler om, at det udførte arbejde er mangelfuldt, hvis det afviger fra de sikkerhedsmæssige krav, som er fastsat i forskrifter udstedt af det offentlige, jf. § 3-1 sammenholdt med § 2-4. I *det finske* betænkningsudkast er medtaget regler om, at arbejdet er mangelfuldt, hvis det ikke opfylder "krav som ställs i stadganden eller bestämmelser, som meddelats till skydd för hälsan" eller hvis det ikke iøvrigt er "sådan, at inte konsumentens eller annan persons hälsa äventyras på grund av tjänsten".

Ses på den *gældende retstilstand,* må arbejdet, hvis intet andet er aftalt, i almindelighed anses for mangelfuldt, såfremt det ikke lever op til den beskaffenhed og brugbarhed, som der er stillet krav om i forskrifter udstedt af det offentlige, eller såfremt det har farlige egenskaber, således at det indebærer en utilsigtet risiko for skade på person eller ejendom. Forbrugeren må således, hvor intet andet fremgår af aftalen, være berettiget til at regne med, at arbejdet er lovligt, og at det ikke indebærer særlige faremuligheder. Er forbrugeren imidlertid ved aftalens indgåelse blevet gjort udtrykkelig opmærksom på, at arbejdet kan være ulovligt, eller at det kan have farlige egenskaber, vil han normalt ikke kunne påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt af den grund.

Et *flertal* i udvalget (formanden, Wendler Pedersen, Dahl og Tulinius) finder i den forbindelse ikke, at enhver aftale om at se stort på overholdelsen af offentligretlige forskrifter eller om at slække på den almindelige sikkerhedsmæssige standard bør udelukke forbrugeren fra at gøre mangelsbeføjelser gældende, også fordi forbrugeren ikke sjældent vil mangle de fornødne forudsætninger for fuldt ud at forstå, hvilke konsekvenser den indgåede aftale vil kunne få. Især på en række teknisk komplicerede områder findes således en omfattende offentligretlig regulering, som har stor sikkerhedsmæssig betydning, og som samfundet har en betydelig interesse i bliver overholdt. Som eksempler herpå kan nævnes byggeloven og de med hjemmel heri udstedte bygnings- og småhusreglementer, stærkstrømsloven og det med hjemmel heri udstedte stærkstrømsreglement samt færdselslovgivningens regler vedrørende køretøjers indretning og udstyr.

Da det set fra et forbrugersynspunkt især er vigtigt at sikre overholdelsen af forskrifter, som har sikkerhedsmæssig betydning, har det i udvalget været overvejet, om der som i de andre nordiske lande bør medtages en regel om, at arbejdet er mangelfuldt, hvis det strider mod forskrifter udstedt af det offentlige af sikkerhedsmæssige grunde. En offentligretlig forskrift varetager imidlertid ofte en række forskellige hensyn, og det kan i den forbindelse være vanskeligt at afgrænse, hvornår det sikkerhedsmæssige aspekt har en sådan betydning, at man kan tale om en sikkerhedsfor-

skrift. Forskrifter om, at man ved byggearbejder skal respektere en vis mindsteafstand til andre bygninger eller til naboskel, om en vis minimumsloftshøjde o.s.v. synes måske umiddelbart at have til formål at varetage hensynet til naboerne, at sikre lys og luft og lign., men forskrifterne kan også have stor sikkerhedsmæssig betydning, f.eks. ved at nedsætte brandfaren, sikre adgangsforhold for brandvæsenets slukningsmateriel m.v. Udvalgets flertal finder derfor, at der i lovudkastets mangelsdefinition bør medtages en generel regel om, at arbejdet som udgangspunkt er mangelfuldt, hvis det strider mod forskrifter udstedt af det offentlige, d.v.s. også hvor det strider mod forskrifter, som er uden sikkerhedsmæssig betydning. Flertallet har i den forbindelse tillige lagt vægt på, at der selv i relation til sådanne forskrifter kan være et behov for at beskytte forbrugerne mod aftaler om at tilsidesætte forskrifterne. Eksempelvis kan det for mange forbrugere være vanskeligt at overskue konsekvenserne af en aftale om at lade arbejdet udføre i strid med fredningsbestemmelser og lign.

Selv om arbejdet ikke strider mod forskrifter udstedt af det offentlige, er dette dog ikke ensbetydende med, at det ikke kan indebære risiko for skade på person eller ejendom. Det nævnte flertal finder, at der også i sådanne tilfælde er behov for at begrænse parternes aftalefrihed. Flertallet skal herved henvise til, at såvel overordnede samfundsmæssige overvejelser vedrørende beskyttelse af liv, helbred og gods som hensynet til forbrugeren taler for en sådan løsning.

Flertallet stiller på baggrund af det anførte forslag om, at der som *§ 15, stk. 1, nr. 4 og 5,* medtages *ufravigelige regler* om, at arbejdet er mangelfuldt, hvis det *strider mod forskrifter udstedt af det offentlige,* eller hvis det *indebærer risiko for skade på person eller ejendom.* Reglerne foreslås samtidig suppleret af en regel om, at der dog ikke foreligger en mangel, såfremt det i det enkelte tilfælde vil være *urimeligt,* at forbrugeren påberåber sig forholdet, jf. lovudkastets § *15, stk. 2.* Dette vil i almindelighed være tilfældet, hvis forholdet alene beror på fejl begået af en af forbrugeren antaget sagkyndig eller på skjulte mangler ved materialer hidrørende fra forbrugeren. Det vil også ofte være tilfældet, hvis forbrugeren selv har været anstifter til det ulovlige eller farlige arbejde eller har givet urigtige oplysninger f.eks. om, at der er indhentet byggetilladelse. Undtagelsen i stk. 2 vil endvidere kunne omfatte tilfælde, hvor den erhvervsdrivende har undladt at overholde en forskrift, som må anses for forældet og derfor ikke bør have materielretlige konsekvenser, eller hvor der er tale om et nødvendigt, men provisorisk udført arbejde.

Et *mindretal* (Blok, Trønning og Traberg Smidt) har som udgangspunkt kunnet tilslutte sig det ønskelige i, at der gives forbrugerne et værn mod, at arbejdet udføres i strid med forskrifter udstedt af det offentlige, og mod at arbejdet udføres, så det indebærer risiko for skade på person eller ejendom. Mindretallet finder imidlertid, at den almindelige mangelsdefinition i nr. 6 medfører en betydelig beskyttelse af forbrugerne, og at der af lovtekniske grunde på dette område bør gælde de *samme regler, som gælder for forbrugerkøb.* Er forbrugeren i forbindelse med aftalen bevisligt blevet gjort bekendt med arbejdets ulovlighed eller farlighed, bør forbrugeren ikke

senere kunne gøre mangelsbeføjelser gældende på grund af et sådant forhold. Mindretallet fremhæver i den forbindelse, at det vil følge af den erhvervsdrivendes almindelige vejledningspligt, at han har pligt til at vejlede forbrugeren om forholdet og i den forbindelse ofte fraråde forbrugeren at lade arbejdet udføre. Har den erhvervsdrivende tilsidesat sin pligt hertil, må arbejdet anses for mangelfuldt, uanset et af den erhvervsdrivende taget forbehold. Dette gælder, hvad enten den erhvervsdrivendes forbehold er af generel karakter, se herom bemærkningerne til lovudkastets § 16, eller er udformet konkret, se herom ovenfor under pkt. 3°.

Heroverfor anfører *flertallet*, at såvel forbrugerkommissionen som købelovudvalget enstemmigt gik ind for, at der ved køb skulle gælde en regel om, at varen skulle anses for mangelfuld, hvis den ikke var sikkerhedsmæssigt i orden. Det er rigtigt, at der under høringen over købelovudvalgets betænkning fremkom kritik af en sådan regel. Langt de fleste erhvervsorganisationer havde dog ikke bemærkninger til reglen, ligesom den udtrykkeligt tiltrådtes af f.eks. Industrirådet og Grosserer-Societetet. Af erhvervsorganisationer udtalte alene Dansk Automobilforhandler Forening sig mod reglen. Hertil kommer, at den rejste indvending, at det kunne virke mindre rimeligt at tillægge køberen mangelsbeføjelser i tilfælde, hvor han bevisligt ved købets indgåelse var blevet gjort udtrykkelig bekendt med salgsgenstandens farlighed, er der taget højde for gennem medtagelse af reglen i lovudkastets § 15, stk. 2. Denne modifikation var ikke medtaget i købelovudvalgets lovudkast. Sammenhæng og konsekvens i retssystemet kan civilretligt opnås ved at undlade at medtage de her foreslåede regler i loven om forbrugertjenester, men opnås såvel civil- som offentligretligt ved ikke blot at medtage den her foreslåede regulering i loven om forbrugertjenester, men også at indsætte tilsvarende regler i købeloven.

b. Forbrugerens mangelsbeføjelser

I udvalgets lovudkast er medtaget en række ufravigelige regler om forbrugerens mangelsbeføjelser, som har til formål dels at tilskynde den erhvervsdrivende til at præstere arbejdet uden mangler og dels at sikre forbrugeren en rimelig retsstilling, hvis arbejdet alligevel viser sig mangelfuldt. Også de ufravigelige mangelsbeføjelser, som ved købelovsændringen i 1979 blev sikret forbrugeren i forbrugerkøb, har en sådan dobbelt funktion.

Mangelsbeføjelserne i udvalgets lovudkast vedrører forbrugerens adgang til at kræve afhjælpning eller forholdsmæssigt afslag, forbrugerens hævebeføjelse samt hans adgang til at kræve erstatning. Derimod er beføjelsen til at kræve omlevering, som kendes fra artsbestemte køb, ikke aktuel ved tjenesteydelser. I det følgende er nærmere redegjort for udvalgets overvejelser angående spørgsmålet om, hvad betingelserne bør være for at gøre den enkelte beføjelse gældende. I den forbindelse er under omtalen af forbrugerens krav på afhjælpning tillige omtalt spørgsmålet om forbrugerens ret til at holde vederlaget tilbage.

Er grundlaget til stede for at gøre flere af beføjelserne gældende, kan forbrugeren

efter lovudkastet frit vælge mellem disse, medmindre den erhvervsdrivende gør brug af sin afhjælpningsret efter lovudkastets § 22. Der henvises herom til pkt. c nedenfor.

1° *Forbrugerens adgang til at kræve afhjælpning af mangler*

For *købs* vedkommende var det tidligere antaget, at sælgere ikke i almindelighed havde sagkundskab og faciliteter til at foretage reparation af de genstande, som de solgte, og købeloven gav i konsekvens heraf oprindelig heller ikke køberen nogen ret til at kræve afhjælpning af mangler. Bl.a. på baggrund af, at det efterhånden var blevet sædvanligt, at der inden for detailbranchen fandt afhjælpning af mangler sted, blev der ved købelovsændringen i 1979 for forbrugerkøbs vedkommende gennemført en regel om, at køberen kan forlange, at sælgeren afhjælper en mangel, medmindre dette vil forvolde sælgeren uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, jf. købelovens § 78, stk. 1, 2. pkt.

For så vidt angår *tjenesteydelser* har den almindelige opfattelse hele tiden været, at der påhviler tjenesteyderen en afhjælpningspligt, hvis arbejdet er mangelfuldt, forudsat, at afhjælpning er mulig uden urimelige opofrelser fra tjenesteyderens side, jf. Ussing: Enkelte kontrakter, 2. udg., s. 401. Har parterne i en byggekontrakt aftalt anvendelse af AB 72, følger det af AB 72, § 22, stk. 1, at entreprenøren har afhjælpningspligt i afhjælpningsperioden, som normalt er fastsat til 1 år.

Det er derfor i overensstemmelse med gældende ret, når det i lovudkastets § 17 bestemmes, at forbrugeren, hvis arbejdet er mangelfuldt, kan forlange, at den erhvervsdrivende afhjælper mangelen. Den erhvervsdrivendes pligt hertil bør dog ikke være ubetinget. Visse mangler kan således efter deres beskaffenhed ikke afhjælpes, og andre kan være så vanskelige eller bekostelige at udbedre, at byrden ikke står i et rimeligt forhold til forbrugerens interesse i en afhjælpning. *Udvalget* finder på den baggrund, at den erhvervsdrivendes *afhjælpningspligt bør begrænses efter samme kriterium, som* er angivet i *købelovens § 78, stk. 1, 2. pkt.* Det foreslås derfor i lovudkastets *§17, stk. 1,* at forbrugeren kan forlange, at den erhvervsdrivende afhjælper mangelen, medmindre dette vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe.

Efter forslaget er der formodning for, at forbrugeren kan kræve afhjælpning. Bevisbyrden for, at afhjælpning vil medføre uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, påhviler således den erhvervsdrivende.

Da afhjælpningspligten som oftest vil bestå i udførelse af arbejde af samme slags, som aftalen vedrører, og som den erhvervsdrivende derfor selv har sagkundskab og faciliteter til at udføre, vil afhjælpningspligten ofte fremstå som den mindst indgribende af forbrugerens mangelsbeføjelser, hvilket naturligvis må få indflydelse på vurderingen af, om pligten til at afhjælpe en mangel kan antages at påføre den erhvervsdrivende urimelige opofrelser. Har den erhvervsdrivende ikke selv mulighed for eller kapacitet til at afhjælpe mangelen, indebærer afhjælpningspligten, at han har pligt til at sørge for, at mangelen bliver afhjulpet af en anden erhvervsdrivende,

hvis dette kan ske uden uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe for ham selv.

Udvalget har ikke fundet anledning til at tidsbegrænse den erhvervsdrivendes afhjælpningspligt. Sålænge forbrugeren ikke har fortabt sin ret til at påberåbe sig mangelen på grund af manglende reklamation eller på grund af forældelse, se herom neden for under henholdsvis pkt. d og e, kan han således forlange, at den erhvervsdrivende afhjælper mangelen, hvis betingelserne herfor iøvrigt er til stede. Da forslaget ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, jf. lovudkastets § 3, gælder dette, uanset hvad parterne har aftalt. Det forhold, at der går meget lang tid, inden en mangel konstateres, vil dog kunne påvirke bedømmelsen af, hvorvidt en pligt til at afhjælpe mangelen kan antages at forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 17.

Formålet med en afhjælpning er at stille forbrugeren lige så godt, som hvis arbejdet fra starten af havde været udført rigtigt. Udgangspunktet er derfor, at *afhjælpning sker for den erhvervsdrivendes regning.* Består mangelen i, at den erhvervsdrivende har udført for lidt arbejde, og har forbrugeren alene betalt for det faktisk udførte arbejde, har han dog ikke krav på at få det resterende arbejde udført gratis. Det bør imidlertid sikres, at forbrugeren under *ingen omstændigheder kommer til at betale mere for det samlede arbejde, end han skulle have betalt, hvis arbejdet fra starten havde været udført mangelfrit.* Udvalget stiller derfor i *§ 18* forslag om, at den erhvervsdrivende kun kan kræve betaling for arbejde udført under afhjælpningen i det omfang, forbrugeren ikke herved kommer til at betale mere, end han skulle have betalt, såfremt arbejdet fra starten var udført rigtigt.

Sælgerens manglende opfyldelse af sin afhjælpningspligt er i *køb sanktioneret* ved, at køberen kan hæve købet eller, ved artsbestemte køb, kræve omlevering, jf. købelovens § 78, stk. 3. Køberen kan endvidere lade mangelen afhjælpe for sælgerens regning, for så vidt dette kan ske uden uforholdsmæssige omkostninger.

Efter udvalgets opfattelse bør der også i *udvalgets lovudkast* gives forbrugeren mulighed for at lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning, hvis denne ikke efterkommer et berettiget krav om afhjælpning. Forbrugeren gives herved en effektiv mulighed for at gennemtvinge afhjælpningen. Beføjelsen er endvidere i overensstemmelse med almindelige erstatningsretlige principper, idet den erhvervsdrivende i de fleste tilfælde har handlet forsømmeligt ved ikke at opfylde pligten til at foretage afhjælpning. Imidlertid bør beføjelsen af hensyn til den erhvervsdrivende undergives samme begrænsninger som i køb. Det bør således kræves, at den erhvervsdrivende er blevet opfordret og har haft en rimelig frist til selv at afhjælpe mangelen. Endvidere bør der sættes en vis grænse for størrelsen af de udbedringsudgifter, som forbrugeren kan få erstattet. Disse bør stå i et rimeligt forhold til mangelens betydning og bør ikke åbenbart gå ud over, hvad det sædvanligvis vil koste at få et udbedringsarbejde af den pågældende karakter udført. Udvalget foreslår derfor, at forbrugeren kun kan lade en mangel afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning, hvis dette

kan ske uden uforholdsmæssige omkostninger, jf. *§ 17, stk. 2,* i udvalgets lovudkast. Udføres der i forbindelse med en afhjælpning, som foretages for den erhvervsdrivendes regning, arbejde udover, hvad forbrugeren har betalt for, bør forbrugerens krav mod den erhvervsdrivende endvidere reduceres med, hvad den erhvervsdrivende selv kunne have krævet efter den ovenfor omtalte bestemmelse i lovudkastets § 18, jf. § 17, stk. 2, 2. pkt.

Ved overvejelserne af, om den erhvervsdrivendes tilsidesættelse af sin afhjælpningspligt også - som i køb - bør sanktioneres med en adgang for forbrugeren til at hæve aftalen, har udvalget lagt vægt på, at noget sådant vil medføre langt mere indgribende følger for den, der præsterer en tjenesteydelse, end for sælgeren i et køb. Baggrunden herfor er, at der som hovedregel ikke kan ske tilbagegivelse af en tjenesteydelse, når den først er præsteret. Selv om den erhvervsdrivende har tilsidesat sin afhjælpningspligt, finder udvalget derfor, at forbrugeren kun bør kunne hæve aftalen for allerede udført arbejde, såfremt betingelserne herfor efter lovudkastets § 20 er tilstede. Dette vil indebære, at forbrugeren kun vil kunne hæve aftalen, såfremt formålet med arbejdet som følge af mangelen er blevet væsentligt forfejlet, se herom nærmere neden for under pkt. 3°. Udvalget har i den forbindelse tillige lagt vægt på, at forbrugerens ovenfor omtalte beføjelse til at lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning som oftest vil give forbrugeren et effektivt retsværn i tilfælde af, at den erhvervsdrivende tilsidesætter sin afhjælpningspligt. Kan forbrugeren undtagelsesvis ikke lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning, har han normalt mulighed for at kræve et forholdsmæssigt afslag i prisen, se herom nedenfor under pkt. 2°.

Som redegjort for ovenfor under pkt. 5 c 1° må det antages at følge af almindelige retsgrundsætninger, at en kontraktspart i tilfælde af misligholdelse fra den anden parts side kan *holde* en så stor del af sit *vederlag tilbage,* som er nødvendigt for at sikre hans krav i anledning af den indtrufne misligholdelse. Af samme grunde, som er anført i afsnit 5 c 1°, har udvalget dog heller ikke ved mangler fundet, at der er behov for at medtage en generel regel om forbrugerens tilbageholdsret. For så vidt angår forbrugerkøb er køberens ret til at holde købesummen tilbage, indtil sælgeren opfylder sin pligt til at foretage afhjælpning, imidlertid udtrykkeligt reguleret i købelovens § 78, stk. 2. For at undgå uberettigede modsætningsslutninger fra denne bestemmelse og for iøvrigt så effektivt som muligt at sikre forbrugerens adgang til at fremtvinge, at den erhvervsdrivende opfylder sin afhjælpningspligt, foreslår udvalget, at der i lovudkastets *§17, stk. 3,* medtages en regel svarende til købelovens § 78, stk. 2, hvorefter forbrugeren kan holde hele vederlaget tilbage, indtil afhjælpning har fundet sted, medmindre mangelen må anses for uvæsentlig. Er dette tilfældet, må forbrugeren ikke tilbageholde et beløb, som åbenbart overstiger, hvad det vil koste at afhjælpe mangelen.

2° *Forbrugerens adgang til at kræve et til mangelen svarende afslag i prisen*
Foreligger der en værdiforringende mangel i *køb,* har køberen krav på at få et pro-

centvis tilsvarende afslag i købesummen, se for forbrugerkøbs vedkommende den ufravigelige regel i købelovens § 78, stk. 1, med henvisning til § 42, stk. 1, for så vidt angår specieskøb og § 43, stk. 1, for så vidt angår genuskøb. Det er uden betydning, om mangelen er væsentlig eller ej, men der ses dog i praksis bort fra helt bagatelagtige mangler, jf. Ussing, Køb, 4. udg., s. 130.

For så vidt angår *tjenesteydelser* er retsstillingen i dag ikke særlig klar, se på den ene side Stig Jørgensen, Kontraktsret II, s. 114, og Hørlyck, Entreprise- og licitationsbetingelser, 3. udgave, s. 165, hvorefter bygherren i entrepriseforhold kun kan kræve forholdsmæssigt afslag, hvis udbedring af en mangel er umulig eller vil medføre en urimelig bekostning, og på den anden side Ussing, Enkelte kontrakter, 2. udg., s. 401, hvor det anføres, at værksherren har samme adgang til at kræve forholdsmæssigt afslag som en løsørekøber.

I den *svenske* konsumenttjänstlag og i det *norske* betænkningsudkast gives der, uanset om en mangel er værdiforringende, forbrugeren adgang til at kræve et afslag i prisen, hvis en mangel ikke afhjælpes. Efter § 22 i den svenske lov og § 3-10 i det norske lovudkast skal afslaget svare til, hvad det vil koste at få mangelen afhjulpet. Fører dette til et urimeligt stort nedslag i prisen set i forhold til fejlens betydning for forbrugeren, skal prisafslaget dog i stedet fastsættes, så det svarer hertil. Sættes prisafslaget lig med udbedringsudgiften, kommer beføjelsen til at svare til forbrugerens ovenfor under pkt. 1° omtalte beføjelse til at lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning, hvor denne har tilsidesat sin afhjælpningspligt. De norske og svenske regler om prisafslag er i den forbindelse netop udformet under hensyn til, at reglerne skal sikre forbrugeren en rimelig retsstilling i denne situation, idet der ikke iøvrigt i den svenske lov eller i det norske betænkningsudkast er medtaget regler, som sanktionerer den erhvervsdrivendes tilsidesættelse af sin afhjælpningspligt.

Det er *udvalgets opfattelse,* at forbrugeren ved tjenesteydelser bør have samme adgang til at kræve et forholdsmæssigt afslag i prisen, som køberen har efter købeloven, det vil sige, at forbrugeren bør kunne kræve et afslag i prisen i alle tilfælde, hvor der foreligger en værdiforringende mangel. Ønsker den erhvervsdrivende ikke selv at afværge forbrugerens af slagsbeføjelse gennem tilbud om afhjælpning, se herom nedenfor under pkt. c, bør det heller ikke opstilles som nogen betingelse, at forbrugeren først forgæves har opfordret den erhvervsdrivende til at afhjælpe mangelen.

Udvalget finder endvidere, at kriterierne for afslagets beregning i princippet bør være de samme som efter købeloven, det vil sige, at vederlaget skal nedsættes i samme forhold, som mangelen har forringet arbejdets værdi. Det er derfor i lovudkastets § *19* bestemt, at forbrugeren, hvis arbejdet er mangelfuldt, kan *kræve et til mangelen svarende afslag i prisen.*

Udvalget er opmærksom på, at det ofte kan være vanskeligt at beregne den forholdsmæssige værdiforringelse, og at der i sådanne tilfælde i praksis har været en tilbøjelighed til at udmåle afslaget, så det svarer til reparationsudgifterne. Udmåles afslaget på denne måde, kommer beføjelsen imidlertid som nævnt til at svare til reglen i § 17, stk. 2, hvorefter forbrugeren under visse betingelser kan lade mangelen afhjæl-

pe for den erhvervsdrivendes regning, eller til erstatningsbeføjeisen, hvilket efter omstændighederne vil kunne føre til et for den erhvervsdrivende urimeligt resultat, da af slagsbeføjelsen ikke er betinget af, at der er noget at bebrejde den erhvervsdrivende. Under hensyn hertil samt for at opnå det bredest mulige spektrum af mangelsbeføjelser finder udvalget, at afslaget så vidt muligt bør udmåles proportionalt svarende til den skønnede værdiforringelse. Der er i bemærkningerne neden for til lovudkastets § 19 redegjort nærmere for, hvilke faktorer, der efter udvalgets opfattelse bør lægges vægt på ved skønnet over arbejdets værdi i henholdsvis mangelfuld og mangelfri tilstand.

Selv om udgangspunktet således er, at et afslag kun kan gives, såfremt der foreligger en værdiforringende mangel, har udvalget dog forudsat, at der også er mulighed for, at forbrugeren gennem et afslag kan få en vis godtgørelse for det ubestemte tab, som svigtende æstetiske forudsætninger kan være udtryk for, hvis forbrugeren ellers ikke ville have mulighed for at gøre nogen beføjelser gældende. Der henvises herom ligeledes til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 19.

3° *Forbrugerens hævebeføjelse*

Foreligger der en mangel i et *køb,* kan køberen hæve købet, hvis mangelen må anses for væsentlig, eller hvis sælgeren har handlet svigagtigt, se for forbrugerkøbs vedkommende den ufravigelige bestemmelse i købelovens § 78, stk. 1, med henvisning til § 42, stk. 1, for så vidt angår specieskøb, og § 43, stk. 1, for så vidt angår genuskøb. Virkningerne af, at køberen hæver købet, er, at han kan kræve købesummen tilbagebetalt mod at stille det solgte til sælgerens disposition.

Er der tale om *arbejde på løsøre eller fast ejendom,* vil det som hovedregel først kunne konstateres, hvorvidt der foreligger en mangel, når arbejdet er præsteret. Udøvelse af hævebeføjelsen vanskeliggøres da af, at den præsterede ydelse normalt er utilbagegivelig. Efter retsstillingen i dag er bestillerens hævebeføjelse i en sådan situation af samme grund stærkt begrænset. Der gælder herom i det væsentlige det samme som anført oven for under pkt. 5 c 2° vedrørende bestillerens adgang til at hæve aftalen på grund af, at arbejdet er forsinket.

Er *arbejdet udført,* finder *udvalget,* at såvel værdispildsbetragtninger som hensynet til den erhvervsdrivende i almindelighed taler for at afskære forbrugeren fra at kunne hæve aftalen, også selv om arbejdet lider af en væsentlig mangel. Hensynet til forbrugeren vil i stedet i vidt omfang kunne tilgodeses gennem de øvrige mangelsbeføjelser, som står til forbrugerens rådighed, herunder afhjælpningsbeføjelsen. Medfører mangelen, at formålet med arbejdet er væsentlig forfejlet, vejer hensynet til forbrugeren imidlertid tungere end de nævnte hensyn. Afhjælpning af mangelen vil i så fald som oftest være umulig eller forbundet med uforholdsmæssige omkostninger, og afhjælpes mangelen ikke, bør forbrugeren ikke være pligtig at betale helt eller delvist vederlag for en ydelse, som han ikke kan bruge til noget. Udvalget foreslår derfor i lovudkastets *§ 20, stk. 1,* at forbrugeren i tilfælde af, at arbejdet er mangelfuldt, skal kunne *hæve aftalen, hvis formålet med arbejdet som følge afman-*

gelen er væsentlig forfejlet. Ved vurderingen heraf må ses såvel på arbejdets formål som på mangelens karakter. Der henvises herom nærmere til bemærkningerne nedenfor til § 20.

Som nævnt foran i pkt. 5 c 2° har udvalget i lovudkastets § 11, stk. 2, 2. pkt., stillet forslag om en tilsvarende hæveadgang for forbrugeren, hvis formålet med arbejdet er blevet væsentlig forfejlet på grund af forsinkelse.

Undertiden kan det allerede inden arbejdets færdiggørelse konstateres, at arbejdet ikke kan fuldføres uden at komme til at lide af mangler. Da det som nævnt under pkt. 5 c 2° er udvalgets opfattelse, at forbrugeren i det omfang, *arbejdet ikke er udført,* bør have *helt samme hæveadgang som* den, der tilkommer *køberen i forbrugerkøb,* stiller udvalget i lovudkastets *§ 20, stk. 2, 1. pkt.,* forslag om, at forbrugeren kan hæve aftalen for den del af arbejdet, som endnu ikke er udført, hvis det må antages, at arbejdet ikke kan fuldføres uden at komme til at lide af *væsentlige mangler.* Som nævnt i pkt. 5 c 2° har udvalget herved forudsat, at denne hæveadgang også gælder i relation til leverede materialer, sålænge disse endnu ikke er forbrugt eller indføjet i forbrugerens ejendom.

Kan det allerede inden arbejdets færdiggørelse forudses, at formålet med arbejdet bliver væsentlig forfejlet på grund af mangler, bør forbrugeren kunne hæve aftalen i sin helhed allerede på dette tidspunkt, jf. lovudkastets *§ 20, stk. 2, 2. pkt.*

Retsvirkningerne af, at aftalen hæves helt eller delvist på grund af forsinkelse, er nærmere reguleret i lovudkastets § 12. Da retsvirkningerne bør være de samme ved en ophævelse begrundet i, at arbejdet er mangelfuldt, er der i lovudkastets *§ 20, stk. 3,* henvist til § 12. Der kan herom i det hele henvises til det, som er anført ovenfor i pkt. 5 c 2°.

4° *Erstatning for mangler*

For så vidt angår *forbrugerkøb* er der i købelovens § 80, stk. 1, givet en række ufravigelige regler vedrørende køberens mulighed for at kræve erstatning som følge af en mangel ved det solgte, hvilke regler gælder både ved køb af individuelt bestemte genstande og ved køb af genstande bestemte efter art. Lider køberen tab som følge af en mangel, kan han efter den nævnte bestemmelse kræve skadeserstatning, hvis sælgeren har handlet i strid med almindelig hæderlighed eller har givet køberen vildledende oplysninger, som han ikke havde føje til at anse for korrekte, eller har forsømt at give køberen oplysning om en mangel, som han kendte eller burde kende. Det samme gælder, hvis genstanden savner egenskaber, som må anses tilsikrede, eller mangelen efter købets indgåelse er forårsaget ved sælgerens forsømmelse. § 80, stk. 1, blev indsat i købeloven ved købelovsrevisionen i 1979, og er bl.a. begrundet i et ønske om at følge mangelsdefinitionens regler vedrørende sælgerens meddelelse af vildledende oplysninger om salgsgenstanden og vedrørende sælgerens krænkelse af den loyale oplysningspligt op af regler om sælgerens erstatningsansvar i sådanne situationer, jf. bet. nr. 845/1978 om forbrugerkøb s. 40.

I købelovens § 80, stk. 2, er dernæst bestemt, at køberen ved artsbestemte køb og-

så kan kræve skadeserstatning efter reglen i købelovens § 43, stk. 3. Efter denne bestemmelse er sælgeren i sådanne køb erstatningsansvarlig for tab som følge af en mangel, selv om han er uden skyld. Dette gælder dog ikke, hvis han har taget forbehold om ansvarsfrihed, eller hvis han godtgør, at muligheden for at levere mangelfri genstande må anses for udelukket som følge af ekstraordinære omstændigheder af usædvanlig beskaffenhed og indgribende betydning, som han ikke ved købets afslutning burde have taget i betragtning, såsom en hændelig forringelse af alle genstande af den art eller det parti, købet angår, ved krig eller lignende.

For så vidt angår *tjenesteydelsesområdet* er det efter retstilstanden i dag ikke ganske klart, hvilke regler der gælder om den erhvervsdrivendes erstatningsansvar i tilfælde af, at arbejdet er mangelfuldt. Det har således i den juridiske litteratur været gjort gældende, såvel at den erhvervsdrivende som udgangspunkt er ansvarlig efter en regel svarende til det strenge genusansvar efter købelovens § 43, stk. 3, som at ansvaret for den erhvervsdrivende ikke går ud over et ansvar for skyld udvidet med et ansvar for skyld hos den erhvervsdrivendes folk og for den erhvervsdrivendes dårlige økonomi. Der er endvidere i litteraturen uenighed om, hvorvidt AB 72's bestemmelser bygger på et almindeligt culpaansvar for mangler, eller hvorvidt AB 72, § 18, stk. 1, ikke gør endeligt op med ansvarsgrundlaget, men blot fastslår, at parterne i hvert fald er ansvarlige for culpa. Spørgsmålet om, hvilke regler der gælder om den erhvervsdrivendes erstatningsansvar i tilfælde af mangler, ses heller ikke entydigt afklaret i retspraksis. Der foreligger dog en række afgørelser, som tyder på, at man pålægger den erhvervsdrivende et streng genusansvar for mangler ved materialer, som er valgt af ham. Om retspraksis på dette område henvises til Hørlycks gennemgang i U 1986 B. 113 ff.

I de *øvrige nordiske betænkningsudkast* samt i den *svenske lov* om forbrugertjenester er der givet fælles regler om den erhvervsdrivendes erstatningsansvar for kontraktsbrud, hvad enten kontraktsbruddet skyldes mangler eller forsinkelse. Reglerne om ansvarsgrundlaget for den erhvervsdrivende er udformet med udgangspunkt i, at den erhvervsdrivende er ansvarlig for forbrugerens tab i anledning af mangelen eller forsinkelsen, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at der ikke er udvist forsømmelse.

Det er *udvalgets opfattelse,* at erstatningsbeføjelsen har større betydning for forbrugeren ved tjenesteydelser end i køb, da forbrugeren ved tjenesteydelser har en lagt mere begrænset adgang til at hæve aftalen, jf. det som er anført herom ovenfor under pkt. 1° og 3°. Udvalget finder det derfor vigtigt, at der i lovudkastet medtages en ufravigelig regel om forbrugerens erstatningsbeføjelse for at sikre, at den erhvervsdrivende ikke gennem ansvarsfraskrivelser fratager forbrugeren dennes mulighed for at kræve erstatning. Udvalget har dog ikke fundet det rimeligt at medtage en regel herom, hvorefter den erhvervsdrivende bliver erstatningsansvarlig uanset, at mangelen ikke kan tilregnes ham, da en ufravigelig regel herom må anses for at være for streng over for de erhvervsdrivende. Udvalget har på den anden side heller ikke fundet det hensigtsmæssigt alene at pålægge den erhvervsdrivende erstatningsansvar for

mangler, såfremt forbrugeren kan godtgøre, at der foreligger et ansvarsgrundlag svarende til et af de i købelovens § 80, stk. 1, omhandlede. Mens den typiske sælger i et forbrugerkøb ikke behøver at have en særlig teknisk eller faglig viden, idet han ofte blot videresælger varer, som han selv har indkøbt, er situationen således en hel anden ved tjenesteydelser. Den erhvervsdrivende er her fagmanden, som selv står for frembringelsen af den aftalte ydelse, og som forventes at have en særlig faglig indsigt og kunnen. Det vil derfor også normalt være langt lettere for den erhvervsdrivende end for forbrugeren at opdage den sandsynlige årsag til en mangel og bevissikre sig i så henseende. Udvalget finder det på denne baggrund rimeligt at pålægge den erhvervsdrivende bevisbyrden for, at en mangel ikke kan tilregnes ham.

Det foreslås derfor i lovudkastets *§ 21, stk. 1, 1. pkt,* at en forbruger, som lider tab som følge af, at arbejdet er mangelfuldt, skal have *ret til erstatning, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at mangelen ikke skyldes forsømmelse*. Den erhvervsdrivende må i den forbindelse godtgøre, at der hverken er udvist forsømmelse af ham selv eller nogen, han har overladt udførelsen af arbejdet til, idet den erhvervsdrivende i overensstemmelse med de almindelige regler om arbejdsgiveransvaret i kontraktsforhold også er ansvarlig for fejl begået af en ansat eller af en anden erhvervsdrivende, som han har overladt udførelse af arbejde til.

Der er ikke med reglen taget stilling til bevisbyrdens fordeling ved afgørelsen af, hvorvidt arbejdet skal anses for mangelfuldt. Der henvises herom til bemærkningerne til lovudkastets § 15. Fører reglerne i § 15 eller § 16 imidlertid til, at arbejdet anses for mangelfuldt, påhviler det herefter den erhvervsdrivende at godtgøre, at forholdet ikke beror på forsømmelse, hvis han vil undgå at blive erstatningsansvarlig. Om udvalgets overvejelser i den forbindelse i relation til de enkelte mangelstilfælde henvises til bemærkningerne nedenfor til § 21.

Er en *egenskab* ved en ydelse *tilsikret,* følger det af den almindelige kontraktsret, at der påhviler den, der skal præstere ydelsen, et objektivt ansvar for, at ydelsen har den tilsikrede egenskab, jf. f.eks. købelovens § 42, stk. 2, og § 80, stk. 1, nr. 4. Det foreslås derfor i lovudkastets *§ 21, stk. 1, 2. pkt,* at forbrugeren endvidere har ret til erstatning, hvis arbejdet savner egenskaber, som må anses for tilsikrede. Hvorvidt dette er tilfældet, og hvor langt en tilsikring i givet fald rækker, beror på en fortolkning af aftalen. Der henvises herom til bemærkningerne neden for til lovudkastets §21.

§ 21 er ikke til hinder for, at der kan påhvile den erhvervsdrivende et *videregående ansvar på andet grundlag*. Det er således inden for obligationsretten almindeligt antaget, at der altid foreligger det fornødne ansvarsgrundlag, hvis en misligholdelse har sin årsag i skyldnerens dårlige økonomi.

Forslaget regulerer alene ansvarsgrundlaget, idet det med hensyn til *erstatningens omfang* er forudsat, at forbrugeren skal kunne kræve erstatning efter kontraktsrettens sædvanlige regler herom. Der er redegjort nærmere herfor i bemærkningerne nedenfor til § 21.

Det foreslås i lovudkastets *§ 21, stk. 2,* at forslaget ikke skal vedrøre forbrugerens

adgang til at kræve erstatning for skader forvoldt på person eller ejendom. Heller ikke købelovens ansvarsregler vedrører således køberens adgang til at kræve erstatning for skader på omgivelserne. Spørgsmålet om den erhvervsdrivendes ansvar for sådanne skader er omfattet af de særlige regler om *produktansvaret.* Der har ikke hidtil være givet generelle lovregler herom i Danmark, idet de gældende principper er udviklet i retspraksis. Den 25. juli 1985 vedtoges imidlertid et EF-direktiv om tilnærmelse af medlemsstaternes administativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar, og der er nu af justitsministeren blevet fremsat et lovforslag til gennemførelse heraf. Direktivet indeholder regler om, at producenten og visse leverandører som udgangspunkt er objektivt ansvarlige for personskade og for forbrugertingsskader forvoldt af en defekt løsøregenstand. Hverken direktivet eller lovforslaget omfatter skade på omgivelserne forvoldt alene på grund af en arbejds- eller servicepræstation, hvorimod skade forvoldt på grund af en defekt ved de anvendte materialer eller det anvendte driftsmateriel vil blive omfattet af den kommende regulering. Da den erhvervsdrivende imidlertid normalt ikke vil have producentstatus i direktivets forstand i relation til de anvendte materialer og det anvendte driftsmateriel, vil spørgsmålet om hans ansvarsgrundlag for produktskader dog i det store og hele fortsat skulle bedømmes efter den hidtidige retstilstand. Det er i den forbindelse i den juridiske teori i dag den almindelige opfattelse, at en mellemhandler, som i sin erhvervsvirksomhed videresælger, udbyder eller på anden måde omsætter et produkt, ved siden af at være ansvarlig for produktskader efter en streng culparegel, også hæfter på objektivt grundlag for producentens ansvar for produktskader. Det er udvalgets opfattelse, at den erhvervsdrivende i denne sammenhæng må opfattes som en mellemhandler. I det omfang der gælder en regel om objektivt hæftelsesansvar for mellemhandleren, må også den erhvervsdrivende således antages at hæfte på objektivt grundlag for producentens ansvar for produktskader.

Forvoldes der i forbindelse med arbejdets udførelse, eller mens arbejdets genstand befinder sig hos den erhvervsdrivende, skade på forbrugerens ejendom, kan det være vanskeligt at afgrænse denne skade fra det egentlige mangelsansvar. Udvalget har derfor i lovudkastets kap. 6 foreslået en regulering af den erhvervsdrivendes erstatningsansvar for sådanne skader. Der er redegjort nærmere herfor nedenfor i pkt. 7.

c. *Den erhvervsdrivendes ret til at foretage afhjælpning*

Forskellig fra det oven for i pkt. b 1° drøftede spørgsmål om den erhvervsdrivendes pligt til at afhjælpe mangler er spørgsmålet, om den erhvervsdrivende ved at tilbyde afhjælpning kan afværge, at forbrugeren gør beføjelser gældende i anledning af en mangel.

For så vidt angår *køb* gav købeloven oprindelig kun sælgeren en meget snæver ret til at afværge køberens mangelsbeføjelser ved at tilbyde afhjælpning, jf. købelovens § 49. Ved købelovsændringen i 1979 er der dog for forbrugerkøbs vedkommende sket en væsentlig udvidelse af sælgerens afhjælpningsret. Det følger således nu af købelovens § 79, at tilbyder sælgeren i et forbrugerkøb at afhjælpe en mangel, kan køberen

ikke hæve købet eller kræve et forholdsmæssigt afslag eller omlevering. Dette gælder dog kun, hvis afhjælpningen sker inden rimelig tid og uden omkostning eller væsentlig ulempe for køberen.

Er en *tjenesteydelse* mangelfuld, er det i dag almindeligt antaget, at tjenesteyderen i hvert fald i nogen tid efter ydelsens aflevering kan afværge bestillerens gensidighedsbeføjelser ved at foretage behørig afhjælpning. Er AB 72 vedtaget anvendt, er det ligeledes den overvejende opfattelse, at den erhvervsdrivende som udgangspunkt har afhjælpningsret i afhjælpningsperioden, som ifølge AB 72 § 22 normalt er fastsat til et år.

Det er derfor i det væsentlige i overensstemmelse med gældende ret, når udvalget i *lovudkastets* § *22* stiller forslag om, at den erhvervsdrivende ved at tilbyde at foretage afhjælpning kan afværge forbrugerens krav på prisafslag og på at hæve aftalen. Det er efter bestemmelsen en forudsætning, at afhjælpning sker inden rimelig tid efter, at forbrugeren har givet besked om mangelen, ligesom afhjælpning skal ske uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren. Udfører den erhvervsdrivende under afhjælpning af en kvantitetsmangel arbejde, som ikke omfattes af prisen for det oprindeligt udførte arbejde, bør den erhvervsdrivende endvidere alene kunne kræve betaling herfor i det omfang, forbrugeren ikke herved kommer til at betale mere, end han skulle have betalt, såfremt arbejdet fra starten var udført rigtigt. Det er derfor i § 22, sidste pkt., bestemt, at reglen i lovudkastets § 18 skal gælde tilsvarende, se nærmere om denne bestemmelse ovenfor under pkt. b 1°.

Da arbejdet udføres på forbrugerens ejendom, er der et særligt hensyn at tage til denne, hvis den erhvervsdrivende i forbindelse med arbejdets udførelse har optrådt på en sådan måde, at forbrugeren har grund til at nære tvivl om hans faglige kunnen eller hans evne eller vilje iøvrigt til at varetage forbrugerens interesser på behørig måde. I § 22 i udvalgets lovudkast er derfor medtaget et udtrykkeligt forbehold om, at forbrugeren kan nægte den erhvervsdrivende at foretage afhjælpning, hvis forbrugeren har en særlig grund hertil. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til § 22.

d. Reklamation over mangler

Efter almindelige retsgrundsætninger påhviler det en kontraktspart at reklamere i tide, hvis han vil påberåbe sig en mangel. Adgangen til at gøre mangelsbeføjelser gældende kan med andre ord falde bort på grund af passivitet fra den berettigedes side.

Regler om forældelse eller regler indeholdende en absolut reklamationsfrist vil endvidere kunne føre til, at adgangen til at påberåbe sig en mangel fortabes, også selv om det ikke har været muligt at opdage mangelen på et tidligere tidspunkt. Denne problemstilling drøftes særskilt nedenfor under pkt. e.

For *forbrugerkøbs* vedkommende skete der ved købelovsrevisionen i 1979 en lempelse af kravene til reklamation over mangler sammenlignet med reklamationspligten i almindelige køb. Efter købelovens § 81 skal køberen i forbrugerkøb som udgangspunkt blot have reklameret over en mangel inden rimelig tid efter, at han har eller

burde have opdaget mangelen, ligesom det som udgangspunkt er tilstrækkeligt, at han har afgivet en neutral reklamation, dvs. en reklamation, der ikke indeholder oplysning om, hvilke beføjelser der gøres gældende.

For så vidt angår *arbejder på løsøre og fast ejendom* er bestillerens pligt til at reklamere over mangler i dag ulovreguleret. Er det ved udførelse af arbejde på fast ejendom aftalt, at AB 72 finder anvendelse i kontraktsforholdet, følger det af AB 72 § 22, stk. 2, at bygherren efter afleveringen kun kan påberåbe sig mangler, som han har givet entreprenøren skriftlig meddelelse om inden rimelig tid efter, at han har eller burde have opdaget mangelen. Vil bygherren efter en foretagen afhjælpning påberåbe sig, at der stadig er mangler ved arbejdet, skal han efter AB 72 § 21, stk. 4, inden for en frist på to uger skriftlig meddele entreprenøren, hvilke mangler der stadig påberåbes. Endelig følger det af AB 72 § 22, stk. 4, at bygherren efter afhjælpningsperiodens udløb kun kan påberåbe sig mangler, som han ikke burde have opdaget ved en sædvanlig og rimelig undersøgelse af arbejdet.

Efter *udvalgets opfattelse* bør der ikke gælde strengere regler vedrørende forbrugerens pligt til at reklamere over mangler ved en tjenesteydelse end, hvad der efter købeloven gælder om hans pligt til at reklamere over mangler ved en salgsgenstand. Udvalget stiller derfor i *§ 23, stk. 1,* forslag om, at en forbruger, som vil påberåbe sig en mangel, skal give den erhvervsdrivende meddelelse herom *inden rimelig tid efter, at han har eller burde have opdaget mangelen.* I modsat fald taber han retten til at påberåbe sig mangelen. Det er som i køb tilstrækkeligt, at forbrugeren afgiver en neutral reklamation, dvs. at han blot gør den erhvervsdrivende opmærksom på, at han vil påberåbe sig mangelen, uden at det kræves, at han i reklamationen angiver, hvilke beføjelser han vil gøre gældende. Reklamationen skal således blot sikre, at den erhvervsdrivende inden en rimelig tid bliver klar over, at forbrugeren vil påberåbe sig mangelen, således at den erhvervsdrivende får mulighed for at overveje sin retsstilling, herunder om det kan betale sig for ham at gøre brug af sin afhjælpningsret. Der ses heller ikke at være grund til at kræve, at tilkendegivelsen skal have en bestemt form, se nærmere herom bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 23. Anf. st. er tillige redegjort for retsvirkningerne af, at forbrugeren forholder sig passiv efter at have afgivet en rettidig reklamation.

Da reglen ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, jf. lovudkastets § 3, vil den beskytte forbrugeren imod aftalevilkår, som efter et vist tidsrum afskærer forbrugeren fra at påberåbe sig mangelen uanset, om han har eller burde have opdaget denne, eller ifølge hvilke forbrugeren skal reklamere inden en urimelig kort frist. AB 72's reklamationsregler må således vige for lovens regel.

I lovudkastets *§ 23, stk. 2,* er foreslået, at reklamationspligten efter § 23, stk. 1, ikke gælder, hvis den erhvervsdrivende har handlet i strid med almindelig hæderlighed eller groft uagtsomt. Hensynet til forbrugeren vejer i så fald langt tungere end hensynet til den erhvervsdrivende, og det bør derfor også høre til undtagelsen, at forbrugeren i sådanne tilfælde kan miste retten til at gøre mangelen gældende på grund af passivitet. En helt tilsvarende regel findes i købelovens § 82.

Inden for køb forekommer det ikke sjældent, at producenter og grossister i garantibeviser eller på anden måde påtager sig at indestå for deres varer over for et senere omsætningsled. Har en producent eller en anden erhvervsdrivende på denne måde i forbindelse med købet påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler ved salgsgenstanden, gælder det nu for forbrugerkøbs vedkommende, at en reklamation afgivet enten over for sælgeren eller over for den, der har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler, har virkning over for begge, jf. købelovens §§ 84 og 85, som blev indsat i købeloven ved købelovsrevisionen i 1979.

Også ved tjenesteydelseskontrakter vil det kunne forekomme, at et *tidligere omsætningsled har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler ved sin ydelse i forbindelse med den erhvervsdrivendes aftale med forbrugeren.* Som eksempel kan nævnes, at en fabrikant af termoruder har udstedt et garantibevis, som den erhvervsdrivende har overgivet til forbrugeren i forbindelse med aftalen om arbejdet. Viser det sig, at der er mangler ved en sådan rude, bør forbrugeren på samme måde som i køb kunne reklamere såvel til den erhvervsdrivende som til fabrikanten med virkning for begge.

På baggrund af det anførte stiller udvalget i lovudkastets §§ *24 og 25* forslag om, at en forbruger, hvis et tidligere leverandørled i forbindelse med aftalen vedrørende arbejdet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler, kan *reklamere såvel til den erhvervsdrivende som til det tidligere leverandørled med virkning for begge.* Reklamation skal efter de foreslåede regler også i forhold til garantigiveren kunne afgives inden rimelig tid efter, at forbrugeren har eller burde have opdaget mangelen.

e. Forældelse af mangelsbeføjelser

For så vidt angår *køb* /indes der regler om forældelse af køberens mangelsbeføjelser i *købelovens* §§ *54 og 83.*

§ 54, som i dag alene gælder uden for forbrugerkøbsområdet, er sålydende:

> "Har køberen ikke inden et år efter genstandens overgivelse til ham meddelt sælgeren, at han vil påberåbe sig en mangel, kan han ikke senere gøre den gældende, medmindre sælgeren har påtaget sig at indestå for genstanden i længere tid eller har handlet svigagtigt".

Bestemmelsen blev i sin tid medtaget i købeloven for at værne sælgeren imod, at skjulte mangler, som køberen ikke burde have opdaget straks, gøres gældende efter endog meget lang tids forløb. Der henvistes i den forbindelse til, at det kunne være vanskeligt for sælgeren at bevise, at køberen burde have opdaget mangelen på et tidligere tidspunkt og derfor burde have reklameret efter købelovens § 52, samt til, at en række andre lande havde indført tilsvarende korte forældelsesregler i deres købelove, jf. s. 79 i motiverne til købeloven. I forarbejderne er dog også anført, at reglen som enhver anden forældelsesfrist i særlige tilfælde kan føre til mindre rimelige resultater. Man fandt imidlertid, at faren herfor var ringe, og at den i hvert fald mere end opvejedes af den nytte, som reglen ville gøre. Det anførtes i den forbindelse, at køberen, såfremt han i det enkelte tilfælde lægger vægt på at kunne gøre mulige

mangler gældende efter længere tids forløb, har mulighed for at betinge sig sælgerens indeståen for genstanden i længere tid.

Købelovudvalget overvejede i forbindelse med sine overvejelser om en revision af reglerne om forbrugerkøb særligt, hvorvidt den absolutte frist helt burde ophæves i forbrugerkøb, jf. betænkning nr. 845/78 om forbrugerkøb, side 42-43 og side 86. Købelovudvalgets medlemmer fandt dog, at de hensyn til sælgeren, som ligger bag købelovens § 54, også i dag må tillægges så stor betydning, at der fortsat bør gælde en absolut forældelsesfrist, som af udvalget blev foreslået forlænget til 2 år i forbrugerkøb, jf. § 83 i udvalgets lovudkast. Henholdsvis side 43 og side 86 i betænkningen anføres vedrørende forståelsen af denne bestemmelse bl.a. følgende:

> "Ligesom efter købelovens § 54 skal fristen efter forslaget ikke gælde, hvis sælgeren har påtaget sig at indestå for genstanden i længere tid end 2 år. Udvalget har lagt vægt på, at det ved anvendelse af denne undtagelse vil være muligt at undgå, at fristreglen fører til stødende resultater. Rækkevidden af undtagelsesreglen i købelovens § 54 er ganske vist ikke helt klar, idet man i retspraksis tidligere navnlig i handelsforhold har været tilbageholdende med at anse 1 års fristen for fraveget. I de senere år er det imidlertid blevet antaget i praksis, at en køber også efter fristens udløb kunne hæve et køb af en antikvitet, som ikke hidrørte fra den periode, som sælgeren havde oplyst. Efter udvalgets opfattelse bør denne praksis videreføres, således at det f.eks. anerkendes, at en forbruger også efter fristens udløb kan påberåbe sig, at et købt maleri viser sig at være falsk. I tilfælde som det ovenfor nævnte murstenskøb, hvor det er klart, at det er af afgørende betydning for køberen, at genstanden kan holde i en årrække, bør det efter udvalgets opfattelse ligeledes anerkendes, at køberen kan påberåbe sig, at stenene ikke er vejrbestandige, selv om det først viser sig efter 2 års forløb!'
>
> "En indeståelse for salgsgenstanden vil også kunne foreligge, uden at sælgeren har afgivet en udtrykkelig garanti. Den betegnelse, som sælgeren har anvendt om salgsgenstanden, indeholder således en indeståelse for, at genstanden har sådanne egenskaber, at den benyttede angivelse er berettiget. Har sælgeren i øvrigt lovet, at genstanden har en bestemt egenskab, må der ligeledes antages at foreligge en indeståelse. Sælgeren må normalt også uden et udtrykkeligt tilsagn antages at love, at genstanden har de egenskaber, som klart i almindelighed er af afgørende betydning for brugbarheden af genstande af den pågældende type, medmindre køberen har givet sælgeren grund til at tro, at han ikke lagde vægt på egenskaben. Vedrører indeståelsen i de nævnte tilfælde ikke egenskaber, der er tidsmæssigt begrænsede til en periode på mindre end 2 år, må den absolutte reklamationsfrist anses for fraveget. Der henvises i øvrigt til de side 43 anførte eksempler på indeståelse uden udtrykkelig garanti."

I bemærkningerne til forslaget til lov om ændring af købeloven (forbrugerkøb) har justitsministeriet anført følgende vedrørende problemstillingen:

> "Justitsministeriet er enig med købelovudvalget i, at der er behov for en lempelse af den absolutte reklamationsfrist i forbrugerkøb. Justitsministeriet kan endvidere tilslutte sig, at der formentlig fortsat er behov for en særlig forældelsesregel, selv om en del kunne tale for, at den absolutte reklamationsfrist helt blev ophævet i forbrugerkøb. Som fremhævet af erhvervsorganisationerne bør en forlængelse af fristen dog gennemføres samtidig for forbrugerkøb og handelskøb, således at det undgås, at detailhandlere på grund af en kortere frist i handelskøb afskæres fra at gøre regres mod deres leverandører. Justitsministeriet har derfor overvejet, om den absolutte reklamationsfrist også i handelskøb kan forlænges til 2 år. Som anført af købelovudvalget er problemstillingen i handelskøb imidlertid noget anderledes end i forbrugerkøb, og reglerne om handelskøb vil det være mest hensigtsmæssigt først at ændre ved den almindelige købelovsrevision, som udvalget arbej-

der med. Efter justitsministeriets opfattelse bør spørgsmålet om en forlængelse af den absolutte reklamationsfrist såvel i forbrugerkøb som i handelskøb derfor udskydes til den almindelige revision af købeloven. Den absolutte reklamationsfrist i forbrugerkøb foreslås som følge af det anførte fortsat fastsat til 1 år, jf. lovforslagets § 83.

Fristen skal som foreslået af købelovudvalget ikke gælde, hvis sælgeren har påtaget sig at indestå for genstanden i længere tid. Justitsministeriet tillægger det ligesom udvalget betydelig vægt, at man ved anvendelse af denne undtagelse kan undgå, at fristreglen fører til resultater, som må anses for at være mindre rimelige. Der bør således også uden et udtrykkeligt tilsagn anses at foreligge indeståelse i de af udvalget i betænkningen angivne tilfælde."

Købelovens § 83 vedrørende forældelse af køberens mangelsbeføjelser i forbrugerkøb har herefter fået følgende ordlyd:

"Har køberen ikke inden 1 år efter salgsgenstandens overgivelse til ham meddelt sælgeren, at han vil påberåbe sig en mangel, kan han ikke senere gøre den gældende, medmindre sælgeren har påtaget sig at indestå for genstanden i længere tid eller har handlet i strid med almindelig hæderlighed!'

Forinden folketingets vedtagelse af købelovsrevisionen vedrørende forbrugerkøb var der i betænkningen fra folketingets retsudvalg vedrørende lovforslaget anført følgende vedrørende spørgsmålet om forældelse af køberens mangelsbeføj eiser, jf. FT 1978-79, tillæg B, s. 423:

"Vedrørende spørgsmålet om en eventuel ændring af den absolutte reklamationsfrist har udvalget bemærket sig, at købelovudvalgets arbejde med en revision af de almindelige regler om køb beror på internationale forhandlinger, samt at justitsministeren har oplyst, at man vil anmode købelovudvalget om at fremskynde arbejdet med en ændring af købelovens regler om køberens undersøgelses- og reklamationspligt, hvis det viser sig, at disse forhandlinger trækker ud"

De nævnte internationale forhandlinger har resulteret i en konvention vedtaget i Wien i 1980 om internationale køb, hvori den absolutte reklamationsfrist er fastsat til 2 år, hvis parterne ikke har aftalt andet. Konventionen er blevet undertegnet af en række lande heriblandt Danmark.

I den nordiske betænkning NU 1984:5, "Forslag av den nordiska arbetsgruppen för köplagstiftning til nordiska köplagar", foreslås den absolutte reklamationsfrist i overensstemmelse hermed i de øvrige nordiske lovudkast ligeledes fastsat til 2 år. I det danske købelovudvalg har en række medlemmer anbefalet en forlængelse af reklamationsfristen for mangler til 2 år, mens de medlemmer, der er udpeget efter indstilling fra Industrirådet, Grosserer-Societetet og Provinshandelskammerat ikke har kunnet gå ind for en forlængelse af forældelsesfristen. Disse medlemmer samt Advokatrådets repræsentant i udvalget har endvidere ikke kunnet gå ind for, at forældelsesfristen ikke skal gælde for væsentlige mangler, som først viser sig efter fristens udløb. Det danske købelovudkast indeholder på denne baggrund i § 34, stk. 2, en 1-års forældelsesfrist for mangler uden nogen undtagelse for skjulte væsentlige mangler, jf. betænkningen s. 512 f.

Ved Højesterets dom af 18. oktober 1984 (U 1984.1077H) har Højesteret haft lejlighed til at tage stilling til indeståelsesreglen i købelovens § 54. Sagen vedrørte et forbrugerkøb indgået før de nye regler om forbrugerkøb trådte i kraft. Der var i sa-

gen tale om køb af et fabriksnyt lystfartøj, hvis køl revnede 16 måneder efter skibets overgivelse til køberen. Et flertal i Højesteret på 4 dommere stemte for at tage sælgerens frifindelsespåstand til følge med følgende begrundelse:

> "Det tiltrædes, at revnen i kølen må antages at skyldes en fabrikationsfejl. Ifølge salgsbetingelserne var appellanten ansvarlig efter købelovens almindelige bestemmelser. Selskabet findes ikke ved beskrivelsen af bådens egenskaber i salgsbrochuren eller på anden måde at have påtaget sig at indestå for båden udover det i købelovens § 54 fastsatte tidsrum af 1 år. Selvom handelen havde karakter af et forbrugerkøb, og indstævnte havde rimelig grund til at forvente en væsentlig længere holdbarhed, findes han i medfør af den nævnte bestemmelse at måtte være afskåret fra at påberåbe sig en mangel af den omhandlede beskaffenhed!'

En dommer stemte for at tage køberens påstand til følge. I dissensen lægges bl.a. vægt på, at der var tale om salg til en forbruger, og at det i sælgerens salgsbrochure var anført, at lystfartøjet havde et kraftigt konstrueret skrog i et forstærket materiale.

Højesterets dom indebærer, at der i forhold til købelovens § 54 ikke kan antages at foreligge en indeståelse udover 1 års fristen, blot fordi det har været klart for sælgeren, at en bestemt egenskab ved salgsgenstanden er af afgørende betydning for salgsgenstandens brugbarhed. Da indeståelsesreglen i købelovens § 83 er affattet på samme måde som i § 54, medfører højesterets dom tillige en vis tvivl med hensyn til, om indeståelsesreglen i § 83 af domstolene vil blive fortolket som forudsat i motiverne, hvorefter sælgeren normalt også uden et udtrykkeligt tilsagn må antages at indestå for visse afgørende egenskaber ved salgsgenstanden.

For så vidt angår *tjenesteydelser* gælder der ikke i dag nogen absolut reklamationsfrist svarende til købelovens §§ 54 og 83. Bestillerens mangelsbeføjelser fortabes, hvis han ikke har reklameret uden ugrundet ophold eller inden rimelig tid efter, at han har eller burde have opdaget mangelen, se herom ovenfor under pkt. d, men har sådanne reklamationsregler ikke bevirket tab af bestillerens mangelsbeføjelser, forældes dennes krav først efter de almindelige forældelsesregler. Forældelse kan indtræde dels efter 1908-lovens regler, jf. dennes § 1, stk. 1, nr. 1, litra e, og dels efter DL 5-14-4, hvorefter kravet forældes 20 år efter dets stiftelse. Den 20-årige forældelse regnes således normalt fra kontraktens indgåelse. Efter 1908-loven forældes kravet 5 år efter dets forfaldstid, men forældelsen suspenderes, jf. lovens § 3, såfremt bestilleren på grund af utilregnelig uvidenhed om sit krav er ude af stand til at gøre sin ret gældende. Den 5-årige forældelse har således ved skjulte mangler normalt ingen selvstændig betydning ved siden af de almindelige reklamationsregler, idet fristen først begynder at løbe fra det tidspunkt, hvor bestilleren havde mulighed for at opdage mangelen.

Består ydelsen i teknisk rådgivning fra en ingeniør eller arkitekt, kan parterne have aftalt, at de almindelige bestemmelser for teknisk rådgivning og bistand (ABR 75) skal finde anvendelse. Heri er som pkt. 6.2.3. medtaget en generel forældelsesregel, som i sin natur minder om købelovens §§ 54 og 83, idet bestemmelsen fastslår, at

rådgiverens ansvar ophører 5 år efter afslutningen af den rådgivningsopgave, som fejlen eller forsømmelsen vedrører.

AB 72 indeholder i modsætning til ABR 75 ikke regler om forældelse af entreprenørens ansvar for mangler.

Inden for byggeriet er ansvarsperioden for skjulte mangler således normalt 20 år for entreprenørerne og håndværkerne, mens den for den projekterende er 5 år og for materialeleverandøren kun 1 år. Dette har inden for byggesektoren givet anledning til overvejelser om, hvorvidt der bør ske en harmonisering af ansvarsperioderne. I en betænkning afgivet i juni 1979 af et udvalg nedsat af Byggeriets Udviklingsråd drøftes spørgsmålet s. 24 ff. Det anføres her, at det forekommer rimeligt, hvis en generel forældelsesregel skal gennemføres, at denne sættes til 5 år. Forinden endelig stillingtagen til, om en sådan generel forældelsesfrist bør søges gennemført, anbefales det dog at få afklaret, hvordan det kan undgås, at ordningen ensidigt rammer bygherren. Det er således for udvalget en forudsætning for gennemførelsen af 5 årsfristen, at en forsikringsløsning lader sig realisere uden væsentlig meromkostning for bygge- og anlægsområdet.

For så vidt angår *statslige og statsstøttede bygge og anlægsarbejder* har problemstillingen været overvejet i forskellige arbejdsgrupper nedsat af henholdsvis byggestyrelsen og boligministeriet. Det er i den forbindelse blevet drøftet, hvorledes en harmonisering af ansvarsperioden til 5 år kan kombineres med en øget indsats med henblik på at undgå byggeskader. Der henvises herom til "Redegørelse om standardforbehold om 5 års entreprenøransvar" afgivet af en arbejdsgruppe nedsat af byggestyrelsen den 16. juni 1982, "Beretning fra arbejdsgruppen vedrørende byggeskader" afgivet i januar 1985 af en intern arbejdsgruppe i boligministeriet og "Redegørelse om leverandøransvar" afgivet i maj 1985 ligeledes af en arbejdsgruppe nedsat af byggestyrelsen. I disse redegørelser m.v. anbefales det, at en harmonisering af ansvarsperioderne i givet fald bør ske igennem standardforbehold og cirkulærer for statslige og statsstøttede byggearbejder. For så vidt angår begrænsningen af entreprenøransvaret til 5 år findes det imidlertid set fra et bygherresynspunkt betænkeligt at gå med til en isoleret gennemførelse heraf. En tidsmæssig begrænsning af entreprenøransvaret anbefales således kun, såfremt der samtidig gennemføres en række foranstaltninger, som tager sigte på at forebygge eller at udbedre byggeskader. Der lægges i den forbindelse op til, at der bør ske en bedre kvalitetssikring og en mere effektiv kontrol under selve byggeprocessen, at byggeriets afleveringsforretning bør forbedres, at der bør udarbejdes nærmere fastlagte planer for byggeriets senere drift og vedligehold, samt at der bør gennemføres et særligt eftersyn af byggeriet nogle måneder før udløbet af forældelsesperioden på 5 år. Endelig forudsættes det, at der oprettes en særlig byggeskadefond for det nye statsstøttede byggeri, som bl.a. skal sikre, at der er penge til udbedring af fremtidige byggeskader, som trods de øvrige bestræbelser alligevel måtte vise sig efter 5 års periodens udløb.

Den foreslåede byggeskadefond er oprettet ved lov nr. 577 af 19. december 1985 om ændring af lov om boligbyggeri. Fondens midler tilvejebringes gennem bidrag fra

det enkelte byggeri, som omfattes af fonden. Ved lovændringen er samtidig sket en præcisering af bygherrens ansvar for kvalitetssikring ved opførelsen og for, at byggeriet holdes forsvarligt vedlige. Endvidere er det blevet pålagt bygherren at forestå og afholde udgiften ved gennemførelsen af det forudsatte 5 års eftersyn af byggeriet.

Byggestyrelsen har herefter den 25. juni 1986 udstedt et cirkulære om ansvarsforhold ved statslige og statsstøttede byggearbejder, hvori det bl.a. godkendes, at entreprenøren kan betinge sig, at hans ansvar for mangler ophører 5 år efter arbejdets aflevering. Det pålægges samtidig som hovedregel bygherren at forpligte entreprenøren til at indkøbe materialer med 5 års leverandøransvar for mangler.

Der har derefter på boligministerens initiativ fundet drøftelser sted mellem byggeriets professionelle parter og forsikringsbranchen om behovet for at kunne tegne en byggeskadeforsikring inden for det private byggeri og om en sådan forsikrings vilkår.

Efter den *svenske konsumenttjänstlag* § 17, stk. 2, 2. pkt. forældes forbrugerens mangelsbeføjelser efter 2 år ved arbejder på løsøre og efter 10 år ved arbejder på fast ejendom. Den svenske forældelseslov opererer ligeledes med en forældelsesfrist på 10 år.

I *Norge* og *Finland* findes der ikke for tiden særlige lovregler vedrørende forældelse af mangelsbeføjelser inden for tjenesteydelsesområdet. Regler herom foreslås heller ikke indført i den finske betænkning om forbrugertjenester, hvorimod det i den norske betænkning foreslås at indføre en absolut reklamationsfrist på 2 år ved arbejder på løsøre og på 5 år ved arbejder på fast ejendom.

Udvalget har indgående overvejet, hvorvidt det kan anbefale, at der indføres regler om forældelse af forbrugerens mangelsbeføjelser i en lov om forbrugerbeskyttelse ved tjenesteydelser. Medtages der ikke regler herom, vil en gennemførelse af lovudkastet indebære, at forbrugeren uanset modstående aftale kan gøre mangelsbeføjelser gældende over for den erhvervsdrivende i anledning af skjulte mangler ved arbejdet, sålænge kravet ikke er ophørt efter de almindelige regler om forældelse.

Et flertal i udvalget (formanden, Blok, Dahl, Tulinius og Wendler Pedersen) finder *ikke* at kunne anbefale, at der i lovudkastet medtages regler om forældelse af forbrugerens mangelsbeføjelser. Indføres der en absolut reklamationsfrist, vil risikoen for, at der er skjulte mangler ved arbejdet, efter fristens udløb overgå til forbrugeren. Det nævnte flertal finder ikke, at dette er rimeligt. Det bør efter flertallets opfattelse tværtimod ved reglernes udformning tilstræbes at placere risikoen for skjulte mangler hos det omsætningsled, som har frembragt den mangelfulde ydelse.

Flertallet finder, at det særligt ved *arbejder på fast ejendom* vil være betænkeligt at indføre regler om forældelse af forbrugerens mangelsbeføjelser, idet det her ikke er usædvanligt, at eventuelle mangler ved arbejdet først viser sig efter endog meget lang tids forløb. Ved køb af fast ejendom gælder således heller ikke nogen absolut reklamationsfrist, ligesom ej heller den 5-årige forældelse efter 1908-loven gælder for sådanne køb. At man inden for det statslige og statstøttede byggeri aftalemæssigt er nået frem til en forældelsesfrist på 5 år, kan ikke anføres som argument for, at der

bør indføres en tilsvarende forældelsesregel for byggeri, som udføres for private, da de foranstaltninger, der som oven for nævnt har været en forudsætning for gennemførelsen af den aftalemæssige ordning, ikke uden videre lader sig overføre til det private område, og da slet ikke til byggearbejder, som udføres for almindelige forbrugere.

For så vidt angår ABR 75's regel om 5-årig forældelse for den tekniske rådgiver er der også her tale om en regel udarbejdet i samarbejde med boligministeriet. Den tekniske rådgiver kan i øvrigt alene påberåbe sig reglen i forholdet til bygherren, men ikke i forholdet til entreprenøren eller en håndværker, medmindre der foreligger en særlig aftale herom.

Det er flertallets opfattelse, at indførelse af en absolut reklamationsfrist på f.eks. 5 år ved arbejder på fast ejendom vil betyde en meget væsentlig forringelse af forbrugernes retsstilling set i forhold til gældende ret.

For så vidt angår *arbejder på løsøre,* kan det anføres, at forbrugeren ikke med rimelighed bør forvente at kunne påberåbe sig eventuelle mangler ved arbejdet i længere tid end, hvad der ville have været tilfældet, hvis der havde foreligget et køb af den genstand, arbejdet vedrører. Ved arbejder på løsøre opstår dog som oftest slet ikke noget forældelsesproblem, idet forbrugeren, hvis arbejdet har holdt i en længere periode, normalt ikke er berettiget til at stille større krav til arbejdets holdbarhed og derfor ikke vil kunne godtgøre, at arbejdet har været mangelfuldt. Spørgsmålet vil dog f.eks. kunne opstå, hvis arbejdet har bestået i en større ombygning af forbrugerens båd eller i et lignende omfattende arbejde. Konsekvens i lovgivningen på dette område findes imidlertid efter flertallets opfattelse ikke at burde opnås ved at indføre en absolut reklamationsfrist også i relation til tjenesteydelser. Tværtimod er flertallet af den principielle opfattelse, at man i stedet burde ophæve købelovens §§54 og 83 i hvert fald i alle forhold, hvor det er en forbruger, som er den endelige aftager. Ved en sådan løsning kunne det også i et vist omfang undgås, at især de mindre erhvervsdrivende kommer i klemme, hvis mangelen ved arbejdet skyldes fejl ved de anvendte materialer, jf. nedenfor. Selv om det er klart, at en række hensyn til sælgeren taler imod helt at afskaffe den absolutte forældelsesfrist, finder udvalgets flertal ikke, at disse hensyn er tilstrækkeligt tungtvejende. Risikoen for, at køberen ikke skulle reklamere over mangler, når han opdager dem, er således formentlig relativt begrænset. Endvidere er det køberen, som har bevisbyrden for, at genstanden ved købet var behæftet med en mangel, og jo længere tid, der går, des vanskeligere vil det være for køberen at løfte denne bevisbyrde. Mangelsindsigelser længere tid efter købets indgåelse vil derfor næppe fremkomme bortset fra ved salg af varige forbrugsgoder, maskiner og byggematerialer, såfremt det viser sig, at salgsgenstanden ikke havde den holdbarhed, som med rimelighed kunne forventes. Den absolutte reklamationsfrist fører i disse tilfælde til, at tabet som følge af mangelen placeres hos køberen. Ophæves reklamationsfristen, vil tabet kunne føres tilbage til producenten, som er den, der har muligheden for at påvirke produktionsprocessen, og som iøvrigt vil kunne

pulverisere tabet ved at indregne det som en driftsomkostning i forbindelse med afsætningen af sine produkter.

Beror en mangel ved et arbejde på løsøre eller fast ejendom på anvendelsen af *materialer med skjulte mangler* eller iøvrigt på fejl begået af den erhvervsdrivendes materialeleverandør eller andre tidligere leverandørled, kan der opstå en situation, hvor den erhvervsdrivende kommer i klemme, fordi den erhvervsdrivendes adgang til at gøre misligholdelsesbeføjelser gældende over for materialeleverandøren eller andre tidligere leverandørled er afskåret på grund af f.eks. købelovens § 54. Flertallet er enig med mindretallet i, at en sådan retsstilling ikke er rimelig set fra den erhvervsdrivendes synsvinkel, og der var bl.a. af denne grund oprindeligt i udvalgets lovudkast indarbejdet et kapitel om forbrugerens og den erhvervsdrivendes forhold til materialeleverandøren og andre tidligere leverandørled. Der er redegjort nærmere for udvalgets overvejelser herom nedenfor under pkt. f. Samme sted er tillige redegjort for, hvorfor der ikke er medtaget regler herom i det fremlagte lovudkast. Da dette lovudkast giver forbrugeren en række ufravigelige mangelsbeføjelser over for den erhvervsdrivende, vil det samtidig afskære den erhvervsdrivende fra i aftalen med forbrugeren at sikre sig, at han ikke kommer i den ovenfor omtalte ubehagelige klemme. Flertallet finder imidlertid ikke, at dette forhold kan begrunde, at der i lovudkastet medtages regler om forældelse af forbrugerens mangelsbeføjelser. Efter flertallets opfattelse bliver retsstillingen således ikke rimeligere af, at risikoen for skjulte mangler efter udløbet af en fastsat forældelsesfrist overgår fra den erhvervsdrivende til den lige så sagesløse forbruger, som herefter må bære tabet som følge af andres - og endda også den erhvervsdrivendes - fejl.

Findes tiden endnu ikke moden til at lovgive om forholdet til tidligere leverandørled, skal flertallet pege på, at en del af problemet som oven for nævnt kan løses ved at tage de absolutte reklamationsfrister i købeloven op til revision. Specielt på byggeområdet forekommer det helt urimeligt, at materialeleverandørens ansvar forældes allerede efter 1 år. Som nævnt foran tilstræbes det nu inden for det statslige og statsstøttede byggeri på aftalemæssigt grundlag at få forlænget materialeleverandørens ansvarsperiode til 5 år. I det omfang dette indebærer, at materialeleverandørerne indarbejder et vilkår herom i deres standardkontrakter, vil det selvfølgelig kunne få en vis afsmittende virkning inden for det private byggeri. Hvor dette ikke er tilfældet, er der næppe megen realitet i at henvise en forbruger eller en mindre erhvervsdrivende til at betinge sig en tilsvarende indeståelse fra materialeleverandørens side, idet de nævnte købergrupper som oftest vil udgøre den svage part i aftaleforholdet med materialeleverandøren. Som tidligere anført går flertallet principielt ind for en fuldstændig ophævelse af købelovens §§ 54 og 83. Da en revision af købelovens absolutte reklamationsfrister imidlertid især er påtrængende i relation til salg af byggematerialer, skal flertallet subsidiært foreslå, at man i hvert fald undtager byggematerialer fra de nævnte bestemmelser.

Et mindretal i udvalget (Traberg Smidt og Trønning) finder, at en kommende for-

brugertjenestelov bør indeholde forældelsesregler, således som det er tilfældet i Sverige og foreslået i Norge. Lovgivningsarbejdet på nærværende område er stort set forløbet parallelt i Norge, Sverige og Danmark. Også med hensyn til forældelsesregler bør hensynet til nordisk retsenhed veje tungt.

Herudover taler en række andre tungtvejende argumenter for indførelse af forældelsesregler. Gennemføres udvalgets lovudkast, bliver der for første gang indført lovregler på tjenesteydelsesområdet. Der er ikke blot tale om at gøre allerede eksisterende lovgivning mere forbrugerorienteret, som tilfældet var f.eks. med hensyn til forbrugerkøbsbestemmelserne. Dette forhold gør, at det samlede lovforslag i rimeligt omfang må tage hensyn til beskyttelsesværdige interesser hos forbrugerens direkte medkontrahent, som typisk vil være små og mellemstore servicevirksomheder.

Under udvalgsarbejdet har et samlet udvalg søgt at tilgodese disse interesser ved at udarbejde regler om forholdet til tidligere leverandørled, jf. fremstillingen nedenfor under pkt. f. Disse regler havde hovedsagelig til formål at give forbrugerens medkontrahent adgang til at videreføre et mangelsansvar til sin leverandør, hvis mangelen var opstået i dette led. Lovgives der ikke som foreslået under pkt. f om forholdet til materialeleverandøren og andre tidligere leverandørled, vil en gennemførelse af de iøvrigt foreslåede regler cementere en for de udførende urimelig retsstilling, idet disse fortsat vil kunne komme til at hæfte i indtil 20 år fra aftalens indgåelse over for forbrugeren for mangler også ved anvendte materialer, uden at dette mangelsansvar kan videreføres til materialeleverandøren, som 1 år efter overgivelsen af materialerne vil kunne påberåbe sig købelovens § 54. Imidlertid er dette væsentlige kapitel i lovforslaget udgået af grunde, der nærmere er omtalt neden for under pkt. f. Efter mindretallets opfattelse kan der herefter ikke forventes gennemført regler om forholdet til tidligere leverandørled inden for en overskuelig årrække.

Hermed har lovudkastet efter mindretallets opfattelse mistet sin balance, idet det herefter ikke indeholder regler, der søger at tilgodese de interesser hos forbrugerens medkontrahent, som et samlet udvalg tidligere fandt beskyttelsesværdige og tillagde stor vægt. Udvalgets mindretal har i den forbindelse fundet det påkrævet for at opretholde balancen i lovforslaget, at der i stedet for reglerne om forholdet til tidligere leverandørled indsættes forældelsesregler i lovudkastet.

Forældelsesreglerne bør efter mindretallets opfattelse fastsættes således, at de ikke i almindelighed opleves som indskrænkninger i forbrugerens adgang til at reklamere, og således, at de koordineres med de øvrige forældelsesregler, der gælder på tilstødende områder. Derfor vil det være mest hensigtsmæssigt at operere med to forskellige forældelsesfrister - en for arbejder på løsøre og en for arbejder på fast ejendom.

For så vidt angår løsøre bemærkes, at forældelsesreglerne for køb af nye genstande også i forbrugerkøb er 1 år, jf. købelovens § 83. Det vil derfor næppe af nogen forbruger opleves som en indskrænkning i reklamationsadgangen, hvis forældelsesreglerne for reparation af de samme løsøregenstande ligeledes fastsættes til 1 år. Mindretallet foreslår derfor, at der i lovudkastet indsættes en forældelsesregel for reparation af løsøre på 1 år regnet fra arbejdets aflevering, idet det samtidig bemærkes,

at denne forældelsesregel må følge en eventuel udvikling i forældelsesreglerne i købeloven.

Ved fast ejendom foreslås forældelsesfristen fastsat til 5 år. I det omfang der er tale om mindre arbejder, vil ingen forbruger forvente at have en reklamationsperiode på 20 år, og en frist på 5 år regnet fra arbejdets aflevering må her anses for helt ubetænkelig. Heller ikke ved større arbejder, som Håndværksrådet iøvrigt helst ser helt undtaget fra lovudkastet, jf. fremstillingen ovenfor under pkt. l.b., gør der sig dog afgørende betænkeligheder gældende ved at fastsætte fristen til 5 år. Skader, som indtræder efter længere tids forløb, behøver i den forbindelse ikke at bero på en mangel ved arbejdet, idet forholdet også kan skyldes manglende vedligeholdelse, eller at anlægget er slidt op.

For så vidt angår bygge- og anlægsarbejder fremhæves tillige af Traberg Smidt, at Håndværksrådet lægger afgørende vægt på, at lovudkastet ikke modvirker de bestræbelser, som er i gang inden for byggeområdet med henblik på at få gennemført en fælles 5-årig ansvarsperiode for såvel de rådgivende teknikere, leverandørerne af byggematerialer og de udførende håndværkere. Boligministeriets ovenfor omtalte kvalitets- og ansvarsreform vil efter Håndværksrådets opfattelse formentlig brede sig over hele byggeområdet og lader sig uden problemer overføre også til det private område. På alle byggearbejder, der har et sådant omfang, at aftalen om udførelsen indgås skriftligt, vil der formentlig i løbet af få år som almindelig standard blive stillet krav om kvalitetsstyring og 5-års eftersyn, ligesom reformen nok kan forventes indarbejdet i de almindelige betingelser for arbejder og leverancer (AB 72), et revisionsarbejde, der påbegyndes i sommeren 1987. Det eneste element, der ikke umiddelbart lader sig overføre til det private byggeri, er den byggeskadefond, der gælder for en del af det offentlige byggeri. Derfor har som også nævnt oven for en arbejdsgruppe i Boligministeriets regie arbejdet på at etablere et forsikringstilbud for private, som er baseret på reformen. Forsikringstilbuddet vil formentlig være på markedet inden, nærværende betænkning er færdigskrevet.

Det er som nævnt Håndværksrådets opfattelse, at indførelse af forældelsesregler som foreslået af mindretallet er en væsentlig forudsætning for, at den nødvendige balance i lovudkastet kan fastholdes. Det er endvidere Håndværksrådets opfattelse, at en koordinering med det gældende aftaleretlige system inden for byggeriet er en forudsætning for opnåelse af et hensigtsmæssigt og sammenhængende regelsystem. Kan disse forudsætninger ikke imødekommes, vil lovudkastet medføre en ensidig forringelse af især små og mellemstore servicevirksomheders vilkår.

f. Forholdet til tidligere leverandørled

Den gældende civilretlige lovgivning beskæftiger sig især med det interne forhold mellem en kontrakts parter. De senere års lovgivningsforanstaltninger på forbrugerområdet har på tilsvarende måde især koncentreret sig om retsforholdet mellem forbrugeren og dennes umiddelbare medkontrahent. Spørgsmålet om retsforholdet mellem forbrugeren på den ene side og de bag detailsælgeren liggende handels- og fabri-

kationsied på den anden side har dog været drøftet dels i forbrugerkommissionens betænkning III, s. 66 ff og dels i købelovudvalgets betænkning om forbrugerkøb, se bet. 845/78 s. 47 ff. Sidstnævnte sted anføres bl.a. følgende om den gældende retstilstand:

> "Selv om købeloven ikke indeholder regler om spørgsmålet, er det antaget i retspraksis, at køberen i relativt vidt omfang kan gøre krav gældende mod tidligere salgsled, hvis den købte genstand lider af en mangel. Hjemmelen for køberens krav findes bl.a. i en såkaldt cessionsbetragtning, hvorefter køberen kan indtræde i sælgerens krav mod tidligere salgsled. Endvidere kan krav støttes på den almindelige erstatningsregel, hvis et tidligere salgsled har handlet forsætligt eller uagtsomt i forhold til køberen. I retspraksis synes udviklingen at gå i retning af, at køberens mulighed for at rejse krav mod tidligere salgsled anerkendes i stadigt stigende omfang. Retsstillingen er dog endnu ikke helt afklaret. Forbrugerkommissionens betænkning III indeholder s. 66 en nærmere redegørelse for den gældende retstilstand!'

Købelovudvalget fandt dog ikke på daværende tidspunkt tiden moden til en lovregulering af køberens adgang til at gøre krav gældende mod tidligere salgsled. Købelovudvalget anførte herom følgende:

> "Spørgsmålet om, i hvilket omfang køberen bør have en sådan adgang, er meget kompliceret, da der må ske en afvejning af en række til dels modstridende hensyn til købeaftalens parter og forskellige trediemænd. Udvalget finder endvidere, at det må antages, at der i retspraksis er en naturlig udvikling på vej mod en tilfredsstillende retstilstand, og at der ikke er tilstrækkelig grund til at gribe ind over for denne udvikling."

Inden for *byggeområdet* har forholdet til materialeleverandøren og dennes tidligere salgsled været inddraget i de oven for under pkt. e omtalte forhandlinger om en harmonisering af ansvarsperioderne til 5 år inden for det statslige og statsstøttede byggeri. Der er redegjort nærmere herfor i redegørelsen fra maj 1985 om leverandøransvar afgivet af en arbejdsgruppe nedsat af byggestyrelsen. Forhandlingerne har resulteret i, at bygherrerne inden for det statslige og statsstøttede byggeri fremover skal forpligte entreprenørerne til så vidt muligt at få deres materialeleverandører til at indgå på følgende byggeleveranceklausul, jf. byggestyrelsens cirkulære af 25. juni 1986:

> "Leverandørens ansvar for mangler ved leverancer ophører 5 år efter afleveringen af det byggeri, hvori leverancen indgår. Ved leverancer til lager eller videresalg ophører ansvaret dog senest 6 år efter levering til køberen.
>
> Såfremt det må anses for godtgjort, at et krav vedrørende mangler ved leverancer ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføres mod leverandørens køber eller mod efterfølgende købere, anerkendes det, at kravet tillige kan gøres gældende direkte mod leverandøren. Også i sådanne tilfælde kan leverandøren kun gøres ansvarlig for mangler i det omfang hans egen leverance er mangelfuld og endvidere kun i det omfang, det følger af hans eget kontraktsforhold med hans køber

I redegørelsen fra 1985 om leverandøransvaret er redegjort for det ønskelige i, at der også i aftaleforholdet mellem slutleverandøren og dennes tidligere salgsled aftales en tilsvarende klausul. Det nævnes i den forbindelse, at et væsentligt middel til at opnå dette på er konkurrencen, ligesom det forudsættes, at leverandørernes organisationer slutter op om klausulen og bereder vejen for denne blandt deres medlemmer.

For så vidt angår retsstillingen på dette område i de *andre nordiske lande* kan henvises **til,** at den svenske konsumentkøbslovs § 14 indeholder en ufravigelig regel om, at køberen kan kræve erstatning af et tidligere salgsled, som forsætligt eller uagtsomt har givet en urigtig oplysning om varens beskaffenhed og anvendelse, hvis oplysningen kan antages at have haft indflydelse på købet. Den finske lov om forbrugerbeskyttelse indeholder i kap. 5 § 10, stk. 1, en tilsvarende regel. Efter § 45 a, stk. 2, i den norske købelov er tidligere salgsled derimod ansvarlige for urigtige oplysninger om deres varer, selv om de hverken vidste eller burde vide, at oplysningerne ikke var korrekte. Den norske købelov indeholder endvidere i § 49 a en regel om, at køberens krav som følge af en mangel i forbrugerkøb også kan gøres gældende mod sælgerens hjemmelsmænd, for så vidt de forhold, der begrunder kravet, giver sælgeren tilsvarende krav mod den pågældende hjemmelsmand. Aftaler i tidligere omsætningsled, som indskrænker sælgerens krav, kan ikke gøres gældende mod køberen i større udstrækning, end hvad der kunne være aftalt mellem denne og sælgeren.

I det norske betænkningsudkast til lov om forbrugertjenester foreslås som § 3-18 medtaget en regel, som svarer til § 49 a i den norske købelov. Endvidere indeholder det norske betænkningsudkast i § 1-4 forslag til en nærmere regulering af forbrugerens adgang til at kræve erstatning af tidligere leverandørled, som har givet urigtige eller vildledende oplysninger ved markedsføring af deres ydelse, eller som har undladt at opfylde deres oplysningspligt i henhold til den norske markedsføringslov. Ansvarsgrundlaget for de tidligere leverandørled foreslås baseret på en culparegel med omvendt bevisbyrde. Samtidig foreslås medtaget en regel om den erhvervsdrivendes adgang til at gøre regres gældende,hvis forbrugeren har gennemført et mangelskrav over for den erhvervsdrivende i anledning af det tidligere leverandørleds urigtige oplysninger. Denne regel foreslås dog ikke gjort ufravigelig.

I det finske betænkningsudkast til lag om konsumenttjänster er som § 2-20 medtaget en regel, som svarer til § 49 a i den norske købelov og § 3-18 i det norske betænkningsudkast omtalt ovenfor. Det finske betænkningsudkast indeholder derimod ikke særlige regler om tidligere leverandørleds ansvar for urigtig eller vildledende markedsføring.

I den svenske konsumenttjänstlag findes i § 33 en regel vedrørende tidligere leverandørleds markedsføringsansvar, som svarer til § 14 i den svenske konsumentkøbelov omtalt ovenfor. Reglerne giver også forbrugeren mulighed for at kræve erstatning af et tidligere leverandørled, hvis dette har undladt at informere om forhold ved sin ydelse, som det ifølge den svenske markedsføringslov har pligt til at informere om. I den svenske regeringsproposition, som ligger til grund for loven (prop. 1984/85:110), var i øvrigt om problemstillingen s. 88-89 anført, at man ikke for tiden mente at kunne stille forslag om en mere vidtgående regel, idet forbrugeren ikke burde gives en bedre retsstilling end efter konsumentköpslagen. Der henvistes samtidig til, at en revision af denne lov på det pågældende tidspunkt blev overvejet i konsumentköpsutredningen. I den betænkning, som er kommet ud af disse overvejelser, SOU 1984:25 vedrørende en ny konsumentköpslag, stilles s. 237-252 og s. 330-335

forslag om, at der indføres regler om "anspråk mot näringsidkare i tidligere sälgsled".

Udvalget har overvejet problemstillingen vedrørende forholdet til tidligere leverandørled indgående. Udvalget har herved været opmærksom på, at industriens og grossisthandelens synspunkter ikke har været repræsenteret i udvalget, men har uanset dette fundet at burde se de af udvalget drøftede spørgsmål i en større sammenhæng og ikke blot som isolerede problemer i forholdet mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende.

Lovgives der på forbrugerområdet alene om forholdet mellem forbrugeren og dennes umiddelbare medkontrahent, beror det på medkontrahentens forhold, hvorvidt forbrugeren opnår den tilsigtede beskyttelse, også selv om en konstateret misligholdelse skyldes et tidligere leverandørled, herunder producenten. Et omsætningsled, som har præsteret en mangelfuld ydelse, vil da kunne opnå at gå fri for mangelsansvar, såfremt forbrugeren ikke kan komme igennem med sit krav over for sin egen medkontrahent, f.eks. fordi denne er gået konkurs eller er afvisende overfor forbrugerens reklamationer. Efter udvalgets opfattelse er dette ikke nogen rimelig retstilstand. Opnår forbrugeren i de nævnte tilfælde fyldestgørelse for sit krav hos sin egen medkontrahent, kan denne på den anden side - som også redegjort for oven for under pkt. e - komme i en ubehagelig klemme, hvis hans adgang til at gøre misligholdelsesbe føj eiser gældende over for det næste omsætningsled er afskåret f.eks. på grund af vidtgående forbehold om ansvarsfraskrivelse eller regler om hurtig forældelse. Især mindre erhvervsdrivende som små håndværksmestre eller detailhandlere vil i den forbindelse kunne have vanskeligt ved at betinge sig en rimelig retsstilling i forholdet til leverandører som producenten, importøren eller større grossistfirmaer. Der er derfor efter udvalgets opfattelse god grund til at tage forholdet til tidligere leverandørled op til nærmere overvejelse, specielt for så vidt angår retsforhold, hvor det er en forbruger, som er det sidste led i omsætningskæden.

Udvalget havde på baggrund af det således anførte oprindeligt i sit lovudkast indarbejdet et kapitel om forbrugerens og den erhvervsdrivendes forhold til materialeleverandøren og andre tidligere leverandørled, som tilsigtede på én gang at styrke forbrugerens retsstilling og at få den erhvervsdrivende ud af den ubehagelige klemme, han ellers kan være anbragt i, således at det endelige ansvar for skjulte mangler blev placeret dér, hvor det naturligt hører hjemme, hvilket i almindelighed vil sige hos det omsætningsled, hos hvem mangelen er opstået. De udarbejdede regler reguleredes således såvel forbrugerens som mellemliggende leds stilling i forhold til producenten, importøren og andre tidligere led.

Forbrugerens adgang til at rette krav mod tidligere leverandørled var efter de udarbejdede regler baseret dels på en såkaldt cessionsbetragtning, hvorefter forbrugeren kan indtræde i sin medkontrahents krav mod tidligere led, og dels på den almindelige erstatningsregel, hvorefter et tidligere leverandørled er erstatningsansvarlig, hvis det har handlet forsætligt eller uagtsomt i forhold til forbrugeren. Dette vil således være tilfældet, hvis et tidligere leverandørled har markedsført oplysninger af betydning

for forbrugerens bedømmelse af hans ydelse, som han vidste eller burde vide var vildledende.

Forbrugeren fik efter reglerne et direkte krav mod det tidligere led uden hensyn til købelovens § 54, ligesom det tidligere led ikke over for forbrugeren kunne påberåbe sig manglende reklamation fra mellemliggende leds side. Det tidligere led kunne heller ikke gøre ansvarsbegrænsninger gældende, som ikke kunne have været aftalt mellem den erhvervsdrivende og forbrugeren.

Hensynet til det tidligere led blev varetaget, dels ved at forbrugeren som udgangspunkt ikke kunne indtræde i større krav mod et tidligere led, end dette leds umiddelbare medkontrahent kunne have gjort gældende, dels ved at der i visse tilfælde blev givet et tidligere led adgang til at afværge forbrugerens krav ved at tilbyde afhjælpning.

For at sikre, at den endelige retstilstand ikke kom til at afhænge af, hvem forbrugeren valgte at rette sit krav imod, og for at modvirke, at den erhvervsdrivende kom i klemme f.eks. på grund af købelovens § 54, såfremt forbrugeren valgte at holde sig til ham, blev der givet den erhvervsdrivende (eller et mellemliggende led) ret til under visse nærmere betingelser at indtræde i forbrugerens krav mod tidligere led, en ret som den erhvervsdrivende (eller et mellemliggende led) kun kunne give afkald på, såfremt aftalen herom var rimeligt begrundet i parternes forhold. Udvalget stillede således forslag om en vis begrænsning i aftalefriheden også i forholdet mellem erhvervsdrivende, hvilket skal ses i sammenhæng med de senere års samfundsmæssige udvikling, som efter udvalgets opfattelse har vist, at der er en stor gruppe af erhvervsdrivende, som har et tilsvarende behov for beskyttelse imod dominerende aftalepartnere som forbrugerne.

Regler om forholdet til tidligere leverandørled kan dog næppe gennemføres isoleret i en lov om forbrugertjenester, da retssystemet i så fald vil komme til at mangle den fornødne konsekvens. Udvalget forudsatte derfor, at spørgsmålet tillige burde tages op i købelovudvalget med henblik på en tilsvarende tilpasning af købeloven. Inden for køb er der således et tilsvarende beskyttelsesbehov, såvel i relation til køberen i forbrugerkøb som i relation til de mindre erhvervsdrivende især inden for detailhandelen.

Udvalgets udkast til regler om forholdet til tidligere leverandørled har af udvalget været forelagt Industrirådet, Grosserer-Societetet og Provinshandelskammeret. Disse erhvervsorganisationer har ikke umiddelbart fundet, at der er behov for nogen lovregulering på området, og har i øvrigt anført, at spørgsmålet herom i givet fald bør drøftes i købelovudvalget. Som redegjort for foran i kap. I, pkt. 4, har justitsministeriet herefter meddelt udvalget, at der ikke i udvalgets lovudkast bør indgå regler vedrørende forholdet til tidligere leverandørled.

På baggrund af det således anførte har udvalget fremlagt et lovudkast, som alene regulerer retsforholdet mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende. For at sikre forbrugeren en forsvarlig retsbeskyttelse har udvalget fundet det nødvendigt at tillægge forbrugeren en række ufravigelige misligholdelsesbeføjelser over for den erhvervsdri-

vende, men udvalget har ikke, som det er fremgået af det anførte, samtidig kunnet sikre den erhvervsdrivende en rimelig retsstilling over for materialeleverandøren og andre tidligere leverandørled. Et mindretal i udvalget finder, at lovudkastet herved har mistet sin balance, og har på denne baggrund foreslået, at der i lovudkastet medtages regler om forældelse af forbrugerens mangelsbeføjelser. Om henholdsvis flertallets og mindretallets syn på dette spørgsmål henvises til pkt. e oven for.

I den fællesnordiske betænkning NU 1984:5 "nordiska köplagar", er s. 502 refereret en udtalelse fra det danske købelovudvalg, hvori det anføres, at udvalget på et senere tidspunkt vil overveje, hvorvidt der bør indføres regler om køberens mulighed for at gøre krav i anledning af misligholdelse gældende direkte mod tidligere salgsled. Efter tjenesteydelsesudvalgets opfattelse bør disse overvejelser fremskyndes mest muligt særligt på forbrugerområdet. Som anført oven for vil en lovregulering på dette område ikke alene kunne styrke forbrugernes retsstilling, men vil tillige kunne bidrage til, at den byrde, der er modstykket til de særlige forbrugerbeskyttelsesregler, ikke placeres ensidigt hos forbrugerens umiddelbare medkontrahent. I den forbindelse bemærker udvalget, at mens industrien, grossist- og detailhandelen for nærværende er repræsenteret i købelovudvalget, gælder dette ikke Håndværksrådet og Forbrugerrådet.

7. Den erhvervsdrivendes ansvar for beskadigelse af forbrugerens ejendom

Som redegjort for ovenfor under pkt. 6 b 4° omfatter erstatningsreglen i § 21 om forbrugerens ret til erstatning for tab som følge af, at arbejdet er mangelfuldt, ikke tab, som forbrugeren lider som følge af person- eller tingsskade. Heller ikke købelovens ansvarsregler omfatter køberens adgang til at kræve erstatning for skader på omgivelserne, idet spørgsmålet herom er omfattet af de særlige regler om produktansvaret. Der henvises herom til fremstillingen ovenfor under pkt. 6 b 4°.

Baggrunden for, at man traditionelt har holdt forvoldelse af skade på omgivelserne uden for det egentlige mangelsansvar, er, at skadesforvoldelsen ikke nødvendigvis behøver at hænge sammen med, at der har foreligget en mangel, ligesom skadens omfang og nærmere tilknytning til kontraktsforholdet kan variere stærkt. Skadens omfang er således normalt uden forbindelse med størrelsen af det aftalte vederlag, og det kan endvidere være tilfældigt, om skaden rammer medkontrahenten eller en tredjemand.

Ved arbejder på løsøre og fast ejendom kommer den erhvervsdrivende imidlertid i meget nær kontakt med forbrugerens ejendom, hvilket bevirker en *særlig risiko for skadesforvoldelse*. Forvoldes der skade på forbrugerens ejendom i forbindelse med arbejdets udførelse, kan det endvidere være *vanskeligt at afgrænse denne skade fra det egentlige mangelsansvar*. Det må på denne baggrund anses for hensigtsmæssigt

i lovudkastet at medtage en regulering af den erhvervsdrivendes erstatningsansvar for i hvert fald visse følgeskader.

I den *svenske tjenesteydelseslov* samt i *det norske* og *finske betænkningsudkast* er bestemt, at den erhvervsdrivendes erstatningsansvar for mangler eller forsinkelse også omfatter skade på den ting, arbejdet vedrører, eller iøvrigt på ejendom tilhørende forbrugeren eller dennes husstand. Det er endvidere bestemt, at den erhvervsdrivende ligeledes er erstatningsansvarlig efter en culparegel med omvendt bevisbyrde, hvis der iøvrigt forvoldes skade på ejendom eller ting tilhørende forbrugeren eller dennes husstand, mens tingen er i den erhvervsdrivendes besiddelse eller på anden måde er undergivet den erhvervsdrivendes kontrol. Der henvises til § 31, stk. 2, og § 32, stk. 1, i den svenske tjenesteydelseslov, § 4-l,stk. 3, og § 4-2, stk. 1, i det norske betænkningsudkast, samt § 2-13, stk. 1-2, sammenholdt med § 2-15, stk. 2, i det finske betænkningsudkast. I § 32, stk. 2, i den svenske lov og i § 4-2, stk. 2, i det norske lovudkast er det derudover bestemt, at den erhvervsdrivende er ansvarlig efter den almindelige culparegel for tab iøvrigt, som skyldes fejl eller forsømmelse.

Resultatet af *udvalgets* overvejelser vedrørende den erhvervsdrivendes ansvar for følgeskader fremgår af lovudkastets *kapitel 6* vedrørende skade på forbrugerens ejendom. Der foreslås heri alene en regulering af den erhvervsdrivendes ansvar for *skaden* som *forvoldes* i forbindelse med *arbejdets udførelse, eller mens genstande, der tilhører forbrugeren, er overgivet til den erhvervsdrivende.* Det er således kun i disse tilfælde, at der i de af lovudkastet omfattede kontraktsforhold består en øget risiko for skadesforvoldelse.

Selv om der efter omstændighederne også kan bestå en øget risiko for forvoldelse af personskade under arbejdets udførelse, har udvalget dog ikke fundet at burde foreslå en nærmere regulering af den erhvervsdrivendes ansvar herfor, dels fordi det kan være vanskeligt at afgrænse den beskyttede personkreds, og dels fordi lovudkastet ikke er udformet med sådanne skadestilfælde for øje. Heller ikke den svenske tjenesteydelseslov eller det norske betænkningsudkast har således medtaget regler om erstatning for personskade, jf. § 35 i den svenske lov, og § 4-3, stk. 1, i det norske lovudkast.

Er en skade forvoldt under arbejdets udførelse, eller mens arbejdets genstand er i den erhvervsdrivendes besiddelse, vil den erhvervsdrivende allerede efter *retsstillingen i dag* i vidt omfang være ansvarlig efter en culparegel med omvendt bevisbyrde, idet det ofte alene vil være den erhvervsdrivende, som har mulighed for at fremkomme med oplysninger om, hvorledes skaden er sket, se som eksempel sølovens § 118, hvorefter bortfragteren er erstatningsansvarlig for bortkomst eller beskadigelse af gods overgivet i hans varetægt, medmindre han godtgør, at skaden eller bortkomsten ikke skyldes fejl eller forsømmelse. I en række tilfælde har der derudover været en tendens til at anvende et strengere ansvarsgrundlag, således f.eks. hvor skaden skyldes fejl ved det anvendte driftsmateriel (jf. Børge Dahl, Produktansvar s. 221 ff), farlige egenskaber ved det anvendte middel (jf- samme, smst. s. 232 ff) eller fejl ved anvendte reservedele (se herom, smst. s. 273 f og H.H. Brydensholt i U.1961 B. 192).

Et skærpet ansvar for ejerens ting følger dernæst af AB 72, § 7,stk. 3, hvorefter entreprenøren efter modtagelsen af materialer anskaffet af bygherren bærer risikoen for, at materialerne ikke bortkommer eller beskadiges. Der kan endvidere også henvises til lov nr. 117 af 11. marts 1987 om ændring af luftfartsloven, §§ 106 ff, hvorefter der, når ændringsloven træder i kraft, kommer til at gælde et objektivt ansvar for befordreren for såvel personskade som skade på rejse- og fragtgods i hvert fald ved indenrigs luftbefordring.

Udvalget har på denne baggrund overvejet, hvorvidt det kan anses for rimeligt at lade den erhvervsdrivende hæfte på objektivt grundlag for skader på forbrugerens ejendom, som indtræffer inden arbejdets aflevering, således at den erhvervsdrivende, sålænge arbejdet ikke er afleveret, kommer til at bære risikoen for såvel arbejdet som arbejdets genstand.

Det overvejende flertal i udvalget ville for så vidt primært have foretrukket en regel om, at den erhvervsdrivende også bærer risikoen for arbejdets genstand indtil afleveringen, men udvalget er dog afstået fra at stille forslag herom, fordi en sådan regel vil medføre nogle uønskede konsekvenser, særligt ved skader forvoldt i forbindelse med arbejdets udførelse, hvor reglen snarere ville få karakter af en regel om objektivt ansvar frem for en risikoregel. Indførtes en sådan regel, ville de erhvervsdrivende således næppe have tilstrækkelige muligheder for at tegne passende forsikringer, ligesom de ville kunne risikere at blive mødt med et regreskrav, såfremt en skade forvoldt under arbejdets udførelse var blevet dækket af en af forbrugeren tegnet tingsforsikring, jf. herved erstatningsansvarslovens § 22. Endvidere vil en sådan regel f.eks. kunne føre til urimelige resultater, hvis en skade skyldes en på forhånd kendt risiko ved arbejdet, som forbrugeren har accepteret.

De nævnte betænkeligheder gør sig ikke på samme måde gældende, hvis en genstand, som er overgivet til den erhvervsdrivende, beskadiges eller bortkommer på grund af tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed, som den erhvervsdrivende kan forsikre sig imod. Tværtimod taler gode grunde for at lade den erhvervsdrivende bære risikoen for genstanden i sådanne tilfælde. Gennemføres en regel herom, vil den erhvervsdrivende således i det væsentlige kunne sikre sig imod risikoen ved at tegne en sædvanlig lagerforsikring, men han vil derudover normalt også nyde godt af en af forbrugeren tegnet tingsforsikring, jf. herved forsikringsaftalelovens § 54, hvorefter en tingsforsikring, hvis intet andet er angivet, anses for tegnet bl.a. også til fordel for den, som bærer faren for tingen. Pålægges den erhvervsdrivende risikoen for skader som de nævnte, vil dette tillige kunne være et incitament for den erhvervsdrivende til at interessere sig for, hvorvidt en af forbrugeren tegnet tingsforsikring indeholder vilkår om, at der skal foretages noget særligt, for at forsikringen dækker, f.eks. at der skal ske underretning af selskabet, hvis genstanden opmagasineres, idet den erhvervsdrivende i givet fald tilskyndes til at sørge for, at det fornødne i så henseende bliver foretaget.

En regel om, at den erhvervsdrivende bærer risikoen for genstande i hans besiddelse, som beskadiges eller bortkommer som følge af tyveri, brand, vandskade eller en

lignende hændelig begivenhed, vil således kunne bevirke, at eksisterende forsikringer og forsikringsmuligheder udnyttes maksimalt. Reglen vil dog i sidste ende indebære, at det bliver den erhvervsdrivende, som må bære tabet, såfremt der ikke er den fornødne forsikringsdækning, men en erhvervsdrivende, som har fået en genstand overgivet, har i den forbindelse bedre muligheder end forbrugeren for at tage vare på genstanden, hvorfor han også er nærmere til at bære følgerne af en eventuel skade. Skulle det i særlige tilfælde alligevel fremstå som urimeligt at lade den erhvervsdrivende bære alle følgerne af en indtrådt skade, hvilket f.eks. vil kunne forekomme, hvis genstanden er meget værdifuld samtidig med, at den erhvervsdrivende kun har betinget sig et ubetydeligt vederlag, må det efter omstændighederne antages at være muligt at gøre brug af den almindelige lempelsesregel i erstatningsansvarslovens § 24. Der henvises nærmere herom til bemærkningerne nedenfor til § 27.

Som følge af de ovenfor anførte betragtninger *stiller udvalget forslag om,* at den erhvervsdrivende bør være erstatningsansvarlig efter en culparegel med omvendt bevisbyrde for skade på forbrugerens ejendom, som indtræffer under eller i forbindelse med arbejdet, eller mens genstande, der tilhører forbrugeren, er overgivet den erhvervsdrivende, jf. § *26.* Denne bestemmelse foreslås samtidig suppleret med en regel om, at den erhvervsdrivende derudover også bør bære risikoen for bortkomst eller beskadigelse af en genstand eller materialer, som han har fået overgivet af forbrugeren, forudsat at bortkomsten eller beskadigelsen skyldes tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed, og forudsat at der ikke foreligger fordringshavermora fra forbrugerens side, jf. § 27.

Bestemmelserne tager ikke stilling til bevisbyrdens fordeling ved afgørelsen af, om en skade på forbrugerens ejendom kan antages at være sket under eller i forbindelse med arbejdet, eller mens tingen har været overgivet den erhvervsdrivende. Om dette spørgsmål, som må afgøres efter almindelige bevisbyrderegler, henvises til bemærkningerne nedenfor til §§ 26 og 27. Antages det, at skaden er sket i forbindelse med arbejdet, eller mens genstanden var overgivet den erhvervsdrivende, fører reglen i § 26 til, at der *består en formodning for, at skaden beror på den erhvervsdrivendes forsømmelse,* medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at dette ikke er tilfældet. Forsømmelsen kan i den forbindelse også bestå i, at den erhvervsdrivende har tilsidesat sin vejledningspligt over for forbrugeren, jf. bemærkningerne nedenfor til § 26.

Da skaden normalt vil være sket inden for den erhvervsdrivendes kontrolsfære, ligesom det ofte alene vil være den erhvervsdrivende, som har mulighed for at fremkomme med oplysninger om, hvorledes skaden er sket, er det udvalgets opfattelse, at der bør påhvile den erhvervsdrivende en streng bevisbyrde.

Hvad angår *risikoreglen* i § 27, får denne kun selvstændig betydning, såfremt den erhvervsdrivende kan godtgøre, at der ikke er udvist forsømmelse. § 27 fører i så fald til, at den erhvervsdrivende alligevel kan blive pligtig at betale erstatning for visse hændelige skader, som rammer en genstand eller materialer til brug for arbejdet, som han har fået overgivet af forbrugeren. Vejledende for, om § 27 finder anvendelse, skal efter udvalgets opfattelse være, om det i almindelighed er muligt og sædvanligt

at forsikre sig imod en begivenhed som den indtrufne, se herom nærmere bemærkningerne nedenfor til § 27.

Det foreslås, at reglerne i §§ 26 og 27 ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren, jf. lovudkastets § 3. Det bør dog samtidig sikres, at den erhvervsdrivende har mulighed for at kunne vurdere, hvilken økonomisk risiko han løber ved at påtage sig arbejdet. Det foreslås derfor i § *28* at pålægge forbrugeren en pligt til at oplyse den erhvervsdrivende herom, hvis den genstand, arbejdet vedrører, er af væsentlig større værdi, end den erhvervsdrivende måtte regne med, eller hvis genstanden skal opbevares eller behandles med særlig omhu eller iøvrigt på særlig måde. Forbrugeren må imidlertid være berettiget til at gå ud fra, at den erhvervsdrivende som fagmand på området selv har mulighed for at vurdere, hvad genstande af den pågældende art normalt er værd, og hvorledes de skal opbevares eller behandles. *Forbrugerens oplysningspligt* vil derfor normalt kun omfatte forhold, som er specielle for den pågældende genstand, og som forbrugeren ikke kan påregne, at den erhvervsdrivende er opmærksom på. Har forbrugeren forsømt sin oplysningspligt, kan den erhvervsdrivendes erstatningspligt efter §§ 26 og 27 nedsættes eller efter omstændighederne helt bortfalde, se herom nærmere bemærkningerne til § 28.

De foreslåede regler vedrørende den erhvervsdrivendes pligt til at erstatte skade på forbrugerens ejendom er ikke til hinder for, at der kan påhvile den erhvervsdrivende et *videregående ansvar på andet grundlag*. Der henvises herom til bemærkningerne til § 26.

8. Prisen for arbejdet

Hvilket vederlag, den erhvervsdrivende kan kræve for arbejdet, vil primært bero på, hvad parterne har aftalt. Arbejder på løsøre og fast ejendom er imidlertid karakteriseret ved, at den bestilte ydelse ikke foreligger ved aftalens indgåelse, og parterne har på dette tidspunkt ofte heller ikke fuld klarhed over karakteren og omfanget af den ydelse, som skal præsteres. Det kan derfor ofte være vanskeligt på forhånd at vurdere, hvad arbejdet vil komme til at koste, ligesom parternes eventuelle forudsætninger vedrørende prisen ikke sjældent viser sig ikke at holde stik. Udvalget stiller på denne baggrund i *lovudkastets kap. 7* forslag om en række regler, som primært tager sigte på at klargøre, hvorledes prisen skal beregnes, idet det ved reglernes udformning er tilstræbt, at prisfastsættelsen bliver så rimelig som muligt samtidig med, at der tages hensyn til parternes berettigede forventninger.

Nedenfor under pkt. a redegøres nærmere for, hvorledes prisen bør beregnes, hvis denne eller dens fastsættelse ikke fremgår af aftalen eller forholdene iøvrigt. Endvidere redegøres for forbrugerens adgang til at kræve prisen nedsat, hvis parterne har aftalt en urimelig pris eller prisberegning. Under pkt. b redegøres for, hvilke retsvirkninger det efter udvalgets opfattelse bør have, at den erhvervsdrivende på forhånd

har opgivet en skønnet pris i form af et prisoverslag el.lign. Har den erhvervsdrivende afgivet et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag, og viser arbejdet sig herefter at blive dyrere end forudsat, opstår spørgsmålet om den erhvervsdrivendes adgang til at betinge sig pristillæg. Udvalget har redegjort nærmere for denne problemstilling nedenfor under pkt. c. Under pkt. d redegøres for, i hvilket omfang den erhvervsdrivende bør have pligt til at udfærdige en specificeret regning, idet en sådan ofte er en forudsætning for, at forbrugeren kan bedømme, om den erhvervsdrivendes prisberegning er rimelig.

Udvalget har ikke fundet anledning til at foreslå en nærmere regulering af forfaldstidens indtræden i almindelighed eller af forbrugerens manglende opfyldelse af sin betalingspligt. Om baggrunden herfor henvises til pkt. d - f nedenfor.

a. Prisens fastsættelse

Er prisen på en vare ikke aftalt, bestemmer *købelovens § 5,* som i dag alene gælder uden for forbrugerkøbsområdet, at køberen skal betale, hvad sælgeren forlanger, for så vidt den forlangte pris ikke er ubillig. Reglen finder kun anvendelse, hvis hverken prisen eller principperne for dens fastsættelse kan anses for aftalt. Købes der i en forretning med faste priser, eller har den købte vare en fast markedspris, antages denne pris i reglen at være stiltiende aftalt.

Ved salg af genstande, som ikke har en sædvanlig pris, fører købelovens § 5 til, at sælgeren kan kræve den højeste pris, der ikke kan anses for ubillig. Vil køberen gøre gældende, at den forlangte pris er ubillig, har han endvidere bevisbyrden herfor. Reglen er blevet kritiseret for at favorisere sælgeren på køberens bekostning, og i et udkast til nye almindelige regler om køb udarbejdet af købelovudvalget i 1975 blev den derfor foreslået modificeret. Om dette udkast til nye almindelige regler om køb henvises til betænkning nr. 845/78 om forbrugerkøb s. 6 og s. 108. Den almindelige revision af købeloven blev imidlertid udskudt, idet købelovudvalget i september 1975 blev anmodet om at behandle de særlige spørgsmål i forbindelse med forbrugerkøb forud for de videre overvejelser om en almindelig revision af købeloven, jf. betænkning nr. 845/78 s. 7.

Den foreslåede modifikation af prisberegningsreglen i købelovens § 5 er herefter kun blevet gennemført i forbrugerkøb, jf. *købelovens § 72,* som er sålydende:

> "Fremgår prisen eller dens fastsættelse ikke af aftalen eller forholdene iøvrigt, skal køberen betale, hvad der under hensyn til salgsgenstandens art og beskaffenhed, gængs pris ved aftalens indgåelse samt omstændighederne i øvrigt må anses for rimeligt!'

Købelovens § 72 kan fraviges ved aftale, hvilket indebærer, at sælgeren i købsaftalen kan forbeholde sig ret til frit at fastsætte prisen, men sælgerens adgang til frit at fastsætte prisen er dog begrænset af aftalelovens § 36, således at han ikke kan kræve en urimelig pris, jf. betænkning nr. 845/78 om forbrugerkøb s. 20.

Er der ikke aftalt nogen pris for en *tjenesteydelse,* har den overvejende opfattelse hidtil været, at bestilleren i henhold til analogien af købelovens § 5 må betale, hvad

tjenesteyderen forlanger, medmindre det må anses for at være urimeligt, jf. Ussing, Køb, 4. udg. 1967, s. 38, Forbrugerkommissionens betænkning III s. 85, og Erik Hørlyck, Entreprise- og licitationsbetingelse, 3. udg. 1982 s. 381. Der foreligger dog ingen trykte afgørelser vedrørende spørgsmålet af nyere dato, og da det i dag må anses for mere nærliggende at anvende købelovens § 72 analogt på prisfastsættelsen i forbrugerforhold fremfor købelovens § 5, må den trykte retspraksis, som findes på området, antages at have mistet sin præjudikatsværdi for så vidt angår forbrugerforhold. Også forbrugerklagenævnet har således efter gennemførelsen af købelovsrevisionen vedrørende forbrugerkøb fast anvendt reglerne om forbrugerkøb analogt på prisfastsættelsen for tjenesteydelser, jf. Forbrugerklagenævnets årsberetning 1982, s. 17.

I den *svenske* konsumenttjänstlag er som § 36, stk. 1, medtaget en regel vedrørende prisfastsættelsen, som stort set svarer til købelovens § 72. Også prisfastsættelsesreglen i det *finske* udkast til lag om konsumenttjänster har et indhold, som i vidt omfang svarer til købelovens § 72, jf. § 1-7 i det finske betænkningsudkast. § 2-11 i det *norske* betænkningsudkast fastslår derimod som udgangspunkt, at prisen skal beregnes i overensstemmelse med gængs prisberegning for tilsvarende tjenester. Findes en sådan ikke, skal forbrugeren betale, hvad der må anses for rimeligt.

Det er *udvalgets* opfattelse, at der i forbrugerforhold så vidt muligt bør gælde ensartede principper for, hvorledes prisen skal beregnes, hvis denne ikke er aftalt. Udvalget foreslår derfor en regel medtaget herom, som i det store og hele svarer til købelovens § 72, jf. lovudkastets § *29*. Efter denne bestemmelse skal forbrugeren, hvis der *ikke er aftalt en pris* for arbejdet, betale, hvad der under hensyn til arbejdets art, omfang og udførelse, sædvanlig pris eller prisberegning samt omstændighederne iøvrigt må anses for rimeligt. Da købelovens § 72 som nævnt allerede i dag må antages at blive anvendt analogt i forbrugerforhold, er der i det væsentlige blot tale om en kodificering af den gældende retstilstand.

Det fremgår af § 29, at der ved afgørelsen af, hvilken pris der skal anses for rimelig, skal tages hensyn til arbejdets sædvanlige pris, hvis en sådan kan konstateres. Det vil afhænge af de nærmere omstændigheder i det enkelte tilfælde, hvorvidt det vil være rimeligst at lægge vægt på prisforholdene på aftaletidspunktet, under udførelsen eller på afleveringstidspunktet. Der opstilles således ikke - som i købelovens § 72 - en formodning for, at det er prisforholdene på aftaletidspunktet, der er afgørende, hvilket bl.a. hænger sammen med de særlige forhold, som gør sig gældende ved tjenesteydelser. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til § 29.

Den sædvanlige pris eller prisberegning opstilles ikke som det primære, men kun som et - efter omstændighederne væsentligt - element ved fastsættelsen af, hvad der må anses for et rimeligt vederlag. Er den sædvanlige pris eller prisberegning urimelig høj, kan den ikke lægges til grund. I øvrigt vil der for tjenesteydelsers vedkommende kun sjældent foreligge en sædvanlig pris for et bestemt arbejde, idet prisen normalt vil afhænge af tids- og materialeforbruget i det enkelte tilfælde.

Afhænger prisen af tids- og materialeforbruget, er det normalt en forudsætning

for prisens rimelighed, at tids- og materialeforbruget har været rimeligt, se herom samt om, hvilke omstændigheder der iøvrigt bør indgå i vurderingen af, om prisen kan anses for rimelig, bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 29. Som nævnt her gælder reglen i § 29 også, hvor den erhvervsdrivende har opgivet en højeste pris eller et prisoverslag.

Har parterne aftalt visse kriterier for prisens beregning, f.eks. at arbejdet skal udføres til en bestemt timepris, er aftalen herom normalt bindende for parterne. § 29 finder dog i så fald fortsat anvendelse på de elementer i prisberegningen, som parterne ikke har truffet aftale om, f.eks. på tids- eller materialeforbruget.

Afhænger prisen af materiale- og tidsforbruget, har den erhvervsdrivende pligt til at holde regnskab med, hvad han bruger af tid og materialer. Dette skyldes, at forbrugeren efter lovudkastets § 35 kan stille krav om at få tilstillet en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at han kan bedømme prisberegningen, se nærmere herom under pkt. d. nedenfor.

Det følger af lovudkastets § 3, at § 29 ikke kan fraviges til skade for forbrugeren. Dette er efter udvalgets opfattelse også velbegrundet, idet udvalget ikke finder, at parterne bør have adgang til at aftale, at den erhvervsdrivende diskretionært skal kunne fastsætte prisen. Dette er dog ikke ensbetydende med, at den erhvervsdrivende ikke kan forbeholde sig ret til at forhøje en aftalt pris. § 29 finder således som tidligere nævnt ikke anvendelse, hvor prisen er aftalt, hvorunder også falder, at den erhvervsdrivende har taget forbehold om en regulering af prisen, forudsat at denne regulering sker på et objektivt grundlag, f.eks. på grundlag af prisindeks eller lønstigninger. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor.

Det vil i overensstemmelse med almindelige bevisbyrderegler påhvile den erhvervsdrivende godtgøre, at der er indgået en *aftale om prisen* eller dens fastsættelse, hvis han vil påberåbe sig en sådan aftale. *Bevisbyrden* for at der er aftalt en højere pris end den, som en anvendelse af reglen i § 29 ville føre til, påhviler derfor den erhvervsdrivende.

Ved gennemførelsen af de særlige regler om forbrugerkøb blev der ikke medtaget en udtrykkelig regel om køberens adgang til at kræve nedsættelse af en urimelig høj pris i forbrugerkøb. Baggrunden herfor var, at *aftalelovens* § *36* indeholder den fornødne *hjemmel til at kræve en urimelig pris nedsat,* og at bestemmelsen ifølge forarbejderne til denne må antages at få særlig betydning *i forbrugerforhold,* jf. betænkning nr. 845/78 om forbrugerkøb s. 19. Der er af samme grunde heller ikke i udvalgets lovudkast medtaget en udtrykkelig regel om forbrugerens adgang til at kræve nedsættelse af en aftalt pris, som må anses for urimelig høj. Udvalget skal dog henlede opmærksomheden på, at det ved tjenesteydelser som oftest vil være sværere for forbrugeren end i køb at bedømme prisens rimelighed på det tidspunkt, hvor aftalen indgås, hvorfor der på dette område hyppigere vil kunne være brug for at bringe aftalelovens § 36 i anvendelse med henblik på at få nedsat en urimelig høj pris.

Forbrugeren vil især kunne have vanskeligt ved at bedømme prisens rimelighed, hvis den erhvervsdrivende har taget *et forbehold om at regulere prisen.* Udvalget har

derfor overvejet, om den erhvervsdrivendes adgang til at tage sådanne forbehold bør reguleres nærmere. Da det vil være vanskeligt at opstille en regel herom, som er rimelig i alle tilfælde uanset arbejdets art og omfang, har udvalget dog undladt at stille forslag om en sådan regel. Har der ikke været nogen rimelig grund for den erhvervsdrivende til at tage et forbehold, eller vil et forbehold give den erhvervsdrivende en urimelig overdækning, kan der imidlertid være en særlig grund til at bringe aftalelovens § 36 i anvendelse. Udvalget har redegjort nærmere herfor i bemærkningerne til lovudkastets § 32. Denne bestemmelse pålægger bl.a. den erhvervsdrivende en pligt til at underrette forbrugeren, såfremt det viser sig, at arbejdet fordyres væsentligt som følge af et af den erhvervsdrivende taget forbehold om regulering af prisen. Som redegjort for under pkt. c og nedenfor under pkt. 9 kan forbrugeren herefter afbestille arbejdet, i det omfang dette endnu ikke er udført. Selv om den erhvervsdrivende har taget forbehold om at regulere prisen, får han således ikke efter lovudkastet noget krav på at komme til at udføre arbejdet for den regulerede pris, hvis denne er væsentlig højere end den opgivne.

For så vidt angår aftaler om *indeksregulering* skal udvalget henlede opmærksomheden på, at der af monopoltilsynet er fastsat en række bekendtgørelser, som indeholder bestemmelser herom, se som eksempel herpå bilag 7 nedenfor vedrørende indeksregulering af entreprisesummer for bygge- og anlægsarbejder. Bekendtgørelserne, som kan være udstedt med hjemmel dels i lov om priser og avancer, jf. lovbekendtgørelse nr. 109 af 11. marts 1986, og dels i eventuelle midlertidige pris- og avancelove, fastsætter visse grænser for, hvad en regulering må gå ud på, og er bindende for parterne, uanset hvad de har aftalt, jf. U 1978.498 H forudsætningsvis.

I de *midlertidige pris- og avancelove* er der endvidere ofte fastsat nærmere regler for den erhvervsdrivendes adgang til at forhøje sine priser, jf. f.eks. lov nr. 127 af 31. marts 1985 om begrænsninger i avancer og priser, som var gældende frem til og med den 28. februar 1987 for såvel tilbuds- som regningsarbejder. Da den erhvervsdrivendes adgang til at forhøje sine priser efter sådanne regler normalt vil afhænge af, hvorvidt der er sket stigninger i hans generelle omkostninger, har forbrugeren dog normalt ingen mulighed for selv at kontrollere, hvorvidt den erhvervsdrivende har overholdt eventuelle regler om avancebegrænsning, heller ikke selv om forbrugeren får tilstillet en specificeret regning. Har forbrugeren mistanke om, at den erhvervsdrivende har beregnet sig en højere avance, end loven tillader, har han mulighed for at anmode monopoltilsynet om at vurdere prisberegningen.

Er den erhvervsdrivende *alene* blevet bedt om at foretage en *forberedende undersøgelse* med henblik på at klarlægge omfanget af det nødvendige arbejde eller prisen herfor, opstår ofte tvist om, hvorvidt den erhvervsdrivende er berettiget til at beregne sig vederlag herfor.

Efter gældende ret må det antages, at der i almindelighed ikke vil kunne forlanges betaling for det arbejde, som medgår til udarbejdelse af tilbud eller prisoverslag, mens der omvendt normalt kan kræves betaling for arbejde af projekterings- og udformningsmæssig art.

Hvad angår selve spørgsmålet om, i hvilket omfang der bør kunne kræves betaling for forundersøgelser m.v., lader det sig næppe gøre at opstille en klar og præcis regel herom, som er rimelig i alle tilfælde uanset det forberedende arbejdes art og omfang. Betalingsspørgsmålet må derfor primært bero på, hvad forbrugeren havde grund til at forvente. En regel herom er medtaget som § 37 i den *svenske* konsumenttjänstlag, hvorefter det er udgangspunktet, at forbrugeren skal betale for det forberedende arbejde, men at dette ikke gælder, hvis forbrugeren havde grund til at regne med, at arbejdet ville blive udført vederlagsfrit. En tilsvarende regel er foreslået som § 2-15 i det *norske* betænkningsudkast og som § 2-18 i det *finske* betænkningsudkast.

Efter *udvalgets* opfattelse bør bevisbyrden vendes om, således at det påhviler den erhvervsdrivende at godtgøre, at forbrugeren måtte være klar over, at arbejdet ikke ville blive udført vederlagsfrit. En sådan fastlæggelse af bevisbyrden vil formentlig indebære en vis forbedring af forbrugerens retsstilling i forhold til den bestående retstilstand, ligesom der i en sådan bevisbyrderegel vil ligge et incitament for de erhvervsdrivende til i givet fald at tage et udtrykkeligt forbehold om betaling, således at spørgsmålet herom vil kunne blive afklaret på forhånd i større omfang, end det i dag er tilfældet.

På baggrund af det anførte stilles i *§ 34* forslag om, at en erhvervsdrivende, som efter anmodning har foretaget en forberedende undersøgelse med henblik på at klarlægge omfanget af det nødvendige arbejde eller prisen herfor, eller som har udført lignende forberedende arbejde, kun kan kræve betaling herfor, såfremt han har taget forbehold herom, eller forbrugeren iøvrigt måtte være klar over, at arbejdet ikke ville blive udført vederlagsfrit.

Har den erhvervsdrivende ikke taget et udtrykkeligt forbehold om betaling, må der ved afgørelsen af, hvad forbrugeren "måtte være klar over", navnlig lægges vægt på det forberedende arbejdes art og omfang samt på sædvane inden for branchen. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til § 34.

b. Prisoverslag

Har den erhvervsdrivende opgivet en skønnet pris i form af et prisoverslag eller lignende, opstår spørgsmålet, hvorvidt et sådant overslag binder den erhvervsdrivende med hensyn til størrelsen af det beløb, som kan kræves betalt.

Den overvejende opfattelse i den juridiske litteratur har hidtil været, at et prisoverslag må antages at have den betydning, at tjenesteyderen straks skal underrette bestilleren, hvis det viser sig, at prisen væsentligt vil overstige det opgivne beløb, og at bestilleren herefter har ret til at afbestille arbejdet med den virkning, at han kun skal betale et beløb svarende til det allerede udførte arbejde, jf. Sandvik T.f.R. 1965 s. 178 ff, Lyngsø, Afbestillingsret s. 189 ff og Hørlyck, Entreprise- og licitationsbetingelser, 3. udg., s. 283. Derimod anses det for mere usikkert, om et prisoverslag er bindende på den måde, at bestilleren ikke er pligtig at betale den forlangte pris for det udførte arbejde, såfremt denne væsentligt overstiger prisoverslaget. Viser overslaget sig at have været alt for lavt, må bestilleren dog kunne kræve den forlangte pris

reduceret, såfremt tjenesteyderens afgivelse af det lave overslag er sket på et letsindigt grundlag, jf. Gomard, Obligationsret 1. del (1983) s. 34-35. Se i den forbindelse også U.1979.177 H, hvori Højesteret synes at have forudsat, at en (væsentlig) overskridelse af et egentligt prisoverslag kunne have fået konsekvenser for vederlagskravets størrelse.

For så vidt angår Forbrugerklagenævnets praksis, har nævnet i flere afgørelser nedsat en reparationspris, som oversteg et afgivet prisoverslag væsentligt. I de afgørelser, som er refereret i årsberetningerne for 1977 og 1983 henholdsvis s. 61-62 og s. 50-51, udtales, at den erhvervsdrivende på et tidligere tidspunkt burde have indset, at overslaget ville blive overskredet væsentligt, hvilket den erhvervsdrivende burde have informeret forbrugeren om. Ved at undlade at gøre dette havde den erhvervsdrivende afskåret forbrugeren fra at tage stilling til, om denne ønskede reparationen udført til en væsentlig højere pris, og den erhvervsdrivende kunne herefter ikke kræve det fulde beløb på fakturaen betalt, selv om der var udført arbejde for beløbet. I afgørelsen refereret i årsberetningen for 1985 s. 77-78 havde den erhvervsdrivende som et "løst skud" nævnt en ca. pris på 200 kr., hvorimod den endelige regning lød på 475 kr. Forbrugerklagenævnet udtalte i denne sag, at et overslag ville savne mening, dersom forbrugeren ikke i et vist omfang kunne støtte ret på oplysningen, og nedsatte på denne baggrund den erhvervsdrivendes vederlagskrav til 300 kr.

Efter § 36, stk. 2, i den *svenske* konsumenttjänstlag har et prisoverslag den betydning, at det opgivne beløb ikke må overskrides med mere end 15%, medmindre parterne har aftalt en anden prisgrænse, eller den erhvervsdrivende har krav på pristillæg efter lovens § 38, som vedrører fordyrelser af arbejdet som følge af udførelse af tillægsarbejde eller iøvrigt som følge af forhold, som forbrugeren bærer risikoen for. Efter § 2-11, stk. 2, i det *norske* betænkningsudkast må et prisoverslag ikke overskrides med mere end 1/4 af det opgivne beløb, medmindre der er aftalt en anden prisgrænse. Også det *finske* betænkningsudkast indeholder en bestemt angiven grænse for, hvor meget et prisoverslag må overskrides, hvis andet ikke er aftalt, men grænsen er her fastsat til 10% af det opgivne beløb, medmindre overskridelsen er ringe, jf. § 2-16 i det finske betænkningsudkast.

Efter *udvalgets* opfattelse er der et væsentlig hensyn at tage til den forbruger, som har sat et arbejde i gang i tillid til en af den erhvervsdrivende opgiven skønnet pris. Viser det sig, at et sådant prisoverslag vil blive væsentlig overskredet, giver det ikke en tilstrækkelig beskyttelse af forbrugeren, at denne har adgang til at afbestille den resterende del af arbejdet, idet den del af arbejdet, som er udført, og som forbrugeren derfor må betale for, herefter ofte ikke har nogen værdi for forbrugeren. Forbrugeren bør derfor til en vis grad kunne stole på en prisoplysning, også selv om den kun er udtryk for et skøn fra den erhvervsdrivendes side. Udvalget finder ikke, at en sådan retstilstand kan anses for særlig byrdefuld for de erhvervsdrivende, idet en erhvervsdrivende kun bør udtale sig om den forventede pris på arbejdet, hvis han er i stand til på realistisk grundlag at vurdere arbejdets omfang og herefter oplyse en sandsynlig ca. pris. Er den erhvervsdrivende ikke i stand til at foretage en sådan vur-

dering, bør han, hvis han vil være frit stillet med hensyn til prisens beregning, undlade at udtale sig om den omtrentlige pris for arbejdet, idet en udtalelse herom da let bliver mere vild- end vejledende for forbrugeren.

Udvalget har dog ikke fundet at burde foreslå en løsning, hvorefter et prisoverslag kun må overskrides med en bestemt procentdel af det opgivne beløb, medmindre andet er aftalt, idet der næppe kan opstilles en absolut grænse, som er rimelig i alle tilfælde uanset arbejdets art og omfang. Endvidere vil en absolut grænse kunne få en prisfordyrende effekt, idet en regel herom vil kunne indebære en vis risiko for, at den erhvervsdrivende automatisk vil lade den endelige pris overstige prisoverslaget med den tilladte procentdel uanset berettigelsen heraf.

Udvalget stiller i stedet forslag om, at et prisoverslag ikke må overskrides med et beløb, som væsentlig overstiger det opgivne beløb, jf. lovudkastets *§ 30*. Væsentlighedsbedømmelsen skal efter forslaget afhænge af de konkrete omstændigheder i det enkelte tilfælde. Der vil herunder også kunne tages hensyn til, på hvilket grundlag prisoverslaget er givet, forudsat at forbrugeren er blevet behørig vejledt herom. Der er redegjort nærmere herfor i bemærkningerne nedenfor til § 30.

Har den erhvervsdrivende afgivet en skønnet pris (prisoverslag), gælder såvel § 29 som § 30 vedrørende prisens fastsættelse. Prisen må således hverken overstige, hvad der er en rimelig pris efter § 29, eller væsentlig overskride den opgivne skønnede pris.

§ 30 foreslås som lovudkastets øvrige bestemmelser gjort ufravigelig, jf. lovudkastets § 3, hvilket indebærer, at den erhvervsdrivende ikke kan tage forbehold om, at et prisoverslag skal være uforbindende. Fordyres arbejdet som følge af omstændigheder, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning, kan den erhvervsdrivende imidlertid påberåbe sig dette som en bristende forudsætning for det afgivne prisoverslag, jf. lovudkastets § 31, se nærmere om dette spørgsmål nedenfor under pkt. c. Den erhvervsdrivende kan endvidere have taget forbehold om, at prisoverslaget ikke gælder under visse nærmere angivne vilkår, eller at det opgivne beløb skal reguleres på nærmere angiven måde. Det vil dog efter omstændighederne kunne være urimeligt eller i strid med redelig forretningsskik at gøre sådanne forbehold gældende, således at forbrugeren vil have mulighed for at påberåbe sig lempelsesreglen i aftalelovens § 36. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til §§ 30 og 32. Som redegjort for i bemærkningerne til § 30 må der endvidere ses bort fra et forbehold, hvis der i realiteten er tale om et forsøg på at omgå reglen i § 30.

At prisen efter § 30 ikke må overstige en opgiven skønnet pris væsentligt, indebærer ikke alene, at forbrugeren kan nægte at betale en pris, som væsentligt overstiger det opgivne beløb, men tillige, at han kan forlange, at den erhvervsdrivende udfører det aftalte arbejde til en pris, som ikke væsentligt overstiger det opgivne beløb. Har den erhvervsdrivende afgivet et prisoverslag, er han således ikke berettiget til at standse arbejdet, når han opdager, at arbejdet bliver væsentligt dyrere end forudsat. Denne risiko har han påtaget sig ved at give et prisoverslag, medmindre fordyrelsen af arbejdet er omfattet af § 31.

Der vil undertiden kunne opstå tvist om, hvorvidt et af den erhvervsdrivende op-

givet beløb skal anses for et bindende tilbud - eventuelt i form af en maksimumspris - eller alene for et overslag. Opstår der tvist herom, vil den erhvervsdrivende i reglen hævde, at der kun var tale om et prisoverslag, mens bestilleren gør gældende, at der var tale om et tilbud, men den omvendte situation kan også tænkes. Der er tale om et rent bevismæssigt spørgsmål, og man vil formentlig allerede efter almindelige bevisbyrderegler nå til det resultat, at tvivl om karakteren af det opgivne beløb må komme den erhvervsdrivende til skade. Udvalget finder imidlertid, at det kan have en vis betydning at fastslå dette princip udtrykkeligt i loven. Det foreslås derfor i lovudkastets *§ 33, stk. 1,* at opstår der tvist om, hvorvidt en prisangivelse er et tilbud, en højestepris eller et prisoverslag, påhviler det den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt. Der ligger heri en opfordring for de erhvervsdrivende til på forhånd at sikre sig imod eventuelle misforståelser, og reglen har således samme karakter som bevisregien i lovudkastets § 6 omtalt ovenfor under pkt. 3 a.

I lovudkastets *§ 33, stk. 2,* foreslås en bevisregel, som skal tvinge de erhvervsdrivende til at gøre udtrykkeligt opmærksom herpå, såfremt en opgiven pris eller et prisoverslag ikke indbefatter moms eller andre offentlige afgifter. Der henvises til bemærkningerne nedenfor til § 33, stk.2.

c. Ændrede forudsætninger vedrørende prisen.

Har den erhvervsdrivende afgivet et tilbud eller en højeste pris, det vil sige lovet, at prisen ikke vil overstige et bestemt beløb, er aftalen herom normalt bindende for den erhvervsdrivende.

Har den erhvervsdrivende afgivet et prisoverslag, vil en gennemførelse af lovudkastets § 30 endvidere føre til, at den erhvervsdrivende er bundet heraf, for så vidt som prisen ikke væsentligt må overstige det opgivne beløb, se herom pkt. b ovenfor.

Da der ved arbejder på løsøre og fast ejendom indgås aftale om en ydelse, som ikke foreligger ved aftalens indgåelse, men først skal præsteres i fremtiden, kan der imidlertid i sællige tilfælde være behov for at kunne lempe den erhvervsdrivendes forpligtelse, hvis det viser sig, at den erhvervsdrivende er gået ud fra en urigtig antagelse vedrørende arbejdet, eller hvis det fremtidige begivenhedsforløb udvikler sig anderledes, end den erhvervsdrivende havde grund til at forvente, da han indgik aftalen. Det nævnte behov må imidlertid samtidig afvejes over for hensynet til forbrugeren, som har bestilt arbejdet udført i tillid til den indgåede aftale vedrørende prisen eller det opgivne prisoverslag.

For så vidt angår *retsstillingen i dag* har den juridiske teori i tilknytning til aftalelovens regler opstillet en almindelig lære om, at svigtende forudsætninger hos en løftegiver kan føre til, at hans løfte bliver uforbindende. Denne "forudsætningslære" omfatter dels urigtige forudsætninger (vildfarelser), det vil sige urigtige antagelser vedrørende forholdene ved aftalens indgåelse, dels bristende forudsætninger, det vil sige antagelser om forhold efter dette tidspunkt, der viser sig ikke at holde stik.

Betingelserne for, at et løfte bliver uforbindende efter forudsætningslæren, er, at

der for løftegiveren er svigtet en væsentlig, kendelig og relevant forudsætning for løftet. Væsentlighedskravet er ensbetydende med, at forudsætningen skal have virket bestemmende for løftegiveren, da han indgik aftalen. Kendelighedsbetingelsen medfører, at det skal have været kendeligt for løftemodtageren, at forudsætningen var bestemmende for løftegiveren, mens kravet om relevans indebærer, at det ud fra almindelige objektive retshensyn skal være mest rimeligt at lægge risikoen for forudsætningens svigten på løftemodtageren.

Om forudsætningslærens betydning er der imidlertid ikke enighed i nyere danske teori. Efter nogle forfatteres mening bør læren, der i vidt omfang bygger på fiktioner, opgives. Der henvises herom til s. 9 i den af justitsministeriet i 1974 udgivne foreløbige redegørelse om formuerettens generalklausuler. Læren indeholder endvidere ingen nærmere anvisning på, hvornår kravet om relevans er opfyldt, men er et løfte afgivet i en erhvervsmæssig sammenhæng, er det af hensyn til omsætningens sikkerhed den almindelige opfattelse, at kravet kun undtagelsesvist kan anses for opfyldt. Beror et løftes opfyldelse på overvindelse af uforudsete og usædvanlige hindringer, som vil medføre en helt uforholdsmæssig opofrelse fra løftegiverens side, antages det dog i almindelighed, at løftegiver ansvarsfrit kan undlade at opfylde løftet, jf. Ussing, Køb. 4. udgave s. 82. Samme forfatter antager endvidere for så vidt angår værkslejekontrakter, at aftalen her ikke i almindelighed bør fastholdes fuldt så streng som i varehandelen, jf. Ussing, Enkelte Kontrakter, 2. udg. s. 402. Om betydningen af uforudsete vanskeligheder eller ekstraordinære prisstigninger inden for entrepriseretten, se bl.a. Hørlyck, Entreprise- og licitationsbetingelser, 3. udg., s. 31-36, s. 55-59, s. 71-74 og s. 299 ff.

Også generalklausulen i aftalelovens § 36 vil kunne udgøre et grundlag for en løsning af konflikter, der skyldes uforudsete eller i øvrigt ændrede omstændigheder, jf. s. 25 i den ovenfor nævnte foreløbige redegørelse om formuerettens generalklausuler, hvor det nævnes, at den foreslåede generalklausul (nu aftalelovens § 36) vil være bedre egnet end den almindelige forudsætningslære til at løse sådanne konflikter, da forudsætningslæren i vidt omfang bygger på fiktioner. Selv om også erhvervsdrivende i princippet kan påberåbe sig aftalelovens § 36, vil det imidlertid i praksis være meget vanskeligt for en erhvervsdrivende at påberåbe sig bestemmelsen i aftaleforholdet med en forbruger, idet det her normalt er den erhvervsdrivende, der som den overlegne kontraktspart har haft den afgørende indflydelse på indholdet af den indgåede kontrakt.

Om retsstillingen i dag, hvis den erhvervsdrivende har afgivet et prisoverslag, henvises til pkt. b ovenfor.

I den *svenske* konsumenttjänstlag er i § 38 medtaget en regel om, at den erhvervsdrivende har krav på pristillæg, hvis arbejdet fordyres som følge af omstændigheder, som må henføres til forbrugeren, og som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning ved aftalens indgåelse.

§ 2-13, stk. 2, i det *norske* betænkningsudkast til lov om forbrugertjenester fastslår, at selv om prisen er aftalt eller skal fastsættes på grundlag af et prisoverslag,

har den erhvervsdrivende dog ikke pligt til at udføre arbejdet uden pristillæg for materialer og arbejde, som skyldes uforudsete forhold på forbrugerens side.

Efter *udvalgets* opfattelse bør der uanset, om den erhvervsdrivende har opgivet en pris eller et prisoverslag, gives den erhvervsdrivende mulighed for at betinge sig et pristillæg, hvis arbejdet helt uforudset fordyres som følge af omstændigheder, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning. Udvalget finder i den forbindelse, at den ovenfor omtalte forudsætningslære udgør et rimeligt udgangspunkt for den afvejning af de modstående interesser, som bør foretages i den anledning. Da der imidlertid efter udvalgets opfattelse er behov for en vis klargøring af retstilstanden, stiller udvalget forslag om, at der i lovudkastet medtages en objektiviseret regel om spørgsmålet udformet med den almindelige forudsætningslære som forbillede. Udvalget har samtidig fundet, at en sådan regel bør udformes således, at spørgsmålet vedrørende svigtende forudsætninger løses ens, uanset om den erhvervsdrivende har afgivet et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag, og uanset om den erhvervsdrivende har forstået at tage et forbehold.

På baggrund af det anførte stilles i lovudkastets § *31* forslag om, at *såfremt arbejdet fordyres som følge af omstændigheder, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning, har den erhvervsdrivende ikke pligt til at udføre arbejdet uden pristillæg,* selv om han har afgivet et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag.

Som redegjort for i bemærkningerne neden for til § 31 bør der ved vurderingen af, hvad den erhvervsdrivende burde have taget i betragtning, lægges vægt på, hvad en almindelig, fornuftig og faglig kompetent erhvervsdrivende inden for branchen må antages at ville have taget i betragtning ved aftalens indgåelse.

Viser det sig, at arbejdet har en anden karakter eller har et større omfang end forudsat, vil det få betydning, om den erhvervsdrivende forinden prisoplysningens afgivelse har foretaget en efter forholdene i det enkelte tilfælde forsvarlig undersøgelse af arbejdets genstand med henblik på at kortlægge arbejdets art og omfang. Har den erhvervsdrivende foretaget en sådan undersøgelse, men viser arbejdet sig alligevel at være af en anden karakter eller af større omfang, end den erhvervsdrivende havde grund til at regne med, vil den erhvervsdrivende normalt kunne påberåbe sig bestemmelsen i § 31, medmindre der er tale om et forhold, som den erhvervsdrivende erfaringsmæssigt burde have taget i betragtning.

Det typiske anvendelsesområde for forslaget vil være tilfælde, hvor arbejdet fordyres som følge af uforudseelige forhold vedrørende arbejdets genstand eller som følge af forhold på forbrugerens side, f.eks. at forbrugeren eller en af denne antagen sagkyndig har givet misvisende oplysninger vedrørende arbejdets genstand, overladt den erhvervsdrivende materialer af for dårlig kvalitet, stillet hindringer i vejen for arbejdets udførelse, o.l.

Forslaget vil også kunne finde anvendelse på fordyrelse af arbejdet, som skyldes en usædvanlig hændelig begivenhed indtrådt efter aftalens indgåelse, men der må her foretages en afgrænsning over for fordyrelser af arbejdet, som den erhvervsdrivende

bærer risikoen for efter reglen i lovudkastets § 9 vedrørende risikoens overgang. Der henvises herom til bemærkningerne til lovudkastets §§ 9 og 31.

Forhold på den erhvervsdrivendes side såsom sygdom, mangel på arbejdskraft, anskaffelse af nyt materiel, og lign., kan ikke begrunde reglens anvendelse, da den erhvervsdrivende ved sin tilbudsgivning m.v. normalt må tage risikoen herfor i betragtning. Det samme gælder stigninger i lønninger og materialepriser. Den erhvervsdrivende har i den forbindelse langt bedre mulighed end forbrugeren for at bedømme udviklingen af de omstændigheder, som påvirker priserne inden for hans branche, hvorfor han normalt ikke efterfølgende bør kunne påberåbe sig, at han ikke burde have taget sådanne prisstigninger i betragtning.

Skyldes en prisstigning et helt uventet og ekstraordinært forhold, f.eks. at der ekstraordinært indføres en statslig afgift, kan det dog ikke forlanges, at den erhvervsdrivende burde have taget dette forhold i betragtning, og den erhvervsdrivende må derfor i sådanne tilfælde kunne påberåbe sig forslaget. Det samme gælder, hvis der helt uventet indtræder meget store prisstigninger på materialer m.v., således at en pligt for den erhvervsdrivende til at udføre arbejdet uden pristillæg vil medføre en uforholdsmæssig opofrelse fra den erhvervsdrivendes side.

Medfører fordyrelsen af arbejdet ikke, at forbrugeren træder tilbage fra aftalen, se herom nedenfor, har den erhvervsdrivende normalt pligt til mod pristillæg at udføre arbejdet, også selv om det viser sig at være af større omfang end først antaget. Om pristillæggets nærmere beregning henvises til bemærkningerne nedenfor til § 31.

Fordyres arbejdet som følge af en omstændighed, som den erhvervsdrivende burde have taget i betragtning, vil den erhvervsdrivende kun kunne stille krav om pristillæg, hvis han har taget et udtrykkeligt forbehold herom, som omfatter det pågældende forhold. Forbrugeren vil dog efter omstændighederne kunne kræve et sådant forbehold tilsidesat i medfør af den almindelige lempelsesregel i aftalelovens § 36. Udvalget har redegjort nærmere herfor i bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 30 for så vidt angår forbehold taget i forbindelse med et prisoverslag og i bemærkningerne til § 32 for så vidt angår forbehold vedrørende regulering af prisen.

Fordyres arbejdet væsentligt enten som følge af omstændigheder som nævnt i § 31 eller som følge af et af den erhvervsdrivende taget forbehold om regulering af prisen, bør den erhvervsdrivende ikke kunne kræve at udføre eller færdiggøre arbejdet til den forhøjede pris, hvis forbrugeren ikke ønsker at bekoste så meget på arbejdet. Udvalget har derfor i lovudkastets § 37, stk. 2, nr. 1, stillet forslag om, at forbrugeren i sådanne og lignende tilfælde har ret til at afbestille arbejdet. For så vidt angår udvalgets nærmere overvejelser vedrørende dette spørgsmål henvises til pkt. 9 nedenfor. Forbrugeren vil dog kun rent faktisk kunne udnytte sin afbestillingsret, hvis den erhvervsdrivende i tide har underrettet ham om, at der vil indtræde en væsentlig fordyrelse af arbejdet. Det følger allerede af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt over for forbrugeren, at han har pligt til at underrette forbrugeren om alle forhold, som kan få en væsentlig betydning for denne, herunder også om en væsentlig

fordyrelse af arbejdet, se om den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt ovenfor under pkt. 3 b. Udvalget har imidlertid fundet, at den erhvervsdrivendes pligt til at give underretning i de her drøftede tilfælde er af en sådan vigtighed, at der bør medtages en udtrykkelig bestemmelse herom i lovudkastet. Der er derfor i lovudkastets § *32, stk. 1,* medtaget en regel om, at den erhvervsdrivende har *pligt til snarest muligt at underrette forbrugeren om væsentlige fordyrelser* af arbejdet *som følge af omstændigheder som nævnt i § 31 eller som følge af et af den erhvervsdrivende taget forbehold om regulering af prisen.*

Har den erhvervsdrivende ikke opgivet nogen pris eller noget prisoverslag, stilles i lovudkastets § 8 forslag om en tilsvarende regel, hvorefter det påhviler den erhvervsdrivende at underrette forbrugeren og indhente forholdsordre, hvis det viser sig, at det arbejde, som er nødvendigt for at opnå det tilsigtede resultat, er af væsentlig større omfang - og dermed også væsentlig dyrere - end forudsat af parterne. Denne regel er nærmere omtalt ovenfor under pkt. 3 b.

Som nævnt i bemærkningerne til § 8 er det tanken, at den erhvervsdrivendes tilsidesættelse af sin underretningspligt efter § 8 kun skal have konsekvenser for den erhvervsdrivendes vederlags krav, hvis det må formodes, at forbrugeren behørigt vejledt ville være trådt tilbage fra aftalen. Forholdene stiller sig imidlertid noget anderledes, hvor den erhvervsdrivende har *tilsidesat sin underretningspligt efter § 32, stk. 1.* Forbrugeren har i disse tilfælde på grund af den manglende underretning haft god grund til at indrette sig på den indgåede aftale vedrørende prisen og bør derfor også med rette kunne protestere imod, at den erhvervsdrivende efter, at arbejdet er udført, gør krav på pristillæg. Udvalget finder det på denne baggrund mere nærliggende at sanktionere en tilsidesættelse af § 32, stk. 1, på samme måde, som hvis den erhvervsdrivende har udført arbejde udover det aftalte, jf. § 6, stk. 2. Det foreslås derfor i § *32, stk.* 2, at en erhvervsdrivende, som har handlet i strid med stk. 1, ikke kan kræve pristillæg, men at § 6, stk. 2, 2. pkt., finder tilsvarende anvendelse, dvs. at den erhvervsdrivende, hvis forholdet beror på en undskyldelig fejltagelse, kan forlange godtgørelse l'or sine ekstra omkostninger i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold i øvrigt.

d. Den erhvervsdrivendes pligt til at udfærdige specificeret regning. Vederlagskravets forfaldstid

Efter § 11, stk. 1, i lov om priser og avancer, jf. lovbekendtgørelse nr. 109 af 11. marts 1986, *kan monopoltilsynet fastsætte regler om bl.a. fakturering* og om dokumentation for prisberegningen, "såfremt tilsynet finder sådanne foranstaltninger nødvendige af kontrolhensyn i forbindelse med et indgreb efter § 6 (pris- og/eller avancestop) eller egnede til at fremme konkurrencen". I det sidstnævnte hensyn ligger, at tilsynet kan fastsætte regler om faktureringspligt, hvis formål er at sætte den enkelte kunde i stand til at vurdere prisens rimelighed.

I medfør af den nævnte bestemmelse har monopoltilsynet i en række bekendtgørelser foreskrevet faktureringspligt ved autoreparationer, malerarbejder, vej-, jord-,

kloak- og betonarbejde, murer-, tømrer- og bygningssnedkerarbejde, elektrikerarbejde samt blikkenslager- og VVS-arbejde. Bekendtgørelserne, som er medtaget nedenfor som bilag 6, er gennemgået nærmere i nogle vejledninger fra monopoltilsynet udgivet i januar og marts 1986 (for bygge- og anlægsarbejder) og i november 1986 (for autoreparationer). Reglerne forpligter de erhvervsdrivende til at udfærdige deres regninger efter nærmere angivne retningslinier. Fælles for reglerne er, at faktureringspligten er generel og ikke forudsætter en begæring fra kunden, at pligten kun gælder ved regningsarbejde og ikke i tilfælde, hvor prisen er aftalt på forhånd (tilbudsarbejde), at hovedkravet med hensyn til specifikation er, at fakturaen skal opdeles i materialeforbrug, arbejdsløn og fremmed arbejde (underentreprise) samt specificeres på medgået arbejdstid og timesats eller på anden nærmere foreskreven måde.

Da det ofte er en forudsætning for at kunne bedømme prisberegningen ved arbejde på løsøre og fast ejendom, at der foreligger en tilstrækkelig specificeret regning, er der såvel i den *svenske* konsumenttjänstlag som i det *norske* og *finske* betænkningsudkast medtaget bestemmelser om, at forbrugeren kan kræve, at den erhvervsdrivende udfærdiger en sådan regning, således at forbrugeren kan vente med at betale vederlaget, indtil den erhvervsdrivende har opfyldt hans krav. Efter § 40 i den svenske lov og § 2-16 i det norske lovudkast kan forbrugeren kræve at få tilstillet en specificeret regning såvel ved regnings- som ved tilbudsarbejder, mens § 1-8 i det finske lovudkast vedrørende forbrugerens krav på specifikation af prisen alene gælder, hvor arbejdet ikke udføres til fast pris.

Efter *udvalgets* opfattelse bør det sikres, at forbrugeren kan stille krav om at få en specificeret regning, også hvor det udførte arbejde ikke er omfattet af en af monopoltilsynets bekendtgørelser vedrørende faktureringspligt. Forbrugeren kan formentlig allerede efter gældende ret i rimeligt omfang stille et sådant krav, jf. således afgørelsen refereret i Forbrugerklagenævnets årsberetning 1981, s. 58-61, men der er efter udvalgets opfattelse behov for i udvalgets lovudkast at medtage en udtrykkelig bestemmelse om spørgsmålet dels for at klargøre retstilstanden og dels for at sikre, at forbrugeren ikke på forhånd fraskriver sig sin adgang til at kræve en specificeret regning. Udvalget finder det dog for vidtgående at stille krav om, at der altid skal udfærdiges specificeret regning. En bestemmelse om, at den erhvervsdrivende på forbrugerens forlangende skal udfærdige en regning indeholdende den fornødne specifikation må således efter udvalgets opfattelse antages at varetage forbrugerens interesser i tilstrækkeligt omfang.

Udvalget finder dernæst ikke, at der er tilstrækkelig grund til at give forbrugeren krav på at forlange en specificeret regning, hvis prisen er aftalt i forvejen. Er dette tilfældet, vil den erhvervsdrivende naturligt være af den opfattelse, at han ikke behøver at føre særskilt regnskab med materialeforbrug og arbejdstid. Udvalget er opmærksom på, at forbrugeren også i disse tilfælde kan have interesse i at kunne vurdere prisens rimelighed, idet han som redegjort for ovenfor under pkt. a vil kunne kræve en aftalt pris, som er urimelig, nedsat. Fremkommer der imidlertid en sådan indsigelse, og undlader den erhvervsdrivende herefter på begæring at give en beskrivelse

af, hvad arbejdet nærmere har bestået i, vil dette efter de almindelige processuelle regler normalt medføre en processuel skadesvirkning for den erhvervsdrivende. Heller ikke monopoltilsynets forskrifter finder som ovenfor nævnt anvendelse på tilbudsarbejder.

På baggrund af det anførte er som § *35, stk. 1,* i lovudkastet medtaget en bestemmelse om, at *forbrugeren, hvis prisen ikke er aftalt, kan kræve, at den erhvervsdrivende* ***udfærdiger*** *regning, som er tilstrækkelig specificeret* til, at han kan bedømme prisberegningen.

Den foreslåede bestemmelse vil blive et supplement til monopoltilsynets bekendtgørelser om faktureringspligt, hvorefter der som ovenfor nævnt inden for en række områder er pligt til at udfærdige specificeret regning også *uden* begæring fra forbrugeren. Da forskrifterne normalt ikke alene har til formål at lette monopoltilsynets priskontrol, men også at sætte kunderne i stand til at vurdere prisberegningen, kan forbrugeren ikke i almindelighed stille videregående krav om specifikation end indeholdt i monopoltilsynets forskrifter. Monopoltilsynets bestemmelser kan dog fraviges ved forudgående aftale. § 35, stk. 1, får i så fald den betydning, at forbrugeren, uanset hvad parterne har aftalt, kan kræve, at den erhvervsdrivende udfærdiger en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at han kan bedømme prisberegningen.

Udvalget har nedenfor i bemærkningerne til § 35, stk. 1, redegjort nærmere for, hvilke krav forbrugeren i almindelighed bør kunne stille til regningens specifikation.

Har forbrugeren inden rimelig tid efter at have modtaget en uspecificeret faktura fra den erhvervsdrivende fremsat krav om, at den erhvervsdrivende udfærdiger en specificeret regning, er det udvalgets opfattelse, at forbrugeren ikke bør have pligt til at betale, førend han har modtaget en sådan regning. Omfattes arbejdet af en af monopoltilsynets forskrifter om faktureringspligt, bør forbrugeren heller ikke have pligt til at betale, førend han har modtaget en faktura, der er i overensstemmelse med forskrifterne. Dette bør gælde, selv om forbrugeren ikke på forhånd har stillet krav om at få en specificeret regning, da den erhvervsdrivendes faktureringspligt som ovenfor nævnt ikke forudsætter en begæring fra kunden. Det må formentlig allerede i dag antages, at forbrugeren kan nægte at betale, indtil han har modtaget en faktura, som er i overensstemmelse med monopoltilsynets forskrifter. Udvalget finder imidlertid - som også foreslået af forbrugerkommissionen, jf. dennes betænkning III s. 85, og af købelovudvalget, jf. betænkning nr. 845/1978 om forbrugerkøb s. 20 - at der er behov for at medtage en udtrykkelig bestemmelse om spørgsmålet.

På baggrund af det anførte foreslås det i lovudkastets § *35, stk. 2,* at er der af det offentlige fastsat forskrifter for udfærdigelse af regning, som omfatter det pågældende arbejde, eller har forbrugeren inden rimelig tid efter modtagelsen af den erhvervsdrivendes første regning fremsat krav som nævnt i § 35, stk. 1, har forbrugeren ikke pligt til at betale, før han har modtaget en regning, som opfylder forskrifterne eller det fremsatte krav.

Udvalget har ikke derudover fundet, at der er behov for en regulering af, hvornår

vederlaget kan kræves betalt, eller af forbrugerens adgang til at holde vederlaget tilbage. Om baggrunden herfor henvises til det, som er anført ovenfor under pkt. 5 c 1°.

e. **Forbrugertjenester ydet på kredit**

For så vidt angår køb er der ved lov nr. 275 af 9. juni 1982 om køb på kredit indført en vidtgående beskyttelse af køberen især i forbrugerkøb, hvis der i forbindelse med købets indgåelse ydes køberen kredit. Udvalget har på denne baggrund overvejet, om der er behov for en tilsvarende regulering, hvis der ydes kredit i forbindelse med indgåelse af en tjenesteydelsesaftale. For tjenesteydelsers vedkommende må det imidlertid antages, at ydelse af kredit har et langt mindre omfang end ved køb. Ydes kredit, sker det ikke sjældent i forbindelse med et kontokøb, og i så fald omfattes kreditaftalen af lov om køb på kredit, jf. lovens § 35. Kreditgivning derudover må antages i vidt omfang først at blive aftalt efter, at arbejdet er præsteret i forbindelse med, at forbrugeren ikke kan betale den fremsendte regning. Heller ikke kreditkøbsloven omfatter imidlertid en sådan efterfølgende kreditgivning.

Forudgående aftaler om kredit vil dog kunne forekomme, især ved større arbejder på fast ejendom, men kreditten vil da som oftest være ydet af en kreditforening eller af forbrugerens bank og dermed være den erhvervsdrivende uvedkommende.

På baggrund af det anførte er det udvalgets opfattelse, at der ikke er behov for en nærmere lovregulering af forbrugertjenester ydet på kredit.

f. Forbrugerens misligholdelse af sin betalingsforpligtelse

Udvalget har ikke i det udarbejdede lovudkast medtaget regler om forbrugerens misligholdelse af sin betalingsforpligtelse. Regler herom er medtaget i §§ 45 ff i den svenske konsumenttjänstlag, i kap. 5 i det norske betænkningsudkast samt i §§ 2-21 ff i det finske betænkningsudkast. Udvalget finder imidlertid ikke, at der er noget påtrængende behov for at beskytte forbrugerne imod urimelige aftalevilkår på dette område. En væsentlig beskyttelse følger således allerede af, at den erhvervsdrivende ikke kan hæve aftalen, i det omfang arbejdet er udført, jf. princippet i købelovens § 28, stk. 2, ligesom renteloven yder forbrugeren beskyttelse imod, at den erhvervsdrivende beregner sig en urimelig høj rente ved forsinket betaling, jf. rentelovens § 7. Det er endvidere udvalgets opfattelse, at hensynet til de erhvervsdrivende i fornødent grad er varetaget gennem retsplejelovens almindelige regler om tvangsfuldbyrdelse af pengekrav samt gennem de almindelige ulovbestemte regler om den erhvervsdrivendes tilbageholdsret (retentionsret) i tilfælde, hvor den genstand, arbejdet vedrører, er overgivet i den erhvervsdrivendes varetægt. Vedrørende parternes retsstilling i tilfælde af, at den erhvervsdrivende gør brug af sin tilbageholdsret, henvises til pkt. 10 nedenfor.

9. Forbrugerens adgang til at træde tilbage fra aftalen

Ønsker bestilleren af en tjenesteydelse alligevel ikke, at arbejdet udføres eller færdiggøres, kan tjenesteyderen som altovervejende hovedregel ikke imod bestillerens protest kræve at få adgang til at opfylde in natura. Tjenesteyderen kan dog undtagelsesvist have en selvstændig interesse i, at arbejdet bliver udført, f.eks. hvis han har en sikkerheds- eller tilbageholdsret i den genstand, arbejdet angår, som vil kunne komme i fare, hvis arbejdet ikke udføres. Det er derfor antaget, at den nævnte hovedregel efter omstændighederne må modificeres, hvis dette er nødvendigt for at undgå, at tjenesteyderens retsstilling forringes.

Er der indgået en bindende aftale om udførelse af en tjenesteydelse, og ønsker bestilleren herefter alligevel ikke arbejdet udført eller færdiggjort, betragtes dette imidlertid i almindelighed som en *uberettiget annullation* af aftalen, som berettiger tjenesteyderen til i økonomisk henseende at kræve sig stillet, som om aftalen var blevet behørigt opfyldt (positiv opfyldelsesinteresse). Tjenesteyderen kan i så fald kræve det forudsatte vederlag betalt med fradrag af de besparelser, som han opnår ved ikke at skulle udføre eller færdiggøre arbejdet. Det antages dog, at der fra vederlaget skal fratrækkes ikke alene sparede udgifter vedrørende det annullerede arbejde, men også indtægter ved andet arbejde, som tjenesteyderen bliver i stand til at påtage sig på grund af sin frigjorte kapacitet, i hvert fald hvis den erhvervsdrivende faktisk har haft en sådan indtjening.

Bestilleren antages dog under særlige omstændigheder at have mulighed for at træde helt eller delvist tilbage fra aftalen uden at have pligt til at betale erstatning i form af positiv opfyldelsesinteresse. Bestilleren vil i så fald have en egentlig *afbestillingsret*.

Dansk rets regler om annullation og afbestilling støttes primært på almindelige retsgrundsætninger samt på nogle få spredte særlovbestemmelser. Problemstillingen er imidlertid ret udførligt omtalt i litteraturen. Der kan i den forbindelse navnlig henvises til Gomard, Almene emner, 1. hæfte, Naturalopfyldelse (1971) s. 23 ff, Lyngsø, Afbestillingsret (1971), s. 267 ff, 315 ff og 390 ff, Hørlyck, Entreprise- og licitationsbetingelser, 3. udg., s. 102 ff.

Spørgsmålet om, hvornår der må antages at tilkomme bestilleren en egentlig afbestillingsret, har i den forbindelse givet anledning til en del tvivl. Afbestilling kan således næppe i almindelighed finde sted, blot fordi ydelsen på grund af ændringer i bestillerens forhold har mistet interessen for ham, men der må efter omstændighederne antages at gælde undtagelser herfra, jf. Hørlyck, anf. st. s. 106, Gomard, anf. st. s. 25-26 og U 1940.530, hvor bestilling af ophold i et sommerpensionat kunne afbestilles uden erstatningspligt, da afbestillingen skete med passende varsel (18 dage) og af fyldestgørende grund (indlæggelse på hospital).

Lyngsø antager, jf. Afbestillingsret, s. 184 ff, at bestilleren kan træde tilbage fra aftalen helt ansvarsfrit, hvis det på grund af en hændelig begivenhed er blevet umuligt eller særligt byrdefuldt for ham at bidrage til kontraktens opfyldelse, f.eks. fordi

det er blevet umuligt eller særligt byrdefuldt at stille den genstand eller ejendom, arbejdet vedrører, til disposition for tjenesteyderen med henblik på arbejdets udførelse. Denne opfattelse, som bl.a. støttes på en analogi fra sølovens §§ 131, 185 og 187 vedrørende gods- og passagertransport, har dog ingen sikker støtte i retspraksis og er endvidere omstridt, idet andre forfattere helt afviser afbestillingsret i sådanne situationer eller, hvis en sådan anerkendes, går ind for, at bestilleren skal betale de udgifter, som aftalen har påført den erhvervsdrivende (den negative kontraktsinteresse).

Ses på forholdene *i praksis,* vil den erhvervsdrivende formentlig normalt kræve sine eventuelle udgifter i anledning af aftalen betalt, hvorimod det inden for en lang række brancher i dag næppe er sædvanligt at afkræve den, som fortryder en bestilling, et beløb svarende til den mistede fortjeneste, dvs. at bestilleren i disse tilfælde må siges sædvanemæssigt at have en egentlig afbestillingsret. Det anførte gælder dog ikke for større arbejder især på fast ejendom, hvor en afbestilling kan få alvorlige konsekvenser for en virksomhed, hvis denne har indrettet sin produktion i en længere periode på den bestilte ydelse.

Den gældende nordiske lovgivning om *køb* indeholder ingen regler om afbestillingsret for køberen, heller ikke for køberen i forbrugerkøb. For så vidt angår bestillingskøb har købelovudvalget tidligere overvejet en regel, som efter omstændighederne ville kunne føre til en begrænsning i sælgerens ret til at kræve positiv opfyldelsesinteresse, jf. § 37 i købelovudvalgets 1975-udkast til ny købelov (optrykt som bilag 5 i betænkning nr. 845/1978 om forbrugerkøb). I det danske udkast til ny købelov i den nordiske betænkning 1984:5 om nordiska köpslagar er imidlertid ikke medtaget en tilsvarende bestemmelse. Der er således i dette lovudkast alene medtaget en bestemmelse om, at køberen efter omstændighederne kan kræve, at sælgeren indstiller tilvirkningen med henblik på at begrænse køberens tab mest muligt, jf. udkastets § 58, stk. 2.

Spørgsmålet om en ret for forbrugere især i køb til at træde helt tilbage fra aftalen i en vis kortere tid efter aftalens indgåelse *(fortrydelsesret)* har været overvejet af flere udvalg, jf. betænkning nr. 585/1970 vedrørende fortrydelsesret ved uanmodet henvendelse på bopæl m.v., forbrugerkommissionens betænkning III (nr. 738/1975) s. 28-33 og betænkning nr. 839/ 1978 om køb på kredit s. 37-38. Overvejelserne har dog alene ført til, at der er indført regler om fortrydelsesret for så vidt angår visse forbrugeraftaler, herunder i en række tilfælde, hvor aftalen er indgået uden for den erhvervsdrivendes faste forretningssted, jf. lov nr. 139 af 29. marts 1978 om visse forbrugeraftaler, kap. 3. Disse regler finder ikke anvendelse på "enkeltstående" tjenesteydelser, men - foruden på køb- kun på aftaler om en løbende forpligtelse for den erhvervsdrivende til mod vederlag at udføre visse tjenesteydelser herunder vedligeholdelse af løsøre og fast ejendom. For så vidt angår sådanne abonnementskontrakter, indeholder loven tillige regler om en ufravigelig opsigelsesret for forbrugeren, jf. lovens § 14. Denne opsigelsesret, som gælder, uanset hvor aftalen er indgået, er omtalt nærmere nedenfor.

Spørgsmålet om at give private en tilbagetrædelsesret i en vis kortere periode efter

indgåelsen af en aftale om køb af fast ejendom eller om opførelse af en bygning har været overvejet af det foran i pkt. 1 b omtalte udvalg om forbrugerbeskyttelse ved erhvervelse af fast ejendom, og dette udvalg har samtidig med færdiggørelsen af nærværende betænkning afgivet en delbetænkning herom, se bet. nr. 1110/1987 om tilbagetrædelsesret ved aftaler om køb af fast ejendom og opførelse af bygning.

I den *svenske* konsumenttjänstlag samt i det *norske* og *finske* betænkningsudkast til lov om forbrugertjenester er medtaget regler om en egentlig afbestillingsret for forbrugeren, jf. §§ 42-44 i den svenske lov, §§ 2-8 til 2-10 i det norske lovudkast og §§ 1-9 og 10 i det finske lovudkast. Reglerne, som indholdsmæssigt i det væsentlige er overensstemmende, går ud på, at forbrugeren kan tilbagekalde sin bestilling eller, hvis udførelsen af arbejdet er påbegyndt, forlange, at den erhvervsdrivende indstiller arbejdet. Den erhvervsdrivende har i så fald krav på betaling for den del af arbejdet, som allerede er udført, eller som det er nødvendigt at udføre uanset afbestillingen. Den erhvervsdrivende kan derudover kræve erstatning for afholdte udgifter vedrørende det afbestilte arbejde og for tab som følge af, at han har undladt at påtage sig andet arbejde eller i øvrigt har handlet i tillid til aftalen. Forbrugeren kan dog i forbindelse med afbestillingen aldrig tilpligtes at betale et beløb, som overstiger prisen for det aftalte arbejde. Må forbrugerens mulighed for at medvirke til eller udnytte det aftalte arbejde anses for udelukket som følge af genstandens hændelige undergang eller beskadigelse, offentlige myndigheders foranstaltninger eller lignende forhold, som forbrugeren ikke kunne have taget i betragtning ved aftalens indgåelse, kan den erhvervsdrivende efter reglerne alene kræve betaling for arbejde, som allerede er udført, eller som det er nødvendigt at udføre uanset afbestillingen.

Udgangspunktet efter reglerne er således, at den erhvervsdrivendes erstatningskrav skal opgøres efter reglerne om negativ kontraktsinteresse, idet den erhvervsdrivende i den forbindelse tillige kan kræve erstatning for tab af fortjeneste som følge af, at han i tillid til den indgåede kontrakt har undladt at påtage sig andet arbejde. Efter det finske lovudkast kan den erhvervsdrivende dog alene kræve en rimelig godtgørelse i den anledning. Skyldes afbestillingen en "force majeure" - lignende omstændighed på forbrugerens side, fører reglerne imidlertid til, at forbrugeren kan afbestille arbejdet uden at være forpligtet til at betale erstatning svarende til den negative kontraktsinteresse. Forbrugeren kan i så fald højst tilpligtes at betale vederlag for arbejde, som faktisk er udført.

Såvel den svenske lov som det finske og norske lovudkast åbner mulighed for at fravige reglerne om erstatningsopgørelsen gennem en særlig aftale om betaling af en normalerstatning i tilfælde af afbestilling, idet det dog samtidig er bestemt, at en aftale herom kan tilsidesættes, hvis den fraviger lovens opgørelsesregler på en for forbrugeren urimelig måde.

Er den genstand, arbejdet angår, overgivet til den erhvervsdrivende, er der i den svenske lov samt i det norske lovudkast medtaget regler om, at den erhvervsdrivende kan udføre arbejdet uanset forbrugerens afbestilling, såfremt dette er nødvendigt af hensyn til den erhvervsdrivendes tilbageholdsret over genstanden.

Efter *udvalgets* opfattelse er der et større behov for at kunne træde tilbage fra en bestilling ved tjenesteydelser end ved det typiske køb, idet det ved tjenesteydelser drejer sig om at hindre, at en ydelse, som endnu ikke eksisterer, kommer til udførelse. Udvalget finder derfor, at en lov om forbrugertjenester også bør indeholde nærmere regler om forbrugerens adgang til at træde tilbage fra aftalen, se lovudkastets *kap. 8* (§§ 36-37).

Forbrugerens ønske om at træde tilbage fra aftalen kan være begrundet i mange forhold. Det kan f.eks. være, at han ikke længere har brug for arbejdet, at han alligevel ikke har råd til at lade arbejdet udføre eller færdiggøre, eller at han ikke længere tror, at den erhvervsdrivende er den rette til at udføre eller færdiggøre arbejdet. Hvad det sidstnævnte forhold angår, er det således uheldigt, såfremt der ikke består det fornødne tillidsforhold mellem parterne, da arbejdet jo skal udføres på forbrugerens ejendom og ikke sjældent under omstændigheder, som forudsætter en nær personlig kontakt mellem parterne.

For så vidt angår hensynet til den erhvervsdrivende, er dennes interesse i aftalens opfyldelse som hovedregel primært forbundet med ønsket om at opnå en fortjeneste, hvorimod den erhvervsdrivende normalt ikke har en selvstændig interesse i, at arbejdet bliver udført.

Udføres eller færdiggøres arbejdet mod forbrugerens ønske, vil dette på den anden side let kunne medføre en unødvendig forøgelse af forbrugerens tab.

På baggrund af det anførte finder udvalget, at forbrugeren bør have en ubetinget ret til at kræve, at arbejdet ikke bliver udført eller færdiggjort, uden at forbrugeren i den forbindelse behøver at begrunde dette nærmere Det foreslås derfor i lovudkastets § *36*, at forbrugeren kan tilbagekalde sin bestilling eller, hvis udførelsen af arbejdet er påbegyndt, forlange, at den erhvervsdrivende indstiller arbejdet. Den foreslåede regel, som ikke bør kunne fraviges til skade for forbrugeren, er i det væsentlige i overensstemmelse med allerede gældende ret, jf. fremstillingen ovenfor. Det centrale spørgsmål bliver imidlertid herefter, i hvilket omfang forbrugeren bør kunne tilpligtes at betale erstatning til den erhvervsdrivende, jf. nedenfor.

Er den genstand, arbejdet angår, overgivet den erhvervsdrivende med henblik på arbejdets udførelse, har den erhvervsdrivende som omtalt nedenfor under pkt. 10 efter almindelige regler tilbageholdsret over genstanden, indtil forbrugeren har betalt hans krav i anledning af aftalen eller stillet sikkerhed herfor. Udvalget har i den forbindelse overvejet, hvorvidt der i lovudkastet bør medtages en regel om, at den erhvervsdrivende, selv om forbrugeren har forlangt arbejdet indstillet, dog kan fuldføre arbejdet, såfremt dette må anses for nødvendigt for at sikre hans tilbageholdsret. Da fuldførelse af arbejdet i reglen ikke vil være nødvendigt for, at genstanden kan tjene som tilstrækkelig sikkerhed for den erhvervsdrivendes krav, har udvalget imidlertid ikke fundet, at situationen er tilstrækkelig praktisk til, at der bør medtages en undtagelsesregel herom. Medtagelse af en sådan regel kan endvidere medføre en vis risiko for, at reglen vil blive misbrugt af den erhvervsdrivende.

Som redegjort for ovenfor er det i dag udgangspunktet efter den juridiske teori,

at forbrugeren, hvis han træder tilbage fra aftalen, er forpligtet til at betale erstatning i form af positiv opfyldelsesinteresse. Imidlertid er det som nævnt et spørgsmål, om der ikke i praksis i vidt omfang er kutyme for, at forbrugeren kan afbestille arbejdet mod blot at betale den erhvervsdrivende dennes positive udgifter. Medtages der i lovudkastet en regel om, at forbrugeren har adgang til at afbestille arbejdet mod betaling af den negative kontraktsinteresse, ville dette således svare **til,** hvad der formentlig allerede er kutyme for inden for en lang række brancher. For denne løsning taler også, at tilsvarende regler i vidt omfang gælder inden for transportretten, og at man i de øvrige nordiske lande er gået ind for, at der bør tilkomme forbrugeren en egentlig afbestillingsret.

Er der tale om et større arbejde, vil en afbestillingsret for forbrugeren imidlertid kunne medføre alvorlige problemer, hvis den erhvervsdrivende har indstillet sin produktion i en lang periode på arbejdet. Den erhvervsdrivende er især ved større byggearbejder nødsaget til at planlægge for lang tid fremover for at kunne disponere sin tid rigtigt. I sådanne tilfælde vil en afbestillingsret for forbrugeren ikke blot kunne være tabgivende, men vil også kunne være meget forstyrrende for den erhvervsdrivende, hvilket i sig selv kan tale for at give den erhvervsdrivende krav på erstatning af den tabte fortjeneste, idet dette i nogen grad må formodes at kunne modvirke ubegrundede kontraktsophævelser.

På baggrund af det anførte har udvalget overvejet, hvorvidt det kunne være en løsning at give den erhvervsdrivende krav på positiv opfyldelsesinteresse, hvis forbrugeren træder tilbage fra en aftale vedrørende et større arbejde på fast ejendom, mens der for andre arbejders vedkommende gives forbrugeren en egentlig afbestillingsret. Som redegjort for foran under pkt. 1 b har udvalget imidlertid ikke fundet det muligt at opstille et egnet kriterium for, hvordan man på hensigtsmæssig måde kan sondre mellem større og mindre arbejder på fast ejendom.

Udvalget har derfor opgivet at opstille en sådan sondring og har i stedet valgt at udforme reglerne om forbrugerens tilbagetræden fra aftalen under hensyn til, at reglerne også skal gælde ved større arbejder på fast ejendom.

Udgangspunktet efter de foreslåede regler er herefter, at den erhvervsdrivende bevarer sin ret til at kræve positiv opfyldelsesinteresse, jf. *§ 37, stk. 2, 1. pkt.*, sammenholdt med *§ 37, stk. 1.* Den erhvervsdrivende bør dog i den forbindelse have pligt til at forsøge at skaffe sig et erstatningsarbejde, ligesom den erhvervsdrivende bør have bevisbyrden herfor, såfremt han vil gøre gældende, at han ikke har haft mulighed for at opnå en tilsvarende fortjeneste ved udførelse af arbejde for andre. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til § 37, stk. 2, 1. pkt.

Udvalget finder dernæst, at udgangspunktet om, at den erhvervsdrivende har krav på positiv opfyldelsesinteresse, bør fraviges i en række tilfælde, hvor forbrugeren har en særlig grund til at træde tilbage fra aftalen. Som anført ovenfor kan det således heller ikke efter retsstillingen i dag afvises, at bestilleren under særlige omstændigheder har en egentlig afbestillingsret. Det foreslås på denne baggrund i *§ 37, stk. 2, 2. pkt., litra 1-3,* at give forbrugeren en egentlig afbestillingsret i følgende tilfælde:

1° Hvis forbrugerens tilbagetræden sker som følge af den erhvervsdrivendes underretning om forhold som nævnt i § 5, stk. 1, § 7, stk. 2, § 8, § 10, stk. 3, eller § 32, stk. 1, jf. *litra 1.* Den erhvervsdrivende har efter de opregnede bestemmelser en pligt til at underrette forbrugeren og indhente forholdsordre, hvis der viser sig at foreligge væsentligt ændrede forudsætninger for arbejdets udførelse. Den erhvervsdrivende kan i den forbindelse ligefrem have en pligt til at fraråde arbejdets udførelse, jf. § 7, stk. 2, men der kan også være tale om, at arbejdet viser sig at tage længere tid, at have et væsentlig større omfang eller at blive væsentlig dyrere end først antaget. Forbrugeren kan derfor i sådanne tilfælde have en rimelig grund til at træde tilbage fra aftalen, og en tilbagetræden kan endda vise sig at være den mest hensigtsmæssige disposition, som forbrugeren kan foretage sig i den konkrete situation. Reale grunde taler derfor med betydelig vægt for i disse tilfælde at give forbrugeren en egentlig afbestillingsret, også selv om der er tale om et større byggearbejde.

2° Hvis forbrugerens tilbagetræden sker som følge af forhold, som forbrugeren ikke burde have taget i betragtning ved aftalens indgåelse, såsom genstandens hændelige undergang eller beskadigelse, offentlige myndigheders foranstaltninger, væsentlige økonomiske vanskeligheder som følge af sygdom eller arbejdsløshed eller lignende undskyldelige forhold, jf. *litra 2.* Indtræder der omstændigheder som de nævnte, må der normalt kunne forventes forståelse for, at forbrugeren er i en vanskelig situation, og almindelige rimelighedsbetragtninger taler derfor for at indrømme forbrugeren en egentlig afbestillingsret.

3° Hvis forbrugerens tilbagetræden sker som følge af den erhvervsdrivendes manglende overholdelse af aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at forholdet ikke skyldes forsømmelse, jf. *litra 3.* I sådanne tilfælde vil der normalt foreligge et så alvorligt tillidsbrud fra den erhvervsdrivendes side, at det bør bevirke, at forbrugeren får ret til at afbestille arbejdet uden at have pligt til at erstatte den positive opfyldelsesinteresse.

Træder forbrugeren tilbage fra aftalen på grund af omstændigheder som nævnt i litra 1-3, kan den erhvervsdrivende kræve betaling af den negative kontraktsinteresse beregnet efter reglen i *§ 37, stk. 1,* Den erhvervsdrivende kan herefter kræve vederlag for arbejde, som allerede er udført, eller som det er nødvendigt at udføre uanset forbrugerens tilbagetræden. Den erhvervsdrivende kan endvidere kræve erstatning for udgifter vedrørende det ikke-udførte arbejde. Den erhvervsdrivende kan derimod ikke kræve erstatning for tab af avance, da reglen i § 37, stk. 2, 1. pkt., tilsigter at gøre udtømmende op med den erhvervsdrivendes adgang til at kræve erstatning for tabt fortjeneste, herunder som følge af, at den erhvervsdrivende i tillid til aftalen har sagt nej til andre bestillinger. Vedrørende den nærmere opgørelse af den erhvervsdrivendes betalingskrav henvises til bemærkningerne nedenfor til § 37, stk. 1.

Hindres den, der skal præstere en ydelse, i at præstere ydelsen på grund af umulighed og force majeure, kan den pågældende normalt ansvarsfrit undlade at opfylde aftalen, jf. princippet i købelovens § 24. Det kunne derfor overvejes at give den, som

af tilsvarende grunde hindres i at modtage ydelsen, samme ret til ansvarsfrit at træde tilbage fra kontrakten, jf. herved sølovens § 131, stk. 2, 1. pkt., og § 187. Dette ville i givet fald indebære, at forbrugeren end ikke skulle have pligt til at erstatte den erhvervsdrivende den negative kontraktsinteresse, hvis forbrugerens tilbagetræden er sket som følge af forhold som nævnt i § 37, stk. 2, litra 2. Udvalget har dog ikke stillet forslag herom, da udvalget ikke har fundet det rimeligt i almindelighed at lade den erhvervsdrivende bære hele risikoen for force majeure på forbrugerens side. Skyldes forbrugerens tilbagetræden fra aftalen genstandens hændelige undergang eller beskadigelse, og har dette forhold samtidig bevirket, at det udførte arbejde er blevet værdiløst for forbrugeren, vil § 37 sammenholdt med § 9 om risikoens overgang imidlertid normalt føre til, at forbrugeren kan træde tilbage fra aftalen uden at være pligtig at betale noget beløb til den erhvervsdrivende.

Fører almindelige regler om aftalers ugyldighed til, at forbrugeren kan træde tilbage fra aftalen, er forbrugeren endvidere normalt kun forpligtet til at betale den negative kontraktsinteresse, såfremt der foreligger det fornødne ansvarsgrundlag. De foreslåede regler hindrer derfor ikke, at forbrugeren fortsat kan have en interesse i at påberåbe sig f.eks. aftalelovens § 36 eller forudsætningslæren med henblik på at få aftalen kendt helt eller delvist ugyldig.

Det vil undtagelsesvis kunne forekomme, at en erstatning efter stk. 1 og stk. 2, 1. pkt., vil kunne føre til et højere beløb end det, der ville være prisen for hele det aftalte arbejde. En sådan konsekvens af, at forbrugeren udnytter sin ret til at træde tilbage fra aftalen, forekommer imidlertid ikke rimelig. Det foreslås derfor i *§ 37, stk. 3*, at forbrugerens samlede forpligtelse efter stk. 1 og 2 ikke kan overstige prisen for det aftalte arbejde.

Udvalget har overvejet, hvorvidt der bør være en vis adgang til at fravige reglerne om erstatningsopgørelsen gennem en særlig aftale om, hvilken erstatning der skal betales i tilfælde af, at forbrugeren træder tilbage fra aftalen. Mens aftaler om en normalerstatning ("afbestillingsgebyr") er ret hyppigt forekommende ved f.eks. rejsebureau- og transportaftaler, er dette næppe tilfældet ved aftaler om udførelse af arbejde på løsøre og fast ejendom. Udvalget har derfor ikke fundet tilstrækkeligt behov for at medtage en særregel herom. Selv om reglerne efter forslaget ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren, er dette dog ikke til hinder for, at en forhåndsaftale om betaling af en normalerstatning er gyldig, sålænge den aftalte betaling ikke overstiger det beløb, som den erhvervsdrivende ville kunne forlange efter de foreslåede regler. Der er således intet til hinder for *at fravige reglerne til gunst for forbrugeren*, hvilket vil kunne ske såvel ved aftale som ved kutyme. Godtgøres det, at der inden for en branche er en fast sædvane for at indrømme kunderne ret til afbestilling, eventuelt mod betaling af et mindre afbestillingsgebyr, må forbrugeren således uanset reglerne i § 37 kunne påberåbe sig en sådan kutyme.

Er der tale om en *abonnementskontrakt* vedrørende vedligeholdelse af løsøre eller fast ejendom, f.eks. en kontrakt vedrørende sanitet- gas- eller elservice, følger det af § 14 i lov om visse forbrugeraftaler, at forbrugeren, når der er gået 9 måneder efter

aftalens indgåelse, har en ubetinget ret til at opsige kontrakten med 3 måneders varsel til udgangen af en måned. Forslaget til lov om visse forbrugeraftaler gav i sin tid anledning til en del diskussion i folketinget, og udvalget har derfor overvejet, hvorvidt man som konsekvens heraf bør sige, at loven herefter har gjort endeligt op med forbrugerens adgang til at afbryde en løbende abonnementskontrakt. Udvalget finder dog ikke, at der er nogen rimelig begrundelse for at undtage løbende abonnementskontrakter fra reglerne om forbrugerens tilbagetræden fra aftalen. Disse regler adskiller sig iøvrigt væsentligt fra regler om opsigelse, hvorefter forbrugeren med et bestemt varsel ansvarsfrit kan kræve sig løst fra kontrakten. Udvalgets lovudkast overflødiggør således ikke opsigelsesreglerne i lov om visse forbrugsaftaler, idet forbrugeren ved at benytte disse regler undgår et eventuelt krav om at skulle betale erstatning til den erhvervsdrivende.

10. Forbrugerens manglende afhentning af den genstand, arbejdet vedrører

Er den genstand, arbejdet vedrører, overgivet den erhvervsdrivende med henblik på arbejdets udførelse, kan den erhvervsdrivende komme ud for at skulle opbevare genstanden i længere tid, end han havde påregnet, enten fordi han som følge af forbrugerens manglende betaling af vederlaget udøver tilbageholdsret over genstanden, eller fordi forbrugeren undlader at afhente den.

Den erhvervsdrivendes adgang til at udøve *tilbageholdsret* over genstanden er ikke lovreguleret, men det er i teori og praksis fast antaget, at den, der mod vederlag skal udføre et arbejde på en genstand, som han har fået overgivet i sin varetægt, kan betinge genstandens tilbagegivelse til bestilleren af, at han får betaling for sit arbejde. Det er dog herved forudsat, at tjenesteyderen ikke på forhånd har givet afkald på at udøve tilbageholdsret og heller ikke har givet tilsagn om at ville udføre arbejdet på kredit. Tjenesteyderen kan udøve tilbageholdsret, også selv om der er tvist mellem parterne om vederlagskravet, men stilles der behørig sikkerhed for tjenesteyderens krav, kan denne dog ikke nægte at udlevere genstanden. Det er endvidere den overvejende opfattelse, at den, der udøver tilbageholdsret, opnår prioritetsbeskyttelse mod skyldnerens kreditorer og aftaleerhververe allerede fra tilbageholsrettens etablering, men den pågældende kan dog ikke søge sig fyldestgjort i genstanden, førend han har erhvervet et eksekutionsgrundlag, typisk en dom over skyldneren, og herefter har foretaget udlæg i genstanden.

De regler vedrørende udøvelse af tilbageholdsret, som er udviklet gennem retspraksis, giver således den erhvervsdrivende et udmærket pressionsmiddel over for bestilleren af arbejdet, ligesom reglerne sikrer den erhvervsdrivende en fortrinsret til at søge sig fyldestgjort i genstanden, såfremt han foretager retsforfølgning for sit krav.

Er forholdet imidlertid det, at *bestilleren blot undlader at aßiente den indleverede genstand,* er det i praksis ofte et problem, hvor længe den erhvervsdrivende er forpligtet til at drage omsorg for denne. Det er således almindeligt antaget, at den erhvervsdrivende har pligt til at drage omsorg for genstanden for bestillerens regning, indtil den afhentes, medmindre genstandens opbevaring vil være forbundet med uforholdsmæssigt store omkostninger eller vil medføre en væsentlig værdiforringelse. Er dette tilfældet, har den erhvervsdrivende pligt til at undgå unødvendigt tab for bestilleren ved at sælge eller bortskaffe genstanden, jf. U 1949.1038. Den erhvervsdrivende vil endvidere i almindelighed kunne skride til salg, når der er grund til at befrygte, at genstandens værdi ikke mere giver sikkerhed for vederlaget for yderligere opbevaring, jf. U 1936. 38 H, som godkendte et flyttefirmas salg af opmagasinerede møbler i et tilfælde, hvor der var gået næsten 2 år siden opmagasineringen, og hvor møbelfirmaet ikke havde kendskab til kundens adresse.

En række brancher har i den forbindelse gjort opmærksom på, at det er et stigende problem, at effekter indleveret til reparation ikke afhentes. Butikshandelens Fællesråd har således i en henvendelse til justitsministeriet redegjort for, at problemet med de uafhentede reparationer kendes inden for automobilbranchen, radio- og TV-branchen, guld- og sølvvarebranchen, cykel- og sportsbrancherne, isenkrambranchen og møbelbranchen. I henvendelsen anføres, at de erhvervsdrivende naturligvis ikke kan opbevare de reparerede, men ikke afhentede genstande i ubegrænset tid, hvorfor det ville være en stor lettelse, hvis der i dansk ret blev indført en lovgivning svarende til den, der findes i de øvrige nordiske lande vedrørende håndværkeres ret til at sælge uafhentede genstande. Det henstilles derfor i henvendelsen, at justitsministeren foranlediger udarbejdet et lovforslag herom. Henvendelsen fra Buktikshandelens Fællesråd er af justitsministeriet blevet videresendt til udvalget, således at de problemstillinger, som der redegøres for i denne, kan indgå i udvalgets overvejelser.

Problemet med uafhentede genstande kendes især også inden for de brancher, som har med behandling af beklædningsgenstande at gøre, f.eks. vaskeri- og renseribranchen.

I de *øvrige nordiske lande* blev der i begyndelsen af 50erne vedtaget i det væsentlige overensstemmende love om ret for håndværkere til at sælge genstande, der ikke afhentes. Efter disse love har en håndværker, som har holdt den genstand, arbejdet vedrører, tilbage til sikkerhed for sit krav, ret til at sælge genstanden for bestillerens regning eller til at bortskaffe den, hvis den er uden salgsværdi, når der er gået 6 måneder efter arbejdets færdiggørelse og efter, at vederlaget forfaldt til betaling. Ejeren skal dog være rykket for betalingen to måneder før salget eller bortskaffelsen med tilkendegivelse om, hvad der vil ske med genstanden, hvis vederlaget ikke betales. Verserer der retssag mellem parterne vedrørende deres mellemværende, indebærer dette, at den erhvervsdrivendes salgs- eller bortskaffelsesret suspenderes. Salg af genstanden skal ske på offentlig auktion, medmindre det er åbenbart, at udgifterne herved ikke kan dækkes af auktionsbudet. Er dette tilfældet, er håndværkeren berettiget til i stedet at sælge genstanden bedst muligt under hånden. Det samme gælder efter

den norske lov, såfremt underhåndssalg må antages at kunne indbringe mere end salg på auktion, idet det dog i givet fald er en forudsætning, at politimesteren har samtykket i, at denne salgsform kan anvendes. Skal genstanden sælges på auktion, skal der så vidt muligt gives meddelelse om tid og sted for auktionens afholdelse til bestilleren samt til andre rettighedshavere over genstanden, som håndværkeren er bekendt med. Overstiger auktions- eller salgsprovenuet håndværkerens krav, har håndværkeren pligt til at afregne det overskydende beløb til rette vedkommende.

Samtidig med at man har overvejet at gennemføre særlige regler for forbrugertjenester, har man i justitsministerierne i Sverige, Norge og Finland tillige overvejet en revision af de nævnte regler om håndværkeres salgsret. Denne problemstilling har derfor også været drøftet på nogle af de nordiske møder, der som omtalt foran i kapitel 1, pkt. 3, har været afholdt vedrørende forbrugertjenester.

Der er herefter i *Sverige* blevet gennemført en ny lov om "näringsidkares rätt at sälja saker, som inte har hämtats", som trådte i kraft den 1. juli 1986, og som har afløst den tidligere lov om håndværkeres salgsret. Den nye lov gælder ligesom den tidligere lov såvel i som uden for forbrugerforhold, men anvendelsesområdet for den nye lov er videre, idet den omfatter alle tilfælde, hvor der er sket overgivelse af en genstand til en erhvervsdrivende med henblik på undersøgelse af genstanden, udførelse af arbejde eller forvaring. Det er endvidere i loven bestemt, at den i forbrugerforhold ikke kan fraviges til skade for forbrugeren. Loven er medtaget nedenfor som bilag 9.

Efter den nye lov kan salg ske, når der er gået 3 måneder efter, at den erhvervsdrivende efter arbejdets færdiggørelse har anmodet bestilleren om at afhente genstanden med tilkendegivelse om, hvad der vil ske med genstanden, hvis afhentning ikke sker. Har den erhvervsdrivende et krav på bestilleren, skal det i tilkendegivelsen tillige være angivet, hvilket beløb bestilleren skal betale for at få genstanden udleveret. Er der gået et år siden arbejdets færdiggørelse, kan den erhvervsdrivende, hvis der er tale om en genstand, hvis værdi i handel og vandel åbenbart er mindre end "1/100 av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring" (ca. 250 kr.), sælge genstanden uden først at have rettet henvendelse til bestilleren. Salgsretten suspenderes ikke alene, hvis der verserer sag for domstolene angående parternes mellemværende, men også hvis en sådan tvist er under behandling i et klagenævn eller for en voldgiftsret. Dernæst er adgangen til at foretage underhåndssalg blevet udvidet, idet den erhvervsdrivende kan vælge mellem denne salgsform og offentlig auktion, blot salget sker under behørig varetagelse af bestillerens interesser. Er betingelserne for at kunne sælge genstanden til stede samtidig med, at det er åbenbart, at genstanden savner salgsværdi, er den erhvervsdrivende i stedet berettiget til at bortskaffe genstanden. Har den erhvervsdrivende et krav på bestilleren i anledning af den indgåede aftale, er den erhvervsdrivende berettiget til at søge sig fyldestgjort for sit krav i det beløb, som kommer ind ved et salg. Har den erhvervsdrivende solgt eller bortskaffet genstanden uden forinden at have rettet henvendelse til bestilleren, kan han ikke i øvrigt gøre noget krav gældende imod denne. Fremkommer der ved et salg et overskydende

beløb, skal dette uden ubegrundet ophold betales til bestilleren. Dette gælder dog ikke, hvis det overskydende beløb er mindre end 50 sv.kr., eller hvis genstanden er solgt i medfør af den ovenfor nævnte 1-årsregel, og den erhvervsdrivende ikke er bekendt med, hvordan han kan komme i forbindelse med bestilleren.

I den *svenske lov om forbrugertjenester* samt i de *norske og finske betænknings-udkast* er der medtaget regler om den erhvervsdrivendes tilbageholdsret, hvorimod der med hensyn til den erhvervsdrivendes ret til at sælge ikke afhentede genstande blot er henvist til de ovennævnte generelle love vedrørende den erhvervsdrivendes salgsret, jf. §§ 49-50 i den svenske lov, § 5-5 i det norske lovudkast og § 2-23 i det finske lovudkast.

Findes det ønskeligt at indføre en almindelig adgang til at sælge genstande, som ikke afhentes, er det *udvalgets opfattelse,* at der i givet fald som i de øvrige nordiske lande bør gennemføres en generel lov herom gældende såvel i som uden for forbrugerforhold. Da udvalget efter sit kommissorium alene har til opgave at overveje retsstillingen i forbrugerforhold, ligger det uden for udvalgets kommissorium at stille forslag om en sådan lovregulering, men som det er fremgået af fremstillingen ovenfor har udvalget uanset dette haft anledning til at drøfte problemstillingen.

Den overvejende opfattelse i udvalget har i den forbindelse været, at tjenesteyderens besiddelse af genstanden næppe i sig selv er tilstrækkelig begrundelse for, at der bør gives han en særlig let fyldestgørelsesadgang set i forhold til det almindelige processuelle fuldbyrdelsessystem. Opmærksomheden henledes samtidig på, at det i givet fald ikke vil være uden vanskeligheder at opstille de fornødne retlige garantier for, at ikke alene hensynet til tjenesteyderen, men også hensynet til ejeren og andre, som har rettigheder over genstanden, bliver tilgodeset på behørig måde. Ønskes tjenesteyderen f .eks. tillagt en ret til at sælge genstanden ved underhåndssalg, må det således tages i betragtning, at tjenesteyderen ikke har nogen særlig tilskyndelse til at forsøge at opnå en pris, der er højere end hans eget tilgodehavende, og er tingen først forsvundet ud i omsætningen, kan det være umuligt for ejeren at dokumentere, at tingen var mere værd end den faktisk opnåede pris.

Gives der den erhvervsdrivende en ret til at sælge genstanden uden først at have opnået dom for sit krav, vil dette endvidere betyde, at det i tilfælde af, at kravet er omtvistet, bliver bestilleren, som må anlægge sag mod tjenesteyderen. Det må derfor i givet fald også indgå i overvejelserne, om det er rimeligt på denne måde at fravige det almindelige fuldbyrdelsessystem, hvorefter procesbyrden påhviler den, som vil gøre et krav gældende.

Betænkelighederne ved at fravige det almindelige fuldbyrdelsessystem gør sig især gældende, hvor genstanden har en ikke ubetydelig salgsværdi. Omvendt er behovet for i disse tilfælde at fravige de almindelige regler næppe særligt stort, da det her vil være hovedreglen, at genstanden bliver afhentet, og hvis dette ikke sker, at tjenesteyderen da har eller let kan skaffe sig kendskab til bestillerens navn og adresse, hvorfor det normalt ikke kan anses for specielt byrdefuldt at henvise tjenesteyderen til via et sagsanlæg mod bestilleren at opnå det fornødne eksekutionsgrundlag.

Repræsenterer den indleverede genstand på den anden side ikke nogen værdi af betydning, hvilket især vil kunne forekomme i forbrugerforhold, er der en større risiko for, at bestilleren glemmer eller opgiver at hente genstande. Samtidig vil det i sådanne tilfælde normalt ikke kunne betale sig for tjenesteyderen at foretage retsforfølgning for sit krav med henblik på at gøre udlæg i genstanden. Tjenesteyderen vil tilmed ikke sjældent være uden kendskab til bestillerens navn og adresse. Afhentes genstanden ikke, kommer tjenesteyderen således i disse tilfælde let i en vanskelig situation som følge af, at der ikke findes regler om, hvorledes han kan komme af med genstanden på en rimelig måde og inden for en overskuelig tid. Det er derfor forståeligt, at der inden for en række brancher gøres brug af standardvilkår, ifølge hvilke tjenesteyderen forbeholder sig ret til at bortsælge genstanden, såfremt denne ikke er afhentet inden en vis frist, men denne frist er på den anden side ofte fastsat til et urimeligt kort tidsrum, ligesom der ofte ikke er sikkerhed for, at salget sker på betryggende måde og under fornøden varetagelse af bestillerens interesser.

På baggrund af det oven for anførte har udvalget fundet, at der er behov for i lovudkastet at medtage regler om parternes indbyrdes retsstilling, såfremt en indleveret genstand ikke afhentes, jf. lovudkastets *kapitel9 vedrørende ikke-afhentede genstande*. Der foreslås i kapitlet medtaget regler om den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt i relation til uafhentede genstande, jf. *§ 38, stk. 1,* om *pligt* for den erhvervsdrivende til at sælge genstanden bedst muligt eller om fornødent at bortskaffe den, hvis genstandens opbevaring vil være forbundet med uforholdsmæssig store omkostninger eller vil medføre en væsentlig værdiforringelse, jf. *§ 38, stk. 2,* om en særlig *ret* for den erhvervsdrivende til under visse nærmere betingelser at sælge eller om fornødent bortskaffe uafhentede genstande af mindre værdi, jf. *§ 39,* samt om *forbud* mod, at den erhvervsdrivende ved forudgående aftale betinger sig en videregående adgang til at sælge eller bortskaffe genstanden, jf. *§ 40.*

Genstande af mindre værdi foreslås i den forbindelse afgrænset som genstande, hvis handelsværdi ikke overstiger 1.000 kr., jf. § 39, stk. 1, *litra 1,* idet det samtidig foreslås, at justitsministeren skal kunne ændre denne beløbsangivelse i det omfang, det betinges af prisudviklingen, jf. § 39, *stk. 4.* Det bemærkes, at en tilsvarende værdigrænse findes i kreditkøbslovens § 17, hvorefter der ikke kan tages ejendomsforbehold i en genstand, hvis kreditkøbsprisen ikke overstiger 1.000 kr.

Overstiger genstandens handelsværdi 1.000 kr., vil det normalt kunne betale sig for den erhvervsdrivende at foretage retsforfølgning for sit krav med henblik på at foretage udlæg i genstanden. Udvalget finder derfor, at den erhvervsdrivendes interesser her i fornødent grad er varetaget gennem det almindelige fuldbyrdelsessystem i forening med de ovenfor omtalte regler om den erhvervsdrivendes adgang til at udøve tilbageholdsret over genstanden.

Den erhvervsdrivendes adgang til at udøve tilbageholdsret for sit vederlagskrav tilsigtes ikke ændret af udvalgets lovudkast, og udvalget har derfor ikke fundet behov for i lovudkastet at medtage nærmere regler herom. Den i § 39 foreslåede salgsret vedrørende genstande af mindre værdi, har i den forbindelse heller ikke til formål

at styrke den erhvervsdrivendes retsstilling, såfremt han gør brug af sin tilbageholdsret. Formålet med forslaget er således blot at hjælpe den erhvervsdrivende med at komme af med genstanden, hvor forbrugerens manglende afhentning af genstanden må antages at være udtryk for, at forbrugeren ikke længere er interesseret i denne. Det foreslås derfor, at den erhvervsdrivendes adgang til at sælge eller om fornødent bortskaffe genstande af mindre værdi gøres betinget af, at forbrugeren ikke har taget skridt til at afhente genstanden inden for en vis periode, som foreslås fastsat til 1 år, jf. § 39, stk. 1, *nr. 3,* og *stk. 3.* Når udvalget i den forbindelse har valgt at foreslå en frist på 1 år, skyldes det, at der ved genstande, hvis anvendelse er sæsonbestemt, ikke sjældent kan gå næsten et år, før forbrugeren opdager, at han har glemt at afhente genstanden.

Det foreslås endeligt, at den erhvervsdrivende først må skride til salg eller om fornødent bortskaffelse, hvis han i det omfang, det har været muligt, har opfordret forbrugeren til at afhente genstanden, uden at forbrugeren har reageret herpå, jf. § 39, stk. 1, *nr. 4,* og *stk. 3.*

Da salgsretten alene angår genstande, hvis handelsværdi ikke overstiger 1.000 kr., har udvalget fundet det ufornødent at kræve, at salg skal ske på nærmere foreskreven måde, f.eks. ved offentlig auktion. Udvalget finder dog, at det under alle omstændigheder bør kræves, at salget er sket på betryggende måde, jf. § 39, stk. 1, *nr. 2,* og bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse. Skulle der ved salget fremkomme et eventuelt overskydende beløb, bør dette straks derefter betales til forbrugeren, jf. § 39, *stk. 2,* sammenholdt med § 38, stk. 2, 3. pkt.

Det i *§ 40* foreslåede forbud mod, at den erhvervsdrivende ved forudgående aftale betinger sig en videregående adgang til at sælge genstanden, vil betyde, at den erhvervsdrivende uden for de af § 38, stk. 2, og § 39 omfattede tilfælde henvises til at gøre brug af det almindelige processuelle fuldbyrdelsessystem, som indeholder en række retlige garantier for, dels at der tages hensyn til forbrugerens eventuelle indsigelser, dels at genstandens tvangsrealisation sker på betryggende måde. Forbudet omfatter også en forudgående aftale om, at den erhvervsdrivende skal have håndpant i genstanden til sikkerhed for sit vederlagskrav. Da den erhvervsdrivende som ovenfor nævnt allerede gennem sin tilbageholdsret er sikret prioritetsbeskyttelse i genstanden, er det eneste selvstændige indhold af en forudgående aftale om håndpant således blot, at den erhvervsdrivende kan påberåbe sig den lettere fyldestgørelsesadgang, som gælder ved håndpant, dvs. at håndpantsaftalen i realiteten blot er udtryk for, at den erhvervsdrivende har betinget sig en videregående adgang til at sælge genstanden.

Er arbejdet færdiggjort og den erhvervsdrivendes vederlagskrav forfaldent, er der på den anden side ikke noget til hinder for, at forbrugeren giver afkald på beskyttelsen efter § 40 og samtykker i en aftale om håndpant eller om, at den erhvervsdrivende kan sælge genstanden under hånden eller bortskaffe den, uanset at betingelserne herfor efter lovudkastets kapitel 9 ikke er til stede, jf. herved også bemærkningerne til lovudkastets § 3.

Kapitel IV

Udkast til forslag til lov om forbrugeraftaler om arbejder på løsøre og fast ejendom (forbrugertjenester)

Kapitel 1

Lovens område

§ 1. Loven finder anvendelse på aftaler om udførelse af arbejde på løsøre eller fast ejendom, som en erhvervsdrivende indgår som led i sit erhverv, når arbejdet hovedsagelig er bestemt til ikke-erhvervsmæssig anvendelse for den anden part (forbrugeren), og den erhvervsdrivende vidste eller burde vide dette. Den erhvervsdrivende har bevisbyrden for, at aftalen ikke er en forbrugeraftale.

Stk. 2. I det omfang lovens bestemmelser efter deres indhold er anvendelige, finder loven tilsvarende anvendelse på forbrugeraftaler, hvor den erhvervsdrivendes ydelse hovedsagelig består i forvaring af løsøre, herunder værdipapirer og penge.

Stk. 3. Loven gælder ikke for

1) fremstilling af løsøregenstande, når de for fremstillingen nødvendige materialer skal ydes af den erhvervsdrivende, og der derfor foreligger et køb omfattet af købeloven,
2) arbejde, som en erhvervsdrivende har påtaget sig at udføre i forbindelse med levering af en løsøregenstand, hvis den overvejende del af forpligtelsen består i levering af genstanden, og forpligtelsen derfor er omfattet af købeloven,
3) arbejde, som en sælger udfører eller lader udføre i henhold til købelovens regler om afhjælpning af mangler,
4) opførelse af bygning, herunder tilbygning, som helt eller delvist skal benyttes til beboelse, og andet arbejde, som udføres i umiddelbar forbindelse hermed,
5) behandling eller forvaring af levende dyr.

§ 2. Ved arbejdet forstås den erhvervsdrivendes samlede ydelse.

§ 3. Loven kan ikke fraviges til skade for forbrugeren.

Kapitel 2

Arbejdets udførelse og omfang

§ 4. Den erhvervsdrivende skal udføre arbejdet fagmæssigt tilfredsstillende og varetage forbrugerens interesser i overensstemmelse med god skik, herunder i fornødent omfang vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre.

§ 5. Viser der sig at være behov for arbejde, som ikke er omfattet af aftalen, men som har en sådan sammenhæng med det aftalte arbejde, at det vil være hensigtsmæssigt at udføre det i forbindelse hermed (tillægsarbejde), skal den erhvervsdrivende vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre.
Stk. 2. Forbrugeren kan forlange, at den erhvervsdrivende udfører tillægsarbejde, medmindre dette vil være til væsentlig ulempe for den erhvervsdrivende eller andre kunder eller vil medføre økonomisk risiko for den erhvervsdrivende.
Stk. 3. Kan den erhvervsdrivende ikke komme i forbindelse med forbrugeren, skal den erhvervsdrivende udføre tillægsarbejdet, hvis en udsættelse vil medføre betydelige omkostninger eller ulemper for forbrugeren, og meromkostningerne ved udførelsen af tillægsarbejdet er ubetydelige i sig selv eller i forhold til prisen for det aftalte arbejde, jf. dog stk. 2.
Stk. 4. Har den erhvervsdrivende udført tillægsarbejde i overensstemmelse med stk. 1-3, kan den erhvervsdrivende forlange betaling herfor efter reglerne i kap. 7.
Stk. 5. Har den erhvervsdrivende tilsidesat sin pligt til at udføre tillægsarbejde eller til at tilråde tillægsarbejde udført, har forbrugeren ret til erstatning for tab som følge heraf.

§ 6. Det påhviler den erhvervsdrivende at godtgøre, at det udførte arbejde er omfattet af aftalen eller er tillægsarbejde udført i overensstemmelse med § 5.
Stk. 2. Har den erhvervsdrivende udført arbejde ud over det aftalte uden hjemmel i § 5, har den erhvervsdrivende ikke krav på betaling herfor. Skyldes forholdet en undskyldelig fejltagelse, kan den erhvervsdrivende dog forlange godtgørelse for sine omkostninger i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold i øvrigt.

§ 7. Har den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse under hensyn til prisen for arbejdet, genstandens værdi eller omstændighederne i øvrigt grund til at tvivle på, om arbejdets udførelse vil være i forbrugerens interesse, skal den erhvervsdrivende vejlede forbrugeren herom. Undlader den erhvervsdrivende dette, og må det formodes, at forbrugeren behørigt vejledt ville have undladt at indgå aftalen, har den erhvervsdrivende ikke krav på betaling for arbejdet. Den erhvervsdrivende kan dog forlange godtgørelse for sine omkostninger i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold iøvrigt.
Stk. 2. Viser der sig under arbejdets udførelse grund til tvivl som nævnt i stk. 1 vedrørende forbrugerens interesse i arbejdets færdiggørelse, skal den erhvervsdrivende vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre. Undlader den erhvervsdrivende dette, og må det formodes, at forbrugeren behørigt vejledt ville være trådt tilbage fra afta-

len, skal betalingen beregnes, som om tilbagetræden havde fundet sted. For omkostninger, som ikke betales efter 2. pkt., kan den erhvervsdrivende dog forlange godtgørelse i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold iøvrigt.

§ 8. Er der ikke truffet aftale om prisen eller en højeste pris eller afgivet prisoverslag, og viser det sig, at det arbejde, som er nødvendigt for at opnå det tilsigtede resultat, er af væsentlig større omfang end forudsat af parterne, skal den erhvervsdrivende vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre. § 7, stk. 2, 2. og 3. pkt., finder tilsvarende anvendelse.

Kapitel 3
Risikoens overgang

§ 9. Den erhvervsdrivende bærer risikoen for arbejdets hændelige undergang eller forringelse, indtil arbejdet er afleveret. Delaflevering kan kun aftales, såfremt aftalen herom er rimeligt begrundet i arbejdets tilrettelæggelse og karakter eller i forbrugerens forhold.
Stk. 2. Er den genstand, arbejdet vedrører, overgivet til den erhvervsdrivende, anses arbejdet for afleveret, når genstanden er kommet i forbrugerens besiddelse. I andre tilfælde anses aflevering for sket, når arbejdet må betragtes som endeligt afsluttet.
Stk. 3. Er arbejdet udført, men bevirker forbrugerens forhold, at arbejdet ikke bliver afleveret i rette tid, overføres risikoen på forbrugeren, jf. dog stk. 4.
Stk. 4. Påvises der i forbindelse med arbejdets aflevering væsentlige mangler, som forbrugeren i medfør af § 17 kræver afhjulpet, eller som den erhvervsdrivende i medfør af § 22 tilbyder at afhjælpe, overføres risikoen først på forbrugeren, når afhjælpning har fundet sted.

Kapitel 4
Forsinkelse

§ **10.** Arbejdet skal afleveres til den tid, som er aftalt, eller, såfremt der ikke foreligger nogen aftale om tiden, inden rimelig tid. Sker dette ikke, og skyldes det ikke forbrugerens forhold eller en begivenhed, som forbrugeren bærer risikoen for, foreligger der forsinkelse.
Stk. 2. Har den erhvervsdrivende på grundlag af et forbehold i aftalen udskudt tiden for afleveringen, eller er denne fastsat på en måde, som ikke er tilstrækkelig bestemt, foreligger der forsinkelse, hvis den erhvervsdrivende ikke efter påkrav afleve-

rer arbejdet inden en rimelig frist, som forbrugeren har fastsat, eller, hvis der ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid.
Stk. 3. I det omfang det må anses for rimeligt under hensyn til begge parters forhold, kan den erhvervsdrivende påberåbe sig forbehold om adgang til at kræve forlængelse af tidsfrister som følge af ekstraordinære, udefra kommende omstændigheder, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på. I så fald gælder stk. 2 ikke. Den erhvervsdrivende kan kun påberåbe sig et sådant forbehold, såfremt den erhvervsdrivende inden rimelig tid efter hindringens indtræden har givet forbrugeren meddelelse om hindringen og dens betydning.

§ 11. Ved forsinkelse kan forbrugeren hæve aftalen, hvis

1) forsinkelsen er af væsentlig betydning for forbrugeren, og den erhvervsdrivende måtte forudsætte dette,
2) den erhvervsdrivende ikke efter påkrav afleverer arbejdet inden en rimelig frist, som forbrugeren har fastsat, eller, hvis der ikke er fastsat en sådan frist, inden rimelig tid, eller
3) hvis den erhvervsdrivende ikke afleverer arbejdet i overensstemmelse med et påkrav, forbrugeren har fremsat efter § 10, stk. 2.

Stk. 2. Er arbejdet påbegyndt, kan forbrugeren kun hæve aftalen for den del af arbejdet, som endnu ikke er udført. Er formålet med arbejdet som følge af forsinkelsen blevet væsentlig forfejlet, kan forbrugeren dog hæve hele aftalen.

§ 12. Hæves aftalen i sin helhed, skal forbrugeren stille det, som er modtaget fra den erhvervsdrivende, til dennes disposition i det omfang, tilbagegivelse er mulig uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren. For det øvrige arbejde, som er udført, har den erhvervsdrivende alene krav på en godtgørelse svarende til den værdi, arbejdet må antages at have for forbrugeren.
Stk. 2. Hæves aftalen delvis, kan den erhvervsdrivende kræve betaling for den udførte del af arbejdet. Betalingen kan ikke overstige, hvad der ville svare til prisen for det samlede arbejde efter et afslag beregnet som gængs pris for det resterende arbejde.
Stk. 3. Forbrugeren kan holde det modtagne tilbage til sikkerhed for tilbagebetaling af erlagt vederlag eller betaling af erstatning eller godtgørelse.

§ 13. Tab som følge af forsinkelse kan forbrugeren kræve erstattet, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at forsinkelsen ikke skyldes forsømmelse.
Stk. 2. Stk. 1 gælder tilsvarende for tab, forbrugeren lider ved, at den erhvervsdrivende ikke overholder aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf.
Stk. 3. Under de i stk. 2 nævnte omstændigheder har forbrugeren krav på en godtgørelse, såfremt forholdet har forvoldt forbrugeren væsentlig ulempe.

§ 14. Vil forbrugeren påberåbe sig, at arbejdet er forsinket, skal forbrugeren give den erhvervsdrivende meddelelse herom inden rimelig tid. I modsat fald taber forbrugeren retten til at hæve aftalen eller kræve erstatning. Tilsvarende gælder, såfremt forbrugeren vil påberåbe sig § 13, stk. 2 eller stk. 3.

Stk. 2. Stk. 1 gælder ikke for retten til at hæve aftalen for arbejde, som ikke er udført.

Stk. 3. Stk. 1 gælder ikke, hvis den erhvervsdrivende har handlet i strid med almindelig hæderlighed eller groft uagtsomt.

Kapitel 5

Mangler

§ **15.** Arbejdet er mangelfuldt, hvis

1) den erhvervsdrivende i forbindelse med aftalen har givet urigtige eller vildledende oplysninger, der kan antages at have haft betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet,

2) den erhvervsdrivende eller tidligere leverandørled har givet oplysninger som nævnt i nr. 1 i annoncer eller i andre meddelelser, der er beregnet til at komme til almenhedens eller forbrugerens kundskab,

3) den erhvervsdrivende har forsømt at give forbrugeren oplysning om forhold af betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet, som den erhvervsdrivende kendte eller burde kende,

4) arbejdet strider mod forskrifter udstedt af det offentlige,

5) arbejdet indebærer risiko for skade på person eller ejendom.

6) arbejdet i øvrigt på det tidspunkt, fra hvilket forbrugeren bærer risikoen for det, er af en anden eller ringere beskaffenhed eller brugbarhed, end det ifølge aftalen og de foreliggende omstændigheder skulle være, eller

7) arbejdet efter det i nr. 6 nævnte tidspunkt forringes som følge af den erhvervsdrivendes forsømmelse.

Stk. 2. I de tilfælde, som omfattes af stk. 1, nr. 4 og 5, foreligger der dog ikke en mangel, såfremt det i det enkelte tilfælde vil være urimeligt, at forbrugeren påberåber sig forholdet.

§ 16. Selv om den erhvervsdrivende alene har påtaget sig at udføre arbejdet så godt som muligt eller har taget lignende forbehold, kan forbrugeren i de tilfælde, der er nævnt i § 15, nr. 1-5 og 7, påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt. Det samme gælder, hvis arbejdet er væsentligt ringere, end forbrugeren under hensyn til prisen og omstændighederne i øvrigt havde grund til at regne med, eller hvis den erhvervsdrivende ikke på behørig måde har varetaget forbrugerens interesser.

§ 17. Er arbejdet mangelfuldt, kan forbrugeren forlange, at den erhvervsdrivende afhjælper mangelen, medmindre dette vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe.

Stk. 2. Kan forbrugeren kræve afhjælpning efter stk. 1, og afhjælper den erhvervsdrivende ikke efter påkrav herom en mangel inden rimelig tid, kan forbrugeren lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning, for så vidt dette kan ske uden uforholdsmæssige omkostninger, og i øvrigt med fradrag af, hvad forbrugeren ved den erhvervsdrivendes egen afhjælpning skulle have betalt for arbejde udført under afhjælpningen, jf. § 18.
Stk. 3. Forbrugeren kan holde vederlaget tilbage, indtil afhjælpning har fundet sted. Må mangelen anses som uvæsentlig, kan forbrugeren dog ikke tilbageholde et beløb, som åbenbart overstiger, hvad det vil koste at afhjælpe mangelen.

§ 18. Afhjælper den erhvervsdrivende en mangel, kan der kun kræves betaling for arbejde udført under afhjælpningen i det omfang, forbrugeren ikke herved kommer til at betale mere, end der skulle have været betalt, såfremt arbejdet fra starten var udført rigtigt.

§ 19. Er arbejdet mangelfuldt, kan forbrugeren kræve et til mangelen svarende afslag i prisen.

§ 20. Er arbejdet mangelfuldt, og er formålet med arbejdet som følge heraf væsentligt forfejlet, kan forbrugeren hæve aftalen.
Stk. 2. Er en del af arbejdet udført, og må det antages, at arbejdet ikke kan fuldføres uden at komme til at lide af væsentlige mangler, kan forbrugeren hæve aftalen for den del af arbejdet, som endnu ikke er udført. Er betingelserne i stk. 1 til stede, kan forbrugeren tillige hæve aftalen for den udførte del af arbejdet.
Stk. 3. § 12 finder tilsvarende anvendelse.

§ 21. Lider forbrugeren tab som følge af, at arbejdet er mangelfuldt, har forbrugeren ret til erstatning, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at mangelen ikke skyldes forsømmelse. Forbrugeren har endvidere ret til erstatning, hvis arbejdet savner egenskaber, som må anses tilsikrede.
Stk. 2. Tab, som forbrugeren lider som følge af person- eller tingskade, erstattes ikke efter stk. 1.

§ 22. Giver forbrugeren meddelelse om en mangel, og tilbyder den erhvervsdrivende at foretage afhjælpning, kan forbrugeren ikke kræve afslag i prisen eller hæve aftalen, hvis afhjælpning sker inden rimelig tid og uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren, medmindre forbrugeren har særlig grund til at nægte den erhvervsdrivende at foretage afhjælpning. § 18 gælder tilsvarende.

§ 23. Vil forbrugeren påberåbe sig en mangel, skal forbrugeren give den erhvervsdrivende meddelelse herom inden rimelig tid efter, at forbrugeren har eller burde ha-

ve opdaget mangelen. I modsat fald taber forbrugeren retten til at påberåbe sig mangelen.
Stk. 2. Stk. 1 gælder ikke, hvis den erhvervsdrivende har handlet i strid med almindelig hæderlighed eller groft uagtsomt.

§ 24. Meddelelser efter § 23 kan også gives til et tidligere leverandørled, som i forbindelse med aftalen vedrørende arbejdet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler.

§ 25. Vil forbrugeren påberåbe sig en mangel over for et tidligere leverandørled, som i forbindelse med aftalen vedrørende arbejdet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler, skal forbrugeren give den erhvervsdrivende eller det tidligere leverandørled meddelelse herom inden rimelig tid efter, at forbrugeren har eller burde have opdaget mangelen. I modsat fald taber forbrugeren retten til at påberåbe sig mangelen.

Kapitel 6
Skade på forbrugerens ejendom

§ **26.** Sker der skade på forbrugerens ejendom under eller i forbindelse med arbejdet, eller bortkommer eller beskadiges genstande, der tilhører forbrugeren og er overgivet til den erhvervsdrivende, er den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at der ikke er udvist forsømmelse.

§ 27. Er den genstand, arbejdet vedrører, overgivet til den erhvervsdrivende, bærer denne risikoen for genstandens bortkomst eller beskadigelse, som skyldes tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed. Dette gælder dog ikke, hvis forbrugerens forhold bevirker, at genstanden ikke tilbagegives i rette tid.
Stk. 2. Stk. 1 gælder tilsvarende for materialer til brug for arbejdet, som forbrugeren har overgivet til den erhvervsdrivende.

§ 28. Er den genstand, arbejdet vedrører, af væsentlig større værdi, end den erhvervsdrivende måtte regne med, skal forbrugeren oplyse den erhvervsdrivende herom. Tilsvarende gælder, såfremt genstanden skal opbevares eller behandles med særlig omhu eller i øvrigt på særlig måde. Har forbrugeren forsømt sin oplysningspligt, kan den erhvervsdrivendes erstatningspligt efter §§ 26 og 27 nedsættes eller efter omstændighederne helt bortfalde.
Stk. 2. Stk. 1 gælder tilsvarende for forbrugerens pligt til at give oplysning om materialer til brug for arbejdet, som forbrugeren har stillet til rådighed for den erhvervsdrivende.

Kapitel 7
Prisen

§ **29.** Fremgår prisen eller dens fastsættelse ikke af aftalen eller forholdene iøvrigt, skal forbrugeren betale, hvad der under hensyn til arbejdets art, omfang og udførelse, sædvanlig pris eller prisberegning samt omstændighederne i øvrigt må anses for rimeligt.

§ 30. Har den erhvervsdrivende givet en skønnet pris (prisoverslag), må prisen ikke væsentlig overstige det opgivne beløb.

§ 31. Selv om den erhvervsdrivende har afgivet et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag, har den erhvervsdrivende ikke pligt til at udføre arbejdet uden pristillæg, såfremt arbejdet fordyres som følge af omstændigheder, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning.

§ 32. Har den erhvervsdrivende taget forbehold om regulering af prisen, og viser det sig, at prisen væsentlig vil overstige det opgivne beløb, eller fordyres arbejdet væsentligt som følge af omstændigheder som nævnt i § 31, skal den erhvervsdrivende snarest muligt underrette forbrugeren herom og indhente forholdsordre.
Stk. 2. Har den erhvervsdrivende handlet i strid med stk. 1, kan den erhvervsdrivende ikke forlange prisen reguleret eller kræve pristillæg. § 6, stk. 2, 2. pkt., finder tilsvarende anvendelse.

§ 33. Opstår der tvist om, hvorvidt en prisangivelse er et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag, påhviler det den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt.
Stk. 2. En prisangivelse skal anses at indbefatte offentlige afgifter, medmindre det må antages, at forbrugeren vidste, at afgiften ikke var indbefattet.

§ 34. En erhvervsdrivende, som efter anmodning har foretaget en forberedende undersøgelse med henblik på at klarlægge omfanget af det nødvendige arbejde eller prisen herfor, eller som har udført lignende forberedende arbejde, kan kun kræve betaling herfor, såfremt der er taget forbehold herom, eller forbrugeren i øvrigt måtte være klar over, at arbejdet ikke ville blive udført vederlagsfrit.

§ 35. Er prisen ikke aftalt, kan forbrugeren kræve, at den erhvervsdrivende udfærdiger regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at forbrugeren kan bedømme prisberegningen.
Stk. 2. Er der af det offentlige fastsat forskrifter for udfærdigelse af regning, som omfatter det pågældende arbejde, eller har forbrugeren inden rimelig tid efter modtagelsen af den erhvervsdrivendes første regning fremsat krav som nævnt i stk. 1, har forbrugeren ikke pligt til at betale, før forbrugeren har modtaget en regning, som opfylder forskrifterne eller det fremsatte krav.

Kapitel 8
Forbrugerens tilbagetræden

§ 36. Forbrugeren kan tilbagekalde sin bestilling eller, hvis udførelsen er påbegyndt, forlange, at den erhvervsdrivende indstiller arbejdet.

§ 37. Træder forbrugeren tilbage fra arbejdet som nævnt i § 36, kan den erhvervsdrivende kræve vederlag for arbejde, som allerede er udført, eller som det er nødvendigt at udføre uanset forbrugerens tilbagetræden. Vederlagets størrelse fastsættes under hensyn til en eventuel aftale om prisen for hele arbejdet og i øvrigt efter reglerne i § 29. Den erhvervsdrivende kan endvidere kræve erstatning for udgifter vedrørende det ikke-udførte arbejde.
Stk. 2. Udover vederlag og erstatning efter stk. 1 har den erhvervsdrivende krav på erstatning for mistet fortjeneste, såfremt og i det omfang den erhvervsdrivende godtgør, at det ikke har været muligt at opnå en tilsvarende fortjeneste ved udførelse af arbejde for andre. Dette gælder dog ikke, hvis forbrugerens tilbagetræden sker som følge af

1) den erhvervsdrivendes underretning om forhold som nævnt i § 5, stk. 1, § 7, stk. 2, § 8, § 10, stk. 3, eller § 32, stk. 1, eller
2) forhold, som forbrugeren ikke burde have taget i betragtning ved aftalens indgåelse, såsom genstandens hændelige undergang eller beskadigelse, offentlige myndigheders foranstaltninger, væsentlige økonomiske vanskeligheder som følge af sygdom eller arbejdsløshed eller lignende undskyldelige forhold, eller
3) den erhvervsdrivendes manglende overholdelse af aftaler som nævnt i § 13, stk. 2, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at forholdet ikke skyldes forsømmelse.

Stk. 3. Forbrugerens samlede forpligtelse efter stk. 1 og 2 kan ikke overstige prisen for det aftalte arbejde.

Kapitel 9
Ikke-afhentede genstande

§ **38.** Vedrører arbejdet en løsøregenstand, som er overgivet den erhvervsdrivende, og bevirker forbrugerens forhold, at den ikke bliver tilbagegivet i rette tid, skal den erhvervsdrivende drage omsorg for genstanden for forbrugerens regning.
Stk. 2. Vil genstandens opbevaring være forbundet med uforholdsmæssig store omkostninger eller medføre en væsentlig værdiforringelse, skal den erhvervsdrivende for forbrugerens regning sælge den bedst muligt eller om fornødent bortskaffe den. Forbrugeren skal så vidt muligt have forudgående varsel herom. Overstiger salgssummen den erhvervsdrivendes krav mod forbrugeren, skal den erhvervsdrivende straks efter salget betale det overskydende beløb til forbrugeren.

§ 39. En genstand, der er overgivet til den erhvervsdrivende, og som skal afhentes af forbrugeren, kan af den erhvervsdrivende sælges for forbrugerens regning, såfremt

1) genstandens handelsværdi ikke overstiger 1.000 kr.,
2) salget sker på betryggende måde,
3) der er gået mere end et år efter, at arbejdet blev færdiggjort, og genstanden ifølge aftalen kunne være afhentet, uden at forbrugeren har taget skridt til at afhente genstanden, og
4) den erhvervsdrivende derefter i det omfang, det har været muligt, har opfordret forbrugeren til at afhente genstanden, uden at forbrugeren har reageret herpå.

Stk. 2. § 38, stk. 2, 3. pkt., finder tilsvarende anvendelse.
Stk. 3. Kan salg ikke finde sted, eller er det åbenbart, at de med salg forbundne omkostninger ikke kan dækkes af salgssummen, er den erhvervsdrivende berettiget til at bortskaffe genstanden, såfremt de øvrige i stk. 1 nævnte betingelser er opfyldt.
Stk. 4. Justitsministeren kan i det omfang, det betinges af prisudviklingen, ændre beløbsangivelsen i stk. 1.

§ 40. Den erhvervsdrivende kan ikke ved forudgående aftale betinge sig en videregående adgang til at sælge eller bortskaffe genstanden.

Kapitel 10
Andre bestemmelser

§ **41.** Er sådan meddelelse fra forbrugeren, som omhandles i §§ 14 og 23-25 indleveret til befordring med telegraf eller post, eller, hvor andet forsvarligt befordringsmiddel benyttes, afgivet til befordring dermed, medfører det ikke tab af ret for forbrugeren, at meddelelsen forsinkes eller ikke kommer frem.

§ 42. Danske Lov 5-8-14 finder ikke anvendelse på aftaler, der er omfattet af denne lov.

§ 43. Loven træder i kraft den . . . . .og finder anvendelse på aftaler, som indgås denne dag eller senere.

§ 44.Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland, men kan ved kongelig anordning sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

Kapitel V

Bemærkninger til lovudkastet

Kapitel 1

Lovens område

Kapitel 1 indeholder bestemmelser om lovens anvendelsesområde og om, at parterne ikke kan fravige lovens bestemmelser til skade for forbrugeren, jf. lovudkastets §§ 1 og 3.

Som redegjort for foran i kapitel **II,** pkt. 2, og 3, og kapitel **III,** pkt. 1, omfatter lovudkastet aftaler, som indgås mellem en erhvervsdrivende og en forbruger om udførelse af arbejde på løsøre eller fast ejendom eller om forvaring af løsøre. Sådanne kontraktsforhold er i overskriften benævnt "forbrugertjenester". Omfattet heraf er en lang række forskelligartede ydelser, såsom f.eks. murer- og tømrerarbejde, gas-; vand- og elinstallation, skorstensfejning, rensning, reparation af fodtøj, ure, smykker m.v., reparation og service vedrørende radio og TV, automobiler, lystbåde osv.

Som fællesbetegnelse for den eller de ydelser, som den erhvervsdrivende skal præstere i det enkelte kontraktsforhold, er i lovudkastet anvendt udtrykket "arbejdet", jf. § 2 i lovudkastet.

Til* § *1.

Bestemmelsen fastlægger lovudkastets anvendelsesområde. Udgangspunktet er, at lovudkastet finder anvendelse på aftaler mellem forbrugere og erhvervsdrivende (forbrugeraftaler) om udførelse af arbejde på løsøre eller fast ejendom, jf. stk. 1, eller om forvaring, jf. stk. 2, men herfra gælder dog en række vigtige undtagelser, som er nærmere angivet i stk. 3. Hovedsigtet med undtagelserne er at afgrænse lovudkastet over for henholdsvis køb, jf. stk. 3, nr. 1-3, og nybyggeri, jf. nr. 4. Endvidere er behandling og forvaring af levende dyr undtaget fra lovudkastet, jf. stk. 3, nr. 5.

Til stk. 1.

Bestemmelsen fastslår, at der skal være tale om en forbrugeraftale vedrørende et arbejde af en nærmere angiven karakter.

Afgrænsningen af begrebet *forbrugeraftale* svarer helt til definitionen af forbrugeraftaler i § 7 i renteloven og i § 1, stk. 2, i lov om visse forbrugeraftaler (dørsalg m.v., postordresalg og løbende tjenesteydelser) samt til definitionen af forbrugerkøb i § 4 a, stk. 1, i købeloven og i § 4, stk. 2, nr. 1, i kreditkøbsloven. Om udvalgets overvejelser i den forbindelse henvises til det foran i kapitel **III** under pkt. 1 a anførte.

Afgrænsningen af, hvilke aftaler der skal anses som forbrugeraftaler, sker herefter gennem en beskrivelse af aftalens parter.

Den, der skal præstere arbejdet, skal være en *erhvervsdrivende*, som handler som led i sit erhverv. Udtrykket erhvervsdrivende er anvendt i en vid betydning. Omfattet er for det første personer, der udøver selvstændig erhvervsvirksomhed. Det gælder, hvad enten der er tale om en hoved- eller bibeskæftigelse for den pågældende, men det må dog kræves, at der er tale om en virksomhed af et vist omfang. Indgåelse af en enkeltstående aftale om udførelse af arbejde vil således normalt ikke være tilstrækkeligt til, at den, som påtager sig arbejdet, anses som erhvervsdrivende.

Har forbrugeren haft rimelig grund til at tro, at den, som han indgik aftalen med, var erhvervsdrivende, f.eks. fordi denne har oplyst overfor forbrugeren, at han jævnligt har udført arbejde af den pågældende karakter for andre, må aftalen dog fortolkes i overensstemmelse hermed, således at tjenesteyderen anses som erhvervsdrivende i relation til den konkrete aftale. Bortset herfra falder aftaler indgået mellem private udenfor lovudkastets anvendelsesområde. I modsætning til forbrugerkøbsdefinitionerne i den øvrige lovgivning omfatter loven således ikke aftaler, som er formidlet gennem en erhvervsdrivende. Udvalgets overvejelser angående det sidstnævnte spørgsmål er gengivet foran i kapitel III, pkt. 1 a, hvortil der henvises.

Det er ikke nogen betingelse for, at den, som udfører arbejdet, kan betragtes som erhvervsdrivende, at den pågældende er i besiddelse af en påkrævet offentlig autorisation, da det ikke bør komme forbrugeren til skade, at en erhvervsdrivende udøver virksomhed uden at overholde lovens krav.

Også offentlige virksomheder anses som erhvervsdrivende, hvis de udøver en virksomhed, der kan sidestilles med privat erhvervsvirksomhed. Påtager et offentligt elektricitetsselskab sig således at udføre installationsarbejder for private forbrugere, må de herved indgåede aftaler anses for forbrugeraftaler. Det er i den forbindelse ikke nogen betingelse, at der med virksomheden tilstræbes en økonomisk gevinst.

Den erhvervsdrivende skal dernæst *handle som led i sit erhverv*. Det afgørende er altså ikke alene, at den, som udfører arbejdet, kan karakteriseres som erhvervsdrivende, men det kræves yderligere, at udførelsen af det bestemte arbejde har relation til erhvervsvirksomheden. Falder et arbejde uden for denne, betragtes tjenesteyderen således som privatperson i forhold til dette arbejde. Udføres der arbejde af en erhvervsdrivende sælger eller dennes folk i forbindelse med levering af et løsørekøb til en forbruger, vil forholdet dog som oftest være omfattet af købelovens forbrugerbeskyttelsesregler, jf. bemærkningerne nedenfor til stk. 3, nr. 2. Det samme gælder arbejder, som udføres i henhold til købelovens regler om afhjælpning af mangler, jf. bemærkningerne nedenfor til stk. 3, nr. 3.

Bestilleren i en forbrugeraftale beskrives gennem sit formål med aftalen, idet det *bestilte arbejde hovedsagelig skal være bestemt til* ***ikke-erhvervsmæssig*** *anvendelse* for bestilleren eller dennes husstand eller til privat anvendelse i øvrigt. På samme måde som ved beskrivelsen af den erhvervsdrivende lægges der således vægt på de konkrete omstændigheder i forbindelse med aftalen. Det er derimod ikke afgørende, om

bestilleren i almindelighed indtager en bestemt stilling som erhvervsdrivende, lønmodtager eller andet.

Ikke-erhvervsmæssig anvendelse skal forstås som modsætningen til anvendelse i eller for en erhvervsvirksomhed eller det offentlige. Som eksempler på arbejder bestemt til ikke-erhvervsmæssig anvendelse kan nævnes arbejder, som udføres på bestillerens private bolig, sommerhus og lign. samt reparationer på eller andre ydelser vedrørende bestillerens personlige ejendele, som ikke anvendes i hans erhverv.

Det er ikke usædvanligt, at en person bestiller et arbejde udført, som vedrører såvel hans erhvervsvirksomhed som hans personlige behov. I sådanne tilfælde vil det være afgørende, hvor den overvejende anvendelse skal finde sted. Dette er angivet ved ordet "hovedsagelig". Reparation af en varevogn, som også lejlighedsvis anvendes til privatkørsel, er således ikke en forbrugeraftale. Er anvendelsen vanskelig at adskille, f.eks. hvor en butiksindehaver, som selv bebor den del af ejendommen, som ikke udgøres af butikken, bestiller arbejde udført på ejendommen, må det afgørende kriterium være, om der primært er en erhvervsmæssig grund til, at arbejdet er bestilt, eller dette ikke er tilfældet. Vejledende kan i den henseende være, om bestilleren har adgang til skattemæssigt at afskrive udgifterne til arbejdets udførelse eller en væsentlig del heraf, jf. herved lov om skattemæssige afskrivninger, afsnit IV.

Bestillinger foretaget af staten, en kommune, selskaber eller erhvervsdrivende foreninger er ikke forbrugeraftaler, mens bestillinger foretaget af en ikke-erhvervsdrivende forening, f.eks. en sports- eller anden fritidsklub må anses for en forbrugeraftale, medmindre arbejdet undtagelsesvis har et erhvervsmæssigt sigte. Også ejerforeningen for en beboelsesejendom opdelt i ejerlejligheder falder ind under forbrugerbegrebet, medmindre foreningen tillige i væsentlig grad varetager erhvervsdrivendes interesser.

I overensstemmelse med den generelle civilretlige forbrugerdefinition er der imidlertid kun tale om en forbrugeraftale, hvis den *erhvervsdrivende vidste eller burde vide, at arbejdet hovedsagelig var bestemt til ikke-erhvervsmæssig anvendelse.*

Hvorvidt den erhvervsdrivende havde grund til at antage, at arbejdet hovedsagelig skulle anvendes erhvervsmæssigt i tilfælde, hvor arbejdet rent faktisk var til privat anvendelse, må afgøres konkret på grundlag af omstændighederne i det enkelte tilfælde. Ved bedømmelsen bør der bl.a. lægges vægt på, hvad bestilleren har oplyst med hensyn til arbejdets formål ved aftalens indgåelse. Er bestillerens oplysning om, at formålet med arbejdet er erhvervsmæssigt, bestyrket ved omstændighederne i øvrigt, må den erhvervsdrivende kunne gå ud fra dette. Dette vil f.eks. være tilfældet, hvis der er tale om reparation af løsøre, der i almindelighed anvendes erhvervsmæssigt, eller om udførelse af arbejde på en erhvervsejendom. Ved sådanne arbejder må den erhvervsdrivende i øvrigt også uden udtrykkelig tilkendegivelse herom kunne gå ud fra, at der ikke er tale om en forbrugeraftale. Er der tale om udførelse af arbejde på en "blandet" ejendom, må det på en eller anden måde fremgå af omstændighederne, at arbejdet har et erhvervsmæssigt sigte, f.eks. ved at arbejdet vedrører reparation af den del af ejendommen, som anvendes til erhverv. Vedrører arbejdet en gen-

stand, som ofte er til privat anvendelse, f.eks. en personbil, må formodningen være for, at der er tale om en forbrugeraftale. Den erhvervsdrivende vil i sådanne tilfælde kun have rimelig grund til at tro andet, hvis der er helt konkrete holdepunkter for at antage, at bilen anvendes erhvervsmæssigt, f.eks. hvor den, som indleverer bilen til reparation, oplyser, at det er en firmabil, og at regningen skal sendes til firmaet. I tilfælde, hvor der ikke foreligger en sådan bestyrkelse, kan den erhvervsdrivende ikke antages at have rimelig grund til at antage, at arbejdet har et erhvervsmæssigt sigte. Dette gælder uanset, at det er angivet i en standardkontrakt, som bestilleren har underskrevet. I modsat fald ville det blive for let at omgå bestemmelsen i lovudkastets § 3 om, at loven ikke kan fraviges til skade for forbrugeren.

Ligeledes i overensstemmelse med den generelle civilretlige forbrugerdefinition er det efter forslaget i stk. 1, 2. pkt., *den erhvervsdrivende, som har bevisbyrden* for, at en indgået aftale, som i øvrigt omfattes af lovudkastet, ikke er en forbrugeraftale. Tvivl herom må dog antages kun at ville opstå i et fåtal af tilfælde, men den nævnte bevisbyrderegel indebærer, at de erhvervsdrivende bliver tilskyndet til at få afklaret aftalens karakter, således at der ikke senere opstår konflikter om, hvorvidt der foreligger en forbrugeraftale.

Den erhvervsdrivende har i den forbindelse i det hele bevisbyrden for, at aftalen ikke er en forbrugeraftale, og ikke kun for, at han hverken vidste eller burde vide, at arbejdet hovedsagelig var bestemt til ikke-erhvervsmæssig anvendelse. Det betyder bl.a., at det i princippet også påhviler den erhvevsdrivende at bevise, at arbejdet hovedsagelig var bestemt til erhvervsmæssig eller offentlig anvendelse, hvis han vil påberåbe sig dette. Det er klart, at der kan være visse vanskeligheder for den erhvervsdrivende med hensyn til at føre bevis for, hvad der var formålet med arbejdet ved aftalens indgåelse, men han har dog visse bevismidler til sin rådighed. Han kan således f.eks. indkalde bestilleren til at afgive nærmere forklaring i retten under strafansvar. Oplyses det herved eller på anden måde, at resultatet af arbejdet faktisk er blevet anvendt erhvervsmæssigt, må det påhvile bestilleren at godtgøre, at arbejdet desuagtet ved aftalens indgåelse var bestemt til at dække private behov, hvis han vil gøre gældende, at aftalen er en forbrugeraftale.

Udover at stk. 1 fastlægger, hvilke aftaler der skal anses som forbrugeraftaler, afgrænser bestemmelsen tillige - sammen med stk. 2 - hvilken del af tjenesteydelsessektoren det er, som berøres af lovudkastet. Lovudkastet vedrører således kun arbejder, som udføres på løsøre og fast ejendom, samt forvaring af løsøre for så vidt lovens bestemmelser efter deres indhold er anvendelige på forvaringsaftaler. Der er foran i kapitel II, pkt. 2, redegjort nærmere for, hvorfor udvalget har valgt denne afgrænsning.

Med *arbejde på løsøre og fast ejendom* menes fysisk arbejde, som indvirker på den genstand eller ejendom, som arbejdet vedrører. Dette gælder således reparations- og vedligeholdelsesarbejder, aftaler om rengøring eller installering, aftaler om udførelse af ændringer eller service på genstanden eller ejendommen, osv. Der er i den forbindelse ikke noget principielt i vejen for, at arbejdet ydes i form af selvbetjening,

hvilket f.eks. vil være tilfældet ved vask i møntvaskerier, automatisk bilvask og lign.

I lovudkastet er anvendt udtrykket "arbejdet" som betegnelse for den erhvervsdrivendes samlede ydelse, jf. § 2. Heri vil - foruden fysisk arbejde - indgå undersøgelse af arbejdets genstand, rådgivning af forbrugeren, tilvejebringelse af materialer og lign.

Er der *alene* tale om, at den erhvervsdrivende har påtaget sig at undersøge, om der er behov for at få arbejde udført, eller at klarlægge omfanget af et påkrævet arbejde eller prisen herfor, er der i og for sig ikke tale om arbejde i lovudkastets forstand. Sådanne tjenester har dog en så nær tilknytning til aftaler om arbejde på løsøre og fast ejendom, at udvalget har medtaget en særregel vedrørende prisen herfor, jf. lovudkastets § 34. Resulterer undersøgelsen i, at den erhvervsdrivende skal udføre arbejde på den undersøgte genstand eller ejendom, omfatter lovudkastet endvidere som nævnt den erhvervsdrivendes samlede ydelse inclusiv den forberedende undersøgelse. Har det været underforstået, at undersøgelsen kunne resultere i, at den erhvervsdrivende skulle udføre arbejde for forbrugeren, uden at dette dog bliver tilfældet, er det ligeledes udvalgets opfattelse, at lovudkastets regler bør finde anvendelse på undersøgelsen, selv om der formelt set ikke er tale om arbejde i lovudkastets forstand.

Lovudkastet må efter omstændighederne undergives en indskrænkende fortolkning, hvor formålet med arbejdet er helt atypisk i forhold til de arbejder, som det er hensigten at lovregulere. Det har således ikke været udvalgets tanke, at f.eks. billedhuggerarbejder eller vægmalerier skal omfattes af lovudkastet, uanset at kunstværket udføres på forbrugerens ejendom. At der også er et kunstnerisk sigte med arbejdet, er dog ikke i sig selv tilstrækkeligt til, at loven ikke finder anvendelse.

Da hovedparten af reglerne i lovudkastet er egnede til at finde anvendelse, uanset om arbejdet udføres på løsøre eller fast ejendom, sondres der som udgangspunkt ikke i lovudkastet mellem henholdsvis arbejder på løsøre og arbejder på fast ejendom. Enkelte af lovudkastets regler gælder dog alene for arbejde på løsøre, jf. således § 9, stk. 2, 1. pkt., § 27 og §§ 38-40. De nævnte særregler finder dog kun anvendelse, hvor den genstand, arbejdet vedrører, er overgivet den erhvervsdrivende.

Loven finder anvendelse såvel på aftaler om udførelse af et enkeltstående arbejde som på aftaler, hvorved den erhvervsdrivende har påtaget sig løbende at udføre arbejde på løsøre eller fast ejendom for en forbruger, f.eks. aftaler om periodiske serviceeftersyn m.v. af fyringsanlæg eller lignende. Ved aftaler om løbende tjenesteydelser er forbrugeren tillige beskyttet af reglerne i lov om visse forbrugeraftaler (dørsalg m.v., postordresalg og løbende tjenesteydelser), jf. især lovens kapitel 3 og 5. Aftaler om mere vedvarende udførelse af arbejde omfattes dog kun af lovudkastet og af loven om visse forbrugeraftaler under den forudsætning, at der ikke foreligger et egentligt ansættelsesforhold. Afgørende for, om der foreligger et sådant ansættelsesforhold, er, om der består et over- og underordnelsesforhold, som indebærer, at den, som skal udføre arbejdet, er underordnet "arbejdsgiverens" ledelse af arbejdet, og at denne har i hvert fald en vis kontrolmyndighed over for arbejdstageren.

Da lovudkastet er begrænset til at angå arbejder vedrørende fast ejendom og løs-

øre samt forvaring af løsøre, falder f.eks. følgende kategorier af tjenesteydelser *uden for lovudkastets anvendelsesområde:* Undervisning, personbehandling, ydelser vedrørende pengevæsen og forsikring, rådgivningsvirksomhed, bogførings-; regnskabs- eller revisionsvirksomhed, vagt- eller redningstjeneste, bedemandsvirksomhed, teater- og filmvirksomhed, rejsebureauvirksomhed, restaurations- og hotelvirksomhed, udlejning, transport- og flyttemandsvirksomhed, ejendomsmæglervirksomhed. Endvidere er behandling af eller forvaring af levende dyr undtaget fra lovudkastet, jf. § 1, stk. 1, nr. 5. Det er dog udvalgets opfattelse, at lovudkastet vil kunne få en vis afsmittende virkning på i hvert fald en del af de nævnte områder. Udvalgets overvejelser vedrørende dette spørgsmål er gengivet ovenfor i kapitel III, pkt. 1 e.

Visse aftaler vedrørende udførelse af arbejde på løsøre er omfattet af købelovens regler om køb, enten fordi der er tale om bestillingskøb omfattet af købelovens § 2, stk. 1, eller fordi der er tale om en accessorisk forpligtelse til et køb, f.eks. en forpligtelse til at montere eller installere salgsgenstanden eller til at afhjælpe mangler ved denne. Om lovudkastets afgrænsning over for sådanne aftaler henvises til bemærkningerne foran i kapitel III, pkt. 1 c, og bemærkningerne nedenfor til § 1, stk. 3, nr. 1-3.

For så vidt angår arbejder på fast ejendom, skal de aftaler, som omfattes af lovudkastet, afgrænses over for aftaler vedrørende arbejde, som har forbindelse med nybyggeri. Angående udvalgets overvejelser vedrørende dette spørgsmål henvises til kapitel III, pkt. 1 b, og bemærkningerne nedenfor til § 1, stk. 3, nr. 4.

Er der tvivl om, hvorvidt en aftale vedrører en tjenesteydelse, som er omfattet af lovudkastet, må spørgsmålet herom løses ved fortolkning efter objektive kriterier og ved anvendelsen af almindelige bevisbyrderegler, hvorefter det i forbrugerforhold normalt vil komme den professionelle aftalepart til skade, at et forhold ikke er blevet bragt på det rene.

Til stk. 2.

Bestemmelsen udvider loven til også at omfatte *forbrugeraftaler vedrørende forvaring.* Om baggrunden herfor henvises til kapitel III, pkt. 1 d.

Hvornår der foreligger en forbrugeraftale, er der redegjort for ovenfor i bemærkningerne til stk. 1.

Lovudkastet definerer ikke, hvad der skal forstås *ved forvaring,* men udtrykket må forstås i traditionel juridisk betydning. Forvaringsaftaler er herefter aftaler, hvorved en person, forvareren, har påtaget sig at forvare en rørlig ting for en anden, når forvaringen er kontraktens hovedformål. Det er herved en betingelse, at forvareren har fået tingen overgivet i sin varetægt. Uden for forvaringsbegrebet falder derfor tilfælde, hvor den, som aftalen indgås med, ikke har nogen tilsyns- eller omsorgspligt, men alene stiller et areal uden for sin umiddelbare rådighedssfære til rådighed med henblik på opbevaring, og hvor aftalen derfor snarere har karakter af leje af et areal til brug for opbevaring end af forvaring. Dette vil ofte være tilfældet ved leje af bådplads i lystbådehavn, bådoplægning på ubevogtede arealer og lign. Er der tale

om opbevaring af værdigenstande i bankbokse, i bokse på hoteller eller lignende, vil der på den anden side være etableret et sådant varetægtsforhold, at aftaler herom omfattes af forvaringsbegrebet og dermed af lovudkastet, forudsat at der er tale om en forbrugeraftale.

Omstændighederne kan føre til, at en aftale må fortolkes indskrænkende, således at et varetægtsforhold ikke anses for etableret. Dette vil således være tilfældet, hvis det ansvar, som et forvaringsforhold normalt indebærer, må antages at ligge helt uden for aftalens forudsætninger, idet dette ville indebære et åbenbart misforhold mellem parternes ydelser, f.eks. hvor en parkeringsvagt har påtaget sig at holde opsyn på et frit tilgængeligt parkeringsareal for et ganske ringe vederlag, eller hvor betaling herfor er frivillig, jf. herved U 1950. 115 H. Indebærer aftalen imidlertid, at der må antages at være etableret et varetægtsforhold, som omfattes af § 1, stk. 2, finder lovudkastet anvendelse, uanset hvad parterne har aftalt, og uanset hvordan parterne selv har betegnet aftalen. Dette følger af, at lovens bestemmelser efter lovudkastets § 3 ikke kan fraviges til skade for forbrugeren. Parterne kan således ikke komme uden om lovens regler ved f.eks. at aftale, at forvareren ikke skal have nogen tilsynspligt, når tingen dog er overgivet i den pågældendes varetægt, eller ved at betegne aftalen f.eks. som en aftale om leje af opbevaringsplads, hvis der rent faktisk foreligger et forhold, som må sidestilles med forvaring.

Eftersom lovudkastet kun finder anvendelse på forbrugeraftaler, falder forvaring, som påtages som en ren vennetjeneste eller lignende, klart *udenfor lovudkastets anvendelsesområde.* Det samme gælder aftaler, hvorved en person rent undtagelsesvis har påtaget sig at opbevare en ting for en anden, eller hvor forvareren ikke beregner sig noget vederlag for sin tjeneste, forudsat at tjenesten ikke på anden måde har forbindelse med forvarerens erhvervsvirksomhed.

Ved forvaringsaftaler mellem private indbyrdes eller mellem erhvervsdrivende indbyrdes gælder fortsat reglen i *Danske lov 5-8-14,* hvorefter forvareren ikke er ansvarlig for deponeret gods, hvis han har udvist fornøden agtpågivenhed og omsorg. Noget andet er, at lovudkastet iøvrigt, herunder også risikobestemmelsen i § 27, eventuelt vil kunne få en vis afsmittende virkning også for retstilstanden, for så vidt angår sådanne aftaler.

På grund af lovudkastets begrænsning til forbrugeraftaler finder det heller ikke anvendelse, hvor det offentlige som led i varetagelsen af offentligretlige opgaver opbevarer gods tilhørende private borgere. Lovudkastet gælder således ikke for politiets opbevaring af beslaglagt gods eller af hittegods eller for opbevaring hos toldvæsenet, som finder sted med henblik på toldberigtigelse, ligesom bilinspektionens opbevaring af biler, som skal synes, falder uden for lovudkastet. Ansvarsreglen i Danske lov 5-8-14 skal således også fremover gælde for det offentliges ansvarsgrundlag i sådanne tilfælde.

Aftaler om forvaring i egentlig forstand forudsætter, at forvareren er forpligtet til at tilbagelevere selve den modtagne ting. Ved fungible ting som penge og visse værdipapirer kan samme økonomiske formål som ved de egentlige forvaringsaftaler opnås

ved at overgive genstandene med den aftale, at forvareren ved tilbagegivelsen blot har pligt til at tilbagegive genstande af samme art og mængde. Sådanne aftaler, som efter sædvanlig terminologi betegnes *depositum irreguläre,* er ikke omfattet af lovudkastet. Når det i lovteksten er angivet, at loven også finder anvendelse på aftaler om forvaring af værdipapirer og penge, tænkes således på de aftaler, ifølge hvilke den erhvervsdrivende er forpligtet til at tilbagegive de selvsamme værdipapirer eller pengesedler m.v., som han har fået overgivet fra forbrugeren. Dette forudsætter dog, at det overgivne hele tiden har været klart individualiseret, f.eks. fordi det er blevet overgivet i en lukket kuvert eller i et aflåst skrin.

Da der ved aftaler om depositum irreguläre i forvejen gælder en regel om objektivt ansvar for forvareren i tilfælde af det modtagnes hændelige bortkomst eller undergang, indebærer lovudkastet, at forskellen mellem sædvanlige forvaringsaftaler (depositum reguläre) og depositum irreguläre udviskes noget i forbrugerforhold. Den vekselerer eller det pengeinstitut, som modtager værdipapirer i depot for en forbruger, vil således bære risikoen for, at det modtagne udsættes for tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed uanset, om det er de samme værdipapirer, som til sin tid skal tilbagegives, eller det blot er værdipapirer af samme art og mængde.

Loven udstrækkes efter § 1, stk. 2, kun til forvaringsforhold, *hvor den erhvervsdrivendes hovedydelse består i forvaring.* Aftaler, hvor hovedformålet er et andet end udførelse af arbejde eller forvaring, falder derfor uden for lovudkastet uanset, om der indgår et forvaringselement i aftalen. Dette gælder således transportaftaler, håndpantsætninger m.v. Her vil sondringen mellem depositum reguläre og depositum irreguläre fortsat have betydning, idet ansvarsgrundlaget i tilfælde, hvor det er selve den modtagne ting, som skal tilbagegives, fortsat vil være reguleret af reglen i Danske lov 5-8-14 eller af den tilsvarende regel i Danske lov 5-7-1 vedrørende håndpantsætning, omend det som ovenfor nævnt ikke kan udelukkes, at en gennemførelse af lovudkastet vil kunne få en vis afsmittende virkning.

Loven finder efter § 1, stk. 2, kun anvendelse på forvaringsaftaler *i det omfang, lovens bestemmelser efter deres indhold er anvendelige herpå.* Dette gælder uden tvivl for bestemmelserne i kapitel 1 om afgrænsningen af lovens anvendelsesområde og om dens fravigelighed, bestemmelserne i kapitel 6 om den erhvervsdrivendes ansvar for skade på forbrugerens ejendom og bestemmelserne i kapitel 9 om, hvorledes den erhvervsdrivende skal forholde sig med hensyn til uafhentede genstande. Men også flertallet af lovudkastets øvrige regler kan - i hvert fald i tillempet form - efter udvalgets opfattelse finde anvendelse på aftaler om forvaring. Dette gælder således § 4 om den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt samt § 5 om tillægsarbejde, idet denne bestemmelse udmærket vil kunne anvendes på tillægsarbejde, som består i forlængelse af forvaringsaftalen. Også reglerne i kapitel 5 om mangler vil kunne tilpasses aftaler om forvaring. Har forvareren således givet urigtige oplysninger som nævnt i § 15, stk. 1, nr. 1, eller ved forsømmelse forringet værdien af sin ydelse, jf. § 15, stk. 1, nr. 7, bør der også ved aftaler om forvaring antages at foreligge en man-

gel. Det samme gælder, hvis opbevaringen sker under dårligere eller mere risikobetonede forhold, end forbrugeren ifølge aftalen eller de foreliggende omstændigheder havde grund til at regne med, jf. § 15, stk. 1, nr. 6. Med hensyn til hvilke mangelsbeføjelser forbrugeren vil kunne gøre gældende, vil især § 19 om forholdsmæssigt afslag, § 20 om forbrugerens hæveadgang og § 21 om forbrugerens erstatningsbeføjelse kunne komme på tale. Derimod vil bestemmelserne om afhjælpning, jf. lovudkastets §§ 17 og 22, ikke være anvendelige for den forløbne varetægtsperiode, men dette er dog ikke specielt for forvaringsaftaler, idet det også ved arbejder på løsøre eller fast ejendom vil kunne forekomme, at en mangel er uafhjælpelig. Heller ikke reglerne i kapitel 7 om prisen eller i kapitel 8 om retsvirkningerne af forbrugerens tilbagetræden er af en sådan karakter, at de ikke vil kunne anvendes på aftaler om forvaring.

Også reglerne i kapitel 3 (§ 9) om risikoens overgang vil kunne anvendes i tillempet form. Disse regler, som fører til, at arbejdet aldrig bliver afleveret, hvis en genstand overgivet til den erhvervsdrivende bortkommer eller går til grunde, bør dog ikke finde anvendelse i deres fulde udstrækning på løbende forvaringsforhold, idet forvareren bør have et krav på betaling for allerede afsluttede betalingsperioder. Er der på den anden side tale om et kortvarigt forvaringsforhold eller en løbende betalingsperiode, må princippet i § 9 kunne anvendes, således at arbejdet vedrørende en sådan periode ikke kan anses for afleveret, hvis godset er bortkommet eller gået til grunde ved opbevaringstidens eller betalingsperiodens udløb, hvorved den erhvervsdrivendes krav på vederlag herfor bortfalder. Dette må i øvrigt antages at være retsstillingen allerede efter gældende ret, jf. herved Gomard, Obligationsret, 1. del (1983) s. 83.

For flertallet af bestemmelserne i lovudkastets kapitel 4 om forsinkelse gælder endeligt, at de er mindre egnede til at finde anvendelse på forvaringsaftaler. Definitionen i § 10 af forsinkelse passer således dårligt på sådanne aftaler. Dette skyldes, at forvaringsaftaler ofte løber uden særlig tidsbegrænsning, ligesom et fastsat tidsrum i almindelighed kun har den betydning, at forvareren ikke intien dets udløb har ret til at frigøre sig for sine pligter ved at aflevere tingen. Forsinkelse ved forvaringsaftaler vil således som hovedregel kun foreligge, hvis den erhvervsdrivende ikke afleverer det modtagne efter begæring, uden at dette skyldes forbrugerens forhold. Forvaringsforpligtelsen opfyldes dernæst efter sagens natur løbende, mens tingen er i den erhvervsdrivendes besiddelse, og der er derfor normalt ikke grundlag for at give forbrugeren adgang til at hæve aftalen, såfremt tingen ikke tilbageleveres i rette tid, uden at dette skyldes, at den er gået til grunde eller bortkommet.

Medfører en forsinket aflevering af tingen tab for forbrugeren, må § 13, stk. 1, om den erhvervsdrivendes erstatningsansvar dog kunne anvendes tilsvarende. Også erstatnings- og godtgørelsesreglerne i § 13, stk. 2 og 3, må kunne anvendes tilsvarende, såfremt den erhvervsdrivende ikke overholder aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren eller for forvaringsforholdets påbegyndelse. Tilsidesættelse af en aftale om forvaringsforholdets påbegyndelse må i øvrigt ofte kunne sidestilles med en mangel ved ydelsen, således at forbrugeren sikres adgang til at hæve aftalen, såfremt de betingelser, som er nævnt i lovudkastets § 20, er til stede.

Til stk. 3.
Bestemmelsen afgrænser lovudkastet over for køb (nr. 1-3) og overfor arbejde på fast ejendom, som har karakter af nybyggeri (nr. 4). Endvidere undtages ydelser vedrørende levende dyr fra lovudkastet (nr. 5).

Til stk. 3 nr. 1. Bestemmelsen *undtager* fremstilling af løsøregenstande fra lovudkastets anvendelsesområde, når de for fremstillingen nødvendige materialer skal ydes af den erhvervsdrivende, jf. herved købelovens § 2, stk. 1, hvorefter sådanne aftaler er omfattet af købeloven *(bestillingskøb).* Det er herved en forudsætning, at der er tale om fremstilling af en ny ting og ikke om reparation eller omdannelse af en ting, som tilhører bestilleren. Udvalget har ved afgrænsningen mellem tilvirkningsaftaler omfattet af udvalgets lovudkast og bestillingskøb valgt at lægge samme kriterium til grund som i købelovens § 2, stk. 1, se om udvalgets overvejelser i den forbindelse ovenfor i kapitel III, pkt. 1 c.

Bevistvivl med hensyn til, hvem der har ydet de for fremstillingen nødvendige materialer, må antages kun at forekomme i sjældne undtagelsestilfælde. Skulle sådan tvivl imidlertid opstå, er det udvalgets opfattelse, at forbrugeren bør kunne vælge mellem, om han ønsker købelovens forbrugerbeskyttelsesregler anvendt på forholdet eller reglerne i udvalgets lovudkast, idet det bør være den erhvervsdrivendes risiko, såfremt han ikke har sikret sig bevis for, hvorfra de af ham anvendte materialer m.v. hidrører.

Er der tale om opførelse af anlæg på fast ejendom, f.eks. opførelse af en trappe eller en garage, omfattes aftalen af lovudkastet, uanset, at de for fremstillingen nødvendige materialer ydes af den erhvervsdrivende. Opførelse af anlæg på fast ejendom falder dog uden for lovudkastet, hvis det opførte skal benyttes til beboelse, se om dette spørgsmål bemærkningerne til stk. 3, nr. 4.

Til stk. 3 nr. 2. Som redegjort for i kapitel III, pkt. 1 c, opstår der ligeledes et *afgrænsningsproblem i relation til købeloven, hvor en erhvervsdrivende* ved samme aftale *har påtaget sig både at levere en løsøregenstand og at udføre arbejde* vedrørende denne. Har den erhvervsdrivende påtaget sig at udføre arbejde i forbindelse med leveringen af genstanden, og udgør leveringen heraf den overvejende del af den erhvervsdrivendes samlede forpligtelse, er aftalen i sin helhed omfattet af købeloven, idet arbejdsforpligtelsen da betragtes som et accessorium til det indgåede køb. Det er derfor i stk. 3, nr. 2, bestemt, at lovudkastet ikke gælder for sådanne arbejder.

De arbejdsaftaler, som undtages efter stk. 3, nr. 2, vil sædvanligvis være indgået samtidig med købet, men dette er dog ikke nogen betingelse. Stk. 3, nr. 2, undtager således også arbejder, som den erhvervsdrivende har påtaget sig at udføre efter købets afslutning, forudsat at arbejdet har forbindelse med leveringen af det købte og i øvrigt må anses som et accessorium til det indgåede køb og dermed omfattet af købeloven.

Må den overvejende del af den erhvervsdrivendes samlede forpligtelse derimod antages at bestå i udførelse af arbejde, er det udvalgets opfattelse, at aftalen i sin helhed bør omfattes af udvalgets lovudkast.

Det må som nævnt i kapitel III, pkt. 1 c, overlades til praksisdannelsen ved domstolene at udstikke kriterierne for, hvornår den overvejende del af forpligtelsen må antages at bestå i levering af genstanden, således at forholdet i det hele omfattes af købeloven, og hvornår den overvejende del af forpligtelsen må anses at bestå i udførelse af arbejde, således at forholdet i det hele bør omfattes af udvalgets lovudkast. Det kan herved næppe undgås, at der i praksis vil blive tale om glidende overgange.

Salg af løsøre med monterings- eller installationspligt må som udgangspunkt antages i det hele at blive henført under køb, mens indføjelse af reservedele i forbindelse med reparation af bestillerens ting eller anvendelse af materialer i forbindelse med udførelse af arbejde på løsøre eller fast ejendom må antages normalt at skulle henføres under udvalgets lovudkast, se herved også bemærkningerne til lovudkastets § 2 og § 4. Grænsedragningen vil især kunne være vanskelig at foretage, såfremt såvel det udførte arbejde som det leverede løsøre har en vis, ikke ubetydelig værdi. En værdibetragtning kan dog ikke være eneafgørende i den forbindelse. Således bør f.eks. opsætning af tapet normalt anses for udførelse af en tjenesteydelse, også selv om størstedelen af prisen for arbejdet udgøres af udgifterne til materialer, hvilket f.eks. vil kunne forekomme, hvis der er tale om opsætning af dyre tapeter. Vejledende for, om forholdet i sin helhed bør betragtes som udførelse af en tjenesteydelse kan i den forbindelse være, om det leverede løsøre indføjes i forbrugerens ejendom eller ejendele på en sådan måde, at det indføjede mister sin individualitet og bliver integreret i helheden. Men at dette kriterium kun kan være vejledende fremgår af, at f.eks. køb og pålægning af et væg til vægtæppe samlet må antages at blive henført under køb, da leveringen af tæppet klart fremstår som den overvejende del af forpligtelsen. Det er i så fald af mindre betydning, hvorvidt tæppet efter pålægningen i medfør af tinglysningslovens § 38 betragtes som integreret tilbehør til den faste ejendom. Se også U 1972.109 H og U 1972.970 H, hvor levering og installation af bådmotorer antoges i det hele at skulle bedømmes efter købeloven.

Udgør såvel det leverede løsøre som det udførte arbejdet en væsentlig del af den erhvervsdrivendes samlede forpligtelse, kan det ikke udelukkes, at aftalen i særlige tilfælde må deles op i henholdsvis et køb og en tjenesteydelse. En sådan opdeling bør dog ikke ske, hvis det er naturligt at opfatte den erhvervsdrivendes samlede ydelse som en helhed, idet ydelsen i så fald også juridisk bør behandles under ét. Har den erhvervsdrivende f.eks. påtaget sig at levere og opsætte et nyt elementkøkken i forbrugerens hus, bør der næppe ske nogen opdeling, men aftalen må samlet bedømmes som enten et køb eller en tjenesteydelsesaftale. I det nævnte eksempel vil det formentlig i de fleste tilfælde være mest naturligt at betragte den som en aftale om præstation af en tjenesteydelse.

Skal arbejdet ikke udføres i forbindelse med leveringen af løsøret, vil det efter omstændighederne være mest hensigtsmæssigt at opdele aftalen i henholdsvis et køb omfattet af købeloven og en tjenesteydelsesaftale omfattet af udvalgets lovudkast. Dette vil således f.eks. være tilfældet, hvis der i forbindelse med et køb samtidig indgås en serviceaftale vedrørende salgsgenstanden. Fremtræder aftalen som en helhed,

bør aftalen dog som udgangspunkt i sin helhed bedømmes efter samme regelsæt, også selv om arbejdet først skal udføres et stykke tid efter leveringen, jf. herved Forbrugerklagenævnets årsberetning 1983, s. 55-56, angående en aftale om køb af smalfilm, hvor prisen dækkede såvel købet som den senere fremkaldelse af filmene, og hvor aftalen i sin helhed antoges at måtte behandles som en købeaftale.

Er der tvivl om, hvorvidt et arbejde bør omfattes af udvalgets lovudkast eller af købeloven som værende et accessorium til et samtidigt indgået køb, bør spørgsmålet løses ved fortolkning efter objektive kriterier på baggrund af de oplysninger, som af parterne forelægges for retten. Særlige bevisbyrdebetragtninger i denne forbindelse har næppe relevans. For så vidt tvivlen angår spørgsmål vedrørende aftalens omfang, herunder om den erhvervsdrivende har krav på yderligere betaling for udført arbejde, bør det dog normalt påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt, jf. herved princippet i §§ 6 og 33 i udvalgets lovudkast.

Til stk. 3 nr. 3. Bestemmelsen *undtager* fra lovens område *arbejde, som en sælger udfører eller lader udføre i henhold til købelovens regler om afhjælpning af mangler,* idet sådanne afhjælpningsarbejder er omfattet af købelovens regulering. Det afgørende kriterium i den forbindelse er, om selve afhjælpningen sker i henhold til købelovens regler om mangler, dvs. uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren. Omfattet af undtagelsen er således også tilfælde, hvor sælgeren pr. kulance påtager sig at afhjælpe, uanset at forbrugeren ikke har reklameret rettidigt, eller uanset at en opstået defekt skyldes forbrugerens eget forhold, samt tilfælde, hvor sælgeren afhjælper i henhold til en garanti, som går videre end købelovens bestemmelser. Også afhjælpning foretaget af en producent eller en anden erhvervsdrivende, som i forbindelse med købet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler, sker i henhold til købelovens regler om afhjælpning af mangler og er derfor omfattet af undtagelsen i stk. 3, nr. 3.

Har sælgeren påtaget sig at afhjælpe opståede defekter i videre omfang, end hvad der følger af købeloven, betinget af en vis betaling for reparationsudgifter eller af, at der løbende udføres visse vedligeholdelsesarbejder på tingen, vil der kunne blive tale om en vekselvirkning mellem reglerne i købeloven og i udvalgets lovudkast. Det er i så fald købelovens sanktionssystem, som finder anvendelse, hvis den erhvervsdrivende ikke overholder sin afhjælpnings forpligtelse, mens reglerne i udvalgets lovudkast f.eks. vil beskytte forbrugeren imod, at den erhvervsdrivende beregner sig et for højt vederlag eller udfører arbejde, som ikke er bestilt.

Også afhjælpningsarbejder, som udføres af en anden end sælgeren, omfattes af undtagelsen i nr. 3, hvis arbejderne udføres på sælgerens foranledning. Er der derimod tale om afhjælpningsarbejder, som forbrugeren for sælgerens regning får udført hos en anden erhvervsdrivende, omfattes aftalen mellem forbrugeren og den nævnte erhvervsdrivende af udvalgets lovudkast.

Foreligger der en mangel ved køb af fast ejendom, hvor købet er indgået mellem en privat sælger og en privat køber, vil en eventuel aftale indgået med en erhvervsdrivende med henblik på at få mangelen udbedret normalt blive omfattet af udvalgets

lovudkast. Dette skyldes, at arbejdet hovedsagelig vil være bestemt til ikke erhvervsmæssig anvendelse for bestilleren, hvad enten arbejdet bestilles af køberen eller af sælgeren. Er der derimod tale om mangler ved et nyopført hus, vil sådanne mangler normalt blive afhjulpet af entreprenøren eller på dennes foranledning, og det følger i så fald af undtagelsen i stk. 3, nr. 4, at mangelsafhjælpningen falder uden for udvalgets lovudkast, se bemærkningerne nedenfor til nr. 4.

Er der bevistvivl med hensyn til, om arbejdet må anses for udført i henhold til købelovens regler om afhjælpning af mangler, må anvendes de samme bevisbyrderegler, som gælder ved mangelsvurderingen i køb. Det vil derfor normalt påhvile forbrugeren at godtgøre, at der har foreligget en mangel ved det leverede, medmindre der er afgivet garanti, og arbejdet er udført i garantiperioden. Har sælgeren, hvor han er blevet anmodet om at reparere tingen i en garantiperiode, således blot udført eller ladet reparationen udføre uden at tage forbehold om betaling herfor, må formodningen være for, at arbejdet er udført i henhold til købelovens regler om afhjælpning af mangler. Bliver en sælger, som har fået salgsgenstanden indleveret til reparation i en garantiperiode, opmærksom på, at fejlen er opstået som følge af uforsvarlig brug, bør han derfor rette henvendelse til forbrugeren for at få klarlagt, om denne ønsker reparationen udført under alle omstændigheder. Undlader sælgeren dette, afskæres han normalt fra at kræve vederlag for reparationen, jf. Forbrugerklagenævnets årsberetning 1979, s. 54, og bemærkningerne nedenfor til § 6, stk. 2.

Til stk. 3 nr. 4. Bestemmelsen *undtager* fra lovens anvendelsesområde *arbejde på fast ejendom, som består i opførelse af bygning, herunder tilbygning, som helt eller delvist skal benyttes til beboelse, og andet arbejde, som udføres i umiddelbar forbindelse hermed.*

Et mindretal (Håndværksrådets repræsentant i udvalget) har stillet forslag om, at visse yderligere arbejder på fast ejendom undtages. Efter mindretallets opfattelse bør loven således heller ikke finde anvendelse på arbejder, som medfører ændringer i beboelsesarealet eller det bebyggede areal, eller hvortil der ydes tilskud efter lov om boligforbedring og byfornyelse eller saneringsloven. Om henholdsvis flertallets og mindretallets syn på, hvilke arbejder på fast ejendom, som bør undtages fra lovens anvendelsesområde, henvises til fremstillingen foran i kapitel III, pkt. 1 b.

Er der tale om opførelse af en bygning eller en tilbygning, f.eks. et værksted eller et kontor, som skal benyttes i forbindelse med bestillerens erhverv, er arbejdet bestemt til erhvervsmæssig anvendelse for denne og falder i så fald af denne grund uden for lovudkastets anvendelsesområde, jf. § 1, stk. 1.

Opførelse af bygninger eller tilbygninger, som ikke har et erhvervsmæssigt sigte, og som heller ikke hverken helt eller delvist skal benyttes til beboelse, omfattes af udvalgets lovudkast. Dette skyldes, at sådanne arbejder typisk er af ukompliceret karakter, hvorfor udvalgets flertal ikke har fundet anledning til at undtage disse arbejder fra lovudkastet.

Kriteriet for, om en bygning skal benyttes til beboelse, vil normalt være, hvorvidt bygningen skal indrettes med henblik på ophold for mennesker af længere varighed.

Dette vil f.eks. være tilfældet ved opførelse af boliger, fritidshuse, sommerhuse og lignende, men ikke ved opførelse af lysthuse, udhuse, garager, carporte og lignende.

Ved tilbygning må normalt forstås en forøgelse af en eksisterende bygnings samlede antal m^2, som opnås enten ved at forskyde bygningens ydermure eller ved at forsyne bygningen med en helt ny etage. Indretning af en hidtil uudnyttet etage, f.eks. indretning af et loft, kan derimod ikke betragtes som en tilbygning og vil derfor ikke kunne omfattes af undtagelsen i stk. 3, nr. 4.

En tilbygning til en bygning, som i forvejen benyttes til beboelse, vil normalt selv tjene et beboelsesformål og dermed falde uden for lovudkastets anvendelsesområde. Dette gælder, hvad enten der er tale om forlængelse af et eksisterende værelse eller om tilbygning af nye værelser, og uanset om tilbygningen skal benyttes som stue, opholdsrum, soverum, køkken, badeværelse, badstue, m.v. En tilbygning, som består i opførelse af en åben veranda, en carport eller et garageanlæg kan dog ikke siges at tjene beboelsesformål og omfattes derfor ikke af undtagelsesreglen i stk. 3, nr. 4. Det samme gælder opførelse af en tilbygning til en eksisterende bygning, som ikke tjener beboelsesformål, medmindre tilbygningen indebærer, at bygningen eller en del af denne fremover kommer til at tjene som beboelse.

Undtagelsesreglen i stk. 3, nr. 4, omfatter såvel aftaler, hvorved én entreprenør påtager sig at gennemføre hele byggeriet (hoved - eller totalentrepriser), som aftaler, hvor forbrugeren har indgået aftaler med flere entreprenører om opførelse af et hus (fag- eller delentrepriser). Herunder falder også tilfælde, hvor forbrugeren er selvbygger, men må overlade visse arbejder, som han ikke selv kan klare, til professionelle håndværkere. Under undtagelsesreglen falder også arbejde, som udføres i umiddelbar forbindelse med byggeriet. Herunder falder f.eks. tilfælde, hvor en entreprenør i tilknytning til opførelsen af en bolig har påtaget sig at opføre en garage eller stå for anlæg af haven. Det er endvidere klart, at arbejder, som foretages for at afhjælpe mangler ved byggeriet, er omfattet af undtagelsesreglen, hvis afhjælpningen foretages af den, som er ansvarlig for manglen, eller på dennes foranledning.

Afhjælpningsarbejder, som foretages af tredje mand efter aftale med forbrugeren, må derimod anses for omfattet af loven. Dette gælder uanset, om udbedringen foretages umiddelbart efter byggeriets færdiggørelse eller først et stykke tid herefter. Det ville i modsat fald også være vanskeligt tidsmæssigt at trække grænsen for, hvornår udbedringsarbejdet i givet fald ikke længere skulle være omfattet af undtagelsesreglen i stk. 3, nr. 4. Er der tale om udbedringsarbejder, som iværksættes under byggeriet, må forholdet dog anses for omfattet af stk. 3, nr. 4, uanset hvem der står for arbejdets udførelse.

Er der i øvrigt tale om arbejder, som først udføres efter en bygnings ibrugtagning, må det ved afgrænsningen af, om arbejdet skal anses for omfattet af undtagelsen, tillægges en vis betydning, om der er tale om total- eller fagentreprise. Alle arbejder, som udføres af en totalentreprenør, må således anses for omfattet af undtagelsen, medmindre arbejdet ikke kan anses for et accessorium til den indgåede entreprisekontrakt. Dette vil f.eks. næppe være tilfældet, hvis det først efter byggeriets færdig-

gørelse og ibrugtagning aftales, at entreprenøren tillige skal stå for opførelse af en garage. Ved del- eller fagentrepriser vil i hvert fald arbejder, som udføres inden ibrugtagningen være omfattet af undtagelsen. Det samme gælder arbejder, som udføres herefter, og som har væsentlig betydning for bygningens anvendelse, f .eks. færdigindretning af badeværelse, køkken m.v. I øvrigt må ses på, om det ved aftalens indgåelse har været forudsat, at arbejdet skulle udføres i sammenhæng med byggeriet, eller om arbejdet er aftalt udført uden forbindelse hermed.

Er der tale om nedrivning af en bygning eller en bygningsdel, omfattes arbejdet af udvalgets lovudkast, medmindre arbejdet indgår som forberedelse af et arbejde omfattet af undtagelsesreglen i nr. 4.

Bevistvivl med hensyn til om et arbejde er omfattet af undtagelsesreglen i stk. 3, nr. 4, må afgøres efter almindelige bevisbyrderegler. Udføres arbejdet først et stykke tid efter byggeriets ibrugtagning, må formodningen dog være for, at der er tale om udførelse af et selvstændigt arbejde uden forbindelse med byggeriet, således at det må påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt, hvis han vil gøre gældende, at arbejdet er omfattet af undtagelsen i stk. 3, nr. 4.

Stk. 3 nr. 5. Bestemmelsen *undtager behandling eller forvaring af levende dyr* fra lovens anvendelsesområde. Dette skyldes, at en række af lovudkastets regler må antages at passe mindre godt på sådanne aftaler, som i øvrigt udviser en hel del lighedspunkter med aftaler vedrørende personbehandling.

Arbejder, som udføres på døde dyr, såsom udstopningsarbejder, er derimod omfattet af lovudkastet.

Til § 2.

Det fremgår af bestemmelsen, at udtrykket *"arbejdet"* i lovudkastet er *anvendt som betegnelse for den erhvervsdrivendes samlede ydelse.* Heri indgår foruden udførelse af fysisk arbejde også andre præstationer såsom vejledning og rådgivning af forbrugeren, fremskaffelse af de materialer eller reservedele, som er nødvendige for arbejdets udførelse, medmindre det er aftalt, at forbrugeren selv skal stå for indkøb eller fremskaffelse heraf, omsorg for forbrugerens ejendom, udlån af stillads, pressenninger m.v., hvor noget sådant er indeholdt i aftalen, osv.

Nogle af lovudkastets bestemmelser anvender udtrykket "arbejdet" i betydningen det arbejde, som er aftalt udført, mens udtrykket i andre bestemmelser er anvendt i betydningen det faktisk udførte arbejde. Den erhvervsdrivende skal dog for at opfylde sine forpligtelser over for forbrugeren sørge for, at det faktisk udførte arbejde er i overensstemmelse med den indgåede aftale samt med de krav til arbejdet, som stilles i lovudkastet.

Er udtrykket arbejde anvendt i ubestemt form, kan der være tale om en del af den erhvervsdrivendes samlede ydelse, eller om arbejde, som ikke er omfattet af aftalen. Herunder kan imidlertid som lige anført falde såvel fysisk arbejde som rådgivning, fremskaffelse af materialer m.v.

§ 2 skal ved blandede kontrakter, hvor kun en del af kontrakten omfattes af lovud-

kastet, forstås med den modifikation, at udtrykket "arbejdet" her kun omfatter den del af den erhvervsdrivendes samlede ydelse, som omfattes af udvalgets lovudkast, se om denne problemstilling bemærkningerne til § 1, stk. 3, nr. 2, samt i kapitel III under pkt. 1 c. Omfattes kontrakten derimod i sin helhed af udvalgets lovudkast, omfattes under udtrykket "arbejdet" også den del af ydelsen, som måtte bestå f.eks. i forvaring eller i fremskaffelse af materialer, reservedele m.v., uanset værdien heraf.

Til § 3.

Bestemmelsen fastslår, at *loven ikke kan fraviges til skade for forbrugeren.* Om udvalgets almindelige overvejelser angående dette spørgsmål henvises til kapitel III, pkt. 2.

At lovens regler ikke kan fraviges til skade for forbrugeren betyder, at aftaler eller sædvaner, der forringer forbrugerens retsstilling i forhold til, hvad der følger af reglerne, ikke er gyldige. Det gælder, uanset om en aftale om sådanne vilkår er indgået i forbindelse med bestillingen af arbejdet eller senere, f.eks. under arbejdets udførelse eller færdiggørelse eller i forbindelse med en indrømmelse af henstand med betalingen.

Også vilkår i AB 72, som ofte aftales anvendt ved større arbejder på fast ejendom, se herom kapitel II, pkt. 1, eller i andre "agreed documents", som er i strid med loven, må vige for lovens ufravigelige bestemmelser.

Selv om loven ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, er den dog samtidig baseret på, at forbrugeren må påberåbe sig sine beføjelser, når den situation, som reglerne tager sigte på, indtræder. Forbrugeren kan derfor også på et sådant tidspunkt bindende give afkald på en rettighed eller en beføjelse, som han ellers ville have haft efter loven. Er arbejdet f.eks. forsinket eller mangelfuldt, må forbrugeren således give den erhvervsdrivende meddelelse, såfremt han ønsker at påberåbe sig misligholdelsen. Forbrugeren må endvidere, når han har reklameret, medvirke til kontraktsforholdets afvikling ved at tage stilling til, hvilke beføjelser han ønsker at påberåbe sig. Aftaler om, at den erhvervsdrivende skal afhjælpe en ellers hævebegrundende mangel, vil derfor være bindende for forbrugeren og afskære ham fra at hæve eller kræve forholdsmæssigt afslag, hvis den erhvervsdrivende opfylder sin afhjælpningspligt. På samme måde vil forbrugeren på dette tidspunkt blive bundet af en aftale med den erhvervsdrivende om, at han alene vil kræve et aftalt forholdsmæssigt afslag, eller at han ikke vil gøre beføjelser gældende i anledning af den mangel eller forsinkelse, som reklamationen vedrører. Forbrugeren kan derimod ikke ved en sådan aftale give afkald på de rettigheder, han har efter forslaget, hvis det senere viser sig, at arbejdet lider af andre mangler end de først konstaterede.

Efter forslaget er det kun aftaler eller sædvaner, der forringer forbrugerens retsstilling, der skal tilsidesættes. Der er derfor intet i vejen for, at der ved aftale eller sædvane tillægges forbrugeren en bedre retsstilling end den, der følger af forslaget. Som eksempler herpå kan nævnes aftaler eller branchekutymer, hvorefter bestilleren

har ret til omkostningsfrit at afbestille arbejdet, eller hvorefter den erhvervsdrivende har et særligt strengt erstatningsansvar eller har vidtgående serviceforpligtelser.

Det forhold, at forbrugeren i visse henseender ved aftale eller sædvane tillægges beføjelser, som stiller ham bedre, end han er stillet efter forslaget, bevirker ikke, at han i andre henseender gyldigt kan indgå på vilkår, som stiller ham ringere. Om en indgået aftale fraviger lovens beskyttelsesregler til skade for forbrugeren, skal således afgøres punkt for punkt ved at sammenholde hver regel med aftalens vilkår og ikke på grundlag af en samlet vurdering af aftalens fordelagtighed.

For visse af lovens regler gælder, at reglen i det enkelte tilfælde kan lempes, når dette er konkret begrundet. Det vil i sådanne tilfælde også kunne tillægges vægt, at parterne selv har aftalt at fravige reglen, forudsat at aftalen herom er rimeligt begrundet i parternes forhold. Se i den forbindelse især bemærkningerne til § 9 og § 15, stk. 2.

Kapitel 2

Arbejdets udførelse og omfang

Kapitlet indeholder især bestemmelser om den erhvervsdrivendes vejledningspligt over for forbrugeren og pligt til at få afklaret tvivlsspørgsmål vedrørende arbejdets udførelse og omfang. Kapitlet indeholder endvidere bestemmelser om den erhvervsdrivendes pligt til at udføre tillægsarbejde.

Til § 4

Bestemmelsen indeholder dels en generel beskrivelse af kravene til hovedforpligtelsen, dels en præcisering af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt over for forbrugeren under kontraktsforholdets beståen med særlig fremhævelse af den erhvervsdrivendes vejledningspligt og pligt til i tvivlstilfælde at rette henvendelse til forbrugeren for at få tvivlen afklaret. Som nævnt foran i kapitel III under pkt. 3 antages det allerede i dag at følge af almindelige retsgrundsætninger, at der påhviler den erhvervsdrivende en sådan omsorgspligt, men medtagelsen af en bestemmelse herom vil dels indebære en ønskelig præcisering af denne pligt og dels afskære den erhvervsdrivende fra at tage forbehold om, at der ikke skal påhvile ham sådanne pligter i aftaleforholdet, som ellers ville følge af hans almindelige omsorgspligt over for forbrugeren, jf. herved lovudkastets § 3, hvorefter loven ikke kan fraviges til skade for forbrugeren.

At *arbejdet skal udføres fagmæssigt tilfredsstillende,* indebærer, at den erhvervsdrivende skal udføre arbejdet på en måde, som en dygtig og erfaren fagmand på området anser for rigtig og forsvarlig. Dette gælder, selv om det er aftalt, at arbejdet skal udføres særligt billigt eller særligt hurtigt. Der må dog selvfølgelig tages et vist

hensyn til, hvad der er aftalt med forbrugeren, men selv hvor det er aftalt, at arbejdet blot skal udføres så godt, som den erhvervsdrivende nu kan, gælder det, at arbejdet skal have en vis minimumsstandard, se nærmere herom bemærkningerne nedenfor til § 16.

I kravet om fagmæssighed ligger endvidere, at den erhvervsdrivende har pligt til ikke blot ukritisk at rette sig efter forbrugerens anvisninger, idet den erhvervsdrivende må sige fra, hvis han kan se, at arbejdet ikke kan udføres tilfredsstillende, hvis det skal udføres efter de anvisninger, som forbrugeren har givet.

Har den erhvervsdrivende benyttet en fremgangsmåde, som på udførelsestidspunktet blev anset for fagligt fuldt forsvarligt, må kravet til fagmæssighed anses for opfyldt, selv om ny viden eller teknik med tiden fører til et ændret syn på den benyttede fremgangsmåde.

Lovudkastet indeholder ikke nærmere bestemmelser om, hvilke former for ydelser, som indgår i den erhvervsdrivendes samlede præstation, i lovudkastet benævnt "arbejdet", jf. § 2, idet dette spørgsmål først og fremmest må bero på parternes aftale. Er parternes aftale på dette punkt ufuldstændig, må aftalen suppleres med retssædvaner, branchekutymer m.v. Er intet andet aftalt, vil der således ved arbejder på fast ejendom, reparationsaftaler og lignende sædvanligvis være en formodning for, at det er den erhvervsdrivende, som skal fremskaffe de for arbejdets udførelse nødvendige reservedele, materialer m.v., jf. herved AB 72 § 6 og § 7, stk. 2, modsætningsvis. Den erhvervsdrivendes pligt til at udføre arbejdet fagmæssigt tilfredsstillende indebærer i så fald normalt, at den erhvervsdrivende skal anvende nye ubeskadigede materialer af almindelig god handelskvalitet, medmindre andet er udtrykkeligt aftalt eller foreskrevet. Det er i den forbindelse købelovens mangelsvurdering, som bliver afgørende for, om materialerne har den fornødne kvalitet, idet den erhvervsdrivende over for forbrugeren har samme ansvar for materialernes kvalitet og egenskaber, som en sælger ville have haft.

Hvor det er forbrugeren selv, som skal stå for fremskaffelse af materialer, påhviler det i givet fald den erhvervsdrivende at vejlede forbrugeren med hensyn til valg af materialer og herunder fraråde arbejdets udførelse, hvis de materialer, som forbrugeren ønsker anvendt, fremtræder som mangelfulde eller uhensigtsmæssige at anvende, se herved også bemærkningerne nedenfor til § 7, stk. 1.

Er der tale om regningsarbejde, bør den erhvervsdrivende for at undgå unødvendigt stort tidsforbrug tilrettelægge arbejdet så hensigtsmæssigt som muligt. Undlader den erhvervsdrivende dette, vil han ikke kunne kræve betaling for det tidsforbrug, som kunne have været undgået ved en sådan tilrettelæggelse af arbejdet, se herved også bemærkningerne til § 29.

I kravet om, at arbejdet skal udføres fagmæssigt tilfredsstillende, ligger i det hele taget et krav om fagmæssighed i relation til alle de ydelser, som den erhvervsdrivende skal præstere, dvs. ikke blot i relation til selve udførelsen af arbejdet og de anvendte materialer, men også i relation til den erhvervsdrivendes rådgivning af forbrugeren, arbejdstilrettelæggelse, behandling af forbrugerens ejendom osv.

Hvis et arbejde ikke er udført fagmæssigt tilfredsstillende, vil der som oftest foreligge en mangel ved arbejdet, se om udvalgets generelle overvejelser i den forbindelse kapitel III pkt. 6 a vedrørende mangelsbegrebet og pkt. 6 b vedrørende forbrugerens mangelsbeføjelser. Har den manglende fagmæssighed medført en skade på forbrugerens ejendom, vil den erhvervsdrivende endvidere normalt blive erstatningsansvarlig for forbrugerens tab i den forbindelse, jf. bemærkningerne nedenfor til § 26.

Den *pligt,* som den erhvervsdrivende har *til at varetage forbrugerens interesser i overensstemmelse med god skik,* herunder særlig vejledningspligten, illustreres bedst gennem fremdragelse af en række eksempler herpå, idet det i den forbindelse skal fremhæves, at den følgende gennemgang på ingen måde tilsigter at være udtømmende.

Kan arbejdet udføres fagmæssigt tilfredsstillende på flere måder eller ved anvendelsen af forskellige former for materialer, bør den erhvervsdrivende i almindelighed ved aftalens indgåelse vejlede forbrugeren herom, idet forbrugeren samtidig bør vejledes om sammenhængen mellem pris og kvalitet.

Skal arbejdet udføres som regningsarbejde, og bliver den erhvervsdrivende efterfølgende opmærksom på, at udførelsesmåden eller materialevalget har væsentlig betydning for prisen, bør den erhvervsdrivende rette henvendelse til forbrugeren med henblik på at få afklaret, hvilken løsning forbrugeren foretrækker, idet forbrugeren selvfølgelig også i denne situation bør vejledes om sammenhængen mellem pris og kvalitet. Er forbrugeren vanskelig at træffe, vil den erhvervsdrivende dog ofte skulle foretage en afvejning af på den ene side behovet for at få spørgsmålet afklaret og på den anden side forbrugerens interesse i, at arbejdet færdiggøres til den forventede tid. Burde spørgsmålet have været afklaret allerede ved aftalens indgåelse, bør den erhvervsdrivende imidlertid gøre sig særlige anstrengelser for at komme i forbindelse med forbrugeren.

Kan den erhvervsdrivende ikke komme i kontakt med forbrugeren, bør arbejdet som hovedregel udføres på den billigste af de måder, som er fagmæssigt tilfredsstillende, medmindre den erhvervsdrivende har grund til at antage, at forbrugeren ønsker arbejdet udført på anden måde. Dette vil f.eks. kunne være tilfældet, hvis forbrugeren ved tidligere lejligheder har foretrukket anvendelse af en dyrere og mere kvalitetsbetonet udførelsesmåde.

Har den erhvervsdrivende under tilsidesættelse af sin vejledningspligt udført arbejdet på en unødvendig dyr måde, bør prisen for arbejdet normalt nedsættes til, hvad det ville have kostet at få arbejdet forsvarligt udført under anvendelse af den billigere fremgangsmåde. Lovudkastets § 29 om prisens beregning ved regningsarbejde giver i den forbindelse mulighed for at tage sådanne hensyn ved prisfastsættelsen, jf. bemærkningerne nedenfor til § 29. Har anvendelsen af den for dyre udførelsesmåde medført, at den genstand, arbejdet vedrører, er steget væsentlig i værdi, bør der dog efter omstændighederne ved prisens beregning tages hensyn hertil, såfremt dette under hensyntagen til begge parters forhold skønnes rimeligt, idet forbrugeren ellers vil opnå en ugrundet berigelse på den erhvervsdrivendes bekostning. En erhvervsdri-

vende, som har anvendt en unødvendig dyr komponent, eller som har udskiftet en komponent med en ny i stedet for at reparere den gamle, vil endvidere, hvis tilbagetagelse er mulig, kunne kræve den for dyre komponent tilbage mod at sørge for isættelse af en billigere komponent eller reparation af den gamle.

Har den erhvervsdrivende anvendt en billigere udførelsesmåde, skønt han vidste eller burde vide, at forbrugeren forventede arbejdet udført på en mere kvalitetsbetonet måde, vil der foreligge en mangel ved arbejdet.

Som andre eksempler på den erhvervsdrivendes vejledningspligt over for forbrugeren kan nævnes, at den erhvervsdrivende, hvor der er anledning hertil, bør vejlede forbrugeren med hensyn til brug og vedligeholdelse af genstanden efter arbejdets udførelse, ligesom den erhvervsdrivende så tidligt som muligt bør orientere forbrugeren om forhold, som må antages at have betydning for forbrugerens beslutningsgrundlag, f.eks. om, at arbejdet vil forudsætte en efterbehandling, som ikke er omfattet af aftalen, at arbejdet forudsætter omkostningskrævende vedligeholdelses foranstaltninger, at arbejdet eventuelt kan indebære visse risici osv. Forsømmer den erhvervsdrivende at vejlede forbrugeren om sådanne forhold, gælder i vidt omfang det samme, som hvor der foreligger mangel på fagmæssighed, se herom ovenfor. Giver forholdet ligefrem den erhvervsdrivende grund til at tvivle på, om arbejdets udførelse eller dets fortsættelse vil være i forbrugerens interesse, skal han vejlede forbrugeren herom og indhente forbrugerens stillingtagen til, om denne alligevel ønsker arbejdet udført, jf. bemærkningerne nedenfor til § 7.

Bliver den erhvervsdrivende opmærsom på, at der er behov for udførelse af yderligere arbejde, som det vil være hensigtsmæssigt at få udført samtidig (tillægsarbejde), bør han ligeledes vejlede forbrugeren herom og indhente forholdsordre. Denne problemstilling er særskilt reguleret i lovudkastets § 5, stk. 1, se bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse. § 5 omfatter imidlertid kun arbejde inden for den erhvervsdrivendes eget virksomhedsområde, som har en særlig arbejdsmæssig tilknytning til det bestilte arbejde. Dette betyder dog ikke, at den erhvervsdrivende ikke kan have pligt til at gøre forbrugeren opmærksom på behovet for arbejde af anden art, idet en sådan pligt kan følge af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt. Dette vil således være tilfældet, hvis den erhvervsdrivende har kunnet konstatere, at der er et påtrængende behov for udførelse af arbejde uden for hans eget område, som det ikke er givet, at forbrugeren selv har set, f.eks. hvor en skorstensfejer under sit arbejde bliver opmærksom på, at kundens tagryg er revnet. Er behovet for arbejde af anden art ligefrem forårsaget af en overhængende fare, som truer forbrugeren eller dennes formuesfære, kan den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt for forbrugeren endda føre til, at den erhvervsdrivende har pligt til at gribe aktivt ind for at afværge faren. Der henvises herom nærmere til bemærkningerne nedenfor til § 5, stk. 2 og 3. Har den erhvervsdrivende tilsidesat sin almindelige omsorgspligt i de her omhandlede situationer, vil han kunne gøres erstatningsansvarlig, såfremt pligtforsømmelsen medfører, at kunden lider et tab, som ellers kunne have været undgået.

Er der tale om reparation af en genstand inden for en garantiperiode, bør den erhvervsdrivende vejlede forbrugeren om dennes muligheder for at kræve vederlagsfri afhjælpning af sælgeren af genstanden, forudsat at den erhvervsdrivende er eller burde være bekendt med, at reparationen tidsmæssigt ligger inden for garantiperioden, og at fejlen kan skyldes en mangel ved genstanden. Har den erhvervsdrivende undladt dette i en situation, hvor forbrugeren kunne have krævet af sælgeren af genstanden, at denne afhjalp fejlen vederlagsfrit, vil dette normalt indebære, at den erhvervsdrivendes krav på vederlag for udbedring af fejlen bortfalder.

Udtrykker forbrugeren ønske om at træde tilbage fra aftalen, se om forbrugerens adgang hertil lovudkastets kapitel 8, vil omsorgspligten efter omstændighederne kunne indebære en pligt for den erhvervsdrivende til at vejlede forbrugeren med hensyn til, om det kan betale sig for forbrugeren at træde tilbage fra aftalen, jf. herved at den erhvervsdrivende efter lovudkastets § 37 har krav på at få sine udgifter dækket samt efter omstændighederne tillige krav på erstatning for mistet fortjeneste, jf. nærmere herom bemærkningerne til § 37. Som redegjort for her har den erhvervsdrivende dog samtidig pligt til at begrænse sit tab mest muligt og dermed pligt til i videst mulig udstrækning at lette forbrugerens adgang til at træde tilbage fra aftalen uden for store udgifter, hvilket forbrugeren derfor i givet fald også bør gøres bekendt med.

Udtrykker forbrugeren i øvrigt ønske om at få foretaget ændringer i den indgåede aftale, f.eks. fordi forbrugeren ønsker arbejdet udført på en anden måde eller på et andet tidspunkt end aftalt, følger det af den erhvervsdrivendes omsorgspligt, at denne bør tage hensyn til forbrugerens ønsker i det omfang, den erhvervsdrivende har mulighed herfor, uden at det bliver til væsentlig ulempe for ham selv eller andre kunder.

Som et sidste eksempel på den erhvervsdrivendes omsorgspligt skal nævnes, at den erhvervsdrivende normalt har pligt til at opbevare og tilbagelevere udskiftede komponenter eller andre udskiftede dele til forbrugeren, medmindre andet er aftalt. Undlader den erhvervsdrivende dette, vil han være erstatningsansvarlig over for forbrugeren i det omfang, de udskiftede dele repræsenterer en økonomisk værdi, medmindre det af regningen fremgår, at forbrugeren fuldt ud har fået godskrevet denne værdi. Den erhvervsdrivendes pligt til at udlevere udskiftede komponenter m.v. gælder dog ikke, hvis der er tale om komponenter m.v., som ikke opfylder lovens krav med hensyn til sikkerhed, og som det derfor vil kunne være forbundet med særlig fare at anvende. I sådanne undtagelsestilfælde bør den erhvervsdrivende tværtimod have pligt til at sørge for destruktion af de farlige dele.

Til § 5.

Bestemmelsen definerer i stk. 1 begrebet tillægsarbejde, idet den erhvervsdrivende samtidig pålægges pligt til at vejlede forbrugeren om behovet for sådant arbejde samt pligt til at indhente forholdsordre fra forbrugeren med hensyn til, hvad denne ønsker foretaget i den anledning.

I forslagets stk. 2 og stk. 3 fastslås det, hvornår den erhvervsdrivende har pligt til at udføre tillægsarbejde, henholdsvis hvor forbrugeren forlanger dette, og hvor den erhvervsdrivende ikke kan komme i kontakt med forbrugeren.

Stk. 4 regulerer den erhvervsdrivendes krav på vederlag for udført tillægsarbejde, mens stk. 5 omhandler forbrugerens beføjelser i tilfælde af, at den erhvervsdrivende har tilsidesat sin pligt til at udføre tillægsarbejde eller til at tilråde tillægsarbejde udført.

Til stk. 1.

Bestemmelsen definerer *begrebet tillægsarbejde* som arbejde, der har en sådan sammenhæng med det aftalte arbejde, at det vil være hensigtsmæssigt at udføre det i forbindelse hermed. Det er herved tillige forudsat, at arbejdet ligger inden for den erhvervsdrivendes eget virksomhedsområde. Observerer en maler f.eks. under maling af en husgavl, at der er behov for udskiftning af en tagrende, kan arbejdet med udskiftning heraf ikke betragtes som tillægsarbejde i forhold til maleren. Er det derimod en blikkenslager, som bliver opmærksom herpå, vil der være tale om et tillægsarbejde, hvis udskiftningen af tagrenden har en sådan sammenhæng med det aftalte arbejde, at en samtidig udførelse indebærer en arbejdsmæssig fordel. Kriteriet for, om der er den fornødne sammenhæng med det aftalte arbejde er således, at det teknisk og arbejdsmæssigt er en fordel at udføre arbejdet samtidig med det bestilte arbejde. Det er i den forbindelse ikke tilstrækkeligt, at forbrugeren ved en samtidig udførelse kan undgå ulejligheden ved at skulle indlevere en ting til reparation flere gange. Den fornødne sammenhæng vil derimod foreligge, hvis genstanden alligevel er skilt ad, således at en samlet udførelse bliver billigere end udførelse af to gange, eller hvis det arbejde, som der yderligere er behov for at få udført, forudsætter brug af et stillads eller en baggårdskat, som er i brug i forvejen.

Det er ingen betingelse, at behovet for det yderligere arbejde er akut. Tillægsarbejde kan således også være arbejde, som der er behov for at få udført inden for en overskuelig fremtid, forudsat at det arbejdsmæssigt er en fordel at få det udført samtidig med det bestilte arbejde.

Har den erhvervsdrivende krav på et ikke uvæsentligt beløb i kørselsgodtgørelse eller lignende i forbindelse med udførelsen af et arbejde på forbrugerens bopæl, og viser det sig under den erhvervsdrivendes besøg, at der er behov for udførelse af andet arbejde af tilsvarende karakter, vil det normalt være hensigtsmæssigt at udføre begge arbejder samtidig. Også sådant andet arbejde vil derfor kunne betragtes som tillægsarbejde, for så vidt som samtidig udførelse vil medføre en økonomisk besparelse for forbrugeren.

Selv om tillægsarbejdet skal ligge inden for den erhvervsdrivendes virksomhedsområde, kan det dog godt bestå f.eks. i at lade et opsat stillads blive stående med henblik på en anden håndværkers benyttelse heraf. Dette vil f.eks. kunne være tilfældet, hvis et stillads er opstillet med henblik på maling af en husfacade og det i den forbindelse viser sig, at tagrenden eller den nederste række tagsten bør udskiftes.

Det er en betingelse for, at der kan foreligge tillægsarbejde, at der er tale om arbejde, som ikke er omfattet af forbrugerens bestilling. Hvorvidt dette er tilfældet, må afgøres ved fortolkning af den indgåede aftale. Har den erhvervsdrivende ifølge aftalen påtaget sig at frembringe et bestemt resultat, f.eks. at få en ting til at fungere igen, vil de foranstaltninger, som den erhvervsdrivende foretager med henblik herpå, være omfattet af aftalen og dermed også af en eventuelt aftalt pris. Går bestillingen ud på, at den erhvervsdrivende skal foretage bestemte foranstaltninger, vil andre arbejder kunne anses for stiltiende aftalt, hvis de hører naturligt sammen med det aftalte arbejde. Dette vil især kunne være tilfældet, hvis det ikke udtrykkeligt aftalte arbejde er af mindre omfang. Som eksempel kan nævnes, at det vil være naturligt for en maler, som er bestilt til at male en væg, at han, forinden han går i gang med malerarbejdet, reparerer de huller og sprækker, som måtte være i væggen. Har en ikke aftalt foranstaltning ikke en sådan naturlig sammenhæng med det bestilte arbejde, falder foranstaltningen uden for opdraget, uanset om der er tale om en større eller mindre foranstaltning. Er det arbejdsmæssigt en fordel at udføre foranstaltningen sammen med det bestilte arbejde, foreligger herefter et tillægsarbejde, og den erhvervsdrivende har da pligt til at vejlede forbrugeren om det hensigtsmæssige i en samtidig udførelse, således at forbrugeren kan tage stilling til, om han ønsker tillægsarbejdet udført.

Den erhvervsdrivende har pligt til at *vejlede forbrugeren om behovet for tillægsarbejde og indhente forholdsordre* herom fra forbrugeren uanset tillægsarbejdets større eller mindre omfang, og uanset om der foreligger en situation, hvor forbrugeren ikke kan kræve af den erhvervsdrivende, at denne udfører tillægsarbejdet, se herom nærmere bemærkningerne til stk. 2. Forbrugeren har i den sidstnævnte situation under alle omstændigheder en interesse i at blive vejledt om behovet for tillægsarbejdet, idet forbrugeren herved får mulighed for at overveje, om han bør træde tilbage fra aftalen, jf. herved § 37, stk. 2, nr. 1, og bemærkningene hertil, f.eks. fordi han under disse omstændigheder ønsker arbejdet udskudt eller udført af en anden erhvervsdrivende.

I kravet om den erhvervsdrivendes vejledningspligt og pligt til at indhente forholdsordre ligger, at den erhvervsdrivende skal gøre, hvad der med rimelighed kan forventes af ham for at komme i kontakt med forbrugeren. Burde spørgsmålet have været afklaret på et tidligere tidspunkt, hvor den erhvervsdrivende havde kontakt med forbrugeren, kan der stilles særlig strenge krav til den erhvervsdrivendes anstrengelser i så henseende. Spørgsmålet om, hvilke krav der kan stilles til den erhvervsdrivendes anstrengelser, må i øvrigt afhænge af en konkret vurdering, hvori som momenter vil kunne indgå, på den ene side hvor store ulemper og meromkostninger for forbrugeren en udskydelse af tillægsarbejdet vil medføre, og på den anden side om den erhvervsdrivende ved at vente med at udføre det aftalte arbejde, indtil forholdsordre fra forbrugeren kan indhentes, risikerer, at der indtræder misligholdelse i form af forsinkelse. Ved arbejder, hvor der erfaringsmæssigt ofte opstår behov for udførelse af tillægsarbejde, f.eks. autoreparationer, vil det normalt kunne kræves

af den erhvervsdrivende, at denne på forhånd har sikret sig oplysning om forbrugerens navn og telefonnummer.

Den erhvervsdrivendes pligt til at vejlede om behovet for tillægsarbejde og til at indhente forholdsordre herom fra forbrugeren gælder kun, hvis den erhvervsdrivende har set eller burde have set behovet for sådant arbejde, jf. indledningsordene "Viser der sig at være behov for ..!'.

Er der behov for yderligere arbejde, som ikke er tillægsarbejde i teknisk forstand, kan en pligt for den erhvervsdrivende til at vejlede forbrugeren herom efter omstændighederne følge af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt over for forbrugeren. Dette vil f.eks. være tilfældet, hvis den erhvervsdrivende har kunnet konstatere, at der er behov for en vedligeholdelses- eller udbedringsforanstaltning uden for den erhvervsdrivendes eget virksomhedsområde, som han ikke uden videre kan regne med, at forbrugeren selv er opmærksom på, jf. bemærkningerne ovenfor til § 4 vedrørende den erhvervdrivendes almindelige omsorgspligt.

Den erhvervsdrivende må - medmindre betingelserne efter stk. 3 er til stede - *ikke lade tillægsarbejdet udføre af egen drift*. Forbrugeren kan således have gode grunde til ikke at ønske dette udført, f.eks. fordi han ikke har råd til at betale herfor, eller fordi han ønsker tillægsarbejdet udført af en anden. Forbrugeren foretrækker måske endda helt at afbestille arbejdet, jf. herved bemærkningerne nedenfor til § 37, stk. 2, nr. 1. Om retsstillingen, hvor den erhvervsdrivende har udført tillægsarbejde af egen drift, uden at betingelserne herfor efter stk. 3 har været til stede, henvises til bemærkningerne til § 6, stk. 2.

Til stk. 2.

Bestemmelsen indebærer en *pligt* for den erhvervsdrivende *til at udføre tillægsarbejde* i forbindelse med det bestilte arbejde, *hvis forbrugeren forlanger det, medmindre* dette vil være til væsentlig ulempe for den erhvervsdrivende eller andre kunder eller vil medføre økonomisk risiko for den erhvervsdrivende. Om udvalgets generelle overvejelser i den forbindelse henvises til kapitel III, pkt. 3 c.

Udførelse af tillægsarbejde vil især kunne være til væsentlig ulempe for den erhvervsdrivende eller hans andre kunder, hvor der er tale om et tillægsarbejde af større omfang, som den erhvervsdrivende ikke har mulighed for at indpasse tidsmæssigt, hvis aftalte tider med andre kunder skal overholdes. Forbrugeren vil i den forbindelse normalt ikke kunne forlange af den erhvervsdrivende, at denne ansætter ekstra arbejdskraft, eller at den erhvervsdrivende eller dennes ansatte påtager sig overarbejde af ikke ubetydeligt omfang. Forbrugeren vil derimod kunne forlange, at den erhvervsdrivende tilrettelægger sit eget og sine ansattes arbejde således, at der så vidt muligt bliver tid til at udføre tillægsarbejdet.

Er tillægsarbejdet et stykke arbejde, som den erhvervsdrivende normalt ikke påtager sig at udføre, selv om det ligger inden for hans virksomhedsområde, vil den erhvervsdrivende også efter omstændighederne kunne påberåbe sig, at en pligt til at udføre tillægsarbejdet vil påføre ham væsentlig ulempe. Dette vil f.eks. kunne være

tilfældet, hvis den erhvervsdrivendes redskaber eller materiel ikke egner sig til udførelse af arbejde af den pågældende karakter, eller hvis den erhvervsdrivende kun driver særlig specialistvirksomhed, som ikke omfatter arbejde af den type, som tillægsarbejdet består i.

Har den erhvervsdrivende konkret grund til at tvivle på forbrugerens betalingsevne, vil han som udgangspunkt kunne nægte at udføre tillægsarbejde under henvisning til, at hans betalingskrav for det udførte tillægsarbejde bliver for usikkert. Den erhvervsdrivende behøver ikke i den forbindelse at godtgøre, at forbrugeren er insolvent, idet godtgørelse af almindelig dårlig økonomi eller ringe indtjeningsevne normalt må være tilstrækkelig. Forbrugeren vil dog altid kunne afværge den erhvervsdrivendes indsigelse herom ved at forudbetale eller stille fornøden sikkerhed for udgifterne ved tillægsarbejdets udførelse.

Udførelse af tillægsarbejde kan dog kun antages at medføre en økonomisk risiko for den erhvervsdrivende, hvis den erhvervsdrivende påføres en økonomisk risiko ud over den, som påhviler ham i forvejen. En sådan risikoforøgelse vil ofte ikke foreligge, hvis det bestilte arbejde i forvejen ikke er betalt, og meromkostningerne ved tillægsarbejdets udførelse kun er ubetydelige. Den erhvervsdrivende vil i øvrigt i mange tilfælde have tingen i sin besiddelse, og den erhvervsdrivendes økonomiske risiko må da vurderes i lyset af, at han kan holde tingen tilbage, indtil hans betalingskrav er opfyldt.

Lovens præceptivitet er ikke til hinder for, at den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse gør forbrugeren opmærksom på, at han næppe vil kunne påtage sig at udføre tillægsarbejde. Mener den erhvervsdrivende allerede ved aftalens indgåelse at kunne forudse, at betingelserne for at nægte at udføre tillægsarbejde vil være til stede, kan det tværtimod være hensynsfuldt med det samme at gøre forbrugeren opmærksom herpå. Viser der sig imidlertid efterfølgende behov for tillægsarbejde, skal den erhvervsdrivende under alle omstændigheder vejlede forbrugeren herom, jf. bemærkningerne til stk. 1, ligesom han må godtgøre, at betingelserne for at nægte at udføre tillægsarbejde fortsat er tilstede.

Selv om den erhvervsdrivende er berettiget til at nægte at udføre tillægsarbejde efter reglen i stk. 2, kan der dog i særlige undtagelsestilfælde alligevel påhvile den erhvervsdrivende en pligt til at udføre yderligere arbejde, hvis dette er nødvendigt for at undgå en overhængende fare, idet en sådan *handlepligt for den erhvervsdrivende vil kunne følge af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt* over for forbrugeren sammenholdt med almindelige nødretslignende regler, jf. herved også bemærkningerne ovenfor til § 4 og bemærkningerne nedenfor til stk. 3. Den erhvervsdrivendes handlepligt i så henseende er ikke begrænset til tillægsarbejde i teknisk forstand, idet der for så vidt ikke behøver at være tale om en foranstaltning inden for den erhvervsdrivendes eget virksomhedsområde, ligesom der ikke behøver at være nogen arbejdsmæssig sammenhæng til det bestilte arbejde. Det kan dog ikke kræves, at den erhvervsdrivende påtager sig arbejde, som han ikke har de faglige forudsætninger for at udføre. Som eksempel på den erhvervsdrivendes pligt til at foretage en sådan fare-

afværgende foranstaltning kan nævnes, at en skorstensfejer må have pligt til at fjerne en løs tagsten, som han kan se, truer med at falde ned. Som et andet eksempel kan nævnes situationen, hvor der opstår brud på en afløbsinstallation, mens en bestilt VVS-installatør er til stede. Den pågældende har da pligt til at foretage, hvad han kan for at hindre skadens videre udbredelse, uanset at dette er ubelejligt for ham på grund af aftaler med andre kunder eller lignende. Om den erhvervsdrivendes pligt i sådanne situationer til at handle af egen drift, hvis forbrugeren ikke selv er til stede, henvises til bemærkningerne nedenfor til stk. 3.

Til stk. 3.

Bestemmelsen omhandler situationen, hvor den *erhvervsdrivende ikke kan komme i forbindelse med forbrugeren.* Om udvalgets generelle overvejelser vedrørende denne problemstilling henvises til kapitel III, pkt. 3 c.

Det følger af bestemmelsen i stk. 1, at den erhvervsdrivende skal gøre, hvad der med rimelighed kan forventes af ham, for at komme i forbindelse med forbrugeren, hvis der viser sig behov for tillægsarbejde, uanset tillægsarbejdets størrelse. Der henvises herom til bemærkningerne til stk. 1. Lykkes dette ikke, følger det af bestemmelsen i stk. 3, at den erhvervsdrivende som hovedregel har *pligt til af egen drift at udføre tillægsarbejdet, hvis dets udsættelse vil medføre betydelige omkostninger eller ulemper for forbrugeren forudsat, at meromkostningerne ved udførelsen heraf er ubetydelige eller små i forhold til prisen for det aftalte arbejde.*

Er de nævnte betingelser med hensyn til tillægsarbejdets nødvendighed og pris ikke til stede, eller har forbrugeren allerede ved en tidligere lejlighed tilkendegivet, at han ikke ønsker tillægsarbejdet udført, har den erhvervsdrivende hverken ret eller pligt til at udføre dette. Gør han det alligevel, og nægter forbrugeren at betale herfor, bliver det den erhvervsdrivendes egen risiko, jf. § 6, stk. 2, 1. pkt., hvorefter den erhvervsdrivende ikke har krav på betaling for tillægsarbejde, som ikke er aftalt og ikke er udført med hjemmel i § 5, stk. 3. Skyldes forholdet en undskyldelig fejltagelse, vil den erhvervsdrivende dog efter omstændighederne kunne forlange godtgørelse for sine omkostninger ved tillægsarbejdets udførelse, jf. § 6, stk. 2, 2. pkt., og bemærkningerne hertil.

Hvornår en udsættelse af tillægsarbejdet vil medføre betydelige omkostninger eller ulemper for forbrugeren må bero på et konkret skøn. Betingelsen vil dog normalt være opfyldt, hvis samtidig udførelse indebærer en væsentlig arbejdsmæssig fordel, hvorimod det normalt ikke er tilstrækkeligt, at forbrugeren ved samtidig udførelse f.eks. kan spare et kørselsgebyr eller lignende.

Hvorvidt meromkostningerne ved udførelsen af tillægsarbejdet kan anses for ubetydelige eller små i forhold til prisen for det aftalte arbejde, må ligeledes bero på et konkret skøn, men betingelsen indebærer, at der i almindelighed kun kan blive tale om tillægsarbejde af mindre omfang. Ved store ombygningsarbejder vil der dog efter omstændighederne kunne blive tale om tillægsarbejde af et ikke helt ubetydeligt omfang, men også her må der normalt tages hensyn til meromkostningernes absolutte

størrelse. Ved vurderingen vil tillige kunne indgå et vist hensyn til forbrugerens konkrete behov for at få tillægsarbejdet udført. Er det f.eks. en bil eller et fotografiapparat, som er indleveret til reparation umiddelbart før en forestående ferierejse, må den erhvervsdrivende således kunne lade dette indgå i sin vurdering af, hvorvidt han har pligt til at udføre tillægsarbejdet, således at der i denne situation ikke skal så meget til for at anse meromkostningerne ved tillægsarbejdets udførelse for ubetydelige eller små i forhold til prisen for det aftalte arbejde. Nærer den erhvervsdrivende en rimeligt begrundet tvivl med hensyn til, om tillægsarbejdet går ud over, hvad han er berettiget og forpligtet til at udføre efter reglen i stk. 3, må tvivlen dog komme den erhvervsdrivende til gode, hvis han undlader at udføre tillægsarbejdet af egen drift, men han kan da i givet fald have pligt til at gøre en ekstra indsats for at forsøge at komme i forbindelse med forbrugeren.

Er det vigtigt for forbrugeren at få alle fejl udbedret med det samme, kan det være hensigtsmæssigt på forhånd at aftale, at den erhvervsdrivende skal udføre yderligere arbejde, hvis der viser sig behov for noget sådant. Det yderligere arbejde er da omfattet af parternes aftale og er ikke tillægsarbejde i § 5's forstand. Det må dog herved være en forudsætning, at det yderligere arbejde er angivet nærmere, f.eks. ved sit formål. Er dette tilfældet, er den erhvervsdrivende berettiget til at lade det yderligere arbejde udføre uden at indhente forholdsordre fra forbrugeren, medmindre en sådan pligt følger af § 7, stk. 2, eller af § 32, jf. § 31, se nærmere herom bemærkningerne til disse bestemmelser. Det anførte må formentlig også gælde en aftale om, at den erhvervsdrivende skal være berettiget til at udføre yderligere arbejde inden for en bestemt beløbsgrænse, f.eks. inden for et beløb svarende til 25 % af den aftalte pris, medmindre forholdet har karakter af en omgåelse af § 5, stk. 1 og 3. Der må således normalt antages at foreligge omgåelseshensigt, hvis et sådant vilkår forekommer fortrykt i en standardkontrakt el.lign. eller ikke iøvrigt er konkret relateret til og begrundet i aftalen om arbejdets karakter og omfang.

Vil udførelsen af tillægsarbejdet være til væsentlig ulempe for den erhvervsdrivende eller dennes andre kunder eller medføre økonomisk risiko for den erhvervsdrivende, bortfalder den erhvervsdrivendes pligt til at udføre tillægsarbejdet, jf. *henvisningen i stk. 3, in fine, til stk. 2.* Da den erhvervsdrivendes pligt efter stk. 3 til at udføre tillægsarbejde af egen drift som anført normalt kun vil angå tillægsarbejde af mindre omfang, vil det dog høre til undtagelsen, at den erhvervsdrivende fritages for forpligtelsen til at udføre tillægsarbejdet, fordi betingelserne herfor efter stk. 2 er tilstede.

Endelig vil reglen i stk. 3 skulle *suppleres med* dansk rets *almindelige regler om uanmodet forretningsførelse* (negotiorum gestio), hvorefter en handling foretaget for en andens regning er berettiget, hvis handlingen er nødvendig for at afværge en truende fare, og den person, som faren truer, selv er forhindret i at foretage det fornødne. Selv om reglerne om negotiorum gestio normalt alene indebærer en ret og ikke en pligt til at gribe ind for at afværge en fare, kan den erhvervsdrivende dog efter omstændighederne have en pligt i så henseende, idet en sådan handlepligt kan følge

af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt over for forbrugeren, jf. herved bemærkningerne til § 4. Den erhvervsdrivendes handlepligt er i så fald ikke begrænset til at udføre tillægsarbejde i teknisk forstand, idet handlepligten også kan omfatte foranstaltninger uden for den erhvervsdrivendes virksomhedsområde og uden tilknytning til det bestilte arbejde. Det er dog selvfølgelig en forudsætning, at den erhvervsdrivende har de fornødne faglige kvalifikationer for at kunne foretage de nødvendige fareafværgende foranstaltninger. Er øjeblikkelig indgriben nødvendig, kan den erhvervsdrivende endvidere i givet fald foretage det fornødne uden først at forsøge at indhente forholdsordre fra forbrugeren, ligesom det ikke er nogen betingelse, at udgifterne ved foranstaltningernes foretagelse er ubetydelige eller små i forhold til prisen for det aftalte arbejde, blot udgifterne herved ikke står i misforhold til værdien af det truede retsgode.

En truende fare vil dog i mange tilfælde lade sig afværge ved simple midler, f.eks. ved afbrydelse af en hovedafbryder, forudsat at dette ikke på anden måde påfører forbrugeren væsentlig skade, således at det herefter vil være tilstrækkeligt, at den erhvervsdrivende blot sikrer sig, at forbrugeren på behøring måde advares om den opståede fare. Er det en bil, som er indleveret til reparation, vil det ligeledes normalt være tilstrækkeligt, at den erhvervsdrivende advarer forbrugeren om, at det er farligt at benytte bilen, sålænge en yderligere defekt ved bilen ikke er udbedret. Er der derimod tale om en bygningsdel, som truer med at styrte sammen, eller brud på en afløbsinstallation, vil der normalt ikke være tid til at stille sagen i bero på, at forbrugeren får lejlighed til selv at tage stilling til, hvad der skal gøres, og den erhvervsdrivende vil da have pligt til at foretage, hvad der med rimelighed kan forventes af ham, for at afværge en truende fare eller en indtrådt skades videre udbredelse. Herunder kan efter omstændighederne også indgå en pligt for den erhvervsdrivende til at tilkalde en anden erhvervsdrivende med den nødvendige faglige ekspertise.

Til stk. 4.

Har den erhvervsdrivende udført tillægsarbejde i henhold til en aftale herom med forbrugeren eller med hjemmel i stk. 3, bør den erhvervsdrivende selvfølgelig kunne forlange betaling herfor, og det er derfor i stk. 4 bestemt, at den erhvervsdrivende kan *forlange betaling for* udførelsen af sådant *tillægsarbejde efter de almindelige regler, som gælder om prisens fastsættelse.*

Er udførelsen af tillægsarbejdet aftalt med forbrugeren, idet der samtidig er aftalt en bestemt pris herfor, er denne pris bindende for forbrugeren, medmindre den erhvervsdrivende har udnyttet situationen til at betinge sig en urimelig høj pris for at udføre tillægsarbejdet. Er dette tilfældet, vil forbrugeren i medfør af aftalelovens § 36 kunne få prisen nedsat til, hvad der må anses for rimeligt. Har den erhvervsdrivende givet en skønnet pris med hensyn til, hvad det vil koste at udføre tillægsarbejdet, gælder reglen i § 30, jf. bemærkningerne til denne bestemmelse.

Foreligger ingen aftale vedrørende prisen eller dens fastsættelse, skal forbrugeren betale, hvad der under hensyn til tillægsarbejdets art, omfang og udførelse, sædvan-

lig pris eller prisberegning samt omstændighederne i øvrigt må anses for rimeligt, jf. § 29 og bemærkningerne hertil. Ved denne vurdering må selvfølgelig tages afgørende hensyn **til,** hvad der eventuelt måtte være aftalt vedrørende prisen for det arbejde, som oprindeligt var aftalt udført. En aftalt timelønssats for dette arbejde vil således normalt også skulle lægges til grund ved beregningen af den erhvervsdrivendes vederlagskrav for tillægsarbejdets udførelse, medmindre der er sket en væsentlig ændring i lønniveauet siden aftalens indgåelse. Hovedreglen må i det hele taget være, at den erhvervsdrivendes sædvanlige kontraheringsbetingelser skal lægges til grund, således at der skal tages udgangspunkt i, hvad parterne må antages at ville have aftalt, såfremt aftalen oprindeligt også havde omfattet tillægsarbejdet. Særligt favorable vilkår f.eks. om 10 % rabat på en standardpris, som er aftalt for det oprindelige arbejde, bør dog normalt ikke slå igennem også for tillægsarbejdet, medmindre der er konkrete holdepunkter herfor, mens skærpede vilkår lettere vil kunne slå igennem. Forbrugeren vil således normalt ikke kunne kræve at få kredit med hensyn til betaling for tillægsarbejdet, selv om han har fået kredit med hensyn til betaling for det oprindelige arbejde. Foreligger der en kreditaftale vedrørende det oprindeligt aftalte arbejde, må den erhvervsdrivende dog, hvis han ikke ønsker at udføre tillægsarbejdet på kredit, normalt præcisere dette forud for tillægsarbejdets udførelse, da det, hvis andet ikke er aftalt, normalt vil være naturligt at anse betalingen for tillægsarbejdet som et accessorium til betalingen for det oprindelige arbejde, jf. herved AB 72, § 26, stk. 16. Har den erhvervsdrivende omvendt krævet at få forudbetaling for det oprindelige arbejde, vil han normalt også være berettiget til at kræve forudbetaling for tillægsarbejdet. Har han på den anden side ikke krævet forudbetaling for det oprindelige arbejde, kan han som udgangspunkt heller ikke kræve forudbetaling for tillægsarbejdet, idet den udfyldende regel ved tjenesteydelser er, at den erhvervsdrivende først kan kræve betaling, når tjenesteydelsen er præsteret. Indebærer udførelsen af tillægsarbejdet imidlertid en økonomisk risiko for den erhvervsdrivende, kan han under henvisning hertil betinge udførelsen af tillægsarbejdet af, at forbrugeren forudbetaler eller stiller fornøden sikkerhed, jf. bemærkningerne til stk. 2.

I tilfælde, hvor tillægsarbejdet f.eks. består i at lade et stillads blive stående, se herom bemærkningerne til stk. 1, kan omstændighederne i øvrigt føre til, at den erhvervsdrivendes vederlagskrav bør fastsættes til, hvad det vil koste ham at leje et andet stillads i den nødvendige afsavnsperiode.

Til stk. 5.

Bestemmelsen fastslår, at den erhvervsdrivende er *erstatningsansvarlig* over for forbrugeren, *hvis* han har undladt på behørig måde at vejlede forbrugeren om behovet for tillægsarbejde, se herom bemærkningerne til stk. 1, *eller hvis* han har nægtet eller undladt at udføre tillægsarbejde, som han er forpligtet til at udføre, se herom bemærkningerne til stk. 2 og 3. Det tab, som forbrugeren lider herved, og som han derfor kan kræve erstattet af den erhvervsdrivende, vil normalt modsvare den økonomiske besparelse, som forbrugeren kunne have opnået, såfremt tillægsarbejdet var ble-

vet udført samtidig med det bestilte arbejde. Kan forbrugeren imidlertid godtgøre, at han, hvis han var blevet behørig vejledt om behovet for tillægsarbejde, ville have foretrukket helt at undlade at få det bestilte arbejde udført, bør erstatningsopgørelsen foretages sådan, at forbrugeren i økonomisk henseende stilles, som om han var trådt tilbage fra aftalen på det tidspunkt, hvor behovet for tillægsarbejdet viste sig, jf. herved § 37, stk. 1 og stk. 2, nr. 1, idet der dog ved erstatningsopgørelsen tillige bør tages hensyn til det udførte arbejdes værdi for forbrugeren under de foreliggende omstændigheder.

Foreligger der en aftale mellem den erhvervsdrivende og forbrugeren om udførelse af et tillægsarbejde, vil den erhvervsdrivendes tilsidesættelse af sin pligt til at udføre tillægsarbejdet i denne situation normalt indebære, at der foreligger misligholdelse i form af forsinkelse, se om forbrugerens beføjelser i den anledning §§ 11 - 13.

Har den erhvervsdrivende udført tillægsarbejde - enten i henhold til aftale eller med hjemmel i stk. 3 - og er udførelsen ikke i overensstemmelse med de krav, som stilles i §§ 15 - 16, foreligger en mangel, se om forbrugerens mangelsbeføjelser §§ 17 - 21.

Til § 6.

Bestemmelsen i stk. 1 er en bevisbyrderegel for det tilfælde, at der hersker tvivl med hensyn til arbejdets omfang, mens stk. 2 angiver retsvirkningerne af, at den erhvervsdrivende har udført arbejde udover det aftalte uden at have haft hjemmel hertil efter § 5, stk. 3.

Til stk. 1.

Spørgsmålet om den nærmere fastlæggelse af arbejdets omfang lader sig ikke løse gennem lovregulering, idet spørgsmålet må bero på, hvad parterne har aftalt. Imidlertid vil kun sjældent foreligge en udtrykkelig og helt præcis aftale herom, og der vil derfor ofte være behov for fortolkning på grundlag af omstændighederne omkring aftalens indgåelse og den fagmæssige sædvane. På denne baggrund er i § 6, stk. 1, medtaget en regel om, at det i *tvivlstilfælde påhviler den erhvervsdrivende at godtgøre, at et udført arbejde er omfattet af bestillingen eller er tillægsarbejde udført med hjemmel i* § 5, jf. herved bemærkningerne til denne bestemmelse. En sådan bevisbyrderegel må antages at følge allerede af gældende ret, men det må uanset dette antages at have en vis betydning for forbrugerne at kunne henvise til en udtrykkelig lovbestemmelse herom. I en sådan bestemmelse vil tillige ligge en opfordring for de erhvervsdrivende til i videst muligt omfang at skabe klarhed om arbejdets omfang dels ved selve aftaleindgåelsen, dels under arbejdets udførelse ved at indhente forholdsordre fra forbrugeren, hvis der efterfølgende opstår tvivl herom.

Der ligger ikke i bestemmelsen noget krav om, at beviset skal føres ved fremlæggelse af en skriftlig bestillingsseddel eller lignende, men i tilfælde, hvor arbejdets omfang ikke kan udledes af omstændighederne omkring aftalens indgåelse eller af sæd-

vane, ligger der i bevisbyrdereglen en opfordring for den erhvervsdrivende til at sikre sig ved skriftlig aftale. Denne konsekvens er tillige tilsigtet, idet det i disse tilfælde må antages at være i alles interesse, at der skabes fuld klarhed med hensyn til arbejdets omfang allerede ved aftalens indgåelse.

Bevisbyrdereglen har især betydning, hvis det er aftalt, at arbejdet skal udføres efter regning. Mener forbrugeren i et sådant tilfælde, at den erhvervsdrivende har udført arbejde udover det aftalte, vil den erhvervsdrivende ofte kunne løfte sin bevisbyrde ved f.eks. at godtgøre, at han kun har udført det arbejde, som en bestilling af den pågældende art sædvanemæssigt indebærer, eller ved at godtgøre, at arbejdet har været nødvendigt for at kunne udføre det udtrykkeligt bestilte arbejde eller opnå det tilkendegivne formål med arbejdet, jf. herved U 1967.610 H og U 1965.413 H. Den erhvervsdrivende vil også have løftet sin bevisbyrde, hvis han kan godtgøre, at der er tale om udførelsen af et senere aftalt ekstraarbejde eller om tillægsarbejde udført med hjemmel i § 5, stk. 3. Arbejdet må efter omstændighederne også kunne anses for stiltiende aftalt, f.eks. hvis forbrugeren undlader at gribe ind, selv om han under arbejdets udførelse bliver klar over, at der udføres arbejde ud over det udtrykkeligt bestilte, jf. herved U 1971.591 H.

Ved tilbudsarbejder medfører bevisbyrdereglen, at det påhviler den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt, såfremt han vil kræve betaling udover tilbudsbeløbet under henvisning til, at der er udført ekstraarbejde efter aftale, eller til, at der er tale om tillægsarbejde udført med hjemmel i § 5, stk. 3. Ved tilbudsarbejder kan et ekstraarbejde dog ikke i samme grad som ved regningsarbejde anses for stiltiende aftalt derved, at forbrugeren ikke har protesteret mod ekstraarbejdets udførelse, idet forbrugeren ved tilbudsarbejder i vid udstrækning må være berettiget til at påregne, at alt det arbejde, som udføres, er omfattet af tilbudsprisen, medmindre andet er aftalt. Foreligger derimod en udtrykkelig aftale om udførelse af en ekstraydelse, må der også ved tilbudsarbejder bestå en formodning for, at der skal betales ekstra herfor, medmindre meromkostningerne ved udførelsen heraf er ubetydelige, jf. herved Erik Hørlyck: Entreprise- og licitationsbetingelser (3. udgave) s. 89.

Bevisbyrdereglen i stk. 1 må efter omstændighederne i særlige tilfælde kunne suppleres med almindelige udfyldende retsregler om kontrakters fortolkning. Angår tvivlen f.eks. forståelsen af et skriftligt aftaledokument, som er udfærdiget af en professionel rådgiver for forbrugeren, bør risikoen for uklarheder således i et vist omfang lægges på den, som har udformet dokumentet, således at dokumentet vil kunne fortolkes til fordel for den erhvervsdrivende, hvis omstændighederne i øvrigt taler herfor.

Angår tvivlen ikke, om der er udført arbejde udover, hvad der er bestilt, men derimod om der er udført mindre arbejde end aftalt, gælder bevisbyrdereglen ikke. Tvivl i så henseende angår spørgsmålet om, hvorvidt der kan antages at foreligge en mangel ved det udførte arbejde, og bevisbyrden herfor må derfor som udgangspunkt ligge hos forbrugeren, jf. bemærkningerne til § 15.

Til stk. 2.

1. pkt. fastslår, at den *erhvervsdrivende* som udgangspunkt *ikke har krav på betaling for arbejde, som ikke er bestilt, og som heller ikke er udført med hjemmel i § 5 om tillægsarbejde.*

Kan den erhvervsdrivende godtgøre, at det udførte arbejde er omfattet af reglerne om negotiorum gestio, se herom bemærkningerne til § 5, stk. 3, in fine, har den erhvervsdrivende dog selvfølgelig krav på vederlag herfor.

Også efter gældende ret er det fast antaget, at den erhvervsdrivende ikke kan kræve betaling for arbejde, som han må være klar over ikke er omfattet af bestillingen, jf. herved U 1965.413 H, U 1967.610 H og U 1974.1036 V. Man har i disse tilfælde heller ikke fundet anledning til at tilkende tjenesteyderen betaling for det ikke bestilte arbejde ud fra det synspunkt, at der ved arbejdet er blevet tilført bestilleren en berigelse, idet bestilleren med føje må kunne indrette sine økonomiske forhold på, at han kun skal betale for det arbejde, som han har bestilt, jf. herved udtrykkeligt U 1974.1036 V.

Hvor arbejdet har haft karakter af tillægsarbejde, har det dog i klagenævnspraksis været antaget, at den erhvervsdrivende efter omstændighederne kunne få et vederlagskrav, jf. herved Forbrugerklagenævnets årsberetning 1981, side 61-62, hvorefter en bådreparatør, som havde påtaget sig at efterse og smøre en påhængsmotor for kr. 150, var berettiget til, når motoren alligevel var adskilt, uden aftale herom at udføre nogle mindre reparationer, hvorefter den samlede pris blev på 340 kr. Efter reglen i 1. pkt. vil den erhvervsdrivende i en sådan situation som udgangspunkt kun kunne kræve vederlag for det udførte tillægsarbejde, hvis han kan godtgøre, at betingelserne efter § 5, stk. 3, for at udføre tillægsarbejdet af egen drift har foreligget, hvilket indebærer, at den erhvervsdrivende tillige må godtgøre, at han har gjort, hvad der med rimelighed kan forlanges af ham med henblik på at indhente forholdsordre fra forbrugeren. Hvilke krav der efter udvalgets opfattelse bør kunne stilles til den erhvervsdrivende i den henseende, er der redegjort nærmere for i bemærkningerne til § 5, stk. 1.

Har den erhvervsdrivende udført tillægsarbejde af egen drift, uden at meromkostningerne herved har været ubetydelige eller forholdsvis små, men hvor betingelserne for at udføre tillægsarbejde af egen drift efter § 5, stk. 3, i øvrigt ville have været til stede, afskæres den erhvervsdrivende efter 1. pkt. også som udgangspunkt helt fra at kunne kræve vederlag for det udførte tillægsarbejde. Den erhvervsdrivende vil dog efter omstændighederne eventuelt kunne påberåbe sig berigelsesreglen i 2. pkt., se herom nedenfor. Endvidere er det muligt, at det uhjemlede arbejde vil kunne deles op i flere uafhængige - og mindre - tillægsarbejder, og at den erhvervsdrivende herefter vil kunne kræve betaling for et eller flere af disse, forudsat at meromkostningerne ved udførelsen heraf har været små eller ubetydelige i forhold til prisen for det aftalte arbejde.

Bestemmelsen i 1. pkt. vil også dække situationen, hvor en sælger under afhjælpning af en mangel udfører ekstraarbejde, som ikke er aftalt med forbrugeren, og

hvor sælgeren derfor ikke bør kunne kræve betaling for det udførte ekstraarbejde.

En sælger bør ud fra tilsvarende synspunkter, som ligger bag reglen i 1. pkt., endvidere ikke kunne kræve betaling for en reparation udført i en garantiperiode, hvis han ikke på forhånd har oplyst forbrugeren om, at reparationen ikke dækkes af garantien, og at reparationen derfor kun vil blive udført mod betaling, se herom også bemærkningerne til § 1, stk. 3, nr. 3, samt Forbrugerklagenævnets årsberetning 1978 side 44-45, og side 58-59. I sammes årsberetning 1981 side 36-37 blev det dog i en sådan situation pålagt forbrugeren at betale for den berigelse, som han havde opnået ved, at reparationen var blevet udført.

Er den erhvervsdrivende kommet til at udføre arbejde ud over det aftalte og uden hjemmel i § 5 *som følge af en undskyldelig fejltagelse,* vil det efter omstændighederne kunne virke stødende at afvise ethvert krav på betaling for det ikke bestilte arbejde. Dette vil navnlig kunne være tilfældet, hvor det er tvivlsomt, om arbejdet må anses for omfattet af bestillingen eller af en indgået aftale om udførelse af ekstraarbejde, eller hvor den erhvervsdrivende efter forgæves at have forsøgt at træffe forbrugeren fejlagtigt er gået ud fra, at betingelserne for at udføre tillægsarbejde af egen drift efter § 5, stk. 3, har været til stede. Såfremt der ikke i sådanne tilfælde er mulighed for en mellemløsning, f.eks. i form af et skønsmæssigt fastsat berigelseskrav, kan konsekvensen meget vel tænkes at blive en mere vidtgående fortolkning af aftalen eller af bestemmelsen i § 5, stk. 3, hvilket ikke er i forbrugernes interesse. Det er derfor i *2. pkt.* bestemt, at hvor udførelsen af det uhjemlede arbejde skyldes en undskyldelig fejltagelse, kan den erhvervsdrivende dog forlange *godtgørelse for sine omkostninger i det omfang, dette må anses for rimeligt* under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold i øvrigt. Der er dog alene tale om en snæver undtagelsesregel, som skal muliggøre rimelige kompromisløsninger i de af reglen omfattede undtagelsestilfælde, hvor der normalt i forvejen vil være uenighed mellem parterne om aftalens indhold eller om betingelserne efter § 5, stk. 3.

Den godtgørelse, som den erhvervsdrivende kan forlange efter 2. pkt., kan ikke overstige de udgifter, som den erhvervsdrivende har haft i anledning af udførelsen af det uhjemlede arbejde, ligesom kravet ikke kan overstige arbejdets værdi for forbrugeren. Der må ved fastsættelsen af kravet og de nærmere betalingsbetingelser også tages hensyn til forbrugerens forhold i øvrigt, herunder til dennes økonomi.

Hverken bestemmelsen i 1. eller 2. pkt. er dog til hinder for, at en erhvervsdrivende, som uden aftale herom har udskiftet en gammel del med en ny, kan tage den indføjede del tilbage igen, hvis forbrugeren nægter at betale herfor, forudsat, at det er muligt at føre den pågældende genstand tilbage til sin hidtidige skikkelse, f.eks. ved at den udskiftede del indføjes på ny.

Til § 7.

Stk. 1 regulerer den erhvervsdrivendes vejledningspligt, hvor denne ved aftalens indgåelse har grund til at tvivle på, hvorvidt arbejdets udførelse vil være i forbrugerens interesse, mens stk. 2 omhandler den erhvervsdrivendes vejledningspligt og pligt til

at indhente forholdsordre, hvis der under arbejdets udførelse opstår en sådan tvivl.

Som nævnt i kapitel III pkt. 3 b og i bemærkningerne til § 4 er den erhvervsdrivendes vejledningspligt og pligt til at indhente forholdsordre på det her omhandlede område for så vidt blot et udslag af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt over for forbrugeren, således som denne pligt er kommet til udtryk i § 4, men da der er tale om et praktisk meget vigtigt eksempel herpå, som skal værne forbrugerne imod at blive påført overflødige eller urimeligt store udgifter til reparation m.v., har udvalget fundet det hensigtsmæssigt udtrykkeligt at præcisere, hvorledes den erhvervsdrivende bør forholde sig i de nævnte henseender.

Til stk. 1.

I *1. pkt.* fremhæves *den erhvervsdrivendes pligt* til *ved aftalens indgåelse at have sin opmærksomhed henledt på, om det vil kunne betale sig for forbrugeren at lade arbejdet udføre,* idet den erhvervsdrivende som fagmand normalt vil være bedre i stand til at foretage en vurdering heraf end forbrugeren. Det betyder ikke, at den erhvervsdrivende ved hver bestilling har pligt til at anstille nærmere undersøgelser med hensyn til, om det nu også kan betale sig at lade arbejdet udføre, men er der grund til at tvivle på, om dette er tilfældet, har den erhvervsdrivende pligt til at gøre forbrugeren opmærksom herpå, således at forbrugeren får mulighed for at tage stilling til, om han på dette grundlag ønsker at indgå aftalen.

Har den erhvervsdrivende undladt at overholde sin vejledningspligt efter 1. pkt., vil dette kunne få alvorlige konsekvenser for hans vederlagskrav, jf. bemærkningerne neden for til 2. og 3. pkt.

Om arbejdets udførelse kan antages at være i forbrugerens interesse, afhænger af en række konkrete omstændigheder, hvoraf i lovteksten specielt er fremhævet prisen for arbejdet og genstandens værdi.

Er prisen for arbejdet således uforholdsmæssig stor i forhold til det, som kan opnås ved arbejdet, bør den erhvervsdrivende normalt fraråde arbejdets udførelse. Denne situation vil kunne foreligge, hvis resultatet af arbejdet kan forudses ikke at blive særligt holdbart, hvis arbejdet nærmest må anses for overflødigt, fordi den ejendom eller genstand, arbejdet vedrører, i forvejen er i den fornødne stand, hvis prisen for de foranstaltninger, som skal foretages for at opnå det ønskede resultat, vil være uforholdsmæssigt store, osv.

Vil omkostningerne ved arbejdet være uforholdsmæssigt store i forhold til genstandens værdi eller holdbarhed, således at det bedre kan betale sig at købe en ny genstand, bør den erhvervsdrivende også fraråde arbejdets udførelse. Denne situation har ofte foreligget i klagenævnspraksis, idet klagenævnets afgørelser i sådanne tilfælde er gået ud på en nedsættelse af den erhvervsdrivendes vederlagskrav, se i den forbindelse Forbrugerklagenævnets årsberetning 1977, side 77, og sammes årsberetning 1979, side 33. Se også Forbrugerklagenævnets årsberetning 1980, side 78, hvor nævnet fandt, at et vederlag på 280 kr. for isættelse af øskener i to meget billige smykkesten burde nedsættes til 80 kr., henset til, at den erhvervsdrivende ikke havde

vejledt forbrugeren om, at prisen for arbejdet ville blive uforholdsmæssig høj i forhold til smykkestenenes værdi. Har forbrugeren givet udtryk for, at arbejdet ønskes udført, fordi den genstand, arbejdet vedrører, har en særlig affektionsværdi, vil den erhvervsdrivende dog kunne undlade at fraråde arbejdets udførelse, hvis det fremgår klart af omstændighederne, at forbrugeren ønsker arbejdet udført under alle omstændigheder.

Kan et tilfredsstillende resultat slet ikke forventes opnået, er det klart, at arbejdet ikke er i forbrugerens interesse, og at den erhvervsdrivende derfor bør fraråde forbrugeren at få arbejdet udført. Er spørgsmålet om, hvilket resultat der kan ventes, tvivlsomt, fordi arbejdet frembyder specielle vanskeligheder eller indebærer risiko for beskadigelser, bør den erhvervsdrivende ligeledes advare forbrugeren herom, jf. herved Forbrugerklagenævnets årsberetning 1981, side 26.

Er baggrunden for, at det ikke kan betale sig at lade arbejdet udføre, at de materialer eller den fremgangsmåde, som forbrugeren ønsker anvendt, er uforholdsmæssigt omkostningskrævende eller er uegnede til formålet, må den erhvervsdrivende vejlede forbrugeren herom, idet den erhvervsdrivende samtidig bør vejlede forbrugeren om eventuelle alternative udførelsesmåder, se herom også bemærkningerne til § 4. Omfattes forholdet imidlertid tillige af § 7, stk. 1, fordi den erhvervsdrivende ikke blot har tilsidesat sin almindelige omsorgspligt ved at undlade at vejlede om forholdet mellem pris og kvalitet ved de forskellige udførelsesmåder, men tillige har undladt at fraråde en bestemt udførelsesmåde, som han må kunne se, ikke kan føre til et tilfredsstillende resultat, vil hans adgang til at betinge sig vederlag for det udførte arbejde ofte falde helt bort, se herom bemærkningerne nedenfor.

Kan den erhvervsdrivende se, at bevarelsen af et tilfredsstillende resultat forudsætter særlige beskyttelsesforanstaltninger eller store vedligeholdelsesudgifter, som gør det tvivlsomt, om arbejdet er i forbrugerens interesse, er den pligt, som den erhvervsdrivende har til at vejlede forbrugeren herom, ligeledes af en sådan karakter, at forholdet omfattes af § 7, stk. 1.

Den erhvervsdrivende har dog kun pligt til at vejlede om forhold, som han er opmærksom på, eller som en fagmand inden for det pågældende område burde have været opmærksom på. Den erhvervsdrivendes vurderinger må i den forbindelse normalt basere sig på, hvad der gennemsnitligt er i forbrugernes interesse. Har den erhvervsdrivende imidlertid kendskab til forbrugerens individuelle behov eller æstetiske synspunkter, bør han dog også fraråde arbejdets udførelse, hvis han kan se, at arbejdet ikke henset hertil kan føre til et for denne forbruger tilfredsstillende resultat.

Har den erhvervsdrivende opfyldt sin vejledningspligt, men ønsker forbrugeren arbejdet udført alligevel, må det normalt blive forbrugerens egen risiko, at det for så vidt er uhensigtsmæssigt at lade arbejdet udføre. Er det imidlertid på forhånd åbenbart, at arbejdet vil føre til et fagligt helt utilfredsstillende resultat, bør den erhvervsdrivende dog normalt sige fra over for arbejdets udførelse, da han i modsat fald risikerer, at forbrugeren vil kunne gøre mangelsbeføjelser gældende, se om denne sidste

problemstilling nærmere bemærkningerne til § 15, stk. 1, nr. 4-5, sammenholdt med stk. 2, og § 16.

Har den erhvervsdrivende *tilsidesat sin vejledningspligt* efter 1. pkt., og må det formodes, at forbrugeren behørigt vejledt ville have undladt at indgå aftalen, kan den erhvervsdrivende ikke kræve sædvanligt vederlag for arbejdet, men højst en godtgørelse for sine omkostninger i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold iøvrigt, jf. *2. og 3. pkt.*

Hvorvidt forbrugeren må formodes at ville have undladt at indgå aftalen, beror på en konkret vurdering.

Godtgøres det, at forbrugeren ville have ladet arbejdet udføre uanset prisen, f.eks. på grund af at den genstand, arbejdet vedrører, har en særlig affektionsinteresse for forbrugeren, eller at forbrugeren i forvejen havde det fornødne kendskab til tvivlen vedrørende arbejdets hensigtsmæssighed, må det ikke sjældent antages, at forbrugeren ville have indgået aftalen alligevel, selv om han var blevet behørigt vejledt, og forbrugeren må i så fald betale sædvanligt vederlag for arbejdet, forudsat at dette er kontraktsmæssigt.

Står prisen for arbejdet i et urimeligt forhold til genstandens værdi, vil der dog i almindelighed bestå en formodning for, at forbrugeren ville have undladt at bestille arbejdet, hvis han var blevet behørigt vejledt om forholdet. Det samme gælder, hvis arbejdet har ført til et utilfredsstillende resultat eller på anden måde i det væsentlige har været spildt eller overflødigt.

Består der en formodning for, at forbrugeren behørigt vejledt ikke ville have indgået aftalen, og viser arbejdet sig at være uden nævneværdig værdi for forbrugeren, bortfalder den erhvervsdrivendes vederlagskrav helt. Har arbejdet trods alt en vis værdi for forbrugeren, kan den erhvervsdrivende forlange en godtgørelse for sine omkostninger i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold i øvrigt. Den erhvervsdrivendes krav på godtgørelse er imidlertid undergivet den dobbelte begrænsning, at den hverken kan overstige arbejdets værdi for forbrugeren eller de udgifter, som den erhvervsdrivende har haft i anledning af arbejdet. Burde den erhvervsdrivende have frarådet arbejdet af prismæssige grunde, vil arbejdets værdi for forbrugeren ikke i almindelighed kunne overstige, hvad det henset til genstandens alder, værdi, holdbarhed og lign. ville have været rimeligt at bekoste på arbejdet.

En hensyntagen til forbrugerens forhold i øvrigt indebærer bl.a., at der også vil kunne tages hensyn til forbrugerens økonomi samt til, om den erhvervsdrivende ligefrem forsætligt har tilsidesat sin vejledningspligt over for forbrugeren. Den erhvervsdrivendes godtgørelseskrav er derimod ikke - som efter reglen i § 6, stk. 2, 2. pkt. - betinget af, at den erhvervsdrivende har gjort sig skyldig i en undskyldelig fejltagelse. Forbrugeren har således i de af § 7 omfattede tilfælde vist sin interesse for arbejdet ved at bestille dette, hvorfor forbrugeren uanset den erhvervsdrivendes tilsidesættelse af sin vejledningspligt bør refundere denne udgifterne ved arbejdet i det

omfang, arbejdet dog har en værdi for forbrugeren og hensynet til forbrugerens forhold iøvrigt ikke taler herimod.

Er der under arbejdets udførelse blevet indføjet en reservedel eller lignende, uden at den erhvervsdrivende kan få sine udgifter i den forbindelse godtgjort efter 3. pkt., må den erhvervsdrivende være beføjet til at tage det indføjede tilbage igen, forudsat at han uden udgift for forbrugeren bringer arbejdets genstand tilbage til sin hidtidige skikkelse, f.eks. ved at indføje den udskiftede del påny.

Har den erhvervsdrivende tilsidesat sin vejledningspligt efter 1. pkt., vil han som regel også have tilsidesat sin loyale oplysningspligt med den virkning, at arbejdet bliver mangelfuldt efter reglen i lovudkastets § 15, stk. 1, nr. 3, se om betydningen heraf bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Til stk. 2.

Viser det sig først *efter at aftalen er indgået*, at det af grunde som nævnt i stk. 1 er tvivlsomt, om det kan betale sig for forbrugeren at lade arbejdet udføre eller færdiggøre, bør den erhvervsdrivende gøre, hvad der med rimelighed kan forlanges af ham for at komme i kontakt med forbrugeren med henblik på at vejlede denne, således at forbrugeren får lejlighed til at tage stilling til, om han på denne baggrund fortsat ønsker arbejdet udført eller færdiggjort, jf. *1. pkt.*

Tilsidesætter den erhvervsdrivende sin pligt efter 1. pkt. til at vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre, kan det få betydning for hans vederlagskrav, jf. bemærkningerne nedenfor til 2. og 3. pkt.

Burde forholdet have været afklaret allerede i forbindelse med aftalens indgåelse, gælder stk. 1.

Som eksempler på tilfælde omfattet af stk. 2 kan nævnes, at den erhvervsdrivende først efter en nærmere undersøgelse af genstanden eller efter at have skilt denne ad kan se, at det ikke kan betale sig at lade den reparere, eller at der efter aftalens indgåelse udstedes nye sikkerhedsforskrifter eller lignende på området.

Kan den erhvervsdrivende ikke komme i forbindelse med forbrugeren, bør han normalt stille arbejdet i bero, indtil det er muligt at opnå kontakt med forbrugeren. Giver forbrugeren herefter besked om, at han ønsker arbejdet udført alligevel, vil der under disse omstændigheder normalt ikke indtræde misligholdelse i form af forsinkelse, selv om arbejdet nu ikke kan færdiggøres til den aftalte tid, da risikoen for, at arbejdet er blevet udskudt, i denne situation må ligge hos forbrugeren, jf. herved bemærkningerne til § 10, stk. 1. Dette forudsætter dog selvfølgelig, at den erhvervsdrivende har gjort, hvad der med rimelighed kan forlanges af ham, for at træffe forbrugeren.

Har den erhvervsdrivende *handlet i strid med 1. pkt.*, og må det formodes, at forbrugeren behørigt vejledt ville være trådt tilbage fra aftalen, skal betalingen beregnes, som om tilbagetræden havde fundet sted, jf. *2. pkt.*

Med hensyn til vurderingen af, om forbrugeren behørigt vejledt må formodes at

ville være trådt tilbage fra aftalen, henvises til bemærkningerne ovenfor til stk. 1, 2. pkt.

Den erhvervsdrivendes betalingskrav efter 2. pkt. skal beregnes, som om forbrugeren var trådt tilbage fra aftalen på det tidspunkt, hvor vejledningen burde være givet. Var forbrugeren trådt tilbage på dette tidspunkt, kunne den erhvervsdrivende efter § 37, stk. 2, nr. 1, sammenholdt med § 37, stk. 1, alene have krævet vederlag for det arbejde, som på dette tidspunkt allerede var blevet udført, eller som det var nødvendigt at udføre uanset forbrugerens tilbagetræden. Var den erhvervsdrivende allerede på det nævnte tidspunkt blevet påført uundgåelige udgifter vedrørende det resterende arbejde, ville den erhvervsdrivende dog også kunne have krævet disse udgifter erstattet. Der kan iøvrigt om beregningen af den erhvervsdrivendes vederlagskrav efter 2. pkt. i det hele henvises til bemærkningerne nedenfor til § 37, stk 1.

Overstiger arbejdets værdi for forbrugeren den erhvervsdrivendes vederlagskrav efter 2. pkt., bør den erhvervsdrivende dog kunne forlange en godtgørelse for de omkostninger ved arbejdet, som han ikke har fået dækket efter 2. pkt., i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold iøvrigt, jf. *3. pkt.* Denne godtgørelsesregel omfatter dog alene den del af arbejdet, som den erhvervsdrivende ikke har fået betaling for efter reglen i 2. pkt., og godtgørelsen kan hverken overstige den værdi, som den pågældende del af arbejdet har for forbrugeren, eller de udgifter, som den erhvervsdrivende har haft i anledning heraf. Med hensyn til baggrunden for og forståelsen af bestemmelsen henvises iøvrigt til bemærkningerne ovenfor til den tilsvarende regel i § 7, stk. 1, 3. pkt.

Til § 8.

Bestemmelsen pålægger den erhvervsdrivende en pligt til *ved regningsarbejder, hvor der ikke er aftalt en højeste pris eller afgivet et prisoverslag, at vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre fra denne, hvis det viser sig,* at det *arbejde,* som er nødvendigt for at opnå det tilsigtede resultat, er af *væsentlig større omfang end forudsat af parterne.* Bestemmelsen sigter navnlig til de tilfælde, hvor arbejdet ved aftalens indgåelse kun kan angives ved sit formål, f.eks. at få en ting til at fungere igen, og hvor det er kendeligt for den erhvervsdrivende, at forbrugeren regner med, at der er noget andet og mindre alvorligt i vejen med tingen, end det viser sig at være tilfældet.

Den erhvervsdrivende skal i de af bestemmelsen omfattede tilfælde underrette forbrugeren og indhente forholdsordre fra denne uanset, at det er fagmæssigt forsvarligt at udføre arbejdet på trods af arbejdets større omfang. Ved at få underretning om forholdet får forbrugeren således mulighed for at træde tilbage fra aftalen, hvis han ikke har råd til at lade arbejdet udføre, se om konsekvenserne af en sådan tilbagetræden særligt bemærkningerne til § 37, stk. 2, nr. 1, ligesom forbrugeren gives mulighed for at tage stilling til, om han ønsker en særlig billig udførelsesmåde eller lignende. En underretning af forbrugeren vil endvidere give denne mulighed for så tidligt som muligt at indrette sig på de omkostningsmæssige konsekvenser af arbej-

dets udførelse, f.eks. ved at beslutte at udskyde andre omkostningskrævende dispositioner.

Med hensyn til, hvilke anstrengelser den erhvervsdrivende bør gøre sig for at komme i forbindelse med forbrugeren med henblik på at indhente forholdsordre fra denne, henvises til bemærkningerne ovenfor til § 7, stk. 2, hvor tillige er redegjort for, at den erhvervsdrivende normalt bør stille arbejdet i bero, indtil det er muligt at indhente forholdsordre fra forbrugeren.

Har den erhvervsdrivende *handlet i strid med 1. pkt.*, bør forbrugeren så vidt muligt stilles på samme måde, som hvis han i tide havde haft mulighed for at tage stilling til tilbagetrædelsesspørgsmålet. Det er derfor i *2. pkt.*, bestemt, at § 7, stk. 2, 2. og 3. pkt. finder tilsvarende anvendelse. Dette indebærer, at pligtforsømmelsen vil få konsekvenser for den erhvervsdrivendes vederlagskrav, hvis det må formodes, at forbrugeren behørigt vejledt ville være trådt tilbage fra aftalen.

Vurderingen af, hvad forbrugeren må formodes at ville have besluttet sig for, hvis han i tide var blevet vejledt om arbejdets omfang, kan dog være vanskelig at foretage, da tvivlen efter § 8 ikke går på arbejdets hensigtsmæssighed, men alene på forbrugerens økonomiske forudsætninger.

Er der tale om et arbejde, som skal udføres under alle omstændigheder, og som det vil være uhensigtsmæssigt at udsætte, må der således noget særligt til, førend det kan antages, at forbrugeren ville have foretrukket at træde tilbage fra aftalen. Forbrugeren vil dog f.eks. kunne skabe en formodning for, at han ville være trådt tilbage fra aftalen, hvis han kan sandsynliggøre, at han behørigt vejledt ville have valgt en billigere udførelsesmåde eller ville have valgt at lade arbejdet udføre af en anden erhvervsdrivende, som med ret stor sikkerhed kunne have udført arbejdet billigere. Det samme gælder, hvis prisen for arbejdet overstiger forbrugerens økonomiske formåen. Er arbejdets udførelse ingen nødvendighed, vil der ligeledes ikke sjældent bestå en formodning for, at forbrugeren behørigt vejledt ville være trådt tilbage fra aftalen. Har den erhvervsdrivende imidlertid på det tidspunkt, hvor vejledningen burde være givet, udført en ikke ubetydelig del af arbejdet, som vil være spildt, hvis forbrugeren træder tilbage fra aftalen, kan dette forhold føre til, at det alligevel ikke kan formodes, at forbrugeren ville være trådt tilbage fra aftalen. Det samme gælder, hvis forbrugeren på et tidligt tidspunkt ad anden vej er blevet klar over, at prisen for arbejdet må påregnes at ville blive væsentlig højere end af ham forudsat uden, at han er trådt tilbage fra aftalen af den grund.

Må det formodes, at forbrugeren behørigt vejledt ville være trådt tilbage fra aftalen, skal betalingen beregnes, som om forbrugerens tilbagetræden havde fundet sted på det tidspunkt, hvor vejledningen efter 1. pkt. burde være givet. Der henvises herom til bemærkningerne til § 7, stk. 2, 2. pkt., og § 37, stk. 1. Hvad angår den resterende del af arbejdet, kan den erhvervsdrivende forlange sine udgifter hertil godtgjort i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold i øvrigt, se herom bemærkningerne ovenfor til § 7, stk. 1, 3. pkt., og stk. 2, 3. pkt.

Udvalget har forudsat, at den erhvervsdrivendes samlede krav på betaling efter § 8, 2. pkt., i det mindste skal svare til, hvad forbrugeren i mangel af vejledning om andet dog har måttet påregne at skulle betale, idet forbrugeren naturligvis uanset den erhvervsdrivendes pligtforsømmelse kan tilpligtes at betale, hvad et arbejde af det oprindeligt forudsatte omfang ville have kostet beregnet efter principperne i § 29. Udvalget har fundet dette så selvfølgeligt, at der ikke er fundet anledning til at medtage en udtrykkelig regel herom.

§ 8 gælder som nævnt ikke, hvis der er truffet aftale om prisen eller en højeste pris eller afgivet et prisoverslag. Selv i sådanne tilfælde kan der dog undtagelsesvis alligevel indtræde en uventet fordyrelse af arbejdet, hvis dette skyldes omstændigheder som nævnt i lovudkastets § 31. Om den erhvervsdrivendes pligt til i sådanne situationer at rette henvendelse til forbrugeren henvises til bemærkningerne til § 32.

Kapitel 3
Risikoens overgang

Kapitlet, som alene består af § 9, fastlægger, hvornår risikoen for arbejdets hændelige undergang eller beskadigelse overgår fra den erhvervsdrivende til forbrugeren. § 9 tager alene stilling til hændelige skader, som rammer arbejdet eller en del af dette. Også den genstand eller ejendom, som arbejdet skal udføres på, kan imidlertid - evt. samtidig - blive ramt af en hændelig skade. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til lovudkastets kap. 6 om skade på forbrugerens ejendom, herunder særlig bemærkningerne til § 27.

Til § 9.
Bestemmelsen regulerer nærmere hvem af parterne, der skal bære risikoen for, at arbejdet eller en del af dette rammes af en hændelig skade. Påhviler risikoen den erhvervsdrivende, er dette ensbetydende med, at forbrugeren kan gøre misligholdelsesbeføjelser gældende, medmindre den erhvervsdrivende rettidigt og vederlagsfrit udbedrer skaden. Påhviler risikoen forbrugeren, indebærer dette, at forbrugeren uanset det indtrufne skal betale fuldt vederlag for arbejdet, ligesom den erhvervsdrivende, hvis han udbedrer skaden, har krav på særskilt betaling herfor.

Hovedreglen er efter stk. 1, 1. pkt., at risikoen for arbejdet påhviler den erhvervsdrivende, indtil arbejdet er "afleveret", hvorved forstås, jf. stk. 2, at arbejdet skal kunne betragtes som endeligt afsluttet. Har genstanden for arbejdet været overgivet den erhvervsdrivende, kræves tillige, at der er sket en tilbagegivelse af genstanden til forbrugeren. Efter stk. 1, 2. pkt., kan delaflevering dog aftales, hvis aftalen herom er rimeligt begrundet i arbejdets tilrettelæggelse og karakter eller i forbrugerens forhold.

Stk. 3 indeholder en særregel for det tilfælde, at forbrugerens forhold bevirker, at

arbejdet ikke afleveres i rette tid. Der foreligger i så fald fordringshavermora, hvilket forhold efter udvalgets opfattelse bør få indflydelse på risikoens fordeling, se nærmere herom bemærkningerne til stk. 3.

Stk. 4. omhandler situationen, hvor der i forbindelse med arbejdets aflevering påvises væsentlige mangler, som skal afhjælpes. I sådanne tilfælde overføres risikoen først på forbrugeren, når afhjælpning har fundet sted.

Til stk. 1.

1. pkt. fastslår, at *den erhvervsdrivende* som hovedregel *bærer risikoen* for arbejdets hændelige undergang eller forringelse, *indtil arbejdet er afleveret,* se nærmere herom bestemmelsen i stk. 2 og bemærkningerne hertil.

Ved risikoen for arbejdet forstås alene spørgsmålet om, hvem der skal bære følgerne af, at arbejdet eller en del af dette beskadiges eller går til grunde som følge af en udefra kommende begivenhed, som hverken kan tilregnes den erhvervsdrivende eller forbrugeren, dvs. som indtræder uden forsæt eller culpa fra den pågældende part eller hans folk.

Skyldes skaden en begivenhed, som kan bebrejdes den erhvervsdrivende eller dennes folk, vil der foreligge misligholdelse, uanset om skaden indtræder før eller efter arbejdets aflevering, jf. herved bemærkningerne til § 15, stk. 1, nr. 7, nedenfor. Er det på den anden side forbrugeren eller forbrugerens folk, som ved uagtsomhed har forvoldt skaden, skal forbrugeren - uanset hvornår skadesforvoldelsen har fundet sted - betale fuldt vederlag for arbejdet, ligesom forbrugeren har pligt til at betale for eventuelle udbedringsarbejder. Forvoldes skaden derimod af 3. mand, herunder af andre erhvervsdrivende, som udfører arbejde for forbrugeren samtidig, er skaden - set i forhold til aftalens parter - hændelig, og hvem af parterne der skal bære følgerne heraf, afhænger derfor af, om skaden sker før eller efter arbejdets aflevering.

Udføres der arbejde af flere håndværkere på samme tid, har disse mulighed for at tilrettelægge arbejdsgangen og rådføre sig med hinanden indbyrdes, mens forbrugeren ofte er den udenforstående. Udvalget har derfor ikke fundet, at der er noget urimeligt i at pålægge den erhvervsdrivende at bære risikoen for beskadigelser af hans arbejde, som skyldes andre håndværkere. Dette er iøvrigt også i overensstemmelse med princippet i AB 72, § 18, stk. 2, hvorefter skader, som entreprenører måtte forvolde på hinandens arbejde, materiel og materialer, er bygherren uvedkommende.

Som andre eksempler på hændelige beskadigelser af arbejdet, som den erhvervsdrivende bærer risikoen for indtil afleveringen, kan nævnes skade som følge af ildebrand, vandskade, hærværk, tyveri m.v. Den erhvervsdrivende bærer risikoen, selv om skadesforvoldelsen skyldes en naturkatastrofe, krig eller lignende tilfælde af force majeure, imod hvilke det normalt ikke er muligt at tegne forsikring. Den erhvervsdrivende har dog i stedet mulighed for at fordele et eventuelt tab ved at tage betaling for risikoen gennem sin løbende præstation af tjenesteydelser, en mulighed forbrugeren ikke har, når risikoen ved arbejdets aflevering overgår til ham.

Uden for området for hændelige skader, som skyldes udefra kommende begiven-

heder, falder det forhold, at arbejdet forringes som følge af uhensigtsmæssige materialer eller arbejdsanvisninger, som forbrugeren eller en rådgiver for denne har foreskrevet anvendt eller fulgt. Det samme gælder det forhold, at arbejdet forringes som følge af beskaffenheden af den genstand eller ejendom, som arbejdet vedrører. Burde den erhvervsdrivende i de nævnte tilfælde ikke have indset, at der var nogen særlig risiko ved at udføre arbejdet som bestilt, er det, medmindre andet er aftalt, forbrugerens og ikke den erhvervsdrivendes risiko, at arbejdet ikke fører til det tilsigtede resultat. Den erhvervsdrivende har således ved at udføre bestillingen i overensstemmelse med de modtagne instruktioner præsteret kontraktmæssig ydelse og har krav på sædvanligt vederlag herfor. Burde den erhvervsdrivende derimod have indset, at der var risiko for, at arbejdet under de givne forudsætninger ikke ville føre til et tilfredsstillende resultat, vil dette forhold kunne bevirke, at den erhvervsdrivende pådrager sig et misligholdelsesansvar. Der henvises herom til bemærkningerne til lovudkastets §§ 4 og 7 vedrørende den erhvervsdrivendes vejlednings- og frarådningspligt og til lovudkastets §§ 15 og 16 vedrørende fastlæggelsen af mangelsbegrebet.

Den erhvervsdrivende bærer som udgangspunkt risikoen for hele arbejdet indtil afleveringen, se dog om betydningen af 2. pkt., bemærkningerne nedenfor. Med hensyn til det nærmere indhold af begrebet "arbejdet" henvises til bemærkningerne til lovudkastets § 2. Selv om begrebet ikke omfatter materialer, som skal fremskaffes af forbrugeren, bærer den erhvervsdrivende dog også i et vist omfang risikoen for sådanne materialer, såfremt materialerne er overgivet til ham. Dette følger af bestemmelsen i lovudkastets § 27, stk. 2, jf. bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Det har efter udvalgets lovudkast ingen betydning for risikoens fordeling, om arbejdet udføres i henhold til et afgivet tilbud eller som regningsarbejde, se om udvalgets overvejelser i den forbindelse det foran i kap. III under pkt. 4 anførte. Selv om der er aftalt betaling efter medgået tid og materialer, kan den erhvervsdrivende således ikke under henvisning hertil beregne sig vederlag for den tid eller de materialer, som er medgået til udbedring af en hændelig beskadigelse af arbejdet, som er indtrådt inden arbejdets aflevering. Noget andet er, at den begivenhed, som påfører det udførte arbejde en skade, yderligere kan medføre en skade på den ting, som arbejdet vedrører. Bliver det af denne grund dyrere at udføre arbejdet, må der tages hensyn hertil ved prisens fastsættelse efter § 29. Indebærer skaden på arbejdets genstand, at det nødvendige arbejde bliver af væsentlig større omfang end først antaget, har den erhvervsdrivende dog pligt til at vejlede forbrugeren herom, jf. § 8. Om den erhvervsdrivendes mulighed for at kræve pristillæg, såfremt prisen er aftalt, henvises til bemærkningerne neden for til § 31.

Reglen om, at den erhvervsdrivende bærer risikoen for arbejdet indtil afleveringen af dette, kommer også til anvendelse, såfremt der sker en skade, hvis årsag ikke kan klarlægges. Konstateres det således ved arbejdets aflevering, at arbejdet ikke opfylder kravene i lovudkastets §§ 15-16 til mangelfri ydelse, påhviler det derfor den erhvervsdrivende at godtgøre, at dette skyldes en omstændighed, som han ikke bærer

risikoen for. Kan han i den forbindelse sandsynliggøre, at dette er tilfældet, må det herefter påhvile forbrugeren at godtgøre, at det forringede resultat af arbejdet dog skyldes den erhvervsdrivendes forhold eller en udefra kommende begivenhed. Godtgøres det f.eks., at forbrugeren har taget arbejdet i brug forinden dets aflevering, må det således efter omstændighederne påhvile forbrugeren at godtgøre, at en forringelse af arbejdet ikke er en følge af ibrugtagningen.

Som redegjort for foran i kap. III, pkt. 4, finder udvalget, at reglerne i udvalgets lovudkast om risikoens overgang ikke bør kunne fraviges til skade for forbrugeren. Udvalget har dog samtidig fundet, at der er behov for en vis fleksibilitet, således at parterne efter omstændighederne gives mulighed for at aftale, at en del af arbejdet skal afleveres særskilt. Sådan delaflevering bør imidlertid *kun* kunne aftales, såfremt aftalen herom er rimeligt begrundet i arbejdets tilrettelæggelse og karakter eller i forbrugerens forhold. Reglen i stk. 1, *2. pkt.*, er udformet i overensstemmelse med disse synspunkter.

Hvorvidt en aftale om *delaflevering* er rimeligt begrundet i arbejdets tilrettelæggelse og karakter, afhænger af, hvad arbejdet omfatter, og af parternes behov. Det må i den forbindelse normalt forudsættes, at arbejdet kan deles op i adskilte dele, som det tidsmæssigt er nødvendigt eller dog hensigtsmæssigt at udføre hver for sig. Derudover må der være en rimelig grund til at aftale delaflevering. I kap. III, pkt. 4, er som eksempel nævnt situationen, hvor en håndværker har udført en del af arbejdet, og hvor den resterende del af dette af arbejdsmæssige grunde først kan udføres på et senere tidspunkt, f.eks. hvor en tømrers afsluttende arbejde må afvente udførelsen af malerarbejde. At den erhvervsdrivende først har tid til at færdiggøre arbejdet på et senere tidspunkt, kan derimod ikke i sig selv begrunde, at det er rimeligt at aftale delaflevering af det allerede udførte arbejde. Er det en hovedentreprenør, som har påtaget sig et overopsyn af arbejdet, kan en aftale om fagvis aflevering normalt heller ikke anses for rimeligt begrundet. Udgør den udførte del af arbejdet en adskilt del, som forbrugeren ønsker at tage i brug med det samme, vil dette forhold dog kunne begrunde, at en aftale om særskilt aflevering af denne del af arbejdet må anses for rimelig. Udvalget har derimod ikke fundet, at ibrugtagning i sig selv bør være risikooverførende, jf. det herom anførte foran i kap. III under pkt. 4. Ibrugtagningen kan derimod have betydning for forbrugerens mulighed for at godtgøre, at en skade på arbejdet skyldes en hændelig begivenhed og ikke forbrugerens egne forhold.

Er den eller de genstande, som arbejdet vedrører, overgivet den erhvervsdrivende, vil aftaler om delaflevering f.eks. kunne være rimeligt begrundet ved stykvis udlevering af møbler, ved udlevering af en bil efter, at kun en del af arbejdet er udført, fordi ejeren har brug for bilen, og lignende. I sådanne tilfælde må iøvrigt selve genstandens udlevering til forbrugeren efter omstændighederne kunne fortolkes som indebærende et stiltiende forbehold om delaflevering.

Har forbrugerens forhold bevirket, at den erhvervsdrivende ikke har kunnet færdiggøre arbejdet i rette tid, vil dette ligeledes kunne indebære, at en aftale om delafle-

vering af det allerede udførte arbejde må anses for rimeligt begrundet, se herom nærmere bemærkningerne neden for til stk. 3.

Der er for så vidt ikke noget i vejen for at tage et forbehold om delaflevering i en standardkontrakt, jf. herved pkt. 11 i Håndværksrådets standardforbehold af 5. marts 1985, i følge hvilket tilbudsgiveren tager et generelt forbehold om fagvis aflevering, men det er ikke tilstrækkeligt, at den erhvervsdrivende kan henvise til et sådant forbehold. Han må tillige kunne godtgøre, at forbeholdet er rimeligt begrundet i arbejdets tilrettelæggelse og karakter eller i forbrugerens forhold, ligesom det klart må fremgå af vilkåret, hvad det er for en del af arbejdet, aftalen om delaflevering vedrører. Som nævnt ovenfor vil en hovedentreprenør normalt ikke kunne betinge sig fagvis aflevering, og det nævnte punkt i Håndværksrådets standardforbehold vil derfor miste en stor del af sin betydning i forbrugerforhold, hvis udvalgets lovudkast gennemføres.

I de standardvilkår, som er udarbejdet af de enkelte brancher, forekommer undertiden forbehold om, at den erhvervsdrivende fralægger sig risikoen for arbejdet, hvor dette udføres under særligt risikobetonede forhold, f.eks. hvis arbejdet udføres på steder, hvor der er risiko for vandskade, se også pkt. B i Københavns malerlaugs tilbudsblanket, hvorefter bygherren selv overtager risikoen og ansvaret for de behandlede dele, såfremt han stiller krav om, at bygningsdele skal behandles, uanset det ved måling er konstateret, at fugtighedsindholdet overstiger en bestemt grænse. Sådanne forbehold vil, hvis udvalgets lovudkast gennemføres, blive virkningsløse, såfremt den indtrådte skade må betragtes som hændelig. Beskadiges arbejdet som følge af et forhold, som må henføres under den forøgede risiko, vil forholdet imidlertid som oftest ikke kunne betragtes som hændeligt, jf. det, som er anført ovenfor, om forringelser af arbejdet, som skyldes beskaffenheden af den genstand eller ejendom, som arbejdet udføres på. Medmindre andet er aftalt, vil et misligholdelsesansvar for den erhvervsdrivende for sådanne forringelser alene kunne begrundes med, at den erhvervsdrivende har tilsidesat sin pligt til at vejlede forbrugeren og til eventuelt at fraråde arbejdets udførelse.

Lovudkastets regler om risikoens fordeling er ikke til hinder for, at det aftales, at det er forbrugeren, som skal tegne forsikring imod bestemte risici, jf. herved AB 72, § 21, stk. 3, hvorefter bygherren er pligtig at tegne og betale brand- og stormskadeforsikringer for hele arbejdet fra dettes begyndelse indtil endelig afregning. Er det aftalt, at forbrugeren skal tegne en bestemt forsikring, og undlader forbrugeren dette, vil han blive erstatningsansvarlig over for den erhvervsdrivende, dvs. at han i økonomisk henseende vil blive stillet, som om han selv bar risikoen for skader på arbejdet i det omfang, hvori dækning kunne have været opnået gennem den forsikring, han havde påtaget sig at tegne. Det må dog i den forbindelse forudsættes, at forsikringen rent faktisk kunne have været tegnet, samt at vilkåret om forbrugerens pligt til at tegne forsikring har været tilstrækkeligt fremhævet for denne med angivelse af de økonomiske konsekvenser, som en tilsidesættelse af vilkåret vil kunne få for forbrugeren. I modsat fald må vilkåret kunne tilsidesættes som urimeligt og som stri-

dende mod redelig handlemåde, jf. aftalelovens § 36, da det i så fald får karakter af en omgåelse af lovudkastets ufravigelige regler om risikoens fordeling.

Til stk. 2.

Bestemmelsen definerer, hvad der skal forstås ved arbejdets *"aflevering"*, et begreb som i udvalgets lovudkast har samme retstekniske betydning som leveringsbegrebet i køb. Ud over at være bestemmende for, hvornår risikoen går over fra den erhvervsdrivende til forbrugeren, jf. stk. 1, er begrebet således også bestemmende for, om arbejdet må anses for forsinket, jf. lovudkastets § 10, eller mangelfuldt, jf. lovudkastets § 15, stk. 1, nr. 6. Er intet andet aftalt eller forudsat, må opbevarings- og forsendelsesudgifter, som påløber inden afleveringen, ligeledes antages at påhvile den erhvervsdrivende.

Er den genstand, arbejdet vedrører, *overgivet den erhvervsdrivende*, anses arbejdet for *afleveret, når genstanden er kommet i forbrugerens besiddelse*, jf. 1. pkt. Dette svarer til, hvornår levering anses for sket i forbrugerkøb, jf. købelovens §§ 9 og 73.

Skal genstanden afhentes af forbrugeren, anses arbejdet for afleveret, når forbrugeren eller en repræsentant for denne indfinder sig hos den erhvervsdrivende og får genstanden udleveret. Den erhvervsdrivende bærer således risikoen for arbejdet frem til dette tidspunkt. Han bærer dermed også risikoen for skader, som indtræder på et tidspunkt efter arbejdets færdiggørelse, hvor genstanden ifølge aftalen kan hentes, og hvor den holdes rede med henblik på afhentning. Dette svarer helt til retsstillingen i forbrugerkøb efter, at købelovens § 17, stk. 2, er blevet ophævet for sådanne køb. Den erhvervsdrivende har ved aftalens indgåelse mulighed for at tage hensyn til risikoen ved at tegne forsikring. Er det i det enkelte tilfælde, f.eks. ved en meget kompliceret reparation, vanskeligt for den erhvervsdrivende at beregne risikoen, eller er der andre grunde, der taler for, at risikoen hurtigst muligt bør overgå til forbrugeren, kan den erhvervsdrivende betinge sig, at genstanden afhentes inden en nærmere fastsat frist. Overholdes denne frist ikke, vil der indtræde fordringshavermora, hvorefter risikoen overføres på forbrugeren, jf. stk. 3, og bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Er det - enten ved aftalens indgåelse eller senere - aftalt eller forudsat, at den erhvervsdrivende efter arbejdets færdiggørelse skal sende genstanden til forbrugeren, anses arbejdet først for afleveret, når genstanden er kommet i forbrugerens besiddelse, hvilket svarer til reglen i købelovens § 73. Har forbrugeren anmodet om, at genstanden sendes til en anden, må aflevering anses for sket, når genstanden er kommet i denne persons besiddelse. Overgiver den erhvervsdrivende uden en sådan anmodning genstanden til f.eks. forbrugerens nabo, kan aflevering derimod ikke anses for at være sket, medmindre der foreligger særlige omstændigheder, der kan give den erhvervsdrivende grundlag for at antage, at forbrugeren er indforstået med denne fremgangsmåde. Det samme gælder, hvis genstanden henstilles uden for forbrugerens bopæl, fordi den erhvervsdrivende eller dennes bud ikke træffer nogen hjemme. Genstanden må i sådanne tilfælde medbringes igen, men har afleveringen været af-

talt med forbrugeren, vil der herefter være indtrådt fordringshavermora, se herom bemærkningerne nedenfor til stk. 3.

Har den erhvervsdrivende påtaget sig at forsende genstanden, er der ikke noget i vejen for, at han samtidig betinger sig vederlag herfor. Da udvalget imidlertid foreslår, at lovudkastets risikoregler ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren, vil den erhvervsdrivende derimod ikke kunne fralægge sig forsendelsesrisikoen. Den erhvervsdrivende har dog uanset dette gode muligheder for at sikre sig imod tab: Han kan således sørge for en omhyggelig emballering af tingen, ligesom han kan sørge for at vælge en forsvarlig forsendelsesmåde. Han kan endvidere tegne forsikring eller betinge sig, at en sådan tegnes eller i hvert fald betales af forbrugeren, se herom bemærkningerne ovenfor til stk. 1. Mener den erhvervsdrivende ikke, at sådanne forholdsregler er tilstrækkelige, må han undlade at påtage sig forsendelsen og i stedet aftale med forbrugeren, at denne selv sørger for, at genstanden bliver afhentet. Undlader forbrugeren at gøre dette i rette tid, vil der indtræde fordringshavermora, og risikoen vil herefter overgå til forbrugeren, jf. stk. 3. Parterne vil i så fald kunne aftale, at forsendelsen skal ske for forbrugerens risiko.

Er genstanden overgivet den erhvervsdrivende, bærer den erhvervsdrivende ikke alene risikoen for hændelig beskadigelse af arbejdet. Han bærer tillige i et vist omfang risikoen for hændelig beskadigelse af den genstand, arbejdet vedrører, eller af materialer til brug for arbejdet, som forbrugeren har overgivet til den erhvervsdrivende. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til § 27.

For arbejder på genstande, som *ikke* er overgivet den erhvervsdrivende, samt for arbejder på fast ejendom *anses aflevering for sket, når arbejdet må betragtes som endeligt afsluttet.* Der stilles således ikke krav om, at en bestemt fremgangsmåde skal være fulgt, ligesom det ikke er gjort til nogen særskilt betingelse, at forbrugeren er eller burde være bekendt med arbejdets færdiggørelse.

Udvalget har overvejet, hvorvidt der burde stilles krav om, at forbrugeren underrettes om færdiggørelsen, men er afstået herfra, da forbrugeren må antages at være tilstrækkeligt beskyttet uden et sådant krav. Har den erhvervsdrivende således ikke gjort forbrugeren bekendt med arbejdets færdiggørelse, og hersker der tvivl om, hvorvidt en hændelig beskadigelse af arbejdet er indtruffet før eller efter arbejdets endelige færdiggørelse, må det påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt. Har eller burde den erhvervsdrivende have indset, at forbrugeren ville forsikre arbejdet eller træffe andre sikkerhedsforanstaltninger i forbindelse med færdiggørelsen, må den erhvervsdrivende endvidere ved at undlade at underrette forbrugeren om færdiggørelsen antages at have tilsidesat sin almindelige omsorgspligt, jf. herved lovudkastets § 4, og han kan i så fald blive erstatningsansvarlig over for forbrugeren for dennes eventuelle tab som følge heraf.

I følge lovteksten kræves det, at arbejdet skal være "endeligt afsluttet". Denne formulering er valgt for at præcisere, at arbejdet først kan anses for afleveret, når den erhvervsdrivende også har udført de med arbejdet forbundne biforpligtelser, f.eks. oprydning, rengøring og lign.

Endvidere er anvendt formuleringen "må betrages som" endelig afsluttet for at tilkendegive, at hvis parterne har aftalt eller forudsat en formel fremgangsmåde for, hvorledes den endelige afvikling af den erhvervsdrivendes præstation skal ske, skal denne fremgangsmåde være fulgt. Er der således aftalt en egentlig afleveringsforretning, eller er det inden for branchen sædvanligt at afholde en sådan, kan arbejdet først betragtes som endeligt afsluttet og dermed afleveret, når en sådan afleveringsforretning har fundet sted. Dette svarer til reglen i AB 72, § 17, stk. 4. Er det aftalt eller forudsat, at det er forbrugeren, som skal indkalde til en sådan forretning, når den erhvervsdrivende har givet meddelelse om, at arbejdet er klar til at blive afleveret, vil der indtræde fordringshavermora, hvis forbrugeren undlader dette, og risikoen overføres i så fald på forbrugeren fra det tidspunkt, hvor afleveringsforretningen burde have været afholdt, jf. stk. 3.

Har parterne aftalt, at arbejdet først må afleveres til et bestemt tidspunkt, følger det af almindelige obligationsretlige grundsætninger, at den erhvervsdrivende i så fald ikke har ret til at frigøre sig før tid. Færdiggøres arbejdet i sådanne tilfælde tidligere end forventet, må afleveringen af arbejdet derfor - uanset dettes endelige færdiggørelse - afvente det aftalte tidspunkt, medmindre forbrugeren må anses for at have indvilliget i en aflevering af arbejdet før tid. Dette må forbrugeren således normalt anses for at have gjort, hvis han tager arbejdet i brug, eller hvis han indvilliger i, at tidspunktet for en aftalt afleveringsforretning fremskyndes.

Til stk. 3.

Bestemmelsen regulerer, hvorledes risikoen for arbejdet skal fordeles, hvis der foreligger *fordringshavermora* fra forbrugerens side, dvs. hvis forbrugerens forhold bevirker, at arbejdet ikke bliver afleveret i rette tid.

Fordringshavermora kan foreligge, selv om der ikke er noget at bebrejde forbrugeren, idet denne uanset skyld selv må bære konsekvenserne af de hindringer for kontraktens rette opfyldelse, som beror på hans egne forhold.

Der vil dog ikke foreligge fordringshavermora, hvis den oprindeligt aftalte eller forudsatte tidsplan må anses for forlænget efter almindelige aftaleretlige regler. Er den erhvervsdrivende f.eks. efter en midlertidig standsning af arbejdet, som skyldes forbrugerens forhold, uden forbehold gået i gang med arbejdet igen, vil der som oftest kunne indfortolkes et stiltiende samtykke fra den erhvervsdrivende til en udskydelse af afleveringstidspunktet.

Trækker arbejdet ud udover, hvad der var aftalt eller forudsat ved aftalens indgåelse som følge af genstandens særlige beskaffenhed, udførelsen af tillægsarbejde eller lignende forhold, vil det endvidere normalt følge af almindelige aftaleretlige regler, herunder forudsætningslæren, at forbrugeren kan kræve afleveringstiden udskudt i overensstemmelse med de ændrede tidsmæssige forudsætninger. Om den erhvervsdrivendes adgang til i sådanne tilfælde at påberåbe sig ændrede forudsætninger henvises til bemærkningerne nedenfor til § 10, stk. 1, og - for så vidt angår de ændrede forholds indvirkning på prisen - til § 5, stk. 4, og § 31.

Som typiske eksempler på forhold, som kan bevirke, at der indtræder fordringshavermora, kan nævnes, at arbejdet forsinkes som følge af forbrugerens egne skadegørende handlinger eller som følge af, at forbrugeren undlader som aftalt at fremskaffe de fornødne materialer eller at give de nødvendige anvisninger på, hvorledes arbejdet skal udføres. Der kan endvidere være tale om, at forbrugeren ikke giver den erhvervsdrivende den fornødne adgang til at udføre arbejdet, eller at forbrugeren undlader at medvirke til, at aflevering kan finde sted som aftalt eller forudsat, se herom også bemærkningerne nedenfor.

Indtræder der fordringshavermora *inden arbejdets færdiggørelse*, indebærer dette ikke efter bestemmelsen, at risikoen automatisk går over på forbrugeren, se om baggrunden herfor fremstillingen foran i kapitel III, pkt. 4. Den erhvervsdrivende vil i stedet eventuelt kunne gøre misligholdelsesbeføjelser gældende, herunder hæve aftalen for den resterende del af arbejdet, hvis forholdet har karakter af en væsentlig misligholdelse. Den erhvervsdrivende vil endvidere kunne betinge en færdiggørelse af arbejdet af, at der indgås en aftale om delaflevering af den allerede udførte del af arbejdet, således at risikoen herfor overgår på forbrugeren, jf. stk. 1, 2. pkt. En forudsætning herfor er dog, at det allerede udførte arbejde lader sig udskille som en selvstændig del af arbejdet, og at det fremgår med tilstrækkelig tydelighed af aftalen, hvilken del af arbejdet, den vedrører.

Er arbejdet færdiggjort, og bevirker forbrugerens forhold herefter, at arbejdet ikke afleveres i rette tid, går *risikoen* for arbejdet derimod efter bestemmelsen *automatisk over på forbrugeren.* Det er i den forbindelse tilstrækkeligt, at arbejdet blot er blevet udført, cfr. stk. 2, 2. pkt. Hindrer forbrugeren således efter arbejdets udførelse den erhvervsdrivende i at rydde op efter sig, eller undlader forbrugeren som aftalt at indkalde til en afleveringsforretning, går risikoen for arbejdet automatisk over på forbrugeren på det tidspunkt, hvor den endelige afslutning af arbejdet ville have fundet sted, hvis forbrugerens forhold ikke havde stillet sig hindrende i vejen herfor.

Bestemmelsen i stk. 3 vil dog hovedsagelig få betydning, hvor den genstand, arbejdet vedrører, er overgivet til den erhvervsdrivende. Skal en sådan genstand afhentes af forbrugeren, vil der indtræde fordringshavermora, som medfører automatisk risikoovergang, hvis genstanden ikke efter arbejdets udførelse afhentes i rette tid, dvs. inden for den tid, hvor forbrugeren er pligtig at sørge for afhentning. Selv om det er aftalt, at genstanden kan afhentes en bestemt dag, er dette dog ikke ensbetydende med, at forbrugeren har pligt til at afhente genstanden denne dag. Afhentning inden en rimelig tid herefter vil således i vidt omfang kunne fortolkes som værende i rette tid. Hvad der i den forbindelse skal forstås ved en rimelig tid, vil afhænge af, hvor byrdefuldt det må antages at være for den erhvervsdrivende fortsat at opbevare genstanden. Forbrugeren må således have pligt til snarest muligt at afhente en bil, som han har fået besked om er klar til afhentning, hvorimod afhentning af mindre genstande som f.eks. smykker, sko eller lignende må anses for rettidig, blot afhentningen sker inden for et rimeligt tidsinterval, medmindre den erhvervsdrivende har tilkendegivet andet.

Har den erhvervsdrivende påtaget sig at forsende genstanden, vil der indtræde fordringshavermora og dermed risikoovergang, hvis det er forbrugerens forhold, som bevirker, at genstanden ikke kan afleveres i rette tid, f.eks. hvis forbrugeren ikke er hjemme på et aftalt tidspunkt, eller hvis forbrugeren af andre grunde ikke på behørig måde medvirker til, at aflevering kan finde sted inden rimelig tid.

Påvises der i forbindelse med den forsinkede aflevering væsentlige mangler ved arbejdet, som skal afhjælpes, anses risikoen for arbejdet dog ikke for overgået til forbrugeren, førend afhjælpning har fundet sted, jf. henvisningen til stk. 4 i stk. 3, in fine.

Til stk. 4.

Bestemmelsen omhandler situationen, hvor der i *forbindelse med arbejdets aflevering* påvises *væsentlige mangler, som skal afhjælpes.* I sådanne tilfælde *overføres risikoen* først på forbrugeren, *når afhjælpning har fundet sted.* Om baggrunden for bestemmelsen henvises til fremstillingen foran i kapitel III, pkt. 4.

At mangelen skal påvises i forbindelse med arbejdets aflevering indebærer, at påvisningen af mangelen skal ske i nær tidsmæssig sammenhæng med afleveringen. Det er dog ingen betingelse, at påvisningen sker under selve afleveringen, idet det er tilstrækkeligt, hvis forbrugeren umiddelbart derefter henvender sig til den erhvervsdrivende angående mangelen. En forbruger, som har afhentet en repareret genstand, og som først efter hjemkomsten bliver opmærksom på en væsentlig mangel ved arbejdet, kan således også påberåbe sig bestemmelsen, hvis han uden ugrundet ophold påny indleverer genstanden til den erhvervsdrivende med henblik på en afhjælpning af mangelen.

Om mangelen kan anses for væsentlig, må bero på en konkret vurdering, hvorunder hensyn må tages til parternes tilkendegivelser i forbindelse med aftalens indgåelse og mangelens betydning for arbejdets formål.

Tilbyder den erhvervsdrivende ikke selv at afhjælpe mangelen, finder bestemmelsen kun anvendelse, hvis den erhvervsdrivende efter reglen i § 17, stk. 1, har pligt til at efterkomme forbrugerens krav om afhjælpning.

Er genstanden under afhjælpningen overgivet til den erhvervsdrivende, går risikoen først over på forbrugeren, når genstanden er kommet i forbrugerens besiddelse, jf. princippet i stk. 2, 1. pkt. Er afhjælpningen tilendebragt, men bevirker forbrugerens forhold, at genstanden ikke bliver tilbagegivet forbrugeren som aftalt eller forudsat, foreligger dog fordringshavermora, og i så fald gælder reglen i stk. 3.

Er genstanden ikke overgivet den erhvervsdrivende, overgår risikoen på forbrugeren, når afhjælpningsarbejdet må anses for endeligt afsluttet, jf. princippet i stk. 2, 2. pkt.

Overholder den erhvervsdrivende ikke sin afhjælpningspligt, overgår risikoen på forbrugeren, enten når en afhjælpning iværksat for den erhvervsdrivendes regning er tilendebragt, eller fra det tidspunkt, hvor forbrugeren må antages at have opgivet at få mangelen afhjulpet.

Afhjælper den erhvervsdrivende en mangel, uden at stk. 4 finder anvendelse, er det dog kun risikoen for det oprindeligt udførte arbejde, som er overgået på forbrugeren. Sålænge afhjælpningsarbejdet ikke er afleveret, bærer den erhvervsdrivende således risikoen herfor i overensstemmelse med reglerne i stk. 1-3.

Kapitel 4
Forsinkelse

Formålet med bestemmelserne i dette kapitel er at sikre forbrugeren en rimelig retsstilling i de tilfælde, hvor der foreligger misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side i form af forsinkelse.

I § 10 defineres nærmere, hvornår forsinkelse må antages at foreligge. Ved definitionen heraf tages i det væsentlige udgangspunkt i obligationsrettens almindelige forsinkelsesbegreb. Dette udvides dog i visse henseender, ligesom udvalget foreslår, at der sker en nærmere regulering af den erhvervsdrivendes adgang til at påberåbe sig forbehold om at kunne kræve forlængelse af aftalte tidsfrister, jf. § 10, stk. 2 og 3.

I §§ 11-14 er medtaget regler om forbrugerens hæve- og erstatningsbeføjelse samt om forbrugerens reklamationspligt. Specielt skal fremhæves, at udvalget har bestræbt sig på i videst mulig udstrækning at give forbrugeren samme adgang til at hæve kontrakten som den, der tilkommer køberen i forbrugerkøb, hvilket især får betydning for endnu ikke udført arbejde, jf. § 11, stk. 2, 1. pkt., sammenholdt med § 11, stk. 1.

Udvalget har ikke fundet behov for at foreslå en udtømmende regulering af forbrugerens retsstilling i tilfælde af forsinkelse. Der er således ikke i lovudkastet medtaget regler om forbrugerens ret til at holde vederlaget tilbage eller om forbrugerens ret til at kræve naturalopfyldelse, se nærmere vedrørende udvalgets overvejelser herom foran i kap. III under pkt. 5 c 1° og 3°.

Til § 10.
Bestemmelsen afgrænser, hvornår der foreligger forsinkelse, og regulerer i den forbindelse den erhvervsdrivendes adgang til at påberåbe sig forbehold om at kunne kræve forlængelse af tidsfrister.

Forsinkelsesbegrebet i § 10 omfatter alene det forhold, at arbejdet afleveres for sent, se om afleveringsbegrebet lovudkastets § 9, stk. 2, og bemærkningerne hertil. Om betydningen af, at arbejdet påbegyndes for sent, eller af, at frister for arbejdets udførelse undervejs ikke overholdes, henvises til bemærkningerne ovenfor i kap. III, pkt. 5 a, samt til bemærkningerne nedenfor til § 13, stk. 2 og 3.

Foreligger der et ikke færdiggjort arbejde, er det nødvendigt at afgrænse forsinkelsesbegrebet over for mangelsbegrebet. Om udvalgets overvejelser i den forbindelse henvises til kap. **III,** pkt. 5 a, og bemærkningerne nedenfor til § 15.

Til stk. 1.

Reglen afgrænser *forsinkelsesbegrebet dels* i de tilfælde, hvor det uden forbehold er aftalt, at arbejdet skal afleveres til en bestemt fastsat tid, *dels* i de tilfælde, hvor der ikke foreligger nogen aftale vedrørende afleveringstiden.

I de førstnævnte tilfælde foreligger der normalt forsinkelse, *hvis arbejdet ikke afleveres til den aftalte tid.* Dette gælder, selv om den manglende rettidige aflevering skyldes en helt uforudset begivenhed, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning, f.eks. ekstraordinært dårligt vejr, se om udvalgets overvejelser i den forbindelse foran i kap. III under pkt. 5 a. En aftale om, at arbejdet skal være færdigt inden en bestemt tid, kan i den forbindelse også foreligge stiltiende, f.eks. hvis den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse er bekendt med særlige forhold hos forbrugeren, som gør, at det er magtpåliggende for forbrugeren, at arbejdet er afsluttet inden en vis tid.

Er der ikke indgået nogen aftale vedrørende tiden, foreligger der normalt forsinkelse, *hvis arbejdet ikke afleveres inden rimelig tid.* Det påhviler således den erhvervsdrivende at sørge for, at kontrakts forholdet bliver afviklet inden for en rimelig tid uanset, om forbrugeren fremsætter påkrav herom eller ej. Dette gælder dog ikke, hvis det er aftalt, at den erhvervsdrivende først skal gå i gang med arbejdet eller færdiggøre dette efter påkrav. I så fald må arbejdet normalt færdiggøres inden rimelig tid efter, at påkrav er fremsat.

Hvad der skal forstås ved en rimelig tid, vil afhænge af en konkret bedømmelse i det enkelte tilfælde. Et væsentligt moment ved bedømmelsen vil dog være, hvor lang tid det sædvanligvis inden for branchen vil tage at udføre et arbejde af den pågældende karakter. Den erhvervsdrivendes tidsforbrug kan således ikke i almindelighed anses for rimeligt, hvis tidsforbruget i et ikke uvæsentligt omfang overstiger, hvad der må anses for sædvanligt inden for branchen. Har den erhvervsdrivende på forhånd gjort forbrugeren opmærksom på konkrete forhold, som kan få betydning for arbejdets tidsmæssige afvikling, må der dog ved bedømmelsen tillige tages hensyn hertil.

Forsinkelse kan efter omstændighederne også indtræde, selv om det er sædvanligt inden for en branche, at afleveringstiden kan trække ud, f.eks. på grund af mangel på kvalificeret arbejdskraft. Er den erhvervsdrivende bekendt med, at der er kapacitetsproblemer inden for branchen, må han således på forhånd gøre forbrugeren opmærksom herpå. Undlader han dette, må arbejdet anses for forsinket, hvis det ikke afleveres inden for den tid, som iøvrigt anses for rimelig inden for branchen.

Kravene til, hvad der skal forstås ved en rimelig tid, må imidlertid lempes, såfremt der før eller under arbejdets udførelse indtræder ekstraordinære hindringer for arbejdets udførelse, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på, som f.eks. ekstraordinært dårligt vejr eller andre usædvanlige naturbegivenheder, sygdom hos den erhvervsdrivende eller dennes ansatte, pludseligt opståede vanskeligheder med hensyn til at fremskaffe de fornødne materialer, som den erhvervsdrivende ikke burde have forudset, osv. Også i sådanne tilfælde vil der dog efter en vis tid indtræde for-

sinkelse, selv om hindringen for arbejdets udførelse fortsat består. Afgørelsen må bero på en konkret vurdering af, hvornår det alle forhold taget i betragtning ikke længere er rimeligt at afskære forbrugeren fra at gøre misligholdelsesbeføjelser gældende. Om situationen, hvor den erhvervsdrivende har forbeholdt sig adgang til at kræve forlængelse af tidsfrister som følge af ekstraordinære udefra kommende omstændigheder, som han er uden indflydelse på, henvises til bemærkningerne nedenfor til stk. 3.

Kravene til, hvad der skal forstås ved en rimelig tid, må på den anden side skærpes, hvis den erhvervsdrivende er bekendt med, at forbrugeren har en særlig interesse i, at arbejdet afleveres snarest muligt. Dette gælder også, selv om den erhvervsdrivende først under arbejdets udførelse har fået kendskab hertil, forudsat at den erhvervsdrivende har mulighed for at fremskynde arbejdet, uden at dette medfører forøget ulempe eller omkostninger for ham. Har forbrugeren efterfølgende fremsat påkrav om hurtig udførelse, kan dette således efter omstændighederne få betydning for, hvornår forsinkelse må antages at indtræde. Et sådant påkrav vil endvidere ofte blive tillagt betydning ved afgørelsen af, om en forsinkelse, der indtræder senere, må anses for væsentlig, hvilket har betydning for køberens hæveadgang efter § 11.

Viser det sig inden afleveringstidens indtræden, at der består en til vished grænsende sandsynlighed for, at arbejdet ikke vil blive afleveret rettidigt (såkaldt anteciperet misligholdelse), vil forbrugeren allerede på dette tidspunkt kunne påberåbe sig lovudkastets forsinkelsesregler, se herom foran i kap. III, pkt. 5 a. Også her kan et påkrav fra forbrugeren få betydning, idet der foreligger anteciperet misligholdelse, hvis den erhvervsdrivende som svar herpå tilkendegiver, at han ikke har mulighed for at aflevere arbejdet rettidigt.

Har den erhvervsdrivende på grundlag af et forbehold i aftalen udskudt afleveringstiden, eller er denne aftalt på en måde, som ikke er tilstrækkelig bestemt, kan forbrugeren efter reglen i § 10, stk. 2, gennem fremsættelse af et påkrav opnå, at arbejdet anses for forsinket, såfremt det ikke afleveres inden en rimelig tid derefter. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til § 10, stk. 2.

Som ovenfor anført er det normalt den erhvervsdrivendes risiko, såfremt arbejdet forsinkes på grund af en hændelig begivenhed, omend der kan tages hensyn hertil, hvis der ikke er indgået en fast aftale vedrørende afleveringstiden. Dette harmoniserer med, at den erhvervsdrivende bærer risikoen for arbejdets hændelige undergang eller forringelse, indtil arbejdet er afleveret, jf. § 9, stk. 1.

Er *forbrugeren* imidlertid *selv årsag til forsinkelsen*, eller beror den på *forhold som er specielle for forbrugeren*, og som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning ved aftalens indgåelse, bør forbrugeren i overensstemmelse med almindelige obligationsretlige regler selv bære risikoen herfor. Det fremgår derfor af § *10 stk. 1, 2. pkt.*, at der ikke foreligger misligholdelse i form af forsinkelse, hvis det skyldes forbrugeren eller en omstændighed, som han bærer risikoen for, at arbejdet ikke afleveres i rette tid.

Som eksempel på forhold, som forbrugeren selv bærer risikoen for, kan nævnes,

at den genstand eller ejendom, som arbejdet vedrører, har en særlig beskaffenhed, som gør, at arbejdet ikke kan færdiggøres i rette tid. Det er også forbrugerens risiko, at materialer, som forbrugeren skal fremskaffe, forsinkes, ligesom forbrugeren må bære risikoen for, at arbejdets aflevering må udskydes, fordi der viser sig behov for tillægsarbejde, eller fordi den erhvervsdrivende ikke kan komme til at udføre arbejdet som følge af, at en anden erhvervsdrivende, som forbrugeren har bestilt arbejde hos, ikke er blevet færdig til forventet tid.

Forhold som de ovenfor nævnte indebærer således, at kontraktens bestemmelser eller forudsætninger vedrørende afleveringstiden ikke længere er bindende for den erhvervsdrivende. Der er ikke herved taget stilling til, hvorvidt der gælder det samme i relation til forbrugeren. Spørgsmålet om forbrugerens adgang til at påberåbe sig, at der foreligger ændrede forudsætninger for arbejdets tidsmæssige udførelse, er behandlet i bemærkningerne til lovudkastets § 9, stk. 3, vedrørende den erhvervsdrivendes adgang til at påberåbe sig, at der er indtrådt fordringshavermora.

Lovudkastet er for så vidt ikke til hinder for, at det aftales, at forbrugeren skal bære risikoen for, at arbejdet forsinkes som følge af andre forhold. Der vil i så fald foreligge et forbehold fra den erhvervsdrivendes side om at kunne udskyde afleveringstiden. Lovudkastet begrænser imidlertid på forskellig måde den erhvervsdrivendes adgang til at påberåbe sig forbehold af denne karakter, jf. § 10, stk. 2 og 3, og bemærkningerne nedenfor til disse bestemmelser.

***Til** stk. 2.*

Reglen afgrænser *forsinkelsesbegrebet dels* i tilfælde, hvor den erhvervsdrivende på grundlag af et forbehold i aftalen har udskudt afleveringstiden, *dels* i tilfælde, hvor afleveringstiden er fastsat på en måde, som ikke er tilstrækkelig bestemt. Om baggrunden for stk. 2, som medfører en udvidelse af det traditionelle forsinkelsesbegreb, henvises til kap. III, pkt. 5 a.

Det særlige ved reglen i stk. 2 er, at forbrugeren, uanset at afleveringstiden er blevet udskudt eller ikke er fastsat på en tilstrækkelig bestemt måde, gennem fremsættelse af et påkrav kan opnå, at arbejdet anses for forsinket, hvis det herefter ikke afleveres inden rimelig tid.

Forbehold om at udskyde afleveringstiden kan enten udformes således, at den erhvervsdrivendes adgang hertil er helt fri, eller således, at den erhvervsdrivende kun under visse nærmere i aftalen angivne betingelser har en sådan ret. Begge grupper af forbehold omfattes i princippet af stk. 2. Forbehold om at kunne udskyde afleveringstiden som følge af ekstraordinære udefra kommende omstændigheder, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på, omfattes dog tillige af reglen i stk. 3, som modificerer stk. 2, se herom nærmere bemærkningerne nedenfor til stk. 3.

Tilfælde, hvor *afleveringstiden ikke er aftalt på en måde, som er tilstrækkelig bestemt,* må afgrænses over for tilfælde, hvor der ikke foreligger nogen aftale vedrørende afleveringstiden, og hvor det derfor er reglen i stk. 1, som er afgørende for, hvornår forsinkelse må anses at foreligge. Aftaler, hvor tidsangivelsen er helt ubestemt,

f.eks. hvor det blot er aftalt, at arbejdet skal udføres ved lejlighed, må således anses for omfattet af stk. 1, mens aftaler, hvor der dog er angivet en vis rettesnor for, hvornår afleveringstiden vil indtræde, må anses for omfattet af stk. 2. Som eksempler herpå kan nævnes aftaler om, at arbejdet skal udføres og afleveres i løbet af vinteren, når den erhvervsdrivende får tid, eller når den erhvervsdrivende har fået fremskaffet de for arbejdet nødvendige materialer.

Vil forbrugeren opnå, at der indtræder forsinkelse i medfør af reglen i stk. 2, kan han benytte *to forskellige fremgangsmåder*. For det første kan han selv fastsætte en frist af rimelig længde, hvorved han opnår klarhed over, hvorlænge han har pligt til at vente, førend han kan gøre misligholdelsesbeføj eiser gældende. Forbrugeren kan for det andet rette et *påkrav* til den erhvervsdrivende uden at fastsætte en frist for arbejdets aflevering. Forbrugeren vil herefter kunne gøre misligholdelsesbeføjelser gældende, hvis den erhvervsdrivende ikke afleverer arbejdet inden en rimelig tid.

Ved *påkrav* forstås en anmodning om arbejdets aflevering. Bortset fra, at det tillægges betydning, om der i påkravet er fastsat en bestemt frist, stilles der ingen særlige krav til påkravets indhold. En forespørgsel til den erhvervsdrivende om, hvornår han agter at aflevere arbejdet, må således også efter omstændighederne anses for et påkrav.

Påkrav kan fremsættes såvel skriftligt som mundtligt. Da bevisbyrden for, at der er afgivet et påkrav, vil påhvile forbrugeren, vil det dog ofte være tilrådeligt at afgive et skriftligt påkrav. Fremsættes påkravet skriftligt, har det kun virkning, hvis det kommer frem til den erhvervsdrivende. Forsendelsen sker således på forbrugerens risiko.

I tilfælde, hvor stk. 2 finder anvendelse, fordi den erhvervsdrivende har taget forbehold om at kunne udskyde afleveringstiden, er det en forudsætning for forbrugerens adgang til at fremsætte påkrav med virkning efter stk. 2, at den erhvervsdrivende rent faktisk har udskudt afleveringstidspunktet. Så længe den oprindeligt fastsatte tid for afleveringen ikke er overskredet, vil forbrugeren således kun kunne benytte sig af den foreslåede regel, hvis den erhvervsdrivende har meddelt ham, at afleveringstiden udskydes. Den foreslåede regel finder endvidere kun anvendelse, hvis udskydelsen af afleveringstiden er foretaget ensidigt af den erhvervsdrivende. Har forbrugeren accepteret udskydelsen, vil han således ikke kunne fremsætte påkrav med virkning efter bestemmelsen. Overskrides den oprindeligt fastsatte tid for afleveringen, uden at den erhvervsdrivende har udskudt afleveringstiden, eller er også den udskudte afleveringstid overskredet, vil der foreligge forsinkelse i medfør af reglen i stk. 1.

Er afleveringstiden fastsat på en måde, som ikke er tilstrækkelig bestemt, kan forbrugeren når som helst fremsætte påkrav med virkning efter stk. 2. Er der aftalt et bestemt tidspunkt for, hvornår aflevering tidligst vil finde sted, kan påkrav dog først fremsættes efter dette tidspunkt. Er det klart, at det forhold, som afleveringen er gjort afhængig af, allerede er indtrådt, kan forbrugeren tillige påberåbe sig reglen

i stk. 1, hvilket indebærer, at forsinkelse kan indtræde, selv om forbrugeren ikke har fremsat noget påkrav efter reglen i stk. 2.

Længden af en eventuel fastsat frist for afleveringen skal efter forslaget være rimelig, og er der ikke fastsat en frist, skal afleveringen ske inden rimelig tid.

Har forbrugeren fastsat en frist, som ikke kan anses for rimelig, kan forbrugeren ikke gøre misligholdelsesbeføjelser gældende, selv om arbejdet ikke er afleveret ved fristens udløb. Det fremsatte påkrav vil imidlertid medføre, at den erhvervsdrivende må aflevere arbejdet inden en rimelig tid. Påkravet vil således ikke blive uden virkning, selv om den erhvervsdrivende ikke behøver at respektere den fastsatte frist.

Har forbrugeren fastsat en frist for afleveringen, som den erhvervsdrivende ikke finder er rimelig, bør han i almindelighed protestere over for forbrugeren. Undlader han dette, må han antages at have godkendt fristen, således at forbrugeren kan gøre misligholdelsesbeføjelser gældende, hvis aflevering ikke har fundet sted inden fristens udløb.

Hvad der i andre tilfælde skal forstås ved begreberne rimelig frist og rimelig tid vil afhænge af omstændighederne i det enkelte tilfælde.

Der vil i den forbindelse kunne lægges vægt på de samme omstændigheder, som er nævnt i bemærkningerne til stk. 1. Da selve det forhold, at den erhvervsdrivende ikke afleverer arbejdet i overensstemmelse med et påkrav, som forbrugeren har fremsat efter § 10, stk. 2, indebærer, at forbrugeren kan hæve aftalen helt eller delvist, jf. § 11, stk. 1, nr. 3, bør rimelighedsvurderingen efter stk. 2 dog ske efter noget lempeligere kriterier end efter stk. 1. Der bør således også efter omstændighederne kunne tages hensyn til, om forbrugerens udøvelse af hævebeføjelsen vil påføre den erhvervsdrivende et betydeligt tab. Dette gælder især, i det omfang en erhvervsdrivende er uden skyld i forsinkelsen. løvrigt bør lægges afgørende vægt på årsagen til, at den erhvervsdrivende har forbeholdt sig ret til at udskyde afleveringstiden eller har holdt bestemmelsen herom flydende, samt på, om årsagen har været kendelig for forbrugeren. Har den erhvervsdrivende således ved aftalens indgåelse gjort forbrugeren udtrykkelig opmærksom på forhold, som indebærer en risiko for, at afleveringstiden kan trække ud, må forbrugeren, hvis de nævnte forhold indtræder, give den erhvervsdrivende en længere frist end ellers, før han kan gøre gældende, at der er indtrådt forsinkelse. Har den erhvervsdrivende derimod ikke ved aftalens indgåelse haft grund til at påregne, at arbejdet ville trække ud, bør han ikke kunne afskære forbrugerens hævebeføjelse blot ved i kontrakten at indføje et standardforbehold om ret til at udskyde afleveringstiden eller ved at affatte kontraktens bestemmelse om afleveringstiden på upræcis måde. For så vidt angår forbehold om at kræve tidsfristforlængelse som følge af ekstraordinære, udefra kommende omstændigheder, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på, gør der sig dog særlige forhold gældende, se herom bemærkningerne nedenfor til stk. 3.

Et særligt fortolkningsproblem opstår, hvis den erhvervsdrivende på den ene side har taget forbehold om at kunne udskyde afleveringstiden og på den anden side har

påtaget sig at gøre arbejdet færdigt til brug for en bestemt begivenhed. Det sidstnævnte forhold må dog, medmindre andet er udtrykkeligt aftalt, i almindelighed forstås således, at den erhvervsdrivende dermed har fraskrevet sig sin adgang til at forbeholde sig at kræve tidsfristforlængelse i det omfang, en sådan forlængelse medfører, at arbejdet ikke kan blive færdigt til brug ved den pågældende lejlighed.

Til stk. 3.
Bestemmelsen vedrører den erhvervsdrivendes mulighed for at påberåbe sig *forbehold om* adgang til at kræve *forlængelse af tidsfrister som følge af ekstraordinære udefra kommende omstændigheder, som den erhvervsdrivende er uden indflydelse på.* Sådanne forbehold kan efter bestemmelsen påberåbes af den erhvervsdrivende i det omfang, det må anses for rimeligt under hensyn til begge parters forhold. Om baggrunden for bestemmelsen henvises til bemærkningerne ovenfor i kap. **III,** pkt. 5 b.

Bestemmelsen modificerer reglen i § 10, stk. 2, således at forbrugeren i det omfang, den erhvervsdrivende har krav på tidsfristforlængelse efter stk. 3, ikke gennem afgivelsen af et påkrav kan opnå, at arbejdet anses for forsinket, hvis det herefter ikke afleveres inden en rimelig tid, jf. stk. 3, 2. pkt.

Den erhvervsdrivende vil efter bestemmelsen f.eks. kunne forbeholde sig at kræve forlængelse af tidsfrister i de tilfælde, som er nævnt i AB 72, § 15, stk. 1, nr. c-e, dvs. i tilfælde af indgribende forstyrrelser i arbejdets gang, der bevirkes uden **den** erhvervsdrivendes skyld ved forhold, over hvilke han ikke er herre, f.eks. krig, ildsvåde, strejker eller lock-out'er samt usædvanlige naturbegivenheder, når nedbør, lav temperatur, stærk vind eller andet vejrlig, som forhindrer eller sinker arbejdet, forekommer i væsentlig større omfang, end det er sædvanligt for den pågældende årstid og egn, samt i tilfælde af, at arbejdet standses eller bliver sinket ved offentlige pålæg.

En omstændighed, som er jævnligt forekommende, kan derimod ikke berettige til tidsfristforlængelse i medfør af stk. 3, idet den erhvervsdrivende ved aftaleindgåelsen generelt bør tage sådanne omstændigheder i betragtning. Dette gælder således hindringer som dårligt vejr, som alene forekommer i sædvanligt omfang, svigt af maskiner eller af andet materiel, mangel på arbejdskraft eller materialer, og lign. Har den erhvervsdrivende på grundlag af et forbehold i aftalen udskudt tiden for afleveringen som følge af et sådant forhold, kan forbrugeren således gennem fremsættelse af et påkrav opnå, at arbejdet anses for forsinket, hvis det herefter ikke afleveres inden en rimelig tid, jf. stk. 2. Det samme gælder, hvis udskydelse af afleveringstiden er begrundet i den erhvervsdrivendes personlige forhold, som f.eks. kapacitetsproblemer, sygdom og lign. Har den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse gjort forbrugeren bekendt med en bestående risiko for, at afleveringstiden vil kunne trække ud, bør der dog som nævnt i bemærkningerne til stk. 2 gives den erhvervsdrivende en længere frist end ellers, førend forsinkelse kan anses for indtrådt.

Som redegjort for i bemærkningerne ovenfor til stk. 1 har den erhvervsdrivende altid krav på den fornødne tidsfristforlængelse, hvis det er nødvendigt at udsætte af-

leveringstiden som følge af forbrugerens forhold eller som følge af en begivenhed, som forbrugeren bærer risikoen for. Dette gælder således i de situationer, som er nævnt i AB 72, § 15, stk. 1, nr. a og b, vedrørende entreprenørens krav på forlængelse af tidsfrister, hvis bygherren kræver forandringer af arbejdet, som medfører forsinkelse af dette, eller hvis der indtræder forsinkelse m.h.t. leverancer eller arbejdsydelser, som bygherren selv udfører eller lader udføre ved andre entreprenører. I sådanne tilfælde kan den erhvervsdrivende kræve tidsfristforlængelse uden, at han behøver at have taget forbehold herom og uden, at der skal ske en afvejning af hensynet til begge parter.

Den *afvejning af hensynet til begge parters forhold,* som skal foretages efter stk. 3, bør finde sted under hensyntagen til bl.a. følgende momenter:

For forbrugeren vil en tidsfristforlængelse efter stk. 3 især indebære, at denne afskæres fra at hæve aftalen efter reglerne i lovudkastets §§ 11 og 12, hvorimod forholdet normalt ikke vil få betydning for forbrugerens erstatningsbeføjelse, da der i de heromhandlede tilfælde som oftest ikke foreligger noget ansvarsgrundlag for den erhvervsdrivende, jf. bemærkningerne nedenfor til § 13. For allerede udført arbejde er forbrugerens hævebeføjelse dog under alle omstændigheder meget begrænset, jf. § 11, stk. 2, 2. pkt. Indrømmes tidsfristforlængelse, får forbrugeren i stedet for hævebeføjelsen mulighed for at afbestille den del af arbejdet, som ikke er udført, efter reglen i lovudkastets § 37, stk. 2, nr. 1, dvs. at forbrugeren har mulighed for at komme ud af kontrakts forholdet, uden at den erhvervsdrivende kan kræve erstatning for mistet fortjeneste for det resterende arbejde. Om tidsfrist forlængelse indrømmes eller ej, får derfor primært betydning for den erhvervsdrivendes vederlagskrav for allerede udført arbejde i de tilfælde, hvor forbrugeren på grund af det indtrufne forhold ikke ønsker det resterende arbejde udført. Indrømmes tidsfristforlængelse, kan den erhvervsdrivende opgøre det nævnte vederlagskrav efter reglen i lovudkastets § 37, stk. 1. Indrømmes tidsfristforlængelse ikke, og hæver forbrugeren herefter aftalen for ikke udført arbejde, er den erhvervsdrivendes vederlagskrav derimod undergivet de begrænsninger, som følger af § 12, stk. 2, 2. pkt., se herom bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Indebærer den indtrufne begivenhed alene en midlertidig hindring for arbejdets udførelse, og er den tillige til hinder for, at arbejdet kan udføres af en anden erhvervsdrivende, taler hensynet til forbrugeren i mange tilfælde ikke afgørende imod, at et forbehold om tidsfristforlængelse omfattet af stk. 3 kan gøres gældende. Dette gælder uanset, om den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse har vejledt forbrugeren om risikoen for, at forbeholdet vil blive gjort gældende. Den erhvervsdrivende bør derfor i de her drøftede tilfælde ofte kunne påberåbe sig det tagne forbehold om tidsfristforlængelse, også hvor forbeholdet har karakter af et standardforbehold.

Har den erhvervsdrivende påtaget sig at gøre arbejdet færdigt til brug for en bestemt lejlighed, bør den erhvervsdrivendes adgang til at kræve tidsfristforlængelse efter reglen i stk. 3 dog normalt begrænses. Den erhvervsdrivende må således ved at have påtaget sig en sådan forpligtelse i almindelighed siges at have fraskrevet sig sin

adgang til at kræve tids frist forlængelse i det omfang, en sådan forlængelse medfører, at arbejdet ikke kan blive færdigt til brug ved den pågældende lejlighed, se herom også bemærkningerne ovenfor til stk. 2.

Interesseafvejningen efter stk. 3 vil også kunne falde ud til, at den erhvervsdrivende ikke bør kunne kræve tidsfristforlængelse, hvis arbejdet ikke er påbegyndt, og den ekstraordinære hindring for arbejdets udførelse ser ud til at ville vare en vis tid. Også hvor arbejdet er påbegyndt, vil det kunne forekomme, at afleveringstiden trækker så længe ud, at hensynet til forbrugeren efter omstændighederne kræver, at der ikke kan ske yderligere tidsfristforlængelse. Hertil må dog kræves ret meget, hvis gennemførelsen af hævebeføjelsen vil påføre den erhvervsdrivende et betydeligt tab.

Er en begivenhed omfattet af stk. 3 undtagelsesvis definitivt til hinder for arbejdets udførelse, eller indebærer den, at udførelsen af arbejdet må udsættes på helt ubestemt tid, bør interesseafvejningen normalt falde ud til, at den erhvervsdrivende ikke kan kræve tidsfristforlængelse. Der vil i disse tilfælde i så fald som oftest foreligge anteciperet misligholdelse, som vil berettige forbrugeren til at hæve kontrakten efter reglerne i §§ 11-12. Den erhvervsdrivende kommer derved til at bære risikoen for, at allerede udført arbejde er udført forgæves, jf. bemærkningerne nedenfor til § 12, hvilket imidlertid harmonerer med risikofordelingen efter lovudkastets § 9, stk. 1, 1. pkt., vedrørende arbejdets hændelige undergang eller forringelse.

Er den indtrufne ekstraordinære begivenhed ikke til hinder for, at arbejdet kan udføres til den oprindeligt forudsatte tid af en anden erhvervsdrivende, bør der ved interesseafvejningen efter stk. 3 tages hensyn til, om forbrugeren ved aftalens indgåelse må antages at have været bekendt med, at den erhvervsdrivende var mere udsat for at blive berørt af ekstraordinære hindringer for arbejdets udførelse end andre erhvervsdrivende. Har forbrugeren været bekendt med noget sådant, bør den erhvervsdrivende efter omstændighederne kunne kræve tidsfristforlængelse efter reglen i stk. 3. Har forbrugeren derimod ikke haft anledning til at regne med, at der bestod en sådan øget risiko for tidsmæssige forstyrrelser i arbejdets gang ved at bestille arbejdet hos netop denne erhvervsdrivende, bør den erhvervsdrivende i almindelighed ikke kunne påberåbe sig reglen i stk. 3, idet han i sådanne tilfælde normalt ikke bør gives en videre adgang til at påberåbe sig forbehold om tidsfristforlængelse end den, der følger af § 10, stk. 2.

Er arbejdet allerede forsinket på det tidspunkt, hvor en ekstraordinær hindring indtræder, kan den erhvervsdrivende ikke afværge forbrugerens misligholdelsesbeføjelser ved at kræve tidsfristforlængelse efter stk. 3. Om det forhold, at en yderligere forsinkelse beror på en ekstraordinær omstændighed uden for den erhvervsdrivendes kontrol, indvirker på forbrugerens hæveadgang eller adgang til at kræve erstatning, er der redegjort for i bemærkningerne til henholdsvis § 11 og § 13, stk. 1.

Selv om den erhvervsdrivende kan kræve tidsfristforlængelse efter reglen i stk. 3, fortaber han dog denne mulighed, såfremt han ikke *inden rimelig tid efter hindringens indtræden har givet forbrugeren meddelelse om hindringen* og dens betydning,

jf. *stk. 3, 3. pkt.* Den erhvervsdrivende skal således give oplysning dels om hindringens karakter og dels om, hvornår arbejdet herefter kan forventes afleveret, eller om, hvorpå arbejdets aflevering beror. Underretningen kan gives såvel mundtligt som skriftligt. Da bevisbyrden for, at underretning er givet, vil påhvile den erhvervsdrivende, vil det dog ofte være tilrådeligt at give underretningen skriftligt. Forsendelse heraf sker på den erhvervsdrivendes risiko, således at en skriftlig underretning kun har virkning, hvis den er kommet frem til forbrugeren.

Underretningen skal tidsmæssigt normalt gives, såsnart den erhvervsdrivende er blevet bekendt med hindringens indtræden og har haft mulighed for at vurdere dens betydning. Vil det tage nogen tid at vurdere konsekvenserne af en indtrådt hindring bør underretningen dog ikke udsættes på en afklaring heraf.

Også i de tilfælde, hvor den erhvervsdrivende kan kræve tidsfristforlængelse som følge af forbrugerens forhold eller en begivenhed, som forbrugeren bærer risikoen for, vil der efter omstændighederne påhvile den erhvervsdrivende en pligt til at underrette forbrugeren om de ændrede tidsmæssige forudsætninger for arbejdets udførelse. En sådan pligt kan således udledes af lovudkastets § 4 om den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt og inden for AB's område af AB 72, § 15, stk. 3.

Til § 11.

Bestemmelsen vedrører forbrugerens ret til at hæve aftalen helt eller delvist på grund af forsinkelse med arbejdets aflevering. De grundlæggende betingelser for, at hævebeføjelsen kan gøres gældende, er angivet i stk. 1. Reglerne herom er udformet med forbillede i købelovens §§ 74-75 angående hæveadgangen for køberen i forbrugerkøb, se om udvalgets overvejelser i den forbindelse foran i kap. III, pkt. 5 c 2°. Om forbrugeren, hvis betingelserne efter stk. 1 er tilstede, herefter kan hæve kontrakten i sin helhed eller kun for den del af arbejdet, som endnu ikke er udført, reguleres i stk. 2.

Bestemmelsen, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, gælder også, hvis der foreligger anteciperet forsinkelse, se herom foran i kap. III, pkt. 5 a.

Om retsvirkningerne af, at kontrakten hæves helt eller delvist, henvises til § 12 og bemærkningerne til denne bestemmelse.

Til stk. 1.

Forbrugeren skal for det første kunne gøre en hævebeføjelse gældende, hvis det må være klart for den erhvervsdrivende, at forsinkelsen er af væsentlig betydning for forbrugeren, jf. nr. 1. Herudover foreslås det i nr. 2 at tillægge forbrugeren en hævebeføjelse, hvis den erhvervsdrivende ikke efter påkrav afleverer arbejdet inden udløbet af en rimelig frist, som forbrugeren har fastsat, eller, hvis der ikke er fastst en sådan frist, inden rimelig tid. Endelig foreslås det, jf. nr. 3, at tillægge forbrugeren en hævebeføjelse, hvis den erhvervsdrivende ikke afleverer arbejdet i overensstemmels med et påkrav, forbrugeren har fremsat efter § 10, stk. 2.

Er betingelserne efter nr. 1, 2 eller 3 tilstede, kan aftalen altid hæves i sin helhed,

hvis arbejdet ikke er påbegyndt. Er arbejdet påbegyndt, reguleres omfanget af forbrugerens hævebeføjelse af reglen i stk. 2.

Til nr. 1. Forbrugerens hævebeføjelse efter denne regel er betinget af, at forbrugeren kan godtgøre, *at forsinkelsen er af væsentlig betydning for ham, og at den erhvervsdrivende måtte forudsætte dette*. Reglen svarer herved til købelovens § 21, stk. 2, og § 74, stk. 2, 1. pkt.

Betingelserne efter bestemmelsen for at hæve vil f.eks. være opfyldt, hvis forbrugeren har betinget sig opfyldelse nøjagtig til bestemt tid, og der desuagtet indtræder forsinkelse, uanset at den erhvervsdrivende var klar over, at forbrugeren lagde afgørende vægt på det aftalte afleveringstidspunkt. Det må dog herved haves for øje, at den erhvervsdrivende ved at tage forbehold om at kræve tidsfristforlængelse har en vis mulighed for at udskyde afleveringstiden. Der henvises herom til bemærkningerne ovenfor til § 10, stk. 2 og 3. Som nævnt her må det dog i almindelighed antages, at en erhvervsdrivende ved at påtage sig en forpligtelse til at gøre et arbejde færdigt til brug for en bestemt begivenhed har givet afkald på en eventuel ret til at kræve tidsfristforlængelse, for så vidt dette indebærer, at arbejdet ikke bliver færdigt til tiden.

Ved vurderingen af væsentlighedskriteriet må udgangspunkt tages i, hvad der var kendeligt for den erhvervsdrivende efter forholdene på kontraheringstidspunktet. Meddeler forbrugeren imidlertid på et senere tidspunkt den erhvervsdrivende, at han har en særlig interesse i arbejdets aflevering, må den erhvervsdrivende udfolde rimelige bestræbelser for at fremskynde afleveringen, for så vidt det kan ske uden særlig ulempe eller omkostninger for ham. Også sådanne meddelelser vil derfor kunne blive tillagt betydning ved afgørelsen af, om en forsinkelse, der senere indtræder, må anses for væsentlig.

Et andet efterfølgende forhold, som vil kunne påvirke væsentlighedsbedømmelsen, er den omstændighed, at den erhvervsdrivende forsømmer at overholde aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf. Den erhvervsdrivende må således være klar over, at sådanne forsømmelser generelt vil være egnede til at svække forbrugerens tillid til ham.

Ved væsentlighedsvurderingen bør efter omstændighederne tages hensyn til, hvor byrdefuldt en gennemførelse af hævebeføjelsen vil være for den erhvervsdrivende. Dette gælder navnlig i de tilfælde, hvor forbrugeren ikke på forhånd på en for den erhvervsdrivende kendelig måde har tilkendegivet, at han har en væsentlig interesse i, at arbejdet ikke forsinkes. Indebærer en gennemførelse af hævebeføjelsen således betydelige tab for den erhvervsdrivende, se herom nærmere bemærkningerne til § 12, bør forbrugeren efter omstændighederne være henvist til at vente i længere tid end ellers før, at han kan gøre gældende, at forsinkelsen er af væsentlig betydning for ham. Dette gælder især, hvor forsinkelsen beror på et undskyldeligt forhold fra den erhvervsdrivendes side.

Til nr. 2. Forbrugeren kan efter reglen opnå en hævebeføjelse på *to forskellige måder*. Han kan således fremsætte *et påkrav, hvori er fastsat en frist* af rimelig længde,

hvorved han på forhånd kan få klarhed over, hvor længe han er pligtig at afvente afleveringen af arbejdet. Når fristen er udløbet, kan han således gøre brug af sin hævebeføjelse, uden at han behøver at godtgøre, at forsinkelsen er væsentlig for ham. Han kan imidlertid også opnå en hævebehøjelse ved at rette et *påkrav* til den erhvervsdrivende *uden at fastsætte nogen frist*. Han vil i så fald kunne hæve, såfremt arbejdet ikke afleveres inden rimelig tid efter dette påkrav.

Den foreslåede regel svarer helt til købelovens § 74, stk. 2, 2. pkt., se om denne bestemmelse foran i kap. III, pkt. 5 C 2°.

Vedrørende påkravets indhold og fremsættelse kan i vidt omfang henvises til det ovenfor anførte i bemærkningerne til § 10, stk. 2. Som nævnt her stilles der ikke nogen formkrav til påkravet. Det kræves således ikke, at det i påkravet skal angives, at forbrugeren kan eller vil hæve aftalen, hvis påkravet ikke efterkommes.

Påkrav kan med virkning efter forslaget først fremsættes, når der foreligger forsinkelse. Fremgår det af den erhvervsdrivendes erklæring eller på anden måde med sikkerhed, at arbejdet ikke vil blive afleveret rettidigt (anteciperet forsinkelse), vil den foreslåede regel dog finde anvendelse, selv om forbrugeren straks fremsætter påkrav og heri eventuelt fastsætter en bestemt frist for afleveringen.

Om retsvirkningerne af et påkrav, som fremsættes inden, at der er indtrådt forsinkelse, henvises til bemærkningerne til § 10, stk. 1 og 2, vedrørende forsinkelsesbegrebet samt til bemærkningerne ovenfor til nr. 1 vedrørende vurderingen af, hvornår en forsinkelse kan anses for væsentlig.

Som nævnt skal en eventuel fastsat frist for afleveringen efter forslaget være rimelig, og er der ikke fastsat en frist, skal levering ske inden en rimelig tid. Om den erhvervsdrivendes pligt til at reagere, hvis han ikke finder en af forbrugeren fastsat frist rimelig, og om retsvirkningerne af, at fristen er fastsat urimeligt kort, gælder det samme som er anført ovenfor i bemærkningerne til § 10, stk. 2.

Hvad der skal forstås ved begreberne *rimelig frist* og *rimelig tid* vil afhænge af omstændighederne i det enkelte tilfælde. Afgørende vil dog i vidt omfang være de samme momenter, som er anført i bemærkningerne til § 10, stk. 1 og 2, vedrørende rimelighedsvurderingen efter disse bestemmelser. Der bør således navnlig lægges vægt på arbejdets karakter, forbrugerens behov for hurtig aflevering og efter omstændighederne den erhvervsdrivendes muligheder for at aflevere arbejdet.

Har forbrugeren fastsat en frist, som er længere, eller som præciserer det tidsrum, hvori han efter reglen i § 11, stk. 1, nr. 1, ville være pligtig at afvente arbejdets aflevering, er der ingen tvivl om, at fristen må bedømmes som rimelig. Men også en frist, som er fastsat til et kortere tidsrum, vil kunne anses for rimelig forudsat, at den erhvervsdrivende har rimelige muligheder for at fremskynde afleveringen.

Ved vurderingen af, hvilken rimelig frist den erhvervsdrivende skal have efter forbrugerens påkrav, bør også tages hensyn til, om en ophævelse vil påføre den erhvervsdrivende et betydeligt tab. Der bør således efter omstændighederne anlægges en for den erhvervsdrivende lempeligere bedømmelse af fristen, hvis forbrugeren efter fristens udløb er berettiget til at hæve aftalen i sin helhed efter § 11, stk. 2, 2.

pkt. Har forbrugeren imidlertid i det fremsatte påkrav taget forbehold om at være berettiget til at hæve aftalen i sin helhed, herunder for allerede udført arbejde, vil påkravet dog få en særlig styrke, hvilket efter omstændighederne vil kunne medføre en forkortelse af det tidsrum, hvori forbrugeren må afvente arbejdets aflevering.

Har den erhvervsdrivende afleveret et ikke færdiggjort arbejde, således at forbrugeren må regne med, at det leverede er ment at skulle tjene som fuldstændig opfyldelse af aftalen, skal forholdet bedømmes efter reglerne om mangler, jf. udvalgets bemærkninger herom ovenfor i kap. III, pkt. 5 a. Efterkommer den erhvervsdrivende ikke i sådanne tilfælde inden rimelig tid et påkrav fra forbrugeren om at færdiggøre arbejdet, har dette især den betydning, at forbrugeren kan lade arbejdet færdiggøre for den erhvervsdrivendes regning efter reglerne i lovudkastets § 17, stk. 1 og 2.

Til nr. 3. Forbrugeren har efter denne regel en hævebeføjelse, hvis den erhvervsdrivende *ikke afleverer arbejdet i overensstemmelse med et påkrav, som forbrugeren har fremsat efter 10 stk. 2.*

§ 10, stk. 2, vedrører tilfælde, hvor det er aftalt, at den erhvervsdrivende kan udskyde afleveringstiden, eller hvor denne er fastsat på upræcis måde. I sådanne tilfælde kan forbrugeren gennem fremsættelse af et påkrav opnå, at arbejdet anses for forsinket, hvis det herefter ikke afleveres inden rimelig tid eller inden udløbet af en af forbrugeren fastsat rimelig frist. Den erhvervsdrivende har således i disse tilfælde allerede modtaget en henvendelse fra forbrugeren vedrørende arbejdets aflevering, som burde have motiveret den erhvervsdrivende til at fremskynde arbejdet. Trækker afleveringstiden uanset det fremsatte påkrav ud på urimelig måde, bør forbrugerens hævebeføjelse ikke gøres betinget af et fornyet påkrav om aflevering eller af, at forbrugeren kan godtgøre, at forsinkelsen er væsentlig for ham.

Det forhold, at forbrugeren kan hæve aftalen, såsnart der er indtrådt forsinkelse efter reglen i § 10, stk. 2, kan endvidere ikke anses for urimeligt over for den erhvervsdrivende, idet der ved bedømmelsen af, hvad der skal forstås ved en rimelig tid eller en rimelig frist efter § 10, stk, 2, skal tages fornødent hensyn til forbrugerens hævebeføjelse efter reglen i § 11, stk. 1, nr. 3. Der henvises herom til bemærkningerne ovenfor til § 10, stk. 2. For så vidt angår tilfælde, hvor det er aftalt, at den erhvervsdrivende kan udskyde afleveringstiden, kommer reglen herved til at svare helt til reglen i købelovens § 75 vedrørende den adgang, køberen i forbrugerkøb har til at hæve et køb uanset, at sælgeren på grundlag af et forbehold i aftalen har udskudt leveringstiden.

Til stk. 2.

Efter bestemmelsen kan forbrugeren, *hvis arbejdet er påbegyndt, som hovedregel kun* ***hæve*** *aftalen for den del af arbejdet, som endnu ikke er udført.*

Arbejdet kan dog ikke anses for påbegyndt, blot fordi den erhvervsdrivende har foretaget visse forberedende skridt med henblik på arbejdets udførelse eller alene har foretaget en undersøgelse af den genstand, arbejdet vedrører. Heller ikke den erhvervsdrivendes anskaffelse af eller levering til forbrugeren af materialer, reservedele

m.v. til brug for arbejdet kan i sig selv medføre, at arbejdet anses for påbegyndt. Sådanne leverancer er, så længe de ikke er taget i brug i forbindelse med arbejdets udførelse, fuldt tilbagegivelige. Forbrugeren bør derfor for sådanne leverancers vedkommende have samme hævebeføjelse som den, der tilkommer køberen i forbrugerkøb, jf. bemærkningerne herom ovenfor i kap. III, pkt. 5 c 2°.

Om den erhvervsdrivendes vederlagskrav for udført arbejde, hvor aftalen hæves delvis, henvises til bemærkningerne nedenfor til § 12, stk. 2.

Er *formålet* med arbejdet *som følge af forsinkelsen blevet væsentlig forfejlet,* kan forbrugeren ***hæve*** *hele aftalen,* selv om arbejdet er påbegyndt, jf. *2. pkt.* Det er i den forbindelse ikke tilstrækkeligt, at et bestemt formål med arbejdet er gået tabt på grund af forsinkelsen, hvis arbejdet iøvrigt tilgodeser forbrugerens behov, jf. udvalgets bemærkninger herom foran i kap. III, pkt. 5 c 2°. Følgende eksempel vil f.eks. ligge på grænsen for anvendelsesområdet for 2. pkt.: En forbruger indleverer sin bil til reparation, fordi han skal bruge bilen som transportmiddel under en forestående ferierejse. Arbejdet forsinkes væsentligt, hvorefter forbrugeren vælger i stedet at tage på charterferie. Er der tale om en nødvendig reparation af bilen, som forbrugeren under alle omstændigheder skulle have udført på et eller andet tidspunkt, bør forbrugeren normalt ikke kunne hæve hele aftalen med hjemmel i stk. 2, 2. pkt. Dette må forbrugeren imidlertid være berettiget til, hvis han iøvrigt kun gør brug af sin bil lejlighedsvis, og det til dette brug ikke havde været nødvendigt at lade den bestilte reparation udføre.

Forbrugeren kan i princippet hæve hele aftalen efter stk. 2, 2. pkt., selv om det ikke har været kendeligt for den erhvervsdrivende, at formålet med arbejdet er blevet væsentligt forfejlet som følge af forsinkelsen. Om dette har været kendeligt for den erhvervsdrivende, har derimod stor betydning ved bedømmelsen af, om forsinkelsen overhovedet er hævebegrundende efter § 11, stk. 1, jf. bemærkningerne ovenfor til denne bestemmelse. Som nævnt her må der også ved bedømmelsen af, om en forsinkelse er hævebegrundende, kunne tages hensyn til, hvor byrdefuldt en gennemførelse af hævebeføjelsen vil være for den erhvervsdrivende. Der vil derfor efter omstændighederne skulle mere til for at anse en forsinkelse for hævebegrundende, hvis forbrugeren i givet fald er berettiget til at hæve aftalen i sin helhed.

Er betingelserne efter § 11, stk. 2, 2. pkt., til stede for at hæve hele aftalen, hindrer det ikke forbrugerens hæveadgang, at der er sket aflevering af allerede udført arbejde i henhold til en aftale om delaflevering, se om sådanne aftaler lovudkastets § 9, stk. 1.

Om opgørelsen af parternes mellemværende, hvor aftalen hæves i sin helhed efter reglen i § 11, stk. 2, 2. pkt., henvises til bemærkningerne nedenfor til § 12, stk. 1.

Til § 12.

Bestemmelsen fastlægger retsvirkningerne af, at forbrugeren hæver kontrakten helt eller delvist, hvadenten ophævelsen er begrundet i en hævebegrundende forsinkelse eller i en hævebegrundende mangel, jf. henvisningen til § 12 i lovudkastets § 20, stk. 3.

Stk. 1 omhandler opgørelsen af parternes mellemværende i de tilfælde, hvor aftalen hæves i sin helhed uanset, at arbejdet eller en del af dette er præsteret.

Hæves aftalen i sin helhed, forinden den erhvervsdrivende har præsteret nogen del af sin ydelse, følger det af almindelige retsgrundsætninger, at begge parter frigøres fra deres præstationspligt, ligesom forbrugeren, hvis denne har forudbetalt nogen del af vederlaget, har krav på tilbagebetaling heraf. Udvalget har fundet dette så selvfølgeligt, at man ikke har fundet behov for at medtage udtrykkelige regler herom i lovudkastet.

Hæves aftalen alene for den del af arbejdet, som ikke er udført, reguleres den erhvervsdrivendes vederlagskrav for den udførte del af arbejdet af reglen i stk. 2.

Endelig er der i stk. 3 sikret forbrugeren en tilbageholdsret svarende til den, som tilkommer køberen efter købelovens § 57, stk. 1 og 2.

Til stk. 1.

*Hæves aftalen **i** sin helhed,* skal forbrugeren *stille det, som han har modtaget fra den erhvervsdrivende, til dennes disposition i det omfang, tilbagegiv eise er mulig* uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren, jf. 7. *pkt.* Som nævnt i bemærkningerne ovenfor i kap. III, pkt. 5 c 2° vil hovedreglen inden for udvalgets område imidlertid være, at der ikke kan ske tilbagegivelse af præsterede ydelser. Parternes mellemværende vil i så fald skulle reguleres efter 2. pkt., se bemærkningerne hertil nedenfor.

Tilbagegivelse vil dog være mulig, hvis det modtagne er materialer, som endnu ikke er taget i brug, eller hvis udskillelse af en indføjet genstand kan ske uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren. Tilbagegivelse vil i princippet også ofte være mulig, hvis den erhvervsdrivende har tilvirket en løsøregenstand af stof tilhørende forbrugeren.

Kan der ske tilbagegivelse, har forbrugeren pligt til at stille det modtagne til disposition for den erhvervsdrivende, idet denne herefter selv må sørge for det videre fornødne. Indgår der i en ydelse, som den erhvervsdrivende kræver tilbage, stof tilhørende forbrugeren, må den erhvervsdrivende erstatte forbrugeren stoffets værdi. Den erhvervsdrivende må endvidere sørge for en eventuel reetablering af forbrugerens ejendom, hvis dette er nødvendigt efter, at der er sket udskillelse af en indføjet genstand, som den erhvervsdrivende ønsker tilbage. Afviser den erhvervsdrivende at tage en tilvirket eller indføjet genstand tilbage, skal han derimod kun betale erstatning til forbrugeren for stoffets værdi eller for udgifter til en eventuel reetablering, såfremt der foreligger det fornødne ansvarsgrundlag. Til gengæld vil han normalt være afskåret fra at få godtgørelse efter 2. pkt. En syerske, som har syet en kjole i en for lille størrelse, og som har afvist at beholde kjolen mod at erstatte forbrugerens udgifter til stof og andre materialer, vil således normalt ikke kunne få godtgørelse efter 2. pkt., cfr. hvor forbrugeren selv er interesseret i at beholde kjolen, f.eks. fordi forbrugerens barn kan passe den, og hvor arbejdet derfor må antages at have en vis værdi for forbrugeren.

I det omfang der skal ske tilbagegivelse, har forbrugeren pligt til at drage omsorg

for det modtagne, smh. herved reglen i købelovens § 55. Tilsidesætter forbrugeren denne omsorgspligt med den virkning, at det modtagne herefter ikke kan tilbagegives i væsentlig samme stand, kan forbrugeren ikke opfylde sin pligt efter § 12, stk. 1, 1. pkt., hvilket indebærer, at forbrugeren afskæres fra at hæve aftalen for den del af arbejdet, som berøres heraf. Forbrugeren vil dog fortsat kunne hæve aftalen for andre dele af arbejdet, herunder for arbejde, som ikke er udført.

Udvalget har forudsat, at § 12, stk. 1, 1. pkt., skal fortolkes således, at der gælder samme vidtgående undtagelser fra reglen som de, der i køb følger af *købelovens § 58*. Udvalget har imidlertid ikke fundet det nødvendigt at medtage en udtrykkelig regel herom, da det som ovenfor nævnt er hovedreglen inden for tjenesteydelsesområdet, at der slet ikke kan ske tilbagegivelse af præsterede ydelser. Dertil kommer, at købelovens § 58 må antages at være udtryk for et almindeligt obligationsretligt princip, som vil kunne indfortolkes i ordene i § 12, stk. 1, 1. pkt., om, at tilbagegivelse skal være mulig uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren.

Det ovenfor anførte indebærer bl.a., at forbrugeren kan hæve hele aftalen, forudsat at betingelserne herfor iøvrigt er til stede, uanset at det modtagne ikke kan tilbagegives i væsentlig samme stand, hvis dette skyldes en hændelig begivenhed. Selv om risikoen for det modtagne måtte være gået over på forbrugeren i medfør af reglerne i lovudkastets § 9, undgår forbrugeren således alligevel denne risiko, såfremt aftalen hæves også for udført og afleveret arbejde.

Kan det modtagne ikke tilbagegives som følge af en omstændighed som nævnt i købelovens § 58, skal parternes mellemværende opgøres efter reglen i 2. pkt. på samme måde som i andre tilfælde, hvor der ikke kan ske tilbagegivelse af det modtagne. Er det modtagne gået til grunde, vil reglen i 2. pkt. dog normalt indebære, at den erhvervsdrivende ikke kan kræve noget beløb af forbrugeren.

Hæves aftalen for arbejde, som endnu ikke er udført, gælder princippet i § 12, stk. 1, 1. pkt., tilsvarende for leverede, men endnu ikke forbrugte materialer, jf. bemærkningerne nedenfor til stk. 2.

2. pkt. finder anvendelse i det omfang *arbejdet ikke kan tilbagegives den erhvervsdrivende* uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren. Som allerede nævnt vil dette være hovedreglen. For sådant arbejde har den erhvervsdrivende alene krav på en *godtgørelse* svarende til den værdi, arbejdet må antages at have for forbrugeren.

Er det udførte arbejde uden værdi for forbrugeren, bortfalder den erhvervsdrivendes krav på betaling helt. Dette gælder også, selv om arbejdet kunne have haft en vis værdi for forbrugeren, hvis ikke en hændelig begivenhed havde medført, at dette ikke længere er tilfældet. Det forhold, at forbrugeren hæver aftalen i sin helhed, må således generelt indebære, at forbrugeren undgår risikoen for udført arbejde, indtil parternes mellemværende er afviklet.

Ved vurderingen af, om arbejdet kan antages at have en værdi for forbrugeren, må primært ses på, om arbejdet har nogen brugsværdi for forbrugeren eller dog indebærer en besparelse for denne. Vurderingen må imidlertid antages ofte at ville falde ud til, at arbejdet ikke har nogen værdi for forbrugeren, da det efter § 11, stk. 2, 2. pkt.,

og § 20 er en betingelse for at kunne hæve aftalen i sin helhed, at formålet med arbejdet er blevet væsentlig forfejlet som følge af misligholdelsen. Et eventuelt godtgørelseskrav for den erhvervsdrivende må i givet fald fastsættes til værdien af den nytte eller besparelse, som forbrugeren trods alt har opnået. Kravet må dog undergives den yderligere begrænsning, at det ikke må overstige den erhvervsdrivendes udgifter ved at udføre arbejdet, da den erhvervsdrivende ikke i de her drøftede tilfælde er berettiget til positiv opfyldelsesinteresse.

Til stk. 2.

Hæves aftalen kun for den *del af arbejdet, som ikke er udført, kan den erhvervsdrivende kræve betaling for den udførte del af arbejdet,* jf. *stk. 2, 1.* pkt. Dette vederlagskrav omfatter dog ikke betaling for uforbrugte materialer. Den delvise ophævelse omfatter således, medmindre andet er aftalt, også sådanne materialer, jf. bemærkningerne til § 11, stk. 2. Parternes mellemværende i relation til leverede, men uforbrugte materialer skal derfor opgøres efter samme principper, som der er redegjort for i bemærkningerne ovenfor til stk. 1.

Størrelsen af den erhvervsdrivendes vederlagskrav vil som udgangspunkt afhænge af, hvad parterne har aftalt vedrørende prisens beregning. Foreligger der ingen aftale herom, eller kan det ikke af aftalen udledes, hvorledes prisen for en del af arbejdet skal beregnes, skal størrelsen af vederlagskravet som udgangspunkt beregnes efter reglerne i lovudkastets kap. 7.

Størrelsen af den erhvervsdrivendes vederlagskrav vil imidlertid under alle omstændigheder være undergivet den *begrænsning,* som følger af reglen i *stk. 2, 2. pkt.,* hvorefter betalingen ikke kan overstige, hvad der vil svare til prisen for det samlede arbejde efter et afslag beregnet som gængs pris for det resterende arbejde. Om baggrunden for at foreslå en sådan begrænsning af den erhvervsdrivendes vederlagskrav for udført arbejde, henvises til kap. III, pkt. 5 c 2° og 3°.

Har den erhvervsdrivende f.eks. påtaget sig at udføre arbejdet for 9.000 kr., og hæver forbrugeren aftalen for den resterende del af arbejdet efter, at to tredjedel af arbejdet er udført, afhænger den erhvervsdrivendes vederlagskrav således dels af parternes aftale og dels af, hvad det efter sædvanlig pris eller prisberegning vil koste at få det resterende arbejde udført. Må det antages at ville koste 5.000 kr., kan den erhvervsdrivendes vederlagskrav for det udførte arbejde ikke overstige 4.000 kr. Må det antages kun at ville koste 2.000 kr. at færdiggøre arbejdet, kan den erhvervsdrivende efter 2. pkt. i princippet kræve op til 7.000 kr. for det udførte arbejde. Reglen i 2. pkt. giver imidlertid ikke den erhvervsdrivende ret til at kræve mere for det udførte arbejde end, hvad der følger af parternes aftale samt af en anvendelse af principperne i lovudkastets § 29. Dette vil i det nævnte eksempel føre til, at den erhvervsdrivende i mangel af holdepunkter for andet alene vil kunne kræve 2/3 af den aftalte pris, dvs. 6.000 kr.

Ved beregningen af, hvad det må antages at ville koste at færdiggøre arbejdet, skal alene tages hensyn til gængs pris for det ikke udførte arbejde, mens der må bortses

fra udgifter til udbedring af eventuelle mangler ved det udførte arbejde. Er dette arbejde mangelfuldt, må forbrugeren således gå frem efter reglerne i lovudkastets kap. 5 om mangler, såfremt han ønsker at gøre krav gældende i den anledning.

Som nævnt i bemærkningerne ovenfor i kap. III, pkt. 5 c 2° betyder reglen i 2. pkt., at den erhvervsdrivende i praksis ofte ikke vil kunne kræve betaling for den del af det udførte arbejde, som det er nødvendigt at udføre påny i forbindelse med arbejdets færdiggørelse, f.eks. for opsætning og nedtagning af et stillads eller en afdækning, for adskillelse og samling af en bilmotor, og lign.

2. pkt. gælder uanset, om det udførte arbejde allerede er afleveret i henhold til en aftale om delaflevering, jf. § 9, stk. 1, 2. pkt. Har forbrugeren allerede ved delafleveringen betalt for det udførte arbejde, vil han således kunne få et tilbagebetalingskrav, hvis anvendelse af 2. pkt. fører til, at den betaling, som den erhvervsdrivende har beregnet sig, er for høj.

Til stk. 3.

Efter bestemmelsen, som supplerer stk. 1, kan forbrugeren holde det modtagne tilbage til sikkerhed for tilbagebetaling af erlagt vederlag eller betaling af erstatning eller godtgørelse.

Den tilbageholdsret (retentionsret), som således tilkommer forbrugeren, svarer til køberens retentionsret efter købelovens § 57, stk. 1 og 2. Udvalget har herved forudsat, at den erhvervsdrivende har samme mulighed for at afværge forbrugerens retentionsret ved at stille betryggende sikkerhed for forbrugerens evt. erstatningskrav, som sælgeren har efter § 57, stk. 2.

Reglen må endvidere forstås således, at forbrugeren, hvis den erhvervsdrivende ønsker en indføjet genstand tilbage, kan betinge tilbagetageisen af, at den erhvervsdrivende stiller sikkerhed for evt. udgifter til reetablering af forbrugerens ejendom.

Til § 13.

Bestemmelsen indeholder regler om den erhvervsdrivendes pligt til at betale *erstatning eller godtgørelse, dels* hvor der foreligger forsinkelse med hensyn til arbejdets aflevering (stk. 1), *dels* hvor den erhvervsdrivende ikke har overholdt aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf (stk. 2 og 3). Om baggrunden for bestemmelsen, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, henvises til kap. III, pkt. 5 c 4°.

Den erhvervsdrivende er efter bestemmelsen ansvarlig, medmindre han kan godtgøre, at forsinkelsen eller den manglende overholdelse af aftalen ikke kan tilregnes ham, dvs. at ansvarsgrundlaget er baseret på en *culpabedømmelse med omvendt bevisbyrde.*

Som nævnt i kap. III, pkt. 5 c 4°, kan der påhvile den erhvervsdrivende et videregående *ansvar på andet grundlag.* Efter almindelige retsgrundsætninger påhviler der således den erhvervsdrivende et objektivt erstatningsansvar, hvis misligholdelsen skyldes pengemangel eller beror på en utilregnelig uvidenhed om forpligtelsen. Ind-

træder der under en forsinkelse, som den erhvervsdrivende er ansvarlig for, en hændelig begivenhed, som medfører, at arbejdet forsinkes yderligere, kan almindelige regler antagelig også føre til, at den erhvervsdrivende tillige bliver ansvarlig for det tab, som forbrugeren lider som følge af den yderligere forsinkelse. Et sådant ansvar for den erhvervsdrivende vil dog formentlig forudsætte, at misligholdelsen er af en vis grovhed.

Den erhvervsdrivende vil endvidere kunne have påtaget sig et videregående ansvar gennem afgivelsen af en garanti. Et sådant garantitilsagn kan dog ikke antages at foreligge, blot fordi der foreligger en bestemt tidsaftale. Har den erhvervsdrivende imidlertid uden forbehold lovet arbejdet færdig til brug for en bestemt begivenhed, bør dette ofte fortolkes som en tilsikring heraf, således at den erhvervsdrivende, hvis arbejdet ikke er færdigt til tiden, bliver erstatningsansvarlig over for forbrugeren uanset forsinkelsens årsag.

Ansvarsreglerne efter stk. 1 og 2 forudsætter, at forbrugeren har lidt et tab, mens reglen i stk. 3 forudsætter, at forholdet har forvoldt forbrugeren væsentlig ulempe.

Til stk. 1.

Bestemmelsen sikrer forbrugeren krav på erstatning for tab som følge af *forsinkelse,* medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at forsinkelsen ikke skyldes forsømmelse.

Bevisbyrden for, at der foreligger forsinkelse, og for, at der er lidt et tab som følge heraf, påhviler forbrugeren. Har forbrugeren godtgjort dette, påhviler det herefter den erhvervsdrivende at godtgøre, at han er uden skyld i forsinkelsen. Er forsinkelsens årsag uoplyst, kommer dette således den erhvervsdrivende til skade.

Burde den erhvervsdrivende i forbindelse med aftalens indgåelse have forudset, at han ikke ville være i stand til at aflevere arbejdet i rette tid (culpa in contrahendo), foreligger der også ansvar efter stk. 1. Den erhvervsdrivende må således også godtgøre, at han ikke burde have forudset noget sådant.

Har den erhvervsdrivende overladt arbejdets udførelse til en anden, bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig, medmindre han kan godtgøre, dels at det ikke har været uforsvarligt at overlade udførelsen af arbejdet til den pågældende, dels at den pågældende har gjort alt, hvad der stod i hans magt for at udføre arbejdet rettidigt. Dette gælder, hvad enten den erhvervsdrivende har overladt udførelsen af arbejdet til en ansat eller til en anden erhvervsdrivende. Det er uden betydning, om den, der har fået arbejdet overladt, selv er erstatningsansvarlig over for forbrugeren, idet det afgørende alene er, om den erhvervsdrivende, hvis han selv havde stået for arbejdets udførelse, ville være blevet erstatningsansvarlig for at undlade at opfylde en kontraktsforpligtelse.

Foreligger der en forsinkelse, som den erhvervsdrivende er ansvarlig for, kan forbrugeren kræve *tab som følge heraf* erstattet, dvs. at forbrugeren kan kræve en erstatning, der i økonomisk henseende stiller ham, som om arbejdet var afleveret rettidig. Dette indebærer, at den erhvervsdrivende selv må bære risikoen for fordyrelser af arbejdet, som indtræder under forsinkelsen, uanset at risikoen for fordyrelsen ellers

ville have påhvilet forbrugeren enten i henhold til parternes aftale eller i medfør af lovudkastets § 31. Forbrugeren vil endvidere kunne kræve sine merudgifter erstattet, såfremt forsinkelsen indebærer en fordyrelse af andre arbejder eller indebærer øgede udgifter til hotelophold eller til andre foranstaltninger, som er nødvendiggjort af forsinkelsen. Erstatning kan også kræves for nødvendige udgifter, som forbrugeren påføres ved ikke at have rådighed over arbejdets genstand, f.eks. hvor forbrugeren har afholdt nødvendige ekstraudgifter til transport, fordi den erhvervsdrivende har forsømt at reparere hans bil rettidigt. Kan forbrugerens transportbehov med rimelighed klares ved at benytte bus eller tog, kan forbrugeren dog kun kræve udgifter hertil erstattet og ikke f.eks. udgifter til en flyrejse.

Lider forbrugeren tab, fordi han har disponeret i tillid til den indgåede aftale, kan forbrugeren også kræve sådanne tab erstattet, forudsat at der er en klar sammenhæng mellem forsinkelsen og tabet. Som eksempel kan nævnes, at forbrugeren har fremlejet sin lejlighed fra en bestemt dato i tillid **til,** at arbejdet som lovet ville være færdigt denne dato.

Om retsstillingen, hvor parterne har aftalt, at den erhvervsdrivende i tilfælde af, at arbejdet forsinkes, skal betale en standardiseret erstatning i form af en løbende bod, henvises til bemærkningerne foran i kap. III, pkt. 5 c 4°.

Lader forbrugeren efter at have hævet aftalen helt eller delvist på grund af den indtrådte forsinkelse arbejdet udføre eller færdiggøre af en anden erhvervsdrivende, kan forbrugeren kræve sine merudgifter i den anledning erstattet af den erhvervsdrivende. Hæves aftalen i sin helhed, kan forbrugeren dog også vælge at kræve erstatningen opgjort, således at han i økonomisk henseende stilles, som om aftalen slet ikke var indgået. Den sidstnævnte opgørelsesform vil især kunne være en fordel, hvis forbrugeren har haft udgifter i forbindelse med aftalens indgåelse, f.eks. til sagkyndig bistand, samtidig med, at der ikke er merudgifter ved at lade arbejdet udføre af en anden erhvervsdrivende. Endvidere er det normalt den opgørelsesform, som må anvendes, hvis forbrugeren efter at have hævet aftalen i sin helhed opgiver at lade arbejdet udføre.

Omfatter en ophævelse af aftalen udført arbejde, som ikke kan tilbagegives, og som må antages på trods af ophævelsen at have en vis værdi for forbrugeren, har den erhvervsdrivende i medfør af lovudkastets § 12, stk. 1, 2. pkt., krav på en godtgørelse, som vil kunne bringes i modregning i forbrugerens erstatningskrav, uanset hvorledes forbrugeren vælger at opgøre dette.

Forbrugeren er i alle tilfælde forpligtet til at begrænse sit tab mest muligt, idet han ikke kan kræve erstatning for unødvendige udgifter eller for tab, som kunne have været undgået.

Til stk. 2.

Bestemmelsen giver forbrugeren krav på *erstatning* for tab, som han lider *ved, at den erhvervsdrivende ikke overholder aftalte tidspunkter* for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf, *medmindre* den er-

hvervsdrivende kan godtgøre, at tilsidesættelsen af aftalen ikke kan tilregnes ham. Om baggrunden for bestemmelsen henvises til udvalgets bemærkninger ovenfor i kap. III under pkt. 5 a og c 4°.

Får forholdet karakter af anteciperet misligholdelse, se herom foran i kap. III, pkt. 5 a, kan forbrugeren påberåbe sig lovudkastets regler om forsinkelse på samme måde, som hvis aktuel misligholdelse allerede var indtrådt.

Forsømmer den erhvervsdrivende at overholde en aftale som nævnt i stk. 2, kan forbrugeren foruden at kræve erstatning efter stk. 2 tillige træde tilbage fra aftalen efter reglen i § 37, stk. 2, nr. 3, uden at være forpligtet til at betale den erhvervsdrivende erstatning for tabt fortjeneste i den anledning, se herom nærmere bemærkningerne nedenfor til § 37, stk. 2.

Som nævnt i de indledende bemærkninger til § 13 er bestemmelsen ikke til hinder for, at der kan påhvile den erhvervsdrivende et videregående ansvar på andet grundlag.

Om ansvarsgrundlaget efter stk. 2 og bevisbyrdens fordeling gælder det samme, som er anført ovenfor vedrørende stk. 1.

En hyppig årsag til, at indgåede tidsaftaler ikke overholdes, er, at den erhvervsdrivendes tidsplan ikke kan holde, fordi besøg hos andre kunder trækker ud. Det **vil** i den forbindelse kunne bebrejdes den erhvervsdrivende, hvis han har udarbejdet sin tidsplan på grundlag af et urealistisk skøn over det forventede tidsforbrug. Der vil derfor foreligge det fornødne ansvarsgrundlag, hvis den erhvervsdrivende ikke kan godtgøre, at dette ikke har været tilfældet. Giver den erhvervsdrivende så hurtigt som muligt forbrugeren besked om, at han ikke kan overholde aftalen, har han dog en vis mulighed for at begrænse forbrugerens eventuelle tab, idet forbrugeren herefter har pligt til at forsøge at begrænse et sådant tab mest muligt.

Skyldes forholdet en hændelig begivenhed, f.eks. et færdselsuheld eller det forhold, at arbejdet hos en anden kunde trækker ud på uforudselig og usædvanlig måde, bør den erhvervsdrivende også så vidt mulig give forbrugeren meddelelse om, at han ikke kan overholde den indgåede tidsaftale. I modsat fald vil han blive erstatningsansvarlig for tab, som kunne have været undgået ved en sådan underretning.

Som eksempler på *tab, som kan kræves erstattet efter stk.* 2, kan nævnes fordyrelse af arbejdet eller af andre arbejder, som forbrugeren har bestilt, udgifter til foranstaltninger, som er nødvendiggjort af den erhvervsdrivendes manglende overholdelse af aftalen, tab af arbejdsindtjening som følge af, at forbrugeren har ventet forgæves på den erhvervsdrivende, eller som følge af, at parterne bliver nødt til at aftale et nyt mødetidspunkt. Der foreligger dog ikke noget indtægtstab, hvis forholdet blot har medført en forskydning af forbrugerens arbejdstid. Om forbrugerens mulighed for i stedet at kræve, at den erhvervsdrivende betaler ham en godtgørelse, såfremt forholdet har forvoldt ham væsentlig ulempe, henvises til bemærkningerne nedenfor til stk. 3.

Det er ikke nogen betingelse for at anvende reglerne i stk. 2 og 3, at der er indgået en aftale om arbejdets udførelse. Reglerne finder derfor også anvendelse i tilfælde,

hvor en erhvervsdrivende ikke giver møde til aftalt tid, selv om det ikke er eller bliver aftalt, at den erhvervsdrivende skal udføre arbejde for forbrugeren.

Til stk. 3.
Bestemmelsen omhandler tilfælde, hvor den erhvervsdrivende har *tilsidesat en aftale som nævnt i stk. 2,* og hvor dette forhold har forvoldt forbrugeren *væsentlig ulempe.* Kan den erhvervsdrivende ikke i sådanne tilfælde godtgøre, at den manglende overholdelse af aftalen ikke kan tilregnes ham, får forbrugeren krav på en *godtgørelse,* se om baggrunden for bestemmelsen kap. III, pkt. 5 c 4°.

Forbrugeren har bevisbyrden for, at der er indgået en aftale som nævnt i stk. 2, som den erhvervsdrivende ikke har overholdt, mens den erhvervsdrivende har bevisbyrden for, at tilsidesættelsen ikke kan tilregnes ham. Herom henvises til bemærkningerne ovenfor til stk. 2.

Forbrugeren har endvidere bevisbyrden for, at forholdet har forvoldt ham væsentlig ulempe. Dette kan normalt ikke antages at være tilfældet, hvis den erhvervsdrivende har nået i rimelig tid at give besked om, at han alligevel ikke kan give møde til den aftalte tid, eller hvis forbrugeren ville have været hjemme alligevel. Der kan ikke stilles krav om, at ulempen i det konkrete tilfælde har været kendelig for den erhvervsdrivende, idet denne i almindelighed må påregne, at forbrugeren har disponeret i tillid til den indgåede aftale. Krav på godtgørelse må dog efter omstændighederne nægtes, hvis den erhvervsdrivende på grund af forbrugerens tilkendegivelser havde grund til at regne med, at manglende overholdelse af aftalen ikke ville være til ulempe for forbrugeren.

Medfører forholdet, at forbrugeren lider et tab, som kan kræves erstattet efter stk. 2, kan forholdet normalt kun antages at have forvoldt forbrugeren yderligere ulempe, såfremt han ikke gennem erstatningen har fået fuld kompensation for sin spildte tid. Forbrugeren vil i så fald kunne kræve en supplerende godtgørelse, såfremt der består et misforhold mellem erstatningsbeløbet og den forvoldte ulempe. Dette vil dog som hovedregel ikke være tilfældet, da godtgørelsen normalt vil udgøre et ret lille beløb, jf. nedenfor.

Hvorledes godtgørelsen størrelsesmæssigt skal fastsættes, er tænkt overladt til praksisdannelsen ved forbrugerklagenævn og domstole, idet der i den forbindelse bør lægges vægt på forholdets grovhed og ulempens karakter. Størrelsen af godtgørelseskrav på andre områder vil i den forbindelse kunne være vejledende, jf. f.eks. at der inden for erstatningsretten haves et krav på godtgørelse for svie og smerte på grund af forvoldt sygdom på for tiden 120 kr. pr. sengeliggende dag og 60 kr. pr. oppegående dag. Godtgørelseskrav efter § 13, stk. 3, i udvalgets lovudkast kan antagelig forventes fastsat til beløb af nogenlunde samme størrelsesorden. Der må dog forventes fastsat højere godtgørelsesbeløb, hvis ulempen for forbrugeren har været særlig stor, f.eks. hvor et af forbrugeren foretaget større klargøringsarbejde med henblik på arbejdets udførelse har været forgæves, eller hvor forbrugeren har aflyst en ferietur eller lignende på grund af den indgåede aftale med den erhvervsdrivende.

Udvalget har ikke medtaget en særlig regel om forbrugerens krav på godtgørelse for væsentlig ulempe forvoldt på grund af arbejdets forsinkelse. Det følger dog formentlig af almindelige regler, at forbrugeren efter omstændighederne vil kunne kræve en godtgørelse, hvis forsinkelsen er tilstrækkelig grov eller har medført en tilstrækkelig stor ulempe, se det herom anførte ovenfor i kap. III under pkt. 5 c 4°.

Til § 14.

Bestemmelsen indeholder regler vedrørende forbrugerens pligt til at *reklamere* over for den erhvervsdrivende, hvis han vil påberåbe sig, at arbejdet er forsinket. Om baggrunden for bestemmelsen, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, henvises til kap. III, pkt. 5 d.

Til stk. 1.

Vil forbrugeren påberåbe sig, at arbejdet er forsinket, skal han, jf. 1. pkt., give den erhvervsdrivende meddelelse herom *inden rimelig tid.*

Fristen må regnes fra det tidspunkt, hvor det klart fremgår, at der foreligger forsinkelse. Er der aftalt et fast afleveringstidspunkt eller fastsat en bestemt frist for afleveringen, må fristen således regnes fra dette tidspunkt. I andre tilfælde må fristen regnes fra det tidspunkt, hvor det med rimelighed kan forventes, at forbrugeren er klar over, at forsinkelse er indtrådt.

Ved fastlæggelsen af reklamationsfristens længde må lægges vægt på forholdene i det enkelte tilfælde. Forbrugeren må dog navnlig have en passende tid til at overveje sin stilling og til at rådføre sig med andre. Der bør endvidere tages hensyn til individuelle forhold, såsom sygdom eller bortrejse, som har medført en udsættelse af henvendelsen til den erhvervsdrivende vedrørende forsinkelsen. Mens arbejdet står på, bør der endvidere tages hensyn til, at parterne skal leve med hinanden. Dette vil efter omstændighederne kunne bevirke en vis lempelse af reklamationspligten. Konkrete omstændigheder kan dog føre til, at forbrugeren må reklamere hurtigere end ellers. Dette gælder således, hvis tab kan undgås ved en forceret indsats fra den erhvervsdrivendes side, især hvis den erhvervsdrivende ikke i fornødent omfang er bekendt hermed.

Meddelelsen om forsinkelsen kan fremsættes såvel skriftligt som mundtligt. Sendes meddelelsen til den erhvervsdrivende med posten, medfører det ikke tab for forbrugeren, at meddelelsen forsinkes eller ikke kommer frem, jf. lovudkastets § 41. Bevisbyrden for, at der er afgivet reklamation, påhviler dog forbrugeren.

Det skal fremgår af forbrugerens meddelelse, at der foreligger forsinkelse, og at han vil påberåbe sig forsinkelsen. Der kan dog ikke stilles særlige formkrav til meddelelsen. En almindelig holdt udtalelse fra forbrugeren om, at han er utilfreds med, at arbejdets aflevering trækker ud, vil derfor også efter omstændighederne kunne tillægges virkning som reklamation.

Har forbrugeren efter forsinkelsens indtræden fremsat påkrav om arbejdets afle-

vering, vil et sådant påkrav udover at få virkning efter lovudkastets § 11, stk. 1, nr. 2, tillige få virkning som reklamation.

Forbrugeren behøver ikke i tilknytning til reklamationen at give den erhvervsdrivende meddelelse om, hvilke misligholdelsesbeføjelser han vil gøre gældende. En neutral reklamation er således tilstrækkelig.

Virkningen af, at forbrugeren ikke reklamerer rettidigt, er efter 2. pkt., at forbrugeren taber retten til at hæve aftalen eller kræve erstatning. Da lovudkastet alene regulerer forbrugerens hæve- og erstatningsbeføjelse, har udvalget kun fundet at burde tage stilling til reklamationspligtens betydning for disse beføjelser, se herom foran i kap. III, pkt. 5 d.

Forbrugeren kan dog normalt ikke fortabe retten til at hæve aftalen for ikke udført arbejde på grund af manglende reklamation, jf. stk. 2.

Har sælgeren handlet i strid med almindelig hæderlighed eller groft uagtsomt, har forbrugeren ikke pligt til at reklamere, jf. stk. 3.

Selv om forbrugeren efter 1. pkt. alene skal afgive en neutral reklamation, må han dog medvirke til kontraktens afvikling ved på den erhvervsdrivendes anmodning at tage stilling til, hvilke beføjelser han ønsker at påberåbe sig. Undlader han således inden en rimelig tid at besvare en forespørgsel fra den erhvervsdrivende herom, eller forholder han sig i øvrigt passiv i længere tid efter en rettidig reklamation, må hans krav som følge af forsinkelsen efter omstændighederne kunne anses for bortfaldet efter almindelige retsgrundsætninger.

Har den erhvervsdrivende ikke overholdt en aftale som nævnt i § 13, stk. 2 og 3, må forbrugeren også reklamere, hvis han ønsker at kræve erstatning eller godtgørelse, jf. § 14, stk. 1, 3. pkt. Forbrugeren må således inden rimelig tid efter aftalens tilsidesættelse give den erhvervsdrivende meddelelse herom, såfremt han ønsker at påberåbe sig forholdet. Han behøver dog ikke i meddelelsen at redegøre nærmere for sit krav, ligesom han ikke behøver at tage stilling til, om han kræver erstatning eller godtgørelse eller begge dele.

Til stk. 2.

Bestemmelsen indebærer, at forbrugerens adgang til at hæve aftalen for arbejde, som ikke er udført, ikke er betinget af, at han har givet meddelelse om forsinkelsen inden rimelig tid. Forbrugeren kan således også efter dette tidspunkt hæve aftalen for ikke udført arbejde, uanset om den erhvervsdrivende nu er interesseret i at udføre eller færdiggøre arbejdet. Den erhvervsdrivendes vederlagskrav for allerede udført arbejde vil i så fald skulle opgøres efter reglen i § 12, stk. 2. Har forbrugeren allerede betalt for det udførte arbejde, må et eventuelt tilbagebetalingskrav dog normalt anses for bortfaldet p.g.a. passivitet.

Til stk. 3.

Bestemmelsen indebærer, at retsvirkningerne efter stk. 1 af manglende reklamation ikke indtræder, hvis den erhvervsdrivende har handlet i strid med almindelig hæder-

lighed eller groft uagtsomt. Forbrugeren kan altså i sådanne tilfælde hæve aftalen også for udført arbejde eller kræve erstatning, selv om han ikke har reklameret inden rimelig tid. En tilsvarende regel foreslås ved mangler, se lovudkastets § 23, stk. 2, som svarer til købelovens § 82.

Kapitel 5
Mangler

Kapitlet regulerer parternes indbyrdes retsstilling i tilfælde af, at arbejdet er mangelfuldt. Udvalget har ved reglernes udarbejdelse taget udgangspunkt i de ufravigelige regler vedrørende mangler, som ved købelovsændringen i 1979 blev gennemført for forbrugerkøbs vedkommende. Udvalget har dog samtidig måttet tage hensyn til de særlige forhold, som gør sig gældende ved tjenesteydelser.

Mangelsbegrebet fastlægges i §§ 15 og 16.1 §§ 17-21 er medtaget regler om forbrugerens mangelsbeføjelser, mens § 22 giver den erhvervsdrivendes adgang til at afværge forbrugerens hæve-og afslagsbeføjelse gennem tilbud om at afhjælpe manglen.

§§ 23-25 omhandler forbrugerens reklamationspligt. I overensstemmelse med indstillingen hos et flertal i udvalget (formanden, Blok, Dahl, Tulinius og Wendler Pedersen) indeholder lovudkastet ingen absolut frist for forbrugerens adgang til at reklamere over en mangel. Et mindretal (Traberg Smidt og Trønning) finder under hensyn til retstilstanden iøvrigt, at lovudkastet burde have foreskrevet en absolut reklamationsfrist for så vidt angår arbejder på løsøre af samme længde som for køb, dvs. for tiden på 1 år, og på 5 år for så vidt angår arbejder på fast ejendom, se om udvalgets principielle overvejelser vedrørende dette spørgsmål, kap. III, pkt. 6 e.

Lovudkastet regulerer alene retsstillingen mellem den erhvervsdrivende og forbrugeren. Har en mangel ved arbejdet sin årsag i en fejl begået af et tidligere omsætningsled, er det imidlertid udvalgets opfattelse, at det endelige ansvar bør placeres hos dette omsætningsled. Om denne problemstilling henvises til redegørelsen foran i kap. **III,** pkt. 6 f.

Til § 75.
Bestemmelsen indeholder i *stk. 1* regler om, i hvilke tilfælde arbejdet må anses for mangelfuldt. *Nr. 1-2* vedrører tilfælde, hvor den erhvervsdrivende eller tidligere leverandørled i forbindelse med aftalen eller i reklamer har givet forbrugeren urigtige eller vildledende oplysninger. *Nr. 3* omhandler tilfælde, hvor den erhvervsdrivende i forbindelse med aftalen har tilsidesat sin loyale oplysningspligt. *Nr. 4* angår arbejder, som strider mod forskrifter udstedt af det offentlige, og *nr. 5* arbejder, som indebærer risiko for skade på person eller ejendom.

Reglerne i nr. 1-5 indebærer, at arbejdet i disse tilfælde er mangelfuldt, uanset hvad parterne har aftalt. For at undgå urimelige resultater i de tilfælde, som omfattes af

nr. 4 og 5, er det dog samtidig i § 15, stk. 2, bestemt, at der alligevel ikke foreligger en mangel i disse tilfælde, såfremt det i det enkelte tilfælde vil være urimeligt, at forbrugeren påberåber sig forholdet. Dette vil f.eks. kunne være tilfældet, hvis forbrugeren selv har været initiativtager til, at arbejdet er blevet ulovligt eller farligt.

Om baggrunden for i mangelsdefinitionen at medtage særregler om arbejder, som strider mod forskrifter udstedt af det offentlige, eller som indebærer risiko for skade på person eller ejendom, henvises til kap. III, pkt. 6 a 4°, hvor det fremgår, at noget sådant støttes af et flertal i udvalget (formanden, Dahl, Tulinius og Wendler Pedersen) mens et mindretal (Blok, Traberg Smidt og Trønning) ikke har fundet anledning hertil.

Nr. 1-5 er specielle regler, som i *nr. 6* suppleres af en almindelig regel om, i hvilke tilfælde der foreligger en mangel ved arbejdet, se herom også ovenfor i kap. III, pkt. 6 a 1°. Efter reglen i nr. 6 tages der udgangspunkt i parternes aftale. Parternes aftalefrihed begrænses dog af de ufravigelige regler i lovudkastet, som stiller krav til den erhvervsdrivendes præstation, eller som pålægger den erhvervsdrivende at bære risikoen for bestemte forhold. Endvidere reguleres virkningerne af den erhvervsdrivendes generelle forbehold nærmere i § 16.

Afgørende for mangelsbedømmelsen er arbejdets stand på tidspunktet for risikoens overgang, jf. udtrykkeligt § 15, stk. 1, nr. 6. Der foreligger dog også en mangel, hvis arbejdet efter dette tidspunkt forringes som følge af den erhvervsdrivendes forsømmelse, jf. *nr.* 7 og princippet i købelovens § 44.

Er kun en del af arbejdet udført, opstår samme *afgrænsningsproblem mellem forsinkelse og mangler* som i køb, hvor der kun er leveret en del af det solgte. Købelovens § 50 bestemmer herom, at manglende rettidig levering af en del af det solgte skal behandles efter reglerne om mangler, hvis køberen må gå ud fra, at det, som er leveret, er ment at skulle tjene som fuldstændig opfyldelse af aftalen. Efter udvalgets opfattelse bør samme kriterium lægges til grund ved afgrænsningen mellem forsinkelse og mangler i relation til udvalgets lovudkast, uden at udvalget har fundet anledning til at medtage en udtrykkelig regel herom.

Virkningen af, at der foreligger en mangel, er, at forbrugeren kan gøre beføjelser gældende efter reglerne i lovudkastets §§ 17-21.

Er der en til vished grænsende sandsynlighed for, at arbejdet vil blive mangelfuldt, foreligger såkaldt *anteciperet misligholdelse*. Udvalget har ikke fundet anledning til at medtage særlige regler herom. Der er dog i § 20, stk. 2, medtaget en særregel vedrørende forbrugerens hæveadgang, for så vidt det må antages, at arbejdet ikke kan fuldføres uden at komme til at lide af væsentlige mangler.

Til stk. 1, nr. 1.

Efter forslaget foreligger der en mangel, hvis den *erhvervsdrivende i forbindelse med aftalen har givet urigtige eller vildledende oplysninger,* der kan antages at have haft betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet.

Den foreslåede regel, som svarer til reglen i købelovens § 76, stk. 1, nr. 1, må som

nævnt foran i kap. III, pkt. 6 a 2° antages at være i overensstemmelse med den gældende retstilstand.

Med "arbejdet" menes det arbejde, som skal udføres. De *oplysninger, som har haft betydning for forbrugerens bedømmelse heraf* er dels oplysninger, som har indvirket på forbrugerens beslutning om at bestille arbejdet, dels oplysninger som har indvirket på aftalens nærmere udformning. Oplysningerne kan være givet enten ved forbrugerens bestilling af arbejdet eller senere i forbindelse med en ændring, supplering eller præcisering af aftalen, herunder i forbindelse med at den erhvervsdrivende har indhentet forholdsordre fra forbrugeren, se om den erhvervsdrivendes pligt hertil f.eks. lovudkastets §§ 4, 5, 7 og 8. En oplysning, som forbrugeren først er blevet bekendt med efter, at der er indgået aftale om det forhold, oplysningen vedrører, tages ikke i betragtning ved mangelsbedømmelsen. Urigtige oplysninger om, hvordan arbejdet skal behandles, som forbrugeren først modtager efter aftalens indgåelse, og som ikke har indvirket på aftalens udformning, medfører således ikke, at arbejdet anses for mangelfuldt efter reglen i nr. 1. Medfører den urigtige oplysning, at arbejdet beskadiges, og foreligger der forsømmelse fra den erhvervsdrivendes side, må genstanden imidlertid anses for mangelfuld enten efter reglen i nr. 6 eller nr. 7, se bemærkningerne nedenfor til disse bestemmelser.

Forslaget omfatter alle urigtige oplysninger, som har påvirket forbrugerens bedømmelse af arbejdet. Oplysningerne kan angå hele arbejdet eller dele heraf f.eks. de anvendte materialer eller den anvendte fremgangsmåde. Det kan dreje sig om oplysninger om brugbarhed og beskaffenhed, herunder kvalitet, holdbarhed og farlighed, om prisforhold samt om andre forhold.

Vedrører oplysningerne forhold af betydning for arbejdets *brugbarhed og beskaffenhed,* indebærer oplysningerne et resultatsansvar for den erhvervsdrivende, for så vidt som arbejdet skal leve op til de givne oplysninger.

Som eksempler på *oplysninger vedrørende prisforhold,* som kan påvirke forbrugernes bedømmelse af arbejdet, kan nævnes oplysninger om, at en bestemt fremgangsmåde er den billigste, at prisen er særligt nedsat, eller at arbejder af den pågældende art er dyrere hos andre erhvervsdrivende. Sådanne prisoplysninger er egnede til at skabe en forventning hos forbrugeren om, at det er en særlig fordelagtig disposition, han er i færd med at foretage, og mangelsreglerne bør derfor også beskytte forbrugerne mod urigtige oplysninger om sådanne forhold. Det bemærkes, at det i lovmotiverne til købelovsændringen i 1979 er forudsat, at den tilsvarende regel i købelovens § 76, stk. 1, nr. 1, skal fortolkes på samme måde, jf. bet. 845/1978 s. 67 og Folketingstidende 1978/79, tillæg A, sp. 2170-2171.

De **mangelsbeføjelser,** som i den forbindelse vil kunne komme på tale, er hæve-; afslags- eller **erstatningsbeføjelsen.** Da en urigtig prisoplysning næppe kan føre til, at formålet med arbejdet anses for væsentlig forfejlet, vil forbrugeren dog ikke kunne hæve aftalen, for så vidt angår allerede udført arbejde, men har forbrugeren tillagt oplysningen væsentlig betydning, vil han kunne hæve aftalen for det resterende arbejdes vedkommende, jf. lovudkastets § 20, stk. 2. Har oplysningerne været til-

strækkeligt præcise til at give forbrugeren bestemte forventninger, vil oplysningerne kunne danne grundlag for tilkendelse af et forholdsmæssigt afslag. Som eksempel kan nævnes, at den erhvervsdrivende tilbyder at udføre arbejdet for 1.000 kr., idet han urigtigt oplyser, at det er det halve af, hvad han normalt udfører arbejdet for. I denne situation bør forbrugeren kunne kræve et forholdsmæssigt afslag i prisen på 500 kr., således at han rent faktisk får udført arbejdet til halv pris. Erstatningsbeføjelsen vil f.eks. kunne komme på tale, hvis den erhvervsdrivende i ond tro oplyser, at han er billigere end andre erhvervsdrivende, eller at den anvendte fremgangsmåde er den billigste. Kan forbrugeren i sådanne tilfælde godtgøre, at han kunne have fået arbejdet udført billigere hos en anden erhvervsdrivende eller ved anvendelse af en anden fremgangsmåde, må den erhvervsdrivende have pligt til at erstatte forbrugeren dennes tab ved, at arbejdet ikke blev udført på den billigere måde.

Som eksempel på *andre oplysninger* vedrørende andet end arbejdets beskaffenhed og brugbarhed, som vil kunne omfattes af forslaget, kan nævnes oplysning om, *at* arbejdet er særligt anbefalet af en offentlig myndighed eller af en forbrugerorganisation, *at* den tid, den erhvervsdrivende kan udføre arbejdet på, er det halve af, hvad andre erhvervsdrivende skal bruge, *at* den erhvervsdrivende vil undlade at gøre brug af et særligt støjende hjælpemiddel, f.eks. et trykluftbor, *at* den erhvervsdrivende vil sætte en bestemt medarbejder til at udføre arbejdet, osv. Har forbrugeren tillagt en sådan oplysning betydning, da han bestilte arbejdet, og viser den sig at være urigtig, skal arbejdet efter forslaget anses for mangelfuldt. Har det været af væsentlig betydning for forbrugeren, at oplysningen var sand, og er arbejdet eller en del heraf endnu ikke udført, vil forbrugeren kunne hæve aftalen for den del af arbejdet, som endnu ikke er udført, jf. lovudkastets § 20, stk. 2. Forbrugeren vil derudover kun undtagelsesvis kunne gøre mangelsbeføjelser gældende. Han vil således kun kunne hæve hele aftalen, hvis den urigtige oplysning har medført, at formålet med arbejdet er blevet væsentligt forfejlet. Af slagsbeføjelsen forudsætter, at manglen er værdiforringende, jf. § 17, mens erstatningsbeføjelsen foruden et ansvarsgrundlag forudsætter, at forbrugeren har lidt et erstatningsrelevant tab, jf. § 21.

Den foreslåede regel omfatter ikke *anprisninger* holdt i generelle vendinger, idet sådanne ikke kan antages at skabe forventning hos forbrugeren om bestemte egenskaber ved arbejdet. Sådanne generelle anprisninger, f.eks. om at den erhvervsdrivende er ekspert på området, vil derimod efter omstændighederne kunne påvirke den generelle mangels vurdering, se herom bemærkningerne nedenfor til nr. 6 og til § 16.

Forslaget omfatter *urigtige og vildledende oplysninger,* dvs. såvel positivt urigtige udsagn som meddelelser, der i og for sig er sande, men misvisende, fordi visse oplysninger, der hænger sammen med det givne udsagn, er fortiet. Rene *fortielser* er derimod ikke omfattet. Kan en fortielse imidlertid bebrejdes den erhvervsdrivende, foreligger der en mangel efter reglen i nr. 3, se bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Har der i forbindelse med aftalen foreligget en urigtig eller vildledende oplysning *uden, at forbrugeren har lagt vægt på denne,* har oplysningen ikke påvirket forbru-

gerens bedømmelse af arbejdet, og den kan i så fald ikke bevirke, at arbejdet anses for mangelfuldt. Er den erhvervsdrivende selv i tvivl om rigtigheden af en oplysning, har den erhvervsdrivende således mulighed for at redegøre for sin tvivl på en sådan måde, at oplysningen ikke får betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet, se herom også foran under kap. III, pkt. 6 a 2°. Har forbrugeren ikke lagt mærke til oplysningen, eller må han have indset, at oplysningen ikke var rigtig, kan den heller ikke bevirke, at arbejdet anses for mangelfuldt.

Det påhviler forbrugeren at godtgøre, at der foreligger en urigtig og vildledende oplysning, og at denne har haft betydning for ham. Der stilles imidlertid efter forslaget ikke strenge *krav til beviset* for, at forbrugeren har lagt vægt på oplysningen, idet det er tilstrækkeligt, at det kan antages, at den har haft betydning for ham. Dette må antages at være tilfældet, hvis oplysningen i almindelighed er egnet til at påvirke interessen for arbejdet eller aftalens nærmere indhold, og der i øvrigt ikke foreligger omstændigheder, som indicerer, at forbrugeren ikke har været bekendt med eller lagt vægt på oplysningen.

Nr. 1 vedrører kun urigtige eller vildledende oplysninger, som hidrører fra den erhvervsdrivende, og som er bestemt for forbrugeren. Efter forslagets nr. 2 vil forbrugeren imidlertid også kunne støtte ret på andre oplysninger.

Til stk. 1, nr. 2.

Efter forslaget vil forbrugeren kunne gøre gældende, at en urigtig eller vildledende oplysning, der har haft betydning for hans bedømmelse af arbejdet, medfører, at arbejdet lider af en mangel, uanset at oplysningen ikke har været bestemt direkte for ham, men er *indeholdt i en annonce eller en anden meddelelse,* der er *beregnet for en ubestemt kreds* af personer. Dette gælder efter forslaget, både hvor oplysningen hidrører fra den *erhvervsdrivende,* og hvor den hidrører fra et *tidligere leverandørled.*

Om baggrunden for forslaget, som svarer til købelovens § 76, stk. 1, nr. 2, henvises til kap. III, pkt. 6 a 2°.

De oplysninger, som omfattes af forslaget, er som nævnt urigtige eller vildledende oplysninger, der kan antages at have haft betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet. Om afgrænsningen heraf henvises til bemærkningerne ovenfor til nr. 1.

Bestemmelsen opstiller ingen formkrav for, *hvorledes oplysningerne skal være givet.* Reglen omfatter således såvel skriftlige oplysninger på skilte, i annoncer, reklamer, brochurer m.v. som mundtlige oplysninger givet til en forsamling af personer, i en reklamefilm, en radioudsendelse el. lign. Forslaget omfatter også oplysninger, der kommer til offentlighedens kendskab, uden at det er et egentlig led i en markedsføring. Forbrugeren vil således f.eks. kunne påberåbe sig oplysninger om arbejdet, som den erhvervsdrivende har fremsat under et dagbladsinterview.

En meddelelse kan dog ikke antages at være beregnet for almenhedens eller forbrugerens kundskab, hvis den er rettet til en snæver faglig kreds. Forbrugeren vil derfor normalt ikke kunne støtte ret på oplysninger i en brochure, som alene er sendt til og bestemt for fagfolk, eller i et tidsskrift, som kun fagfolk kan abonnere på. Har

den erhvervsdrivende eller et tidligere leverandørled videreformidlet oplysningerne til forbrugeren, eller er oplysningerne blevet refereret f.eks. i dagspressen, vil forbrugeren dog kunne støtte ret på oplysningerne.

Forbrugeren skal være blevet bekendt med oplysningerne *senest på det tidspunkt, hvor han indgår aftale* med den erhvervsdrivende om den del af arbejdet, som oplysningen vedrører. I modsat fald har oplysningen været uden betydning for hans bedømmelse af arbejdet. Er forbrugeren blevet bekendt med oplysningen nogen tid forinden aftalens indgåelse, afhænger det af de nærmere omstændigheder, om forbrugeren kan påberåbe sig oplysningen. Forbrugeren vil således ikke kunne støtte ret på uaktuelle prisoplysninger eller på andre oplysninger vedrørende tidsbestemte forhold, som er blot nogen tid gamle. Er det lang tid siden, at oplysningen blev markedsført, bør der også i øvrigt stilles strenge krav til beviset for, at forbrugeren havde grund til at basere sin bedømmelse af arbejdet på den pågældende oplysning. Forbrugeren vil endvidere ikke kunne støtte ret på oplysninger, som er blevet rettet i tide, se herom nedenfor.

Forbrugeren vil som nævnt også over for den erhvervsdrivende kunne påberåbe sig *oplysninger fra tidligere leverandørled* stilet enten til almenheden eller til forbrugeren direkte. Med tidligere leverandørled tænkes såvel på materialeleverandører og disses tidligere salgsled, herunder producenten, importøren og grossisten, som andre underleverandører, herunder en underentreprenør. Omfattet er også erhvervsdrivende eller brancheforeninger, som har til opgave at bistå den erhvervsdrivende eller et tidligere leverandørled med markedsføringen af det produkt, oplysningen vedrører, idet en sådan markedsføring i relation til forslaget må anses for foretaget på den erhvervsdrivendes eller et tidligere leverandørleds vegne.

Den erhvervsdrivende hæfter dog kun for oplysninger fra tidligere leverandørled, såfremt den erhvervsdrivende selv indgår i den omsætningskæde, som fører tilbage til det tidligere leverandørled. Har forbrugeren selv stået for fremskaffelse af materialerne, hæfter den erhvervsdrivende således ikke for urigtige oplysninger hidrørende fra materialeleverandøren eller fra dennes tidligere salgsled.

Forbrugeren vil heller ikke efter forslaget kunne påberåbe sig udtalelser, der er fremsat af den erhvervsdrivendes eller et tidligere leverandørleds konkurrenter eller af private. Det samme gælder oplysninger fra myndigheder, forbrugergrupper eller forbrugerorganisationer. Har den erhvervsdrivende eller et tidligere leverandørled imidlertid påberåbt sig sådanne oplysninger, vil forbrugeren dog alligevel over for den erhvervsdrivende kunne støtte ret på oplysningerne.

Forbrugerens adgang til over for den erhvervsdrivende at gøre gældende, at der foreligger en mangel, er efter forslaget ikke betinget af, at den erhvervsdrivende vidste eller burde vide, at det tidligere leverandørleds oplysning var urigtig. Det kræves heller ikke, at det var kendeligt for den erhvervsdrivende, at der var givet en oplysning. Da oplysningen skal have været af *betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet,* må det imidlertid kræves, at forbrugeren på grundlag af aftalen og de foreliggende omstændigheder har kunnet regne med, at den ydelse, oplysningen vedrører,

skulle indgå som del af arbejdet. Dette vil normalt kun være tilfældet, hvis det i forbindelse med aftalen enten har været udtrykkeligt aftalt med den erhvervsdrivende eller dog er indgået som del af aftalegrundlaget som en kendelig forudsætning.

Om den erhvervsdrivendes mulighed for at kræve erstatning hos det tidligere leverandørled henvises til det, som er anført herom foran i kap. III pkt. 6 a 2°.

Da den foreslåede regel i overensstemmelse med-lovudkastets § 3 *ikke* skal kunne *fraviges til skade for forbrugeren,* indebærer reglen, at den erhvervsdrivende ikke i aftalevilkår vil kunne overføre risikoen for rigtigheden af de oplysninger, som omfattes af forslaget, til forbrugeren. Den erhvervsdrivende kan dog ved at pointere over for forbrugeren, at der er en væsentlig risiko for, at en bestemt oplysning er urigtig, og i den forbindelse fraråde forbrugeren, at lægge vægt på oplysningen, opnå, at oplysningen ikke kan antages at have haft betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet.

Som nævnt foran i kap. III pkt. 6 a 2° har udvalget forudsat, at rækkevidden af § 15, stk. 1, nr. 2, skal begrænses på samme måde, som købelovens § 76, stk. 2, begrænser rækkevidden af den tilsvarende regel i købelovens § 76, stk. 1, nr. 2. Den erhvervsdrivende vil således kunne undgå, at forbrugeren påberåber sig en urigtig eller vildledende oplysning ved at *rette den i tide,* dvs. inden der er indgået aftale om den del af arbejdet, som oplysningen vedrører. Er rettelsen meddelt forbrugeren direkte, har forbrugeren i så fald heller ikke haft grund til at basere sin bedømmelse af arbejdet på den urigtige oplysning.

Er den urigtige eller vildledende oplysning blevet meddelt forbrugeren individuelt, eller har forbrugeren selv henvist udtrykkelig til oplysningen, kan oplysningen kun rettes ved en meddelelse rettet direkte til forbrugeren, hvori rettelsen er fremhævet på tilstrækkelig tydelig måde. Rettelsen må således fremhæves overfor forbrugeren i samme grad, som den urigtige oplysning blev det. En rettelse er dog uden retsvirkning, hvis der inden rettelsen har foreligget et bindende tilbud fra den erhvervsdrivendes side baseret på den urigtige oplysning forudsat, at forbrugeren accepterer tilbudet rettidigt. Som eksempel herpå kan nævnes, at en maler har afgivet tilbud på maling af en facade med anvendelse af en maling, som er farveægte. Den erhvervsdrivende kan da ikke i forbindelse med forbrugerens accept af tilbudet berigtige oplysningen om, at der vil blive anvendt en maling, som er farveægte.

Har en urigtig eller vildledende oplysning været stilet til en ubestemt kreds af personer, fører det ovenfor anførte om indfortolkning af en begrænsning svarende til købelovens § 76, stk. 2, til, at oplysningen ofte vil kunne rettes gennem en meddelelse stilet til samme kreds af personer. Det kræves i den forbindelse ikke, at oplysningen rettes af den samme, som har markedsført den. En urigtig oplysning i en annonce, som har været indrykket i et dagblad, vil således kunne rettes ved, at den erhvervsdrivende eller et tidligere leverandørled indrykker en berigtigelse i bladet med samme opsætning som oplysningen. Har annoncen været indrykket et antal gange, vil det dog ikke være tilstrækkeligt, at oplysningen berigtiges i en annonce, der kun indrykkes een gang. For at rettelsen kan anses for egnet til at nå samme modtagerkreds som

den oprindelige meddelelse, må der kræves flere indrykninger. En urigtig oplysning meddelt i en reklame, som er uddelt til husstandene i et bestemt distrikt, vil ofte kunne rettes i en meddelelse, som uddeles til husstandene i samme distrikt. Osv.

Som det fremgår af de nævnte eksempler, er det ved rettelse af oplysninger i annoncer m.v. ofte ikke en betingelse for, at rettelsen kan anses for virksom, at den er kommet til den enkelte forbrugers kundskab. Rettelsen skal imidlertid være udsendt senest, inden der indgås aftale med forbrugeren om den del af arbejdet, som oplysningen vedrører. Har forbrugeren i forbindelse med aftalen selv henvist til oplysningen, mister den generelle rettelse endvidere sin virkning, hvis den erhvervsdrivende ikke gør forbrugeren opmærksom på rettelsen.

Til stk. 1, nr. 3.

Efter forslaget skal arbejdet anses for mangelfuldt, hvis den erhvervsdrivende har forsømt at give forbrugeren oplysning om forhold, der har haft betydning for forbrugerens bedømmelse af arbejdet, og som den erhvervsdrivende kendte eller burde kende. Den erhvervsdrivende siges i så fald *ikke at have opfyldt sin loyale oplysningspligt.*

At den erhvervsdrivende har en loyal oplysningspligt følger allerede af almindelige retsgrundsætninger og må iøvrigt anses for en del af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt efter lovudkastets § 4.

For købs vedkommende er der i købelovens § 76, stk. 1, nr. 3, medtaget en udtrykkelig regel om sælgerens loyale oplysningspligt, som ikke kan fraviges gennem et generelt forbehold, jf. købelovens § 77, men som i øvrigt ikke er gjort beskyttelsespræceptiv.

Reglen i nr. 3 foreslås i modsætning til købelovens § 76, stk. 1, nr. 3, gjort beskyttelsespræceptiv, således at reglen ikke kan fraviges hverken gennem et generelt eller et konkret udformet forbehold. Om baggrunden herfor henvises til bemærkningerne foran i kap. III, pkt. 6 a 3°.

Den erhvervsdrivende skal kun oplyse om forhold, som han *kender eller bør kende.* Der påhviler i den forbindelse den erhvervsdrivende en almindelig forpligtelse til at skaffe sig løbende information om nye materialer, nye arbejdsprocesser, nye maskiner, nye informationer om hidtil anvendte materialer osv. Et almindeligt krav om, at den erhvervsdrivende skal være orienteret om også de sidst indvundne teknologiske erfaringer, kan dog ikke stilles. Er den erhvervsdrivende specialist på området, må han imidlertid følge bedre med end den almindelige fagudøver, der i forhold til specialisten har lov til at være lidt bagefter det nyeste.

Den erhvervsdrivende er endvidere kun forpligtet til at give oplysning om *forhold, som forbrugeren tillægger betydning.* Spiller det f.eks. ingen rolle for forbrugeren, at et bestemt malerarbejde ikke kan tåle temperaturer over 60°, behøver den erhvervsdrivende således ikke oplyse herom. I princippet omfatter den erhvervsdrivendes oplysningspligt ethvert forhold, som forbrugeren lægger vægt på herunder også prisforhold. Der foreligger dog kun en mangel, hvis den erhvervsdrivende har *for-*

sømt at give forbrugeren den pågældende oplysning, dvs. det skal kunne bebrejdes den erhvervsdrivende, at han ikke har givet forbrugeren oplysningen. Det vil i den forbindelse ikke i almindelighed kunne betragtes som forsømmelse fra den erhvervsdrivende side, at han undlader at oplyse, at arbejdet eller dele heraf kan fås billigere andet steds.

Det kan heller ikke bebrejdes den erhvervsdrivende, at han undlader at oplyse forbrugeren om et forhold vedrørende arbejdet, fordi han på grundlag af det for ham foreliggende måtte antage, at forholdet var uden betydning for forbrugeren. **Det** samme gælder, hvis den erhvervsdrivende måtte regne med, at forbrugeren var bekendt med forholdet. Denne situation vil f.eks. kunne foreligge, hvis forbrugeren selv er fagmand på området, eller hvis forbrugeren har haft en sagkyndig person til at rådgive sig i forbindelse med aftalen, f.eks. en arkitekt eller en ingeniør, som den erhvervsdrivende har haft grund til at regne med har vejledt forbrugeren om forholdet.

Har den erhvervsdrivende *tilsidesat sin pligt* efter lovudkastets § 7, stk. 1, *til at fraråde arbejdets udførelse,* vil han som regel også have tilsidesat sin loyale oplysningspligt. Forbrugeren må i så fald have valgfrihed med hensyn til, hvorvidt han vil påberåbe sig reglen i § 7, stk. 1, eller gøre mangelsbeføjelser gældende. Vælger han at kræve prisen fastsat efter reglen i § 7, stk. 1, 2. og 3. pkt., vil han ikke også kunne kræve f.eks. afhjælpning eller et forholdsmæssigt afslag i prisen. Han vil heller ikke kunne kræve erstatning for værdiforringelsen eller for afhjælpningsudgifter. Da der foreligger et ansvarspådragende forhold fra den erhvervsdrivendes side, vil forbrugeren dog altid kunne kræve sine eventuelle følgeudgifter erstattet, f.eks. udgifter til syn og skøn el. lign.

Til stk. 1, nr. 4.

Efter forslaget skal arbejdet anses for *mangelfuldt,* hvis det *strider mod forskrifter udstedt af det offentlige.* Er intet andet aftalt, følger dette som nævnt i kap. III, pkt. 6 a 4°, allerede af den almindelige mangelsdefinition, da forbrugeren i almindelighed må være berettiget til at forvente, at arbejdet er lovligt. Udvalgets *flertal* (formanden, Wendler Pedersen, Dahl og Tulinius) har dog fundet, at reglen herom som udgangspunkt bør være beskyttelsespræceptiv. Fastholdes dette udgangspunkt fuldt ud, vil det imidlertid kunne føre til urimelige resultater, f.eks. hvor forbrugeren selv har været initiativtager til det ulovlige forhold. Udvalgets flertal foreslår derfor samtidig, at der som en undtagelse fra reglen medtages en bestemmelse om, at der *dog ikke foreligger en mangel,* såfremt det i det enkelte tilfælde vil være urimeligt, at forbrugeren påberåber sig forholdet, jf. lovudkastets *§ 15, stk. 2.*

Udvalgets *mindretal* (Blok, Trønning og Traberg Smidt) har ikke fundet, at der er behov for at medtage en særregel om ulovlige arbejder i mangelsdefinitionen, idet disse udvalgsmedlemmer finder, at forbrugeren på dette område er tilstrækkeligt beskyttet gennem den almindelige mangelsvurdering sammenholdt med lovudkastets øvrige bestemmelser.

Foran i kap. III, pkt. 6 a 4° er redegjort for henholdsvis flertallets og mindretallets principielle overvejelser, hvortil der henvises.

Forslaget omfatter alene offentligretlige forskrifter, i følge hvilke arbejdet skal have bestemte *egenskaber,* førend det kan anses for *lovligt.* Bestemmelsen omfatter derfor ikke den erhvervsdrivendes manglende overholdelse af reglerne i nærings-; monopol-; priskontrol-; prismærknings- og licitationsloven m.v. Forskrifter udstedt af boligministeren i medfør af § 2 i lov om begrænsning af energiforbruget omfattes f.eks. heller ikke af forslaget. Disse regler, som opstiller de nærmere betingelser for, at energiattest kan udstedes, har således ikke i sig selv betydning for, om arbejdet er lovligt.

Det er dernæst forudsat, at der skal være tale om forskrifter fastsat for at varetage *offentligretlige hensyn,* herunder kvalitets-; miljø- og sikkerhedshensyn. Forslaget omfatter derfor ikke en bestemmelse som lejelovens § 28, hvorefter lejeren ikke uden udlejers samtykke må foretage ændringer af det lejede. Omfattet er ej heller regler, som er udstedt til beskyttelse af særlige enerettigheder, f.eks. patentlovens eller mønsterlovens bestemmelser.

Tilsidesættelse af en forskrift omfattet af forslaget vil *normalt* være *forbundet med strafansvar,* men dette behøver dog ikke ubetinget at være tilfældet.

Forskrifterne kan have såvel forbrugeren som den erhvervsdrivende som *adressat.* Der tænkes dog ikke med forslaget på forskrifter, som alene er rettet til den erhvervsdrivende, og som ikke efter arbejdets færdiggørelse har betydning for lovligheden heraf.

Visse forskrifter omfattet af forslaget kan *efter omstændighederne have udspillet deres rolle, når arbejdet er færdigt,* hvis der iøvrigt ikke er noget at udsætte på arbejdet, og forbrugeren vil da være afskåret fra at gøre mangelsbeføjelser gældende efter færdiggørelsen. Som eksempel herpå kan nævnes reglerne om, at el-; vand- og gasinstallationsarbejder kun må udføres af erhvervsdrivende, som er indehavere af en særlig autorisation. Sålænge arbejdet ikke er færdiggjort, vil forbrugeren derimod kunne hæve aftalen for i hvert fald det resterende arbejdes vedkommende i medfør af reglen i lovudkastets § 20, stk. 2, da mangelen normalt må antages at være af væsentlig betydning for ham, jf. at forbrugeren vil kunne straffes med bøde, såfremt han lader de nævnte installationsarbejder udføre af en person uden autorisation, se § 12, stk. 1, i lov om autorisation af elektroinstallatører m.v. og § 19, stk. 1, nr. 2, i lov om gasinstallationer og installationer i forbindelse med vand- og afløbsledninger.

Forslaget omfatter i princippet kun *forskrifter af generel karakter,* dvs. forskrifter fastsat i love, bekendtgørelser og lign. Overholdelsen af en generel forskrift kan imidlertid være betinget af, at en række konkrete påbud er overholdt, hvilket især har betydning inden for byggeområdet, hvor det er normalt i byggetilladelsen at angive en række konkrete krav, som byggeriet skal opfylde. Et arbejde udført i strid med et sådant krav kan således normalt ikke anses for lovligt, og den erhvervsdrivende bør derfor i forbindelse med arbejdets udførelse i almindelighed sikre sig, at byggetilladelsens krav bliver overholdt.

Har forbrugeren haft *sagkyndig bistand,* og er arbejdet udført i overensstemmelse med den sagkyndiges instruktion, bør den erhvervsdrivende dog normalt kunne regne med, at den sagkyndige har sikret sig, at betingelserne i byggetilladelsen er overholdt. Har den sagkyndige forsømt dette, eller har den sagkyndige på anden måde forsømt at sikre sig, at de af ham givne instruktioner ikke indebærer, at arbejdet strider mod forskrifter udstedt af det offentlige, beror arbejdets ulovlighed i hovedsagen på den sagkyndiges forhold. Er der tale om en sagkyndig, som er valgt af forbrugeren og ikke den erhvervsdrivende, bør forbrugeren i så fald i almindelighed selv bære risikoen for arbejdets ulovlighed, hvorfor undtagelsesreglen i stk. 2 normalt vil føre til, at arbejdet alligevel ikke anses for mangelfuldt, jf. bemærkningerne nedenfor til stk. 2.

Som *eksempler på forskrifter omfattet af forslaget* kan nævnes færdselslovgivningens krav til køretøjer og cykler, se i den forbindelse bekendtgørelserne om henholdsvis køretøjers og cyklers indretning og udstyr, lov om gasinstallationer og installationer i forbindelse med vand- og afløbsledninger og det med hjemmel heri udstedte gasreglement, lov om elektriske stærkstrømsanlæg og det med hjemmel heri udstedte stærkstrømsreglement. For elektriske apparater er endvidere fastsat forskellige bestemmelser i lov om foranstaltninger mod forstyrrelse af radiomodtagning. For så vidt angår radioapparater, er der med hjemmel i lov om radiokommunikation fastsat forskellige forskrifter til imødegåelse af ulovlig benyttelse af radioanlæg. Med hjemmel i lov om radio- og fjernsynsvirksomhed er fastsat særlige forskrifter vedrørende oprettelse af fællesantenneanlæg m.v.

Omfattet af forslaget er også forskrifter udstedt af det offentlige, som stiller *krav til de anvendte materialer.* Som eksempel på sådanne forskrifter kan nævnes bekendtgørelse om forbud mod forhandling af særligt hastighedsøgende udstyr til knallerter, lov om kemiske stoffer og produkter, osv. Den erhvervsdrivende bør således påse overholdelsen også af sådanne forskrifter, og dette gælder, hvad enten materialerne fremskaffes af den erhvervsdrivende eller af forbrugeren selv. Er det sidstnævnte tilfældet, vil reglen i stk. 2 dog normalt finde anvendelse, hvis det ikke har været kendeligt for den erhvervsdrivende, at materialerne ikke var forskriftsmæssige.

Som eksempel på forskrifter af betydning for arbejder *vedrørende fast ejendom* kan henvises til kommuneplanlovens § 42 vedrørende maksimale bebyggelsesprocenter, naturfredningslovens og vandløbslovens bestemmelser om byggelinier i forhold til kysten, skove, søer og vandløb, stærkstrømslovgivningens regler om mindsteafstand til højspændingsledninger, en række af bestemmelserne i hegnsloven, forskellige bestemmelser i miljøbeskyttelsesloven og i bekendtgørelser udstedt med hjemmel heri, normalpolitivedtægtens §§ 24-26 og § 28, stk. 2, vedrørende krav til visse bygningsdeles og brøndes indretning, byggeloven og de med hjemmel heri udstedte bygnings- og småhusreglementer, hvori er fastsat en lang række forskrifter vedrørende byggearbejder, som har til formål at skabe tryghed i brand-; sikkerheds- og sundhedsmæssig henseende, at fremme byggeriets kvalitet og at hindre ressourcespild.

For arbejder omfattet af bygningsreglementet, f.eks. ombygningsarbejder i ejerlej-

ligheder, stilles meget ofte krav om byggetilladelse, forinden byggeriet går igang. Sålænge byggetilladelse ikke er indhentet, er arbejdet ikke lovligt, hvilket efter forslaget indebærer, at forbrugeren kan gøre mangelsbeføjelser gældende. Den erhvervsdrivende vil dog kunne afværge forbrugerens mangelsbeføjelser ved at sørge for at bringe forholdet i orden.

For arbejder, hvortil der kræves byggetilladelse, stilles tillige krav om, at arbejdet ikke må tages i brug uden kommunalbestyrelsens tilladelse. En sådan ibrugtagningstilladelse er imidlertid en fuldt lovbunden forvaltningsakt, som der normalt ikke kan stilles videregående betingelser til end de, der allerede fremgår af byggetilladelsen. Manglende indhentelse af ibrugtagningstilladelse gør, at selve ibrugtagningen af arbejdet er ulovlig, men kan ikke i sig selv siges at gøre arbejdet ulovligt. Påbuddet om at indhente en sådan tilladelse er derfor ikke en af forslaget omfattet forskrift.

Som eksempel på en anden forskrift, som alene gør brugen af arbejdet ulovligt, og som derfor ikke er omfattet af forslaget, kan nævnes § 7 a i sommerhusloven, hvorefter et sommerhus ikke må tages i brug som helårsbeboelse uden samtykke fra miljøministeren.

Ved arbejder omfattet af småhusreglementet, f.eks. ombygninger af parcelhuse, der ikke medfører en udvidelse af det beboede areal, stilles hverken krav om bygge- eller om ibrugtagningstilladelse. Er der tale om opførelse af en garage, et udhus eller en overdækket terrasse, stilles dog krav om, at byggeplanerne sammen med en tegning og en beskrivelse af det planlagte byggeri skal anmeldes til kommunen, som herefter skal have en frist på to uger til at fremkomme med eventuelle indsigelser. Også denne forskrift er omfattet af forslaget, da den medfører, at arbejdet er ulovligt, hvis det påbegyndes uden iagttagelse af forskriften.

Forslaget omfatter kun forskrifter, som har *betydning for arbejdet som sådant.* Det er derfor i princippet uden betydning for mangels vurderingen, at arbejdets genstand på anden måde strider mod forskrifter udstedt af det offentlige, men er dette tilfældet, kan der dog efter omstændighederne påhvile den erhvervsdrivende en vejlednings- og eventuelt frarådningspligt efter reglerne i lovudkastets kap. 2. Har et værksted eksempelvis påtaget sig at reparere bremserne på forbrugerens bil, indebærer forslaget, at arbejdet er mangelfuldt, hvis bremserne herefter ikke bringes i forskriftsmæssig stand, hvorimod det som udgangspunkt er uden betydning for mangelsvurderingen, at bilens styretøj ikke opfylder kravene i udstyrsbekendtgørelsen.

Er der *alene kontraheret om en arbejdspræstation* uden, at det kan antages, at den erhvervsdrivende har påtaget sig at nå til et bestemt arbejdsresultat, se om denne problemstilling foran i kap. III, pkt. 6 a 1°, er det efter forslaget tilstrækkeligt, at den erhvervsdrivende har anvendt forskriftsmæssige materialer og har overholdt de offentligretlige forskrifter, som gælder for arbejdets udførelse. At det viser sig, at arbejdet ikke kan udføres med et resultat til følge, som er forskriftsmæssigt, bliver i så fald forbrugerens risiko. Har værkstedet i det ovennævnte eksempel alene påtaget sig at reparere bremserne, hvis det kan lade sig gøre, og viser det sig herefter af grunde, som den erhvervsdrivende ikke burde have forudset, at bremserne ikke kan brin-

ges i lovmæssig stand, kan forbrugeren ikke påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt af den grund, medmindre den erhvervsdrivende har afleveret arbejdet med tilkendegivelse om, at bremserne nu er bragt i orden.

Da mangelsvurderingen skal foretages på *tidspunktet for risikoens overgang,* jf. udtrykkeligt reglen i nr. 6, skal arbejdet leve op til de forskrifter, som var i kraft på dette tidspunkt. Træder der nye forskrifter i kraft i tidsrummet mellem aftalens indgåelse og arbejdets aflevering, er dette således i princippet den erhvervsdrivendes risiko. Burde den erhvervsdrivende ikke have taget en sådan forskrift i betragtning, f.eks. fordi den på tidspunktet for aftalens indgåelse endnu ikke var blevet offentliggjort, vil den erhvervsdrivende dog efter omstændighederne kunne kræve tidsfristsforlængelse efter lovudkastets § 10, stk. 3, samt pristillæg efter lovudkastets § 31, såfremt forholdet medfører en fordyrelse af arbejdet.

Som nævnt *modificeres forslaget af reglen i stk. 2,* hvorefter der dog ikke foreligger en mangel, såfremt det i det enkelte tilfælde vil være urimeligt, at forbrugeren påberåber sig forholdet. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til stk. 2.

Ved den rimelighedsvurdering, som skal foretages efter stk. 2, vil der kunne tages hensyn til, hvad det er for mangelsbeføjelser, der i det konkrete tilfælde kan komme på tale. Vedrørende dette spørgsmål henvises derfor også til bemærkningerne til stk. 2.

Til stk. 1, nr. 5.

Efter forslaget skal arbejdet anses for *mangelfuldt,* hvis det indebærer *risiko for skade på person eller ejendom.* Er intet andet aftalt, følger dette allerede af den almindelige mangelsdefinition, da forbrugeren, hvis andet ikke fremgår af aftalen, må være berettiget til at forvente, at arbejdet ikke har farlige egenskaber. Udvalgets *flertal* (formanden, Wendler Pedersen, Dahl og Tulinius) har dog fundet, at reglen herom som udgangspunkt bør være beskyttelsespræceptiv. Som det var tilfældet med reglen i nr. 4, finder det nævnte flertal imidlertid samtidig, at reglen bør suppleres med en bestemmelse om, at der *alligevel ikke foreligger en mangel,* såfremt det i det enkelte tilfælde vil være *urimeligt,* at forbrugeren påberåber sig forholdet, jf. lovudkastets *§ 15, stk. 2.*

Udvalgets *mindretal* (Blok, Trønning og Traberg Smidt) finder ikke, at der er behov for at medtage særregler om arbejdets farlighed, da retstilstanden på dette område bør være parallel med retstilstanden i forbrugerkøb, og da hensynet til forbrugeren iøvrigt må antages at være tilgodeset i fornødent omfang gennem den almindelige mangelsdefinition sammenholdt med lovudkastets øvrige bestemmelser.

Vedrørende henholdsvis flertallets og mindretallets principielle overvejelser, henvises til kap. III, pkt. 6 a 4°.

Virkningen af, at arbejdet anses for mangelfuldt, er, at forbrugeren, hvis betingelserne herfor iøvrigt er til stede, kan hæve aftalen helt eller delvist, eller kan kræve afhjælpning, forholdsmæssigt afslag i prisen eller erstatning. Der er redegjort nærmere herfor i bemærkningerne til stk. 2, idet spørgsmålet om, hvilke beføjelser for-

brugeren i givet fald vil kunne gøre gældende, også har en vis betydning for den vurdering, som skal foretages efter stk. 2.

Der er ikke med forslaget taget stilling til, hvorvidt den erhvervsdrivende kan tilpligtes at erstatte en skade, som arbejdet faktisk forvolder på omgivelserne. Spørgsmålet herom reguleres af reglerne om *produktansvar*. Efter vedtagelsen i 1985 i EF af et direktiv vedrørende produktansvaret inden for vareomsætningen er et lovforslag om produktansvaret på dette området blevet udarbejdet i justitsministeriet, og en lov herom forventes vedtaget i folketingsåret 1987-88. Den erhvervsdrivendes produktansvar berøres i det store og hele ikke af direktivet og lovforslaget, hvorfor dette fortsat i det væsentlige vil skulle bedømmes efter den hidtidige retstilstand. Der er redegjort nærmere herfor foran i kap. III, pkt. 6 b 4° og pkt. 7.

Skade på forbrugerens ejendom, som forvoldes i forbindelse med arbejdets udførelse, omfattes af lovudkastets § 26, hvori er bestemt, at den erhvervsdrivende er pligtig at erstatte en sådan skade, medmindre han godtgør, at der ikke er udvist forsømmelse.

Ved afgørelsen af, om arbejdet skal anses for mangelfuldt efter forslaget, fordi det indebærer risiko for skade på person eller ejendom, må ses på de *farer, som udgår fra arbejdet,* således som dette er blevet udført på den genstand eller ejendom, arbejdet vedrører. Faren skal rette sig mod omgivelserne og ikke mod arbejdet selv.

Arbejdet må udføres sikkerhedsmæssigt forsvarligt i forhold til, hvad den erhvervsdrivende kan påregne, at arbejdet eller dets genstand i almindelighed vil blive benyttet til. Har forbrugeren ved aftalens indgåelse tilkendegivet, at arbejdet kun skal tjene et bestemt formål, skal der dog ikke tages hensyn til risici, som kan være forbundet med andre formål. Som eksempel kan nævnes, at det efter forslaget ikke er en mangel ved en reparation af et bådsskrog, at dette ikke er bragt i synkefri stand, hvis forbrugeren klart over for den erhvervsdrivende har tilkendegivet, at båden ikke skal ud at sejle, men at den alene skal anvendes som legeredskab i hans have.

Anvender forbrugeren arbejdet eller dets genstand til et usædvanligt formål, som ikke har været tilkendegivet over for den erhvervsdrivende, følger det af det anførte, at arbejdet ikke kan anses for mangelfuldt, selv om den konkrete anvendelse har været forbundet med risiko for skadesforvoldelse. Skyldes risikoen for skade arbejdets egenskader i kombination med forbrugerens individuelle forhold, f.eks. særlig modtagelighed i form af allergi, beror det på en konkret bedømmelse, om arbejdet kan siges at indebære en sådan almen risiko, at det er mangelfuldt efter nr. 5. Selv om det ikke er tilfældet, udelukker dette dog ikke, at arbejdet anses for mangelfuldt efter nr. 6.

Den erhvervsdrivende må endvidere være berettiget til at regne med, at forbrugeren udviser almindelig omhyggelighed og påpasselighed for at undgå skader. Arbejdet er derfor ikke mangelfuldt, hvis faren kan undgås ved en sådan almindelig omhu. Har arbejdet f.eks. bestået i opsætning af hylder eller i en tagfornyelse, vil der være grænser for, hvor tunge ting der kan anbringes på hylderne, samt for, i hvilket om-

fang taget kan tåle, at der gås direkte derpå. Det er derfor ikke nogen mangel ved arbejdet, at der er risiko for brud ved påvirkninger i strid med det anførte.

Det er efter forslaget *arbejdet som sådan,* som skal indebære risiko for skade på person eller ejendom. Den omstændighed, at arbejdets genstand på anden måde har farlige egenskaber, skal derfor i princippet holdes ude fra mangelsbedømmelsen. Er den genstand eller ejendom, arbejdet vedrører, farlig på flere måder, og er den erhvervsdrivende kun blevet bedt om at eliminere en af de farlige egenskaber, er arbejdet således mangelfrit, hvis dette resultat nås. Det er i så fald ikke det udførte arbejde, som indebærer risiko for skadesforvoldelse, tværtimod har arbejdet formindsket en i forvejen bestående risiko. Har den erhvervsdrivende f.eks. påtaget sig at reparere stolebenene på en defekt stol, er arbejdet efter forslaget mangelfrit, hvis det udføres tilstrækkeligt solidt til, at stolebenene ikke bryder sammen ved normal brug af stolen. At eventuelt også ryglænet er defekt, gør ikke arbejdet mangelfuldt, selv om det måske fortsat er forbundet med risiko for personskade at benytte stolen. Burde den erhvervsdrivende have lagt mærke til det defekte ryglæn, har han dog i medfør af sin almindelige omsorgspligt over for forbrugeren pligt til at advare denne om forholdet.

Er der *alene kontraheret om en arbejdspræstation* uden, at det kan antages, at den erhvervsdrivende har påtaget sig at nå et bestemt arbejdsresultat, se om denne problemstilling foran i kap. III, pkt. 6 a 1°, er arbejdet efter forslaget også mangelfrit, hvis hverken den erhvervsdrivendes arbejdspræstation eller de anvendte materialer i sig selv indebærer risiko for skadesforvoldelse. I sådanne tilfælde bliver det forbrugerens risiko, hvis det af grunde, som den erhvervsdrivende ikke burde have forudset, viser sig, at arbejdet ikke kan udføres med et resultat til følge, som er sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Det anførte forudsætter dog, at den erhvervsdrivende ikke har afleveret arbejdet med tilkendegivelse om, at forholdet nu er bragt i orden.

De materialer, som den erhvervsdrivende skal fremskaffe, hæfter denne for som en del af arbejdet, se også om den erhvervsdrivendes materialeansvar bemærkningerne foran i kap. III, pkt. 6 a 1°. Har risikoen ved arbejdet sin årsag *i mangler ved materialer fremskaffet af den erhvervsdrivende,* fører forslaget således til, at arbejdet er mangelfuldt, selv om der intet er at bebrejde den erhvervsdrivende. Dette gælder, selv om den erhvervsdrivende ikke har påtaget sig noget resultatsansvar, og uanset om det måtte være forbrugeren eller en rådgiver for denne, som har valgt materialerne.

Bestemmelsen omfatter i princippet også de tilfælde, hvor arbejdets farlige egenskaber har sin årsag *i fejl ved materialer fremskaffet af forbrugeren* eller beror på, at en *af forbrugeren antagen sagkyndig* har foreskrevet bestemte materialer eller en bestemt fremgangsmåde anvendt, som ikke er sikkerhedsmæssig forsvarlig. Beror arbejdets farlighed på forhold som de nævnte, uden at der er noget at bebrejde den erhvervsdrivende, må det dog normalt anses for *urimeligt,* at den erhvervsdrivende skal bære risikoen herfor. Undtagelsesreglen i *stk. 2* vil derfor i almindelighed føre

til, at arbejdet uanset dets farlighed alligevel ikke er mangelfuldt, jf. bemærkningerne til stk. 2.

Påhviler der den erhvervsdrivende et *resultatsansvar,* og har den erhvervsdrivende frihed til at vælge udførelsesmåde og materialer, er det efter forslaget den erhvervsdrivendes risiko, at de valg, som han i den forbindelse har foretaget, fører til et sikkerhedsmæssigt forsvarligt resultat. Selv om materialevalget og valg af udførelsesmetode m.v. har været fagligt forsvarligt efter den viden, som forelå på udførelsestidspunktet, kan arbejdet således alligevel være mangelfuldt, hvis senere indhøstet erfaring eller viden viser, at arbejdet alligevel indebærer en utilsigtet risiko for skade på person eller ejendom. Dette følger normalt allerede af den almindelige mangelsdefinition, jf. bemærkningerne nedenfor til nr. 6. Reglen i nr. 5 indebærer imidlertid, at den erhvervsdrivende ikke ved aftale kan fraskrive sig mangelsansvaret for denne udviklingsrisiko, hvis der er tale om, at arbejdet indebærer risiko for skade på omgivelserne. Er materialerne eller metoden blevet anvendt på den erhvervsdrivendes initiativ, vil denne endvidere normalt ikke kunne påberåbe sig undtagelsesreglen i stk. 2. Har den erhvervsdrivende i sådanne tilfælde påtaget sig at præstere et bestemt resultat, bør han efter flertallets opfattelse ikke samtidig kunne tage et forbehold om arbejdets sikkerhedsmæssige forsvarlighed. Et arbejde, som viser sig at indebære risiko for skade på omgivelserne, bør således - med den af stk. 2 følgende modifikation - bedømmes som mangelfuldt uanset et sådant forbehold, også selv om risikoen ved arbejdet først fremgår af senere indvundne erfaringer med nye materialer og metoder.

Forslaget omfatter risiko for skade på såvel person som ejendom. Ved *personskade* forstås skade på legeme eller helbred, herunder den psykiske helbredstilstand. Skaden kan være af forbigående eller af varig karakter. Ved risiko for *skade på ejendom* forstås risiko for fysisk skadesforvoldelse, som går ud over beskadigelse af selve arbejdet. Risikoen kan efter forslaget rette sig såvel mod forbrugeren og dennes ejendom som mod 3. mand og dennes ejendom.

Forslaget omfatter for så vidt også en risiko for skadesforvoldelse, som består *under arbejdets udførelse,* hvilket især har betydning for forbrugerens hæveadgang efter lovudkastets § 20, stk. 2. Ophører risikoen igen, falder forbrugerens adgang til at gøre mangelsbeføjelser dog bort, da arbejdet herefter ikke længere kan anses for mangelfuldt.

Til stk. 1, nr. 6.

Reglen indeholder en *almindelig definition af mangelsbegrebet.* Formålet med reglen er som nævnt i kap. III, pkt. 6 a, at undgå den misforståelse, at de specielle regler i nr. 1-5 udgør en udtømmende regulering af, i hvilke tilfælde arbejdet er mangelfuldt. Bestemmelsen tilsigter således ikke isoleret set nogen ændring i forhold til det mangelsbegreb, der lægges til grund efter den gældende retstilstand. Som nævnt i kap. III, pkt. 6 a 1° vil en række af lovudkastets bestemmelser dog få betydning for

mangelsbedømmelsen efter nr. 6. Arbejdet skal således altid anses for mangelfuldt, hvis en forringelse heraf er forårsaget af, at den erhvervsdrivende har tilsidesat sin almindelige omsorgspligt, eller skyldes en hændelig begivenhed, som den erhvervsdrivende efter lovudkastets § 9 bærer risikoen for.

Udgangspunktet for mangelsbedømmelsen er efter forslaget *arbejdets beskaffenhed eller brugbarhed.* Ved vurderingen heraf har det imidlertid afgørende betydning, om der er kontraheret om opnåelse af et arbejdsresultat eller alene om udførelse af en arbejdspræstation. Afgørelsen heraf må bero på en fortolkning af aftalen og de foreliggende omstændigheder. Der henvises herom til fremstillingen ovenfor i kap. III, pkt. 6 a 1°.

Er der kontraheret om et *arbejdsresultat,* må navnlig ses på det færdige arbejdes kvalitet, udseende, holdbarhed, anvendelighed og værdi. Arbejdet skal med hensyn til beskaffenheden og brugbarheden svare til, hvad der i det enkelte tilfælde er lovet af den erhvervsdrivende eller med rette forudsat af forbrugeren. Mangelsbedømmelsen er således konkret, og der kan derfor ikke efter reglen i nr. 6 opstilles krav om, at arbejdet skal have en vis mindstekvalitet. Sådanne krav kan dog følge af reglerne i nr. 1-5, af lovudkastets § 4 om, at arbejdet skal være udført fagmæssigt tilfredsstillende og under fornøden varetagelse af forbrugerens interesser, samt af § 16, hvorefter arbejdet skal have en vis mindstestandard, også selv om den erhvervsdrivende har taget et generelt forbehold. Vejledende for, hvad forbrugeren er berettiget til at forvente, er bl.a., hvilken beskaffenhed eller brugbarhed arbejder af den pågældende karakter normalt plejer at have, hvilke oplysninger den erhvervsdrivende har givet vedrørende sine kvalifikationer, den aftalte pris, osv.

Særlige omstændigheder i forbindelse med aftalen vil både kunne udvide og indskrænke mangelsområdet. Særlige tilkendegivelser vil f.eks. kunne medføre, at arbejdet udover at være egnet til sædvanlig brug skal kunne anvendes til et specielt formål, eller at en vis fejl ved arbejdet er uden betydning for forbrugeren.

Der foreligger også en mangel, hvis arbejdet ikke er af en ringere, men dog af en anden beskaffenhed eller brugbarhed end aftalt eller med rette forudsat af forbrugeren. Arbejdet er i så fald mangelfuldt, selv om dets værdi ikke formindskes af uoverensstemmelsen. Har forbrugeren f.eks. anmodet den erhvervsdrivende om at male en væg i en bestemt farve, bliver arbejdet mangelfuldt, hvis den erhvervsdrivende herefter maler væggen i en anden farve.

Opnås det arbejdsresultat, som der er kontraheret om, ikke, uden at dette skyldes forhold, som forbrugeren bærer risikoen for, er arbejdet mangelfuldt, uanset at der ikke er noget at bebrejde den erhvervsdrivende. Mangelsvurderingen er altså i den forstand objektiv, men den erhvervsdrivendes subjektive forhold vil kunne få betydning for, hvilke mangelsbeføjelser der står til forbrugerens rådighed, se bemærkningerne nedenfor til § 21.

Er der alene kontraheret om en *arbejdspræstation,* skal der foretages en nærmere vurdering af de enkelte ydelser, som den erhvervsdrivendes præstation består af. Den

erhvervsdrivendes arbejdspræstation, rådgivning m.v. skal i så fald leve op til den almindelige standard inden for faget, dvs. der skal foretages en culpa-vurdering baseret på, hvad en fagmand inden for området anser for forsvarligt.

Har den erhvervsdrivende f.eks. påtaget sig at se på et ikke-fungerende apparat, bør han først på fagligt forsvarlig måde forsøge at lokalisere fejlen. Finder han en fejl ved apparatet, som kan være skyld i apparatets manglende funktionsdygtighed, bør han vejlede forbrugeren og indhente forholdsordre i det omfang, dette følger af hans almindelige omsorgspligt. Skal fejlen udbedres, har forbrugeren krav på, at dette sker på fagligt forsvarlig måde, hvilket efter omstændighederne tillige kan indebære en efterfølgende kontrol af, at der ikke foreligger yderligere fejlkilder. Har den erhvervsdrivende ikke påtaget sig at bringe apparatet i funktionsduelig stand, kan arbejdet imidlertid godt være mangelfrit, selv om det senere viser sig, at reparationen alene har fjernet et symptom på en defekt, som efter kortere eller længere tid igen forårsager funktionssvigt. Afgørende for mangelsspørgsmålet bliver i så fald, om den bagved liggende årsag burde have været lokaliseret, eventuelt ved kontrol efter reparationens udførelse.

Ved vurderingen af hvilke faglige krav, der kan stilles til den erhvervsdrivendes præstation, må også ses på, hvad den erhvervsdrivende har stillet forbrugeren i udsigt. Har den erhvervsdrivende udgivet sig for ekspert på området, må mangels vurderingen således tage sit udgangspunkt i, hvilken arbejdspræstation, rådgivning m.v., man normalt kan forvente sig fra en eksperts side. Har den erhvervsdrivende over for forbrugeren fremhævet, at han ikke er ekspert på området, må ligeledes tages hensyn hertil. Også den aftalte pris vil kunne få betydning ved vurderingen af, hvilke krav der kan stilles til den erhvervsdrivendes præstation. Har det været fagligt uforsvarligt af den erhvervsdrivende at påtage sig arbejdet, eller har han iøvrigt optrådt fagligt uforsvarligt, må arbejdet dog normalt altid anses for mangelfuldt, hvis forholdet har medført en forringelse af arbejdet, idet den erhvervsdrivende da har handlet i strid med sin almindelige omsorgspligt.

Har den erhvervsdrivendes manglende overholdelse af sin pligt til at udvise fagmæssighed og omsorg ikke medført en forringelse af arbejdet, foreligger normalt ikke nogen mangel. Forbrugeren vil dog i så fald ofte kunne gøre beføjelser gældende på andet grundlag. Har den erhvervsdrivende f.eks. anvendt en alt for tidskrævende fremgangsmåde, vil der ofte foreligge misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side i form af forsinkelse, se herom lovudkastets kap. 4. Har den erhvervsdrivende tilsidesat sin pligt til at udføre eller tilråde tillægsarbejde udført, vil forbrugeren kunne kræve erstatning efter § 5, stk. 5. Har den erhvervsdrivende anvendt en for dyr fremgangsmåde, vil det normalt få konsekvenser for hans vederlagskrav, jf. bemærkningerne nedenfor til § 29. Osv.

Skyldes en forringelse af arbejdet, at der er *mangler ved materialer eller reservedele* fremskaffet af den erhvervsdrivende, anses arbejdet for mangelfuldt, uanset at den erhvervsdrivende ikke har påtaget sig noget resultatsansvar, se om den erhvervsdri-

vendes materialeansvar foran i kap. III pkt. 6 a 1°. Mangelsbegrebet for materialer fremskaffet af den erhvervsdrivende svarer således til det generelle mangelsbegreb ved køb.

Har en forringelse af arbejdet sin årsag i et *forhold, som forbrugeren* efter almindelige regler *antages at bære risikoen for,* anses arbejdet ikke efter den almindelige mangelsdefinition for mangelfuldt af den grund. Dette gælder, selv om der er kontraheret om et arbejdsresultat og uanset, at forholdet er indtruffet inden risikoens overgang, se om denne problemstilling også bemærkningerne til lovudkastets § 9. Forbrugeren bærer således selv risikoen for, at arbejdet forringes som følge af uhensigtsmæssige materialer eller arbejdsanvisninger, som forbrugeren eller en rådgiver for denne har foreskrevet anvendt eller fulgt. Det er ligeledes forbrugerens risiko, hvis arbejdet forringes som følge af mangler ved materialer fremskaffet af ham selv eller som følge af en særlig beskaffenhed ved den genstand eller ejendom, som arbejdet vedrører. Har eller burde den erhvervsdrivende have været bekendt med risikoen, anses arbejdet dog som anført i kap. III, pkt. 6 a 1°, alligevel for mangelfuldt, hvis den erhvervsdrivende har udført arbejdet uden at vejlede forbrugeren om forholdet. Arbejdet vil endvidere kunne være mangelfuldt, hvis aftalen må fortolkes således, at den erhvervsdrivende har påtaget sig under alle omstændigheder at opnå et bestemt arbejdsresultat.

Skyldes en forringelse af arbejdet såvel et forhold, som den erhvervsdrivende bærer risikoen for, som et forhold, som forbrugeren alene bærer risikoen for, må der efter omstændighederne ske en årsagsfordeling, således at arbejdet alene anses for mangelfuldt i det omfang, forringelsen hidrører fra den erhvervsdrivendes forhold, se som eksempel herpå U 1975.733H.

Bistås forbrugeren af en *sagkyndig rådgiver,* f.eks. en arkitekt eller en ingeniør, vil den erhvervsdrivende ofte have grund til at stole på, at den sagkyndige rådgivers anvisninger med hensyn til udførelsesmåde, valg af materialer m.v., er fagligt forsvarlige, ligesom den erhvervsdrivende i vidt omfang må kunne regne med, at forbrugeren er blevet behørigt vejledt og rådgivet om forhold af betydning for arbejdet, se i den forbindelse også bemærkningerne overfor til nr. 3. Er de materialer, som den erhvervsdrivende har anvendt, mangelfri, og har den erhvervsdrivende i øvrigt udført arbejdet fagmæssigt forsvarligt i overensstemmelse med den sagkyndige rådgivers anvisninger, må arbejdet således ofte anses for mangelfrit, selv om arbejdet er blevet af en ringere beskaffenhed end forudsat.

Har en beskadigelse af arbejdet sin årsag såvel i et forhold, som den erhvervsdrivende bærer risikoen for, som i fejl begået af den professionelle rådgiver, må forbrugeren kunne gøre misligholdelsesbeføjelser gældende over for begge. Har såvel rådgiveren som den erhvervsdrivende udvist et erstatningspådragende forhold, hæfter de således solidarisk for forbrugerens tab i overensstemmelse med den almindelige erstatningsretlige regel om flere skadevolderes solidariske ansvar. Er Almindelige Bestemmelser for teknisk Rådgivning og Bistand (ABR 75) vedtaget i kontraktsforholdet mellem forbrugeren og dennes rådgiver, følger det dog af ABR, pkt. 6.2.5., at

rådgiverens hæftelse er begrænset til kun at angå en så stor del af forbrugerens tab, som svarer til den del af den samlede skyld, der er udvist af rådgiveren. Er den erhvervsdrivende insolvent, vil en sådan ansvarsbegrænsning fra rådgiverens side dog kunne forventes tilsidesat efter generalklausulen i aftalelovens § 36, hvis omstændighederne taler derfor, f.eks. hvis rådgiveren har formidlet kontakten til en erhvervsdrivende, som er økonomisk usolid.

Hvorvidt arbejdet er mangelfuldt, skal vurderes ud fra arbejdets beskaffenhed og brugbarhed på *tidspunktet for risikoens overgang*, se om tidspunktet herfor lovudkastets § 9 og bemærkningerne hertil. Har arbejdet ikke på dette tidspunkt de egenskaber m.v., som forbrugeren har krav på, er arbejdet *mangelfuldt, uanset at manglen først viser sig på et senere tidspunkt*. Den erhvervsdrivende kan derfor ikke tage forbehold om ikke at ville hæfte for mangler, som først viser sig efter afleveringen, eller om kun at ville hæfte for sådanne mangler, for så vidt de er en følge af fejl, der kan lægges ham til last, se som eksempel på et sådant vilkår AB 72, § 22, stk. 1. Er den erhvervsdrivende usikker på, om arbejdet har en bestemt egenskab, som forbrugeren ellers ville være berettiget til at forvente, må han således have taget et forbehold om, at arbejdet kan savne denne egenskab, hvis han vil undgå mangelsansvar. Har den pågældende egenskab sikkerhedsmæssig betydning, følger det dog af flertallets forslag til stk. 1, nr. 5, sammenholdt med stk. 2, at den erhvervsdrivende kun har en begrænset mulighed for at begrænse sit mangelsansvar på denne måde.

Det ovenfor anførte gælder i princippet også, hvis det efterfølgende viser sig, at et nyt og uprøvet materiale eller en ny udførelsesmetode alligevel ikke var velegnet til formålet. Det er således efter den almindelige mangelsdefinition som udgangspunkt den erhvervsdrivende og ikke forbrugeren, som bærer denne *udviklingsrisiko*. Har den erhvervsdrivende imidlertid ved aftalens indgåelse gjort opmærksom på, at der er tale om et uprøvet produkt eller en uprøvet metode, som han ikke på det foreliggende grundlag kan anbefale, men som forbrugeren alligevel ønsker anvendt, kan arbejdet dog normalt ikke anses for mangelfuldt efter den almindelige mangelsdefinition, hvis metoden eller materialet viser sig ikke at give det ønskede resultat, uden at forholdet omfattes af nr. 1-5 eller § 16. Det samme gælder, hvis den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse har taget forbehold om, at arbejdet som følge af det anvendte materiale eller den fulgte metode kan risikere at være mindre holdbart eller at savne en bestemt egenskab, eller hvis det er en af forbrugeren antagen sagkyndig, som har anvist brugen af det nye materiale eller den nye fremgangsmåde.

Spørgsmålet om, hvem der bærer udviklingsrisikoen, har især betydning inden for byggeriet. Viser nye byggematerialer eller nye byggemetoder sig alligevel at være uegnede til formålet, vil arbejdet ikke sjældent indebære risiko for skade på person eller ejendom. Dette vil efter flertallets forslag til reglen i nr. 5 som udgangspunkt indebære, at arbejdet anses for mangelfuldt uanset, hvad parterne har aftalt, jf. bemærkningerne ovenfor til nr. 5. Har den erhvervsdrivende blot udført arbejdet efter instruktion fra en af forbrugeren antaget sagkyndig, eller har forbrugeren behørigt vejledt dog insisteret på, at der under arbejdet gøres brug af et uprøvet materiale eller

en ny metode, vil reglen i stk. 2 imidlertid normalt føre til, at arbejdet uanset dets farlighed alligevel ikke anses for mangelfuldt.

Viser det sig først efter længere tids forløb, at anvendelsen af et nyt materiale eller en ny fremgangsmåde har medført, at arbejdet må anses for mangelfuldt, vil forbrugeren i øvrigt normalt hverken kunne hæve aftalen eller kræve erstatning, se om betingelserne for at kunne udøve disse beføjelser bemærkningerne til §§ 20 og 21, og afhjælpning vil kun kunne kræves i det omfang, afhjælpning kan ske uden uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe for den erhvervsdrivende, jf. § 17. Forbrugeren vil derimod normalt kunne kræve et forholdsmæssigt afslag i prisen, jf. § 19.

Fremgår andet ikke af aftalen, har forbrugeren normalt kun krav på, at arbejdet har en *holdbarhed* af sædvanlig og rimelig længde. Arbejdet vil således ikke i almindelighed kunne anses for mangelfuldt, hvis forringelsen først har vist sig efter dette tidspunkt.

Udgangspunktet er, at det er forbrugeren, som har bevisbyrden for, at arbejdet var mangelfuldt på tidspunktet for risikoens overgang. Er der kontraheret om frembringelse af et arbejdsresultat, og kan forbrugeren godtgøre, at der ikke forelå et tilfredsstillende resultat på tidspunktet for risikoens overgang, anses arbejdet herefter for mangelfuldt, medmindre den erhvervsdrivende kan godtgøre, at det er et forhold på forbrugerens side, som er skyld i, at det forudsatte arbejdsresultat ikke er blevet opnået. Bevistvivl med hensyn til den bagvedliggende årsag kommer således i disse tilfælde den erhvervsdrivende til skade.

Er der alene kontraheret om udførelse af en arbejdspræstation, anses arbejdet kun for mangelfuldt, hvis forbrugeren kan godtgøre, enten at der er anvendt mangelfulde materialer, eller at den erhvervsdrivendes arbejdspræstation, rådgivning m.v. ikke har levet op til den almindelige faglige standard. Nås det, som har været tilstræbt med arbejdet, f.eks. at få et apparat til at fungere igen, ikke, og er årsagen hertil uoplyst, går dette således her ud over forbrugeren. Er der tale om en rutinemæssig arbejdspræstation, som erfaringsmæssigt plejer at have et heldigt udfald, vil der dog ofte i sådanne tilfælde bestå en vis formodning for, at den erhvervsdrivende ikke har udvist den fornødne fagmæssighed eller har anvendt mangelfulde materialer.

Konstateres en nedsat anvendelighed eller brugbarhed ved arbejdet først efter arbejdets aflevering, er det ligeledes forbrugeren, som har bevisbyrden for, at den omstændighed, som forholdet er begrundet i, også var til stede på tidspunktet for risikoens overgang. Dette gælder dog ikke, hvis den erhvervsdrivende har påtaget sig at indestå for, at arbejdet har en bestemt egenskab. Viser det sig i garantiperioden, at arbejdet ikke har den garanterede egenskab, anses arbejdet således for mangelfuldt, medmindre den erhvervsdrivende kan godtgøre, at årsagen hertil skyldes et forhold, som forbrugeren bærer risikoen for.

Spørgsmålet om bevisbyrdens placering er iøvrigt af mindre betydning, hvis det udfra de tilvejebragte oplysninger er muligt at vurdere, hvad der må anses for den mest sandsynlige skadesårsag. Konstateres en fejl ved arbejdet kort tid efter afleve-

ringen, og gør der sig ikke i øvrigt særlige forhold gældende, vil der således ofte bestå en sådan formodning for, at skaden beror på en mangel ved arbejdet, at det må påhvile den erhvervsdrivende at afsvække denne formodning.

Til stk. 1, nr. 7.

Efter forslaget foreligger der en mangel, hvis arbejdet *efter det tidspunkt, fra hvilket forbrugeren bærer risikoen* for det, *forringes som følge af den erhvervsdrivendes forsømmelse.* Det er forudsat, at forsømmelsen skal være udvist i forbindelse med udførelsen af en opfyldelsesforanstaltning. Reglen, som er ufravigelig, svarer til købelovens § 44, der heller ikke kan fraviges til skade for en forbruger.

I overensstemmelse med almindelige regler omfatter forslaget også forsømmelse udvist af en af den erhvervsdrivendes ansatte eller af en anden erhvervsdrivende, som han har overladt en opfyldelsesforanstaltning til.

Er forsømmelsen udvist inden risikoovergangen, vil dette som oftest medføre, at en mangel eller spiren til en mangel er til stede allerede på tidspunktet for risikoovergangen, således at arbejdet anses for mangelfuldt efter hovedreglen i nr. 6.

Som eksempel på en mangel omfattet af nr. 7 kan nævnes, at arbejdet beskadiges efter afleveringen som følge af, at den erhvervsdrivende før eller i forbindelse med arbejdets aflevering har givet forbrugeren forkerte eller ufyldestgørende anvisninger på, hvorledes denne skal behandle arbejdet. Som et andet eksempel kan nævnes, at der er sket aflevering af en del af arbejdet i medfør af lovudkastets § 9, stk. 1, 2. pkt., hvorefter denne del beskadiges ved forsømmelse fra den erhvervsdrivendes side udvist i forbindelse med færdiggørelsen af det resterende arbejde. Reglen i nr. 7 omfatter også en beskadigelse af arbejdet, som sker efter risikoens overgang i forbindelse med, at der er indtrådt fordringshavermora, eller i forbindelse med, at den erhvervsdrivende har påtaget sig at afhjælpe en mangel ved arbejdet.

Beskadiges arbejdet som følge af den erhvervsdrivendes uforsvarlige adfærd udvist efter arbejdets aflevering og *uden forbindelse med kontrakten herom,* bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig herfor efter almindelige regler, hvorimod forbrugeren ikke vil kunne gøre mangelsbeføjelser gældende. En sådan situation vil f.eks. kunne forekomme, hvis den erhvervsdrivende, efter at arbejdet er afleveret, kommer til at beskadige arbejdet i forbindelse med udførelse af andet arbejde for forbrugeren.

Til stk. 2.

Forslaget knytter sig til reglerne i *stk. 1, nr. 4-5,* hvorefter arbejdet skal anses for mangelfuldt, hvis det strider mod forskrifter udstedt af det offentlige, eller hvis det indebærer risiko for skade på person eller ejendom. Som nævnt i kap. III, pkt. 6 a 4°, finder udvalgets *flertal* (formanden, Wendler Pedersen, Dahl og Tulinius), at arbejdet som udgangspunkt skal anses for mangelfuldt uanset et af den erhvervsdrivende taget forbehold vedrørende arbejdets ulovlighed eller farlighed. Det nævnte flertal er imidlertid samtidig opmærksom på, at reglerne i enkelte tilfælde kan føre

til urimelige resultater. Det foreslås derfor *i stk. 2 at begrænse reglernes rækkevidde* på den måde, at forbrugeren alligevel ikke skal kunne påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt, såfremt dette i det enkelte tilfælde vil være urimeligt.

Som nævnt i kap. III, pkt. 6 a 4°, er udvalgets *mindretal* (Blok, Trønning og Traberg Smidt) af den opfattelse, at der ikke er behov for at medtage særregler om arbejdets ulovlighed eller farlighed.

Som *eksempler på omstændigheder,* der vil kunne tillægges betydning ved den vurdering, som skal foretages efter reglen i stk. 2, kan nævnes, at forbrugeren har givet urigtige oplysninger af betydning for den erhvervsdrivendes vurdering af arbejdets ulovlighed eller farlighed, at forbrugeren selv har været anstifter til, at arbejdet er udført ulovligt eller med farlige egenskaber, at et helt nødvendigt arbejde er aftalt udført rent provisorisk, at ulovligheden eller farligheden alene beror på skjulte mangler ved materialer fremskaffet af forbrugeren eller på instuktioner vedrørende arbejdet, som den erhvervsdrivende har modtaget fra en af forbrugeren antagen sagkyndig, og lign.

Forslaget har for det første til formål at undgå, *at forbrugeren skal spekulere i reglerne* ved efterfølgende at forsøge at opnå en uberettiget økonomisk gevinst. Dette hensyn tilgodeses dog allerede til en vis grad af, at forbrugeren kun kan gøre mangelsbeføj eiser gældende, hvis de almindelige betingelser herfor iøvrigt er tilstede.

Betingelsen for, at forbrugeren kan kræve et forholdsmæssigt afslag i prisen, jf. lovudkastets § 19, er således, at der foreligger en mangel, som har forringet arbejdets værdi. Er der allerede ved prisens fastsættelse taget hensyn til forholdet, f.eks. ved at den erhvervsdrivende har givet et nedslag i prisen på grund af, at arbejdet er ulovligt eller farligt, kan forbrugeren ikke kræve et yderligere afslag, idet mangelen ikke under disse omstændigheder kan anses for værdiforringende for denne forbruger. Bortset fra sådanne tilfælde vil forbrugeren normalt kunne kræve et forholdsmæssigt afslag i prisen, hvis det færdige arbejde anses for mangelfuldt efter reglerne i nr. 4 eller 5, da manglen i så fald i almindelighed må anses for værdiforringende.

Kan mangelen afhjælpes, vil forbrugeren kunne kræve afhjælpning heraf efter lovudkastets § 17, medmindre dette vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe. Ved afvejningen af den erhvervsdrivendes byrde ved at foretage afhjælpning over for forbrugerens interesse i at få en mangelfri ydelse skal der i princippet ikke tages hensyn til, om prisen er fastsat lavt. Er der ved prisens fastsættelse blevet givet forbrugeren et nedslag heri, som har sat ham i stand til at udbedre mangelen, kan han dog ikke kræve afhjælpning, da den erhvervsdrivendes byrde ved at sørge for og bekoste en reparation på grund af det een gang givne afslag må bedømmes som uforholdsmæssig.

Er arbejdet udført, kan forbrugeren kun hæve aftalen, hvis formålet med arbejdet som følge af mangelen er væsentlig forfejlet, jf. § 20, stk. 1. Dette kan være svært for forbrugeren at bevise, hvis han har bestilt arbejdet udført trods kendskab til arbejdets ulovlighed eller farlighed. Kan forbrugeren imidlertid godtgøre, at han har bestilt arbejdet udført i tillid til, at det var anvendeligt trods dets farlighed eller ulov-

lighed, men at denne forudsætning er bristet, kan reglen i stk. 2 dog få betydning.

Har eller burde den erhvervsdrivende have været opmærksom på arbejdets ulovlighed eller farlighed, vil han imidlertid kun kunne påberåbe sig reglen i *stk. 2,* hvis han i forbindelse med aftalen har vejledt forbrugeren på behørig måde om konsekvenserne af det ulovlige eller farlige forhold. Har den erhvervsdrivende undladt dette, er arbejdet nemlig mangelfuldt allerede efter den ufravigelige regel i nr. 3, vedrørende tilsidesættelse af den erhvervsdrivendes loyale oplysningspligt. Har den erhvervsdrivende overholdt sin vejlednings- og oplysningspligt samt eventuelle pligt til at fraråde arbejdets udførelse, bør han kunne *påberåbe* sig reglen i *stk. 2,* hvis forbrugeren alligevel insisterer på, at arbejdet skal udføres trods dets ulovlighed eller farlighed. Dette *gælder dog kun,* hvis konsekvenserne af arbejdets ulovlighed er til at overskue, eller hvis arbejdet alene indebærer en fare, som kan beherskes, eller som består i relation til et gode, som kan opgives. Er det kendeligt for den erhvervsdrivende, at dette ikke er tilfældet, fører reglernes præventive sigte til, at arbejdet som alt overvejende hovedregel skal anses for mangelfuldt, uanset hvad parterne har aftalt. Den erhvervsdrivende må således *sige fra, såfremt forbrugeren ønsker arbejdet udført med et helt uforsvarligt resultat til følge.* Er der eksempelvis tale om, at roret på en sejlbåd er i en sådan forfatning, at det kan knække af når som helst, og ændres intet herved ved udførelse af en forstærkning som ønsket af forbrugeren, må den erhvervsdrivende afvise at udføre arbejdet. Har forbrugeren anmodet den erhvervsdrivende om at foretage en provisorisk udbedring af en akut defekt ved skroget under henvisning til, at båden i øvrigt om kort tid skal gennemgå en hovedreparation, må den erhvervsdrivende dog kunne påberåbe sig reglen i stk. 2, såfremt han påtager sig at udføre arbejdet, forudsat at den midlertidige brug af arbejdet, som forbrugeren har påtænkt, kan anses for forsvarlig. Har forbrugeren tilkendegivet, at båden ikke vil blive søsat, før yderligere reparationsarbejde har bragt skroget i forsvarlig stand, fører allerede mangels vurderingen efter stk. 1, nr. 5, iøvrigt til, at der ikke foreligger nogen mangel ved arbejdet, selv om den erhvervsdrivende kun foretager en delvis reparation af skroget, jf. bemærkningerne ovenfor til stk. 1, nr. 5.

Lider forbrugeren tab som følge af, at arbejdet er mangelfuldt, har han ret til erstatning, hvis betingelserne herfor efter reglen i lovudkastets § 21 er til stede. Har den erhvervsdrivende overholdt sin vejledningspligt samt pligt til eventuelt at fraråde arbejdets udførelse på grund af det ulovlige eller farlige forhold, vil forbrugeren dog normalt være afskåret fra at kræve erstatning på grund af egen skyld, såfremt han alligevel har insisteret på, at arbejdet skulle udføres. Skulle den erhvervsdrivende undtagelsesvis være erstatningsansvarlig, kan han normalt ikke komme uden om sit erstatningsansvar ved at påberåbe sig bestemmelsen i stk. 2, idet det ikke i almindelighed kan anses for urimeligt, at forbrugeren påberåber sig, at arbejdet er mangelfuldt, hvis der foreligger et ansvarsgrundlag fra den erhvervsdrivendes side. Den erhvervsdrivendes ansvar for skadesforvoldelse på omgivelserne består endvidere uafhængig af reglen i stk. 2, idet dette ansvar ikke reguleres af mangelsreglerne, men af reglerne i lovudkastets kap. 6 eller af reglerne om produktansvaret.

Fortryder forbrugeren en indgået aftale om, at arbejdet skal udføres ulovligt eller med farlige egenskaber, kan det normalt ikke anses for urimeligt, at forbrugeren påberåber sig forholdet for at kunne hæve aftalen for den del af arbejdet, som ikke er udført, jf. lovudkastets § 20, stk. 2. Den erhvervsdrivende bør derfor ikke i sådanne tilfælde kunne påberåbe sig reglen i stk. 2. Hensynet til den erhvervsdrivende må her anses for tilgodeset i fornødent omfang ved, at den erhvervsdrivende normalt vil kunne afværge forbrugerens mangelsbeføjelser ved at tilbyde at udføre arbejdet på lovlig måde eller uden farlige egenskaber, jf. princippet i lovudkastets § 22. Denne mulighed har den erhvervsdrivende dog ikke uden videre, hvis det ulovlige forhold f.eks. består i, at arbejdet kun må udføres af en person med en særlig offentlig autorisation, som den erhvervsdrivende ikke er indehaver af. Reglernes præventive sigte fører imidlertid her til, at den erhvervsdrivende helt burde have afholdt sig fra at påtage sig arbejdet, hvorfor den erhvervsdrivende ikke bør kunne påberåbe sig beskyttelsen efter stk. 2.

Forslagets andet hovedformål er at *undgå, at den erhvervsdrivende* efter reglerne 1 nr. 4 og 5 *påføres risikoen for forhold, som forbrugeren* i almindelighed *antages selv at bære risikoen for*. Der tænkes herved især på tilfælde, hvor arbejdets ulovlighed eller farlighed alene beror på en fejl begået af en sagkyndig, som forbrugeren har antaget, eller på skjulte mangler ved materialer hidrørende fra forbrugeren. Godtgøres det, at arbejdets ulovlighed eller farlighed skyldes sådanne forhold, kan den erhvervsdrivende således også påberåbe sig reglen i stk. 2. Har den erhvervsdrivende i samme forbindelse tilsidesat sin loyale oplysningspligt, anses arbejdet dog alligevel for mangelfuldt, jf. herved også reglen i nr. 3. Bistås forbrugeren af en sagkyndig rådgiver f.eks. en arkitekt eller ingeniør, kan det dog ikke i almindelighed bebrejdes den erhvervsdrivende, at denne blot har fulgt den sagkyndige rådgivers anvisninger med hensyn til udførelsesmåde, valg af materialer og lign., idet den erhvervsdrivende, hvis der ikke gør sig særlige forhold gældende, i almindelighed må kunne stole på, at de givne anvisninger er fagligt forsvarlige.

Også *forhold, som ikke er specielt begrundet i forbrugerens forhold eller i parternes aftale,* vil undtagelsesvis kunne bevirke, at forbrugeren i medfør af reglen i stk. 2 afskæres fra at påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt. Er formålet med en forskrift udstedt af det offentlige at opnå, at arbejdet får en bestemt kvalitet, eller at undgå bestemte risici ved arbejdet, og udføres arbejdet i strid med forskriften, men på en sådan måde, at der opnås en bedre kvalitet eller en større sikkerhed, end hvis forskriften var fulgt, vil det således være klart urimeligt at anse arbejdet for mangelfuldt, og dette gælder, uanset om forbrugeren var bekendt med, at forskriften ikke ville blive overholdt. Forbrugeren har jo i så fald fået en ydelse, som i kvalitetsmæssig eller sikkerhedsmæssig henseende er bedre, end han havde kunnet forvente.

Er der i en offentlig forskrift givet en bestemt anvisning på, hvorledes arbejdet skal udføres, eller hvilke materialer der skal anvendes, og har den erhvervsdrivende fulgt denne anvisning, vil stk. 2 også kunne finde anvendelse, hvis arbejdet som følge af, at anvisningen er fulgt, får farlige egenskaber. Det må således anses for urimeligt,

hvis forbrugeren i en sådan situation skulle kunne påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt som følge af de farlige egenskaber, som den offentlige forskrift har forårsaget. Har det i faglige kredse været almindeligt kendt, at den pågældende forskrift var uhensigtsmæssig eller forældet, vil det dog ofte kunne bebrejdes den erhvervsdrivende, at han har fulgt forskriften, og han vil i så fald ikke kunne påberåbe sig reglen i stk. 2.

Til § 16.

Bestemmelsen *regulerer virkningerne af generelle forbehold* fra den erhvervsdrivendes side. Forslaget er nærmere omtalt foran i kap. III, pkt. 6 a 1°.

De generelle forbehold er i forslaget beskrevet som vilkår, hvorefter den erhvervsdrivende alene har påtaget sig at udføre arbejdet så godt som muligt, eller vilkår af tilsvarende karakter. Som eksempel på tilsvarende kontraktsbestemmelser kan nævnes klausuler om, at arbejdet udføres "uden garanti for noget", "på forbrugerens eget ansvar", eller lignende. Afgørende for, om et forbehold kan anses for omfattet af forslaget, er, hvorvidt det er holdt i almindelige vendinger, således at dets betydning er vanskelig at overskue. Uden for forslaget falder præcise forbehold vedrørende bestemte egenskaber ved arbejdet.

Efter *1. pkt* kan forbrugeren uanset, at den erhvervsdrivende har taget et generelt forbehold, altid påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt i tilfælde omfattet af § 15, stk. 1, nr. 1-5 og 7. Bestemmelsen, som er medtaget af pædagogiske grunde, er for så vidt overflødig, da § 15, stk. 1, nr. 1-5 og 7, slet ikke kan fraviges ved aftale. Om indholdet af bestemmelserne i § 15, stk. 1, nr. 1-5 og 7, henvises til bemærkningerne ovenfor til § 15. Som nævnt her er det alene udvalgets flertal, som går ind for, at reglerne i nr. 4 og 5 vedrørende arbejdets ulovlighed og farlighed skal være ufravigelige. Udvalgets mindretal er imidlertid enig med flertallet i, at den erhvervsdrivende ikke blot ved at have taget et generelt forbehold bør kunne undgå mangelsansvar, hvis arbejdet er udført i strid med forskrifter udstedt af det offentlige, eller hvis det indebærer risiko for skade på person eller ejendom.

Henvisningen til reglerne i nr. 4 og 5 skal iøvrigt forstås med forbehold af reglen i § 15, stk. 2. Fører § 15, stk. 2, således til, at arbejdet alligevel ikke anses for mangelfuldt, fordi det i den konkrete situation vil være urimeligt, at forbrugeren påberåber sig forholdet, se herom bemærkningerne ovenfor til § 15, stk. 2, kan forbrugeren heller ikke påberåbe sig forholdet under henvisning til § 16, 1. pkt.

Hovedprincippet efter *2. pkt.* er, at der bør tillægges et generelt forbehold den virkning, at forbrugeren i et vist omfang må acceptere, at arbejdet afviger fra den standard, som han kunne forvente, hvis forbeholdet ikke var anvendt. Arbejdet må dog ikke være væsentligt ringere, end forbrugeren under hensyn til prisen og omstændighederne iøvrigt havde grund til at regne med, ligesom forbrugeren kan kræve, at den erhvervsdrivende på behørig måde varetager hans interesser. Hvor store afvigelser forbrugeren herefter må affinde sig med, må afgøres på grundlag af forholdene i det enkelte tilfælde. Forudsat at det ikke har været fagligt uforsvarligt overhove-

det at påtage sig arbejdet, og at den erhvervsdrivende har vejledt forbrugeren på behørig måde om baggrunden for forbeholdet, må der således ved mangelsbedømmelsen tages fornødent hensyn til de omstændigheder, som har begrundet forbeholdet.

Baggrunden for, at den erhvervsdrivende har taget et generelt forbehold, kan f.eks. være, at forbrugeren ønsker arbejdet udført under visse ugunstige omstændigheder, på kortere tid end normalt eller på trods af, at den erhvervsdrivende ikke er fagmand på området. Forbeholdet kan endvidere være begrundet i, at forbrugeren har foretrukket en særlig billig fremgangsmåde, at de materialer, som forbrugeren har ønsket anvendt, ikke er de bedst egnede, eller at forbrugeren blot har bestilt en nødtørftig reparation. Indleveres en gammel bil til lakering, og vil en forsvarlig lakering koste det samme, som bilen er værd, bør det således være muligt at aftale, at arbejdet blot skal udføres så godt det nu er muligt til en væsentlig lavere pris. Har der ikke været en rimelig begrundelse for anvendelsen af forbeholdet, medfører enhver forringet beskaffenhed eller brugbarhed af arbejdet dog, at dette betragtes som værende væsentligt ringere, end forbrugeren havde grund til at regne med. Det samme må normalt antages at gælde, hvis den erhvervsdrivende på trods af forbeholdet har beregnet sig en særlig høj pris for arbejdet eller har stillet forbrugeren i udsigt, at han på grund af sine kvalifikationer har særligt gode muligheder for at udføre arbejdet tilfredsstillende under alle omstændigheder.

Er der kontraheret om et arbejdsresultat, skal vurderingen foretages i relation til det opnåede resultat. Arbejdet anses i så fald for mangelfuldt, hvis resultatet er blevet væsentligt ringere, end forbrugeren under hensyn til prisen og omstændigheder i øvrigt havde grund til at regne med, eller hvis den erhvervsdrivendes undladelse af på behørig måde at varetage forbrugerens interesser har medført en forringelse af resultatet.

Er der alene kontraheret om en arbejdspræstation, består mangelsvurderingen som nævnt foran i kap. III, pkt. 6 a 1° i en nærmere vurdering af de enkelte ydelser, som indgår i den erhvervsdrivendes samlede præstation. Det må i så fald afgøres ved fortolkning, om det generelle forbehold går på den erhvervsdrivendes samlede præstation eller kun på nogle af de ydelser, som indgår i arbejdet. I det omfang forbeholdet også omfatter kvaliteten og beskaffenheden af materialer leveret af den erhvervsdrivende, bliver mangelsvurderingen i relation hertil stort set den samme som efter købelovens § 77. Går forbeholdet på arbejdspræstationen, må ved mangelsvurderingen ses på, om den erhvervsdrivende har levet op til de krav om fagmæssighed og omsorgsfuldhed, som kan stilles under de foreliggende omstændigheder.

Da reglerne i lovudkastets kap. 2 og 3 er ufravigelige, kan reglerne heller ikke fraviges gennem et generelt forbehold. Arbejdet må således uanset et sådant forbehold udføres på fagmæssig tilfredsstillende måde og under fornøden varetagelse af forbrugerens interesser, idet hensyn dog som nævnt må tages til de omstændigheder, som har begrundet forbeholdet. Har den erhvervsdrivende grund til at tvivle på, om arbejdets udførelse vil være i forbrugerens interesse, har han pligt til at vejlede forbrugeren herom, jf. lovudkastets § 7. Har han tilsidesat sin pligt hertil, og er arbejdet

som følge heraf blevet mangelfuldt, vil forbrugeren kunne vælge imellem, om han vil gøre mangelsbeføjelser gældende, eller om han vil kræve prisen fastsat efter reglen i § 7, stk. 1, 2r3. pkt., se herom også bemærkningerne til § 15, stk. 1, nr. 3. Er en forringelse af arbejdet begrundet i en hændelig begivenhed, som den erhvervsdrivende bærer risikoen for efter lovudkastets § 9, må arbejdet ligeledes som udgangspunkt betragtes som mangelfuldt uafhængigt af, om den erhvervsdrivende har taget et generelt forbehold. Den erhvervsdrivende kan således ikke i almindelighed gennem et sådant forbehold påføre forbrugeren risikoen for, at arbejdet inden afleveringen forringes på grund af dårligt vejr, hærværk fra 3. mands side, naturkatastrofer og lign. Skyldes det forbrugerens specielle forhold, at arbejdet må udføres under omstændigheder, som forøger risikoen for, at en bestemt hændelig begivenhed vil indtræde, stiller sagen sig dog noget anderledes. Har den erhvervsdrivende f.eks. vejledt forbrugeren om, at det er bedst at vente med at udføre noget udendørs malerarbejde til om foråret, og insisterer forbrugeren alligevel på, at arbejdet skal udføres med det samme, må der således kunne tages hensyn til et af den erhvervsdrivende taget generelt forbehold om, at han under disse omstændigheder kun kan påtage sig at udføre arbejdet så godt som muligt. Forringelser af arbejdet, som skyldes et for årstiden sædvanligt vejrlig, bør i denne situation normalt ikke gøre arbejdet mangelfuld, forudsat selvfølgelig at det ikke har været fagligt uforsvarligt at udføre arbejdet på den pågældende årstid. Indtræder der derimod en for for årstiden helt usædvanlig vejrsituation, må det følge af risikoreglen i § 9, at risikoen herfor påhviler den erhvervsdrivende.

Til § 17.

Bestemmelsen indeholder regler om forbrugerens adgang til at kræve, at den erhvervsdrivende afhjælper en mangel. Efter stk. 1 er det hovedreglen, at der påhviler den erhvervsdrivende en *afhjælpningspligt.* Forbrugeren kan dog ikke kræve en mangel afhjulpet, hvis den erhvervsdrivende kan godtgøre, at dette vil forvolde ham uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe.

Det må normalt antages at være i såvel forbrugerens som den erhvervsdrivendes interesse, at opståede mangelsproblemer finder deres løsning ved, at eventuelle mangler ved arbejdet bliver afhjulpet. Afhjælpningsbeføjelsen fremtræder derfor som den primære blandt forbrugerens mangelsbeføjelser. Er betingelserne til stede, vil forbrugeren imidlertid frit kunne vælge i stedet at gøre andre mangelsbeføjelser gældende. Dette gælder dog ikke, hvis den erhvervsdrivende gør brug af sin afhjælpningsret, se herom nærmere bemærkningerne nedenfor til § 22.

Stk. 2-3 indeholder regler om forbrugerens beføjelser i tilfælde af, at den erhvervsdrivende ikke opfylder sin afhjælpningspligt.

Udvalget har foran i kap. III under pkt. 6 b 1° redegjort for baggrunden for de foreslåede regler, som det er tanken ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren, jf. lovudkastets § 3.

Til stk. 1.

Efter bestemmelsen kan forbrugeren, hvis arbejdet er mangelfuldt, forlange, at den erhvervsdrivende afhjælper mangelen, medmindre dette vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe.

Afhjælpning af en mangel indebærer, at *arbejdet som sådant* skal bringes i en sådan stand, at det kan karakteriseres som mangelfrit. Er der samtidig sket skade på den genstand eller ejendom, som arbejdet vedrører, eller på materialer fremskaffet af forbrugeren, kan det ikke kræves, at også en sådan skade udbedres gennem afhjælpningen. Forbrugeren vil istedet kunne kræve erstatning herfor af den erhvervsdrivende efter reglerne i lovudkastets kap. 6. Har den erhvervsdrivende eksempelvis påtaget sig at male forbrugerens hus med en maling anskaffet af forbrugeren, og beskadiges arbejdet under udførelsen, således at det bliver mangelfuldt, indebærer den erhvervsdrivendes afhjælpningspligt, at han kan tilpligtes at male huset helt eller delvist om vederlagsfrit, hvis forbrugeren påny fremskaffer den fornødne maling. Er den erhvervsdrivende ansvarlig for skaden efter reglerne i lovudkastets kap. 6, påhviler udgiften til malingen dog den erhvervsdrivende.

Afhjælpningen vil som oftest bestå i udskiftning af mangelfulde materialer eller reservedele, omgørelse af udført arbejde, som ikke er blevet udført fagligt forsvarlig i første gang, og lign.

Består mangelen i, at der er blevet udført for lidt arbejde, kan afhjælpning ske ved at udføre den resterende del af arbejdet. Udvalget har redegjort nærmere for afgrænsningen mellem sådanne kvantitetsmangler og forsinkelse med en del ovenfor i kap. III under pkt. 5 a.

Der stilles *ingen betingelser med hensyn til mangelens karakter* for retten til at kræve afhjælpning. Forbrugeren kan således som udgangspunkt kræve afhjælpning, selv om mangelen ikke har forringet arbejdets værdi, og uanset om mangelen må karakteriseres som væsentlig eller uvæsentlig. Ved vurderingen af, om en afhjælpning vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, spiller mangelens betydning for forbrugeren dog en væsentlig rolle, jf. nærmere nedenfor.

Den erhvervsdrivende kan vælge selv at afhjælpe mangelen eller at lade mangelen afhjælpe af en anden erhvervsdrivende.

Selv om mangelen ikke lader sig afhjælpe fuldt ud, kan forbrugeren dog kræve, at mangelen afhjælpes i det omfang, det lader sig gøre. Herudover vil han ofte kunne kræve forholdsmæssigt afslag eller eventuelt erstatning, da arbejdet efter afhjælpningens afslutning fortsat er mangelfuldt.

Afhjælpning sker *på den erhvervsdrivendes bekostning*. Indebærer afhjælpning af en kvantitetsmangel, at der skal udføres arbejde, som ikke er omfattet af prisen for det tidligere udførte arbejde, kan den erhvervsdrivende dog kræve betaling herfor i det omfang, forbrugeren ikke herved kommer til at betale mere, end han skulle have betalt, hvis arbejdet fra starten var udført rigtigt, jf. lovudkastets § 18 og bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Forbrugeren har pligt til at medvirke til, at afhjælpningen kan finde sted. Skal denne foretages på forbrugerens bopæl, må forbrugeren således sørge for, at den erhvervsdrivende får adgang til bopælen inden for sædvanlig arbejdstid. Er en mangelfuld reparation udført på en mindre og let transportabel genstand som f.eks. et armbåndsur, må det endvidere normalt påhvile forbrugeren at indlevere genstanden til fornyet reparation og hente den igen, når reparationen er afsluttet. Kan genstanden sendes med posten til det sted, hvor reparationen skal udføres, må det ligeledes i almindelighed på den erhvervsdrivendes anmodning påhvile forbrugeren at drage omsorg for forsendelsen. Da han har krav på, at afhjælpningen sker uden omkostning for ham, kan han dog kræve sine udgifter i den anledning refunderet af den erhvervsdrivende. Skal en forsendelse ske med fragtmand eller jernbane, påhviler det derimod den erhvervsdrivende at tage sig af forsendelsen.

Er der tale om afhjælpning af en mangel, som er blevet påvist allerede i forbindelse med arbejdets aflevering, overføres *risikoen for arbejdet* først på forbrugeren, når afhjælpning har fundet sted, jf. lovudkastets § 9, stk. 4. Afhjælpes en sådan mangel på den erhvervsdrivendes værksted eller lignende, overføres risikoen for arbejdet således først på forbrugeren, når arbejdets genstand igen er kommet i forbrugerens besiddelse. Skal mangelen afhjælpes på forbrugerens bopæl, overgår risikoen for arbejdet på forbrugeren, når afhjælpningen må betragttes som endeligt afsluttet, se i den forbindelse lovudkastets § 9, stk. 2.

Påvises mangelen først på et efterfølgende tidspunkt, er det forbrugeren, som under afhjælpningen bærer risikoen for arbejdets hændelige undergang eller forringelse, jf. § 9, stk. 4, modsætningsvis. Er den mangel, som skal afhjælpes af en sådan karakter, at forbrugeren kan hæve aftalen, jf. lovudkastets § 20, kan forbrugeren dog ved at påberåbe sig sin hævebeføjelse overføre risikoen på den erhvervsdrivende. Bortset fra sådanne tilfælde må forbrugerens øvrige mangelsbeføjelser - bortset eventuelt fra erstatningsbeføjelsen - anses for suspenderede gennem det fremsatte krav om afhjælpning. Opfylder den erhvervsdrivende sin afhjælpningspligt, således at arbejdet bringes i mangelfri stand, bortfalder de nævnte mangelsbeføjelser endeligt.

Beskadiger den erhvervsdrivende under afhjælpningen arbejdet, må skaden betragtes som en mangel ved arbejdet, hvis den skyldes forsømmelse, jf. lovudkastets § 15, stk. 1, nr. 7. Forvoldes iøvrigt under afhjælpningen skade på forbrugerens ejendom, vil forbrugeren kunne kræve skaden erstattet efter reglerne i lovudkastets kap. 6.

Efter forslaget er det som nævnt en betingelse for, at forbrugeren kan kræve afhjælpning, at det *ikke vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe at udbedre mangelen.* Der er dog efter forslaget formodning for, at denne betingelse er opfyldt, idet bevisbyrden for, at en afhjælpning vil medføre den angivne følge for den erhvervsdrivende, påhviler ham.

Ved vurderingen af, hvorvidt den erhvervsdrivende skal kunne påberåbe sig den foreslåede undtagelse, bør indgå hensyntagen til de samme momenter, som er frem-

hævet i motiverne til købelovens § 78. På linie med, hvad der er anført i bet. 845/1978 om forbrugerkøb s. 77, må en afhjælpning således antages at forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, hvis byrden ved at afhjælpe ikke står i et rimeligt forhold til forbrugerens interesse i en udbedring af mangelen. Har den erhvervsdrivende f.eks. betrukket en sofa, men ikke fået betrækket til at sidde helt glat på undersiden af denne, vil forbrugeren således normalt ikke af den grund kunne kræve sofaen ombetrukket. Som et andet eksempel kan nævnes, at forbrugeren ikke i forbindelse med en flisebeklædning af et rum kan kræve en flise med en forkert farvenuance udskiftet, hvis flisen sidder et lidet iøjnefaldende sted, og en udskiftning vil forvolde den erhvervsdrivende en ikke ubetydelig ulempe eller omkostning.

Da afhjælpningspligten som oftest vil bestå i udførelse af arbejde af samme slags, som aftalen vedrører, og som den erhvervsdrivende derfor selv har sagkundskab og faciliteter til at udføre, vil afhjælpningspligten ofte fremstå som den mindst indgribende af forbrugerens mangelsbeføjelser, hvilket naturligvis bør få indflydelse på vurderingen af, om pligten til at afhjælpe en mangel kan antages at påføre den erhvervsdrivende urimelige opofrelser. Ved vurderingen må dog også tages hensyn til, om der er sket væsentlige stigninger i materialepriser, lønudgifter el. lign., hvilket især vil kunne være tilfældet, hvis mangelen først viser sig efter lang tids forløb.

At omkostningerne ved at afhjælpe mangelen overstiger den værdiforringelse af arbejdet, som mangelen har medført, er ikke i sig selv tilstrækkeligt til at fritage den erhvervsdrivende fra afhjælpningspligten. Overstiger afhjælpningsudgifterne værdien af arbejdet i mangelfri stand, vil den erhvervsdrivende derimod ikke i almindelighed have pligt til at afhjælpe mangelen. Forbrugeren kan dog ved at tilbyde at afholde en vis del af udgifterne udvirke, at afhjælpningen ikke kan antages at forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning.

Har den erhvervsdrivende forretningssted i stor afstand fra, hvor arbejdets genstand befinder sig, må der ved vurderingen også tages hensyn til udgifterne og ulejligheden ved den fornødne transport. Kan afhjælpningen foretages af en fremmed erhvervsdrivende på det sted, hvor arbejdets genstand befinder sig, eller på et nærliggende værksted, har den erhvervsdrivende imidlertid pligt til at foranledige, at afhjælpningen sker på denne måde, hvis dette kan arrangeres uden væsentlig ulempe eller omkostning for ham selv.

Til stk. 2.

Forslaget giver forbrugeren mulighed for at *lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivende regning, hvis* den erhvervsdrivende ikke efter påkrav herom har afhjulpet en mangel inden rimelig tid. Det er dog samtidig en forudsætning, at dette kan ske uden uforholdsmæssige omkostninger.

Forbrugeren kan i stedet for at benytte sin beføjelse efter stk. 2 kræve prisafslag eller hæve aftalen, hvis betingelserne herfor iøvrigt er til stede, jf. bemærkningerne nedenfor til §§ 19 og 20.

Forudsætningen for, at forbrugeren kan benytte beføjelsen efter stk. 2, er, at han kan kræve afhjælpning efter stk. 1. Vil en udbedring af mangelen forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, påhviler der ikke den erhvervsdrivende en afhjælpningspligt, og stk. 2 finder i så fald ikke anvendelse.

Efter forslaget er det en betingelse, at den erhvervsdrivende ikke afhjælper en mangel inden rimelig tid efter påkrav herom. Det skal således som udgangspunkt have vist sig, at den erhvervsdrivende ikke opfylder sin afhjælpningspligt, ved at der rent faktisk er forløbet en vis tid. Fremgår det inden afhjælpnings fristens udløb af den erhvervsdrivendes erklæring eller på anden måde med sikkerhed, at mangelen ikke vil blive udbedret rettidigt, vil forbrugeren dog kunne lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning straks.

Forbrugeren skal efter forslaget have fremsat *påkrav om afhjælpning,* dvs. anmodet om en udbedring af mangelen. En neutral reklamation, hvori forbrugeren lader stå åbent, hvilke beføjelser han vil gøre gældende, er således i princippet ikke tilstrækkelig. En henvendelse til den erhvervsdrivende om en mangel vil dog ved tjenesteydelser normalt kunne fortolkes som indeholdende en stiltiende anmodning om afhjælpning. Påkravet kan fremsættes såvel skriftligt som mundtligt. Det har dog kun virkning, hvis det kommer frem til den erhvervsdrivende. En forsendelse af påkravet sker på forbrugerens risiko, og det er ligeledes forbrugeren, som har bevisbyrden for, at den erhvervsdrivende har fået et påkrav om afhjælpning.

Påkravet skal være rettet til den erhvervsdrivende. Har påkravet alene været rettet til et tidligere leverandørled, som har givet tilsagn om afhjælpning, vil forbrugeren således ikke kunne lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning, hvis det tidligere leverandørled ikke opfylder sin afhjælpningspligt.

Afhjælpning skal efter forslaget ske *inden rimelig tid.* Fastlæggelsen af, hvad der skal forstås ved en rimelig tid, bør ske under hensyntagen til tilsvarende momenter, som er nævnt i motiverne til købelovens § 78, se især bet. nr. 845/1978 s. 79 f. Der må således ses på omstændighederne i det enkelte tilfælde, herunder især forbrugerens behov for det færdige arbejde og den erhvervsdrivendes mulighed for at sørge for afhjælpning. Den erhvervsdrivende må udfolde rimelige bestræbelser på at efterkomme afhjælpningskravet, og er han bekendt med, at forbrugeren har en særlig interesse i, at afhjælpning sker hurtigt, må han ligeledes bestræbe sig på at fremskynde afhjælpningen.

Forbrugeren kan ikke med bindende virkning for den erhvervsdrivende fastsætte en bestemt frist for, hvornår afhjælpning skal være sket. En af forbrugeren fastsat frist vil dog, navnlig hvis der er givet en nærmere begrundelse for fristen, i overensstemmelse med det netop anførte kunne få betydning for bedømmelsen af, hvad der skal forstås ved en rimelig tid.

Der vil i et vist omfang kunne tages hensyn til individuelle forhold hos den erhvervsdrivende. F.eks. bør han i almindelighed have en så rigelig frist, at han selv har mulighed for at udbedre mangelen. Dette gælder dog ikke, hvis ventetiden, inden af-

hjælpning kan ske, er væsentlig længere, end det er sædvanligt i den pågældende branche.

Der må naturligvis også tages hensyn til reparationstiden, herunder til den tid det tager at fremskaffe reservedele m.v., medmindre det drejer sig om reservedele, som normalt kan forventes lagerført af den erhvervsdrivende.

Som det fremgår af bemærkningerne til stk. 1, kan den erhvervsdrivende kræve, at forbrugeren i et vist omfang medvirker til afhjælpningens gennemførelse. Undlader forbrugeren at yde denne medvirken, suspenderes den erhvervsdrivendes pligt til at udbedre mangelen.

Har den erhvervsdrivende ikke inden afhjælpnings fristens udløb opfyldt sin pligt til at udbedre mangelen, kan forbrugeren gøre beføjelser efter stk. 2 gældende. Det samme gælder i princippet, hvis den erhvervsdrivende har *forsøgt* at foretage *afhjælpning, uden at dette er lykkedes*. Har forsøget ført til, at mangelen i det væsentlige er blevet udbedret, må det dog ikke sjældent kræves, at forbrugeren påny giver den erhvervsdrivende mulighed for at foretage afhjælpning. Det samme gælder, hvis den erhvervsdrivende ved afhjælpningsforsøgets afslutning har haft føje til at antage, at mangelen var udbedret. Selv om der således i visse situationer er grund til at indrømme den erhvervsdrivende flere afhjælpningsforsøg, medfører forslaget dog ikke en pligt for forbrugeren til at affinde sig med adskillige forgæves forsøg, som medfører ikke ubetydelige ulemper for ham.

Forbrugeren kan kun benytte sig af beføjelsen efter stk. 2, hvis afhjælpning af mangelen for den erhvervsdrivendes regning kan ske *uden uforholdsmæssige omkostninger*. Den erhvervsdrivende sikres herved mod misbrug af beføjelsen. Var adgangen til at kræve afhjælpningsomkostninger betalt af den erhvervsdrivende ubegrænset, ville der være en risiko for, at udbedringen af mangelen ville blive unødvendigt kostbar.

Da den nævnte begrænsning i forbrugerens adgang til at lade mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning er udformet på samme måde som den økonomiske betingelse for den erhvervsdrivendes afhjælpningspligt, kan der om forståelsen af begrebet uforholdsmæssige omkostninger henvises til bemærkningerne til stk. 1. Udover det dér anførte bør der ved vurderingen også lægges vægt på det foretagne afhjælpningsarbejdes sædvanlige pris. Kunne dette arbejde have været udført væsentlig billigere et andet sted, må regningsbeløbet anses for at være uforholdsmæssigt stort.

Selv om forbrugeren har foranstaltet en for kostbar afhjælpning, er han efter forslaget kun afskåret fra at kræve afhjælpningsomkostningeme dækket af den erhvervsdrivende, i det omfang udgifterne må bedømmes som uforholdsmæssige.

Udføres der i forbindelse med en afhjælpning for den erhvervsdrivendes regning arbejde udover, hvad forbrugeren har betalt for, skal der endvidere i forbrugerens krav ske fradrag af, hvad forbrugeren ved den erhvervsdrivendes egen afhjælpning skulle have betalt for arbejde udført under afhjælpningen, jf. § 18. Der henvises herom nærmere til bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Til stk. 3.

Efter forslaget kan forbrugeren *holde vederlaget tilbage, indtil afhjælpning har fundet sted.* Må mangelen anses som uvæsentlig, kan forbrugeren dog ikke tilbageholde et beløb, som åbenbart overstiger, hvad det vil koste at afhjælpe mangelen.

Det er en forudsætning, at forbrugerens afhjælpningskrav er berettiget. Har den erhvervsdrivende ikke nogen afhjælpningspligt, fordi dette vil forvolde ham uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, opnår forbrugeren ingen ret til at holde vederlaget tilbage efter stk. 3 ved at fremsætte et afhjælpningskrav over for den erhvervsdrivende. Gør forbrugeren brug af sin hæve- eller af slagsbeføjelse, bortfalder forbrugerens betalingspligt imidlertid helt eller delvis. Uanset at der ikke påhviler den erhvervsdrivende nogen afhjælpningspligt, kan forbrugeren endvidere alligevel have krav på at holde vederlaget tilbage helt eller delvist, idet en sådan adgang kan følge af de almindelige obligationsretlige regler. Der henvises herom til det, som er anført foran i kap. III, pkt. 5 c 1°.

Har et tidligere leverandørled i forbindelse med arbejdet påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler ved sin ydelse, finder tilbageholdsretten efter stk. 3 også anvendelse, hvor forbrugeren har stillet krav om, at det tidligere leverandørled opfylder denne pligt. Selv om forbrugeren kun har rettet afhjælpningsanmodningen til det tidligere led, vil han således kunne holde vederlaget tilbage over for den erhvervsdrivende, jf. herved forslagets § 24, hvorefter en reklamation afgivet over for det tidligere leverandørled også har virkning over for den erhvervsdrivende.

Opfylder den erhvervsdrivende ikke sin afhjælpningspligt, kan forbrugeren fortsat gøre brug af tilbageholdsretten, mens han lader mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning. Når afhjælpningen har fundet sted, har forbrugeren herefter mulighed for at modregne udgifterne hertil i vederlaget.

Tilbageholdsretten efter stk. 3 gælder også, hvor det er den erhvervsdrivende selv, som i medfør af forslagets § 22 har tilbudt at afhjælpe mangelen. Også i sådanne situationer kan forbrugeren således gøre brug af sin tilbageholdsret, indtil afhjælpning har fundet sted.

Må mangelen anses for væsentlig, indebærer stk. 3, at forbrugeren kan holde hele vederlaget tilbage, indtil afhjælpning har fundet sted, uden at han i den forbindelse behøver at skønne over, hvad udgifterne til afhjælpning vil andrage.

Ved uvæsentlige mangler vil der kunne forekomme tilfælde, hvor det er mindre rimeligt at give forbrugeren ret til at holde hele vederlaget tilbage, f.eks. hvis det drejer sig om et større beløb, og den mangel, forbrugeren kræver afhjulpet, er af ringe betydning. På linie med, hvad der er bestemt i købelovens § 78, stk. 2, 2. pkt., foreslås det derfor, at forbrugeren ved uvæsentlige mangler *ikke* kan *tilbageholde et beløb, som åbenbart overstiger, hvad det vil koste at afhjælpe mangelen.*

Da stk. 3 ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, jf. forslagets § 3, er aftaler, hvorefter forbrugeren berøves tilbageholdsretten, ikke gyldige. Har forbrugeren udstedt veksler eller andet negotiabelt dokument i forbindelse med aftalen, vil tilbage-

holdsretten dog kunne fortabes over for en godtroende tredjemand, der f.eks. har fået vekslerne tiltransporteret, jf. vekselslovens § 17. Vilkår, hvorefter forbrugeren forpligter sig til udstedelse af et sådant dokument, vil imidlertid i forhold til den erhvervsdrivende kunne tilsidesættes efter aftalelovens § 36 og forbydes efter markedsføringslovens § 1, smh. herved kreditkøbslovens § 12, stk. 2.

Til § 18.

Som nævnt i bemærkningerne til § 17, stk. 1, *sker afhjælpning for den erhvervsdrivendes regning.* Begrundelsen for dette er, at forbrugeren gennem afhjælpningen skal stilles på samme måde, som hvis arbejdet fra starten var blevet udført mangelfrit.

Indebærer afhjælpningen, at der udføres *arbejde udover, hvad forbrugeren har betalt for,* opstår der imidlertid et betalingsproblem. § 18 bestemmer herom, at den erhvervsdrivende *kun* kan kræve *betaling* for arbejde udført under afhjælpningen, *i det omfang forbrugeren ikke herved kommer til at betale mere, end han skulle have betalt, såfremt arbejdet fra starten var udført rigtigt.*

Bestemmelsen medfører, at afhjælpningsarbejdet altid skal udføres for den erhvervsdrivendes regning, hvis det blot består i omgørelse af allerede udført arbejde. Det samme gælder for den del af et afhjælpningsarbejde, som blot består i gentagelse af tidligere foretagne foranstaltninger, f.eks. i op- og nedtagning af stillads, fornyet adskillelse og samling af den genstand, arbejdet vedrører, osv.

løvrigt må sondres imellem, om arbejdet oprindeligt er udført i henhold til et fast tilbud eller efter regning, ligesom det får en vis betydning, om der er kontraheret om et arbejdsresultat eller alene om en arbejdspræstation.

Har den erhvervsdrivende påtaget sig at nå til et bestemt arbejdsresultat og givet en fast pris herpå, indebærer den erhvervsdrivendes afhjælpningspligt som alt overvejende hovedregel, at alle afhjælpningsarbejder skal udføres vederlagsfrit. Indebærer afhjælpningen udførelse af yderligere arbejde, som den erhvervsdrivende kunne have krævet pristillæg for i medfør af reglen i lovudkastets § 31, kan han dog stadig kræve et sådant pristillæg, selv om arbejdet udføres i forbindelse med en mangelsafhjælpning, men pristillægget må da beregnes således, at forbrugeren ikke kommer til at betale mere, end han skulle have betalt, hvis arbejdet fra starten var udført rigtigt. Har den erhvervsdrivende indgået en aftale med forbrugeren om, at afhjælpningen skal foregå på en dyrere måde end aftalt for det oprindelige arbejde, kan den erhvervsdrivende også kræve ekstra vederlag herfor, for så vidt den samlede pris for arbejdet ikke kommer til at overstige, hvad forbrugeren skulle have betalt, såfremt arbejdet fra starten af var blevet udført mangelfrit, men på den dyrere måde.

Er der kontraheret om en arbejdspræstation udført til fast pris, afhænger den erhvervsdrivendes eventuelle vederlagskrav i forbindelse med en afhjælpning af mangelens karakter. Udgangspunktet er dog også her, at den erhvervsdrivende må afhjælpe eventuelle mangler vederlagsfrit. Dette gælder imidlertid ikke, hvis mangelen består i, at der er aftalt udførelse af for lidt arbejde. Er dette tilfældet, må den er-

hvervsdrivende under en afhjælpning, som omfatter udførelse af yderligere arbejde, kunne kræve vederlag herfor i det omfang, forbrugeren ikke herved kommer til at betale mere, end han skulle have betalt, såfremt arbejdet fra starten var udført rigtigt. Som eksempel kan nævnes, at den erhvervsdrivende har givet tilbud på at male forbrugerens hus een gang med en bestemt type maling, men hvor arbejdet er mangelfuldt som følge af, at den erhvervsdrivende burde have vejledt forbrugeren om, at en vejrbestandig overflade kun kan opnås ved at male huset to gange.

Er det aftalt, at arbejdet skal udføres efter regning, må ligeledes ses på mangelens karakter. Består mangelen i, at der er aftalt udførelse af for lidt arbejde, eller i, at der er udført mindre arbejde end aftalt, og har den erhvervsdrivende alene beregnet sig vederlag for det faktisk udførte arbejde, kan den erhvervsdrivende under en afhjælpning, som består i udførelse af yderligere arbejde, kræve vederlag herfor i det omfang, forbrugeren ikke herved kommer til at betale mere, end han skulle have betalt, såfremt arbejdet fra starten var udført rigtigt. Forbrugeren har ved at overlade det til den erhvervsdrivende at udføre arbejdet i regning accepteret at skulle betale for den faktisk medgåede arbejdstid m.v., og forbrugeren bør derfor også have pligt til at betale, hvad det ville have kostet at udføre arbejdet, såfremt dette fra starten var udført rigtigt. Forbrugeren er dog i den forbindelse beskyttet af bestemmelserne i lovudkastets kap. 7 vedrørende prisen. Har den erhvervsdrivende givet forbrugeren en skønnet pris i forbindelse med arbejdet, betyder lovudkastets § 30 således, at den samlede pris for arbejdet incl. den erhvervsdrivendes evt. krav efter § 18 ikke væsentlig må overstige det opgivne beløb.

Hvor en mangel består i, at der er udført for lidt arbejde, vil den erhvervsdrivende iøvrigt ikke sjældent have tilsidesat sin vejledningspligt efter §§ 7 og 8. Består mangelen i, at der er aftalt udførelsen af for lidt arbejde, burde den erhvervsdrivende således efter § 7 have vejledt forbrugeren, hvis der har været grund til at tvivle på, om en udførelse alene af det aftalte arbejde ville være i forbrugerens interesse. I andre tilfælde vil den erhvervsdrivende ikke sjældent have tilsidesat sin pligt til at vejlede forbrugeren om, at det nødvendige arbejde vil blive af væsentlig større omfang end forudsat af parterne. Kræver forbrugeren mangelen afhjulpet, kan han dog ikke samtidig formodes at ville være trådt tilbage fra aftalen, hvorfor han i så fald ikke vil kunne kræve den erhvervsdrivendes vederlagskrav nedsat efter reglerne i §§ 7 og 8. Ønsker forbrugeren under hensyn til den erhvervsdrivendes vederlagskrav efter § 18 ikke mangelen afhjulpet, må det omvendt kunne lægges til grund, at forbrugeren ville være trådt tilbage fra aftalen på det tidspunkt, hvor den erhvervsdrivende burde have vejledt forbrugeren om det pågældende forhold, hvilket vil kunne få alvorlige konsekvenser for den erhvervsdrivendes vederlagskrav, jf. bemærkningerne ovenfor til §§ 7 og 8. Det vil derfor efter omstændighederne kunne være i den erhvervsdrivendes interesse at give afkald på sit vederlagskrav efter § 18 eller at tilbyde at udføre afhjælpningsarbejdet til reduceret pris.

Er det den erhvervsdrivendes opfattelse, at han kan beregne sig vederlag efter § 18, følger det af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt, at han bør gøre

forbrugeren opmærksom herpå, forinden afhjælpningen foretages. Undlader han dette, vil vederlagskravet kunne bortfalde over for en forbruger, som har haft grund til at tro, at afhjælpningen ville blive udført vederlagsfrit.

Har forbrugeren ladet mangelen afhjælpe for den erhvervsdrivendes regning i medfør af § 17, stk. 2, gælder § 18 tilsvarende, jf. § 17, stk. 2, 2. pkt. Omfatter en afhjælpning, som forbrugeren har foranstaltet afholdt i medfør af § 17, stk. 2, udførelse af arbejde, som den erhvervsdrivende kunne have beregnet sig vederlag for efter reglen i § 18, må forbrugerens krav mod den erhvervsdrivende i medfør af § 17, stk. 2, således nedsættes tilsvarende.

Reglen i § 18 gælder også, hvor en afhjælpning foretages som følge af, at den erhvervsdrivende gør brug af sin afhjælpningsret, jf. lovudkastets § 22, 2. pkt.

Udfører den erhvervsdrivende i forbindelse med en afhjælpning arbejde, som må karakteriseres som tillægsarbejde, se definitionen heraf i § 5, stk. 1, kan den erhvervsdrivende forlange betaling herfor efter reglerne i kap. 7, jf. § 5, stk. 4.

Er der blevet udført for lidt arbejde som følge af, at den erhvervsdrivende har tilsidesat sin pligt til at udføre tillægsarbejde eller til at tilråde tillægsarbejde udført, jf. lovudkastets § 5, stk. 1-3, har forbrugeren alene krav på erstatning efter reglen i § 5, stk. 5.

Til § 19.

Bestemmelsen, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, giver forbrugeren adgang til, hvis arbejdet er mangelfuldt, at kræve *et til mangelen svarende afslag i prisen.*

En tilsvarende ret til prisafslag anerkendes også i andre kontraktsforhold, se for købs vedkommende købelovens §§ 42-43 og 78.

Det er ingen betingelse, at forbrugeren forinden har opfordret den erhvervsdrivende til at afhjælpe mangelen. Forbrugeren vil dog i almindelighed have en større interesse i afhjælpningsbeføjelsen end i af slagsbeføjelsen. Af slagsbeføjelsen vil derfor især på betydning, hvor forbrugeren er afskåret fra at kræve afhjælpning, fordi dette vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, jf. lovudkastets § 17, stk. 1. Er den erhvervsdrivende erstatningsansvar lig, vil forbrugeren dernæst som oftest foretrække at kræve erstatning for værdiforringelsen eller for udgifterne ved at udbedre mangelen frem for at stille krav om et prisafslag.

Den erhvervsdrivende kan endelig ved at tilbyde at afhjælpe mangelen normalt afværge forbrugerens afslagsbeføjelse, jf. bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 22.

Adgangen til at kræve prisafslag er efter den almindelige kontraktsret normalt betinget af, at den foreliggende mangel er *værdiforringende,* og at den ikke kan betegnes som en ren bagatel. Foreligger der en sådan mangel, beregnes afslaget herefter i almindelighed forholdsmæssigt, således at vederlaget nedsættes proportionalt med ydelsens værdiforringelse. Som nævnt foran i kap. III under pkt. 6 b 2° har udvalget som udgangspunkt forudsat, at prisafslaget efter § 19 på tilsvarende måde skal be-

regnes forholdsmæssigt. Vederlaget skal således som udgangspunkt nedsættes sådan, at det beløb der skal betales efter, at der er givet nedslag, forholder sig til det aftalte vederlag, ligesom det mangelfulde arbejdes værdi forholder sig til værdien af arbejdet i mangelfri stand. Har forbrugeren indgået en særlig gunstig aftale og aftalt et lavt vederlag i forhold til, hvad arbejdet normalt koster, må det forholdsmæssige afslag således fastsættes, så det bliver forholdsvis mindre end den absolutte værdiforringelse. Har forbrugeren betalt en særlig høj pris for arbejdet, bør det forholdsmæssige afslag omvendt også have forholdsvis større effekt for forbrugeren.

Det vil normalt være priserne på tidspunktet for arbejdets aflevering, som skal lægges til grund ved vurderingen af arbejdets værdi, henholdsvis med og uden mangler.

Fremgår ikke andet, vil der ofte bestå en formodning for, at den aftalte pris svarer til arbejdets værdi i mangelfri stand, og det forholdsmæssige afslag vil da svare til værdiforringelsen, dvs. man må forsøge at skønne over, hvad det mangelfulde arbejde er værd, således at det forholdsmæssige afslag kommer til at svare til differencen.

Afslaget vil aldrig kunne overstige det aftalte vederlag. Er arbejdet nærmest værdiløst, vil afslaget kunne nærme sig det aftalte vederlag, men det vil i sådanne tilfælde normalt være mere nærliggende for forbrugeren at gøre brug af hævebeføjelsen, eftersom formålet med arbejdet i så fald som oftest må antages at være væsentligt forfejlet, se bemærkningerne nedenfor til § 20.

Værdiforringelsen som følge af mangelen kan som nævnt i kap. III, pkt. 6 b 2° ikke blot udmåles til, hvad det vil koste at få mangelen udbedret. Da det i reglen er vanskeligt at fastsætte værdiforringelsen på anden måde, vil denne dog, hvis andet ikke fremgår, i praksis ofte blive udmålt til, hvad det vil koste at udbedre mangelen. Eftersom det forholdsmæssige afslag normalt skal beregnes ud fra priserne på afleveringstidspunktet, bør det dog som udgangspunkt være de anslåede udbedringsudgifter på tidspunktet for arbejdets aflevering, som skal tages i betragtning i den forbindelse, og ikke de faktiske reparationsudgifter.

Er prisen for arbejdet fastsat under fornøden hensyntagen til mangelen, vil denne ofte ikke længere kunne anses for værdiforringende. Dette vil f.eks. kunne være situationen, hvis den erhvervdrivende allerede ved prisens fastsættelse har givet et nedslag i prisen på grund af mangelen, eller hvis mangelen består i, at der er udført for lidt arbejde, samtidig med, at den erhvervsdrivende kun har beregnet sig vederlag for det faktisk udførte arbejde.

Prisafslag kan kræves, selv om mangelen er uvæsentlig. Er den helt bagatelagtig, vil den dog normalt ikke berettige til prisafslag, da sådanne mangler ikke i almindelighed kan anses for værdiforringende.

Fastholdes det helt konsekvent, at mangelen objektivt set skal være værdiforringende, for at den kan give grundlag for tilkendelse af et forholdsmæssigt afslag, vil dette inden for tjenesteydelsesområdet i særlige tilfælde kunne indebære, at forbrugeren helt afskæres fra at gøre mangelsbeføjelser gældende, selv om der foreligger en væsentlig mangel. Dette skyldes, at forbrugerens hæveadgang er betinget af, at

formålet med arbejdet er væsentlig forfejlet, at forbrugeren ikke kan kræve afhjælpning, hvis dette vil forvolde den erhvervsdrivende uforholdsmæssig omkostning eller væsentlig ulempe, og at erstatning kun kan kræves, såfremt der foreligger det fornødne ansvarsgrundlag. Har den erhvervsdrivende eksempelvis påtaget sig i forbrugerens badeværelse at opsætte fliser i en helt bestemt farve, som det viser sig ikke kan skaffes, hvorefter de fliser, der opsættes, bliver i en lidt anden farve end den, forbrugeren har bestilt, vil forbrugeren ofte hverken kunne hæve, kræve afhjælpning eller erstatning. Er der for forbrugeren *svigtet en væsentlig æstetisk forudsætning,* er det dog ikke rimeligt, at forbrugeren helt afskæres fra at gøre mangelsbeføjelser gældende. Arbejdet må derfor i en sådan situation kunne betragtes som havende en ringere værdi for den pågældende forbruger, således at han får mulighed for at kræve et skønsmæssigt fastsat afslag svarende til den ubestemte værdiforringelse, som en svigtende æstetisk forudsætning kan være udtryk for. Der bliver i sådanne tilfælde i realiteten tale om at give forbrugeren "et plaster på såret" udmålt skønsmæssigt efter en vurdering af mangelens betydning for ham.

777 § 20.

Bestemmelsen, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, regulerer *forbrugerens ret til at hæve aftalen helt eller delvist på grund af mangler* ved arbejdet. Stk. 1 omhandler forbrugerens hæveadgang, hvor det færdige arbejde er mangelfuldt, mens stk. 2 omhandler situationen, hvor det allerede under arbejdets udførelse kan konstateres, at arbejdet ikke kan fuldføres uden at komme til at lide af mangler. Med hensyn til retsvirkningerne af, at aftalen hæves helt eller delvist, er det i stk. 3 bestemt, at reglen i § 12 finder tilsvarende anvendelse.

Udvalget har foran i kap. III, pkt. 6 b 3° redegjort nærmere for baggrunden for de foreslåede bestemmelser.

Til stk. 1.

Bestemmelsen fastslår, at forbrugeren kan *hæve aftalen i sin helhed,* hvis arbejdet er mangelfuldt, og *formålet med arbejdet* som følge heraf er blevet *væsentligt forfejlet.* Kriteriet for at hæve aftalen som følge af mangler ved det udførte arbejde er således strengere end i køb, hvor det er tilstrækkeligt, at mangelen ikke må anses for uvæsentlig, jf. købelovens §§ 42, stk. 1, og § 43, stk. 1.

Om formålet med arbejdet er væsentlig forfejlet, vil afhænge såvel af arbejdets formål som af mangelens karakter.

Kriteriet vil være opfyldt, hvis arbejdet er udført så dårligt eller afviger så meget fra, hvad der var aftalt, at det stort set ikke har nogen værdi for forbrugeren. Dette vil f.eks. være tilfældet, hvis et maler- eller lakeringsarbejde er udført så dårligt, at det må gøres om. Det samme gælder i andre tilfælde, hvor det mangelfulde arbejde ikke har medført, at man er kommet formålet med arbejdet væsentligt nærmere. Går arbejdet ud på at finde en fejl ved et apparat og herefter at udbedre denne, behøver formålet med arbejdet dog ikke at være væsentlig forfejlet, blot fordi apparatet ikke

er bragt til at fungere igen. Arbejdet vil således kunne have en vis ikke uvæsentlig værdi for forbrugeren, hvis det dog har betydet, at man har en væsentlig større viden om, hvad der kan være fejlens årsag. Har den erhvervsdrivende ikke påtaget sig noget resultatsansvar, er det i sådanne tilfælde iøvrigt slet ikke givet, at arbejdet er mangelfuldt, jf. nedenfor.

Er mangelen af en sådan karakter, at den let lader sig afhjælpe, vil formålet med arbejdet i almindelighed ikke kunne anses for væsentligt forfejlet. I øvrigt kan den erhvervsdrivende ved at tilbyde at afhjælpe mangelen normalt afværge forbrugerens hævebeføjelse, jf. bemærkningerne nedenfor til § 22.

Har forbrugeren bestilt arbejdet udført til brug for en speciel lejlighed, vil formålet med arbejdet kunne være væsentligt forfejlet, hvis arbejdet som følge af en mangel ved dette ikke kan anvendes ved denne lejlighed, ligesom det heller ikke er muligt at nå at afhjælpe mangelen til lejligheden. Forholdet må dog normalt have været kendeligt for den erhvervsdrivende, ligesom det må være en forudsætning for forbrugerens hæveadgang, at arbejdet ikke på væsentlig måde tilgodeser andre af forbrugerens behov, se om den tilsvarende problemstilling ved forsinkelse kap. III, pkt. 5 c 2° og bemærkningerne ovenfor til lovudkastets § 11, stk. 2.

Er formålet med arbejdet blevet væsentligt forfejlet som følge af en mangel ved dette, kan forbrugeren hæve aftalen, selv om mangelen objektivt set ikke er værdiforringende, og uanset om der er noget at bebrejde den erhvervsdrivende.

Formålet med arbejdet vil efter omstændighederne kunne være væsentligt forfejlet, uden at dette beror på en misligholdelse fra den erhvervsdrivendes side. Dette vil f.eks. være tilfældet, hvis arbejdet ødelægges på grund af et forhold, som forbrugeren selv bærer risikoen for, eller hvis den erhvervsdrivende ikke har påtaget sig noget resultatsansvar, hvorefter arbejdet mislykkes, uden at det skyldes mangler ved de anvendte materialer, fejl begået af den erhvervsdrivende eller en hændelig begivenhed, som den erhvervsdrivende bærer risikoen for. Forbrugeren kan i så fald hverken hæve eller gøre andre misligholdelsesbeføjelser gældende.

Bevisbyrden for, at formålet med arbejdet er væsentligt forfejlet på grund af mangler ved dette, påhviler forbrugeren.

Om opgørelsen af parternes mellemværende, hvor aftalen hæves i sin helhed, henvises til bemærkningerne ovenfor til § 12, stk. 1.

I visse tilfælde kan formålet med arbejdet være opfyldt for en del af arbejdets vedkommende, mens formålet med arbejdet er væsentligt forfejlet for den resterende dels vedkommende. Dette vil f.eks. være tilfældet, hvor en maler har påtaget sig at male to stuer i forbrugerens hus, og hvor arbejdet udføres korrekt, for så vidt angår den ene stue, mens arbejdet for så vidt angår den anden stue er udført så dårligt, at det må gøres om. Selv om det ikke er sagt udtrykkeligt i stk. 1, skal bestemmelsen forstås således, at forbrugeren i sådanne tilfælde kan hæve aftalen for den del af arbejdet, hvor arbejdet er blevet væsentligt forfejlet, således at opgørelsen af parternes mellemværende skal ske efter samme princip som fastlagt i § 12, stk. 2. Dette indebærer, at den erhvervsdrivende kan kræve betaling for den del af aftalen, som ikke

hæves, men at betalingen herfor ikke kan overstige, hvad der ville svare til prisen for det samlede arbejde efter et afslag beregnet som gængs pris for den del af arbejdet, som ophævelsen omfatter. Den erhvervsdrivende vil derudover kunne kræbe tilbagegivelse samt evt. godtgørelse efter reglen i § 12, stk. 1, for så vidt angår den del af aftalen, som hæves.

Til stk. 2.

Bestemmelsen omhandler situationen, hvor det allerede under arbejdets udførelse kan forudses, at det færdige arbejde vil komme til at lide af *væsentlige mangler.* Er dette tilfældet, kan forbrugeren hæve aftalen for *den del af arbejdet, som endnu ikke er udført, jf. 1. pkt.* Kan det ligefrem forudses, at formålet med arbejdet vil blive væsentligt forfejlet som følge af mangler ved dette, kan forbrugeren tillige hæve aftalen for den udførte del af arbejdet, jf. 2. pkt.

Kan forbrugeren godtgøre, at der er væsentlige mangler ved det allerede udførte arbejde eller ved bestilte eller leverede materialer, vil der normalt bestå en formodning for, at også det færdige arbejde vil komme til at lide af væsentlige mangler, medmindre den erhvervsdrivende kan sandsynliggøre, at forholdet vil blive bragt i orden, således at arbejdet kan forventes afleveret uden væsentlig misligholdelse. Kan den erhvervsdrivende ikke sandsynliggøre dette, kan forbrugeren uden videre hæve aftalen for den del af arbejdet, som ikke er udført. Denne hæveadgang omfatter også leverede materialer, sålænge disse endnu ikke er forbrugt eller indføjet i forbrugerens ejendom. Den erhvervsdrivende kan herefter kræve tilbagegivelse af evt. leverede materialer samt betaling for den udførte del af arbejdet, dog således at denne betaling ikke kan overstige, hvad der ville svare til prisen for det samlede arbejde efter et afslag beregnet som gængs pris for det resterende arbejde, jf. § 12, stk. 2, og bemærkningerne ovenfor til denne bestemmelse.

Er den udførte del af arbejdet mangelfuld i en sådan grad, at formålet med arbejdet herefter er eller kan forventes at blive væsentligt forfejlet, kan forbrugeren hæve aftalen i sin helhed, jf 2. *pkt.* Med hensyn til hvornår formålet med arbejdet kan anses for væsentligt forfejlet, henvises til bemærkningerne ovenfor til stk. 1. Hæves aftalen i sin helhed, sker opgørelsen af parternes mellemværende efter reglen i § 12, stk. 1, jf bemærkningerne til denne bestemmelse.

Til stk. 3.

Da retsvirkningerne af at hæve aftalen på grund af mangler bør være de samme, som hvor aftalen hæves på grund af forsinkelse, er det i stk. 3 bestemt, at § 12 finder tilsvarende anvendelse. Opgørelsen af parternes mellemværende reguleres herefter af § 12, stk. 1, hvis aftalen hæves i sin helhed, og af § 12, stk. 2, hvis aftalen alene hæves for den del af arbejdet, som ikke er udført. Der kan herom i det hele henvises til, hvad der er anført ovenfor i kap. III, pkt. 5 c 2° samt i bemærkningerne til § 12, stk. 1 og 2.

I § 12, stk. 3, er endelig sikret forbrugeren en tilbageholdsret svarende til den, som

tilkommer køberen efter købelovens § 57, stk. 1 og 2, se herom bemærkningerne til § 12, stk. 3.

Til § 21.

Bestemmelsen fastlægger *ansvarsgrundlaget for den erhvervsdrivende, hvis arbejdet er mangelfuldt.* Bestemmelsen gælder dog ikke for tab, som forbrugeren lider som følge af person- eller tingsskade, jf. stk. 2. Forvoldes der skade på forbrugerens ejendom i forbindelse med arbejdets udførelse, eller mens den genstand, arbejdet vedrører, er i den erhvervsdrivendes varetægt, reguleres ansvarsgrundlaget for den erhvervsdrivende efter reglerne i lovudkastets kap. 6.

Ansvarsgrundlaget efter bestemmelsen er det samme, som gælder ved misligholdelse i form af forsinkelse, jf. lovudkastets § 13.

Om baggrunden for bestemmelsen, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, henvises til kap. III, pkt. 6 b 4°. Som nævnt her er bestemmelsen ikke til hinder for, at der kan påhvile den erhvervsdrivende et videregående ansvar på andet grundlag.

Til stk. 1.

1. pkt. sikrer *forbrugeren ret til erstatning for tab som følge af mangler ved arbejdet, medmindre den erhvervsdrivelse godtgør, at mangelen ikke skyldes forsømmelse.*

Bevisbyrden for, at der foreligger en mangel, påhviler normalt forbrugeren, se nærmere herom bemærkningerne til lovudkastets § 15. Det påhviler også forbrugeren at godtgøre, at han har lidt et tab som følge heraf. Er dette godtgjort, påhviler det herefter den erhvervsdrivende at godtgøre, at mangelen ikke skyldes forsømmelse. Bevistvivl i så henseende kommer således den erhvervsdrivende til skade.

Har den erhvervsdrivende *overladt arbejdets udførelse til en anden,* bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig, medmindre han kan godtgøre, dels at det ikke har været uforsvarligt at overlade udførelsen af arbejdet til den pågældende, dels at den pågældende har gjort alt, hvad der stod i hans magt for at udføre arbejdet korrekt. Dette gælder, hvad enten den erhvervsdrivende har overladt udførelsen af arbejdet til en ansat eller til en anden erhvervsdrivende. Det er endvidere uden betydning, om den, som har fået arbejdet overladt, kan siges at have udvist forsømmelse i forhold til forbrugeren. Den vurdering, som skal foretages, er således, om den erhvervsdrivende, hvis han selv havde stået for arbejdets udførelse, ville have udvist forsømmelse ved at misligholde en kontraktsforpligtelse.

Er arbejdet mangelfuldt som følge af *mangler ved de anvendte materialer,* bliver den erhvervsdrivende efter forslaget erstatningsansvarlig, medmindre han kan godtgøre, at han hverken vidste eller burde vide, at materialerne var mangelfulde. Dette vil den erhvervsdrivende normalt kun kunne, hvor manglerne ved materialerne har været skjulte.

Er *arbejdet mangelfuldt efter § 15, stk. 1, nr. 1 og 2,* bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig, medmindre han kan godtgøre, at han ikke vidste eller burde vi-

de, at de givne eller markedsførte oplysninger var urigtige eller vildledende. Er der tale om oplysninger markedsført af et tidligere leverandørled, er den erhvervsdrivende heller ikke erstatningsansvarlig, hvis han kan godtgøre, at han var i undskyldelig uvidenhed om de således markedsførte oplysninger.

Er der tale om urigtige eller vildledende oplysninger hidrørende fra et tidligere leverandørled, må den erhvervsdrivende iøvrigt i vidt omfang være berettiget til at gå ud fra, at oplysningerne er korrekte, medmindre der foreligger omstændigheder, som må give ham grund til at nære mistanke til oplysningernes rigtighed. Den erhvervsdrivende behøver således ikke i almindelighed at foretage en nærmere undersøgelse af tidligere leverandørleds oplysninger for at kunne videregive disse til forbrugeren uden at risikere at ifalde erstatningsansvar. Mistanke om, at en oplysning ikke er korrekt, vil den erhvervsdrivende f.eks. kunne få i forbindelse med modtagne reklamationer over den ydelse, oplysningen vedrører. Det samme gælder, hvis der i fagblade el. lign. eller iøvrigt inden for branchen er rejst tvivl om oplysningens rigtighed, eller hvis oplysningen vedrører et spørgsmål, som ligger uden for det pågældende leverandørleds fagområde. Er den erhvervsdrivende selv ekspert på området, vil der efter omstændighederne kunne stilles særligt strenge krav til hans indsigt. Da den erhvervsdrivende må anses for særlig sagkyndig på sit eget felt, bør der endvidere stilles strenge krav til beviset for disculpering, hvis der er tale om en oplysning vedrørende den erhvervsdrivendes egen ydelse. Har den erhvervsdrivende givet en oplysning, som han burde vide var urigtig, eller har han kendskab til, at en sådan oplysning er blevet markedsført, vil han kunne undgå at ifalde ansvar over for forbrugeren ved at rette oplysningen i forbindelse med aftalens indgåelse. Der henvises herom til bemærkningerne til lovudkastets § 15, stk. 1, nr. 2.

Er *arbejdet mangelfuldt efter § 15, stk. 1, nr. 3,* vedrørende den erhvervsdrivendes tilsidesættelse af sin loyale oplysningspligt *eller efter nr. 7* vedrørende en efterfølgende forringelse af arbejdet som følge af den erhvervsdrivendes forsømmelse, er den erhvervsdrivende altid erstatningsansvarlig over for forbrugeren, da det allerede ved påvisningen af, at arbejdet er mangelfuldt, er godtgjort, at der foreligger forsømmelse fra den erhvervsdrivendes side, se herom nærmere bemærkningerne ovenfor til § 15, stk. 1, nr. 3 og 7.

Er *arbejdet mangelfuldt efter § 15, stk. 1, nr. 4,* bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig, medmindre han kan godtgøre, at han hverken vidste eller burde vide, at arbejdet stred mod en forskrift udstedt af det offentlige. Den erhvervsdrivende har i den forbindelse en almindelig pligt til at følge med i hvilke offentlige forskrifter, som udstedes inden for hans eget fagområde eller på områder med tilknytning hertil. Oplysninger herom vil normalt blive givet i branchens fagblade, i meddelelser fra hans brancheorganisation, osv. Har en forskrift været offentliggjort på denne måde, vil den erhvervsdrivende normalt blive erstatningsansvarlig, hvis arbejdet strider mod den pågældende forskrift, idet den erhvervsdrivende da ikke i almindelighed vil kunne godtgøre, at han var i undskyldelig uvidenhed om forskriften. Er det

forbrugeren, som har presset ham til at tilsidesætte forskriften, vil erstatningen dog normalt blive nedsat eller bortfalde på grund af egen skyld. Er forskriften blevet tilsidesat på forbrugerens initiativ, vil der iøvrigt ofte slet ikke foreligge nogen mangel, jf. bemærkningerne ovenfor til § 15, stk. 2.

Er *arbejdet mangelfuldt i medfør af§ 15, stk. 1, nr. 5,* bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig, medmindre han kan godtgøre, at han ikke vidste eller burde vide, at arbejdet indebar risiko for skade på person eller ejendom. Kan den erhvervsdrivende i den forbindelse godtgøre, at han har udført arbejdet på en måde, som på udførelsestidspunktet ansås for fuldt forsvarligt inden for branchen, vil han normalt ikke kunne gøres erstatningsansvarlig, hvis det senere viser sig, at arbejdet indebærer risiko for skade på person eller ejendom. Er den erhvervsdrivende ekspert på området, vil han dog efter omstændighederne kun kunne undgå at blive erstatningsansvarlig, hvis han kan godtgøre, at det ikke ud fra den viden, som var tilgængelig på udførelsestidspunktet, var muligt at forudse, at arbejdet ville komme til at indebære risiko for skade på omgivelserne. Er det forbrugeren, som har presset den erhvervsdrivende til at udføre arbejdet på en ikke sikkerhedsmæssig forsvarlig måde, skal der ske nedsættelse eller bortfald af erstatningen på grund af egen skyld. I sådanne tilfælde vil der iøvrigt ofte slet ikke foreligge nogen mangel, jf. bemærkningerne ovenfor til § 15, stk. 2.

2. pkt. sikrer forbrugeren ret til erstatning, hvis *arbejdet savner egenskaber, som må anses for tilsikrede.* Dette gælder, selv om den erhvervsdrivende hverken vidste eller burde vide, at arbejdet ikke havde den tilsikrede egenskab. Forslaget er på dette punkt i overensstemmelse med reglerne i købelovens § 80, stk. 1, nr. 4, og § 42, stk. 2. En egenskab må anses for tilsikret, hvis den erhvervsdrivende udtrykkeligt har lovet eller garanteret for, at den er til stede. Det samme gælder, hvis den erhvervsdrivende ved at give en oplysning om en bestemt egenskab ved arbejdet eller ved sit forhold i øvrigt har givet forbrugeren føje til at stole på, at egenskaben er til stede, forudsat at den erhvervsdrivende måtte indse, at han gjorde dette. Grænsen mellem erklæringer, der må anses for at være tilsikringer, og andre oplysninger om arbejdet er ikke skarp. Vejledning vil imidlertid kunne hentes i den praksis, som har dannet sig efter de tilsvarende regler i købelovens § 42, stk. 2, og § 80, stk. 1, nr. 4 om, i hvilke tilfælde, der må antages at foreligge tilsikring.

Reglen om, at forbrugeren kan kræve erstatning, hvis arbejdet savner egenskaber, der må anses for tilsikrede, foreslås ligesom lovudkastets øvrige regler gjort ufravigelig. Betydningen heraf er, at den erhvervsdrivende ikke i et særligt vilkår i aftalen kan fraskrive sig ansvaret for de egenskaber, han må anses at have tilsikret. Reglen er derimod ikke til hinder for, at den erhvervsdrivende i selve erklæringen om tilsikring begrænser omfanget af erstatningsansvaret f.eks. således, at han kun ifalder ubetinget ansvar for den værdiforringelse, som skyldes, at arbejdet ikke har den tilsikrede egenskab, eller for visse udbedringsudgifter i den anledning. Kan den erhvervsdrivende imidlertid ikke godtgøre, at han ikke burde have indset, at arbejdet

manglede den tilsikrede egenskab, samt at dette forhold ej heller beror på hans forsømmelse, kan forbrugeren dog også kræve sine øvrige tab erstattet, idet den erhvervsdrivende i så fald er erstatningsansvarlig efter reglen i 1. pkt.

Udover at det fornødne ansvarsgrundlag må være til stede, skal en række betingelser i overensstemmelse med sædvanlige retsgrundsætninger være opfyldt, for at forbrugeren kan kræve erstatning. Der skal således være årsagsforbindelse mellem mangelen og tabet, og dette skal være en adækvat følge af mangelen. Forbrugeren kan endvidere ikke kræve erstatning, i det omfang han ved sædvanlige og rimelige foranstaltninger kunne have undgået tabet, idet det påhviler ham at begrænse sit tab.

Forbrugeren kan efter forslaget kræve *skadeserstatning,* dvs. en erstatning, som i økonomisk henseende stiller ham, som om arbejdet var uden mangler. Erstatningen vil f.eks. kunne omfatte godtgørelse for arbejdets værdiforringelse eller for udgifterne ved at udbedre mangelen. Hæves aftalen helt eller delvist, vil forbrugeren kunne kræve erstatning for det beløb, som han må betale mere for at få arbejdet udført eller færdiggjort hos en anden erhvervsdrivende. Udføres eller færdiggøres arbejdet på en mere kvalitetsbetonet måde end aftalt med den erhvervsdrivende, må der dog ske fradrag i erstatningen for forbrugerens fordele herved.

Forbrugeren vil endvidere kunne kræve dækning af positive udgifter som følge af mangelen og erstatning af følgeskader. Forslaget vedrører dog ikke forbrugerens adgang til at kræve erstatning for skade forvoldt på person eller ting, se herom bemærkningerne nedenfor til stk. 2.

Selv om der i forbrugerforhold normalt ikke vil kunne opstå følgeskader i form af driftstab eller lignende, kan en pligt til at betale erstatning for følgeskader dog alligevel efter omstændighederne medføre et forholdsvis stort og for den erhvervsdrivende uberegneligt økonomisk tab. I sådanne tilfælde vil et for den erhvervsdrivende helt uacceptabelt resultat kunne undgås gennem den almindelige lempelsesregel i erstatningsansvarslovens § 24, hvorefter erstatningsansvar kan nedsættes eller bortfalde, når ansvaret vil virke urimeligt tyngende for den erhvervsdrivende, eller når ganske særlige omstændigheder iøvrigt gør det rimeligt.

Kan forbrugeren undtagelsesvis hæve aftalen i sin helhed, se herom bemærkningerne ovenfor til § 20, stk. 1, vil forbrugeren, hvis han har ret til skadeserstatning, i stedet kunne vælge at kræve erstatning for det tab, som han har lidt som følge af aftalen, således at han i økonomisk henseende stilles, som om aftalen slet ikke var indgået. Forbrugeren vil herved kunne få dækning for sine omkostninger i forbindelse med aftalens indgåelse, f.eks. udgifter til arkitektbistand eller til anden sagkyndig rådgivning.

Den erhvervsdrivende kan ikke ved i medfør af lovudkastets § 22 at tilbyde at afhjælpe mangelen afværge forbrugerens erstatningsbeføjelse, men den erhvervsdrivende kan ved at gøre brug af sin afhjælpningsret efter omstændighederne opnå, at forbrugeren ikke lider noget tab. Dette vil således være tilfældet, hvis mangelen udbedres fuldt ud, uden at forbrugeren har haft nogen udgifter eller er blevet påført nogen følgeskader i anledning af mangelen.

Til stk. 2.
Bestemmelsen undtager tab, som forbrugeren lider som følge af person- eller tingsskade, fra reglen i stk. 1. Sådanne skader erstattes efter de særlige regler om produktansvaret. Disse regler er omtalt foran i kap. III, pkt. 6 b 4°. Er der tale om skade forvoldt på forbrugerens ejendom i forbindelse med arbejdets udførelse, eller mens den genstand, arbejdet vedrører, er overgivet til den erhvervsdrivende, omfattes den erhvervsdrivendes erstatningsansvar af de foreslåede regler i lovudkastets kap. 6. Der henvises herom til kap. III, pkt. 7, og bemærkningerne nedenfor til §§ 26-28.

Til § 22.
Bestemmelsen regulerer den erhvervsdrivendes *ret til at foretage afhjælpning* og derved afværge, at forbrugeren gør misligholdelsesbeføjelser gældende. Om baggrunden for bestemmelsen henvises til kap. III, pkt. 6 c. Da bestemmelsen som lovudkastets øvrige bestemmelser foreslås gjort ufravigelig, angiver den samtidig grænsen for den erhvervsdrivendes mulighed for at forbeholde sig adgang til at afhjælpe eventuelle mangler ved arbejdet. Er en mangel først konstateret, er der dog ikke noget i vejen for, at forbrugeren giver den erhvervsdrivende en videregående adgang til at afhjælpe mangelen, jf. bemærkningerne til lovudkastets § 3.

De misligholdelsesbeføjelser, som den erhvervsdrivende efter forslaget kan afværge ved at foretage afhjælpning, er forbrugerens ret til at kræve prisafslag eller til at hæve aftalen. Forbrugerens ret til erstatning berøres ikke af den foreslåede regel. Den erhvervsdrivende kan dog ved at afhjælpe mangelen påvirke erstatningsopgørelsen, jf. bemærkningerne ovenfor til § 21, stk. 1.

Den erhvervsdrivendes ret til afhjælpning omfatter begrebsmæssigt ikke anteciperet misligholdelse, men den erhvervsdrivendes tilsagn om fremover at ville præstere kontraktsmæssig ydelse vil påvirke bedømmelsen af, hvorvidt der overhovedet foreligger anteciperet misligholdelse.

For at den erhvervsdrivende kan afværge forbrugerens misligholdelsesbeføjelser, kræves det, at han tilbyder og derefter foretager afhjælpning inden en vis frist. Tilbudet om afhjælpning bør så vidt muligt fremsættes straks efter, at den erhvervsdrivende har modtaget forbrugerens reklamation. Det kan dog ikke altid kræves, at den erhvervsdrivende straks tager stilling til, hvorvidt han ønsker at gøre brug af sin afhjælpningsret. Der bør således efter omstændighederne gives han tid til at undersøge arbejdets genstand nærmere med henblik på at konstatere, om der foreligger en mangel, og hvorvidt det i bekræftende fald er muligt for ham at afhjælpe denne.

Har denne erhvervsdrivende i tide tilbudt at afhjælpe mangelen, må forbrugeren give den erhvervsdrivende mulighed herfor, medmindre dette vil forvolde forbrugeren væsentlig ulempe, eller forbrugeren iøvrigt har en særlig grund til at nægte den erhvervsdrivende at foretage afhjælpning, se om dette spørgsmål nedenfor. Afslår forbrugeren uberettiget tilbudet om afhjælpning, eller undlader han at yde den nødvendige medvirken til afhjælpningens gennemførelse, er tilbudet eller et foretaget afhjælpningsforsøg tilstrækkeligt til at afværge, at forbrugeren kan hæve eller kræve

afslag. Kan forbrugeren kræve skadeserstatning, vil forholdet endvidere indebære, at forbrugeren har tilsidesat sin tabsbegrænsningspligt, således at forbrugeren ikke kan kræve den del af sit tab erstattet, som den erhvervsdrivende kunne have afværget gennem den tilbudte afhjælpning. Ville afhjælpningen have påført den erhvervsdrivende udgifter, må der dog ved erstatningsopgørelsen tillige tages højde herfor.

Afhjælpning skal efter forslaget ske *inden rimelig tid.* Fristen løber fra det tidspunkt, hvor forbrugeren har givet meddelelse om mangelen, jf. lovudkastets §§ 23-24. Det gælder, selv om forbrugeren ikke i meddelelsen har præciseret, hvilke beføjelser han vil gøre gældende. Meddelelsen behøver ikke at være rettet til den erhvervsdrivende. Den kan også gives til et tidligere leverandørled, som i forbindelse med aftalen vedrørende arbejdet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler, jf. lovudkastets § 24.

Fristens længde må afhænge af forbrugerens behov for en mangelfri ydelse og de øvrige omstændigheder i det enkelte tilfælde. Den erhvervsdrivendes afhjælpningsfrist efter forslagets § 17 er ligeledes "rimelig tid", og der kan derfor i det væsentlige henvises til det anførte om længden af denne frist i bemærkningerne til § 17, stk. 2. At det i de tilfælde, der omhandles i § 22, er den erhvervsdrivende, der tager initiativet til afhjælpning, vil imidlertid efter omstændighederne kunne påvirke vurderingen, således at den erhvervsdrivendes frist bliver kortere end efter § 17, hvor det er et krav fra forbrugeren, der fører til afhjælpning. Der bør bl.a. ikke efter § 22 i samme omfang som efter § 17 tages hensyn til individuelle forhold hos den erhvervsdrivende. Dette gælder dog ikke, hvis det for den erhvervsdrivende drejer sig om at afværge, at forbrugeren kan hæve aftalen, såfremt en ophævelse vil påføre den erhvervsdrivende et væsentligt tab.

Afhjælpningen skal ske *uden væsentlig ulempe for forbrugeren og uden udgift for denne.* Afhjælpningen må således ikke påføre forbrugeren en udgift, som han ikke ville have haft, såfremt arbejdet fra starten var udført rigtigt. At forbrugeren i et vist omfang må medvirke til afhjælpningens gennemførelse fremgår af, at han ikke kan kræve, at den sker helt uden ulempe for ham. Forbrugeren må medvirke efter de samme retningslinier, som gælder for hans medvirken til en afhjælpning efter § 17, stk. 1. Er arbejdets genstand mindre og let transportabel, og ligger den erhvervsdrivendes forretningssted nær ved forbrugerens bopæl, påhviler det således forbrugeren at bringe genstanden til den erhvervsdrivende og afhente den samme sted. En forsendelse, der kan ske med posten, må forbrugeren endvidere i almindelighed drage omsorg for, dog således at han kan kræve sine udgifter til forsendelsen refunderet af den erhvervsdrivende.

Påhviler det ifølge aftalen forbrugeren at fremskaffe materialer, og indebærer en afhjælpning, at forbrugeren påny må fremskaffe og bekoste de fornødne materialer, se herom også bemærkningerne til § 17, stk. 1, vil en afhjælpning i almindelighed være forbundet med såvel udgift som væsentlig ulempe for forbrugeren. Denne må derfor i sådanne tilfælde normalt kunne afvise den erhvervsdrivendes tilbud om afhjælpning, medmindre den erhvervsdrivende tilbyder at afholde materialeudgifterne.

Den erhvervsdrivende kan normalt heller ikke påberåbe sig sin afhjælpningsret, hvis mangelen ved arbejdet viser sig under omstændigheder, som kræver øjeblikkelig udbedring af mangelen, men hvor det vil forvolde forbrugeren væsentlig ulempe, hvis han skal give den erhvervsdrivende mulighed for at foretage afhjælpningen. Er der f.eks. tale om en mangelfuld reparation udført på forbrugerens bil umiddelbart før en forestående ferierejse, må forbrugeren således kunne lade mangelen afhjælpe under rejsen uden først at have givet den erhvervsdrivende mulighed for at foretage afhjælpning.

Selv om en afhjælpning kan ske inden rimelig tid og uden udgift eller væsentlig ulempe for forbrugeren, kan denne dog efter forslaget afvise den erhvervsdrivendes tilbud om afhjælpning, *hvis forbrugeren kan godtgøre, at han har en særlig grund til at nægte den erhvervsdrivende at foretage afhjælpning*. Forbrugeren har således efter forslaget en lidt videre adgang til at afskære den erhvervsdrivende fra at afhjælpe en mangel end den, der tilkommer køberen i forbrugerkøb, jf. købelovens § 79. Dette beror på, at det ved de arbejder, som omfattes af udvalgets lovudkast, er nødvendigt, at der består det nødvendige tillidsforhold mellem forbrugeren og den erhvervsdrivende, da arbejdet udføres på forbrugerens ejendom, og da arbejdet ikke sjældent udføres under omstændigheder, som forudsætter en nær kontakt mellem parterne. Forbrugeren bør derfor kunne afvise den erhvervsdrivendes tilbud om afhjælpning, hvis den erhvervsdrivende har vist sig uegnet til at udføre arbejdet, hvis der er opstået væsentlige personlige uoverensstemmelser mellem parterne, hvis den erhvervsdrivende gentagne gange ikke har overholdt aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren og lign. Det må dog kræves, at forbrugeren kan henvise til et graverende forhold, som er egnet til at nedsætte hans tillid til, at den erhvervsdrivende vil varetage hans interesser på behørig måde. En ikke nærmere dokumenteret henvisning til, at forbrugeren ikke længere har tillid til den erhvervsdrivende, er således ikke nok. I øvrigt indebærer den erhvervsdrivendes afhjælpningsret, at denne også kan lade mangelen afhjælpe af en anden erhvervsdrivende, se herom også bemærkningerne ovenfor til § 17, stk. 1. Tilbyder den erhvervsdrivende at lade mangelen afhjælpe af en anden erhvervsdrivende, må forbrugeren således lade denne foretage afhjælpningen, medmindre forbrugeren har en særlig grund til at nægte dette.

Om forbrugerens adgang til at holde vederlaget tilbage, indtil afhjælpning har fundet sted, henvises til bemærkningerne ovenfor til § 17, stk. 3.

Afhjælpning af en mangel vil undertiden indebære udførelse af arbejde, som ikke er omfattet af prisen for arbejdet. Dette vil f.eks. være tilfældet, hvis afhjælpningen indebærer udførelse af arbejde, for hvilket den erhvervsdrivende er berettiget til pristillæg, jf. lovudkastets § 31, eller hvis den erhvervsdrivende ved udførelsen af et regningsarbejde har udført mindre arbejde end aftalt samtidig med, at han alene har beregnet sig vederlag for det faktisk udførte arbejde. Henvisningen til § 18 i § 22, 2. pkt., vil her betyde, at den erhvervsdrivende i sådanne tilfælde kun kan beregne sig betaling for arbejde udført under afhjælpningen i det omfang, forbrugeren ikke herved kommer til at betale mere, end han skulle have betalt, såfremt arbejdet fra

starten var udført rigtigt. Der henvises herom til bemærkningerne ovenfor til § 18. Et tilbud fra den erhvervsdrivende om afhjælpning, som den erhvervsdrivende må påregne kan udløse et krav om merbetaling, må normalt ledsages af en udtrykkelig vejledning herom. Ønsker forbrugeren i sådanne tilfælde ikke at bekoste yderligere på arbejdet, vil han normalt have en særlig grund til at nægte den erhvervsdrivende at foretage afhjælpning. I øvrigt vil forbrugeren i de nævnte tilfælde ofte slet ikke kunne kræve forholdsmæssigt afslag, såfremt mangelen alene består i, at der er udført for lidt arbejde, uden at den erhvervsdrivende har krævet betaling for mere end det faktisk udførte arbejde, da en sådan mangel normalt ikke er værdiforringende, jf. bemærkningerne ovenfor til § 19.

Skyldes mangelen ved arbejdet, at den erhvervsdrivende har tilsidesat sin vejledningspligt efter § 7, kan forbrugeren vælge at påberåbe sig denne bestemmelse i stedet for sine mangelsbeføjelser, hvilket den erhvervsdrivende ikke kan afværge gennem fremsættelse af et tilbud om afhjælpning.

Til *§ 23.*

Bestemmelsen indeholder regler vedrørende *forbrugerens pligt til at reklamere over for den erhvervsdrivende,* hvis han vil påberåbe sig, at arbejdet er mangelfuldt. Har et tidligere leverandørled i forbindelse med aftalen om arbejdets udførelse påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler, kan forbrugeren dog også reklamere over for det tidligere leverandørled med virkning for den erhvervsdrivende, jf. bemærkningerne nedenfor til § 24.

Om baggrunden for bestemmelsen henvises til kap. III, pkt. 6 d. Da det er tanken, at forslaget ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren, jf. lovudkastets § 3, beskyttes forbrugeren imod, at der aftales en urimelig kort reklamationsfrist, ligesom forbrugeren beskyttes imod, at der aftales en forældelsesfrist, som er kortere end den, der følger af de almindelige regler om forældelse. Vedrørende henholdsvis flertallets og mindretallets syn på forældelsesspørgsmålet henvises til kap. III, pkt. 6 e.

Til stk. 1.

Efter forslaget kan forbrugeren miste adgangen til at påberåbe sig en mangel, hvis han ikke *reklamerer* over den *inden rimelig tid.*

Fristen regnes fra *det tidspunkt, da forbrugeren har eller burde have opdaget mangelen.* Forslaget pålægger ikke forbrugeren nogen pligt til at foretage en nærmere undersøgelse af arbejdet. Da reklamationsfristen begynder at løbe også, hvor forbrugeren burde have opdaget mangelen, kan han dog normalt ikke helt undlade at besigtige arbejdet. Det må således i almindelighed kunne kræves, at forbrugeren ret hurtigt foretager i det mindste en overfladisk undersøgelse af arbejdet i de tilfælde, hvor dette er muligt. Har arbejdet bestået i reparation af et teknisk kompliceret apparat, bør forbrugeren normalt kort undersøge, hvorvidt apparatet overhovedet er bragt til at fungere igen. løvrigt må forbrugeren kunne regne med, at eventuelle fejl vil vise sig,

når arbejdets genstand anvendes på sædvanlig måde eller udsættes for sædvanlige miljøpåvirkninger m.v. Det kan således ikke kræves, at forbrugeren foretager en mere indgående eller systematisk undersøgelse af arbejdet.

Fristen behøver ikke at begynde at løbe, blot fordi forbrugeren har kunnet iagttage det mangelfulde forhold. Det må yderligere kræves, at forbrugeren har haft de fornødne forudsætninger for at kunne udlede, at der var noget galt.

Der er ikke noget i vejen for, at parterne kan aftale, at forbrugeren eller en repræsentant for denne skal foretage en nærmere undersøgelse af arbejdet i forbindelse med arbejdets aflevering. Dette vil således ofte være tilfældet, hvor et byggearbejde afleveres ved en såkaldt afleveringsforretning. En sådan aftale vil kunne påvirke bedømmelsen af, hvornår forbrugeren burde have opdaget mangelen. Derimod vil det være i strid med forslaget at aftale, at reklamationsfristen skal begynde at løbe fra det aftalte besigtigelsestidspunkt, uanset om besigtigelsen faktisk finder sted. Aftalen vil endvidere ikke kunne afskære forbrugeren fra at reklamere over mangler efter besigtigelsen, forudsat at forbrugeren reklamerer inden rimelig tid. Forbrugeren kan heller ikke ved en sådan aftale afskæres fra på et senere tidspunkt at reklamere over skjulte mangler, som ikke burde have været opdaget under besigtigelsen.

Reklamationsfristens længde må ligeledes afgøres på grundlag af de konkrete forhold i det enkelte tilfælde. I almindelighed vil forbrugeren dog kunne lade en vis kortere tid gå fra mangelens opdagelse, inden han retter henvendelse til den erhvervsdrivende. Forbrugeren må navnlig have en passende tid til at overveje sin stilling og til at rådføre sig med andre. Hensyn vil endvidere kunne tages til individuelle forhold hos ham, f.eks. bortrejse eller sygdom, der har medført en udsættelse af henvendelsen til den erhvervsdrivende om mangelen. Konkrete omstændigheder vil også kunne føre til, at forbrugeren må reklamere hurtigere end ellers. Det gælder f.eks., hvis en udsættelse af at afhjælpe mangelen vil medføre en fordyrelse. Dette kan således forekomme, hvis et stillads, som har været anvendt i forbindelse med arbejdet, endnu ikke er blevet nedtaget, men snart vil blive det.

Da vurderingen af, hvorvidt arbejdet er mangelfuldt, beror på arbejdets beskaffenhed på tidspunktet for dets aflevering, regnes reklamationsfristen tidligst fra dette tidspunkt. Fristen vil ikke begynde at løbe fra et tidligere tidspunkt, selv om forbrugeren under arbejdets udførelse har haft en formodning om, at arbejdet ville blive mangelfuldt. Forbrugeren vil i så fald ofte i egen interesse gøre den erhvervsdrivende opmærksom på eventuelle observationer, som han har gjort, men forbrugerens adgang til efterfølgende at gøre mangelsbeføjelser gældende, bør ikke være afhængig heraf, da en reklamationspligt bestående allerede under arbejdets udførelse ville kunne skade parternes indbyrdes forhold, ligesom det ikke bør komme forbrugeren til skade, hvis denne er gået ud fra, at den erhvervsdrivende af egen drift ville rette eventuelle fejl inden afleveringen. Kan forbrugeren med sikkerhed se, at arbejdet vil blive mangelfuldt, f.eks. fordi den erhvervsdrivende skal til at anvende nogle materialer, som ikke er i overensstemmelse med den indgåede aftale, følger det dog af forbrugerens almindelige omsorgspligt over for den erhvervsdrivende, at han må gøre

den erhvervsdrivende opmærksom herpå. Undlader han dette, vil han ikke efterfølgende kunne påberåbe sig, at materialerne ikke svarer til det aftalte, forudsat at han kunne have afværget, at materialerne blev anvendt. Ønsker forbrugeren i medfør af lovudkastets § 20, stk. 2, at hæve aftalen for arbejde, som endnu ikke er udført, vil det også følge af hans almindelige omsorgspligt, at han må give den erhvervsdrivende meddelelse herom.

Meddelelsen om mangelen kan fremsættes såvel skriftligt som mundtligt. Sendes meddelelsen til den erhvervsdrivende med posten, medfører det ikke tab for forbrugeren, at meddelelsen forsinkes eller ikke kommer frem, jf. lovudkastets § 41, som svarer til købelovens §§ 86 og 61. Bevisbyrden for, at der er afgivet en reklamation, påhviler forbrugeren.

Forbrugerens meddelelse skal gå ud på, at arbejdet er behæftet med en mangel, og at han vil påberåbe sig mangelen. En almindelig holdt udtalelse om, at han ikke er tilfreds med arbejdet, må dog efter omstændighederne kunne tillægges virkning som en reklamation.

Efter forslaget behøver forbrugeren ikke i tilknytning til reklamationen at give den erhvervsdrivende meddelelse om, hvilken mangelsbeføjelse han vil gøre gældende. En neutral reklamation er således tilstrækkelig.

Virkningen af, at forbrugeren ikke reklamerer rettidigt, er, at han taber sin ret til at påberåbe sig mangelen. Det betyder, at forbrugeren er afskåret fra at gøre beføjelser gældende i anledning af mangelen. Det gælder dog ikke, hvis den erhvervsdrivende har handlet i strid med almindelig hæderlighed eller groft uagtsomt, jf. stk. 2. Som nævnt i bemærkningerne til § 21, stk. 2, reguleres forbrugerens adgang til at kræve erstatning for produktskader ikke af reglerne i lovudkastets kapitel om mangler. Den foreslåede regel medfører derfor ikke, at en forbruger, der undlader at reklamere inden rimelig tid over en mangel, mister adgangen til at kræve erstatning for en indtrådt produktskade.

Reklamerer forbrugeren rettidigt, bevarer han adgangen til at gøre de beføjelser gældende, som mangelen berettiger ham til. Selv om forbrugeren efter forslaget kun skal afgive en neutral reklamation, må han dog medvirke til kontraktens afvikling ved på den erhvervsdrivendes anmodning at tage stilling til, hvilke beføjelser han ønsker at påberåbe sig. Har forbrugeren f.eks. ikke inden rimelig tid besvaret en forespørgsel fra den erhvervsdrivende om, hvorvidt han vil kræve mangelen afhjulpet, må hans ret hertil anses for bortfaldet. Forholder forbrugeren sig passiv i længere tid efter en rettidig reklamation, vil hans krav som følge af mangelen endvidere efter omstændighederne kunne anses for bortfaldet efter almindelige retsgrundsætninger, selv om han ikke har modtaget en forespørgsel fra den erhvervsdrivende. Hans krav vil i hvert fald bortfalde, når den almindelige forældelsesfrist, der for krav af denne kärakter er på 5 år, er udløbet.

Til stk. 2.

Bestemmelsen, som svarer til købelovens § 82, fastslår, at stk. 1 ikke gælder, hvis den erhvervsdrivende har handlet i strid med almindelig hæderlighed eller groft uagtsomt.

Det vil afhænge af den til enhver tid gældende almindelige retsopfattelse, hvor grænsen for det hæderlige går. Afgivelse af bevidst urigtige oplysninger, retsstridige fortielser, foranstaltninger, som træffes for at skjule en mangel, og lign. vil dog normalt altid være i strid med almindelig hæderlighed.

At stk. 1 ikke gælder, betyder, at forbrugeren kan gøre mangelsbeføjelser gældende, selv om han ikke har reklameret inden rimelig tid, efter at han har eller burde have opdaget mangelen. Lang tids passivitet herefter vil dog efter omstændighederne kunne føre til, at hans krav i anledning af mangelen vil kunne anses for bortfaldet efter almindelige retsgrundsætninger. Er der forløbet mere end 5 år, efter at han burde have opdaget mangelen, vil hans krav i hvert fald være forældet efter de almindelige regler om forældelse.

Til § 24.

Efter forslaget, som svarer til købelovens § 84, kan meddelelser efter § 23, dvs. reklamationer over mangler, også gives til et tidligere leverandørled, som i forbindelse med aftalen vedrørende arbejdet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler. Reglen foreslås som lovudkastets øvrige bestemmelser gjort ufravigelig. Begrundelsen for forslaget er omtalt foran i kap. III under pkt. 6 d.

Betydningen af reglen er, at forbrugeren ved at reklamere til det tidligere leverandørled bevarer muligheden for at gøre mangelsbeføjelser gældende over for den erhvervsdrivende.

Om forståelsen af begrebet tidligere leverandørled henvises til bemærkningerne ovenfor til lovudkastets § 15, stk. 1, nr. 2. Det vil navnlig være producenten eller importøren af et materiale eller en reservedel, som kan tænkes at have påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler, f.eks. en fabrikant eller en importør af termovinduer. Reglen finder anvendelse, selv om det tidligere leverandørled kun har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler ved sin egen ydelse eller har begrænset afhjælpningspligtens omfang f.eks. sådan, at det kun er mangler af en vis beskaffenhed, som kan kræves afhjulpet, eller at afhjælpningsudgifterne kun dækkes delvist. Reglen finder endvidere anvendelse på tilsagn om omlevering af det tidligere leverandørleds ydelse. Det samme gælder, hvis afhjælpnings- eller omleveringspligten er tidsmæssigt begrænset, f.eks. til en periode på 1 år. I det sidstnævnte tilfælde vil en reklamation til det tidligere leverandørled dog ikke have virkning for den erhvervsdrivende, hvis reklamationen afgives på et tidspunkt, hvor det er klart, at den periode, hvori afhjælpningstilsagnet gælder, er udløbet. Vedrører afhjælpningstilsagnet kun det tidligere leverandørleds egen ydelse, kan forbrugeren heller ikke med virkning for den erhvervsdrivende reklamere over mangler ved arbejdet, som klart ikke har nogen sammenhæng med det tidligere leverandørleds ydelse.

Det tidligere leverandørleds afhjælpnings- eller omleveringstilsagn skal være givet i forbindelse med aftalen vedrørende arbejdet, dvs. der skal foreligge en medvirken fra den erhvervsdrivendes side. En sådan medvirken vil typisk bestå i, at den erhvervsdrivende overgiver forbrugeren et garantibevis eller en anden skriftlig meddelelse om afhjælpnings- eller omleveringstilsagnet fra det tidligere leverandørled.

En pligt, som et tidligere leverandørled uden den erhvervsdrivendes medvirken påtager sig til at afhjælpe eventuelle mangler, kan ikke anses for påtaget i forbindelse med aftalen vedrørende arbejdet og omfattes derfor ikke af forslaget.

Til § 25.

Bestemmelsen, som svarer til købelovens § 85, vedrører retsforholdet mellem forbrugeren og et tidligere leverandørled, som i forbindelse med aftalen vedrørende arbejdet har påtaget sig at afhjælpe eventuelle mangler. Med hensyn til afgrænsningen af denne personkreds henvises til bemærkningerne til § 24.

Efter forslaget skal forbrugeren, hvis han vil påberåbe sig en mangel over for det pågældende tidligere leverandørled, give denne eller den erhvervsdrivende meddelelse herom inden rimelig tid, efter at han har eller burde have opdaget mangelen. Reglen foreslås som lovudkastets øvrige bestemmelser gjort ufravigelig. Begrundelsen for forslaget er omtalt foran i kap. III under pkt. 6 d.

Forslaget medfører en pligt for forbrugeren til at reklamere, når han har opdaget en mangel omfattet af det tidligere leverandørleds garantitilsagn, hvis han vil bevare sin ret over for det tidligere leverandørled. Denne pligt påhviler dog kun forbrugeren, hvis intet andet for forbrugeren fordelagtigere er aftalt, og en garantierklæring må efter omstændighederne forstås således, at enhver reklamation, der er fremsat inden for garantiperioden, er virksom.

Forslaget medfører endvidere, at en reklamation med virkning for det tidligere leverandørled også kan afgives til den erhvervsdrivende. En reklamation afgivet til denne efter udløbet af den periode, for hvilken det tidligere leverandørleds afhjælpningstilsagn gælder, er dog uden virkning i forhold til det tidligere leverandørled.

Reklamationsregien er udformet på samme måde som lovudkastets § 23, stk. 1. Der kan derfor med hensyn til reklamationens form, indhold og virkning samt reklamationsfristens længde henvises til bemærkningerne til denne bestemmelse.

Virkningerne af en for sen reklamation er efter forslaget, at forbrugeren taber sin ret til at kræve, at det tidligere leverandørled afhjælper mangelen. Kunne forbrugeren efter den afgivne garanti eller på andet grundlag gøre andre beføjelser gældende mod det tidligere leverandørled i anledning af mangelen, taber han også retten hertil.

Kapitel 6
Skade på forbrugerens ejendom

Kapitlet, som består af §§ 26-28, indeholder regler om den erhvervsdrivendes pligt til at erstatte skade på forbrugerens ejendom, som sker under eller i forbindelse med arbejdet, eller mens genstande tilhørende forbrugeren er overgivet den erhvervsdrivende. Efter § 26 er den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig herfor, medmindre han godtgør, at der ikke er udvist forsømmelse. Er den genstand, arbejdet vedrører, eller materialer til brug for arbejdet overgivet til den erhvervsdrivende, suppleres reglen af § 27, hvorefter den erhvervsdrivende tillige bærer risikoen for genstandens eller materialernes bortkomst eller beskadigelse, som skyldes tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed, forudsat at der ikke foreligger fordringshavermora fra forbrugerens side.

§ 28 angår forbrugerens pligt til at give den erhvervsdrivende sådanne oplysninger vedrørende værdien eller behandlingen af den genstand, arbejdet vedrører, som forbrugeren ikke kan regne med, at den erhvervsdrivende er bekendt med. Har forbrugeren forsømt sin oplysningspligt, kan den erhvervsdrivendes erstatningspligt efter §§ 26 og 27 nedsættes eller efter omstændighederne helt bortfalde.

Om baggrunden for reglerne, som efter forslaget ikke skal kunne fraviges til skade for forbrugeren, henvises til fremstillingen ovenfor i kapitel III, pkt. 7.

Til § 26.
Sker der skade på forbrugerens ejendom under eller i forbindelse med arbejdet, eller bortkommer eller beskadiges genstande, der tilhører forbrugeren, og som er overgivet til den erhvervsdrivende, er den erhvervsdrivende efter bestemmelsen erstatningsansvarlig, medmindre den erhvervsdrivende godtgør, at der ikke er udvist forsømmelse.

Bestemmelsen finder anvendelse, hvad enten skaden har forbindelse med en mangel ved arbejdet, eller dette ikke er tilfældet.

Er arbejdet tillige mangelfuldt, kan forbrugeren kræve sit tab i anledning heraf - bortset fra tings- eller personskade - erstattet efter lovudkastets § 21. Har en mangel ved arbejdet medført skade såvel på arbejdet som på den genstand, arbejdet vedrører, kan det være vanskeligt at afgrænse mangelsansvaret over for den erhvervsdrivendes erstatningsansvar efter § 26, men da ansvarsgrundlaget for den erhvervsdrivende er det samme efter begge bestemmelser får spørgsmålet normalt ingen betydning. Om tabsopgørelsen i denne situation henvises til bemærkningerne nedenfor.

Udføres arbejdet på forbrugerens faste ejendom eller på genstande, som ikke er overgivet til den erhvervsdrivende, finder bestemmelsen kun anvendelse, hvis skaden er sket *under eller i forbindelse med arbejdet.* Indtræffer skaden efter arbejdets endelige afslutning, gælder bestemmelsen ikke.

Er en genstand tilhørende forbrugeren *overgivet til den erhvervsdrivende,* gælder bestemmelsen, lige indtil genstanden tilbagegives forbrugeren. Bestemmelsen gælder

således, selv om der foreligger fordringshavermora fra forbrugerens side, men bestemmelsen suppleres da af reglerne i lovudkastets kapitel 9 om ikke afhentede genstande, jf. bemærkningerne nedenfor til §§ 38-40. Foreligger der ikke fordringshavermora, suppleres bestemmelsen af § 27, hvorefter den erhvervsdrivende bærer risikoen for genstandens bortkomst eller beskadigelse, som skyldes tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed.

Bestemmelsen tager ikke stilling til *bevisbyrdens fordeling ved afgørelsen af, hvorvidt skaden kan antages at være sket under eller i forbindelse med arbejdet, eller mens genstanden har været overgivet den erhvervsdrivende.* Spørgsmålet herom må derfor afgøres efter almindelige bevisbyrderegler. Det vil her i første omgang være afgørende, hvornår skaden efter de tilvejebragte oplysninger mest sandsynligt må antages at være sket, idet risikoen for de manglende oplysninger normalt vil blive placeret på grundlag heraf. Gøres kravet først gældende nogen tid efter arbejdets aflevering, vil der dog normalt være en tendens til at placere bevisbyrden hos forbrugeren, mens der vil være en tendes til at lade bevisbyrden påhvile den erhvervsdrivende, hvis det i forbindelse med arbejdets aflevering konstateres, at der er sket skade på den genstand, arbejdet vedrører. Gør den erhvervsdrivende i denne situation gældende, at den pågældende skade allerede var sket før arbejdets påbegyndelse, eller før han fik genstanden overgivet, vil det således normalt påhvile ham at godtgøre sit standpunkt, da han kunne have sikret sig bevis herfor i tide, jf. således U.1948.771 H og U.1975.244 V.

Antages det, at skaden er sket under eller i forbindelse med arbejdet, eller mens genstanden har været overgivet den erhvervsdrivende, bliver den erhvervsdrivende herefter erstatningsansvarlig, *medmindre han godtgør, at der ikke er udvist forsømmelse.* Bevistvivl i så henseende kommer således efter bestemmelsen den erhvervsdrivende til skade. Som nævnt ovenfor i kapitel III, pkt. 7, er det i den forbindelse udvalgets opfattelse, at der bør påhvile den erhvervsdrivende en streng bevisbyrde.

Som redegjort for ovenfor i bemærkningerne til § 4 har den erhvervsdrivende pligt til at præstere arbejdet på en måde, som lever op til fagets standard, og han må derfor på overbevisende måde kunne godtgøre, at han har fulgt en fremgangsmåde, der efter fagets standard kan anses for forsvarlig, ligesom han må kunne godtgøre, at han heller ikke iøvrigt har udvist en ansvarspådragende adfærd eller tilsidesat en ham påhvilende kontraktsforpligtelse.

Den erhvervsdrivende vil kunne løfte sin bevisbyrde ved f.eks. at godtgøre, at skaden skyldes en udefra kommende begivenhed, som ikke kan bebrejdes ham eller hans folk, eller ved at godtgøre, at skaden er en følge af en kendt og accepteret risiko ved arbejdet eller er en følge af genstandens egen beskaffenhed. Da den erhvervsdrivende i almindelighed har pligt til at vejlede forbrugeren herom, hvis han har eller bør have indset, at der er en risiko for skadesforvoldelse forbundet med arbejdet, jf. herved bemærkningerne til §§ 4 og 7, vil den erhvervsdrivende dog kun kunne undgå ansvar, såfremt han tillige kan godtgøre, at han ikke har tilsidesat sin oplysnings- og vejledningspligt over for forbrugeren.

Er det en anden kunde, som forvolder skade på en genstand overgivet den erhvervsdrivende, vil den erhvervsdrivende efter bestemmelsen sædvanligvis blive erstatningsansvarlig herfor, da den erhvervdrivende næppe vil kunne godtgøre, at han uanset det skete dog har opbevaret genstanden tilstrækkeligt forsvarligt til, at den ikke er udsat for at blive beskadiget af personer, som i lovligt ærinde indfinder sig hos den erhvervsdrivende. Sådanne skader omfattes derimod ikke af risikoreglen i § 27, se nærmere om kriteriet for at anvende denne bestemmelse bemærkningerne nedenfor til § 27.

Har den erhvervsdrivende behandlet forbrugerens ejendom på en mod aftalen stridende måde eller gjort uberettiget brug af en genstand tilhørende forbrugeren, vil den erhvervsdrivende blive ansvarlig for alle - også hændelige - skader, som indtræder i den forbindelse, medmindre den erhvervsdrivende kan godtgøre, at der er tale om en hændelig skade, som ville være indtruffet, også selv om den erhvervsdrivende havde holdt sig til den indgåede aftale, se om et sådant "casus-mixtus-ansvar". Ussing, almindelig del, 4. udg., s. 118-119, med yderligere litteraturhenvisninger.

Har den erhvervsdrivende overladt arbejdets udførelse til en ansat eller en anden erhvervsdrivende, bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig, medmindre han godtgør, dels at skaden ikke beror på, at det har været uforsvarligt at overlade udførelsen af arbejdet til den pågældende, og dels at den pågældende har gjort alt, hvad der stod i hans magt for at undgå at forvolde skaden, se om denne problemstilling også bemærkningerne ovenfor til § 21.

Bestemmelsen er ikke til hinder for, at der kan påhvile den erhvervsdrivende et *strengere ansvar på andet grundlag.* Forvoldes der under arbejdets udførelse skade på forbrugerens ejendom som følge af en fejl ved det anvendte driftsmateriel eller det ved behandlingen anvendte middel, er det således ikke udelukket, at de ulovbestemte regler vedrørende produktansvaret (se omtalen heraf foran i kapitel III, pkt. 6.b. 4°) vil kunne føre til, at der påhviler den erhvervsdrivende et hæftelsesansvar for fejl begået af producenten, jf. Børge Dahl, Produktansvar s. 221 ff og s. 232 ff. Den erhvervsdrivende kan også ved aftale have påtaget sig et videregående ansvar. Dette vil således være tilfældet, hvis det må antages at følge af den indgåede aftale, at den erhvervsdrivende har påtaget sig at indestå for, at arbejdet kan udføres uden risiko for skadesforvoldelse.

Indtræffer en skade først *efter,* at *arbejdet er endeligt afsluttet og genstanden tilbagegivet forbrugeren,* har udvalget ikke fundet at burde opstille en lignende formodning for, at skaden beror på forsømmelse fra den erhvervsdrivendes side. Skaden vil da lige så vel kunne bero på konkrete forhold på forbrugerens side som på en fejl ved arbejdet. Må det imidlertid anses for godtgjort, at skaden skyldes den måde, hvorpå den erhvervsdrivende har ladet arbejdet udføre, eller skyldes uheldige egenskaber ved de anvendte materialer, vil der dog som oftest være skabt en sådan formodning for skyld, at det også efter almindelige bevisbyrderegler normalt vil påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt, såfremt han gør gældende, at arbejdet på trods heraf dog har levet op til fagets almindelige standard.

Beror skaden på, at den erhvervsdrivende har undladt at instruere forbrugeren om, hvilke forsigtighedsforanstaltninger, denne bør udvise, vil dette i almindelighed være ansvarspådragende. Den erhvervsdrivende bør i den forbindelse normalt sikre sig bevis for, at han har givet forbrugeren den fornødne instruktion, hvorfor også bevistvivl i så henseende som regel vil komme den erhvervsdrivende til skade.

Skyldes en skade, at der under arbejdet er gjort brug af materialer med farlige egenskaber, som beror på fejl fra producentens side, vil et videregående ansvar kunne følge af de særlige regler om produktansvaret, se herom fremstillingen ovenfor i kapitel III under pkt. 6.b. 4°.

Opgørelsen af forbrugerens erstatningskrav i anledning af en skade indtruffet på dennes ejendom skal ske efter almindelige erstatningsretlige principper. Forbrugeren vil således kunne kræve erstatning enten for den værdiforringelse, som skaden har medført, eller for udgifterne ved at udbedre skaden. Tilbyder den erhvervsdrivende at udbedre skaden, vil det ofte følge af forbrugerens almindelige tabsbegrænsningspligt, at denne må give den erhvervsdrivende mulighed herfor, medmindre forbrugeren har en særlig grund til at modsætte sig, at den erhvervsdrivende selv udbedrer skaden, f.eks. fordi noget sådant ligger uden for den erhvervsdrivendes fagområde.

Er en genstand tilhørende forbrugeren bortkommet eller totalskadet, må erstatningen fastsættes til, hvad det efter priserne umiddelbart forinden ville have kostet at genanskaffe en tilsvarende genstand med rimeligt fradrag for værdiforringelse på grund af alder, brug, nedsat anvendelighed eller andre omstændigheder. Der bør dog kun ske fradrag for værdiforringelsen ved alder og brug, for så vidt genstandens nytteværdi for forbrugeren herved har været væsentlig nedsat.

Er en skade indtruffet, mens den erhvervsdrivende bærer risikoen for arbejdet, og er det ikke alene forbrugerens ejendom, men også arbejdet, som er blevet beskadiget, vil arbejdet være mangelfuldt. Er der tale om, at den genstand, arbejdet vedrører, er gået til grunde eller bortkommet, bliver arbejdet aldrig afleveret, hvorfor der i så fald for så vidt foreligger forsinkelse. Er mangelen eller forsinkelsen hævebegrundende, jf. herved § 20 sammenholdt med § 22 og § 11, vil forbrugeren kunne vælge at hæve aftalen, således at han fritages for at betale sædvanligt vederlag for arbejdet, jf. § 12 og bemærkningerne ovenfor til denne bestemmelse, men forbrugerens krav på erstatning efter § 26 må da opgøres ud fra, hvad genstanden var værd forinden arbejdets påbegyndelse.

Hæves aftalen ikke, kan forbrugeren kræve, at erstatningen opgøres udfra, hvad genstanden ville have været værd, såfremt arbejdet var blevet behørigt udført, men forbrugeren må da til gengæld tåle, at den erhvervsdrivendes vederlagskrav fragår i erstatningen.

Det vil undtagelsesvist kunne forekomme, at en skade omfattet af § 26 indtræder på et tidspunkt, hvor forbrugeren bærer risikoen for arbejdet, jf. bemærkningerne ovenfor til § 9, stk. 3 og 4, hvorefter det i visse tilfælde er forbrugeren, som bærer risikoen for arbejdet, uanset at den genstand, arbejdet vedrører, er i den erhvervsdrivendes besiddelse. Reglen i § 15, stk. 1, nr. 7, vil da, hvis skaden tillige har ramt

arbejdet, kunne føre til, at arbejdet bliver mangelfuldt, og der kan i så fald i det hele henvises til det, som er anført i afsnittet ovenfor. Selv om den erhvervsdrivende er ansvarlig for en indtruffet skade efter § 26, er dette dog ikke ensbetydende med, at arbejdet bliver mangelfuldt, jf. at § 15, stk. 1, nr. 7, ikke indeholder nogen formodning om, at der foreligger forsømmelse fra den erhvervsdrivendes side. Anses arbejdet ikke for mangelfuldt, berøres den erhvervsdrivendes vederlagskrav for arbejdet ikke af den indtrufne skade. Forbrugeren kan i så fald heller ikke hæve aftalen, medmindre forholdet under alle omstændigheder kan sidestilles med et hævebegrundende kontraktsbrud, se som eksempel herpå bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 39 vedrørende den erhvervsdrivendes uberettigede bortsalg eller bortskaffelse af genstanden.

Forbrugeren har efter bestemmelsen i princippet også krav på at få erstatning for afsavn, driftstab, tabt avance eller lignende, som er forårsaget af den indtrufne skade. Der bør dog i overensstemmelse med sædvanlig praksis stilles meget strenge krav til beviset for, at der er lidt et sådant tab, som ikke samtidig er blevet modsvaret af en tilsvarende besparelse, og som forbrugeren ikke har haft mulighed for at undgå.

Bestemmelsen gælder efter sin ordlyd alene skade på ejendom tilhørende forbrugeren. Udvalget har dog forudsat, at bestemmelsen kan finde analog anvendelse, hvor skaden rammer en genstand tilhørende en anden end forbrugeren, hvis genstanden befinder sig hos forbrugeren eller af forbrugeren er blevet overgivet til den erhvervsdrivende. Dette vil således ofte være tilfældet ved genstande tilhørende et husstandsmedlem eller andre med nær tilknytning til forbrugeren.

Den erhvervsdrivende bliver erstatningsansvarlig, selv om skaden er dækket af en *tingsforsikring* eller en driftstabsforsikring, jf. herved erstatningsansvarslovens § 19, stk. 2, nr. 2, og forsikringsselskabet indtræder da, i det omfang det har betalt erstatning, i forbrugerens krav mod den erhvervsdrivende, jf. samme lovs § 22, stk. 1. Er den erhvervsdrivende ikke dækket af en ansvarsforsikring, vil *ansvaret dog undtagelsesvis kunne lempes* efter erstatningsansvarslovens § *24 stk. 1,* idet denne bestemmelse efter sine motiver har til formål at fungere som en art "sikkerhedsventil" på det erstatningsretlige system, hvor de erstatningsretlige regler i eller udenfor kontrakt ellers ville føre til urimelige resultater. En lempelse af ansvaret vil således kunne være indiceret, hvis en usikret og ikke særligt velhavende erhvervsdrivende forårsager en meget betydelig skade, f.eks. ved at forårsage en omfattende brandskade.

Den erhvervsdrivendes erstatningsansvar vil endvidere kunne lempes, hvis forbrugeren har tilsidesat sin oplysningspligt efter § 28, jf. bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Da ansvaret for skade på forbrugerens ejendom ofte vil have stor lighed med et almindeligt deliktsansvar, har udvalget ikke fundet anledning til at foreslå, at der bør påhvile forbrugeren en særlig pligt til at reklamere inden rimelig tid, såfremt han vil gøre sit erstatningskrav gældende. Udvalget har således forudsat, at det som i deliktsretten i princippet *alene vil være forældelsesreglerne, som sætter tidsmæssige grænser for forbrugerens adgang til at fremsætte erstatningskrav,* hvilket formentlig er i

overensstemmelse med allerede gældende ret på forbrugerområdet. Går der længere tid, inden forbrugeren gør et erstatningskrav gældende i anledning af en skade på hans ejendom, vil han dog normalt få meget vanskeligt ved at godtgøre, at skaden er forvoldt under eller i forbindelse med arbejdet, eller mens genstanden var overgivet til den erhvervsdrivende.

Til § 27.

Bestemmelsen *pålægger den erhvervsdrivende risikoen for visse hændelige begivenheder,* som rammer den genstand, arbejdet vedrører, *mens* den er *overgivet den erhvervsdrivende* (stk. 1), eller som rammer materialer til brug for arbejet, som forbrugeren har overgivet til den erhvervsdrivende (stk. 2).

Om baggrunden for bestemmelsen henvises til fremstillingen ovenfor, kapitel III, pkt. 7.

Til stk. 1.

Er den genstand, arbejdet vedrører, overgivet til den erhvervsdrivende, bærer denne efter bestemmelsen risikoen for genstandens bortkomst eller beskadigelse, som skyldes *tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed.*

Som redegjort for foran i kapitel III, pkt. 7, har den erhvervsdrivende mulighed for at forsikre sig imod skader som følge af tyveri, brand eller vandskade gennem tegning af en almindelig lagerforsikring. En sådan skade vil endvidere ofte være dækket af en af forbrugeren tegnet forsikring, f.eks. en almindelig familieforsikring, som da ifølge reglen i forsikringsaftalelovens § 54 også vil gælde til fordel for den erhvervsdrivende. Det vil i den forbindelse være vejledende for, om der foreligger en lignende hændelig begivenhed, om det er muligt og sædvanligt at forsikre sig herimod. Det er således ikke hensigten med bestemmelsen, at forbrugeren ved at overgive en genstand til den erhvervsdrivende skal kunne påføre denne en risiko, som forbrugeren i almindelighed ikke selv kunne have forsikret sig imod, hvis skaden var indtruffet inden genstandens overgivelse.

Som eksempler på hændelige begivenheder, som på baggrund af det nævnte kriterium vil kunne sidestilles med tyveri, brand og vandskade, kan nævnes hærværk forøvet af en indtrængende person, kortslutningsskader, skade forvoldt af tilfældig strømafbrydelse, stormskade, skade forvoldt ved lynnedslag eller eksplosion, skade som skyldes pludselig udstrømning af vand, olie, kølevæske eller lignende. Skyldes skaden krigslignende forhold eller en naturkatastrofe, gælder dog, at det sædvanligvis vil være meget vanskeligt at tegne forsikring herimod, hvorfor sådanne skader vil falde udenfor bestemmelsen.

Godtgør den erhvervsdrivende ikke, at der ikke er udvist forsømmelse, bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig efter § 26, og risikoreglen i § 27 får derfor kun selvstændig betydning, såfremt den erhvervsdrivende kan godtgøre, at der ikke er udvist forsømmelse. Det *påhviler* således den *erhvervsdrivende at godtgøre, hvad* der har været den *nærmere årsag til skaden.* I overensstemmelse hermed vil det normalt

også påhvile den erhvervsdrivende bevismæssigt at godtgøre sit standpunkt, hvis han vil gøre gældende, at genstandens bortkomst eller beskadigelse skyldes en hændelig begivenhed, som ikke omfattes af risikoreglen i § 27.

Om bevisbyrdens fordeling ved afgørelsen af, hvorvidt skaden kan antages at være indtruffet, mens genstanden var overgivet den erhvervsdrivende, henvises til bemærkningerne ovenfor til § 26.

Sender den erhvervsdrivende en til ham overgivet genstand *videre til en anden erhvervsdrivende*, f.eks. til fabrikanten eller en reparatør, bærer den erhvervsdrivende tillige risikoen, såfremt genstanden i den forbindelse beskadiges eller bortkommer som følge af tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed. Dette gælder således også under forsendelsen til og fra den anden erhvervsdrivende.

Da § 27 forudsætter, at genstanden er blevet *overgivet den erhvervsdrivende*, gælder bestemmelsen derimod ikke under genstandens forsendelse fra forbrugeren til den erhvervsdrivende eller fra den erhvervsdrivende til forbrugeren. Bortkommer eller beskadiges genstanden under forsendelsen fra den erhvervsdrivende til forbrugeren, vil det dog normalt følge af reglen i § 9, stk. 2, at den erhvervsdrivende bærer risikoen for arbejdet, jf. bemærkningerne ovenfor til denne bestemmelse. Den erhvervsdrivende må endvidere for ikke at blive erstatningsansvarlig for genstandens bortkomst eller beskadigelse efter reglen i § 26 kunne godtgøre, at der ikke er udvist forsømmelse i forbindelse med forsendelsen. Den erhvervsdrivende må i den forbindelse tillige kunne godtgøre, at det følger af aftalen, at genstanden kunne forsendes. Er en genstand af en ikke ubetydelig værdi blevet sendt som almindelig postpakke og ikke som værdipakke, må den erhvervsdrivende samtidig kunne godtgøre, at forbrugeren har samtykket i den valgte forsendelsesmåde.

Med hensyn til *erstatningsopgørelsen* i anledning af genstandens beskadigelse eller bortkomst kan i vidt omfang henvises til bemærkningerne ovenfor til § 26. Da der i de af § 27 omfattede tilfælde normalt ikke foreligger noget ansvarsgrundlag for den erhvervsdrivende, vil forbrugeren dog ikke uden videre kunne stille krav om, at erstatningen skal opgøres som om, arbejdet var blevet behørigt udført. Erstatningen må således opgøres med udgangspunkt i genstandens værdi og beskaffenhed bedømt ud fra forholdene umiddelbart forud for skadens indtræden, idet forbrugeren samtidig må betale vederlag for eventuelt udført arbejde. Da den erhvervsdrivende, hvor han bærer risikoen for genstanden, som hovedregel også vil bære risikoen for arbejdet, jf. bemærkningerne nedenfor, vil forbrugeren dog, hvis betingelserne herfor iøvrigt er til stede, jf. § 20 sammenholdt med § 22, og § 11, kunne vælge at hæve aftalen. Forbrugeren fritages i så fald normalt for at betale vederlag til den erhvervsdrivende, men kan til gengæld alene kræve erstatning for genstanden svarende til, hvad den var værd, da den blev overgivet til den erhvervsdrivende.

Det, som den erhvervsdrivende efter § 27 bærer risikoen for, er genstanden som sådan, og den erhvervsdrivende kan derfor ikke efter bestemmelsen tilpligtes at betale erstatning for følgeskader.

Som allerede nævnt kan den *erhvervsdrivendes risiko* efter § 27 være *dækket af*

en *forsikring tegnet af den erhvervsdrivende selv eller* af en *af forbrugeren* tegnet tingsforsikring, jf. herved forsikringsaftalelovens § 54, hvorefter en tingsforsikring, hvis intet andet er angivet, bl.a også anses for tegnet til fordel for den, som bærer faren for tingen. Den erhvervsdrivende har som følge af denne bestemmelse god grund til at interessere sig for, hvorvidt en genstand, som han får overgivet i sin besiddelse, er dækket af en af forbrugeren tegnet tingsforsikring, samt for, om der i givet fald i forsikringspolicen er angivet særlige betingelser, som skal være opfyldt for, at forsikringen dækker. Eksempelvis er det et i familieforsikringspolicer sædvanligt forekommende vilkår, at forsikringsselskabet skal underrettes, hvis indboet opmagasineres. En erhvervsdrivende, som modtager genstande med henblik på opmagasinering, bør derfor sørge for at tilrettelægge arbejdsgangen i virksomheden således, at han har sikkerhed for, at der rutinemæssigt gives underretning til kundernes forsikringsselskaber om den skete opmagasinering.

Har forbrugeren tilsidesat sin pligt efter § 28 til at give oplysning om visse særlige forhold vedrørende genstanden, kan den erhvervsdrivendes erstatningspligt nedsættes eller efter omstændighederne helt bortfalde. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til § 28. Har forbrugeren givet bevidst urigtige oplysninger om, at genstanden er dækket af en tegnet tingsforsikring, må gælde det samme. Den erhvervsdrivende må også kunne stille som betingelse for at påtage sig arbejdet, at han er beføjet til at lade tingen forsikre for forbrugerens regning, eller at forbrugeren selv sørger for at tegne en forsikring, som dækker genstanden, således at den erhvervsdrivendes erstatningspligt nedsættes eller bortfalder, hvis forbrugeren undlader at tegne den aftalte forsikring. For at forholdet ikke skal få karakter af en omgåelse af bestemmelsen, må det anførte dog forudsætte, at forbrugeren er blevet behørigt vejledt om vilkåret og har haft mulighed for uden urimelig omkostning eller væsentlig ulempe at opfylde dette.

Er den forsikring, som forbrugeren har tegnet eller lovet at tegne, f.eks. en almindelig familieforsikring, kan den erhvervsdrivende alligevel komme til at hæfte for visse risici, som er undtaget fra dækningen. Således er simpelt tyveri i almindelighed undtaget, hvis tyveriet finder sted under opmagasinering. Påhviler der ifølge policen forbrugeren en selvrisiko, vil den erhvervsdrivende også komme til at hæfte herfor.

Bestemmelsen kan ikke fraviges til skade for forbrugeren, jf. lovudkastets § 3. Bortkommer eller beskadiges genstanden som følge af tyveri, brand, vandskade eller en lignende hændelig begivenhed, må den erhvervsdrivende derfor uanset modstående aftale betale erstatning til forbrugeren i det omfang, skaden ikke er dækket af en forsikring. Dette gælder dog ikke, hvis forholdet er indtruffet på et tidspunkt, hvor forbrugerens forhold har bevirket, at genstanden ikke er blevet tilbagegives i rette tid, jf. *2. pkt.*, og den erhvervsdrivende har derfor mulighed for at begrænse risikoen til en bestemt periode ved at præcisere overfor forbrugeren, hvornår denne senest skal have afhentet genstanden.

Undtagelsen efter 2. pkt. gælder, selv om arbejdet ikke er færdiggjort, cfr. reglen i § 9, stk. 2, om risikoens overgang for så vidt angår selve arbejdet. Trækker arbejdet

ud, udover hvad der var aftalt eller forudsat ved aftalens indgåelse, som følge af genstandens særlige beskaffenhed, udførelsen af tillægsarbejde eller lignende forhold, må det dog i almindelighed følge af almindelige aftaleretlige regler, herunder forudsætningslæren, at afleveringstidspunktet for arbejdet udskydes i overensstemmelse med de ændrede tidsmæssige forudsætninger, jf. herved også bemærkningerne ovenfor til § 9, stk. 3. Undtagelsen i 2. pkt. vil derfor især føre til, at risikoen for genstanden i det hele kommer til at påhvile forbrugeren selv, hvis arbejdets færdiggørelse forsinkes af, at forbrugeren ikke som aftalt meddeler den erhvervsdrivende de for arbejdets udførelse fornødne instruktioner m.v., eller ikke fremskaffer materialer eller lignende, som han har påtaget sig at fremskaffe. Undtagelsen vil endvidere finde anvendelse, hvis forbrugeren, selv om arbejdet er færdigt, undlader at afhente genstanden i rette tid, se herom bemærkningerne ovenfor til § 9, stk. 3.

Bestemmelserne i § 9 om risikoen for arbejdet og i § 27 om risikoen for genstanden vil normalt føre til, at den erhvervsdrivende, hvis risikoen for arbejdet påhviler ham, også vil bære risikoen for de af § 27 omfattede hændelige skader på genstanden. Er arbejdet endnu ikke færdiggjort, vil risikoen for arbejdet dog normalt påhvile den erhvervsdrivende efter reglen i § 9, stk. 3, mens undtagelsen efter § 27, stk. 1, 2. pkt., efter omstændighederne kan føre til, at risikoen for genstanden i det hele vil påhvile forbrugeren selv, jf. det ovenfor anførte. Det vil endvidere undtagelsesvis kunne forekomme, at risikoen efter § 27 påhviler den erhvervsdrivende, mens risikoen for arbejdet påhviler forbrugeren. Dette vil således kunne være tilfældet, hvis det efter arbejdets aflevering konstateres, at arbejdet er mangelfuldt, hvorefter genstanden overgives til den erhvervsdrivende, for at denne kan afhjælpe mangelen, jf. herved § 27 sammenholdt med § 9, stk. 4.

Da den erhvervsdrivende efter bestemmelsen har mulighed for at drage nytte af samtlige bestående forsikringsmuligheder, hvad enten det er ham selv eller forbrugeren, som optræder som forsikringstager, og da den erhvervsdrivendes erstatningspligt kan lempes, hvis forbrugeren har tilsidesat sin oplysningspligt efter § 28, vil bestemmelsen næppe i almindelig kunne føre til et åbenbart urimeligt resultat. Skulle dette alligevel undtagelsesvis forekomme, er det udvalgets opfattelse, at den *almindelige lempelsesregel i erstatningsansvarslovens § 24* må kunne finde anvendelse enten direkte eller analogt, idet det i relation til denne bestemmelse synes nærliggende at sidestille en regel om risiko for tredjemands ejendom med en regel om objektivt erstatningsansvar.

Til stk. 2.

Bestemmelsen fastslår, at stk. 1 gælder tilsvarende for materialer til brug for arbejdet, som forbrugeren har overgivet til den erhvervsdrivende.

Hvad angår byggearbejder, hvor parterne har aftalt anvendelsen af AB 72, gælder for så vidt allerede en regel om, at risikoen påhviler den erhvervsdrivende, jf. herved AB 72, § 7, stk. 3, hvorefter entreprenøren efter modtagelsen af materialer hidrørende fra bygherren bærer risikoen for, at materialerne ikke bortkommer eller beskadi-

ges, idet AB 72, § 21, stk. 3, dog samtidig pålægger bygherren en pligt til at forsikre imod brand- og stormskader.

Der kan iøvrigt i det hele henvises til bemærkningerne ovenfor til stk. 1.

Til § 28.

Til stk. 1.

Er den genstand, arbejdet vedrører, af væsentlig større værdi, end den erhvervsdrivende måtte regne med, skal forbrugeren efter bestemmelsen oplyse den erhvervsdrivende herom. Tilsvarende gælder, såfremt genstanden skal opbevares eller behandles med særlig omhu eller iøvrigt på særlig måde.

At der påhviler forbrugeren en pligt til at oplyse den erhvervsdrivende om forhold som de nævnte, følger for så vidt allerede af forbrugerens almindelige pligt til at medvirke til kontraktsforholdets rette afvikling, men udvalget har dog fundet behov for at præcisere dette gennem medtagelsen af en udtrykkelig regel herom, også for at præcisere, at forbrugerens forsømmelse af at opfylde sin oplysningspligt kan føre til, at den erhvervsdrivendes erstatningspligt efter §§ 26 og 27 lempes.

Da bestemmelsen ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, indebærer den samtidig, at den erhvervsdrivende ikke kan pålægge forbrugeren en videregående pligt til at give oplysning om forhold omfattet af bestemmelsen.

Forbrugeren må i almindelighed være berettiget til at regne med, at den erhvervsdrivende som fagmand på området selv har mulighed for at vurdere, hvad genstande af den pågældende art normalt er værd, og hvorledes de skal opbevares eller behandles. Oplysningspligten omfatter på denne baggrund alene forhold, som er specielle for den pågældende genstand, og som forbrugeren ikke kan påregne, at den erhvervsdrivende er opmærksom på.

Lader forbrugeren eksempelvis sit indbo opmagasinere hos et opmagasineringsfirma, må forbrugeren således gøre opmærksom herpå, såfremt der blandt indboet befinder sig nogle kostbare antikviteter, ægte tæpper eller lignende. Indleveres en antikvitet eller et ægte tæppe til reparation hos en fagmand, behøver forbrugeren derimod ikke specielt at gøre opmærksom på genstandens værdi, medmindre der gør sig særlige forhold gældende, som en almindelig fagmand på området ikke kan påregnes at være bekendt med.

Den erhvervsdrivendes erstatningspligt kan kun lempes, hvis forbrugeren har *forsømt* sin oplysningspligt. Det må således kræves, at det kan bebrejdes forbrugeren, at denne ikke har givet den erhvervsdrivende oplysningen. Dette vil kun kunne være tilfældet, hvis der er tale om en oplysning, som forbrugeren er eller bør være bekendt med, og som forbrugeren må kunne indse har betydning for kontraktsforholdet. For at illustrere problemstillingen kan henvises til en afgørelse omtalt i Forbrugerklagenævnets årsberetning for 1979 s. 57. Her havde forbrugeren indleveret en brille til refleksbehandling uden at oplyse, at glassene var med farveskifteeffekt, idet forbrugeren ikke vidste, at dette havde indvirkning på antirefleksbehandlingen. Forbrugerkla-

genævnet fandt, at optikeren havde begået en fagmæssig fejl ved som fagmand at have undladt at stille spørgsmål herom og ved ikke på andet måde at have undersøgt dette spørgsmål nærmere, og det antoges, at den erhvervsdrivende som følge heraf havde pådraget sig et erstatningsansvar for beskadigelsen af forbrugerens brilleglas. Det følger af det ovenfor anførte, at en anvendelse af lovudkastets § 26 sammenholdt med § 28 ville føre til samme resultat.

Ved vurderingen af, *om og i hvilket omfang forbrugerens forsømmelse af sin oplysningspligt bør medføre en lempelse af den erhvervsdrivendes erstatningspligt,* må især ses på, hvilken sammenhæng der er mellem den af forbrugeren udviste pligtforsømmelse og den indtrufne skade, samt på den af den erhvervsdrivende udviste skyldgrad.

Har forbrugerens pligtforsømmelse karakter af en medvirken til skadens indtræden, f.eks. hvor skaden helt eller delvis er forårsaget af, at forbrugeren har forsømt at give oplysning om, at genstanden skal opbevares eller behandles på en særlig måde, kan i det hele henvises til erstatningsrettens almindelige regel om betydningen af egen skyld. Svarende til reglen i erstatningsansvarslovens § 24, stk. 2, hvorefter der undtagelsesvis kan ses helt eller delvis bort fra skadelidtes medvirken til skaden, bør der tilsvarende undtagelsesvis ses helt eller delvis bort fra forbrugerens pligtforsømmelse, således især hvis skaden er dækket af en af den erhvervsdrivende tegnet ansvarsforsikring.

Har forbrugeren forsømt at oplyse, at genstanden var af væsentlig større værdi, end den erhvervsdrivende havde grund til at regne med, bør der normalt ikke ske lempelse, hvis den indtrådte skade dog i det væsentlige er forsikringsdækket. Er skaden ikke forsikringsdækket, kan dette tale for at nedsætte den erhvervsdrivendes erstatningspligt, således at han ikke kan tilpligtes at betale et beløb, som væsentlig overstiger, hvad genstande af den pågældende art normalt er værd. Dette gælder især, hvis den erhvervsdrivendes erstatningspligt følger af risikoreglen i § 27, eller hvis det ikke kan antages, at den erhvervsdrivende har udvist mere end simpel uagtsomhed. Har den erhvervsdrivende udvist et forhold, som må henføres under de grovere skyldformer, kan dette omvendt tale for at fastholde den erhvervsdrivendes erstatningspligt fuldt ud. Særlige forhold kan dog efter omstændighederne føre til et andet resultat, f.eks. hvis der, fordi det aftalte vederlag for arbejdet har været ubetydeligt, består et helt åbenbart misforhold mellem det aftalte vederlag og den risiko, som arbejdet har påført den erhvervsdrivende.

Om muligheden for at lempe den erhvervsdrivendes erstatningspligt i medfør af erstatningsansvarslovens § 24, stk. 1, henvises til bemærkningerne ovenfor til § 26 og § 27.

Den erhvervsdrivendes erstatningspligt vil også kunne lempes, hvis forbrugeren på anden måde end ved at forsømme sin oplysningspligt har medvirket til skadens indtræden. Der kan herom i det hele henvises til erstatningsrettens almindelige regler om betydningen af skadelidtes egen medvirken, herunder erstatningsansvarslovens § 24, stk. 2.

Til stk. 2.
Bestemmelsen fastslår, at stk. 1 gælder tilsvarende for forbrugerens pligt til at give oplysning om materialer til brug for arbejdet, som forbrugeren har stillet til rådighed for den erhvervsdrivende.

Der kan i det hele henvises til bemærkningerne ovenfor til stk. 1.

Kapitel 7

Kapitlet, som består af §§ 29-35, indeholder primært en række regler vedrørende *prisens beregning.*

§ 29 indeholder således nærmere regler for, hvorledes prisen skal beregnes, hvis prisen eller dens fastsættelse ikke fremgår af aftalen eller forholdene iøvrigt. Har den erhvervsdrivende givet en skønnet pris (prisoverslag), suppleres reglen af § 30, hvorefter prisen i så fald ikke væsentligt må overstige det opgivne beløb.

§ 31 regulerer den erhvervsdrivendes adgang til uanset en opgiven pris eller et prisoverslag at betinge arbejdets udførelse af et pristillæg, hvis arbejdet fordyres som følge af omstændigheder, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning. Fordyres arbejdet som følge heraf eller som følge af et af den erhvervsdrivende taget forbehold om regulering af prisen, pålægges det i § 32 den erhvervsdrivende at underrette forbrugeren herom snarest muligt.

§§ 33 og 34 indeholder primært nogle bevisbyrderegler, hvorefter det påhviler den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt i nogle praktisk forekommende situationer, herunder såfremt der opstår tvist om, hvorvidt en meddelt prisangivelse er et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag.

Endelig indeholder § 35 en regel om den erhvervsdrivendes pligt til at udfærdige en specificeret regning, såfremt prisen ikke er aftalt.

Til § 29.
Den foreslåede regel regulerer, hvorledes prisen skal fastsættes, hvis den ikke er aftalt eller fremgår af omstændighederne i øvrigt. Efter forslaget skal forbrugeren i så fald betale den pris, som efter omstændighederne må anses for rimelig. Med hensyn til begrundelsen for forslaget henvises til kap. III pkt. 8 a.

Reglens anvendelse forudsætter, at *prisen ikke fremgår af aftalen eller forholdene i øvrigt.* Med udtrykket "forholdene i øvrigt" sigtes til tilfælde, hvor en bestemt pris må anses for stiltiende aftalt. Har den erhvervsdrivende således f.eks. ved skiltning eller i annoncer eller brochurer angivet en pris for et arbejde, må det ikke sjældent anses for vedtaget, at denne pris skal lægges til grund. En erhvervsdrivendes faste pris på et stykke arbejde kan derimod ikke anses for stiltiende aftalt, hvis den ikke er tilkendegivet over for omverdenen, f.eks. ved skiltning. Er dette ikke tilfældet, kan

den erhvervsdrivende kun forlange sine faste priser lagt til grund, såfremt de ikke overstiger den betaling, som efter forslaget vil blive anset for rimelig.

Ligestillet med, at der er truffet aftale om prisen, er efter forslaget, at prisens fastsættelse fremgår af aftalen. Hermed sigtes til aftaler, hvor der er fastlagt objektive kriterier for prisens endelige beregning. Som eksempel kan nævnes pristalsklausuler. Har den erhvervsdrivende i aftalen forbeholdt sig ret til frit at fastsætte prisen, kan denne derimod ikke siges at fremgå af aftalen. Prisfastsættelsen fremgår heller ikke af aftalen, blot fordi der er aftalt en bestemt timepris eller en bestemt pris pr. materialeenhed. I så fald afhænger den endelige pris af, hvor mange timer der faktisk bruges på arbejdet, samt af det faktiske materialeforbrug. § 29 bør derfor også finde anvendelse i sådanne tilfælde, således at forbrugeren ikke kommer til at betale for et tids- eller materialeforbrug, som ikke kan anses for rimeligt.

Har den erhvervsdrivende afgivet et prisoverslag, kan det vise sig, at den endelige pris bliver enten lavere eller højere end overslagsprisen. Prisen må dog efter lovudkastets § 30 ikke overstige det opgivne beløb væsentligt. Har den erhvervsdrivende opgivet en højeste pris, må den endelige pris ikke overstige det opgivne beløb, men den kan vise sig at blive lavere end dette beløb. I ingen af de nævnte tilfælde kan prisen derfor siges at fremgå af aftalen, hvorfor reglen i § 29 finder anvendelse på prisberegningen. Forbrugeren vil således kunne gøre gældende, at den forlangte pris ikke er rimelig, uanset at den ikke overstiger en opgiven højestepris eller ikke væsentlig overstiger et prisoverslag.

Fremgår prisen eller dens fastsættelse af aftalen eller forholdene i øvrigt, må forbrugeren betale denne pris, medmindre den er urimelig høj. Er dette tilfældet, kan forbrugeren som redegjort for ovenfor i kap. III, pkt. 8 a, kræve prisen nedsat i medfør af den almindelige lempelsesregel i aftalelovens § 36. Det forhold, at en aftalt pris overstiger, hvad der i mangel af aftale må anses for en rimelig pris efter reglen i § 29, er dog ikke ensbetydende med, at den aftalte pris er urimelig og skal nedsættes.

Den foreslåede regel vedrører ikke direkte tilfælde, hvor det står fast, at der er indgået aftale om en pris, men hvor der ikke kan føres bevis for dennes størrelse. Det må imidlertid antages, at reglen vil kunne anvendes analogt i sådanne tilfælde. Angår tvisten derimod spørgsmålet om, hvorvidt en opgiven pris må antages også at inkludere f.eks. de nødvendige udgifter til materialer el. lign., må det normalt påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt, se om denne problemstilling også bemærkningerne nedenfor til § 33.

Bevisbyrden for, at der er aftalt en pris, der er højere eller lavere end den, som anvendelsen af den foreslåede regel vil føre til, må i overensstemmelse med almindelige bevisbyrdeprincipper antages at komme til at påhvile den, der vil påberåbe sig en sådan aftale.

Ved afgørelsen af, *hvilken pris der må anses for rimelig,* skal der efter forslaget tages hensyn til arbejdets art, omfang og udførelse, sædvanlig pris eller prisberegning samt omstændighederne i øvrigt.

Udgangspunktet er *arbejdets art, omfang og udførelse.* Det er således en selvfølge, at prisen må afhænge af, hvilken type arbejde, aftalen angår, hvor meget arbejde, der er udført, og arbejdets kvalitet.

For en række arbejder, for hvilke der kan fikseres en sædvanlig prisdannelse, bør der endvidere tages *hensyn til,* hvad der er den *gængse eller sædvanlige pris.* Standardpriser for bestemte arbejder vil således kunne forekomme ved f.eks. vask og rensning af klæder eller ved regelmæssige standardeftersyn og standardreparationer af biler. Endvidere forekommer der vejledende prislister for f.eks. glarmestre, elektrikere og malere. Sådanne prislister vil normalt være omfattet af anmeldelsespligt efter monopollovens regler, men også uden for den slags tilfælde vil der kunne forekomme gængs eller sædvanlig pris eller et normalt prisspillerum.

Kan der konstateres en sædvanlig pris for arbejdet, bør denne i almindelighed være afgørende, men de konkrete omstændigheder kan dog i det enkelte tilfælde føre til, at prisen bør være højere eller lavere end den sædvanlige. Prisen bør således eksempelvis være lavere end den sædvanlige, hvis forbrugeren ved selv at afhente arbejdets genstand på den erhvervsdrivendes værksted har sparet den erhvervsdrivende for normale forsendelsesomkostninger. Findes der inden for branchen forskellige prisniveauer, skal der primært lægges vægt på, hvad der er den sædvanlige pris under tilsvarende forhold og med tilsvarende kvalitets- og serviceniveau som det, den erhvervsdrivende har ydet. Er den erhvervsdrivendes sædvanlige pris lavere end den, der er gængs i branchen, bør der dog lægges vægt på den erhvervsdrivendes pris.

Som oftest fremkommer prisen for en tjenesteydelse imidlertid ved, at der i regningen specificeres et *tids- og materialeforbrug.* Det vil i så fald nok i et vist omfang kunne fastslås, hvad gængs timesats er, eller hvad gængs pris er for de anvendte materialer, men problemet vil i reglen derudover være, om det medgåede time- eller materialeforbrug kan anses for rimeligt. Der skal således foretages en bedømmelse af såvel prisberegningen, dvs. af de anvendte time- og materialepriser, som af tids- og materialeforbruget.

Da den erhvervsdrivendes *samlede timepris foruden* af arbejdslønnen også afhænger af den erhvervsdrivendes generelle omkostningsniveau og hans avance, vil timepriserne normalt kunne variere en hel del inden for den samme branche uden, at prisen i det enkelte tilfælde af den grund kan siges at gå ud over, hvad der må anses for en rimelig timepris. Selv om den erhvervsdrivende beregner sig en særlig høj timepris i forhold til branchen iøvrigt, behøver dette dernæst ikke at betyde, at den endelige pris for arbejdet kommer til at overstige, hvad der må anses for en rimelig pris efter § 29. Dette vil således ikke være tilfældet, hvis den høje timesats modsvares af et særlig højt effektivitetsniveau, således at den erhvervsdrivende har været i stand til at udføre arbejdet med et mindre timeforbrug, end det ellers er sædvanligt.

Det ses af og til, at især virksomheder, som udfører kortvarige reparations- og vedligeholdelsesarbejder, anvender et grundgebyr til dækning af bl.a. kørselsudgifter, visse generalomkostninger og lign., idet der udover grundgebyret skal betales for den

tid, som håndværkeren bruger hos kunden. Medmindre der er tale om en fast branchesædvane, kan grundgebyrer dog kun anvendes, hvis der er truffet aftale herom inden arbejdets påbegyndelse, se om spørgsmålet også bemærkningerne nedenfor til § 34.

Særlige forhold, f.eks. overarbejdsbetaling, kan bevirke, at den erhvervsdrivende ønsker at beregne sig en særlig høj timepris, men dette er den erhvervsdrivende kun berettiget til, hvis det er aftalt med forbrugeren.

Ved vurderingen af, om de materialepriser, som den erhvervsdrivende har beregnet sig, kan anses for rimelige, må især ses på den erhvervsdrivendes egen indkøbspris. Den erhvervsdrivende bør således ikke beregne sig en videresalgsavance, som går ud over, hvad der er rimeligt og sædvanligt. Har den erhvervsdrivende ved materialeindkøbet opnået en rabat, bør der ved prisfastsættelsen også tages hensyn hertil.

Ved vurderingen af, om *tids og materialeforbruget* har været rimeligt, må hensyn tages **til,** hvad der er et sædvanligt tids- og materialeforbrug inden for branchen ved et arbejde af samme karakter og omfang. Individuelle forhold vil dog kunne spille ind, idet særlige forhold hos forbrugeren eller ved den genstand, arbejdet vedrører, vil kunne vanskeliggøre arbejdet og dermed fordyre dette. Den omvendte situation vil dog også kunne forekomme. Forbrugeren kan således selv have foretaget visse ting i forbindelse med arbejdets udførelse og derved have sparet tid for den erhvervsdrivende.

Det følger af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt over for forbrugeren, at han har pligt til at varetage forbrugerens interesser i overensstemmelse med god skik, herunder pligt til at tilrettelægge arbejdet så rationelt som muligt, jf. bemærkningerne ovenfor til § 4. Skyldes en fordyrelse af arbejdet, at den erhvervsdrivende har tilsidesat sin almindelige omsorgspligt over for forbrugeren, vil det kunne følge af reglen i § 29, at forbrugeren kan nægte at betale for en sådan fordyrelse, da det ikke i almindelighed vil være rimeligt, at forbrugeren skal betale herfor. Er arbejdet blevet fordyret som følge af en uforsvarlig tilrettelæggelse fra den erhvervsdrivendes side, må forbrugeren således kunne nægte at betale det til fordyrelsen svarende beløb, også selvom det samlede regningsbeløb ikke som sådant er urimeligt. Det samme gælder, hvis den erhvervsdrivende uden at have vejledt forbrugeren på behørig måde har anvendt en unødvendig dyr fremgangsmåde eller unødvendigt dyre materialer. Har dette medført, at den genstand, arbejdet vedrører, er steget væsentligt i værdi, bør der dog efter omstændighederne ved prisens beregning tages hensyn hertil, såfremt dette under hensyntagen til begge parters forhold skønnes rimeligt.

Det kan endvidere efter omstændighederne følge af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt, at denne har pligt til at vejlede forbrugeren om, hvor meget arbejde det kan betale sig at lade udføre på den genstand, arbejdet vedrører. Har den erhvervsdrivende udført arbejde derudover uden forinden at have vejledt forbrugeren på behørig måde, må der ved prisberegningen også kunne tages hensyn til, hvor stort et beløb det henset til værdien og beskaffenheden af den genstand, arbejdet

vedrører, havde været rimeligt at lade udføre arbejde for. Burde den erhvervsdrivende ligefrem have frarådet arbejdets udførelse, gælder reglen i lovudkastets § 7, jf. bemærkningerne ovenfor til denne bestemmelse.

Beskadiges arbejdet inden afleveringen som følge af den erhvervsdrivendes forhold eller som følge af en hændelig begivenhed, kan den erhvervsdrivende ikke kræve betaling for fordyrelsen ved at udbedre skaden, da den erhvervsdrivende selv bærer risikoen herfor, jf. lovudkastets § 9 og bemærkningerne ovenfor til denne bestemmelse.

Den erhvervsdrivende har pligt til at føre regnskab med det tids- og materialeforbrug, som han vil kræve betaling for, jf. herved bemærkningerne nedenfor til lovudkastets § 35 vedrørende den erhvervsdrivendes pligt til at udfærdige regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at forbrugeren kan bedømme prisberegningen.

Opstår der mellem parterne tvist om den nærmere vurdering af det medgåede materiale- eller tidsforbrug, vil det ofte være nødvendigt at indhente en særlig sagkyndig udtalelse, hvilket eventuelt kan ske ved at indbringe tvisten for forbrugerklagenævnet eller et af forbrugerklagenævnet godkendt klagenævn eller gennem optagelse af syn og skøn.

Da der som anført ved prisberegningen skal tages hensyn til en eventuel standardpris for tilsvarende arbejder eller til, hvad der inden for branchen må anses for en sædvanlig timepris m.v., kan der rejses spørgsmål om, *hvorvidt der skal lægges vægt på prisforholdene på aftale-, udførelses- eller afleveringstidspunktet.* Der er ikke i lovteksten fremhævet et tidspunkt frem for et andet, hvilket skyldes, dels at den sædvanlige pris eller prisberegning kun indgår som et blandt flere momenter i rimeligheds vurderingen, og dels at arbejder på løsøre og fast ejendom udviser så store forskelligheder med hensyn til art og omfang, at der næppe bør opstilles en bestemt formodning for hvilket tidspunkt, som skal være afgørende. I stedet må ses på, hvad der vil være mest rimeligt i det enkelte tilfælde.

Har den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse gjort forbrugeren opmærksom på muligheden for, at der vil kunne indtræde prisstigninger, kan dette tale for at lægge vægt på prisforholdene på udførelsestidspunktet. Det samme gælder, hvis forbrugeren i øvrigt har måttet regne med risikoen for prisstigninger, f.eks. fordi der er tale om et langvarigt arbejde. Trækker arbejdet ud som følge af forhold på forbrugerens side eller som følge af beskaffenheden af den genstand, arbejdet vedrører, bør den erhvervsdrivende ligeledes kunne kræve betaling for indtrådte prisstigninger. Skyldes det derimod den erhvervsdrivendes forhold, at arbejdet ikke bliver udført snarest muligt, eller at udførelsen af arbejdet trækker ud, bør forbrugeren normalt ikke have pligt til at betale en merpris på grund af, at der er indtrådt prisstigninger.

Har den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse opgivet en bestemt timepris el. lign. uden at tage forbehold for, at der vil kunne indtræde prisstigninger, må den erhvervsdrivende i almindelighed være bundet af den opgivne pris, medmindre den erhvervsdrivende kan henvise til en fordyrende omstændighed, som han ikke burde ha-

ve taget i betragtning, se om denne problemstilling bemærkningerne nedenfor til §31.

Reglen i § 29 er neutral med hensyn til bevisbyrden for, hvad der efter en samlet bedømmelse må anses for at være en rimelig pris for arbejdet. Bevistvivl på dette punkt kan lige så vel komme den erhvervsdrivende som forbrugeren til skade.

Har den erhvervsdrivende ikke overholdt en kontraktsforpligtelse, kan andre regler i lovudkastet få betydning for prisberegningen, se således lovudkastets §§ 7 og 8, § 12, stk. 2, og § 18. Det forhold, at arbejdet er mangelfuldt, påvirker derimod ikke i sig selv prisberegningen, men afhjælpes mangelen ikke, vil forbrugeren kunne kræve at få et afslag i prisen, jf. bemærkningerne ovenfor til § 19.

Til § 30.

Efter forslaget tillægges en *skønnet pris (prisoverslag) en vis bindende virkning,* således at forbrugeren kan stole på, at det aftalte arbejde vil blive udført til en pris, som ikke væsentligt overstiger det opgivne beløb. Om baggrunden for forslaget henvises til kap. III pkt. 8 b.

Forslaget omfatter alle tilfælde, hvor et opgivet beløb skal forstås som en skønnet eller omtrentlig pris i modsætning til et tilbud eller en højeste pris. Har den erhvervsdrivende afgivet et tilbud eller en højeste pris, følger det af aftalen, at prisen ikke må overstige det opgivne beløb, som parterne dog eventuelt kan have aftalt skal reguleres på nærmere angiven måde, se herom bemærkningerne nedenfor til § 32.

Hvorvidt en prisoplysning har karakter af et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag, er et *fortolkningsproblem,* som må løses konkret for det enkelte tilfælde. Har den erhvervsdrivende opgivet en ca. pris, må dette normalt forstås som et prisoverslag. Det samme gælder i almindelighed, hvis den erhvervsdrivende har anslået prisen f.eks. til omkring 4.000 - 5.000 kr. uden fremhævelse af noget maksimum, idet der da må være en formodning for, at oplysningen skal forstås som et prisoverslag svarende til middelværdien, det vil sige, at den endelige pris i eksemplet ikke væsentligt må overstige 4.500 kr. Den opgivne øvre grænse må dog antages at få betydning for væsentlighedsbedømmelsen. Har den erhvervsdrivende derimod anslået prisen til ca. 4.000 kr. og ikke over 5.000 kr., må den erhvervsdrivende antages at have opgivet en højeste pris på 5.000 kr. Det samme gælder formentlig, hvis den erhvervsdrivende uden at antyde, at spørgsmålet kan være usikkert, angiver prisen til 4.000 - 5.000 kr.

Har den erhvervsdrivende opgivet såvel en ca. pris som en bestemt øvre grænse, som ligger langt over den opgivne ca. pris, bør der efter omstændighederne antages at foreligge et prisoverslag svarende til den opgivne lavere ca. pris, hvis forholdet har karakter af et forsøg på at omgå reglen i § 30.

Ønsker den erhvervsdrivende ikke på forhånd at binde sig til en bestemt pris, må han, hvis han udtaler sig om prisens forventede størrelse, sørge for at vejlede forbrugeren om prisoplysningens karakter, idet mange forbrugere ikke er klar over forskellen mellem på den ene side et tilbud eller en højeste pris og på den anden side et

prisoverslag. Den erhvervsdrivende bør endvidere normalt sikre sig bevis for, at han har præciseret en prisoplysnings karakter i fornødent grad, idet det påhviler ham at godtgøre sit standpunkt, såfremt der opstår tvist om, hvorvidt prisoplysningen er et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag, jf. § 33 og bemærkningerne nedenfor til denne bestemmelse.

Uanset om den erhvervsdrivende har afgivet en højeste pris eller et prisoverslag, foreligger der ikke en endelig aftalt pris, og prisberegningen er derfor i begge tilfælde *tillige undergivet reglen i § 29.* Selv om den endelige pris har holdt sig inden for rammerne af en højeste pris eller et prisoverslag, kan forbrugeren således alligevel kræve den forlangte pris nedsat, hvis denne overstiger, hvad der efter reglen i § 29 må anses for en rimelig pris for arbejdet. For at kunne vurdere dette kan forbrugeren endvidere kræve at få tilstillet en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at han kan bedømme prisberegningen, jf. bemærkningerne nedenfor til § 35.

Hvorvidt prisen må antages at overskride et af den erhvervsdrivende *afgivet prisoverslag væsentligt,* vil afhænge af en *konkret vurdering* i det enkelte tilfælde. Der må i den forbindelse især ses på, hvilke oplysninger den erhvervsdrivende har givet forbrugeren med hensyn til prisoverslagets forventede holdbarhed, arbejdets art og sædvane inden for branchen.

Har den erhvervsdrivende givet udtryk for, at overslaget nok skal holde, eller at det formentlig kun vil bliver overskredet med et mindre beløb, vil selv mindre overskridelser af prisoverslaget kunne være væsentlige. Det samme gælder, hvis overslaget vedrører en klart afgrænset og overskuelig arbejdsopgave. Er overskridelsen ubetydelig, kan den dog i almindelighed ikke anses for væsentlig.

Inden for en række brancher har der dernæst udviklet sig sædvaner om, at hvis der er afgivet et prisoverslag, må den endelige pris normalt ikke overstige overslaget med mere end f.eks. 10%. Er dette tilfældet, må overskridelser derudover normalt anses for væsentlige.

Er det vanskeligt på forhånd at vurdere arbejdets samlede omfang, kan den erhvervsdrivende ikke på den ene side afgive et prisoverslag og på den anden side tage forbehold om, at der alene er tale om et helt uforbindende skøn. Udtaler den erhvervsdrivende sig i en sådan situation om, hvad arbejdet kan forventes at komme til at koste, følger det af § 30, som ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, at prisen herefter ikke væsentlig må overskride det opgivne beløb. Dette gælder også, selv om det er forbrugeren, som har anmodet den erhvervsdrivende om at give en helt uforpligtende vurdering af, hvad arbejdet kan forventes at ville beløbe sig til. Har den erhvervsdrivende klart over for forbrugeren præciseret, at der er tale om et løseligt skøn, vil dette imidlertid påvirke væsentlighedsbedømmelsen. Den erhvervsdrivende vil således ved at vejlede forbrugeren på behørig måde ofte kunne opnå, at selv ret store overskridelser af prisoverslaget ikke kan anses for væsentlige, forudsat de ikke ligger ud over, hvad forbrugeren efter den givne vejledning har måttet regne med. Det må dog i givet fald påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre, at forbrugeren er blevet behørigt vejledt om prisoverslagets usikre karakter.

Var den erhvervsdrivende allerede, da han afgav prisoverslaget, bekendt med, at prisoverslaget ikke kan holde, er det i dag den almindelige opfattelse, at den erhvervsdrivende ikke kan kræve overskridelsen betalt, jf. Hørlyck, Entreprise- og Licitationsbetingelser, 3. udg., s. 283, og de dér anførte litteraturhenvisninger. Der tilsigtes ikke med forslaget nogen ændring heri. Har den erhvervsdrivende handlet svigagtigt eller i strid med almindelig hæderlighed i forbindelse med prisoverslagets afgivelse, skal således enhver overskridelse heraf anses for væsentlig.

Fordyres arbejdet som følge af omstændigheder, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning, da han afgav prisoverslaget, følger det af *reglen i § 31,* at den erhvervsdrivende ikke har pligt til at fuldføre arbejdet uden pristillæg, hvilket *efter omstændighederne* vil *kunne indebære en væsentlig overskridelse af prisoverslaget.* Som redegjort for i bemærkningerne til § 31 vil bestemmelsen især få betydning, hvis arbejdet fordyres som følge af forbrugerens forhold eller viser sig at have et større omfang, end den erhvervsdrivende havde grund til at regne med, men reglen vil undtagelsesvist også kunne finde anvendelse på helt ekstraordinære og uventede prisstigninger. Kan den erhvervsdrivende kræve pristillæg efter § 31 med den virkning, at prisoverslaget vil blive overskredet væsentligt, skal den erhvervsdrivende ifølge § 32 snarest muligt underrette forbrugeren herom, idet forbrugeren herefter kan afbestille arbejdet i det omfang, dette endnu ikke er udført.

Den erhvervsdrivende kan endelig have *taget forbehold* om, at prisoverslaget er afgivet under visse forudsætninger. Der må imidlertid ses bort fra et sådant forbehold, hvis det har karakter af en omgåelse af § 30. Dette vil være tilfældet, hvis forbeholdet har til formål at sikre den erhvervsdrivende i almindelighed imod risikoen for løn- og prisstigninger m.v. eller imod overraskelser med hensyn til arbejdets omfang og lign. Er et forbehold af en sådan generel karakter, vil det i realiteten indebære, at prisoverslaget bliver uforbindende, hvorfor der som udgangspunkt må ses bort fra forbeholdet, da § 30 ikke kan fraviges til skade for forbrugeren. Har den erhvervsdrivende taget forbehold for løn- og materialeprisstigninger, må eventuelle indtrufne stigninger heri dog kunne tages i betragtning ved bedømmelsen af, om en overskridelse af prisoverslaget bør anses for væsentlig.

Har den erhvervsdrivende angivet, at et prisoverslag er baseret på en bestemt nærmere angiven forudsætning, må den erhvervsdrivendes forbehold herom derimod som udgangspunkt respekteres. Som eksempler kan nævnes, at den erhvervsdrivende har betinget overslagets holdbarhed af, at det er muligt at fremskaffe et nærmere bestemt materiale, at et bestemt materiale kan fremskaffes til en rimelig pris, at arbejdets genstand har en bestemt egenskab, at årsagen til et funktionssvigt ikke beror på en bestemt fordyrende omstændighed, osv. Har den erhvervsdrivende ikke vejledt forbrugeren behørigt om forbeholdets betydning, eller vedrører forbeholdet et forhold, som burde være den erhvervsdrivendes bekendt, og som den erhvervsdrivende derfor burde have taget højde for ved prisoverslagets afgivelse, vil forbrugeren dog ofte kunne påberåbe sig aftalelovens § 36 med henblik på en helt eller delvis tilsidesættelse af forbeholdet. Det samme gælder, hvis der til et prisoverslag er knyttet en

pristalsklausul eller et lignende reguleringsforbehold. Et sådant forbehold vil således let kunne tilsløre prisoverslagets reelle indhold og vil efter omstændighederne endda kunne have karakter af en omgåelse af reglen i § 30. Selv om der ses bort fra et sådant forbehold, bør der dog ved væsentlighedsbedømmelsen efter § 30 også kunne indgå en vis hensyntagen til indtrufne stigninger i det aftalte reguleringsindeks. Om forbrugerens mulighed for at kræve reguleringsforbehold lempet i medfør af aftalelovens § 36 henvises tillige til bemærkningerne nedenfor til § 32.

Kan den erhvervsdrivende i det konkrete tilfælde påberåbe sig et forbehold, som medfører, at det opgivne prisoverslag skal reguleres væsentlig op, eller som fører til, at prisoverslaget ikke gælder under de foreliggende omstændigheder, har den erhvervsdrivende i overensstemmelse med reglerne i lovudkastets § 8 og § 32 pligt til snarest muligt at underrette forbrugeren herom og indhente forholdsordre. Forbrugeren kan i så fald træde tilbage fra aftalen i medfør af § 37, stk. 2, nr. 1, under henvisning til de ændrede prismæssige forudsætninger for aftalen. Tilsidesætter den erhvervsdrivende sin pligt til snarest muligt at underrette forbrugeren og indhente forholdsordre, vil dette få prismæssige konsekvenser for den erhvervsdrivende, se herom bemærkningerne til § 8 og § 32, stk. 2.

Er den erhvervsdrivende bundet af et prisoverslag, og indtræder der herefter betydelige prisstigninger, eller viser det sig, at det arbejde, som er nødvendigt for at opnå det tilsigtede resultat, er af væsentlig større omfang end forudsat af parterne, uden at forholdet omfattes af § 31, behøver den erhvervsdrivende ikke at vejlede forbrugeren om forholdet. Der er i denne situation ikke indtrådt væsentligt ændrede forudsætninger for forbrugeren, som fortsat har krav på at få arbejdet udført for en pris, som ikke væsentlig overstiger det opgivne beløb.

Til § 31.

Har den erhvervsdrivende afgivet et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag, vil han som udgangspunkt ikke kunne påberåbe sig, at omkostningerne ved arbejdet bliver højere, end han havde regnet med, og at prisen eller prisoverslaget derfor må reguleres op. Der kan imidlertid vise sig at foreligge eller indtræde *særlige forhold, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragtning,* og som den erhvervsdrivende derfor bør kunne påberåbe sig som en *svigtende forudsætning for den givne prisoplysning.* Er dette tilfældet, har den erhvervsdrivende efter forslaget ikke pligt til at udføre arbejdet uden pristillæg. Bestemmelsen giver derimod ikke den erhvervsdrivende noget krav på at kunne udføre arbejdet til den dyrere pris. Tværtimod følger det af §§ 32 og 37, stk. 2, nr. 1, at den erhvervsdrivende har pligt til snarest muligt at underrette forbrugeren om væsentlige fordyrelser af arbejdet, hvorefter forbrugeren kan vælge at træde tilbage fra aftalen.

Træder forbrugeren ikke tilbage fra aftalen, har den erhvervsdrivende normalt pligt til at fuldføre arbejdet, men han kan samtidig beregne sig et pristillæg i anledning af den uforudsete fordyrelse af arbejdet.

Om baggrunden for bestemmelsen, som må antages i det væsentlige at være i over-

ensstemmelse med gældende ret, henvises til kap. III, pkt. 8 c. Som nævnt her er bestemmelsen udformet med den almindelige forudsætningslære som forbillede. Bestemmelsen gælder, hvad enten den erhvervsdrivende har afgivet et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag og uanset, om den erhvervsdrivende har forstået at tage et forbehold.

Ved vurderingen af, *hvad den erhvervsdrivende burde have taget i betragtning,* må ses på, hvad en fornuftig, faglig kompetent erhvervsdrivende inden for branchen på tidspunktet for aftalens indgåelse ville have taget i betragtning. Ville en sådan person på det nævnte tidspunkt have regnet det for en blot nogenlunde sandsynlig mulighed, at et bestemt forhold kunne foreligge eller ville indtræde, kan den erhvervsdrivende ikke påberåbe sig, at han ikke burde have taget forholdet i betragtning. Den erhvervsdrivende burde da have taget højde for forholdet i forbindelse med afgivelsen af prisoplysningen, eventuelt i form af et udtrykkeligt forbehold, se om sådanne forbehold bemærkningerne til §§ 30 og 32. Dette vil således være tilfældet, hvis den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse er opmærksom på særlige forhold, som erfaringsmæssigt vil kunne medføre en fordyrelse af arbejdet. Har den erhvervsdrivende f.eks. påtaget sig at reparere en defekt ved rørsystemet i forbrugerens hus, må han, hvis der er tale om et ældre hus, normalt tage i betragtning, at rørene kan være så gennemtærede, at arbejdet vil indebære, at der skal ske en udskiftning af et eller flere rør. Er der tale om et relativt nyt hus, eller har forbrugeren oplyst, at rørsystemet er udskiftet inden for de senere år, må den erhvervsdrivende derimod normalt være berettiget til at basere sine prisoplysninger på en forudsætning om, at arbejdet alene vil indebære en reparation af de eksisterende rør.

Forinden den erhvervsdrivende afgiver en prisoplysning over for forbrugeren, bør han normalt have foretaget en sådan *undersøgelse af arbejdets genstand,* som er nødvendig for at kunne danne sig et forsvarligt billede af arbejdets art og omfang. Har den erhvervsdrivende afgivet en prisoplysning på et for løst grundlag, kan han således ikke efterfølgende kræve pristillæg efter § 31 på grund af omstændigheder, som burde have været opdaget ved en sådan undersøgelse, og som den erhvervsdrivende derfor burde have taget højde for ved prisoplysningens afgivelse. Det anførte gælder i princippet også for prisoverslag, omend der ved afgivelsen af et prisoverslag som regel ikke kan stilles så strenge krav til den erhvervsdrivendes undersøgelsespligt som ved afgivelsen af et tilbud eller en højeste pris. Er et prisoverslag afgivet, efter at forbrugeren blot har anmodet den erhvervsdrivende om en løselig vurdering af, hvad arbejdet kan forventes at ville koste, vil der kunne tages fornødent hensyn til, at prisoverslaget er baseret på et rent skøn, gennem væsentlighedsvurderingen efter § 30, forudsat at den erhvervsdrivende har vejledt forbrugeren behørigt om prisoverslagets usikre karakter. Selv i sådanne tilfælde bør den erhvervsdrivende imidlertid, eventuelt gennem en udspørgen af forbrugeren, have dannet sig et rimeligt overblik over, hvad arbejdet kan forventes at ville indebære, forinden han udtaler sig om, hvad arbejdet efter hans skøn vil koste.

§ 31 omfatter som nævnt såvel tilfælde, hvor det uforudsete forhold allerede var

til stede ved aftalens indgåelse, som tilfælde, hvor det uforudsete forhold skyldes en senere indtrådt begivenhed.

Den erhvervsdrivende kan f.eks. *ved aftalens indgåelse* være gået ud fra en urigtig forudsætning om arbejdets omfang eller om, hvad det er for en fremgangsmåde eller materialer, der vil blive brug for at anvende. Som det fremgår af det ovenfor anførte, kan den erhvervsdrivende dog kun påberåbe sig § 31, hvis forholdet ikke burde have været opdaget, da han vurderede arbejdets art og omfang, ligesom det må kræves, at den erhvervsdrivende heller ikke erfaringsmæssigt havde grund til at regne med det pågældende forhold som en sandsynlig mulighed. En årsag til, at den erhvervsdrivende er gået ud fra en urigtig forudsætning, kan f.eks. være, at arbejdets genstand har en skjult egenskab, som den erhvervsdrivende ikke havde grund til at tage i betragtning, eller at forbrugeren eller en af denne antagen sagkyndig har givet den erhvervsdrivende urigtige eller vildledende oplysninger, som den erhvervsdrivende havde grund til at stole på.

Skyldes det uforudsete forhold en *senere indtrådt begivenhed*, som har fordyret arbejdet, finder § 31 kun anvendelse, hvis den erhvervsdrivende ikke burde have taget risikoen for, at der kunne indtræde en sådan omstændighed, i betragtning. Dette indebærer, at den erhvervsdrivende ikke kan påberåbe sig § 31, hvis fordyrelsen skyldes hans egne forhold, f.eks. mangel på arbejdskraft, sygdom, udskiftning af materiel, og lign. Den erhvervsdrivende må endvidere normalt påregne, at der kan ske stigninger i lønninger og materialepriser m.v. Vil den erhvervsdrivende have et tillægsvederlag som følge af sådanne prisstigninger, må han normalt tage et udtrykkeligt forbehold herom, se om sådanne forbehold bemærkningerne nedenfor til § 32. Som redegjort for foran i kap. III, pkt. 8 c, er det dog ikke ganske udelukket at anvende reglen i § 31 på løn- og materialeprisstigninger m.v., forudsat at der er tale om prisstigninger af helt ekstraordinær karakter, som ligger udenfor, hvad den erhvervsdrivende burde have taget i betragtning.

Er det forhold på forbrugerens side, som er årsag til, at arbejdet vanskeliggøres og dermed fordyres, vil den erhvervsdrivende normalt kunne kræve pristillæg efter § 31. Det samme vil normalt gælde, hvis merudgifterne ved arbejdet skyldes et uventet statsligt indgreb af ekstraordinær karakter, en usædvanlig naturbegivenhed og lign. Medfører et hændeligt forhold en beskadigelse af arbejdet inden dettes aflevering, vil den erhvervsdrivende dog være forpligtet til at udbedre en sådan skade uden pristillæg, idet det efter reglen i lovudkastets § 9 er den erhvervsdrivende, som bærer risikoen for en hændelig beskadigelse af arbejdet, som indtræder inden arbejdets aflevering.

Forholdet mellem lovudkastets §§ 9 og 31 kan belyses gennem følgende eksempel: Den erhvervsdrivende har givet tilbud på maling af forbrugerens hus. Mens arbejdet er i gang, forøves omfattende hærværk på huset, hvilket indebærer, dels at allerede udført arbejde skal gøres om, dels at det bliver mere besværligt at udføre arbejdet. § 31 vil i eksemplet føre til, at den erhvervsdrivende kan betinge færdiggørelsen af arbejdet af, at forbrugeren betaler et pristillæg for merudgifterne ved at færdiggøre

arbejdet under de ændrede forudsætninger. Den del af merudgifterne, som alene er en følge af, at allerede udført arbejde skal omgøres, kan den erhvervsdrivende dog ikke kræve pristillæg for, da den erhvervsdrivende efter reglen i § 9 bærer risikoen herfor.

Spørgsmålet om krav på pristillæg vil også kunne opstå ved fordyrelser af arbejdet, som *indtræder efter, at den erhvervsdrivende har misligholdt aftalen.* Ville fordyrelsen ikke være indtrådt, hvis aftalen ikke var blevet misligholdt, og er fordyrelsen ikke en helt inadækvat følge i forhold til misligholdelsen, kan den erhvervsdrivende ikke kræve pristillæg, hvis han er ansvarlig for misligholdelsen, jf. at forbrugerens tab i anledning af misligholdelsen i så fald blot ville blive tilsvarende større. Er den erhvervsdrivende ikke ansvarlig for misligholdelsen, eller må fordyrelsen anses for en inadækvat følge i forhold hertil, vil den erhvervsdrivende kunne påberåbe sig reglen i § 31, hvis betingelserne herfor iøvrigt er til stede. Ønsker forbrugeren ikke at acceptere den erhvervsdrivendes krav om pristillæg, er retsvirkningen heraf imidlertid ikke blot som ovenfor anført, at forbrugeren er berettiget til at træde tilbage fra aftalen efter reglerne i lovudkastets kap. 8. Da kontrakten er misligholdt, vil forbrugeren kunne gøre misligholdelsesbeføjelser gældende efter reglerne i lovudkastets kap. 4 eller kap. 5 afhængig af, om der foreligger forsinkelse eller mangler. Forbrugeren vil således især kunne gøre brug af sin hævebeføjelse samt - ved mangler - stille krav om et forholdsmæssigt afslag i prisen. Kræver forbrugeren afhjælpning af en mangel, vil den erhvervsdrivende derimod med de begrænsninger, som følger af lovudkastets § 18, kunne fastholde sit krav på pristillæg. Det samme gælder, hvis betingelserne for udøvelse af den erhvervsdrivendes afhjælpningsret er tilstede. Der henvises herom til bemærkningerne ovenfor til § 22.

Beror fordyrelsen af arbejdet på, at arbejdet viser sig at være af større omfang, end den erhvervsdrivende havde grund til at regne med, vil der efter omstændighederne bestå en flydende grænse med hensyn til, hvornår det yderligere arbejde, som skal udføres, ikke kan anses for omfattet af aftalen, men snarere har karakter af tillægsarbejde, se herom bemærkningerne ovenfor til § 5. Om forholdet omfattes af § 5 eller § 31, har dog prismæssigt ikke den helt store betydning, da det i vidt omfang vil være de samme forhold, som har betydning for fastsættelsen af den erhvervsdrivendes krav på ekstravederlag i de to situationer, se om beregningen af den erhvervsdrivendes krav på vederlag for tillægsarbejde bemærkningerne ovenfor til § 5, stk. 4. Angiver den oprindelige vederlagsaftale bestemte kriterier for vederlagets beregning eller for betalingsvilkårene iøvrigt, må aftalen herom dog normalt også skulle gælde ved beregningen af den erhvervsdrivendes krav på pristillæg efter § 31. Fremgår pristillæggets størrelse ikke endeligt af parternes aftale, gælder i alle tilfælde også *reglen i § 29 for pristillæggets beregning,* ligesom forbrugeren kan stille krav om at få en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at forbrugeren kan bedømme beregningen af pristillægget, jf. bemærkningerne nedenfor til § 35.

Undertiden skyldes en fordyrelse af arbejdet såvel omstændigheder, som den erhvervsdrivende burde have taget i betragtning, som omstændigheder som nævnt i §

31. Som eksempel kan nævnes, at indtrådte prisstigninger kun for en del skyldes en ekstraordinær og uventet omstændighed omfattet af § 31. Det må da vurderes nøjere, hvor stor en del af fordyrelsen, der skyldes omstændigheder, som den erhvervsdrivende ikke burde have taget i betragning, idet den erhvervsdrivende kun er berettiget til at kræve pristillæg svarende til denne del af fordyrelsen.

***Til** § 32.*

Til stk. 1.

Bestemmelsen pålægger den erhvervsdrivende en *pligt til snarest muligt at underrette forbrugeren og indhente forholdsordre, hvis* den erhvervsdrivende kan se, at der **vil** indtræde en *væsentlig fordyrelse* af arbejdet *enten* på grund af et af den erhvervsdrivende taget forbehold om regulering af prisen *eller* på grund af omstændigheder som nævnt i § 31.

Er der ikke truffet aftale om prisen eller en højeste pris eller afgivet prisoverslag, har den erhvervsdrivende efter lovudkastets § 8 en tilsvarende pligt til at underrette forbrugeren snarest muligt, hvis det viser sig, at det arbejde, som er nødvendigt for at opnå det tilsigtede resultat, er af væsentlig større omfang - og dermed væsentlig dyrere - end forudsat af parterne.

Den erhvervsdrivendes underretningspligt har til formål at give forbrugeren mulighed for at træde tilbage fra aftalen som følge af de ændrede prismæssige forudsætninger, se om konsekvenserne af en sådan tilbagetræden særligt bemærkningerne til § 37, stk. 2, nr. 1, ligesom forbrugeren gives mulighed for at tage stilling til, om han i stedet ønsker en billigere udførelsesmåde anvendt eller lignende. En underretning af forbrugeren vil endvidere give denne mulighed for så tidligt som muligt at indrette sig på de omkostningsmæssige konsekvenser af arbejdets udførelse, f.eks. ved at beslutte at udskyde andre omkostningskrævende dispositioner. Underretningspligten har desuden til formål at sikre, at forbrugeren, hvis denne ikke hører andet, kan indrette sig i tillid til en meddelt prisoplysning, jf. bemærkningerne nedenfor til stk. 2, som omhandler konsekvenserne af, at den erhvervsdrivende har handlet i strid med stk. 1.

Om fordyrelser af arbejdet, som beror på omstændigheder som nævnt i § 31, henvises til bemærkningerne ovenfor til denne bestemmelse.

Et *forbehold om regulering af prisen* kan bestå i en aftale om, at prisen eller en del heraf skal reguleres efter et nærmere angivet indeks, eller i, at den erhvervsdrivende har forbeholdt sig ret til at beregne sig et tillæg til prisen under nærmere angivne omstændigheder, f.eks. hvis der indtræder løn- eller materialeprisstigninger. Det er dog en betingelse, at reguleringen skal ske på objektivt grundlag. Er dette ikke tilfældet, kan prisen ikke anses for aftalt, og prisberegningen er i så fald omfattet af reglen i § 29, hvorefter forbrugeren alene skal betale den pris, som efter omstændighederne må anses for rimelig.

Har den erhvervsdrivende taget forbehold om at regulere prisen, kan der som

nævnt foran i kap. III pkt. 8 a være særlig anledning til at *henlede opmærksomheden på aftalelovens § 36,* som giver mulighed for at lempe en aftale, der tilsyneladende er rimelig ved aftalens indgåelse, men som senere viser sig at være urimelig byrdefuld for forbrugeren. Specielt for så vidt angår den erhvervsdrivendes afgivelse af et prisoverslag eller en højeste pris skal det fremhæves, at formålet hermed ikke er at indgå en endelig aftale om prisen, men at give forbrugeren en fornemmelse eller en sikkerhed for, hvor meget prisen vil kunne beløbe sig til. Forbrugeren vil derfor som oftest naturligt gå ud fra, at den erhvervsdrivende i forbindelse med prisoplysningens afgivelse har taget højde for de forskellige usikkerhedsfaktorer, som indgår i prisberegningen. Har den erhvervsdrivende taget forbehold om at regulere et prisoverslag eller en højeste pris, vil forbeholdets betydning således let blive overset af forbrugeren eller medføre en sådan uoverskuelighed for denne, at det må anses for urimeligt at gøre forbeholdet gældende, se for så vidt angår forbehold taget i forbindelse med et prisoverslag også bemærkningerne ovenfor til § 30.

Det kan i øvrigt i vidt omfang kun anses for rimeligt at tage forbehold om regulering af prisen med henblik på situationer, hvor det ellers ville være rimeligt at påberåbe sig en svigtende forudsætning. Vedrører et forbehold en omstændighed som nævnt i § 31, vil forbeholdet dog ikke få nogen selvstændig betydning, da den erhvervsdrivende efter reglen i § 31 også uden et udtrykkeligt forbehold herom kan nægte at færdiggøre arbejdet uden pristillæg.

Vedrører forbeholdet et forhold, som den erhvervsdrivende burde have taget i betragtning, og som derfor ikke omfattes af § 31, vil det normalt kun være rimeligt at gøre forbeholdet gældende, hvis det vedrører en reel usikkerhedsfaktor, som den erhvervsdrivende samtidig har vejledt forbrugeren behørigt om. Er der tale om et forhold, som den erhvervsdrivende burde være bekendt med og derfor burde have taget højde for ved afgivelsen af prisoplysningen, vil det normalt stride mod redelig forretningsskik at gøre forbeholdet gældende. Eksempelvis må det normalt kunne kræves af den erhvervsdrivende, at denne er ajour med de prismæssige forhold inden for branchen. Har den erhvervsdrivende i forbindelse med en aftale indgået på baggrund af en forældet prisliste taget forbehold om, at en regulering af prisen også skal omfatte allerede indtrådte prisstigninger, må denne del af forbeholdet således normalt kunne kræves tilsidesat efter aftalelovens § 36.

Er der tale om et vilkår om regulering af prisen i takt med valutakurser, pristal el. lign., vil redelig forretningsskik normalt kræve, at vilkåret udformes således, at der skal reguleres i takt med såvel stigninger som fald i det aftalte reguleringsgrundlag. En reguleringsaftale, som alene omfatter reguleringer i opadgående retning, vil derfor normalt ligeledes kunne anfægtes i medfør af aftalelovens § 36.

Vilkår om indeksregulering f.eks. i takt med et bestemt omkostningsindeks vil undertiden medføre, at den erhvervsdrivende opnår en urimelig overdækning. I det omfang dette er tilfældet, må forbrugeren også kunne påberåbe sig aftalelovens § 36 med henblik på at få reguleringsaftalen lempet. Som eksempler herpå kan nævnes, at der er aftalt regulering fra en alt for tidlig reguleringsdato, at der er aftalt regule-

ring af prisen også for tiden efter, at arbejdet er udført, at der er aftalt regulering af beløb, som ikke er omkostningsbestemte, og lign. For så vidt angår indeksregulering af entreprisesummer for bygge- og anlægsarbejder er der iøvrigt af monopoltilsynet fastsat nærmere bestemmelser om, hvad reguleringen må gå ud på, se bilag 7, som gælder, uanset hvad parterne har aftalt. Der henvises herom til omtalen ovenfor i kap. III pkt. 8 a.

Opstår der tvist om, hvorvidt der er indgået en aftale om regulering af prisen eller om fortolkningen af en sådan aftale, må det ud fra samme princip, som gælder efter lovudkastets § 33, påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt, se herom nærmere bemærkningerne nedenfor til § 33.

Indtræder der stigninger i det aftalte reguleringsgrundlag i en forsinkelsesperiode, er den erhvervsdrivendes krav på regulering af prisen i den anledning betinget af, at han er uden ansvar for forsinkelsen, se om det tilsvarende spørgsmål ved uforudsete fordyrelser af arbejdet bemærkningerne ovenfor til § 31.

Den erhvervsdrivende har efter forslaget kun pligt til at underrette forbrugeren om fordyrelser af arbejdet, hvis der er udsigt til, at prisen *væsentlig* vil overstige det opgivne beløb. Hvornår dette er tilfældet, må bero på prisoplysningens karakter samt iøvrigt på en konkret vurdering i det enkelte tilfælde.

Væsentlighedsbedømmelsen vil ved prisoverslag svare til den væsentlighedsbedømmelse, som skal foretages efter § 30, se herom bemærkningerne ovenfor til § 30.

Er der givet en højeste pris, vil enhver fordyrelse, som ikke er helt ubetydelig, i reglen være væsentlig. Det samme gælder, hvis den erhvervsdrivende har afgivet et tilbud, uden at der er knyttet noget forbehold hertil.

Ved aftaler om regulering af prisen må især ses på reguleringsaftalens indhold samt på, hvilken vejledning den erhvervsdrivende har givet forbrugeren. Er der aftalt regulering i takt med et bestemt omkostningsindeks, og har den erhvervsdrivende ved aftalens indgåelse vejledt forbrugeren behørigt om den sandsynlige prismæssige konsekvens heraf, vil der normalt kun foreligge en væsentlig fordyrelse af arbejdet set i forhold til den af den erhvervsdrivende opgivne pris, hvis der sker en usædvanlig stigning i det aftalte indeks, eller hvis arbejdet, uden at den erhvervsdrivende er ansvarlig herfor, trækker væsentlig længere ud end forventet.

Har forbrugeren udtrykkeligt over for den erhvervsdrivende angivet en grænse for, hvor stor en overskridelse af det opgivne beløb, han vil kunne acceptere, må fordyrelser derudover i almindelighed anses for væsentlige.

Underretningen af forbrugeren og indhentelse af forholdsordre skal ske snarest muligt efter, at den erhvervsdrivende har eller burde have taget den fordyrende omstændighed i betragtning. Den erhvervsdrivende må i den forbindelse foretage, hvad der med rimelighed kan forventes af ham for at komme i forbindelse med forbrugeren med henblik på at underrette denne om fordyrelsen. Kan den erhvervsdrivende ikke træffe forbrugeren telefonisk, må han således underrette forbrugeren skriftligt om forholdet, ligesom han efter omstændighederne må stille arbejdet i bero, indtil det har været muligt at indhente forholdsordre fra forbrugeren.

Til stk. 2.

Bestemmelsen fastslår, at en erhvervsdrivende, som har *handlet i strid med stk. 1*, ikke kan forlange prisen reguleret eller kræve pristillæg, hvorimod § 6, stk. 2, 2. pkt., finder tilsvarende anvendelse, hvilket indebærer, at den erhvervsdrivende, hvis forholdet beror på en undskyldelig fejltagelse, kan kræve en godtgørelse for sine ekstra omkostninger i det omfang, dette må anses for rimeligt under hensyn til arbejdets værdi for forbrugeren og dennes forhold i øvrigt.

Som nævnt under bemærkningerne til stk. 1 har bestemmelsen til formål at sikre, at en forbruger kan indrette sig i tillid til en meddelt prisoplysning, såfremt han ikke hører andet. Gør den erhvervsdrivende først efter arbejdets udførelse krav på pristillæg, er forbrugeren således som udgangspunkt berettiget til at modsætte sig dette.

Har den erhvervsdrivende forsømt at underrette forbrugeren om en uforudset væsentlig stigning i prisen som følge af et af den erhvervsdrivende taget forbehold om regulering af prisen, vil henvisningen til § 6, stk. 2, 2. pkt., imidlertid normalt føre til, at den erhvervsdrivende kan beregne sig et sådant pristillæg, som forbrugeren på baggrund af det tagne forbehold trods alt har måttet påregne at skulle betale.

Henvisningen til § 6, stk. 2, 2. pkt., vil i øvrigt kunne få betydning, hvis den erhvervsdrivende på grund af et undskyldeligt forhold for sent er blevet opmærksom på den prisfordyrende omstændighed, eller hvis den erhvervsdrivende med en vis føje har regnet med, at forbrugeren allerede var opmærksom på, at det opgivne beløb ville blive væsentlig overskredet.

Den godtgørelse, som den erhvervsdrivende kan forlange efter 2. pkt., kan ikke overstige de ekstra udgifter, som den erhvervsdrivende har haft i anledning af den prisfordyrende omstændighed, ligesom kravet ikke kan overstige den værdi, som forbrugeren er blevet tilført i den forbindelse. Der må ved fastsættelsen af kravet og de nærmere betalingsbetingelser også tages hensyn til forbrugerens forhold iøvrigt, herunder til dennes økonomi, jf. herved også bemærkningerne ovenfor til § 6, stk. 2, 2. pkt.

Til § 33.

Bestemmelsen indeholder nogle *bevisbyrderegler*, hvorefter det kommer den erhvervsdrivende til skade, såfremt det bevismæssigt er uafklaret, hvorvidt en prisoplysning har karakter af et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag (stk. 1), eller hvorvidt en prisoplysning også indbefatter offentlige afgifter (stk. 2). Samme resultat vil antagelig følge af almindelige bevisbyrderegler, men det må uanset dette antages at have en vis betydning for forbrugerne at kunne henvise til udtrykkelige lovregler herom.

Bestemmelsen har som nævnt foran i kap. III pkt. 8 b til formål at opfordre de erhvervsdrivende til i videst mulig omfang at skabe klarhed omkring aftalegrundlaget. I lovudkastets § 6 er medtaget en tilsvarende bevisbyrderegel for det tilfælde, at der hersker tvivl om, hvilket arbejde der er omfattet af aftalen.

Til stk. 1.

Opstår der *tvist om, hvorvidt en meddelt prisoplysning er et tilbud, en højeste pris eller et prisoverslag, påhviler det efter*forslaget *den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt.*

Angår tvisten spørgsmålet om, hvorvidt der overhovedet er givet en prisoplysning, gælder reglen ikke. Vil forbrugeren påberåbe sig, at den erhvervsdrivende er fremkommet med en oplysning vedrørende prisen, påhviler det således forbrugeren at godtgøre sit standpunkt. Reglen gælder heller ikke, hvis tvisten alene vedrører størrelsen af en opgiven prisoplysning. Kan ingen af parterne i et sådant tilfælde godtgøre sit standpunkt, må der normalt ses bort fra oplysningen. Prisberegningen vil herefter skulle ske efter reglen i § 29 eller dennes analogi, se herom bemærkningerne ovenfor til § 29.

Forslaget vil f.eks. finde anvendelse, hvis den erhvervsdrivende påberåber sig, at prisen kan overstige et opgivet beløb under henvisning til, at der foreligger et prisoverslag, mens forbrugeren gør gældende, at der er afgivet et tilbud eller en højeste pris. Det kan dog også være den erhvervsdrivende, som gør gældende, at der foreligger et tilbud, således at arbejdet er udført til fast pris, mens forbrugeren gør gældende, at der alene foreligger et prisoverslag eller en højeste pris, således at der er tale om regningsarbejde, hvor prisen ikke må overstige, hvad der efter reglen i § 29 må anses for en rimelig pris. Forslaget vil også finde anvendelse, hvis der er tvist om, hvorvidt der foreligger et prisoverslag eller et priseksempel, idet den erhvervsdrivende gør gældende, at han helt uforpligtende har udtalt sig om, hvad han har taget for et arbejde i en lignende situation, mens forbrugeren gør gældende, at den erhvervsdrivende hermed har udtalt sig om arbejdets forventede pris.

Det er dog en forudsætning for bevisbyrdereglens anvendelse, at det ikke ved en konkret fortolkning og bevisbedømmelse i det enkelte tilfælde er muligt klart at fastslå prisoplysningens karakter. Er der opgivet et bestemt beløb uden noget forbehold fra nogen af siderne, må der således som udgangspunkt antages at foreligge et bindende tilbud. En nærmere vurdering af samtlige data kan imidlertid i det enkelte tilfælde føre til, at det alligevel ikke kan antages, at parterne har villet binde sig til en bestemt pris. Der må herunder især lægges vægt på, om beløbet er opgivet mundtligt eller skriftligt, hvilken grad af klarhed der har været vedrørende arbejdets omfang, da beløbet blev opgivet, samt på parternes holdning under arbejdets udførelse.

Vedrørende fortolkningen af en prisoplysnings nærmere karakter kan endvidere henvises til bemærkningerne ovenfor til § 30.

Gør den erhvervsdrivende gældende, at en opgiven prisoplysning kun omfatter en del af arbejdet, følger det såvel af almindelige bevisbyrderegler som af princippet i § 33, at det må påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt. Det må i den forbindelse i almindelighed kræves, at den erhvervsdrivende har taget et udtrykkeligt forbehold herom, såfremt det opgivne beløb ikke skal omfatte alle ydelser omfattet af arbejdet, f.eks. ikke udgifter til materialer og lign., se om det tilsvarende spørgsmål i relation til offentlige afgifter bemærkningerne nedenfor til stk. 2.

Princippet i § 33 sammenholdt med almindelige bevisbyrdebetragtninger må endvidere føre **til,** at det må påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt, såfremt der er tvist om, hvorvidt der er indgået en aftale om regulering af prisen, eller om indholdet af en sådan aftale. En udtalelse om, at det er en forudsætning, at nødvendige materialer kan fremskaffes til den gældende dagspris, må i den forbindelse normalt skulle fortolkes som et forbehold om at kunne indregne materialeprisstigninger i prisen. Er der tvivl om rækkevidden af en reguleringsaftale, fører det anførte **til,** at denne skal fortolkes indskrænkende. Et forbehold om, at der skal ske regulering i takt med stigninger i de overenskomstmæssige lønninger, kan således ikke uden særlige holdepunkter herfor antages også at give grundlag for en regulering af prisen, såfremt der indtræder andre lønstigninger, f.eks. på grund af lønglidning. Et reguleringsforbehold til dækning af bestemte omkostningsstigninger kan endvidere ikke uden særlig aftale herom medføre krav på regulering af andre dele af prisen, som ikke er påvirket af de pågældende omkostningsstigninger. Om muligheden for at lempe en reguleringsaftale i medfør af aftalelovens § 36 henvises til bemærkningerne ovenfor til § 32.

Til stk. 2.

Efter forslaget skal *prisangivelser anses at indbefatte offentlige afgifter, medmindre det må antages, at forbrugeren vidste, at afgiften ikke var indbefattet.*

Bestemmelsens princip er i overensstemmelse med momslovens § 17, stk. 11, som kræver, at det ved prisangivelser for varer og afgiftspligtige ydelser tydeligt tilkendegives, hvis prisen ikke indbefatter moms. Momslovens § 17, stk. 11, som er sanktioneret ved bødestraf, jf. momslovens § 35, antages dog alene at omfatte forudgående henvendelser i form af annoncering, prisskiltning el.lign., jf. U 1970.536 V.

Det bør generelt i forbrugerforhold tilstræbes, at priser opgives inklusive moms, men erfaringsmæssigt følges dette langtfra altid, hvilket formentlig i særlig grad gælder ved tjenesteydelser. Bestemmelsen har derfor til formål at tvinge den erhvervsdrivende til at gøre udtrykkelig opmærksom herpå, hvis en pris eller et prisoverslag er uden moms.

Der gælder ikke nogen tilsvarende bestemmelse for så vidt angår forbrugerkøb, men ved køb vil der i almindelighed foreligge prisskilte, jf. lov om mærkning og skiltning med pris m.v., således at momslovens § 17, stk. 11, finder anvendelse. Endvidere vil en eventuel tvist i et køb om indregning af moms i praksis ofte kunne løses på den måde, at begge parter affinder sig med, at aftalen ikke gennemføres. Denne løsning står ikke til rådighed ved tjenesteydelser, når arbejdet først er udført.

Bestemmelsens formulering indebærer, at det ikke vil være tilstrækkeligt, at den erhvervsdrivende henviser til, at der eksisterer en sædvane inden for branchen, ifølge hvilken priser er eksklusive moms. Den erhvervsdrivende skal således kunne godtgøre, at det også i det konkrete tilfælde må have stået forbrugeren klart, at prisen eller prisoverslaget var uden moms. Det vil imidlertid normalt ikke være muligt for den

erhvervsdrivende at løfte denne bevisbyrde, hvis han ikke har gjort udtrykkelig opmærksom herpå ved prisoplysningens afgivelse.

Afgifter eller afgiftsforhøjelser, som først indføres efter, at aftalen er indgået eller prisoverslaget afgivet, og som den erhvervsdrivende ikke på dette tidspunkt burde have taget i betragtning, omfattes ikke af bestemmelsen. Sådanne afgifter eller afgiftsforhøjelser vil tværtimod normalt berettige den erhvervsdrivende til at kræve prisen eller prisoverslaget reguleret med et hertil svarende beløb, jf. lovudkastets § 31 og bemærkningerne hertil.

Til § 34.

Efter bestemmelsen kan en erhvervsdrivende, som *efter anmodning har foretaget en forberedende undersøgelse* med henblik på at klarlægge omfanget af det nødvendige arbejde eller prisen herfor, eller som har udført lignende forberedende arbejde, *kun kræve betaling herfor, såfremt* han har taget forbehold herom, eller forbrugeren iøvrigt måtte være klar over, at arbejdet ikke ville blive udført vederlagsfrit.

Om baggrunden for bestemmelsen henvises til kap. III pkt. 8 a.

Hvis aftalen fra starten foruden den forberedende undersøgelse også omfatter udførelse af det nødvendige arbejde, gælder reglen ikke. Den forberedende undersøgelse må i så fald opfattes som et nødvendigt led i det bestilte arbejde og medregnes i den medgåede arbejdstid. Dette gælder også, hvor en genstand er indleveret til reparation, men hvor den erhvervsdrivende efter en undersøgelse af genstanden fraråder arbejdets udførelse, jf. lovudkastets § 7, stk. 2.

Reglen finder således kun anvendelse, hvor forbrugeren har anmodet om en forberedende undersøgelse af et eventuelt arbejdes omfang eller prisen herfor eller om et lignende forberedende arbejde, *uden at der er indgået aftale om, at arbejdet skal udføres.*

Er der tvist om, hvad parterne har aftalt med hensyn til arbejdets udførelse, må det som udgangspunkt påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre sit standpunkt, jf. lovudkastets § 6. Er forbrugerens anmodning til den erhvervsdrivende egnet til at vildlede denne, vil almindelige bevisbyrderegler dog føre til, at dette må komme forbrugeren til skade.

Tvist om, hvorvidt den erhvervsdrivende har krav på betaling for en aftalt forberedende undersøgelse, vil især kunne opstå i situationer, hvor forbrugeren efter at have modtaget undersøgelsens resultat beslutter, at fejlen ikke skal udbedres (af den pågældende erhvervsdrivende), eller hvor det har vist sig, at det nødvendige arbejde ikke hører under denne erhvervsdrivendes arbejdsområde og derfor må udføres af en anden. Der vil dog også kunne opstå tvist om spørgsmålet, hvor forbrugeren først har anmodet om en forberedende undersøgelse, hvorefter forbrugeren, da undersøgelsens resultat foreligger, beslutter at lade arbejdet udføre af den samme erhvervsdrivende.

Undersøgelse med henblik på fejlkonstatering eller iøvrigt med henblik på at klarlægge behovet for arbejde er den mest praktiske type af forberedende arbejde i for-

bindelse med arbejder på løsøre og fast ejendom og er derfor særligt fremhævet i bestemmelsen. Med "lignende forberedende arbejde" tænkes navnlig på arbejde af projekterings- og udformningsmæssig art.

For så vidt angår de tilfælde, hvor der ikke er taget et udtrykkeligt forbehold om betaling, må *ses på, hvad forbrugeren på baggrund af de konkrete forhold havde grund til at forvente.* Der må i den forbindelse navnlig lægges vægt på det forberedende arbejdes art og omfang samt på sædvane inden for branchen. Det sidste bør dog kun tillægges afgørende vægt, såfremt der er tale om en klar og rimelig sædvane, som følges af langt de fleste af branchens erhvervsdrivende.

Er forbrugeren bekendt med, at det forberedende arbejde, som han har anmodet den erhvervsdrivende om at foretage, kræver en ikke ubetydelig arbejdsindsats fra den erhvervsdrivendes side, eller nødvendiggør, at den erhvervsdrivende må indhente bistand hos en anden erhvervsdrivende, kan forbrugeren ikke i almindelighed have nogen berettiget forventning om, at den erhvervsdrivende vil udføre et sådant arbejde vederlagsfrit. At det forberedende arbejde indebærer en vis mindre indsats fra den erhvervsdrivendes side, f.eks. at denne foretager en besigtigelse - eventuelt på forbrugerens bopæl - af arbejdets genstand, er på den anden side næppe i sig selv tilstrækkeligt til, at forbrugeren må være klar over, at han skal betale herfor.

Har den erhvervsdrivende tidligere foretaget en tilsvarende undersøgelse for forbrugeren vederlagsfrit, eller er det den erhvervsdrivende, som har opfordret forbrugeren til at lade det forberedende arbejde foretage, må forbrugeren normalt være berettiget til at antage, at arbejdet vil blive udført vederlagsfrit, medmindre den erhvervsdrivende har taget et udtrykkeligt forbehold om andet. Det samme gælder, hvis arbejdet alene har bestået i at foretage nogle almindelige prismæssige beregninger for at kunne afgive et tilbud.

Giver spørgsmålet om, hvorvidt den erhvervsdrivende har et vederlagskrav for det forberedende arbejde, anledning til begrundet tvivl, fører bestemmelsen til, at tvivlen kommer den erhvervsdrivende til skade.

Skal forbrugeren betale for et forberedende arbejde, og har parterne aftalt en bestemt pris herfor, skal forbrugeren betale den aftalte pris, medmindre det vil være urimeligt eller i strid med god forretningsskik at gøre aftalen gældende, jf. aftalelovens § 36. Skal forbrugeren betale for et forberedende arbejde, uden at parterne har aftalt en bestemt pris herfor, finder reglen i lovudkastets § *29* anvendelse, hvilket indebærer, at forbrugeren skal betale den pris herfor, som efter omstændighederne må anses for rimelig. Som nævnt i bemærkningerne til § 29 skal der herunder tages hensyn til sædvanlig pris og prisberegning. Selv om den erhvervsdrivende sædvanemæssigt beregner sig et bestemt grundgebyr, kan dette dog ikke uden videre kræves lagt til grund ved vederlagskravets beregning, da et sådant gebyr ofte vil give den erhvervsdrivende et bidrag til dækning af dennes generelle omkostninger m.v., som ikke står i et rimeligt forhold til omfanget af det forberedende arbejde. Se om den erhvervsdrivendes adgang til at beregne sig et grundgebyr også bemærkningerne ovenfor til § 29.

Forslaget vedrører ikke bevistvivl vedrørende andre forhold end den erhvervsdrivendes vederlagskrav. Et andet forhold, som ofte giver anledning til tvist, er imidlertid, i hvilken stand den erhvervsdrivende har pligt til at tilbagelevere den genstand, det forberedende arbejde har vedrørt. Er andet ikke aftalt, må forbrugeren i den forbindelse normalt være berettiget til at kræve genstanden tilbageleveret i samme stand, hvori den var, da den blev indleveret, se om dette spørgsmål iøvrigt Forbrugerklagenævnets årsberetning 1984, s. 14-15.

Til § 35.
Bestemmelsen, som kun gælder for *regningsarbejder,* giver forbrugeren mulighed for *dels* at kræve at få en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at han kan bedømme prisberegningen (stk. 1), og *dels* at holde vederlaget tilbage, indtil den erhvervsdrivende har opfyldt hans krav, eller har udstedt en regning, som opfylder særlige faktureringskrav fastsat af det offentlige, jf. stk. 2.

Til stk. 1.
Efter forslaget, som kun gælder, hvis prisen ikke er aftalt, kan *forbrugeren kræve,* at den erhvervsdrivende udfærdiger en *regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at han kan bedømme prisberegningen.*

Udenfor reglen falder alene tilbudsarbejder. Reglen gælder således også, hvor den erhvervsdrivende har opgivet en højeste pris eller prisoverslag, jf. bemærkningerne ovenfor til § 29.

Er den erhvervsdrivende ved et tilbudsarbejde berettiget til et pristillæg enten på grund af en omstændighed som nævnt i § 31, et reguleringsforbehold, eller fordi der skal udføres mere arbejde end det, som tilbudet dækker, gælder reglen tillige for pristillægget, medmindre parterne også har aftalt dettes størrelse på forhånd.

Den erhvervsdrivende har dog selv ved tilbudsarbejder en vis faktureringspligt, jf. momslovens § 17, stk. 1. Efter denne bestemmelse skal der ved enhver leverance af en afgiftspligtig ydelse udstedes en faktura til modtageren indeholdende oplysning om bl.a. leverancens art, omfang og pris samt om afgiftsbeløbets størrelse eller procentandel af den samlede pris.

Som nævnt foran i kap. III pkt. 8 d er forslaget et *supplement* til den række af *bekendtgørelser,* som monopoltilsynet med hjemmel i lov om priser og avancer har udstedt *vedrørende faktureringspligt indenfor en række brancher.* Der er således af monopoltilsynet fastsat særlige faktureringsregler for autoreparationer, malerarbejder, vej-, jord-, kloak- og betonarbejder, murer-, tømrer- og bygningssnedkerarbejder, elektrikerarbejder samt blikkenslager- og VVS-arbejder. De nævnte faktureringsregler, som den erhvervsdrivende har pligt til at anvende også uden udtrykkelig begæring herom fra forbrugeren, er optrykt nedenfor som bilag 6. Har forbrugeren modtaget en regning udfærdiget i overensstemmelse med monopoltilsynets forskrifter, vil forbrugeren normalt ikke kunne stille videregående krav om specifikation. Er arbejdet omfattet af en af monopoltilsynets bekendtgørelser, vil forslaget derfor nor-

malt kun få selvstændig betydning, hvis parterne har indgået en aftale om, at den erhvervsdrivende skal kunne fakturere på en anden måde end fastsat i forskrifterne. Uanset indholdet af en sådan aftale vil forbrugeren således efter forslaget kunne kræve at få en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at han kan bedømme prisberegningen.

Er der tale om et arbejde, som ikke er omfattet af *monopoltilsynets forskrifter,* vil disse kunne have *vejledende betydning* for, hvilke krav forbrugeren kan stille til regningens udformning. Forbrugeren må således som regel kunne kræve, at regningen deles op i arbejdsløn og materialeforbrug. Er der anvendt fremmed arbejde, må dette ikke faktureres, som om det var udført af virksomheden selv. Det skal således faktureres med det beløb eksklusiv moms, der er faktureret fra den anden virksomhedj eventuelt tillagt omkostningstillæg til dækning af den erhvervsdrivendes udgifter m.v.

Til belysning af posten *arbejdsløn* må regningen normalt kunne kræves specificeret således, at det fremgår, hvornår arbejdet blev udført, hvor lang tid der er brugt til arbejdet, samt hvilken timepris den erhvervsdrivende har beregnet sig. Den tid den erhvervsdrivende har brugt f.eks. til beregning af prisoverslag, tilsyn, administration m.m., må normalt ikke skrives på regningen som produktiv arbejdstid, idet betalingen herfor i almindelighed vil være indregnet i de omkostningstillæg, der lægges på arbejdslønnen og materialepriserne. Opereres med særlige tillæg til timepriserne, må det kræves, at disse og deres størrelse fremgår udtrykkeligt af regningen, således at forbrugeren får mulighed for at bedømme berettigelsen heraf. Anvender den erhvervsdrivende ikke en bestemt kundetimepris, må den udbetalte arbejdsløn samt de af den erhvervsdrivende beregnede tillæg til dækning af særlige omkostninger, avancetillæg og lign. normalt fremgå af regningen.

For så vidt angår *materialeforbruget,* må det fremgå af regningen, hvor stort materialeforbruget har været, og hvilken pris den erhvervsdrivende har beregnet sig herfor. Der kan f.eks. angives en stk.-pris, hvori virksomhedens omkostningstillæg er indregnet, eller det kan angives, hvad den erhvervsdrivendes samlede udgift til materialer har været, idet det herefter angives, hvilket omkostningstillæg den erhvervsdrivende har beregnet sig i den forbindelse.

Er der tale om omkostninger for specielle ydelser, f.eks. for transport af materialer, bør dette anføres særskilt på regningen.

Har den erhvervsdrivende beregnet sig et særligt tillæg for kørsel, bør det oplyses, hvor mange kilometer, der er kørt, samt prisen pr. kilometer.

Visse virksomheder gør brug af *standardpriser,* grundgebyrer el.lign. Dette må i så fald fremgå udtrykkeligt af regningen, som i givet fald bør indeholde nærmere oplysning om prislistepositioner, hvilken prisliste der er anvendt, og lign. Kan en standardpris eller et grundgebyr ikke anses for aftalt, er det dog ikke givet, at den erhvervsdrivende er berettiget til at beregne prisen på grundlag heraf. Dette gælder således kun, hvis det henset til arbejdets art, omfang og udførelse, sædvanlig pris og prisberegning samt omstændighederne i øvrigt, må anses for rimeligt, jf. lovudka-

stets § 29 og bemærkningerne hertil. Har den erhvervsdrivende blot henholdt sig til sine prislister m.v. og undladt at føre regnskab med tids- og materialeforbruget, vil dette kunne komme den erhvervsdrivende til skade under en senere retssag om prisens rimelighed. Har den erhvervsdrivende ført regnskab med tids- og materialeforbruget, må forbrugeren kunne kræve at få en regning, som giver oplysning ikke alene om den anvendte standardpris el. lign., men også om det af virksomheden registrerede tids- og materialeforbrug.

Har den erhvervsdrivende undladt at efterkomme en begæring fra forbrugeren om at få regningen specificeret, er retsvirkningen heraf, at forbrugeren kan holde vederlaget tilbage, indtil kravet efterkommes, jf. stk. 2. Det er dog en forudsætning herfor, at forbrugerens krav er berettiget, samt at kravet er fremsat inden rimelig tid efter modtagelsen af den erhvervsdrivendes første regning. Selv om kravet først fremsættes efter, at forbrugeren har eller burde have betalt regningen, vil forbrugeren dog fortsat kunne stille krav om at få regningen specificeret. Efterkommes kravet ikke, bør dette efter omstændighederne kunne komme den erhvervsdrivende til skade under en senere retssag om prisens rimelighed.

Til stk. 2.

Forslaget giver forbrugeren ret til at *holde vederlaget tilbage, indtil* den erhvervsdrivende har opfyldt sin pligt til at udfærdige en specificeret regning. Den erhvervsdrivendes pligt til at udfærdige en sådan regning kan *dels* følge af forskrifter fastsat af det offentlige og *dels* være en følge af, at forbrugeren i medfør af stk. 1 har krævet, at den erhvervsdrivende udfærdiger en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at forbrugeren kan bedømme prisberegningen.

De *forskrifter fastsat af det offentlige,* som omfattes af forslaget, udgøres især af monopoltilsynets bekendtgørelser vedrørende faktureringspligt inden for en række brancher. Disse forskrifter er nærmere omtalt i kap. III pkt. 8 d samt ovenfor i bemærkningerne til stk. 1. Forskrifterne er endvidere optrykt nedenfor som bilag 6. Som eksempel på en anden forskrift, som vedrører udfærdigelse af regning, kan dog også nævnes momslovens § 17, stk. 1, omtalt ovenfor i bemærkningerne til stk. 1.

Da den erhvervsdrivende har *pligt til af egen drift at udfærdige en regning,* som opfylder forskrifterne, er forbrugerens ret til at holde vederlaget tilbage ikke betinget af, at han efter at have modtaget en ufyldestgørende regning udtrykkeligt har krævet at få en regning tilstillet, som opfylder forskrifterne. Bestemmelsen har hermed til formål at give de offentlige forskrifter, som ofte ikke er forbrugeren bekendt, større civilretlig gennemslagskraft. Da den erhvervsdrivende ved at sende forbrugeren en regning, som opfylder forskrifterne, kan opnå, at forbrugerens betalingspligt indtræder, indebærer bestemmelsen for den erhvervsdrivende for så vidt blot, at denne afskæres fra at kræve sit tilgodehavende forrentet, sålænge han ikke har fremsendt en sådan regning.

Er en regning i det væsentlige i overensstemmelse med de af det offentlige fastsatte forskrifter, må forbrugerens tilbageholdsret dog efter omstændighederne forudsætte,

at forbrugeren inden rimelig tid efter at have modtaget regningen har fremsat krav om at få regningen yderligere specificeret.

Forholder forbrugeren sig passiv uanset gentagne rykkere fra den erhvervsdrivende, vil forholdet dernæst kunne være udtryk for spekulation i reglen fra forbrugerens side med henblik på at opnå en gratis kredit. Forbrugeren vil i så fald kunne blive erstatningsansvarlig over for den erhvervsdrivende, f.eks. hvis forbrugeren også har forholdt sig passiv over for en trussel om sagsanlæg.

Følger den erhvervsdrivendes pligt til at udfærdige en regning, som er tilstrækkelig specificeret til, at forbrugeren kan bedømme prisberegningen, ikke af forskrifter fastsat af det offentlige, forudsætter den erhvervsdrivendes pligt til at udfærdige en sådan regning, at forbrugeren har fremsat krav herom *efter stk. 1.* Forbrugerens tilbageholdsret er efter forslaget i sådanne tilfælde betinget af, at forbrugeren har fremsat sit krav om specifikation *inden rimelig tid efter modtagelsen af den erhvervsdrivendes første regning.* Hvad der i den forbindelse skal forstås ved rimelig tid må afhænge af en konkret vurdering i det enkelte tilfælde. Fristen vil dog i almindelighed ikke kunne anses for udløbet allerede på forfaldsdagen, da det ikke er ualmindeligt, at forbrugeren først på dette tidspunkt begynder at interessere sig for regningens indhold. Da forslaget ikke kan fraviges til skade for forbrugeren, kan den erhvervsdrivende ikke forkorte fristen ved at fastsætte en bestemt dato for, hvornår indsigelser eller kommentarer til regningen skal være fremkommet, men har den erhvervsdrivende fastsat en sådan frist, vil der efter omstændighederne kunne tages hensyn hertil, forudsat at fristen er rimelig.

Kapitel 8

Forbrugerens tilbagetræden

Kapitlet, som består af §§ 36 og 37, regulerer forbrugerens adgang til at træde tilbage fra aftalen. Efter § 36 kan forbrugeren altid tilkendegive, at han ønsker at træde tilbage fra aftalen med den virkning, at den erhvervsdrivende herefter ikke kan kræve at få adgang til at opfylde in natura. Forbrugerens tilbagetræden fører imidlertid til, at der skal ske et økonomisk opgør mellem parterne. § 37 giver nærmere regler herom. Udgangspunktet efter bestemmelsen er, at den erhvervsdrivende i økonomisk henseende kan kræve sig stillet, som om aftalen var blevet behørigt opfyldt (positiv opfyldelsesinteresse). Dette gælder dog ikke, hvis forbrugerens tilbagetræden er sket som følge af de i § 37, stk. 2, litra 1-3, nævnte forhold. I disse tilfælde, hvor forbrugeren har en særlig anerkendelsesværdig interesse i at blive løst fra aftalen, gives der forbrugeren en egentlig afbestillingsret, dvs. at den erhvervsdrivende i tilfælde af forbrugerens tilbagetræden fra aftalen alene kan kræve den negative kontraktsinteresse opgjort efter reglen i § 37, stk. 1.

Om baggrunden for de foreslåede regler, som næppe adskiller sig afgørende fra gældende ret, henvises til fremstillingen foran i kap. III, pkt. 9.

Reglerne skal som lovudkastets øvrige bestemmelser ikke kunne fraviges til skade for forbrugeren, jf. § 3.

Til § 36.

Bestemmelsen giver forbrugeren ret til at tilbagekalde sin bestilling eller, hvis udførelsen af arbejdet er påbegyndt, forlange, at den erhvervsdrivende indstiller arbejdet. Som nævnt foran i kap. III, pkt. 9, kan den erhvervsdrivende heller ikke efter gældende ret normalt kræve at få adgang til at opfylde in natura. Derimod kan forbrugerens tilbagetræden føre til, at den erhvervsdrivende får et økonomisk krav mod forbrugeren. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til § 37.

Forbrugeren behøver ikke at begrunde, hvorfor han træder tilbage fra aftalen. En vis begrundelsespligt følger dog af, at det påhviler forbrugeren at godtgøre sit standpunkt, såfremt han vil påberåbe sig, at hans tilbagetræden skyldes et forhold som nævnt i § 37, stk. 2, litra 1-3. Der stilles heller ikke andre formkrav til meddelelsen, som således kan gives både mundtligt og skriftligt. Da bevisbyrden for, at der er givet en meddelelse om tilbagetræden, påhviler forbrugeren, vil det dog ofte være tilrådeligt at afgive meddelelsen skriftligt. Meddelelsen er et påkrav, som har virkning fra den er kommet frem. Forsendes meddelelsen, sker forsendelsen således på forbrugerens risiko.

Kommer forbrugerens tilbagekald af bestillingen frem til den erhvervsdrivende forinden arbejdets påbegyndelse, må den erhvervsdrivende helt afholde sig fra at gå i gang med arbejdet. Er udførelsen af arbejdet påbegyndt, da meddelelsen kommer frem, skal den erhvervsdrivende indstille arbejdet, men er dog berettiget til at udføre sådant arbejde, som det er nødvendigt at udføre uanset forbrugerens tilbagetræden. Som eksempel herpå kan nævnes nedtagning af et opsat stillads, samling af en adskilt bilmotor og lign. Der kan også være tale om arbejde, som det er nødvendigt at udføre for at hindre, at det allerede udførte arbejde skal indebære risiko for skadesforvoldelse på omgivelserne.

Selv om det ikke fremgår udtrykkeligt af bestemmelsen, er det forudsat, at forbrugeren kan nøjes med at træde delvist tilbage fra aftalen. Den erhvervsdrivende må således også respektere en meddelelse fra forbrugeren om, at den erhvervsdrivende kun må udføre en del af det bestilte eller af det resterende arbejde.

Har den erhvervsdrivende udført arbejde i strid med forbrugerens tilbagetræden fra aftalen, kan den erhvervsdrivende ikke kræve betaling herfor. Parternes økonomiske mellemværende skal således opgøres, som om den erhvervsdrivende havde indstillet arbejdet, som han burde.

Er den genstand, arbejdet angår, overgivet den erhvervsdrivende, kan forbrugeren træde tilbage fra aftalen, også selv om den erhvervsdrivende har tilbageholdsret over genstanden til sikkerhed for sit krav. Den erhvervsdrivende har således ingen krav på at færdiggøre arbejdet for at sikre sin tilbageholdsret over genstanden. Udvalget har

foran i kap. III, pkt. 9, redegjort for, hvorfor det ikke har fundet at burde foreslå en regel herom. Om den erhvervsdrivendes tilbageholdsret og adgang til at søge sig fyldestgjort i den tilbageholdte genstand henvises i øvrigt til kap. III, pkt. 10, og bemærkningerne nedenfor til §§ 38-40.

Til § 37.

Bestemmelsen fastlægger, hvad forbrugeren kan tilpligtes at betale til den erhvervsdrivende, såfremt forbrugeren træder tilbage fra aftalen som nævnt i § 36. Bestemmelsen kan ikke fraviges til skade for forbrugeren, hvorimod der ikke er noget i vejen for, at parterne kan aftale betaling af et afbestillingsgebyr el. lign., som beløbsmæssigt ligger under, hvad den erhvervsdrivende kan kræve efter § 37.

Udgangspunktet er, at den erhvervsdrivende i princippet har krav på positiv opfyldelsesinteresse, dvs. i økonomisk henseende kan kræve sig stillet som om, aftalen var blevet behørigt opfyldt, jf. § 37, stk. 1, sammenholdt med stk. 2, 1. pkt. Den erhvervsdrivende kan dog kun kræve erstatning for mistet fortjeneste, såfremt og i det omfang han kan godtgøre, at han ikke har kunnet opnå en tilsvarende fortjeneste ved udførelse af arbejde for andre.

Træder forbrugeren tilbage fra aftalen som følge af et forhold som nævnt i § 37, stk. 2, 2. pkt., litra 1-3, har forbrugeren en egentlig afbestillingsret, dvs. at forbrugeren kan træde tilbage fra aftalen uden pligt til at erstatte den erhvervsdrivende den positive opfyldelsesinteresse. Forbrugeren skal dog i disse tilfælde normalt betale vederlag for udført arbejde samt erstatte den erhvervsdrivende dennes udgifter vedrørende det ikke-udførte arbejde (den negative kontraktsinteresse), jf. § 37, stk. 1.

Hvad enten den erhvervsdrivendes krav opgøres efter reglerne om positiv opfyldelsesinteresse eller negativ kontraktsinteresse, kan forbrugerens samlede forpligtelse ikke ovestige prisen for det aftalte arbejde, jf. stk. 3.

Til stk. 1.

Bestemmelsen angiver, hvad den erhvervsdrivende kan kræve betalt i tilfælde af forbrugerens tilbagetræden, også selv om den er begrundet i forhold som nævnt i stk. 2, 2. pkt., litra 1-3. Er forbrugerens tilbagetræden ikke begrundet i et sådant forhold, har den erhvervsdrivende endvidere mulighed for at kræve erstatning for mistet fortjeneste. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til stk. 2, 1. pkt.

Den erhvervsdrivende kan efter bestemmelsen kræve dels vederlag for udført arbejde, dels erstatning for udgifter vedrørende det ikke-udførte arbejde. Hensigten er så vidt muligt at stille den erhvervsdrivende på samme måde i økonomisk henseende, som hvis aftalen ikke var blevet indgået, dvs. at erstatte den erhvervsdrivende den negative kontraktsinteresse. Bestemmelsen giver dog ikke den erhvervsdrivende mulighed for at kræve en fortjeneste erstattet, som den erhvervsdrivende er gået glip af som følge af, at han i tillid til aftalen har sagt nej til andre bestillinger. Dette følger af, at der i stk. 2 generelt er gjort op med adgangen til at kræve erstatning for mistet fortjeneste.

Efter *1. pkt.* kan den erhvervsdrivende kræve vederlag for arbejde, som allerede er udført, eller som det er nødvendigt at udføre uanset forbrugerens tilbagetræden. Under allerede udført arbejde falder også foretagelsen af foranstaltninger, hvorpå arbejdets udførelse beror, f.eks. foretagelsen af en indledende undersøgelse, opsætning af stillads, klargøringsforanstaltninger af forskellig slags, osv. Med hensyn til arbejde, som det er nødvendigt at udføre uanset forbrugerens tilbagetræden, henvises til bemærkningerne ovenfor til § 36.

Vederlagets størrelse skal fastsættes under hensyn til en eventuel aftale om prisen for hele arbejdet og i øvrigt efter reglen i § 29, jf. *2. pkt.* Fremgår prisen eller dens fastsættelse ikke af aftalen eller forholdene iøvrigt, skal forbrugeren således betale, hvad der under hensyn til det udførte arbejdes art, omfang og udførelse, sædvanlig pris eller prisberegning samt omstændighederne iøvrigt må anses for rimeligt. Har parterne aftalt en bestemt timepris eller en anden bestemt pris pr. enhed, bør der dog normalt tages udgangspunkt heri.

Har parterne aftalt en fast pris for hele arbejdet, bør vederlaget for det udførte arbejde fastsættes under hensyntagen til den oprindeligt aftalte pris, herunder særligt til, hvorvidt denne har ligget over eller under, hvad en anvendelse af reglen i § 29 ville føre til. Vederlaget for det udførte arbejde kan derimod ikke uden videre beregnes proportionalt i forhold til, hvor meget arbejde der er udført, da et arbejde ofte bliver forholdsvist billigere jo mere omfattende det er. F.eks. vil vederlaget for opsætning og nedtagning af et stillads normalt være det samme, selv om der kun skal udføres en del af det aftalte arbejde.

Meddeler forbrugeren, at han træder tilbage fra aftalen, må arbejdet anses for endeligt afsluttet fra det tidspunkt, hvor den erhvervsdrivende endeligt har indstillet arbejdet. Er den genstand, arbejdet angår, ikke overgivet den erhvervsdrivende, må det udførte arbejde herefter anses for afleveret til forbrugeren og risikoen herfor overgået til denne, jf. lovudkastets § 9, stk. 2, 2. pkt.

Ødelægges eller beskadiges det udførte arbejde af en hændelig begivenhed, forinden risikoen er gået over på forbrugeren, fortrænges reglerne i 1. og 2. pkt. om den erhvervsdrivendes vederlagskrav for udført arbejde af den foreslåede regel i § 9, stk. 1, om risikoens overgang, jf. bemærkningerne ovenfor til denne bestemmelse.

Udover vederlag for udført arbejde kan den erhvervsdrivende som nævnt også kræve erstatning for udgifter vedrørende det ikke-udførte arbejde, jf. *3. pkt.* Herunder vil især falde forgæves afholdte materiale- og lønudgifter. Det er imidlertid en forudsætning, at det nu aflyste arbejde har været årsag til udgifternes afholdelse. Den erhvervsdrivende vil således kun kunne opnå at få et bidrag til dækning af sine generalomkostninger, hvorunder bl.a. falder virksomhedens almindelige løbende lønudbetalinger og løbende indkøb af materialer m.v., såfremt han kan kræve erstatningen opgjort efter reglerne om positiv opfyldelsesinteresse. Der henvises herom til bemærkningerne nedenfor til stk. 2.

Den erhvervsdrivende kan endvidere kun kræve erstatning, såfremt de afholdte udgifter har medført et egentligt tab, som den erhvervsdrivende ikke har haft mulighed

for at undgå. Selv om der er foretaget indkøb af materialer specielt til brug for det bestilte arbejde, kan den erhvervsdrivende således ikke kræve sine udgifter hertil erstattet, i det omfang han kan drage nytte af materialerne på anden måde. Kan han ikke selv drage nytte af materialerne, må han forsøge at komme af med disse på den for forbrugeren gunstigste måde, medmindre forbrugeren selv ønsker at overtage dem. Er dette ikke tilfældet, må den erhvervsdrivende undersøge, hvorvidt der er mulighed for, at leverandøren vil tage det leverede tilbage igen, idet han ellers må forsøge at sælge materialerne bedst muligt til anden side for forbrugerens regning.

Under den erhvervsdrivendes udgifter til materialer vedrørende det ikke-udførte arbejde kan kun medregnes den erhvervsdrivendes udgifter til indkøb af materialerne, forsendelsesudgifter og lign., hvorimod den erhvervsdrivende ikke kan medregne sit almindelige omkostnings- eller avancetillæg. En erstatning herfor forudsætter således, at den erhvervsdrivende kan kræve positiv opfyldelsesinteresse, jf. bemærkningerne nedenfor til stk. 2.

Har den erhvervsdrivende forinden forbrugerens tilbagetræden bestilt arbejde udført hos en underentreprenør eller antaget ekstra medhjælp med henblik på udførelsen af det bestilte arbejde, må den erhvervsdrivende også forsøge at begrænse sit tab mest muligt, f.eks. ved straks at annullere sin bestilling hos den pågældende underleverandør og ved hurtigst muligt at afskedige den nu overflødige arbejdskraft. Lider den erhvervsdrivende alligevel tab, f.eks. fordi han må betale erstatning til underentreprenøren, eller fordi han må betale løn til overflødig medhjælp, indtil denne kan afskediges med lovligt varsel, kan han kræve sit tab erstattet af forbrugeren, idet der dog i erstatningen skal fragå eventuelle fordele og besparelser for den erhvervsdrivende, f.eks. opnået ved at den erhvervsdrivende dog til en vis grad har kunnet udnytte den overflødiggjorte arbejdskraft til andet formål.

Inden for visse fag forekommer overenskomstmæssige bestemmelser om, at en akkordarbejder, som på grund af en afbestilling går glip af en akkord, hos arbejdsgiveren har krav på at få erstattet den løn, han mister ved, at akkorden falder bort. Dette gælder, uanset om den pågældende arbejder får "dækket" sit tab ved andet arbejde, og uanset om arbejdet skulle have været udført af håndværksmesterens egne ansatte eller af særligt antagne folk. Har den erhvervsdrivende haft udgifter til dækning af sådanne krav, er der ligeledes tale om udgifter vedrørende det ikke-udførte arbejde, som den erhvervsdrivende kan kræve erstattet af forbrugeren.

Træder forbrugeren tilbage fra aftalen uden kendskab til, hvilke krav han kan risikere at blive mødt med, kan det efterfølgende vise sig, at han ikke ville være trådt tilbage fra aftalen, såfremt han havde haft kendskab til den erhvervsdrivendes erstatningskrav. Som redegjort for ovenfor i bemærkningerne til lovudkastets § 4 følger det dog normalt af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgs- og vejledningspligt over for forbrugeren, at han i sådanne tilfælde i forbindelse med forbrugerens tilbagetræden fra aftalen bør vejlede forbrugeren om de økonomiske konsekvenser af en tilbagetræden.

Til stk. 2.

Bestemmelsen fastslår, at den erhvervsdrivende som udgangspunkt udover vederlag og erstatning efter stk. 1 også har krav på erstatning for mistet fortjeneste, såfremt og i det omfang han kan godtgøre, at han ikke har kunnet opnå en tilsvarende fortjeneste ved udførelse af arbejde for andre, jf. *1. pkt.* Efter *2. pkt.* gælder dette dog ikke, hvis forbrugerens tilbagetræden sker som følge af de i litra 1-3 nævnte forhold, se herom nedenfor.

Ved udtrykket "fortjeneste" i 1. pkt. forstås prisen for arbejdet fratrukket den erhvervsdrivendes besparelser ved ikke at skulle udføre dette. Fortjenesten er således den del af prisen, som den erhvervsdrivende har regnet med som bidrag til dækning af hans generalomkostninger, forrentning af egenkapital, avance m.v. Under den erhvervsdrivendes generalomkostninger falder bl.a. den erhvervsdrivendes almindelige lønudgifter til de fastansatte i virksomheden, udgifter til materialer, reservedele m.v., som løbende anvendes i virksomheden, vedligeholdelse og afskrivning af driftsinventar, husleje osv.

Har den erhvervsdrivende krav på vederlag efter stk. 1 for delvist udført arbejde, har den erhvervsdrivende normalt herigennem opnået en del af sin fortjeneste, således at det kun er den resterende del af den forventede fortjeneste, som den erhvervsdrivende kan kræve erstattet efter stk. 2, 1. pkt.

Skal det bestilte arbejde ikke udføres eller færdiggøres, får den erhvervsdrivende normalt frigjort kapacitet, som han kan og bør benytte til at begrænse sit tab mest muligt ved at forsøge at opnå en tilsvarende fortjeneste ved udførelse af arbejde for andre. Det bør endvidere påhvile den erhvervsdrivende at godtgøre, at han har gjort, hvad der med rimelighed kan forventes af ham i den henseende. Den erhvervsdrivendes krav på erstatning for mistet fortjeneste er på denne baggrund gjort betinget af, at han kan godtgøre, at det ikke har været muligt for ham at opnå en tilsvarende fortjeneste ved udførelse af arbejde for andre.

I det omfang den erhvervsdrivende har eller kunne have udført andet arbejde i den ledigblevne tid, skal fortjenesten herved fradrages i erstatningen. Dette gælder dog ikke, hvis den erhvervsdrivende kan godtgøre, at han havde kapacitet nok til at udføre såvel det annullerede arbejde som det andet arbejde. Vil den erhvervsdrivende gøre dette gældende, må han imidlertid også kunne sandsynliggøre, at han har haft tilstrækkelig kapacitet til at udføre de pågældende arbejder rettidigt, ligesom han stadig må godtgøre, at han har gjort, hvad der med rimelighed kan forventes af han med henblik på at skaffe sig en erstatningsordre i stedet for det annullerede arbejde.

Er det aflyste arbejde af større omfang, kan det diskuteres, om den erhvervsdrivende ligefrem bør have pligt til at begrænse sine generalomkostninger, f.eks. gennem afskedigelse af faste medarbejdere, reduktion af maskinpark og lign., for at mindske sit tab mest muligt. Det kan dog næppe i almindelighed antages, at den erhvervsdrivende har pligt hertil, bl.a. fordi den erhvervsdrivendes muligheder for at påtage sig erstatningsarbejde herved reduceres. Foretager den erhvervsdrivende rent faktisk en indskrænkning af virksomheden, som han ikke kunne have foretaget, hvis

han skulle have udført det annullerede arbejde, må den erhvervsdrivendes besparelser herved imidlertid fragå i erstatningen.

Har den erhvervsdrivende udover vederlag og erstatning efter stk. 1 også krav på mistet fortjeneste efter stk. 2, 1. pkt., kan den erhvervsdrivende i økonomisk henseende kræve sig stillet, som om aftalen var behørigt opfyldt, dvs. at den erhvervsdrivende kan kræve at få erstattet sin positive opfyldelsesinteresse. Den erhvervsdrivendes samlede krav herpå kan også opgøres ved at tage udgangspunkt i prisen for det aftalte arbejde, hvortil skal lægges eventuelle særlige udgifter som følge af forbrugerens tilbagetræden, og hvorfra skal fratrækkes den erhvervsdrivendes besparelser ved ikke at skulle udføre arbejdet, herunder eventuelt sparede faste omkostninger, samt den erhvervsdrivendes fortjeneste eller muliggjorte fortjeneste ved i den ledigblevne tid at kunne udføre arbejde for andre. Kravet vil i almindelighed være mindre end prisen for det aftalte arbejde, hvorfor bestemmelsen i stk. 3 om, at den erhvervsdrivendes samlede krav ikke kan overstige prisen for det aftalte arbejde, normalt kun vil få selvstændig betydning i de tilfælde, som er nævnt i det følgende afsnit.

Er den erhvervsdrivende i den situation, at han som følge af det aftalte arbejde har måttet sige nej til en anden bestilling, som ville have indbragt ham en større fortjeneste, kan han vælge at kræve denne fortjeneste erstattet i stedet for fortjenesten for det aflyste arbejde. Den erhvervsdrivende kan dog i givet fald også kun få en sådan fortjeneste erstattet, såfremt og i det omfang han kan godtgøre, at han ikke har kunnet opnå en tilsvarende fortjeneste ved udførelse af arbejde for andre, ligesom også den erhvervsdrivendes eventuelt sparede faste omkostninger skal fratrækkes i erstatningen, se herom ovenfor. Endvidere kan forbrugerens samlede forpligtelse efter stk. 1 og stk. 2, 1. pkt., som følge af bestemmelsen i stk. 3 ikke overstige prisen for det samlede arbejde.

Om den erhvervsdrivendes pligt til at vejlede forbrugeren om de økonomiske konsekvenser af en tilbagetræden henvises til bemærkningerne ovenfor til stk. 1.

Efter 2. pkt. er den erhvervsdrivende afskåret fra at kræve erstatning for mistet fortjeneste, såfremt forbrugerens tilbagetræden er begrundet i et af de i litra 1-3 nævnte forhold. Kan forbrugeren godtgøre, at dennes tilbagetræden sker som følge af et sådant forhold, kan forbrugeren alene tilpligtes at betale vederlag for udført arbejde samt erstatte den erhvervsdrivende dennes udgifter vedrørende det ikke udførte arbejde, jf. stk. 1. Forbrugeren gives således i disse tilfælde en egentlig afbestillingsret. Om baggrunden herfor henvises til fremstillingen foran i kap. III, pkt. 9.

2. pkt. gør dog ikke udtømmende op med, hvornår forbrugeren har en egentlig afbestillingsret. En sådan ret for forbrugeren kan således også være aftalt eller følge af fast sædvane inden for branchen. Der henvises herom ligeledes til fremstillingen foran i kap. III, pkt. 9.

Litra 1 omfatter tilfælde, hvor forbrugerens tilbagetræden sker som følge af den erhvervsdrivendes underretning om forhold som nævnt i § 5, stk. 1, § 7, stk. 2, § 8, § 10, stk. 3, eller § 32.

§ 5, stk. 1, pålægger den erhvervsdrivende en underretningspligt, hvis der viser sig

at være behov for udførelse af tillægsarbejde. § 7, stk. 2, vedrører den erhvervsdrivendes vejledningspligt, hvis der er tvivl om, hvorvidt det er i forbrugerens interesse at færdiggøre arbejdet. § 8 og § 32 pålægger den erhvervsdrivende at underrette forbrugeren herom, hvis arbejdet viser sig at blive væsentlig dyrere end forudsat af parterne. Efter § 10, stk. 3, kan den erhvervsdrivende under særlige omstændigheder kræve forlængelse af tidsfrister, men pålægges samtidig en pligt til at underrette forbrugeren herom snarest muligt.

Får forbrugeren underretning om forhold som de nævnte, vil det ofte kunne bevirke, at forbrugeren alligevel ikke ønsker arbejdet udført eller først ønsker arbejdet udført på et senere tidspunkt, enten fordi forbrugeren alligevel ikke har råd til at betale prisen for arbejdet, eller fordi det viser sig uhensigtsmæssigt overhovedet at udføre arbejdet eller at lade det udføre på det pågældende tidspunkt.

Litra 2 omfatter de situationer, hvor forbrugerens tilbagetræden er begrundet i forhold, som forbrugeren ikke burde have taget i betragtning ved aftalens indgåelse, såsom genstandens hændelige undergang eller beskadigelse, offentlige myndigheders foranstaltninger, væsentlige økonomiske vanskeligheder som følge af sygdom eller arbejdsløshed eller lignende undskyldelige forhold.

Udover tilfælde, hvor en hændelig begivenhed eller offentlige myndigheders foranstaltninger uforudset har gjort det umuligt eller meget vanskeligt for forbrugeren at medvirke til kontraktens opfyldelse, tænkes især på tilfælde, hvor det må betragtes som en velfærdssag for forbrugeren at blive løst fra kontrakten, f.eks. fordi forbrugerens økonomiske situation uforudset er blevet forværret betydeligt, eller fordi forbrugeren på grund af sygdom eller et andet uforudset og undskyldeligt forhold alligevel ikke vil kunne få gavn af arbejdet.

Litra 3 omhandler situationen, hvor den erhvervsdrivende ikke har overholdt aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf, uden at den erhvervsdrivende har godtgjort, at forholdet ikke skyldes forsømmelse, jf. herved § 13, stk. 2, og bemærkningerne til denne bestemmelse. Undlader den erhvervsdrivende at overholde en sådan aftale med forbrugeren, svækkes således hans troværdighed, medmindre han godtgør, at forholdet beror på et undskyldeligt forhold, som han ikke har haft mulighed for at underrette forbrugeren om på forhånd.

Skyldes forbrugerens tilbagetræden et forhold, som efter de almindelige aftaleretlige regler kan gøres gældende som en *ugyldighedsgrund*, kan forbrugeren påberåbe sig disse regler frem for reglerne i § 37. Er der ikke noget af bebrejde forbrugeren, kan denne i så fald som hovedregel ansvarsfrit kræve sig løst fra aftalen, dvs. at forbrugeren kan træde helt eller delvist tilbage fra aftalen uden pligt til at erstatte den erhvervsdrivende den negative kontraktsinteresse, cfr. stk. 1. Se om dette spørgsmål nærmere Ussing, Aftaler, 3. udg., s. 127 ff og s. 481 ff.

Til stk. 3.
Bestemmelsen udelukker, at forbrugerens samlede forpligtelse efter stk. 1 og 2 kan overstige prisen for det aftalte arbejde.

Som nævnt i bemærkningerne til stk. 2, 1. pkt., vil det dog være hovedreglen, at prisen for det aftalte arbejde overstiger de krav, som den erhvervsdrivende vil kunne gøre gældende i tilfælde af forbrugerens tilbagetræden.

Kapitel 9
Ikke-afhentede genstande

Er den genstand, arbejdet vedrører, overgivet den erhvervsdrivende, og fører forbrugerens forhold til, at genstanden ikke bliver tilbagegivet i rette tid, må der tages hensyn dels til den erhvervsdrivendes interesse i at få betaling og i at komme af med genstanden, dels til forbrugerens ejerinteresser. Kapitel 9, som består af §§ 38-40, tilsigter i den forbindelse at opnå en rimelig afbalancering af disse modstående hensyn, se om udvalgets generelle overvejelser vedrørende dette spørgsmål fremstillingen ovenfor i kapitel III, pkt. 10.

Den erhvervsdrivende pålægges som udgangspunkt en pligt til at drage omsorg for genstanden for forbrugerens regning, jf. § 38, stk. 1. Er det nødvendigt at sælge eller bortskaffe genstanden for at undgå, at forbrugeren lider et væsentligt tab, pålægges den erhvervsdrivende en salgs- eller bortskaffelsespligt, jf. § 38, stk. 2.

Er den uafhentede genstands handelsværdi under 1.000 kr., og har forbrugeren ikke igennem en periode på 1 år gjort skridt til at afhente genstanden, må forbrugeren normalt antages at have mistet sin interesse i genstanden, og der gives derfor i § 39 den erhvervsdrivende ret til i sådanne tilfælde at sælge eller bortskaffe genstanden forudsat, at visse nærmere betingelser er opfyldt.

Er der tale om en mere værdifuld genstand, eller har den erhvervsdrivende gjort brug af sin tilbageholdsret og over for forbrugeren nægtet at udlevere genstanden, medmindre han samtidig får betaling for sit vederlagskrav, er det udvalgets opfattelse, at den erhvervsdrivende bør henvises til at gøre brug af det almindelige fuldbyrdelsessystem, som indeholder en række retlige garantier for, dels at der tages hensyn til skyldnerens eventuelle indsigelser, dels at genstandens tvangsrealisation sker på betryggende måde. Det foreslås derfor i § 40, at den erhvervsdrivende ikke ved forudgående aftale kan betinge sig en videregående adgang til at sælge eller bortskaffe genstanden.

Til § 38.
Tilbagegives genstanden ikke i rette tid som følge af forbrugerens forhold, har den erhvervsdrivende pligt til at drage omsorg for genstanden for forbrugerens regning, jf. stk. 1.

Vil genstandens opbevaring være forbundet med uforholdsmæssig store omkostninger eller medføre en væsentlig værdiforringelse, skal den erhvervsdrivende for forbrugerens regning sælge genstanden bedst muligt eller om fornødent bortskaffe den, idet forbrugeren dog så vidt muligt skal have forudgående varsel herom, jf. stk. 2.

Såvel stk. 1 som stk. 2 er et udslag af den erhvervsdrivendes almindelige omsorgspligt overfor forbrugeren og bestemmelserne må i det væsentlige antages at være i overensstemmelse med allerede gældende ret, jf. herved også principperne i købelovens §§ 33 og 35. Bestemmelserne er således primært medtaget for at opnå en præcisering af retstilstanden samt for at sikre, at bestemmelserne ikke kan fraviges til skade for forbrugeren.

Til stk. 1.

Er genstanden overgivet den erhvervsdrivende, har denne pligt til at drage omsorg for genstanden. Stk. 1 præciserer, at dette gælder, uanset at genstanden på grund af forbrugerens forhold ikke bliver tilbagegivet i rette tid, dvs. uanset at der er indtrådt fordringshavermora.

Den forsinkede tilbagegivelse kan i den forbindelse skyldes, dels at den erhvervsdrivende som følge af forbrugerens manglende betaling af vederlaget udøver tilbageholdsret over genstanden, dels at den erhvervsdrivende ikke har kunnet komme af med genstanden, enten fordi forbrugeren ikke var hjemme på et aftalt afleveringstidspunkt, eller fordi forbrugeren har undladt at afhente genstanden som aftalt eller forudsat.

Er fordringshavermora indtrådt, bærer forbrugeren selv den fulde risiko for genstandens hændelige beskadigelse eller bortkomst, jf. lovudkastets § 27, stk. 1, 2. pkt., ligesom forbrugeren bærer risikoen for det færdige arbejde, jf. § 9, stk. 3. Godtgør den erhvervsdrivende imidlertid ikke, at genstandens beskadigelse eller bortkomst ikke beror på manglende omsorg eller forsømmelse, har forbrugeren krav på erstatning af den erhvervsdrivende, jf. lovudkastets § 26, som gælder uanset, at der er indtrådt fordringshavermora.

Har den erhvervsdrivende efter, at der er indtrådt fordringshavermora, haft udgifter til genstandens transport, opbevaring eller lignende, kan han kræve sådanne udgifter refunderet af forbrugeren, idet han alene har pligt til at drage omsorg for genstanden for forbrugerens regning. Den erhvervsdrivende må dog i den forbindelse kunne godtgøre, at han som følge af den indtrådte fordringshavermora rent faktisk er blevet påført udgifter, som han ellers ikke ville have haft, f.eks. til leje af ekstra lagerplads, eller lignende. Den erhvervsdrivende har imidlertid, også hvor der foreligger fordringshavermora, pligt til at varetage forbrugerens interesser i fornødent omfang og herunder undgå at påføre denne unødvendige udgifter.

Ønsker den erhvervsdrivende betaling for opbevaring af genstanden ud over, hvad der følger af det ovenfor anførte, vil dette normalt forudsætte, at det er aftalt med forbrugeren.

Til stk. 2.

Bestemmelsen pålægger den erhvervsdrivende pligt til for forbrugerens regning at sælge genstanden bedst muligt eller om fornødent bortskaffe den, såfremt genstandens opbevaring vil være forbundet med uforholdsmæssig store omkostninger eller medføre en væsentlig værdiforringelse.

Betingelserne for, at der påhviler den erhvervsdrivende en salgs-eller bortskaffelsespligt, vil kun være opfyldt i sjældne tilfælde. Hvor betingelserne er til stede, vil forbrugeren som oftest være bedst tjent med, at et salg om muligt sker uden ugrundet ophold. Udvalget har på denne baggrund ikke fundet det hensigtsmæssigt at foreskrive, at salget skal foregå på en nærmere bestemt måde. Den erhvervsdrivende er i stedet pålagt en pligt til at sælge genstanden "bedst muligt", dvs. så betryggende, som det under de givne omstændigheder er muligt, se herved også bemærkningerne nedenfor til § 39, stk. 1, litra 2.

Bortskaffelse må kun finde sted "om fornødent", dvs. kun hvis genstanden er uden salgsværdi, eller det på trods af rimelige bestræbelser herpå har vist sig umuligt at sælge genstanden.

Forinden den erhvervsdrivende skrider til salg eller bortskaffelse, skal forbrugeren så vidt muligt have forudgående varsel herom, jf. *2. pkt.* Den erhvervsdrivende må således udfolde sådanne anstrengelser for at komme i kontakt med forbrugeren, som med rimelighed kan forlanges under de givne omstændigheder. Det, som forbrugeren skal underrettes om, er, at genstanden nu vil blive solgt eller bortskaffet for at undgå, at forbrugeren skal lide et væsentligt tab. Skal salget ske på offentlig auktion, bør forbrugeren også underrettes om tid og sted for auktionens afholdelse.

Protesterer forbrugeren behørigt vejledt mod salget eller bortskaffelsen, bortfalder den erhvervsdrivendes salgs- eller bortskaffelsespligt, jf. herved bemærkningerne til lovudkastets § 3, hvorefter der ikke er noget i vejen for, at forbrugeren giver afkald på beskyttelsen, når den situation, som en bestemmelse skal beskytte forbrugeren imod, er indtrådt.

Undlader forbrugeren herefter trods sin protest mod salget eller bortskaffelsen at betale eller stille sikkerhed for den erhvervsdrivendes krav, opstår spørgsmålet, hvorvidt § 38, stk. 2, kan siges at hjemle en erhvervsdrivende, som udøver tilbageholdsret over genstanden, en selvstændig ret til at sælge eller bortskaffe genstanden, uanset at forbrugeren har protesteret herimod. Dette kan kun antages, såfremt det er nødvendigt at sælge eller bortskaffe genstanden for at undgå, at også den erhvervsdrivende lider et væsentligt tab, f.eks. hvis opbevaringsudgifterne er af en sådan størrelse, at genstanden ikke giver den fornødne sikkerhed for den erhvervsdrivendes udgifter ved en fortsat opbevaring samtidig med, at forbrugeren ikke ønsker at stille sikkerhed for udgifterne herved.

Såvel salg som bortskaffelse sker efter bestemmelsen for forbrugerens regning, men som tidligere nævnt påhviler det den erhvervsdrivende at varetage forbrugerens interesser på behørig måde og herunder undgå at påføre forbrugeren unødvendige udgifter.

Overstiger salgssummen den erhvervsdrivendes krav mod forbrugeren, dvs. såvel dennes vederlagskrav som dennes udgifter til opbevaring og salg, skal den erhvervsdrivende straks efter salget betale det overskydende beløb til forbrugeren, jf. *3. pkt.* Har den erhvervsdrivende andre krav mod forbrugeren, kan disse ikke modregnes i det overskydende beløb, medmindre den erhvervsdrivende gennem f.eks. udlæg også havde sikkerhed i genstanden for et sådant krav.

Til § 39.

Efter forslaget får den erhvervsdrivende under visse nærmere betingelser en særlig ret til at sælge eller bortskaffe en uafhentet genstand, hvis handelsværdi ikke overstiger 1.000 kr., og som forbrugeren ikke inden for det sidste år har taget skridt til at afhente. Det foreslås samtidig at give justitsministeren bemyndigelse til at ændre beløbsangivelsen på 1.000 kr. i det omfang, det betinges af prisudviklingen, jf. stk. 4.

Om baggrunden for forslaget henvises til fremstillingen ovenfor i kapitel III, pkt. 10.

Overstiger genstandens værdi den i forslaget angivne beløbsgrænse, eller har den erhvervsdrivende ikke på forbrugerens begæring villet udlevere genstanden, medmindre han fik betaling for arbejdet, finder udvalget ikke, at den erhvervsdrivende bør have adgang til selv at sælge eller bortskaffe genstanden. Tvangsrealisation af genstanden bør her tværtimod ske efter de almindelige regler om tvangsfuldbyrdelse, jf. bemærkningerne ovenfor i kapitel III, pkt. 10, og nedenfor til § 40.

Til stk. 1.

Bestemmelsen fastslår, under hvilke betingelser den erhvervsdrivende får ret til at sælge en uafhentet genstand uden at behøve at overholde de regler, som gælder efter det almindelige tvangsfuldbyrdelsessystem. Den erhvervsdrivende er under samme betingelser berettiget til at bortskaffe genstanden, såfremt salg ikke kan finde sted, eller det er åbenbart, at de med salg forbundne omkostninger ikke kan dækkes af salgssummen, jf. bemærkningerne nedenfor til stk. 3.

Den erhvervsdrivendes særlige salgs- eller bortskaffelsesret er for det første betinget af, at genstandens handelsværdi ikke overstiger 1.000 kr., jf. *nr. 1.* Det er således værdien i handel og vandel af den - normalt brugte - genstand, som er afgørende, og ikke genanskaffelsesprisen. Genstandens handelsværdi skal i den forbindelse vurderes ud fra priserne på salgstidspunktet og under hensyntagen til den værdiforøgelse, som arbejdet måtte have medført. Det er i princippet den erhvervsdrivende, som må bevise, at han har været berettiget til at sælge eller bortskaffe genstanden, herunder at genstandens handelsværdi ikke har oversteget 1.000 kr., men det vil i den forbindelse i mange tilfælde være tilstrækkeligt at henvise til genstandens art og alder. Er der f.eks. tale om en beklædningsgenstand, en mindre husholdningsmaskine eller lignende, som blot er lidt brugt, vil der således i almindelighed bestå en formodning for, at værdien heraf i handel og vandel ikke har oversteget 1.000 kr.

Beløbsangivelsen på 1.000 kr. skal efter forslaget kunne ændres administrativt i det omfang, det betinges af prisudviklingen, jf. stk 4.

Gør den erhvervsdrivende brug af sin salgsret, skal salget ske på betryggende måde, jf. *nr. 2.* Da salgsretten kun gælder i relation til genstande af mindre værdi, har udvalget ikke fundet det hensigtsmæssigt at kræve, at der ved salget skal følges en bestemt fremgangsmåde, f.eks. at salget skal ske på offentlig auktion. Har den erhvervsdrivende imidlertid valgt denne fremgangsmåde, og er tid og sted for auktionens afholdelse blevet bekendtgjort på behørig måde samt så vidt muligt blevet meddelt forbrugeren, må salget normalt anses for at være sket på betryggende måde, også selv om det må antages, at et underhåndssalg ville kunne have indbragt et højere beløb. Vælger denne erhvervsdrivende at sælge genstanden under hånden, må han så vidt muligt sørge for at sælge den på et sted, hvor der er et marked for salg af genstande af den pågældende karakter. Har den erhvervsdrivende solgt genstanden til favørpris, kan salget normalt ikke antages at være sket på betryggende måde, medmindre den erhvervsdrivende kan godtgøre, at det ellers ikke havde været muligt at sælge genstanden.

Efter *nr. 3* må den erhvervsdrivende tidligst sætte genstanden til salg, når der er gået mere end et år efter, at arbejdet blev færdiggjort, og genstanden ifølge aftalen kunne være afhentet, uden at forbrugeren har taget skridt til at afhente genstanden.

Om baggrunden for, at udvalget har foreslået en frist på 1 år, henvises til kapitel III, pkt. 10.

Har den erhvervsdrivende påtaget sig at give forbrugeren meddelelse om, hvornår genstanden er klar til afhentning, begynder 1 års-fristen først at løbe, når den erhvervsdrivende har opfyldt også en sådan biforpligtelse.

1 års-fristen afbrydes, såfremt forbrugeren tager skridt til at afhente genstanden. Den erhvervsdrivende kan i så fald kun nægte at udlevere genstanden, hvis forbrugeren ikke vil betale eller stille sikkerhed for den erhvervsdrivendes krav i anledning af arbejdet eller genstandens opbevaring. Udøver den erhvervsdrivende på denne måde tilbageholdsret over genstanden, er han efter forslaget ikke berettiget til at sælge genstanden på egen hånd, idet der da ikke er fornøden sikkerhed for, at der tages hensyn til forbrugerens mulige indsigelser. Den erhvervsdrivende må i stedet gøre brug af det almindelige fuldbyrdelsessystem, medmindre forbrugeren efterfølgende har samtykket i, at den erhvervsdrivende skal være berettiget til at sælge genstanden, se herom også bemærkningerne nedenfor til § 40.

Et af forbrugeren taget skridt til at afhente genstanden vil dog ikke i almindelighed være til hinder for den erhvervsdrivendes salgsret, hvis den erhvervsdrivende er i undskyldelig uvidenhed herom, f.eks. hvor forbrugeren har gjort et forgæves forsøg på at afhente genstanden efter lukketid eller i en periode, hvor den erhvervsdrivende har holdt ferielukket.

Den erhvervsdrivendes salgsret er endelig betinget af, at han efter, at den tidsmæssige betingelse efter nr. 3 er opfyldt, i det omfang, det har været muligt, har opfor-

dret forbrugeren til at afhente genstanden, uden at forbrugeren har reageret herpå, **jf. *nr. 4.***

Har forbrugeren ikke oplyst sit navn, har den erhvervsdrivende ingen mulighed for at rette henvendelse til forbrugeren. Det samme vil ikke sjældent være tilfældet, hvis forbrugeren alene har oplyst sit navn, men ikke sin adresse. Har den erhvervsdrivende skrevet til den adresse, som forbrugeren har opgivet, og opfordret forbrugeren til at afhente genstanden, må den erhvervsdrivende normalt antages at have opfyldt sin forpligtelse efter nr. 4. Dette gælder dog ikke, hvis den erhvervsdrivende er bekendt med, at forbrugeren efterfølgende har skiftet adresse, og uden væsentlig ulempe kunne have skaffet sig oplysning om den nye adresse.

Reagerer forbrugeren på den erhvervsdrivendes opfordring til at afhente genstanden, kan den erhvervsdrivende kun nægte at udlevere genstanden, hvis forbrugeren nægter at betale den erhvervsdrivendes krav eller at stille sikkerhed herfor. Udøver den erhvervsdrivende på denne måde tilbageholdsret over genstanden, er retsstillingen den samme som anført ovenfor under bemærkningerne vedrørende nr. 3.

Har den erhvervsdrivende solgt genstanden uden at overholde en eller flere af betingelserne nævnt i § 39, stk. 1, nr. 1-4, bliver han *erstatningsansvarlig* over for forbrugeren.

Er det alene betingelsen i nr. 2 om, at salg skal ske på betryggende måde, som ikke er overholdt, kan forbrugerens tab opgøres som differencen mellem den pris, som kunne have været opnået, såfremt salget var sket på betryggende måde, og den faktisk opnåede salgspris. Er genstanden forsvundet ud i omsætningen, må bevistvivlen komme den erhvervsdrivende til skade, såfremt det er vanskeligt at vurdere, hvad et salg på betryggende måde kunne have indbragt. Har den erhvervsdrivende i den her drøftede situation en udækket restfordring i anledning af arbejdet, må han kunne modregne denne i forbrugerens krav på erstatning, jf. at forbrugeren herved i det hele stilles, som om salget fra først af var sket på betryggende måde.

Er salget sket i strid med en eller flere af betingelserne nævnt i nr. 1, 3 og 4, har den erhvervsdrivende uberettiget opnået hel eller delvis fyldestgørelse gennem et salg, som han ikke har været berettiget til at foretage. Dette gælder, selv om salget måtte være sket på betryggende måde. Forbrugerens tab kan i disse tilfælde i overensstemmelse med almindelige erstatningsretlige regler opgøres til det beløb, som vil medgå til genanskaffelse af en genstand svarende til den solgte med et rimeligt fradrag for den værdiforringelse, som må antages at følge af genstandens alder, brug, eventuelle nedsatte anvendelighed eller lignende. Der bør dog normalt kun ske fradrag som følge af værdiforringelse på grund af alder eller brug, for så vidt genstandens nytteværdi for forbrugeren herved er væsentlig nedsat. Vanskeliggøres tabsvurderingen af, at genstanden er forsvundet ud i omsætningen, må bevistvivl også her komme den erhvervsdrivende til skade.

Da den erhvervsdrivende ikke gennem det uberettigede salg bør kunne skaffe sig en fyldestgørelsesadgang, som han ellers ikke ville have haft, må den erhvervsdrivende i de her drøftede tilfælde antages at have pligt til at udrede erstatningen i form

af effektiv betaling, medmindre forbrugeren samtykker i, at den erhvervsdrivende foretager modregning, eller der under samme retssag tages stilling såvel til den erhvervsdrivendes vederlagskrav som forbrugerens krav på erstatning.

Den ovenfor gennemgåede tabsvurdering er baseret på, at forbrugeren opgør sit erstatningskrav efter reglerne om positiv opfyldelsesinteresse. Afskæres forbrugeren på grund af den erhvervsdrivendes retsstridige råden over genstanden fra at få nogen nytte af arbejdet, må forbrugeren dog i stedet kunne vælge at hæve aftalen og kræve erstatning efter reglerne om negativ kontraktsinteresse. Dette vil indebære, at forbrugeren fritages for at betale vederlag til den erhvervsdrivende for arbejdet samtidig med, at forbrugeren alene kan kræve erstatning for, hvad genstanden må antages at have været værd umiddelbart forinden, den blev overgivet til den erhvervsdrivende.

Kan forbrugeren vindicere genstanden fra den, der har købt genstanden, vil han normalt kunne kræve af den erhvervsdrivende, at denne så vidt muligt sørger for, at forbrugeren får genstanden igen. Om forbrugeren kan vindicere genstanden fra tredjemand, skal afgøres efter de tingsretlige regler. Har en person, som har fået en ting betroet, disponeret over tingen på trods af, at den skulle tilbagegives ejeren, er resultatet i de sager, som hidtil har været forelagt domstolene, normalt blevet, at ejeren har kunnet kræve genstanden udleveret også fra en køber, som har købt tingen i god tro, idet der i den forbindelse er blevet henvist til principperne i DL 5-8-12 og DL 5-7-4. Særlige forhold, herunder længere tids passivitet fra ejerens side, må dog antages efter omstændighederne at kunne føre til, at ejerens ret anses for bortfaldet over for en senere aftaleerhverver, som har fået genstanden overgivet i god tro.

Til stk. 2.

Bestemmelsen fastslår, at § 38, stk. 2, 3. pkt., finder tilsvarende anvendelse, dvs. at den erhvervsdrivende har pligt til straks efter salget at betale det overskydende beløb til forbrugeren, såfremt salgssummen har oversteget den erhvervsdrivendes krav mod forbrugeren.

Den erhvervsdrivendes krav mod forbrugeren kan foruden vederlag for arbejdet også omfatte krav på refusion af udgifter, som den erhvervsdrivende er blevet påført dels som følge af genstandens opbevaring, jf. § 38, stk. 1, og bemærkningerne hertil, og dels som følge af salget, jf. at salg efter § 39, stk. 1, sker for forbrugerens regning.

Er der et overskydende beløb, vil forbrugeren normalt kunne stille krav om effektiv betaling, jf. bemærkningerne ovenfor til § 38, stk. 2, 3. pkt.

Til stk. 3.

Kan salg ikke finde sted, eller er det åbenbart, at de med salg forbundne omkostninger ikke kan dækkes af salgssummen, er den erhvervsdrivende efter bestemmelsen berettiget til at bortskaffe genstanden, såfremt de øvrige i stk. 1 nævnte betingelser er opfyldt, dvs. såfremt betingelserne nævnt i stk. 1, nr. 1, 3 og 4 er opfyldt. Der henvises herom til bemærkningerne ovenfor til stk. 1.

Salg vil ikke kunne finde sted, såfremt det er ulovligt at sælge genstanden. Dette har f.eks. været tilfældet med visse ældre TV-apparater.

Er genstanden åbenbart uden interesse for andre, må et salg normalt også anses for umuligt.

Bortset fra visse helt oplagte tilfælde vil en anvendelse af bestemmelsen normalt være betinget af, at den erhvervsdrivende kan godtgøre, at det på trods af rimelige bestræbelser herpå har været umuligt at sælge genstanden eller at opnå en pris, som kan dække de med salget forbundne omkostninger.

Den erhvervsdrivende er i givet fald berettiget til at bortskaffe genstanden for forbrugerens regning, men det påhviler i den forbindelse den erhvervsdrivende at varetage forbrugerens interesser på behørig måde og herunder undgå at påføre forbrugeren unødvendige udgifter.

Til stk. 4.

Justitsministeren foreslås bemyndiget til at ændre beløbsangivelsen på 1.000 kr. i stk. 1 i det omfang, det betinges af prisudviklingen. Udvalget finder det ønskeligt, at der af hensyn til forbrugeren ikke foretages for hyppige ændringer af den nævnte beløbsangivelse, men har dog anset det for unødvendigt, at de ajourføringer af beløbsangivelsen, som udviklingen måtte gøre påkrævet, skal ske ved lovgivning.

Til § 40.

Efter bestemmelsen kan den erhvervsdrivende ikke ved forudgående aftale betinge sig en videregående adgang til at sælge eller bortskaffe genstanden.

Er betingelserne efter § 38, stk. 2, eller § 39 for at sælge eller bortskaffe genstanden ikke til stede, er det således udvalgets opfattelse, at den erhvervsdrivende bør henvises til at gøre brug af det almindelige fuldbyrdelsessystem, som dels sikrer skyldneren mulighed for at få prøvet sine eventuelle indsigelser, dels sikrer, at genstandens tvangsrealisation sker på betryggende måde. Om udvalgets nærmere overvejelser i den forbindelse henvises til fremstillingen ovenfor i kapitel III, pkt. 10. Som redegjort for her indebærer bestemmelsen tillige et forbud mod, at den erhvervsdrivende ved forudgående aftale betinger sig håndpant for sit vederlagskrav i en genstand, som overgives ham med henblik på arbejdets udførelse.

Har den erhvervsdrivende i strid med bestemmelsen betinget sig en videregående ret til at sælge eller bortskaffe genstanden, er aftalen herom ikke bindende for forbrugeren. Sælger eller bortskaffer den erhvervsdrivende uanset dette genstanden uden at være berettiget hertil, bliver den erhvervsdrivende erstatningsansvarlig over for forbrugeren, se herom bemærkningerne ovenfor til § 39, stk. 1.

Bestemmelsen er dog alene til hinder for, at den erhvervsdrivende betinger sig en særlig salgs- eller bortskaffelsesret forud for arbejdets færdiggørelse og vederlagskravets forfaldstidspunkt. Efter dette tidspunkt er der ikke noget i vejen for, at forbrugeren samtykker i, at den erhvervsdrivende skal have en særlig ret til at sælge eller bortskaffe genstanden, jf. herved bemærkningerne til lovudkastets § 3, hvorefter der

ikke er noget til hinder for at fravige en bestemmelse i lovudkastet ved aftale, når den situation, som bestemmelsen skal beskytte forbrugeren imod, er indtrådt.

Kapitel 10
Andre bestemmelser

Kapitlet indeholder dels en bestemmelse om, hvem der bærer risikoen, såfremt en af forbrugeren afsendt reklamation forsinkes eller ikke kommer frem, jf. § 41, og dels nogle bestemmelser om lovens ikrafttræden og geografiske anvendelsesområde, jf. §§ 42-44.

Til § 4L
Efter bestemmelsen medfører det ikke tab af ret for forbrugeren, at en meddelelse omfattet af §§ 14 og 23-25, som i behørig stand er indleveret til befordring med telegraf eller post, forsinkes eller ikke kommer frem. Benyttes et andet forsvarligt befordringsmiddel, gælder det samme, hvis meddelelsen er afgivet til befordring. Bestemmelsen kan ikke fraviges til skade for forbrugeren, jf. § 3.

§ 14 omhandler meddelelser fra forbrugeren om, at han vil påberåbe sig, at arbejdet er forsinket, eller at den erhvervsdrivende ikke har overholdt aftalte tidspunkter for møder med forbrugeren, for påbegyndelse af arbejdet eller for udførelse af dele heraf, mens §§ 23-25 omhandler meddelelser fra forbrugeren om, at han vil påberåbe sig en mangel ved arbejdet.

Forslaget indebærer, at en forsendelse af forbrugerens reklamation kommer til at foregå på modtagerens risiko. Dette svarer helt til retsstillingen ved køb, jf. købelovens § 86 sammenholdt med § 61.

Bestemmelsen finder ikke anvendelse på andre af forbrugerens forsendelser, således ikke på forsendelse af et påkrav afgivet i henhold til § 11, stk. 1, nr. 2, eller på forsendelse af et krav om afhjælpning, jf. § 17, stk. 1.

Til § 42.
DL 5-8-14 omhandler forvarerens ansvar for deponeret løsøre. Reglen må efter sin historiske oprindelse forstås som et krav om, at forvareren skal udvise en sådan almindelig omhu, som man kunne vente af en påpasselig person i den pågældende situation. Forvareren bliver således ikke efter DL 5-8-14 ansvarlig, såfremt det forvarede gods beskadiges eller bortkommer som følge af en hændelig begivenhed.

Foreligger der en forbrugeraftale, hvor den erhvervsdrivendes ydelse hovedsaglig består i forvaring af løsøre, følger det af lovudkastets § 1, stk. 2, at aftalen vil blive omfattet af loven i det omfang, lovens bestemmelser er anvendelige. Som nævnt i bemærkningerne til § 1, stk. 2, gælder dette bl.a. bestemmelserne i lovudkastets kapitel 6 vedrørende skade på forbrugerens ejendom. Disse bestemmelser skal således inden

for lovens område afløse bestemmelsen i DL 5-8-14, hvorfor det i § 41 er bestemt, at DL 5-8-14 ikke finder anvendelse på aftaler, som omfattes af den nye lov. Med hensyn til den nærmere afgrænsning heraf henvises til bemærkningerne ovenfor til § 1, stk. 2.

Til § 43.

Udvalget har fundet det hensigtsmæssigt at skitsere en ikrafttrædelsesbestemmelse. Efter denne skal loven finde anvendelse på aftaler, som afsluttes på en bestemt dato eller senere. Retsvirkningerne af aftaler, der er afsluttet inden den dato, som fastsættes, vil herefter skulle bedømmes efter de hidtil gældende regler. Forslaget får således ikke tilbagevirkende kraft.

Udvalget går ud fra, at der fastsættes en rimelig frist fra lovens vedtagelse til dens ikrafttræden, således at erhvervslivet og forbrugerne får mulighed for at indrette sig på de nye regler.

Til § 44.

Der gives i bestemmelsen hjemmel til at sætte loven i kraft på Færøerne og Grønland med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

Den svenske konsumenttjänstutredningsudkast til konsumen t tjäns t lag

1 Förslag till Konsumenttjänstlag

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Inledande bestämmelser

Tillämpningsområde

1 § Denna lag gäller avtal mellan näringsidkare och konsument om tjänst, som näringsidkaren i sin yrkesmässiga verksamhet utför huvudsakligen för konsumentens enskilda bruk.

Med tjänst avses i denna lag

1. arbete på lös sak,
2. arbete på fast egendom eller i övrigt på byggnad eller annan anläggning på mark eller i vatten.

2§ Lagen gäller inte

1. tillverkning av lös sak om näringsidkaren helt eller till huvudsaklig del skall tillhandahålla materialet,
2. installation, montering eller liknande arbete som en näringsidkare har åtagit sig att utföra i samband med att han tillhandahåller en lös sak, om avtalet väsentligen framstår såsom ett köp,
3. arbete som en säljare eller någon för hans räkning på grund av köp skall utföra för att avhjälpa fel i såld egendom,
4. uppförande av byggnad för bostadsändamål eller annat arbete som den som uppför sådan byggnad har åtagit sig att utföra i samband med uppförandet,
5. behandling av levande djur.

Ansvar för marknadsföringen

3 § Har näringsidkaren vid marknadsföring eller i samband med avtalets ingående lämnat uppgift om tjänsten eller om annat förhållande av betydelse för beställning av tjänsten, svarar han för uppgiften gentemot konsumenten, om den kan antas ha inverkat på avtalet. Detta gäller dock ej om uppgiften tydligt har rättats eller ändrats.

Har näringsidkaren hänfört sig till uppgift som lämnats av annan, svarar han härför såsom för egen uppgift.

Har näringsidkaren underlåtit att lämna upplysning om sådant förhållande rörande tjänsten som han måste ha känt till och som han, på grund av att det är av särskild betydelse från konsumentsynpunkt eller i övrigt av vikt, borde ha upplyst konsumenten om, svarar han för underlåtelsen, om den kan antas ha inverkat på avtalet.

4 § Har materialleverantör eller annan näringsidkare i tidigare led vid marknadsföring lämnat vilseledande uppgift om material eller om annat förhållande av betydelse för beställning av tjänsten och kan uppgiften antas ha inverkat på avtalet, är han skyldig att ersätta skada som därigenom tillfogas konsumenten. Detta gäller dock ej om uppgiften tydligt har rättats eller det inte har berott på försummelse att uppgiften lämnats och att rättelse inte skett.

Har näringsidkare i tidigare led vid marknadsföring underlåtit att lämna information om material eller annat förhållande av betydelse för beställning av tjänsten, som han måste ha känt till och som är av särskild betydelse från konsumentsynpunkt, och kan underlåtelsen antas ha inverkat på avtalet, är han skyldig att ersätta skada som därigenom tillfogas konsumenten. Detta gäller dock ej om underlåtelsen inte har berott på försummelse.

Skadestånd enligt första och andra stycket beräknas enligt bestämmelserna 1 4 kap. 5 §.

Med näringsidkare i tidigare led avses också sammanslutning av näringsidkare.

Tvingande bestämmelser

5 § Bestämmelserna i denna lag får ej åsidosättas genom avtal till nackdel för konsumenten, om ej annat anges i lagen.

2 kap. Uppdraget och priset

Näringsidkarens prestation

Sättet för utförandet

1 § Näringsidkaren skall utföra tjänsten på ett fackmässigt tillfredsställande sätt och med omsorg ta tillvara konsumentens intressen.

I tjänsten ingår att tillhandahålla det material som behövs, om annat inte har avtalats eller följer av omständigheterna. Materialet skall vara av normalt god beskaffenhet.

Har annat avtalats om sättet för utförandet eller materialets beskaffenhet, får hänsyn tas härtill i den mån det med beaktande av priset och övriga omständigheter är skäligt.

2 § Har näringsidkaren valfrihet beträffande material eller andra förhållanden som påverkar prisberäkningen, skall näringsidkaren utföra tjänsten på minst kostnadskrävande sätt såvida ej annat kan anses avtalat på grund

av konsumentens anvisningar, föremålet för tjänsten eller övriga omständigheter. När så är påkallat och lämpligt skall näringsidkaren inhämta anvisningar från konsumenten.

Resultatet

3§ Tjänsten skall leda till det resultat som har avtalats eller som konsumenten har haft anledning att räkna med. Resultatet skall ha den hållbarhet som är normal med hänsyn till tjänstens art och sättet för utförandet.

Har näringsidkaren åtagit sig att utföra tjänsten provisoriskt, så gott det går eller med liknande förbehåll, får hänsyn tas härtill endast i den mån det är skäligt.

4§ Tjänsten skall utföras så att resultatet står i överensstämmelse med föreskrift, som har meddelats i författning eller av myndighet, väsentligen i syfte att säkerställa att föremålet för tjänsten skall vara tillförlitligt från säkerhetssynpunkt.

Tilläggsarbete

5 § Framkommer det under tjänstens utförande behov av arbete, som inte kan anses omfattat av uppdraget men som är lämpligt att utföra i samband med detta (tilläggsarbete), skall näringsidkaren begära anvisningar från konsumenten.

Kan näringsidkaren ej anträffa konsumenten, får tilläggsarbetet utföras endast om priset för detta är förhållandevis lågt eller om det i det enskilda fallet finns särskilda skäl att anta att konsumenten ändå önskar få arbetet utfört.

Tilläggsarbete, som inte kan uppskjutas utan betydande risk för allvarlig skada för konsumenten, är näringsidkaren skyldig att utföra. Annat tilläggsarbete är näringsidkaren skyldig att utföra om konsumenten begär det och om det inte hindrar näringsidkaren i hans normala verksamhet eller är till olägenhet för andra kunder.

Skyldighet att avråda

6 § Näringsidkaren är skyldig att avråda konsumenten från att låta utföra tjänsten om den, med hänsyn till priset eller i övrigt, inte kan förväntas bli till rimlig nytta för konsumenten.

Får näringsidkaren, sedan tjänsten har påbörjats, skäl att avråda konsumenten från vidare utförande, skall han begära anvisningar från konsumenten. Detsamma gäller om han får skäl att anta att priset blir betydligt högre än vad konsumenten kan ha väntat. Kan näringsidkaren ej anträffa konsumenten, skall han avbryta arbetet, såvida han ej i det enskilda fallet har särskilda skäl att anta att konsumenten ändå önskar få arbetet utfört.

Tiden för utförandet

7 § Tjänsten skall vara utförd inom den tid som har avtalats eller som är skälig med hänsyn särskilt till vad som är normalt för en tjänst av ifrågavarande art, omfattning och utförande.

Konsumentens avbeställningsrätt

8 § Konsumenten får avbeställa tjänsten innan den har avslutats eller, om näringsidkaren fortlöpande skall tillhandagå konsumenten med tjänster, under loppet av avtalstiden.

9 § För utfört arbete har näringsidkaren rätt till ersättning som, med beaktande av avtalat eller i övrigt för tjänsten gällande pris, skall motsvara det pris som skulle ha varit skäligt om avtalet endast hade avsett det utförda arbetet.

Näringsidkaren har rätt till ersättning för förlust som uppkommer genom att han haft kostnader för arbete som inställts, underlåtit att åta sig annat arbete eller i övrigt inrättat sig efter uppdraget. Försummar näringsidkaren att efter avbeställningen vidta skäliga åtgärder för att begränsa förlusten sätts ersättningen ned i motsvarande mån.

Den sammanlagda ersättningen får ej överstiga det pris som skulle ha gällt, om tjänsten slutförts.

10 § Har avtal träffats om en normalersättning, som konsumenten skall betala om han avbeställer tjänsten, gäller sådan överenskommelse om ersättningen med beaktande av reglerna i 9 § är skälig. Även om det inte är avtalat, har näringsidkaren rätt till skälig normalersättning om sådan ersättning vanligen tillämpas inom branschen.

Priset m. m.

Prisets bestämmande

11 § Är priset ej avtalat, skall det bestämmas enligt gängse prisberäkning för motsvarande tjänster vid avtalstillfället (gängse pris). Finns inte något gängse pris skall konsumenten betala vad som med hänsyn till arbetets art, omfattning och utförande samt övriga omständigheter är ett skäligt pris.

Har näringsidkaren lämnat en ungefärlig prisuppgift får priset inte avsevärt överstiga det pris som har uppgetts, såvida inte ett högsta pris är avtalat.

Priset får sättas ned om det med hänsyn till gängse prisberäkning för motsvarande tjänster vid avtalstillfället och övriga omständigheter är oskäligt.

12 § Har näringsidkaren ej iakttagit vad som åligger honom enligt 2 §, är konsumenten inte skyldig att betala mer än vad som skulle ha gällt om näringsidkaren utfört tjänsten på minst kostnadskrävande sätt.

Har näringsidkaren ej iakttagit vad som åligger honom enligt 6 §, är konsumenten inte skyldig att betala mer än vad som skulle ha gällt om han efter avrådan från näringsidkaren i vederbörlig tid hade avbeställt tjänsten.

Har näringsidkaren misstagit sig beträffande sin rätt att utföra arbetet enligt 2 eller 6 §§ och måste misstaget anses ursäktligt, har näringsidkaren i skälig utsträckning rätt till ersättning för kostnader som lett till en värdeökning för konsumenten.

Pristillägg

13 § Har näringsidkaren utfört arbete utanför uppdraget i enlighet med bestämmelserna i 5 §, har han rätt till pristillägg. Har näringsidkaren misstagit sig beträffande sin rätt att utföra arbetet och måste misstaget anses ursäktligt, har näringsidkaren i skälig utsträckning rätt till ersättning för kostnader som lett till en värdeökning för konsumenten.

Om tjänsten fördyras för näringsidkaren på grund av omständighet som är att hänföra till konsumenten, har han rätt till pristillägg även om priset är avtalat eller skall bestämmas på grund av ungefärlig prisuppgift.

Pristillägg skall beräknas enligt 11 §.

Faran för näringsidkarens prestation

14 § Konsumenten är inte skyldig att betala för näringsidkarens prestation i den mån den har förstörts genom olyckshändelse före avlämnandet. Har avlämnandet försenats på grund av konsumenten, övergår dock faran på denne då avlämnandet skulle ha ägt rum.

Vid tjänst avseende sak som har överlämnats i näringsidkarens besittning står näringsidkaren faran till dess saken kommit i konsumentens besittning eller denne kommit i väsentligt dröjsmål med att avhämta saken.

Förberedande undersökning

15 § Har konsumenten uppdragit åt näringsidkaren att företa förberedande undersökning eller liknande arbete för att utreda omfattningen av en tjänst eller kostnaden för densamma, är konsumenten skyldig att betala för detta såvida han inte på grund av sedvana inom branschen eller i övrigt hade skäl att anta att detta arbete skulle ske utan vederlag.

Specificerad räkning

16 § Näringsidkaren är skyldig att på konsumentens begäran utställa en räkning som är tillräckligt specificerad för att möjliggöra en bedömning av prisberäkningen samt av arten och omfattningen av utfört arbete.

Tiden för betalningen

Yl § Är annat ej avtalat, skall priset betalas efter anfordran sedan tjänsten har avslutats.

Har konsumenten begärt en specificerad räkning, är han inte skyldig att betala förrän han fått en sådan räkning.

3 kap. Fel och dröjsmål vid tjänstens utförande

Fel

Vad som är fel

1 § Tjänsten är felaktig om utfört arbete eller använt material avviker från vad konsumenten med stöd av 2 kap. 1-5 §§ har rätt att kräva och avvikelsen inte beror på omständighet som är att hänföra till konsumenten.

Utgångspunkt för bedömningen av frågan om tjänsten är felaktig skall vara dess beskaffenhet vid den tid som anges i 2 kap. 14 §.

Garanti

2 § Har näringsidkare genom garanti eller liknande utfästelse åtagit sig att under viss tid svara för tjänstens beskaffenhet eller resultat, skall näringsidkaren svara såsom för fel för sådan bristfällighet som uppkommer under den angivna garantitiden.

Näringsidkaren är fri från ansvar enligt åtagandet om han gör sannolikt att bristfälligheten beror på olyckshändelse eller på omständighet som är att hänföra till konsumenten.

Reklamation

3 § Vill konsumenten göra gällande befogenhet på grund av fel, skall han underrätta näringsidkaren om detta (reklamera) inom skälig tid efter det att han märkt eller bort märka felet.

Reklamation skall ske senast inom två år från den tidpunkt som anges i 2 kap. 14 §, såvida fråga ej är om fel som inte visat sig inom denna tid och inte rimligen kunnat upptäckas dessförinnan. Har garanti enligt 2 § lämnats för tjänsten, utlöper fristen dock tidigast skälig tid efter garantitidens utgång.

Försummar konsumenten att reklamera inom den tid som följer av första och andra stycket, förlorar han rätten att göra gällande befogenhet på grund av felet, såvida inte näringsidkaren har handlat i strid mot tro och heder eller grovt vårdslöst.

4 § Vill konsumenten, sedan näringsidkaren har sökt avhjälpa fel, göra gällande befogenhet på grund av att tjänsten alltjämt är felaktig, äger 3 § motsvarande tillämpning.

Påföljder för fel

Avhjälpande

5 § Är tjänsten felaktig, får konsumenten kräva att näringsidkaren avhjälper felet, om det inte skulle medföra olägenheter eller kostnader som är oskäligt stora i förhållande till felets betydelse för konsumenten.

Även om konsumenten inte kräver det, har näringsidkaren rätt att avhjälpa felet, om han erbjuder sig detta i anslutning till reklamationen och konsumenten inte har särskilda skäl att motsätta sig avhjälpandet.

Avhjälpande av fel skall ske inom skälig tid efter det att konsumenten har reklamerat och gett näringsidkaren tillfälle att avhjälpa felet.

6 § Näringsidkaren har inte rätt till ersättning för sina kostnader i samband med avhjälpandet.

Första stycket gäller inte om avhjälpandet förutsätter arbete eller annat, som inte omfattas av priset för vad som ursprungligen har utförts. Sammantaget med detta pris får dock ersättningen inte överstiga det pris som konsumenten skulle ha varit skyldig att betala, om hela tjänsten hade utförts på en gång.

Rätt att innehålla betalningen

7 § Konsumenten får innehålla så mycket av betalningen, som ger honom betryggande säkerhet för hans krav på grund av felet.

Prisavdrag och hävning

8 § Avhjälps inte felet i enlighet med bestämmelserna i 5 §, får konsumenten göra prisavdrag eller, om syftet med tjänsten är huvudsakligen förfelat, häva avtalet. Kommer avhjälpande inte i fråga eller måste det antas att felet inte kommer att avhjälpas i tid, får han göra prisavdrag eller häva även om tiden för avhjälpandet inte har överskridits.

Har endast en del av tjänsten utförts och måste det antas att tjänsten i dess helhet kommer att ha fel av väsentlig betydelse för konsumenten, får denne häva avtalet beträffande återstående del. Måste det antas att syftet med tjänsten kommer att bli huvudsakligen förfelat, får konsumenten häva avtalet i dess helhet.

Verkningarna av hävning

9 § Har konsumenten hävt avtalet i dess helhet, har näringsidkaren inte rätt till betalning. Konsumenten skall återlämna vad näringsidkaren har presterai i den mån detta är möjligt utan olägenhet eller kostnad av betydelse. För det som inte återlämnas skall konsumenten i skälig utsträckning ersätta näringsidkaren dennes kostnader som lett till en värdeökning för konsumenten.

Har konsumenten hävt avtalet beträffande återstående del, har näringsidkaren rätt till betalning med ett belopp som motsvarar priset för tjänsten i dess helhet med avdrag för vad det normalt kostar att få den återstående delen utförd.

Beräkning av prisavdrag

10 § Prisavdrag skall motsvara vad det normalt kostar att få felet avhjälpt. Om kostnaderna är oskäligt stora, skall prisavdraget bestämmas med hänsyn till felets betydelse för konsumenten.

Dröjsmål

Vad som är dröjsmål

11 § Dröjsmål med tjänstens utförande föreligger, om tjänsten ej har utförts inom den tid som anges i 2 kap. 7 §, och förseningen inte beror på omständighet som är att hänföra till konsumenten.

Reklamation

12 § Konsumenten får inte häva eller kräva skadestånd, om han ej inom skälig tid efter det att han blivit medveten om dröjsmålet har underrättat näringsidkaren om att han vill åberopa dröjsmålet (reklamerat).

Även om konsumenten inte har reklamerat, får han häva så länge inte någon eller endast en obetydlig del av tjänsten är utförd.

Påföljder för dröjsmål

Utförande

13 § Vid dröjsmål på näringsidkarens sida får konsumenten kräva att tjänsten utförs, om detta inte skulle medföra olägenheter eller kostnader som är oskäligt stora i förhållande till konsumentens intresse av att näringsidkaren utför tjänsten.

Rätt att innehålla betalningen

14 § Till dess tjänsten är utförd, får konsumenten innehålla betalningen, om ej avtal har träffats om att betalning skall ske innan tjänsten påbörjats. Motsvarande gäller om priset skall betalas i särskilda poster eller efter hand som tjänsten utförs.

Efter det att tjänsten är utförd, får konsumenten innehålla så mycket av betalningen, som ger honom betryggande säkerhet för hans krav på grund av dröjsmålet.

Hävning

15 § Är näringsidkaren i dröjsmål som är av väsentlig betydelse för konsumenten, får konsumenten häva avtalet.

Har näringsidkaren utfört en icke obetydlig del av tjänsten, får konsumenten häva avtalet enligt första stycket endast beträffande återstående del. Om syftet med tjänsten är huvudsakligen förfelat pågrund av dröjsmålet, får han dock häva avtalet i dess helhet.

Måste det antas att tjänsten inte kommer att bli utförd utan dröjsmål som ger konsumenten rätt att häva, får denne häva avtalet även om tiden för utförandet inte har överskridits.

16 § Beträffande verkningarna av att konsumenten häver avtalet gäller bestämmelserna i 9 §.

Vissa meddelanden

17 § Har meddelande som konsumenten vill lämna näringsidkaren enligt 3, 4 eller 12 §§ inlämnats för befordran med post eller i övrigt avsänts på ett ändamålsenligt sätt, medför det ej rättsförlust för konsumenten att meddelandet försenas eller inte kommer fram.

4 kap. Näringsidkarens skadeståndsskyldighet

Förutsättningarna för skadestånd

1 § Lider konsumenten skada på grund av fel eller dröjsmål, har han rätt till skadestånd, om ej näringsidkaren visar att skadan inte beror på försummelse av honom själv eller någon som han har anlitat. Med dröjsmål likställs här att näringsidkaren inte har iakttagit överenskomna tider vid tjänstens påbörjande eller under dess utförande.

Avviker tjänsten från vad som kan anses utfäst av näringsidkaren, är denne ansvarig även om någon försummelse inte föreligger på hans sida.

Ansvaret på grund av fel och dröjsmål enligt första och andra stycket omfattar även skada på föremålet för tjänsten eller på konsumentens egendom i övrigt.

2 § Har konsumentens egendom skadats på annan grund än fel eller dröjsmål, medan den var i näringsidkarens besittning eller i övrigt under dennes kontroll, har konsumenten rätt till skadestånd, om ej näringsidkaren visar att skadan inte beror på försummelse av honom själv eller någon som han har anlitat.

Lider konsumenten i övrigt skada på annan grund än fel eller dröjsmål, är näringsidkaren ansvarig om skadan har vållats genom försummelse av honom själv eller någon som han har anlitat.

Personskada

3 § Bestämmelserna i 1 och 2 §§ gäller inte rätt till ersättning för personskada.

Avhjälpande av skada

4 § Är näringsidkaren ansvarig för skada på föremålet för tjänsten, skall bestämmelserna i 3 kap. 5 § tillämpas i fråga om avhjälpande av skadan.

Skadeståndets omfattning

5 § Skadestånd skall beräknas på grundval av den skada som konsumenten visar sig ha lidit. Näringsidkaren är dock inte skyldig att utge ersättning för större skada än sådan som vanligen kan uppkomma i liknande fall, såvida han inte har handlat i strid mot tro och heder eller försummat att begränsa skadan eller i övrigt särskilda skäl föreligger.

Försummar konsumenten att vidta skäliga åtgärder för att begränsa skadan sätts skadeståndet ned i motsvarande mån.

Skadeståndet kan även sättas ned i den mån det är skäligt med hänsyn till näringsidkarens svårigheter att förutse och hindra skadans uppkomst samt omständigheterna i övrigt.

Normalersättning

6 § Har avtal träffats om en normalersättning som näringsidkaren skall utge för skada och olägenhet på grund av dröjsmål eller annan försening, gäller sådan överenskommelse om ersättningen är skälig. Även om det inte är avtalat, har konsumenten rätt till skälig normalersättning om sådan ersättning vanligen tillämpas inom branschen.

Har näringsidkaren handlat i strid mot tro och heder eller försummat att begränsa skadan eller föreligger i övrigt särskilda skäl, har konsumenten rätt till skadestånd enligt 5 § i stället för normalersättning.

5 kap. Konsumentens dröjsmål

Rätt att inställa arbetet

1 § Skall tjänsten betalas helt eller delvis innan den har avslutats och betalar konsumenten inte i rätt tid, får näringsidkaren inställa arbetet till dess han har fått betalt. Har tjänsten påbörjats, är näringsidkaren dock skyldig att utföra sådant arbete som inte kan uppskjutas utan betydande risk för allvarlig skada för konsumenten.

Bestämmelserna i första stycket gäller i motsvarande mån om konsumenten inte lämnar nödvändig medverkan.

2 § Inställer näringsidkaren arbetet enligt 1 § har näringsidkaren rätt till ersättning för kostnad som uppkommer till följd av att arbetet inställs, om ej konsumenten visar att dröjsmålet inte beror på försummelse från hans sida.

Hävning

3§ Näringsidkaren får häva avtalet beträffande återstående del

1. om det måste antas att konsumenten inte kommer att betala utan dröjsmål som är av väsentlig betydelse för näringsidkaren,
2. om konsumenten, sedan tiden för betalning är inne, trots påminnelse inte betalar utan dröjsmål av väsentlig betydelse för näringsidkaren,
3. om konsumenten trots påminnelse inte lämnar nödvändig medverkan inom rimlig tid.

Har påminnelse som näringsidkaren vill lämna konsumenten inlämnats för befordran med post eller i övrigt avsänts på ett ändamålsenligt sätt, medför det ej rättsförlust för näringsidkaren att påminnelsen försenas eller inte kommer fram.

Verkningarna av hävning

4 § Häver näringsidkaren avtalet, är konsumenten skyldig att betala som om han hade avbeställt tjänsten den dag då näringsidkaren hävde. Ersättning

enligt 2 kap. 9 § andra stycket skall dock ej utgå, om konsumenten visar att dröjsmålet inte beror på försummelse från hans sida.

Rätt att kvarhålla föremålet för tjänsten

5 § Gäller tjänsten lös sak, som har överlämnats i näringsidkarens besittning, och betalar konsumenten ej i rätt tid, får näringsidkaren kvarhålla saken till dess han har fått betalt. Konsumenten har dock rätt att få ut saken, om han ställer betryggande säkerhet för näringsidkarens krav.

Näringsidkaren skall, i den utsträckning som rimligen kan krävas, vårda sak som han kvarhåller enligt första stycket eller som konsumenten inte avhämtar i rätt tid. Näringsidkaren har rätt till skälig ersättning för vården.

I fråga om näringsidkarens rätt att sälja annans sak finns särskilda bestämmelser i lagen (1950:104) om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats.

Ränta

6 § Vid konsumentens dröjsmål med betalningen har näringsidkaren rätt till ränta enligt räntelagen (1975:635).

Denna lag träder i kraft den

Bilag 2

Den svenske konsumenttjänstlag

SFS 1985:716
Utkom från trycket
den 3 september 1985

Konsumenttjänstlag;

utfärdad den 11 juli 1985.

Enligt riksdagens beslut[1] föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller avtal om tjänster som näringsidkare i sin yrkesmässiga verksamhet utför åt konsumenter huvudsakligen för enskilt ändamål i fall då tjänsten avser

1. arbete på lösa saker, dock ej behandling av levande djur,
2. arbete på fast egendom, på byggnader eller andra anläggningar på mark eller i vatten eller på andra fasta saker, dock ej arbete som avser uppförande av byggnader för bostadsändamål eller annat arbete som den som uppför byggnaden har åtagit sig att utföra i samband därmed,
3. förvaring av lösa saker, dock ej förvaring av levande djur.

2 § Lagen gäller inte

1. tillverkning av lösa saker, utom då konsumenten skall tillhandahålla en väsentlig del av materialet,
2. installation, montering eller annat arbete som en näringsidkare utför för att fullgöra ett avtal om köp av en lös sak,
3. arbete som till fullgörande av ett avtal om köp utförs för att avhjälpa fel i den sålda egendomen.

3 § Avtalsvillkor som i jämförelse med bestämmelserna i denna lag är till nackdel för konsumenten är utan verkan mot denne, om inte annat anges i lagen.

Uppdraget m. in.

Utförande och material

4 § Näringsidkaren skall utföra tjänsten fackmässigt. Han skall vidare med tillbörlig omsorg ta till vara konsumentens intressen och samråda med denne i den utsträckning som det behövs och är möjligt.

Om inte annat får anses avtalat, ingår det i tjänsten att näringsidkaren skall tillhandahålla behövligt material.

[1] Prop. 1984/85: 110, LU 42, rskr 344.

Säkerhet

5 § Näringsidkaren skall särskilt iaktta att tjänsten inte utförs

1. i strid mot sådana författningsföreskrifter eller myndighetsbeslut som väsentligen syftar till att säkerställa att föremålet för tjänsten är tillförlitligt från säkerhetssynpunkt, eller

2. i strid mot förbud enligt 4 § marknadsföringslagen (1975: 1418).

Näringsidkarens skyldighet att avråda

6 § Om en tjänst med hänsyn till priset, värdet av föremålet för tjänsten eller andra särskilda omständigheter inte kan anses vara till rimlig nytta för konsumenten, skall näringsidkaren avråda honom från att låta utföra tjänsten.

Om det först sedan tjänsten har börjat utföras visar sig att den inte kan anses vara till rimlig nytta för konsumenten eller att priset för tjänsten kan bli betydligt högre än konsumenten hade kunnat räkna med, skall näringsidkaren underrätta konsumenten om förhållandet och begära hans anvisningar.

Kan konsumenten inte anträffas eller får näringsidkaren av annan orsak inte anvisningar av honom inom rimlig tid, skall näringsidkaren avbryta påbörjat arbete. Detta gäller dock ej, om det finns särskilda skäl att anta att konsumenten ändå önskar få tjänsten utförd.

7 § Har näringsidkaren åsidosatt vad som åligger honom enligt 6 § och finns det starka skäl att anta att konsumenten i annat fall hade avstått från att beställa tjänsten eller hade avbeställt den, har näringsidkaren inte större rätt till ersättning än han skulle ha haft, om konsumenten hade avstått från att beställa tjänsten eller hade avbeställt den.

För kostnader som inte ersätts enligt första stycket har näringsidkaren dock rätt till ersättning i den mån konsumenten annars skulle gynnas på ett oskäligt sätt.

Tilläggsarbete

8 § Om det när tjänsten utförs framkommer behov av arbete som på grund av sitt samband med uppdraget lämpligen bör utföras samtidigt med detta (tilläggsarbete), skall näringsidkaren underrätta konsumenten och begära dennes anvisningar.

Kan konsumenten inte anträffas eller får näringsidkaren av annan orsak inte anvisningar av honom inom rimlig tid, får näringsidkaren utföra tilläggsarbetet

1. om priset för detta är obetydligt eller om det är lågt i förhållande till priset för den avtalade tjänsten, eller

2. om det finns särskilda skäl att anta att konsumenten önskar få tilläggsarbetet utfört i samband med uppdraget.

Näringsidkaren är skyldig att utföra sådant tilläggsarbete som inte kan uppskjutas utan fara för allvarlig skada för konsumenten, om konsumentens anvisningar inte kan inhämtas eller om konsumenten begär det.

I fråga om pristillägg för tilläggsarbete gäller 38 §.

Vad som avses med fel

9 § Tjänsten skall anses felaktig, om resultatet avviker från

1. vad konsumenten med hänsyn till 4 § har rätt att kräva, även om avvikelsen beror på en olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse,
2. sådana föreskrifter eller myndighetsbeslut som väsentligen syftar till att säkerställa att föremålet för tjänsten är tillförlitligt från säkerhetssynpunkt, eller
3. vad som därutöver får anses avtalat.

Tjänsten skall också anses felaktig, om den har utförts i strid mot förbud enligt 4 § marknadsföringslagen (1975:1418) eller om näringsidkaren inte har utfört sådant tilläggsarbete som han är skyldig att utföra enligt 8 § tredje stycket.

10 § Tjänsten skall vidare anses felaktig, om resultatet avviker från sådana uppgifter av betydelse för bedömningen av tjänstens beskaffenhet eller ändamålsenlighet som kan antas ha inverkat på avtalet och som i samband med avtalets ingående eller annars vid marknadsföring har lämnats

1. av näringsidkaren,
2. av någon annan näringsidkare eller av en branschförening eller liknande organisation för näringsidkarens räkning, eller
3. av en leverantör av material till tjänsten eller av någon annan i tidigare led.

Första stycket gäller ej i fråga om uppgifter som i tid har rättats på ett tydligt sätt.

11 § Tjänsten skall slutligen anses felaktig, om näringsidkaren i annat fall än som avses i 6 § första stycket före avtalets ingående har underlåtit att upplysa konsumenten om ett sådant förhållande rörande tjänstens beskaffenhet eller ändamålsenlighet som näringsidkaren kände till eller borde ha känt till och som han insåg eller borde ha insett vara av betydelse för konsumenten. En förutsättning för att tjänsten skall anses felaktig är dock att underlåtenheten kan antas ha inverkat på avtalet.

12 § Frågan om tjänsten är felaktig skall bedömas med hänsyn till förhållandena vid den tidpunkt då uppdraget avslutades. Avser tjänsten en sak som har överlämnats till näringsidkaren eller som av annan orsak befinner sig i hans besittning, anses uppdraget avslutat först när saken har kommit i konsumentens besittning.

Om näringsidkaren har utfört tjänsten men uppdraget inte kan avslutas i rätt tid på grund av något förhållande på konsumentens sida, är den avgörande tidpunkten i stället den då uppdraget skulle ha avslutats.

13 § Försämras resultatet efter den tidpunkt som anges i 12 §, skall tjänsten anses felaktig om försämringen är en följd av att näringsidkaren har åsidosatt vad som ålegat honom enligt avtalet eller denna lag.

14 § Har näringsidkaren genom en garanti eller liknande utfästelse åtagit sig att under en viss tid efter den tidpunkt som anges i 12 § svara för

resultatet av tjänsten och försämras det utfästa resultatet under den angivna tiden, skall tjänsten anses felaktig.

Första stycket gäller ej, om näringsidkaren gör sannolikt att försämringen beror på en olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse eller på van vård, onormalt brukande eller något liknande förhållande på konsumentens sida.

15 § Avser tjänsten förvaring av en lös sak gäller i stället för vad som sägs i 9, 10 och 12-14 §§ att tjänsten skall anses felaktig, om förvaringen anordnas på ett sätt som avviker från

1. vad konsumenten med hänsyn till 4 § har rätt att kräva, även om avvikelsen beror på en olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse,
2. sådana författningsföreskrifter eller myndighetsbeslut som väsentligen syftar till att säkerställa att föremålet för tjänsten är tillförlitligt från säkerhetssynpunkt, eller
3. vad som därutöver får anses avtalat.

Tjänsten skall också anses felaktig, om förvaringen anordnas i strid mot förbud enligt 4 § marknadsföringslagen (1975:1418) eller på ett sätt som avviker från sådana uppgifter enligt 10 § som inte i tid har rättats på ett tydligt sätt.

Påföljder vid fel

16 § Är tjänsten felaktig utan att det beror på något förhållande på konsumentens sida, får konsumenten hålla inne betalningen enligt 19 §. Han får vidare kräva att felet avhjälps enligt 20 § första stycket eller också göra avdrag på priset eller häva avtalet enligt 21 §. Dessutom får konsumenten kräva skadestånd av näringsidkaren enligt vad som sägs i 31 §.

I fråga om konsumentens rätt till skadestånd av någon annan än näringsidkaren finns bestämmelser i 33 §.

Reklamation

17 § Vill konsumenten åberopa att tjänsten är felaktig, skall han underrätta näringsidkaren om detta inom skälig tid efter det att han märkt eller bort märka felet (reklamation). Reklamation får dock inte ske senare än två år eller, i fråga om arbete på mark eller på byggnader eller andra anläggningar på mark eller i vatten eller på andra fasta saker, tio år efter det att uppdraget avslutades, såvida inte annat följer av en garanti eller liknande utfästelse.

Har näringsidkaren handlat i strid mot tro och heder, får reklamation alltid ske inom tio år efter det att uppdraget avslutades.

Har meddelande om reklamation lämnats in för befordran med post eller avsänts på annat ändamålsenligt sätt, anses reklamation ha skett när detta gjordes.

18 § Reklamerar konsumenten inte inom den tid som följer av 17 §, förlorar han rätten att åberopa felet.

Konsumentens rätt att hålla inne betalningen

19 § Konsumenten får hålla inne så mycket av betalningen som fordras för att ge honom säkerhet för hans krav på grund av ett fel hos tjänsten.

20 § Konsumenten har rätt att kräva att näringsidkaren avhjälper felet, om det inte medför olägenheter eller kostnader för näringsidkaren som är oskäligt stora i förhållande till felets betydelse för konsumenten.

Även om konsumenten inte kräver det får näringsidkaren avhjälpa felet, om han genast efter det att reklamation har kommit honom tillhanda erbjuder sig att göra detta och konsumenten inte har något särskilt skäl att avvisa erbjudandet.

Avhjälpande skall ske inom skälig tid efter det att konsumenten har gett näringsidkaren tillfälle till det.

Avhjälpande skall ske utan kostnad för konsumenten. Detta gäller dock inte kostnader som skulle ha uppkommit även om tjänsten hade utförts felfritt eller, om felet beror på en olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse, kostnader för att ersätta material som konsumenten enligt avtalet om tjänsten har tillhandahållit och bekostat.

Prisavdrag och hävning

21 § Avhjälps inte felet enligt vad som sägs i 20 §, får konsumenten göra avdrag på priset.

Om syftet med tjänsten i huvudsak är förfelat, får konsumenten i stället häva avtalet. Detsamma gäller, om tjänsten har utförts i strid mot förbud enligt 4 § marknadsföringslagen (1975: 1418).

Har tjänsten utförts till en del och finns det starka skäl att anta att den inte kommer att fullföljas utan fel av väsentlig betydelse för konsumenten får denne häva avtalet beträffande återstående del. Är felet sådant att syftet med tjänsten i huvudsak är förfelat eller utförs tjänsten i strid mot förbud enligt 4 § marknadsföringslagen, får konsumenten i stället häva avtalet i dess helhet.

Om det redan innan tjänsten har påbörjats finns starka skäl att anta att den inte kommer att utföras utan fel av väsentlig betydelse för konsumenten, får denne häva avtalet.

Prisavdragets storlek

22 § Ett prisavdrag skall motsvara vad det kostar konsumenten att få felet avhjälpt, bortsett från sådana kostnader som avses i 20 § fjärde stycket andra meningen. Om ett på detta sätt beräknat prisavdrag är oskäligt stort i förhållande till den betydelse som felet har för konsumenten, skall prisavdraget i stället svara mot felets betydelse för konsumenten.

Avser tjänsten förvaring, skall prisavdraget alltid svara mot felets betydelse för konsumenten.

Verkningar av hävning

23 § Häver konsumenten avtalet, har näringsidkaren inte rätt till betalning för tjänsten. Näringsidkaren har rätt att återfå det material som han har tillhandahållit, om det kan ske utan att konsumenten åsamkas olägenheter eller kostnader av betydelse. I den mån det är skäligt skall konsumenten ersätta näringsidkarens kostnader för vad som ej kan återlämnas, dock högst med ett belopp som motsvarar dettas värde för konsumenten.

Har tjänsten utförts till en del och häver konsumenten avtalet beträffande återstående del, har näringsidkaren rätt till betalning med ett belopp

som motsvarar priset för tjänsten i dess helhet med avdrag för vad det kostar konsumenten att få den återstående delen utförd.

Näringsidkarens dröjsmål

Vad som avses med dröjsmål

24 § Dröjsmål på näringsidkarens sida föreligger om uppdraget, utan att det beror på något förhållande på konsumentens sida, inte har avslutats inom den tid som har avtalats eller, om någon tid inte har avtalats, inom den tid som är skälig med hänsyn särskilt till vad som är normalt för en tjänst av samma art och omfattning.

Dröjsmål på näringsidkarens sida föreligger också, om näringsidkaren inte iakttar en överenskommen tid för påbörjande av tjänsten eller för ett arbetes framskridande.

Påföljder vid dröjsmål

25 § Vid dröjsmål på näringsidkarens sida får konsumenten hålla inne betalningen enligt 27 §. Han får välja mellan att kräva att näringsidkaren utför tjänsten enligt 28 § och att häva avtalet enligt 29 §. Dessutom får konsumenten kräva skadestånd av näringsidkaren enligt vad som sägs i 31 §.

Reklamation

26 § Har uppdraget avslutats, får konsumenten häva avtalet eller fordra skadestånd på grund av ett dröjsmål endast under förutsättning att han senast inom skälig tid efter uppdragets avslutande har underrättat näringsidkaren om att han vill åberopa dröjsmålet (reklamation).

Har meddelande om reklamation lämnats in för befordran med post eller avsänts på annat ändamålsenligt sätt, anses reklamation ha skett när detta gjordes.

Konsumentens rätt att hålla inne betalningen

27 § Konsumenten får hålla inne så mycket av betalningen som fordras för att ge honom säkerhet för hans krav på grund av dröjsmål på näringsidkarens sida.

Om betalning enligt avtalet skall ske vid arbetets påbörjande eller under arbetets fortskridande, får konsumenten, även om det inte följer av första stycket, intill dess att arbetet påbörjas eller fortskrider hålla inne den del av betalningen som har förfallit efter dröjsmålets inträde. I fråga om betalning för sådan del av tjänsten som har utförts får konsumenten dock inte hålla inne mer än som följer av första stycket.

Konsumentens rätt att få tjänsten utförd

28 § Konsumenten får kräva att näringsidkaren utför tjänsten, om det inte medför olägenheter eller kostnader för näringsidkaren som är oskäligt stora i förhållande till konsumentens intresse av att avtalet fullföljs.

Hävning

29 § Är dröjsmålet av väsentlig betydelse för konsumenten, får han häva avtalet. Har mer än en obetydlig del av tjänsten utförts, får konsumenten

dock häva avtalet endast beträffande den del som återstår. Även i ett sådant fall får avtalet hävas i sin helhet, om syftet med tjänsten i huvudsak är förfelat på grund av dröjsmålet.

Om det finns starka skäl att anta att det kommer att inträffa dröjsmål av väsentlig betydelse för konsumenten, får han häva avtalet i enlighet med vad som sägs i första stycket.

Verkningar av hävning

30 § I fråga om verkningarna av hävning tillämpas 23 §.

Näringsidkarens skadeståndsskyldighet in. in.

Skadeståndsskyldighet på grund av fel eller dröjsmål

31 § Näringsidkaren är skyldig att ersätta konsumenten skada som denne tillfogas på grund av fel eller dröjsmål, om inte näringsidkaren visar att skadan ej beror på försummelse av honom eller någon som på hans sida har anlitats för att utföra tjänsten.

Näringsidkarens skadeståndsskyldighet på grund av fel eller dröjsmål omfattar även ersättning för skada på föremålet för tjänsten eller annan egendom som tillhör konsumenten eller någon medlem av hans hushåll.

Näringsidkaren och konsumenten kan träffa avtal om att ersättning enligt första eller andra stycket ej skall omfatta förlust i näringsverksamhet.

Skadeståndsskyldighet i övrigt

32 § Om föremålet för tjänsten eller annan egendom som tillhör konsumenten eller någon medlem av hans hushåll skadas medan egendomen är i näringsidkarens besittning eller annars under dennes kontroll, är näringsidkarens även i annat fall än som sägs i 31 § skyldig att ersätta skadan, om inte näringsidkaren visar att skadan ej beror på försummelse av honom eller någon som på hans sida har anlitats för att utföra tjänsten.

Näringsidkaren är i övrigt skyldig att ersätta skada som tillfogas konsumenten, om skadan har vållats genom försummelse på näringsidkarens sida. Detsamma gäller i fråga om skada på egendom som tillhör någon medlem av konsumentens hushåll.

Näringsidkaren och konsumenten kan träffa avtal om att ersättning enligt första eller andra stycket på grund av skada på egendom ej skall omfatta förlust i näringsverksamhet.

Skadeståndsskyldighet för tredje man i vissa fall

33 § Har någon som avses i 10 § första stycket 2 eller 3 uppsåtligen eller av vårdslöshet lämnat vilseledande uppgifter av betydelse för bedömningen av tjänstens beskaffenhet eller ändamålsenlighet och är tjänsten på grund därav felaktig enligt 10 § eller 15 § andra stycket, är han skyldig att ersätta konsumenten skada som denne därigenom tillfogas.

Har någon som avses i 10 § första stycket 2 eller 3 underlåtit att lämna sådan information av betydelse för bedömningen av tjänstens beskaffenhet eller ändamålsenlighet som han enligt marknadsföringslagen (1975:1418) har ålagts att lämna och kan underlåtenheten antas ha inverkat på avtalet

om tjänsten, är han skyldig att ersätta konsumenten skada som denne därigenom tillfogas.

Skadeståndsskyldigheten enligt första eller andra stycket omfattar även ersättning för skada på föremålet för tjänsten eller på annan egendom som tillhör konsumenten eller någon medlem av hans hushåll.

Jämkning av skadestånd

34 § Om skyldigheten att utge skadestånd skulle vara oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt. Härvid skall även beaktas föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter på den skadelidandes sida, den skadeståndsskyldiges möjligheter att förutse och hindra skadan samt andra särskilda omständigheter.

Undantag för personskada

35 § Bestämmelserna i 31 - 34 §§ gäller inte ersättning för personskada.

Priset m. m.

Priset

36 § I den mån priset inte följer av avtalet, skall konsumenten betala vad som är skäligt med hänsyn till tjänstens art, omfattning och utförande, gängse pris eller prisberäkningssätt för motsvarande tjänster vid avtalstillfället samt omständigheterna i övrigt.

Har näringsidkaren lämnat en ungefärlig prisuppgift får det uppgivna priset dock inte överskridas med mer än 15 procent, såvida inte någon annan prisgräns har avtalats eller näringsidkaren har rätt till pristillägg enligt 38 §.

37 § Har konsumenten uppdragit åt näringsidkaren att företa enbart förberedande undersökning för att utreda omfattningen av eller kostnaden för en tjänst, är konsumenten inte skyldig att betala för undersökningen, om han på grund av sedvana inom branschen eller i övrigt har haft skäl att anta att undersökningen skulle göras utan ersättning.

Pristillägg

38 § Näringsidkaren har rätt till pristillägg

1. om han har utfört tilläggsarbete i enlighet med bestämmelserna i 8 §, eller
2. om tjänsten har fördyrats på grund av omständigheter som är att hänföra till konsumenten och som näringsidkaren inte bort förutse när avtalet träffades.

I fråga om pristilläggets storlek gäller bestämmelserna i 36 §.

Betalning efter olyckshändelse m.m.

39 § Konsumenten är inte skyldig att betala för arbete som näringsidkaren har utfört eller material som denne har tillhandahållit i den mån arbetet eller materialet försämras eller går förlorat genom en olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse som inträffar före den tidpunkt som anges i 12 §.

Specificerad räkning

40 § Näringsidkaren är skyldig att på konsumentens begäran ställa ut en specificerad räkning för tjänsten. Räkningen skall göra det möjligt för konsumenten att bedöma det utförda arbetets art och omfattning. I dejn mån tjänsten inte har utförts mot fast pris skall det även framgå av räkningen hur priset har beräknats.

Tid för betalning

41 § Om inte annat följer av avtalet, är konsumenten skyldig att betala vid anfordran sedan näringsidkaren har utfört tjänsten.

Har konsumenten i tid begärt en specificerad räkning, är han inte skyldig att betala förrän en sådan räkning har kommit honom till hända.

Avbeställning

42 § Avbeställer konsumenten tjänsten innan den har slutförts, har näringsidkaren rätt till ersättning för den del av tjänsten som redan har utförts samt för arbete som måste utföras trots avbeställningen. Ersättningen skall motsvara det pris som skulle ha gällt, om avtalet endast hade avsett vad som har utförts.

Näringsidkaren har vidare rätt till ersättning för förluster i form av kostnader för den återstående delen av tjänsten samt ersättning för förluster i övrigt på grund av att han har underlåtit att ta på sig annat arbete eller på grund av att han på annat sätt har inrättat sig efter uppdraget. Näringsidkaren har dock inte rätt till sådan ersättning, om konsumentens syfte med tjänsten har blivit förfelat på grund av att

1. föremålet för tjänsten har skadats eller gått förlorat utan att detta har berott på försummelse på konsumentens sida, eller
2. konsumenten har hindrats att dra nytta av tjänsten till följd av författningsföreskrifter, myndighetsbeslut eller andra liknande omständigheter utanför hans kontroll.

Ersättning till näringsidkaren enligt andra stycket får inte överstiga hans förlust till följd av avbeställningen.

43 § Näringsidkaren får förbehålla sig en på förhand bestämd ersättning vid avbeställning, om den är skälig med hänsyn till vad som vid avbeställning normalt kan antas tillkomma en näringsidkare som ersättning enligt 42 §.

44 § Om den avbeställda tjänsten avser arbete på en sak som har överlämnats till näringsidkaren eller som av annan orsak befinner sig i hans besittning och konsumenten inte i rätt tid betalar vad han enligt 42 eller 43 § är skyldig för tjänsten eller ställer säkerhet för näringsidkarens fordran på denna ersättning, får näringsidkaren fullfölja tjänsten och kräva fullt pris för denna.

Första stycket gäller ej, om det är uppenbart att näringsidkaren vid en sådan försäljning av saken som avses i 50 § andra stycket ändå kommer att få betalning för sin fordran, sedan kostnaderna för försäljningen och vad näringsidkaren har att fordra enligt 50 § första stycket har dragits av från köpeskillingen.

Näringsidkarens rätt att inställa arbetet

45 § Skall betalning enligt avtalet ske helt eller delvis innan tjänsten har utförts och betalar inte konsumenten i rätt tid, får näringsidkaren inställa arbetet till dess att konsumenten betalar. Om det följer av avtalet att konsumenten skall medverka till tjänstens utförande och han inte i rätt tid lämnar sådan medverkan som utgör en väsentlig förutsättning för utförandet, får näringsidkaren inställa arbetet till dess att konsumenten lämnar sin medverkan.

Har tjänsten påbörjats, är näringsidkaren dock skyldig att såvitt möjligt utföra arbete som inte kan uppskjutas utan risk för allvarlig skada för konsumenten.

Inställer näringsidkaren arbetet enligt första stycket, har han rätt till ersättning för kostnader och andra förluster som detta åsamkar honom, om konsumenten inte visar att dröjsmålet ej beror på försummelse på hans sida.

Hävning

46 § Om konsumenten i fall som avses i 45 § inte betalar eller lämnar sin medverkan i rätt tid och dröjsmålet är av väsentlig betydelse för näringsidkaren, får denne häva avtalet beträffande återstående del av tjänsten. Detsamma gäller om näringsidkaren enligt 6 § tredje stycket har avbrutit påbörjat arbete för att få anvisningar av konsumenten och avbrottet medför väsentlig olägenhet för honom.

Vill näringsidkaren häva avtalet enligt första stycket skall han först påminna konsumenten om att denne skall betala, medverka eller lämna anvisningar samt ge konsumenten skälig tid att göra detta.

Har en påminnelse lämnats in för befordran med post eller avsänts på annat ändamålsenligt sätt, anses påminnelse ha skett när detta gjordes.

47 § Näringsidkaren får också häva avtalet beträffande återstående del av tjänsten, om det redan på förhand finns starka skäl att anta att konsumenten inte i rätt tid kommer att betala eller lämna medverkan enligt 45 § och att dröjsmålet blir av väsentlig betydelse för näringsidkaren.

48 § Häver näringsidkaren avtalet, är konsumenten skyldig att betala som om han hade avbeställt tjänsten den dag då hävningen skedde.

Näringsidkarens rätt att hålla kvar föremålet för tjänsten m.m.

49 § Avser tjänsten en sak som har överlämnats till näringsidkaren eller som av annan orsak befinner sig i hans besittning och betalar inte konsumenten i rätt tid vad näringsidkaren har att fordra på grund av uppdraget, får näringsidkaren hålla kvar saken till dess att han har fått betalt eller, vid tvist om betalningen, till dess att konsumenten har ställt godtagbar säkerhet för det belopp som näringsidkaren har krävt.

50 § Näringsidkaren skall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas av honom för att vårda en sak som han håller kvar enligt 49 § eller som inte har hämtats i rätt tid. Han har rätt till skälig ersättning för vården.

I fråga om näringsidkarens rätt att sälja en sak som han har tagit emot för att utföra arbete på finns bestämmelser i lagen (1950:104) om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.

På regeringens vägnar

LENNART BODSTRÖM

STEN WICKBOM
(Justitiedepartementet)

SFS 1985:987
Utkom från trycket den 19 december 1985

Lag om ändring i konsumenttjänstlagen (1985:716);

utfärdad den **5 december 1985.**

Enligt riksdagens **beslut**[1] föreskrivs att 50 § konsumenttjänstlagen (1985:716) skall ha nedan angivna lydelse.

50 § Näringsidkaren skall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas av honom för att vårda en sak som han håller kvar enligt 49 § eller som inte har hämtats i rätt tid. Han har rätt till skälig ersättning för vården.

I fråga om näringsidkarens rätt att sälja en sak som har överlämnats till honom eller som av annan orsak befinner sig i hans besittning finns bestämmelser i lagen (1985:982) om näringsidkares rätt att sälja saker som inte har hämtats.

På regeringens vägnar

STEN WICKBOM

Anders Eriksson
(Justitiedepartementet)

[1] Prop. 1984/85:210, LU 1985/86:3, rskr. 5.

Bilag 3

Det norske forbrukertjenesteutvalgs udkast til lov om forbrukertjenester

LOV OM FORBRUKERTJENESTER

Kap. 1.
Alminnelige bestemmelser

§ 1-1 Anvendelsesområde

Loven gjelder avtale eller oppdrag hvoretter en yrkesutøver i sin ervervsmessige virksomhet (oppdragstakeren) skal utføre en bestemt tjeneste som etter forholdene fremtrer hovedsakelig til personlig bruk for o.ppdragsgiveren (forbrukeren) eller hans husstand, eller til deres personlige formål ellers.

Med «tjeneste» forstås i loven

1) arbeid på ting,

2) arbeid på fast eiendom.

«Arbeid på fast eiendom» omfatter også oppføring eller ombygging av bolig, fritidshus eller garasje eller annet anlegg naturlig knyttet til bolig, dersom prisen ikke overstiger ti ganger folketrygdens grunnbeløp på avtaletiden.

«Oppdragstaker» omfatter også organisasjon. samt offentlig selskap eller institusjon som yter tjeneste mot godtgjørelse.

§ 1-2 Unntak fra loven

Loven gjelder ikke

1) tilvirkning av ting i tilfelle hvor oppdragstakeren helt eller i det vesentlige skaffer det materiale som trengs,

2) installasjon, montering eller lignende arbeid som en yrkesutøver skal utføre i forbindelse med levering av den gjenstand som arbeidet gjelder, når avtalen hovedsakelig fremstår som et kjøp av denne; avtalen skal i mangel av andre holdepunkter anses som kjøp dersom prisen på arbeidet er inkludert i prisen på gjenstanden eller ikke overstiger en fjerdedel av denne,

3) arbeid som en seiger eller noen for hans regning på grunn av kjøpet skal utføre for å avhjelpe feil,

4) oppføring eller ombygging som ikke omfattes av § 1-1 tredje ledd,

5) behandling av levende dyr.

For utførelsen av arbeid som nevnt i første ledd nr. 1-3 kommer de regler som gjelder for kjøpet til anvendelse.

§ 1-3 Ansvar for opplysninger m.v.

Oppdragstakeren svarer overfor forbrukeren for opplysning han ved markedsføringen eller avtaleinngåelsen har gitt om tjenesten eller andre forhold av betydning for bestillingen av denne, dersom opplysningen kan antas å ha innvirket på avtalen. Dette gjelder ikke hvis opplysningen i tide er rettet eller endret på en tydelig måte.

Har oppdragstakeren vist til opplysning gitt av en annen, gjelder første ledd tilsvarende.

Oppdragstakeren svarer også for unnlatelse av å gi opplysninger om slike forhold, som han må antas å kjenne til og som forbrukeren burde kunne regne med å få, dersom unnlatelsen kan antas å ha innvirket på avtalen.

§ 1–4 Opplysninger gitt av tredjemann

Materialleverandør, interesseorganisasjon eller annen som ved markedsføring har gitt uriktig eller villedende opplysning om tjenesten eller andre forhold av betydning for bestillingen av denne, er erstatningsansvarlig overfor forbrukeren etter regiene i kap. 4 dersom det kan antas at opplysningen har innvirket på avtalen. Dette gjelder ikke hvis opplysningen i tide er rettet på en tydelig måte.

Ved unnlatelse av å oppfylle opplysningsplikt etter lov om markedsføring av 16. juni 1972 gjelder første ledd tilsvarende.

Oppdragstakeren svarer overfor forbrukeren etter § 1-3 første ledd for uriktig eller villedende opplysning gitt av materialleverandør som oppdragstakeren skaffer til tjenesten eller interesseorganisasjon som han er tilsluttet. Må det antas at han ikke kjente eller burde kjenne til at opplysningen er gitt, plikter han likevel ikke å betale erstatning.

Oppdragstakeren kan kreve dekning av den som har gitt opplysningen. Lovgivningens regler om adgang til å lempe eller nedsette skadevolderens ansvar overfor skadelidte gjelder tilsvarende.

§ 1-5 Ugyldige avtalte vilkår

Bestemmelsene i loven kan ikke fravikes ved avtale til skade for forbrukeren med mindre det er sagt i loven at annet kan avtales.

Et avtalevilkår kan settes helt eller delvis til side dersom det vil virke urimelig eller være i strid med god forretningsskikk å gjøre det gjeldende.

Tilsvarende gjelder handelsbruk eller annen sedvane.

Kap. 2.
Oppdraget og prisen

Oppdragstakerens ytelse

§2-1 Utførelsen

Oppdragstakeren skal utføre tjenesten på fagmessig god måte og ellers ivareta forbrukerens interesse med tilbørlig omhu.

Utførelsen omfatter levering av de materialer som trengs når annet ikke følger av forholdene. Leverte materialer skal være av vanlig god kvalitet.

Annen utførelsesmåte eller materialkvalitet kan særskilt avtales. Forbrukeren har krav på særlig god utførelse dersom dette er rimelig etter prisen og forholdene ellers.

§ 2-2 Valg av utførelse

Er prisen ikke avtalt og kan tjenesten utføres tilfredsstillende på flere måter, skal oppdragstakeren i mangel av annen forholdsordre fra forbrukeren utføre den på rimeligste måte. Når forholdene tilsier det, skal oppdragstakeren innhente forholdsordre.

§ 2-3 Resultatansvar

Utførelsen skal føre til det resultat for forbrukeren som er avtalt eller for øvrig tiisiktes med oppdraget. Dette skal ha slik holdbarhet som er vanlig etter arbeidets art og utførelse.

Har oppdragstakeren påtatt seg å utføre tjenesten provisorisk, så bra som mulig eller med lignende forbehold eller ved reparasjon, uten at årsaken til den feil som skal repareres er klarlagt, svarer oppdragstakeren likevel for at resultatet ikke er vesentlig dårligere enn forbrukeren etter prisen og forholdene ellers behøvde å regne med.

§ 2-4 Offentlige sikkerhetskrav

Tjenesten skal alltid utføres i samsvar med offentlig forskrift som er gitt for å forebygge at den som nytter tjenesten pådrar se'g skade eller for å sikre at slike tjenester for øvrig er i samsvar med nødvendige sikkerhetskrav.

§ 2-5 Tilleggsarbeid

Viser det seg under utførelsen behov for arbeid utenfor oppdraget som det er praktisk å utføre i samband med dette (tilleggsarbeid), skal oppdragstakeren be om forholdsordre fra forbrukeren. Arbeidet kan kreves utført med mindre dette vil hindre den normale utøvelse av oppdragstakerens virksomhet eller være til ulempe for andre kunder.

Er forbrukeren ikke å treffe, kan tilleggsarbeidet utføres dersom forbrukeren må antas, særlig hensett til pristillegget, å ville ha det utført og pristillegget ikke vil overstige særskilt fastsatt prisgrense for tilleggsarbeid eller for øvrig en fjerdedel av prisen for det opprinnelige oppdraget.

Oppdragstakeren plikter likevel å utføre arbeid som ikke kan utsettes uten betydelig risiko for vesentlig skade for forbrukeren.

§ 2-6 Plikt til å fraråde utførelse

Dersom oppdragstakeren før utførelsen påbegynnes, må anta at prisen for en reparasjon vil stå i misforhold til tingens verdi i reparert stand eller for øvrig at tjenesten ikke vil bli til rimelig nytte for forbrukeren, skal han underrette ham om dette.

Får oppdragstakeren under utførelsen grunn til å anta at prisen vil bli ikke ubetydelig høyere enn forbrukeren måtte vente eller til å tvile på om forbrukeren fortsatt har interesse av å få tjenesten utført som förutsatt, skal han be om forholdsordre. Er forbrukeren ikke å treffe, skal oppdragstakeren stanse arbeidet i påvente av forholdsordre dersom dette må antas å være i forbrukerens interesse.

§ 2-7 Tiden for utførelsen

Tjenesten skal være utført innen den tid som er avtalt eller som er rimelig tid, særlig hensett til det som er vanlig ved utførelse av tilsvarende tjenester.

Avbestilling

§ 2-8 Avbestillingsrett

Forbrukeren kan tilbakekalle oppdraget eller, hvor utførelsen er påbegynt, kreve at oppdragstakeren så snart som mulig innstiller arbeidet helt eller delvis. Dette gjelder også oppdrag om tjenester som skal utføres etter hvert gjennom et visst tidsrom.

Ved tjenester som gjelder arbeid på ting overgitt i oppdragstakerens varetekt, kan arbeidet likevel fullføres og full pris kreves, dersom fullføringen er nødvendig for å sikre oppdragstakerens rett etter § 5–4 og forbru-

keren ikke betaler eller stiller betryggende sikkerhet for oppdragstakerens krav etter § 2-9 eller § 2-10.

§ 2-9 Avbestillingsansvaret

For utført arbeid kan oppdragstakeren kreve godtgjørelse fastsatt på grunnlag av den prisen som gjelder for oppdraget, og til det beløp prisen ville utgjøre dersom oppdraget bare omfattet det utførte arbeidet (§ 2-11).

Oppdragstakeren kan kreve erstatning for tap som skyldes at han har hatt omkostninger vedrørende arbeid som ikke utføres, unnlatt å påta seg annet arbeid eller for øvrig disponert i tillit til oppdraget. Dette gjelder ikke dersom forbrukerens formål med tjenesten blir forfeilet fordi den ting eller eiendom tjenesten gjelder går tapt eller skades vesentlig eller fordi lov, inngrep av offentlig myndighet eller andre tilsvarende forhold utenfor brukerens kontroll er til hinder for at han nyttiggjør seg tjenesten.

Forbrukerens samlede ansvar etter denne paragraf skal ikke overstige prisen for oppdraget.

§ 2-10 Avbestillingsgebyr

Avtalen kan fastsette en normalerstatning som skal betales i tilfelle hvor forbrukeren tilbakekaller oppdraget eller krever arbeidet innstilt. § 2-9 annet ledds annen setning gjelder tilsvarende.

Prisen m.m.

§ 2-11 Fastsettelse av prisen

Er ikke prisen avtalt, skal den beregnes på vanlig måte for tilsvarende tjenester på avtaletiden (gjengs pris). Finnes ingen gjengs pris, skal forbrukeren betale det som etter arbeidets art, omfang og forholdene ellers vil være en rimelig pris.

Er prisoverslag gitt, skal prisen ikke vesentlig overstige det oppgitte beløp, i hvert fall ikke med mer enn en fjerdedel, med mindre en annen prisgrense er fastsatt.

Om prisen er lovlig, om nedsettelse til lovlig pris og tilbakebetaling av ulovlig merpris avgjøres etter regiene i lov om priser, utbytte og konkurranseforhold av 26. juni 1953 nr. 4 med tilhørende forskrifter.

§ 2-12 Nedsettelse av prisen

Har oppdragstakeren forsømt sin plikt etter § 2-2, skal prisen beregnes som om tjenesten var blitt utført på rimeligste måte.

Har oppdragstakeren forsømt å gi forbrukeren underretning som nevnt i § *2-6* og dette må antas å ha forhindret ham i å utøve avbestillingsrett, skal prisen ikke overstige forbrukerens ansvar ved avbestilling etter at underretning var gitt (§ 2-9, jfr. § 2-10).

Har oppdragstakeren hatt omkostninger som ikke dekkes av prisen, kan han i den utstrekning det er rimelig kreve ytterligere godtgjørelse inntil den verdi det utførte arbeid har for forbrukeren.

§2-13 Pristillegg

Oppdragstakeren har krav på pristillegg for tilleggsarbeid. For arbeid utført i strid med § 2-5 kan oppdragstakeren i den utstrekning det er rimelig kreve godtgjørelse inntil den verdi det utførte arbeid har for forbrukeren.

Selv om prisen er avtalt eller skal fastsettes på grunnlag av prisoverslag, plikter oppdragstakeren ikke å utføre tjenesten uten pristillegg for materialer og arbeid som skyldes uforutsette forhold på forbrukerens side.

Pristillegg beregnes etter § 2-11.

§ 2-14 Risikoen for uhell

Dersom tilfeldig begivenhet som ikke skyldes forhold på forbrukerens side, rammer oppdragstakerens ytelse før tjenesten må anses avsluttet, skal forbrukeren ikke betale for arbeid eller materialer som derved går tapt.

Ved tjenester som gjelder ting overgitt i oppdragstakerens varetekt, skal det tidspunkt da tingen er overgitt til forbrukeren eller han med rimelighet plikter å hente den, være avgjørende.

§2-15 Forundersøkelse m.v.

Har forbrukeren bedt oppdragstakeren foreta forundersøkelse eller lignende arbeid for å klarlegge omfanget av en tjeneste eller prisen for den og annet ikke er avtalt, plikter forbrukeren å betale for dette med mindre det er vanlig eller han hadde grunn til å vente at arbeidet ble utført uten særskilt vederlag.

§2-16 Regning

Forbrukeren kan kreve at oppdragstakeren utferdiger regning som er tilstrekkelig spesifisert til at han bør kunne bedømme arten og

omfanget av utført arbeid og prisberegningen.

§ 2-17 Betalingstid
Når annet ikke er avtalt, skal prisen betales ved krav etter at tjenesten er utført.
Forbrukeren kan nekte å betale så lenge han ikke har mottatt spesifisert regning (§ 2-16).

Kap. 3.
Mangler og forsinkelse

Mangler ved tjenesten

§ 3-1 Når foreligger mangel
Mangel skal anses å foreligge dersom utført arbeid eller anvendte materialer avviker fra det som er avtalt eller forbrukeren i samsvar med §§ 2-1 til 2-5 har rett til å kreve og dette ikke skyldes forhold på forbrukerens side.

Ved avgjørelsen av om tjenesten har mangel, skal det tidspunkt som følger av § 2-14, legges til grunn.

§ 3-2 Garanti
Har oppdragstakeren ved garanti eller annen avtale påtatt seg å avhjelpe eller ha annet ansvar for feil ved tjenesten som oppstår innenfor et fastsatt tidsrom (garantitiden), skal feil oppstått i garantitiden anses som mangel.
Oppdragstakeren er uten ansvar dersom han gjør sannsynlig at feilen oppsto som følge av en tilfeldig begivenhet eller forbrukerens forhold.

§ 3-3 Forbrukerens reklamasjonsplikt
Vil forbrukeren påberope seg en mangel, må han klage til oppdragstakeren innen rimelig tid etter han oppdaget eller burde ha oppdaget den.

Klage må være fremsatt senest innen to år, ved arbeid på fast eiendom innen fern år, etter det tidspunkt som følger av § 2-14. Dette gjelder også klage på grunn av garanti (§ 3-2), dog slik at klagefristen i så fall utløper tidligst tre måneder etter garantitidens utløp.

Har forbrukeren ikke klaget over en mangel innen den frist som følger av første, jfr. annet ledd, kan han ikke senere gjøre den gjeldende med mindre oppdragstakeren har handlet i strid med alminnelig redelighet.

§ 3-4 Reklamasjonsplikt etter avhjelpsforsøk
Har oppdragstakeren forsøkt å avhjelpe mangel, må forbrukeren dersom han vil gjøre gjeldende at det fortsatt er mangel ved tjenesten, underrette oppdragstakeren. § 3-3 gjelder tilsvarende.

§ 3-5 Avhjelp og mangel
Forbrukeren kan kreve at oppdragstakeren avhjelper mangel ved tjenesten med mindre dette ville medføre ulemper eller omkostninger som er urimelig store i forhold til mangelens betydning for forbrukeren.
Selv om forbrukeren ikke krever det, har oppdragstakeren rett til å avhjelpe en mangel med mindre forbrukeren har særlig grunn til å nekte oppdragstakeren å utføre arbeidet.

Avhjelp skal skje innen rimelig tid etter at forbrukeren har klaget over mangelen og gitt oppdragstakeren mulighet til å avhjelpe denne.

§ 3-6 Omkostninger ved avhjelp
Oppdragstakeren kan ikke kreve særskilt godtgjørelse for sine omkostninger ved avhjelp av mangel.
Han har likevel krav på pristillegg dersom forbrukerens klage medfører at han må rette feil eller utføre annet arbeid som ikke omfattes av prisen på det tidligere utførte arbeidet. Burde oppdragstakeren ha utført alt arbeidet samtidig, skal likevel den samlede godtgjørelse fastsettes som om dette var blitt gjort.

§ 3-7 Tilbakeholdsrett
Forbrukeren kan holde tilbake så meget av prisen at det gir ham betryggende sikkerhet for hans krav på grunn av mangelen.

§ 3-8 Hevning. Prisavslag
Avhjelpes ikke mangelen (jfr. § 3-5) kan forbrukeren kreve prisavslag eller, dersom formålet med tjenesten blir vesentlig forfeilet som følge av mangelen, heve avtalen. Må det antas at oppdragstakeren ikke kommer til å avhjelpe mangelen i tide, kan forbrukeren kreve prisavslag eller heve selv om tiden for avhjelp ikke er oversittet.
Er en del av tjenesten utført og er det feil ved denne som gir grunn til å anta at tjenesten vil ha mangel av vesentlig betydning for forbrukeren, kan han heve avtalen for den gjenstående del. Må det antas at tjenesten vil ha mangel som nevnt i første ledd, kan han heve avtalen i sin helhet.

§ 3-9 Virkningene av hevning

Hever forbrukeren hele avtalen, har oppdragstakeren ikke rett til betaling. Forbrukeren skal tilbakelevere det han har mottatt fra oppdragstakeren for så vidt det er mulig uten ulempe eller omkostning av betydning. For det som ikke tilbakeleveres, skal forbrukeren i den utstrekning det er rimelig svare godtgjørelse inntil den verdi dette har for ham.

Heves avtalen for den gjenstående del, har oppdragstakeren krav på godtgjørelse som svarer til prisen for hele tjenesten med fradrag for hva det normalt koster å få den gjenstående del utført.

§3-10 Prisavslagets beregning

Prisavslaget skal svare til de utgifter forbrukeren vil ha med å få mangelen avhjulpet, dog slik at prisavslaget fastsettes i samsvar med regiene i § 3-6. Dersom utgiftene vil bli urimelig store i forhold til mangelens betydning for forbrukeren skal prisavslaget beregnes i forhold til mangelens betydning.

Forsinkelse

§ 3-11 Når foreligger forsinkelse

Forsinkelse foreligger dersom oppdragstakeren ikke har utført tjenesten innen den tid som er avtalt eller følger av § 2-7, og dette ikke skyldes forhold på forbrukerens side.

§ 3-12 Forbrukerens reklamasjonsplikt

Forbrukeren kan ikke heve eller kreve erstatning med mindre han innen rimelig tid etter at han ble klar over forsinkelsen, har underrettet oppdragstakeren om at han påberoper denne. Har forbrukeren krevet oppfyllelse og fastsatt en frist for dette, må forbrukeren underrette oppdragstakeren innen rimelig tid etter fristens utløp dersom han vil heve.

Selv om forbrukeren ikke har gitt slik underretning, kan han heve og kreve erstatning dersom intet eller bare ubetydelig del av tjenesten er utført.

§ 3-13 Krav om utføring av tjenesten

Forbrukeren kan kreve utføring av tjenesten med mindre dette ville medføre ulemper eller omkostninger som er urimelig store i forhold til den betydning det har for ham at oppdragstakeren utfører tjenesten.

§3-14 Tilbakeholdsrett

Inntil tjenesten er utført, kan forbrukeren unnlate å betale prisen med mindre det er avtalt at betaling skal skje før utførelsen på-; egynnes. Tilsvarende gjelder dersom prisen skal betales i deler etter hvert som tjenesten utføres.

Etter at tjenesten er utført, kan forbrukeren holde tilbake så meget av prisen at det gir ham betryggende sikkerhet for hans krav på grunn av forsinkelsen.,

§ 3-25 *Hevning*

Forbrukeren kan heve avtalen dersom forsinkelsen er av vesentlig betydning for ham. Har han krevet utføring, kan han ikke heve dersom tjenesten utføres innen rimelig tid eller i tilfelle innen den frist han har satt.

Har oppdragstakeren utført en ikke ubetydelig del av tjenesten, kan forbrukeren heve bare for den gjenstående del. Dersom formålet med tjenesten blir vesentlig forfeilet som følge av forsinkelsen, kan han heve avtalen i sin helhet selv om tjenesten eller en del av den er utført.

Må det antas at tjenesten ikke vil bli utført uten forsinkelse som gir forbrukeren hevningsrett, kan han heve selv om tiden for utførelsen ikke er oversittet.

§ 3-16 Virkningene av hevning

Ved hevning gjelder § 3-9 tilsvarende.

Øvrige bestemmelser

S 3-17 Forsinkelse av meddelelser

Er meddelelse fra forbrukeren som nevnt i §§ 3-3, 3-4, 3-12 eller 3-18 innlevert til befordring med post eller annet forsvarlig befordringsmiddel, medfører det ikke tap av rett for forbrukeren at meddelelsen forsinkes eller ikke kommer frem.

§ 3-18 Forbrukerens krav mot leverandør av materialer m.v.

Forbrukerens krav som følge av mangel ved materialer kan også gjøres gjeldende mot den som har levert materialene til oppdragstakeren, for så vidt de forhold som begrunner kravet gir oppdragstakeren tilsvarende krav mot leverandøren.

Avtale mellom leverandøren og oppdragstakeren som innskrenker dennes krav, kan ikke gjøres gjeldende mot forbrukeren i større utstrekning enn hva som kunne ha vært avtalt mellom ham og oppdragstakeren.

Vil forbrukeren gjøre krav gjeldende mot leverandøren, må denne underrettes innen

rimelig tid. Regiene i §§ 3-3 og 3-4 gjelder tilsvarende.

Regiene i denne paragraf gjelder også for forbrukerens rett til å gjøre krav som følge av en mangel ved arbeidet gjeldende mot en yrkesutøver som etter avtale med oppdragstakeren har utført arbeidet eller den del av det som mangelen gjelder.

Kap 4.
Oppdragstakerens erstatningsansvar

§ 4-1 Erstatningsansvar for mangel og forsinkelse

Forbrukeren kan kreve erstatning for tap som følge av mangel eller forsinkelse, med mindre oppdragstakeren godtgjør at tapet ikke skyldes feil eller forsømmelse av ham selv eller noen han bruker til utførelsen av tjenesten. Som forsinkelse regnes her også at oppdragstakeren ikke har overholdt frister for påbegynnelse eller utførelse av tjenesten.

Oppdragstakeren er dessuten ansvarlig dersom tjenesten savner egenskaper som må anses tilsikret.

Ansvaret for forsinkelse eller mangel etter første og annet ledd omfatter også skade på den ting eller eiendom tjenesten gjelder, eller annet som tilhører forbrukeren eller hans husstand.

§ 4-2 Annet erstatningsansvar

Er forbrukerens ting eller eiendom påført skade som ikke skyldes mangel eller forsinkelse, mens den var i oppdragstakerens varetekt eller for øvrig under hans kontroll, kan forbrukeren kreve erstatning med mindre oppdragstakeren godtgjør at skaden ikke skyldes feil eller forsømmelse av ham selv eller noen han bruker til utførelse av tjenesten.

Oppdragstakeren er for øvrig ansvarlig for tap som skyldes feil eller forsømmelse av ham selv eller noen han bruker til utførelse av tjenesten.

§ 4-3 Unntak fra ansvarsreglene

Bestemmelsene i §§ 4-1 og 4-2 gjelder ikke erstatningsansvar for skade på person.

Det kan avtales at oppdragstakeren skal være uten ansvar for avsavnstap eller skade på eiendom som brukes i ervervsvirksomhet og for tap som følger av det.

§ 4-4 Utbedring av skaden

Er oppdragstakeren ansvarlig for skade på den ting eller eiendom tjenesten angår, gjelder regiene i § 3-5 tilsvarende om utbedring av skaden.

§ 4-5 Ansvarets omfang

Erstatningen skal beregnes på grunnlag av det tap forbrukeren har lidt. Oppdragstakeren er likevel ikke ansvarlig for tap som overstiger det som vanligvis kan oppstå i lignende tilfeller med mindre han har handlet i strid med redelighet og god tro, forsømt å begrense tapet eller andre særlige grunner tilsier at det bør erstattes.

Forsømmer forbrukeren gjennom rimelig tiltak å begrense sitt tap, må han selv bære den tilsvarende del av tapet.

Ansvaret kan lempes i den utstrekning det finnes rimelig, hensett til oppdragstakerens mulighet til å förutse og hindre at tapet inntrer, tapets størrelse, foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheter og forholdene ellers, at forbrukeren helt eller delvis bærer tapet.

§ 4-6 Normalerstatning for forsinkelse

Avtalen kan fastsette en normalerstatning som oppdragstakeren skal betale som erstatning for tap og ulempe som følge av forsinkelse. Selv om det ikke er avtalt, kan forbrukeren kreve slik normalerstatning som er alminnelig anvendt innenfor bransjen.

Har oppdragstakeren handlet i strid med redelighet og god tro, forsømt å begrense tapet eller foreligger andre særlige grunner, kan forbrukeren i stedet kreve erstatning etter § 4-5.

Kap. 5.
Forsinkelse på forbrukerens side

§ 5-1 Stansing av arbeidet

Skal prisen betales på forskudd eller i deler under utførelsen av tjenesten, og betaler ikke forbrukeren i rett tid, kan oppdragstakeren stanse arbeidet i påvente av betaling. Er utførelsen påbegynt skal han likevel utføre arbeid som ikke kan utsettes uten betydelig risiko for vesentlig skade eller tap for forbrukeren.

Regiene i første ledd gjelder tilsvarende dersom forbrukeren ikke yter nødvendig medvirkning ved utførelsen av tjenesten.

§ 5-2 Erstatningsansvar ved stansing

Stanser oppdragstakeren arbeidet etter § 5-1, kan han kreve erstattet de omkostninger dette medfører, med mindre forbrukeren godtgjør at forsinkelsen ikke skyldes feil eller forsømmelse på hans side.

§ 5-3 Hevning

Oppdragstakeren kan heve avtalen for den gjenstående del av tjenesten dersom

1) det er åpenbart at forsinkelsen vil bli av vesentlig betydning for ham eller

2) forbrukeren ikke yter betaling eller medvirkning innen rimelig tid etter krav om dette.

§ 3-17 gjelder tilsvarende.

§ 5-4 Virkningene av hevning

Heves avtalen etter § 5-3, har forbrukeren ansvar som om han avbestilte tjenesten den dag hevningen fant sted (§§ 2-9 og 2-10). Oppdragstakeren kan likevel ikke kreve erstatning etter § 2-9 annet ledd eller § 2-10 dersom forbrukeren godtgjør at forsinkelsen ikke skyldes feil eller forsømmelse på hans side.

§ 5-5 *Tilbakeholdsrett. Forsinket avhenting*

Ved tjenester som gjelder ting overgitt i oppdragstakerens varetekt, kan denne holde tingen tilbake dersom forbrukeren ikke i rett tid betaler hva han skylder på grunn av oppdraget eller stiller betryggende sikkerhet for sitt ansvar.

Oppdragstakeren skal dra tilbørlig omsorg for ting som han har holdt tilbake etter første ledd eller som for øvrig ikke blir hentet i rett tid av forbrukeren. Han kan kreve omkostningene ved oppbevaringen erstattet av forbrukeren.

Oppdragstakeren kan selge tingen som nevnt etter regiene i lov om rett for handverkarar o.a. til å selja ting som ikkje vert henta av 29. mai 1953 nr. 1.

§ 5-6 Rente m.v. ved forsinket betaling

Forbrukerens plikt til å svare rente og erstatning for tap på grunn av forsinket betaling, bestemmes etter ellers gjeldende regler.

Bilag 4

Finsk betænkningsudkast til lag om konsumenttjänster.

LAGTEXT PA SVENSKA

L a g
om konsumenttjänster

1 kap.
Allmänna stadganden

1 §
Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas, i enlighet med vad som nedan stadgas, på tjänster, vilka näringsidkare mot vederlag utfäster sig att utföra åt konsument. Om inte nedan annat stadgas, gäller stadgandena i denna lag den näringsidkare och konsument, mellan vilka avtal om tjänst ingåtts.

Utfäster sig näringsidkare att jämte tjänst tillhandahålla gods, såsom material eller reservdelar, tillämpas denna lag på avtalet, om tjänsten med beaktande av prestationernas värde samt övriga omständigheter har väsentlig betydelse vid sådant avtal.

2 §
Begränsningar i tillämpningsområdet

Denna lag gäller inte

1) försäkringsavtal, ej heller tjänster som hör till bank- eller sparkasseverksamhet;

2) hyra av lös sak;

3) avtal enligt vilket näringsidkarens prestationsskyldighet består av uppförande av byggnad eller tillbyggnad, varigenom byggnadens rumsutrymmen ökas, eller av byggande som till sin art eller omfattning kan jämställas med nybyggnad.

3 §
Lagens tvingande karaktär

Stadgandena i denna lag får inte åsidosättas till nackdel för konsumenten, om inte nedan annat stadgas.

4 §

Tjänstens beskaffenhet

Näringsidkaren skall utföra tjänsten med yrkesskicklighet och omsorg samt med beaktande av även konsumentens intressen.

Tjänsten skall alltid uppfylla krav som ställs i stadganden eller bestämmelser, som meddelats till skydd för hälsan och även eljest vara sådan, att inte konsumentens eller annan persons hälsa äventyras på grund av tjänsten.

5 §

Uppgifter om tjänsten

Tjänsten skall överensstämma med uppgifter som vid marknadsföring av tjänsten eller eljest för näringsidkarens räkning lämnats om tjänstens innehåll, näringsidkarens prestation eller andra omständigheter som är av betydelse för beställning eller utnyttjande av tjänsten.

Näringsidkaren skall lämna behövliga uppgifter rörande omständigheter som anknyter sig till tjänsten och som är viktiga för konsumenten, såsom uppgifter om tjänstens innehåll, sättet för dess utförande och om utnyttjande av tjänsten.

Konsumenten har inte rätt att åberopa stadgandena i 1 eller 2 mom., om uppgiften eller underlåtelsen att lämna uppgift blivit vederbörligen rättad eller konsumenten eljest visas ha haft riktiga uppgifter.

6 §

Näringsidkarens särskilda underrättelseskyldighet

Visar det sig vid avtalsslutet eller därefter vara uppenbart, att tjänsten med beaktande av dess innehåll, pris, föremålets värde och egenskaper eller av omständigheterna i övrigt inte kommer att vara ändamålsenlig för konsumenten eller motsvara vad han har grundad anledning att antaga, eller att priset för tjänsten kommer att bli avsevärt högre än konsumenten skäligen kunnat förvänta, skall näringsidkaren utan dröjsmål underrätta konsumenten om detta.

Kan konsumenten inte anträffas inom en efter omständigheterna skälig tid, skall näringsidkaren avbryta tjänstens utförande, med mindre detta skulle medföra kostnader som gör att avbrytandet uppenbart skulle strida mot konsumentens intressen.

7 §

Priset för tjänsten

Har inte priset för tjänsten eller sättet för prisets beräknande särskilt avtalats, skall priset motsvara de uppgifter som lämnats vid marknadsföring av tjänsten till allmänheten samt vara skäligt med hänsyn till tjänstens innehåll, omfattning, kvalitet, dess ekonomiskt ändamålsenliga utförande, gängse pris eller prisberäkningssätt vid tiden för avtalsslutet samt övriga motsvarande omständigheter.

8 §

Specifikation av priset

Utförs tjänsten inte till fast pris, skall näringsidkaren på konsumentens begäran lämna denne skriftlig specifikation som gör det möjligt att bedöma prestationens innehåll och sättet för beräkning av priset.

Specifikation skall begäras utan onödigt dröjsmål efter det att tjänsten slutförts eller konsumenten erhållit räkning för tjänsten, ifall anledning att begära specifikation uppkommer då.

Har konsumenten i enlighet med denna paragraf begärt specifikation, är han skyldig att betala först sedan han erhållit den.

9 §

Avbeställning av tjänsten

Har konsumenten meddelat att han avbeställer tjänsten, skall han betala vederlag för den del av tjänsten som utförts då avbeställning sker samt för åtgärder, som måste utföras oavsett avbeställningen. Priset bestäms på grundval av priset för den avtalade tjänsten, dock med beaktande av vad tjänsten skulle ha kostat, om avtalet ursprungligen endast hade avsett den del som utförts då avbeställning sker.

Utöver vad som stadgats i 1 mom. skall konsumenten ersätta näringsidkaren för kostnader på grund av den avbeställda delen av tjänsten, vilka stannar näringsidkaren till last, samt utge skälig gottgörelse för förlust

som förorsakats av att näringsidkaren varit tvungen att avhålla sig från andra avtal och inte med rimliga åtgärder kunnat ingå ersättande avtal.

Ersättningsskyldighet enligt 2 mom. förjligger inte, om tjänsten på grund av konsumentens, anhörigs till denne eller närastående persons sjukdom eller död eller på grund av lag, myndighets åtgärd eller annan av konsumenten huvudsakligen oberoende orsak blivit farlig eller onyttig för honom eller orimligt dyr med hänsyn till hans betalningsförmåga.

Konsumenten är i stöd av denna paragraf inte skyldig att betala mera än om den avtalade tjänsten hade utförts.

10 §

Avtal om avbeställningsavgift

Avtal enligt vilket ersättning som utgår för avbeställning bestäms schematiskt på grund av viss uppsägningstid, på grund av viss enligt tiden för avbeställningen graderad andel av tjänstens pris eller enligt annan fast grund är giltigt, om den enligt avtalet utgående ersättningen kan anses vara skälig med hänsyn till den förlust som avbeställning vanligen medför inom ifrågavarande bransch och till vad som stadgats i 9 §.

Konsumentens rättigheter vid avbeställning av tjänsten kan begränsas genom avtal, om det finns särskild skälig grund för detta.

2 kap.
Arbete på sak och tillverkning av lös sak

1 §

Kapitlets tillämpningsområde

Stadgandena i detta kapitel tillämpas på tjänst, vars innehåll är arbete på lös sak, byggnad, annan anordning eller fast egendom eller tillverkning av lös sak.

2 §
Materialet för tjänsten

Skall näringsidkaren enligt avtalet tillhandahålla material som behövs för att utföra tjänsten och har inte annat avtalats eller följer inte annat av 1 kap. 4 eller 5 §, skall materialet till hållbarhet och andra egenskaper vara av normalt god beskaffenhet.

Konsumentens rättsskydd

3 §
Fel i tjänsten

Fel i tjänsten föreligger

1) om den inte motsvarar vad som avtalats eller vad konsumenten enligt 1 kap. 4 § har rätt att förutsätta;

2) om använt material inte är sådant som stadgas i 2 § detta kap.;

3) om tjänsten inte överensstämmer med i 1 kap. 5 § avsedda uppgifter som lämnats om den;

4) om näringsidkaren underlåtit att lämna i 1 kap. 5 § avsedda uppgifter, vilka han borde ha känt till; eller

5) om näringsidkaren försummat sin skyldighet enligt 1 kap. 6 § att lämna uppgifter eller avbryta tjänstens utförande.

Vid bedömningen av huruvida fel i tjänsten föreligger, skall till utgångspunkt tagas den tidpunkt då avlämnande enligt 19 § 3 mom. äger rum. Näringsidkaren är även ansvarig för fel som uppkommer efter denna tidpunkt om felet beror på näringsidkarens avtalsbrott.

4 §
Garanti

Har näringsidkaren eller någon annan för hans räkning genom att lämna garanti eller eljest utfäst sig att svara för tjänstens beskaffenhet eller resultat under viss tid och avviker tjänsten från vad som utfästs , föreligger fel i tjänsten, om inte näringsidkaren visar att avvikelse från vad som utfästs beror på omständighet, som bör tillräknas konsumenten eller på våda.

5 §

Konsumentens skyldighet att meddela om felet och rätt att hålla inne priset

Vill konsumenten göra gällande krav enligt denna lag på grund av fel i tjänsten, skall han meddela om felet till näringsidkaren inom skälig tid efter att han märkt eller bort märka felet. Konsumenten skall så snart som möjligt meddela näringsidkaren om sina krav på grund av felet och grunderna för dem. Försummar konsumenten sin ovannämnda skyldighet, förlorar han rätten att åberopa felet, med mindre näringsidkaren handlat i strid mot tro och heder eller grovt vårdslöst.

Har i 1 mom. avsett meddelande vederbörligen inlämnats för befordran med post eller annat liknande förfarande, skall anmälningsskyldigheten anses uppfylld.

Konsumenten har rätt att hålla inne priset för tjänsten eller dess obetalda del i den mån detta är behövligt för att säkerställa hans krav på grund av fel i tjänsten.

6 §

Avhjälpande av fel

Föreligger fel i tjänsten har konsumenten rätt att kräva att näringsidkaren på egen bekostnad avhjälper felet om inte detta medför kostnad eller olägenhet som är oskälig i förhållande till den betydelse felet har för konsumenten. Felet skall avhjälpas inom skälig tid efter att konsumenten meddelat näringsidkaren om felet och berett denne tillfälle att avhjälpa felet eller lämna ny fullgörelse.

Näringsidkaren får, för att avvärja krav som avses i 7 §, på egen bekostnad avhjälpa felet, om han erbjuder sig att göra det när konsumenten meddelar om felet. Konsumenten är dock inte skyldig att samtycka till art felet avhjälps , om han har grundad anledning att misstänka, att avhjälpandet inte kominer att lyckas eller utföras inom skälig tid, eller om han har annan särskild anledning att motsätta sig det. Måste konsumenten av tvingande skäl genast låta felet avhjälpas hos annan, får näringsidkaren inte åberopa, att han inte dessförinnan meddelats om felet.

7 §

Prisnedsättning och hävning på grund av fel

Konsumenten har rätt att kräva prisavdrag som motsvarar felet, i den mån felet inte avlägsnats enligt 6 §.

Har näringsidkaren försummat sin skyldighet enligt 1 kap. 6 §, skall priset sättas ned till ett belopp som motsvarar tjänstens värde för konsumenten med beaktande av vad konsumenten hade varit skyldig att betala om han hade avbeställt då näringsidkaren borde ha tagit kontakt med konsumenten eller avbrutit tjänstens utförande.

Konsumenten har rätt att häva avtalet, om annan påföljd med hänsyn till omständigheterna inte kan anses vara skälig för honom.

8 §

Näringsidkarens dröjsmål

Dröjsmål med tjänsten föreligger, om den inte utförts inom avtalad tid eller, om tiden inte avtalats, inom med hänsyn till tjänstens art och omfång skälig tid. Dröjsmål med tjänsten föreligger dock inte på grund av omständighet, som bör tillräknas konsumenten eller för vilken han bör anses stå risken.

9 §

Konsumentens skyldighet att meddela om dröjsmålet och rätt att hålla inne priset

Föreligger dröjsmål med tjänsten och vill konsumenten därför göra gällande krav enligt denna lag, skall han meddela näringsidkaren om detta inom skälig tid efter att dröjsmålet kommit eller borde ha kommit till hans kännedom. Konsumenten skall så snart som möjligt meddela näringsidkaren om sina krav på grund av dröjsmålet och grunderna för dem. Försummar konsumenten sin ovannämnda skyldighet, förlorar han sin rätt att åberopa dröjsmålet. Har utförandet av tjänsten inte påbörjats eller har endast en ringa del av tjänsten utförts, förlorar konsumenten dock inte på grund av vad här är stadgat sin rätt att häva avtalet.

Vad i 5 § 2 mom. av detta kapitel stadgas gäller även i 1 mom. avsett meddelande.

Konsumenten har rätt att hålla inne priset eller dess obetalda del i den mån detta är behövligt för att säkerställa hans krav på grund av dröjsmål med tjänsten.

10 §

Konsumentens rätt att kräva fullgörelse

Vid dröjsmål med tjänsten har konsumenten rätt att kräva att tjänsten utförs. Skyldighet att utföra tjänsten föreligger dock inte så länge fullgörelsen förhindras av omständighet, som enligt vad näringsidkaren visar ligger utanför hans kontroll och som han inte skäligen kunde beakta vid avtalsslutet eller undvika eller övervinna.

Beror dröjsmålet på tredje man som närigsidkaren anlitat för att fullgöra avtalet, är närigsidkaren befriad från skyldigheten att utföra tjänsten endast, om både han och tredje man vore befriade från fullgörelseskyldighet enligt 1 mom.

11 §

Prisavdrag och hävning på grund av dröjsmål

Vid dröjsmål med tjänsten har konsumenter. rätt att kräva prisavdrag med ett belopp som är skäligt med beaktande av den olägenhet dröjsmålet förorsakat konsumenten samt av i vilken utsträckning tiden för fullgörelsen påverkat priset för tjänsten. Konsumenten har dock inte rätt till prisavdrag om han enligt 10 § inte skulle ha rätt att kräva att tjänsten utförs.

Förorsakar dröjsmål med tjänsten väsentlig olägenhet för konsumenten, har han rätt att häva avtalet.

Har en betydande del av tjänsten utförts, har konsumenten rätt att häva avtalet enligt 2 mom. endast till den del tjänsten inte utförts. Blir syftet med tjänsten på grund av dröjsmålet väsentligen förfelat, har konsumenten dock rätt att häva avtalet i dess helhet.

12 §

Verkningarna av hävning

Häver konsumenten avtalet på grund av fel eller dröjsmål, har näringsidkaren inte rätt till priset. Näringsidkaren har rätt att få tillbaka vad han presterat, om så kan ske utan väsentlig olägenhet eller kostnad.

Konsumenten skall erlägga betalning till näringsidkaren för prestation som inte återställs enligt det värde prestationen har för konsumenten.

Häver konsumenten med stöd av 9 § 3 mom. avtalet till den del det inte fullgjorts, har näringsidkaren rätt till priset för tjänsten med avdrag för skälig gottgörelse utgående från vad det kostar att låta tjänsten slutföras av annan.

13 §

Skadestånd på grund av näringsidkarens avtalsbrott

Konsumenten har rätt till ersättning för skada på grund av fel eller dröjsmål, med mindre näringsidkaren visar, att skadan inte beror på vårdslöshet på hans sida.

Har föremålet för tjänsten eller annan konsumentens egendom skadats, minskat, förstörts eller försvunnit medan den på grund av tjänsten befann sig i näringsidkarens besittning eller under hans kontroll, skall näringsidkaren ersätta skadan enligt i 1 mom. stadgad grund. Vad i 5 § 3 mom. stadgas äger motsvarande tillämpning om konsumenten har krav på skadestånd som avses i detta mom.

För av näringsidkarens avtalsbrott förorsakade nödvändiga post- eller telefonkostnader, resekostnader eller kostnader för transport av föremålet för tjänsten eller annat därmed jämförbart utlägg som var nödvändigt för att utnyttja rättigheter enligt detta kapitel, har konsumenten rätt till ersättning oberoende av huruvida vårdslöshet föreligger på näringsidkarens sida.

14 §

Skadestånd för fel på grund av marknadsförings-uppgift eller utfästelse

Föreligger fel i tjänsten på grund av 3 § 3 punkten eller på grund av att tjänsten inte motsvarar vad näringsidkaren kan anses särskilt ha utfäst, har konsumenten rätt till ersättning för skada som avses i 13 § 1 mom. oberoende av huruvida näringsidkaren förfarit vårdslöst.

För skada på grund av fel som avses i 3 § 3 punkten ansvarar gentemot konsumenten i enlighet med 1 mom. den på vars försorg uppgiften lämnats samt dessutom näringsidkaren, om han förfarit vårdslöst.

Konsumenten kan framställa krav som avses i 2 mom., om han enligt 5 § meddelat om felet och sina krav till den näringsidkare som är hans avtalspart.

15 §

Jämkning av skadestånd och ersättningsberättigade

Skadestånd enligt 13 eller 14 § kan jämkas, om det skulle vara oskäligt med beaktande av den grad av vållande som kan tillräknas näringsidkaren, konsumentens eventuella medverkan till skadans uppkomst eller omfattning, konsumentens och näringsidkarens förmögenhetsförhållanden, det vederlag som uppburits för **tjänsten,** näringsidkarens möjligheter att förutse eller förhindra skadans uppkomst samt omständigheterna i övrigt.

Krav på ersättning för person- eller sakskada kan i enlighet med stadgandena i detta kapitel framställas även av skadelidande som bor i samma hushåll med konsumenten.

16 §

Ungefärlig prisuppgift

Har näringsidkaren lämnat en ungefärlig prisuppgift om tjänsten, får det slutliga priset överstiga prisuppgiften med högst 10 procent. Har den ungefärliga prisuppgiften överskridits med mera än 10 procent men är det överstigande beloppet trots detta ringa, har

näringsidkaren utan hinder av vad ovan sagts rätt att debitera beloppet. Konsumenten och näringsidkaren kan särskilt avtala om hur mycket en för bestämd tjänst angiven ungefärlig prisuppgift får överskridas.

En ungefärlig prisuppgift anses avse det totala priset för tjänsten såvida inte annat angivits.

Uppstår det tvist därom, huruvida ett angivet belopp skall anses såsom fast pris, högsta pris, ungefärlig prisuppgift eller riktgivande prisuppgift, skall näringsidkaren styrka sin ståndpunkt.

17 §

Tilläggsarbete

Framkommer medan tjänsten utförs behov av arbete som inte omfattas av uppdraget men som det är ändamålsenligt att utföra i samband med det (tilläggsarbete), skall näringsidkaren inhämta konsumentens samtycke till utförande av tilläggsarbetet. Kan konsumenten inte anträffas inom en med hänsyn till omständigheterna skälig tid, får tilläggsarbetet utföras endast om helhetskostnaderna för tilläggsarbetet är ringa eller ringa i förhållande till priset för den avtalade tjänsten och ett högsta pris som möjligen angivits inte överskrids.

Är det fråga om tilläggsarbete som inte kan uppskjutas utan risk för konsumentens eller annan persons hälsa eller säkerhet och som inte utförts enligt 1 mom., skall näringsidkaren underrätta konsumenten om de säkerhetsrisker han upptäckt.

Stadgandena i detta kapitel gäller på motsvarande sätt även tilläggsarbete.

18 §

Ersättning för förberedande åtgärder

Näringsidkare, som på konsumentens begäran gjort förberedande undersökning av tjänstens innehåll eller de kostnader den kommer att föranleda, kan kräva betalning för detta, med mindre konsumenten med hänsyn till rådande bruk inom branschen eller omständigheterna i övrigt hade anledning att antaga, att åtgärderna vidtages kostnadsfritt.

19 §

Pris som skall betalas för tjänst som gått förlorad

Har den prestation näringsidkaren enligt avtalet utfört skadats, förstörts eller i övrigt gått förlorad före tjänstens avlämnande utan att detta beror av parterna, har näringsidkaren inte rätt att debitera konsumenten för arbete eller material, som därigenom går förlorat, eller för andra tilläggskostnader på grund av sådan omständighet.

Försenas tjänstens avlämnande på grund av omständighet som beror av konsumenten och skadas, minskar eller försvinner det som näringsidkaren presterat utan att detta beror av parterna efter det att konsumentens dröjsmål blivit väsentligt, skall konsumenten trots detta betala för tjänsten.

Befinner sig föremålet för tjänsten i näringsidkarens besittning för tjänstens utförande eller avser tjänsten lös sak som skall tillverkas av näringsidkaren annorstädes än hos konsumenten, anses tjänsten vara avlämnad då föremålet efter slutförd tjänst överlämnats till konsumenten eller någon i hans räkning och det kommit i dennes besittning. I övriga fall anses tjänsten vara avlämnad då den kan betraktas såsom slutförd.

20 §

Materialleverantörens ansvar

Konsumenten har rätt att rikta krav på grund av fel i det material som använts vid utförande av tjänsten även mot näringsidkare, som genom köp överlåtit materialet till konsumentens avtalspart eller annan näringsidkare, som på uppdrag av konsumentens avtalspart deltagit i tjänstens utförande.

I 1 mom. avsedd rätt föreligger inte, om felet uppstått utan att det beror av materialleverantören efter att denne överlämnat materialet, ej heller till den del materialleverantörens avtalspart inte skulle ha rätt att framställa motsvarande krav på grund av köpet. Materialleverantören har inte rätt att mot konsumenten åberopa avtalsvillkor, som begränsar köparens rättigheter vid fel i gods i förhållande till vad dessa eljest skulle vara.

Konsument som vill framställa krav mot materialleverantören skall underrätta denne om felet och sina krav inom skälig tid efter det att han märkt felet eller bort märka felet och han fått kännedom om vem kravet skall riktas mot. Vad i 5 § 1 och 2 mom. är stadgat, äger motsvarande tillämpning på meddelande om felet till materialleverantören.

Stadgandena i denna paragraf gäller på motsvarande sätt annan näringsidkare från vilken det material som använts vid utförande av tjänsten kommer.

Näringsidkarens rättsskydd

21 §
Näringsidkarens rätt att hålla inne prestation

Skall priset för tjänsten helt eller delvis betalas innan fullgörelsen avslutas och inträffar dröjsmål med betalningen, har näringsidkaren rätt att avhålla sig från fullgörelse till dess han får betalning. Har utförande av tjänsten påbörjats får det dock inte avbrytas innan näringsidkaren uppmanat konsumenten att betala det försenade beloppet inom av honom förelagd tid och meddelat att fullgörelse eljest kommer att avbrytas.

Näringsidkaren har inte i 1 mom. avsedd rätt om dröjsmålet beror på oöverstigligt hinder eller om utförandet av tjänsten påbörjats och dess avbrytande uppenbarligen skulle äventyra konsumentens hälsa eller medföra avsevärda kostnader eller risk för allvarlig skada. Näringsidkaren är dock inte skyldig att utföra mera än vad som är nödvändigt för att avvärja här avsedd fara.

Näringsidkare, som enligt denna paragraf avhållit sig från fullgörelse, har rätt till ersättning för de tilläggskostnader inställandet av fullgörelsen medfört.

22 §
Hävning av avtalet på grund av konsumentens dröjsmål

Näringsidkaren har rätt att häva avtalet till den del det inte fullgjorts, om dröjsmål med betalningen föreligger eller det är uppenbart att sådant dröjsmål kommer att inträffa och dröjsmålet är av väsentlig betydelse. Näringsidkaren kan även förelägga konsumenten skälig tilläggstid för betalning och häva avtalet om betalning inte sker inom tilläggstiden.

Näringsidkarens skyldighet att vårda föremålet för tjänsten upphör dock inte på grund av att avtalet hävts, förrän saken återlämnats till konsumenten eller näringsidkaren i enlighet med vad därom särskilt stadgats har rätt att sälja eller bortskaffa den.

Vad i 1 eller 2 mom. är stadgat äger motsvarande tillämpning, om konsumenten underlåter att lämna nödvändig medverkan till avtalets uppfyllelse.

Häver näringsidkaren avtalet, skall konsumenten betala vad han enligt 1 kap. 9 § hade varit skyldig att betala, ifall han då hade avbeställt tjänsten. Ersättning enligt 1 kap. 9 § 2 mom. skall dock inte utgå, om konsumenten visar, att dröjsmålet beror på oöverstigligt hinder.

23 §

Näringsidkarens retentionsrätt

Avser tjänsten lös sak som överlämnats till näringsidkaren och försummar konsumenten sin betalningsskyldighet på grund av ifrågavarande avtal, har näringsidkaren rätt att till säkerhet för sin fordran hålla inne saken till dess fordringen betalats eller tillräcklig säkerhet ställts för den.

Om rätten att sälja lös sak som avses i 1 mom. är särskilt stadgat.

3 kap.
Förvaring av lös sak

1 §

Kapitlets tillämpningsområde

Stadgandena i detta kap. tillämpas på tjänst, där näringsidkare mottagit konsumenten tillhörig lös sak för att förvara den.

2 §

Näringsidkarens skadeståndsansvar

Har förvarad sak skadats, minskat eller försvunnit eller har näringsidkaren kommit i dröjsmål med dess återlämnande, skall näringsidkaren ersätta konsumenten för skada härav, med mindre näringsidkaren visar, att skadan inte beror på vårdslöshet på hans sida.

Utöver vad som stadgas i 1 mom. ansvarar näringsidkaren oberoende av vårdslöshet för skada på förvarad sak, som enligt sedvanliga villkor skulle ha ersatts på grund av sådan försäkring, som näringsidkare i ifrågavarande bransch skäligen kan förutsättas teckna till förmån för sina konsumentkunder. Har näringsidkaren åtagit sig att hålla saken försäkrad, ansvarar han oberoende av vårdslöshet även för skada som skulle ersättas ur sådan försäkring.

Överskrider näringsidkarens dröjsmål med återlämnande av saken 60 dagar, har konsumenten rätt att kräva ersättning som om saken gått förlorad. Kan saken senare återlämnas och vill konsumenten ha den, skall han återbetala den ersättning han erhållit med avdrag för det belopp han har rätt till på grund av dröjsmålet.

Vad i 2 kap. 15 § stadgas gäller på motsvarande sätt även näringsidkarens skadeståndsskyldighet enligt detta kap.

3 §

Sakens värde

Föreligger inte annat bevis om sakens värde då den inlämnades till förvaring, skall det värde sådan sak vanligen har med beaktande av sakens ålder, beskaffenhet och övriga relevanta omständigheter, läggas till grund för bedömningen.

4 §

Prisnedsättning och hävning

Har förvarad sak skadats, minskat eller försvunnit utan att detta beror på omständighet som bör tillräknas konsumenten eller för vilken han bör anses stå faran, har konsumenten rätt att kräva prisavdrag för förvaringen i den mån syftet med tjänsten därigenom blivit förfelat.

Förvaras saken inte i enlighet med avtalet eller såsom konsumenten med stöd av 1 kap. 4 eller 5 § har rätt att förutsätta och är detta av väsentlig betydelse för konsumenten, har han rätt att häva avtalet för den återstående tiden.

Har förvarad sak skadats, minskat eller försvunnit utan att detta beror av parterna efter det att konsumenten kommit i dröjsmål med avhämtande av saken och dröjsmålet blivit väsentligt, skall konsumenten trots detta betala priset.

5 §

Ersättning för kostnader

Har näringsidkaren medan han haft saken i förvar vidtagit åtgärd, som förorsakat kostnader vilka inte omfattas av priset för tjänsten, har näringsidkaren rätt att kräva ersättning för kostnaderna, om de varit nödvändiga för att förvara saken och inte står i missförhållande till sakens värde. För övriga åtgärder, vilkas kostnader inte omfattas av priset för tjänsten, har näringsidkaren rätt till ersättning endast om detta särskilt avtalats.

6 §

Ersättning för skada förorsakad av saken

Lider näringsidkaren skada till följd av sakens egenskaper skall konsumenten ersätta skadan, om han borde ha känt till de skadebringande egenskaperna och han förfarit vårdslöst genom att inte upplysa näringsidkaren om dem. Skadeståndet kan jämkas, om det skulle vara oskäligt med hänsyn till graden av konsumentens vårdslöshet, hans och näringsidkarens förmögenhetsförhållanden samt omständigheterna i övrigt.

7 §

Näringsidkarens uppsägningsrätt och hävningsrätt

Har tiden för förvaringen inte avtalats, har näringsidkaren efter med hänsyn till syftet med förvaringen sedvanlig eller eljest skälig tid rätt att säga upp avtalet att upphöra efter viss tid, minst 30 dagar.

Beträffande näringsidkarens rätt att häva avtalet skall vad i 2 kap. 22 § är stadgat äga motsvarande tillämpning.

8 §

Rätt att hålla inne priset och rätt att hålla inne saken

Beträffande konsumentens rätt att hålla inne priset för tjänsten på grund av näringsidkarens avtalsbrott samt beträffande näringsidkarens rätt att hålla inne saken på grund av konsumentens avtalsbrott skall vad i 2 kap. stadgas äga motsvarande tillämpning.

Bilag 5

Almindelige betingelser

for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed

Udfærdiget af ministeriet for offentlige arbejder den 29. november 1972

A. Aftalegrundlaget.

Betingelsernes område og fravige lighed.

§ **1.** De almindelige betingelser indgår som led i aftaler om arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed.

Stk. 2. Ved leverancer er i nedenstående bestemmelser »bygherren« at forstå som køberen og »entreprenøren« som sælgeren.

Stk. 3. Når de almindelige betingelser anvendes, er bestemmelser om fravigelse af reglerne kun gældende, når de tydeligt og udtrykkeligt angiver, på hvilke punkter fravigelse skal ske.

Bygherrens udbud.

§ 2. Ved udbud forstås bygherrens opfordring til at fremkomme med tilbud. Dersom tilbud indhentes ved bunden eller offentlig licitation, skal dette udtrykkeligt oplyses ved udbuddet.

Stk. 2. I forbindelse med udbuddet skal gives de oplysninger, som er nødvendige for udarbejdelsen af tilbud. Udbudsmaterialet skal indeholde en tidsplan, og ved private bygge- og anlægsarbejder skal det i almindelighed tillige indeholde en finansieringsplan. Det skal af udbudsmaterialet fremgå, hvilke sanktionsbestemmelser, der skal gælde for det tilfælde, at tidsfrister ikke overholdes. Udbudsmaterialet skal indeholde oplysning om eventuelle tinglyste bestemmelser om fortidsminder.

Stk. 3. Det skal i forbindelse med udbuddet oplyses, hvorvidt der ønskes sikkerhedsstillelse for tilbagelevering af udbudsmaterialet. Sikkerhedsstillelsen kan ske som bank- eller sparekassegaranti, kautionsforsikring eller med bygherrens godkendelse på anden måde. Ved tilbagelevering af udbudsmaterialet i hel og ubeskadiget stand inden udløbet af en rimelig frist skal sikkerhedsstillelsen straks frigives, uanset om den pågældende har afgivet tilbud.

Stk. 4. Når bygherren ved udbuddet har erklæret at ville modtage alternative tilbud, kan han samtidig forlange, at der tillige afgives tilbud på det til bygherrens udbud hørende udbydelsesgrundlag, jfr. § 3, stk. 3.

Stk. 5. Bygherren kan med henblik på en vurdering af de indkomne tilbud ved udbuddet stille krav om tilbuddets form. Han kan herunder forlange, at tilbud udfærdiges med en rimelig specifikation af tilbudssummen på dertil af ham leverede blanketter eller efter en nærmere angiven ordlyd. Dersom tilbuddet eller dele heraf skal afgives som enhedspriser, skal bygherren angive, hvilken vægt der ved vurderingen af tilbuddets samlede størrelse vil blive tillagt de enkelte enhedspriser.

Stk. 6. De oplysninger, der gives i forbindelse med udbuddet, og materiale, der udleveres samtidig med eller senere end udbuddet, skal fremtræde skriftligt i fuldstændigt enslydende form for alle, der ønsker at give tilbud. Dersom bygherren efter udbuddet giver oplysninger, som supperer det udleverede udbudsmateriale, skal han omgående skriftligt meddele de samme oplysninger til alle, der fra ham har modtaget udbudsmaterialet.

Entreprenørens tilbud og licitation.

§ 3. Tilbud skal foruden de udtrykkeligt fordrede opgivelser indeholde den bydendes navn, adresse og underskrift. Når flere i forening giver tilbud, er dette bindende én for alle og alle for én. Såfremt et arbejde er udbudt således, at der foruden en pris på arbejdet som helhed skal angives priser på dele af arbejdet, kan priserne på de enkelte dele kun betragtes som selvstændige tilbud, hvis dette udtrykkeligt er foreskrevet ved udbuddet eller tilkendegivet ved tilbuddet.

Stk. 2. Såfremt tilbud foruden en samlet sum skal indeholde enhedspriser, kommer disse kun til anvendelse ved betalingsregulering på grund af større eller mindre ydelser end af bygherren angivet, medens ellers alene den samlede sum er bindende.

Stk. 3. Ved alternativt tilbud forstås til-

bud, som på væsentlige, nærmere angivne punkter afviger fra det til bygherrens udbud hørende udbudsgrundlag.

Stk. 4. Ved bunden licitation er bygherren kun berettiget til at antage et alternativt tilbud, hvis det ved udbuddet er tilkendegivet, at bygherren forbeholder sig at antage et sådant tilbud.

Ved offentlig licitation er bygherren berettiget til at antage ethvert alternativ tilbud.

Stk. 5. Den bydende vedstår sit tilbud i 4 uger.

Stk. 6. Den, hvis tilbud ikke antages, kan forlange sit tilbud samt tegninger, beregninger og beskrivelser, som han har ladet udarbejde, tilbageleveret.

Stk. 7. Det påhviler bygherren at give underretning til de tilbudsgivere, hvis tilbud ikke antages.

Entrepriseaftalen.

§ **4.** Aftale om udførelse af en entreprise eller om en leverance træffes ved accept af det afgivne tilbud eller ved et særligt dokument. Accepten skal være skriftlig. I den skriftlige aftale skal der henvises til de dokumenter, som har dannet grundlag for aftalen. Dette bilagsmateriale skal på forlangende tilbageleveres til bygherren, når der er enighed om den endelige opgørelse. Eventuel stempelpligt påhviler bygherren.

Stk. 2. Alle betegnelser i henseende til mønt, mål og vægt er danske.

Stk. 3. Entreprenøren kan kun med bygherrens samtykke overdrage entreprisen helt eller delvis til en anden. Dog kan han overlade udførelsen af dele af entreprisen til underentreprenører, hvor det er sædvanligt eller naturligt, at disse udføres i underentreprise.

Fejl og uoverensstemmelser i grundlaget for aftalen.

§ 5. Fejl i grundlaget for aftalen berettiger ikke bygherren eller entreprenøren til at hæve entreprisekontrakten. Er fejlen ikke af uvæsentlig betydning, kan entreprenøren kræve betaling for merydelser, og bygherren kræve fradrag i entreprisesummen for besparelser, som fejlen måtte medføre. Et sådant krav skal dog fremsættes umiddelbart efter, at den part, der vil gøre kravet gældende, har eller burde have konstateret fejlen.

Stk. 2. Hvis grundlaget for aftalen ikke yder tilstrækkelig vejledning til udførelse af enkelte dele af entreprisen, eller hvor der foreligger uoverensstemmelser, skal entreprenøren indhente bygherrens afgørelse.

Stk. 3. Finder entreprenøren, at han på grund af forhold, som han ikke burde have taget i betragtning ved tilbudsgivningen, ikke kan påtage sig ansvaret for udførelsen af arbejdet i overensstemmelse med udbudsmaterialets angivelse af projektet, dele af dette eller udførelsesmåden, må han på klar og utvetydig måde tilkendegive dette overfor bygherren eller hans tilsyn, jfr. § 10, og han er da pligtig nøje at følge de anvisninger, som gives ham angående udførelsen og sikringen under denne.

B. Entreprisens udførelse.

Entreprisens omfang og art.

§ 6. Entreprenøren er pligtig snarest muligt i samarbejde med bygherren at udarbejde en arbejdsplan.

Stk. 2. Entreprisen skal udføres i nøje overensstemmelse med entrepriseaftalen og hertil hørende bilag, og entreprenøren skal levere alle materialer og præstere alle til entreprisens færdiggørelse fornødne biydelser, herunder oprydning og rømning.

Stk. 3. Bygherren lader foretage afsætninger af de bestemmende hovedlinjer og højder, medens al øvrig afsætning foretages af entreprenøren.

Stk. 4. Entreprisen skal udføres smukt, solidt og i enhver henseende forsvarligt af materialer, der, for så vidt disses beskaffenhed ikke er anført, kan henføres til gode handelsvarer.

Stk. 5. Såfremt det er fastsat i udbudsmaterialet, skal entreprenøren

a) godtgøre materialernes oprindelse og
b) uden vederlag afgive prøver, medmindre der foregår en betryggende, løbende kvalitetskontrol. Når prøver skal afgives, stiller entreprenøren ligeledes uden vederlag fornødent mandskab til disposition ved prøvernes udtagning og undersøgelse.

Stk. 6. Bygherren og hans tilsyn har ad-

gang til de arbejdspladser og produktionssteder, hvor arbejdet udføres og kan kræve de oplysninger, der er nødvendige til bedømmelse af ydelsen.

Stk. 7. Bygherren og hans tilsyn kan under arbejdets gang kassere ikke kontraktmæssige arbejder eller materialer. Denne kassation skal ske så hurtigt som muligt.

Stk. 8. Kasserede materialer skal omgående fjernes fra byggepladsen.

Stk. 9. Anmeldelser om arbejder i offentlige eller private vejarealer påhviler det entreprenøren at foretage. Entreprenøren er ligeledes forpligtet til at reparere eller foranledige repareret den ved arbejdet forvoldte skade og drage omsorg for, at eventuel fornøden vejattest kan udstedes.

Bygherrens egne ydelser.

§ 7. Dersom bygherren selv eller ved andre udfører en del af entreprisen, skal entreprenøren kun udføre de hertil hørende biydelser, som udtrykkeligt er indbefattet i aftalen.

Stk. 2. Dersom bygherren ifølge aftalen leverer nærmere foreskrevne materialer, skal disse leveres rettidigt og i det fornødne kvantum og mod kvittering.

Stk. 3. Efter modtagelsen bærer entreprenøren risikoen for, at materialerne ikke bortkommer eller beskadiges. Materialerne skal anvendes forsvarligt af entreprenøren, som skal tilbagelevere de materialer, som ikke anvendes.

Forandring i entreprisen.

§ 8. Bygherren har ret til at forlange forandringer i entreprisens omfang og art inden for de grænser, som er fastsat i udbudsmaterialet, og til at stille særlige krav om materialer, konstruktioner, entreprisens udførelse og biydelser. Krav om ændringer i entrepriseaftalen i denne anledning skal straks fremsættes skriftligt, og der træffes snarest skriftlig aftale herom mellem bygherren og entreprenøren. Forhandlinger herom må ikke medføre forsinkelse af entreprisens udførelse.

Stk. 2. Intet ekstraarbejde må udføres uden udtrykkelig anmodning, som entreprenøren kan forlange fremsat skriftligt.

Fortidsminder.

§ 9. Det påhviler entreprenøren at drage omsorg for, at jordfaste fortidsminder ikke beskadiges, ændres eller flyttes.

Stk. 2. Fund af jordfaste fortidsminder skal entreprenøren straks anmelde til bygherren, og arbejdet skal standses i det omfang, det følger af naturfredningsloven.

Stk. 3. Danefæ, andre oldsager, samt genstande i øvrigt af historisk værdi eller interesse, som findes under arbejdet, afleveres til bygherren.

Stk. 4. Det påhviler bygherren overfor rigsantikvaren at foretage de i lovgivningen påbudte afleveringer og anmeldelser.

C. **Repræsentation og samvirke.**

Bygherrens tilsyn.

§ 10. Ved bygherrens tilsyn forstås hans arkitekt, ingeniør, disses konduktører eller andre af bygherren særligt udpegede tilsynsførende.

Stk. 2. Tilsynet repræsenterer bygherren over for entreprenøren med hensyn til arbejdets tilrettelæggelse og udførelse. Tilsynet kan herunder give og modtage meddelelser vedrørende arbejdet, godkende eller kassere materialer eller arbejder samt give anvisninger med hensyn til tilrettelæggelsen af de forskellige entreprenørers arbejde i deres indbyrdes forhold, jfr. § 14.

Stk. 3. Tilsynet skal være tilstede på arbejdspladsen eller skal kunne tilkaldes.

Stk. 4. Tilsyn fra bygherrens side fritager ikke entreprenøren for selv at føre behørigt tilsyn med det ham påhvilende arbejde, jfr. § 12, stk. 1.

Byggemøder.

§ 11. Bygherren eller tilsynet indkalder til byggemøder.

Stk. 2. Entreprenøren er forpligtet til selv eller ved sin stedfortræder at deltage i byggemøderne.

Stk. 3. Det påhviler tilsynet at udarbejde mødereferat, der snarest muligt tilsendes samtlige entreprenører.

Stk. 4. På hvert byggemøde opgøres antallet af spilddage, både siden sidste byggemøde og det totale antal.

Entreprenørens personale.

§ 12. Entreprenøren skal lede arbejdet personligt eller ved en stedfortræder, der

kan repræsentere ham over for bygherren og tilsynet med hensyn til arbejdets tilrettelæggelse og udførelse, jfr. § 10, stk. 2.

Stk. 2. Entreprenøren eller hans stedfortræder skal være tilstede på arbejdspladsen eller skal kunne tilkaldes.

Stk. 3. De af entreprenørens eller hans underentreprenørers formænd eller folk, som ved deres adfærd giver berettiget grund til klage, skal på bygherrens forlangende fjernes fra arbejdspladsen.

Stk. 4. Bygherren har ret til for entreprenørens regning at udbetale bevisligt tilgodehavende arbejdsløn, hvis det er nødvendigt for at forhindre arbejdets standsning.

Bygherrens og entreprenørens ophold i udlandet.

§ 13. Hvis bygherren eller entreprenøren er bosat i udlandet, eller bosætter sig der efter aftalens indgåelse, skal den pågældende part opgive en her i landet bosat person, der kan foretage økonomisk bindende dispositioner på hans vegne, mod hvem søgsmål kan rettes, og med hvem i det hele taget alle forhandlinger på den pågældende parts vegne kan føres med bindende virkning for ham.

Samvirke med andre entreprenører.

§ 14. Entreprenøren skal samvirke med andre entreprenører og i tide forhandle med tilsynet, således at fejl og forsinkelser, der kan opstå ved manglende samvirke mellem entreprenørerne, undgås.

Stk. 2. Det påhviler entreprenøren løbende at foretage oprydning og rømning.

D. Tidsfrister.

Entreprenøren.

§ 15. Entreprenøren kan kræve forlængelse af tidsfrister i følgende tilfælde:

a) Ved forandringer af arbejdet, som kræves af bygherren, og som medfører forsinkelse af dette.
b) Ved forsinkelse af leverancer eller arbejdsydelser, som bygherren selv udfører eller lader udføre ved andre entreprenører.
c) I tilfælde af indgribende forstyrrelser i arbejdets gang, der bevirkes uden entreprenørens skyld ved forhold, over hvilke han ikke er herre, f. eks. krig, ildsvåde, strejker eller lock-out'er samt usædvanlige naturbegivenheder.
d) Når nedbør, lav temperatur, stærk vind eller andet vejrlig, som forhindrer eller sinker arbejdet, forekommer i væsentlig større omfang, end det er sædvanligt for den pågældende årstid og egn.
e) I tilfælde af, at arbejdet må standses eller bliver sinket ved offentlige pålæg.

Stk. 2. Entreprenøren er dog forpligtet til at søge forsinkelser undgået eller begrænset ved sådanne dispositioner, som med rimelighed kan kræves af ham.

Stk. 3. Entreprenøren skal ufortøvet skriftligt meddele bygherren, når han anser sig berettiget til forlængelse af fristen og på forlangende godtgøre, at den indtrådte forsinkelse skyldes det påberåbte forhold.

Bygherren.

§ 16. Forlængelse af tidsfristerne for arbejdets modtagelse tilkommer bygherren i tilsvarende tilfælde som i § 15, stk. 1. under punkt c), d) og e) anført, ligesom der også må iagttages de samme regler som i § 15, stk. 3, foreskrevet for meddelelser om og påvisning af årsager til forsinkelsen.

E. Aflevering.

§ **17.** Når arbejdet er fuldført, skal entreprenøren anmelde dette skriftligt til bygherren, som derefter inden 2 uger skal indkalde til en afleveringsforretning, hvortil entreprenøren er pligtig at give møde personligt eller ved stedfortræder, idet han ellers må tage bygherrens opmåling og skøn over arbejdet for gyldigt.

Stk. 2. Ved arbejder, som under opførelsen finansieres midlertidigt gennem byggelån, skal samtlige entreprenørers arbejder være fuldført, forinden afleveringsforretning kan kræves afholdt.

Stk. 3. Ved arbejder, der falder i særskilte afsnit, f. eks. blokbebyggelser, kan der, for så vidt dette er forudsat i fordelingsplanen eller i betalingsplanen, kræves afholdt afleveringsforretning for de enkelte afsnit, når de er fuldført.

Stk. 4. Arbejdet anses afleveret til byg-

herren, når afleveringsforretningen har fundet sted, medmindre der ved denne er påvist væsentlige mangler. Er dette tilfældet, afholdes ny afleveringsforretning, når entreprenøren har givet bygherren meddelelse om, at han anser manglerne for afhjulpet. For øvrige mangler kan bygherren kræve afhjælpning efter reglerne i § 21, stk. 4.

F. Ansvar og risiko, bortset fra ophævelse.

I. Generelt.

Hovedregel mellem bygherre og entreprenør.

§ 18. Begge parter er - med de ændringer, som måtte føle af bestemmelserne i nærværende AB - ansvarlig over for hinanden for udgifter vedrørende arbejdet, som ved fejl eller forsømmelse fra den ene parts side måtte være påført den anden part.

Stk. 2. Skader, som entreprenører måtte forvolde på hinandens arbejde, materiel og materialer, er bygherren uvedkommende.

II. For forsinkelse.

Entreprenøren.

§ 19. Såfremt der er fastsat dagbod, kan erstatningskrav for forsinkelse ikke rejses ud over dagbodens beløb.

Stk. 2. Hvis forsinkelsen har sin grund i bygherrens eller en anden entreprenørs forhold, kan der ikke rejses krav om dagbod, og betalingsforpligtelserne skal overholdes, jfr. § 26.

Stk. 3. Er der ikke fastsat dagbod eller andre særlige sanktionsbestemmelser, er entreprenøren ansvarlig for tab efter dansk rets almindelige regler om forsinkelse.

Bygherren.

§ 20. Når det påhviler bygherren at levere materialer, er han i tilfælde af forsinkelse pligtig at svare skadeserstatning, selv om forsinkelsen ikke kan tilregnes ham. Dette gælder ikke, såfremt muligheden af at opfylde aftalen må anses for udelukket ved omstændigheder, der ikke er af en sådan beskaffenhed, at bygherren ved aftalens indgåelse burde have taget dem i betragtning, såsom ved hændelig undergang af alle genstande af den art eller det parti leverancen angår, ved krig, indførselsforbud og lignende.

Stk. 2. Hvis en forsinkelse på grund af bygherrens eller en anden entreprenørs forhold har bevirket forøgede udgifter for entreprenøren, er bygherren pligtig at erstatte det lidte tab.

III. For mangler.

Indtil afleveringen og ved afleveringen.

§ 21. Entreprenøren bærer indtil afleveringen, jfr. § 17, risikoen for alle dele af arbejdet, og han skal vedligeholde dem indtil dette tidspunkt.

Stk. 2. Ved hel eller delvis ibrugtagning overgår risikoen og vedligeholdelsespligten til bygherren for det ibrugtagnes vedkommende.

Stk. 3. Bygherren er pligtig at tegne og betale brand- og stormskadeforsikringer for hele arbejdet fra dettes begyndelse indtil endelig afregning. Statslige og kommunale bygherrer kan kræve sig stillet som selvforsikrer. Er dette tilfældet, bliver entreprenørens og bygherrens rettigheder og forpligtelser de samme, som hvis bygherren havde tegnet sådan brand- og stormskadeforsikring, som det er rimeligt og sædvanligt at tegne.

Stk. 4. Til afhjælpning af de mangler, der påvises ved afleveringen, jfr. § 17, stk. 4, sidste punktum, skal bygherren ved afleveringsforretningen fastsætte en rimelig frist. Når afhjælpningen er foretaget, skal entreprenøren skriftligt meddele bygherren dette. Er afhjælpning ikke sket inden fristens udløb, er bygherren berettiget til at lade foretage afhjælpning for entreprenørens regning. Hvis bygherren efter at have modtaget entreprenørens skriftlige meddelelse om afhjælpningen ikke mener, at manglerne er behørigt afhjulpet, skal han inden 2 uger skriftligt meddele entreprenøren, hvilke mangler der stadig påberåbes. Skulle entreprenøren ikke herefter omgående afhjælpe disse mangler, er bygherren berettiget til at lade dem afhjælpe for entreprenørens regning.

Efter afleveringen.

§ 22. Afhjælpningsperioden er 1 år og løber fra et i de særlige betingelser fastsat

tidspunkt. Er intet tidspunkt fastsat, regnes perioden fra arbejdets aflevering, jfr. § 17.1 afhjælpningsperioden er entreprenøren forpligtet til uden vederlag at afhjælpe mangler, der er en følge af fejl, der kan lægges ham til last.

Stk. 2. Vil bygherren påberåbe sig entreprenørens forpligtelse efter stk. 1, skal han i en skriftlig meddelelse til vedkommende entreprenør fastsætte en rimelig frist til afhjælpning. Efter udløbet af denne frist kan bygherren lade foretage afhjælpning for entreprenørens regning. Dersom manglerne kræver øjeblikkelig afhjælpning, er bygherren i entreprenørens fravær berettiget til at foretage afhjælpningen for dennes regning. Bygherren kan kun påberåbe sig mangler, som han har givet entreprenøren skriftlig meddelelse om inden rimelig tid efter, at han har eller burde have opdaget manglen.

Stk. 3. Dersom manglerne kræver væsentlige erstatningsarbejder, regnes afhjælpningsperioden for de pågældende dele af arbejdet først fra det tidspunkt, da disse arbejder er fuldført og skriftlig meddelelse herom givet bygherren.

Stk. 4. Efter afhjælpningsperiodens udløb kan bygherren kun påberåbe sig mangler, som han ikke burde have opdaget ved en sædvanlig og rimelig undersøgelse af arbejdet.

Stk. 5. Entreprenøren har ingen erstatningspligt for driftstab, avancetab eller andet indirekte tab. I øvrigt gælder dansk rets almindelige regler.

G. Ophævelse.

På grund af forsinkelse eller arbejdets udførelse.

§ **23.** Indtræder der under arbejdets gang sådanne forsinkelser, at det er åbenbart, at arbejdets færdiggørelse vil blive væsentligt forsinket, har bygherren, såfremt forsinkelsen medfører væsentlige ulemper for ham, ret til - efter forudgående forgæves skriftlig advarsel - at fratage entreprenøren arbejdet eller visse dele deraf og lade det fuldføre for hans regning, jfr. dog § 15, stk. 1. Samme ret har bygherren, såfremt arbejdet tilsidesættes på utilbørlig måde.

Stk. 2. Såfremt arbejdet fratages entreprenøren, er bygherren berettiget til i fornødent omfang og på forsvarlig måde at benytte materialer og materiel, tilhørende entreprenøren mod en rimelig godtgørelse, som godskrives entreprenøren i opgørelsen.

Stk. 3. Forinden den nye entreprenør påbegynder arbejdet, skal der af bygherren træffes foranstaltning til at søge omfanget og, hvis der er uenighed herom, kvaliteten af det hidtil udførte arbejde konstateret, i hvilken anledning entreprenøren skal have lejlighed til at varetage sine interesser.

Entreprenørens konkurs, likvidation og død.

§ 24. Såfremt entreprenøren erklæres konkurs eller træder i likvidation, kan bygherren uden varsel ophæve kontrakten ved skriftlig meddelelse til boet, henholdsvis likvidator. Ved entreprenørens død er dødsboet, hvis gælden i dette vedgås, eller hans ægtefælle, hvis denne hensidder i uskiftet bo, og ved entreprenørens umyndiggørelse hans værge berettiget til med en af bygherren godkendt person som leder at fortsætte og færdiggøre arbejdet. Bygherren kan dog, dersom der ikke af entreprenøren er stillet sikkerhed i henhold til § 25, nu kræve forholdsmæssig sikkerhedsstillelse.

H. Økonomi.

Entreprenørens sikkerhedsstillelse.

§ 25. Bygherren kan i udbuddet forlange, at entreprenøren, forinden arbejdet påbegyndes, skal yde sikkerhedsstillelse for opfyldelsen af sine forpligtelser over for bygherren. Sikkerhedsstillelsen udgør 10% af entreprisesummen, eksklusive merværdiafgift.

Stk. 2. Bygherren kan i udbuddet forlange, at entreprenøren i sit tilbud angiver den med sikkerhedsstillelsen forbundne udgift, og at denne fragår i entreprisesummen, hvis sikkerhedsstillelsen ikke ønskes. Ved bedømmelsen af licitationstilbud kommer den samlede tilbudssum i betragtning.

Stk. 3. Sikkerhedsstillelsen kan ske som bank- eller sparekassegaranti, kautionsforsikring eller med bygherrens godkendelse på anden måde. Sikkerhedsstillelsen frigives, når afhjælpningsperioden, jfr. § 22, er udløbet, medmindre der forinden af bygherren er fremsat krav om afhjælpning af mangler.

Stk. 4. Forholdsmæssig frigivelse af sikkerhedsstillelsen skal ske ved afsnitsvis aflevering, jfr. § 17, stk. 2, samt i tilfælde af afhjælpningsperiodens forlængelse for en del af arbejdet, jfr. § 22, stk. 3.

Betaling.

§ 26. Betaling finder sted enten i overensstemmelse med de nedenfor i afsnit A (stk. 2-5) eller i afsnit B (stk. 6-8) angivne regler. For begge former for betaling gælder de i afsnit C (stk. 9-17) anførte fælles bestemmelser. Såfremt aftale om betalingsformen ikke er truffet, finder betaling sted efter de i afsnit B gældende regler.

A.

Stk. 2. Som et led i entrepriseaftalen udarbejdes ved arbejder, som under opførelsen finansieres midlertidigt gennem byggelån, en fordelingsplan, der angiver ved hvilke stadier, respektive til hvilke tidspunkter og med hvilke beløb entreprisesummen m. v. eller dele heraf skal udbetales. Fordelingsplanen skal godkendes af samtlige entreprenører, teknikere, advokater og andre, der for ydelser til byggeriet har krav på andel i byggelånet. Fordelingsplanen forelægges endvidere byggelångiveren til godkendelse.

Stk. 3. Ved andre arbejder erstattes fordelingsplanen af en betalingsplan, der følger den for arbejdet udarbejdede tidsplan og fastsætter, til hvilke tidspunkter entreprisesummen eller dele heraf skal udbetales.

Stk. 4. Betaling skal finde sted til de angivne tidspunkter m.v., forudsat at den ydelse, som betalingen angår, er præsteret.

Stk. 5. Ved aftale om forandret betaling gives der fordelingsplanen/betalingsplanen påtegning herom.

B.

Stk. 6. Såfremt aftale om betaling i henhold til reglerne i afsnit A (stk. 2-5) ikke er truffet, kan entreprenøren en gang hver måned indgive begæring om udbetaling af à conto-beløb for udført arbejde m.v. Der udbetales ham derefter inden 3 uger det beløb, som det må erkendes, at der på byggepladsen er ydet kontraktmæssige materialer eller arbejder for. Der skal tillige ydes betaling for sådanne forarbejdede eller uforarbejdede materialer m. v., som ikke er leveret på byggepladsen, men er indkøbt af entreprenøren, ubehæftede, og afmærket som bygherrens ejendom, jfr. § 27, stk. 2.

Stk. 7. Der kan indtil afleveringen tilbageholdes 10% af alle à conto-udbetalinger til sikkerhed for arbejdets gode aflevering i dets helhed. Når det tilbageholdte beløb har nået 5% af hele entreprisesummen, kan bygherren dog ikke forlange yderligere tilbageholdelse.

Stk. 8. Såfremt der er ydet sikkerhedsstillelse, jfr. § 25, sker betalingen uden tilbageholdelse, for så vidt angår sådanne leverancer, som præsteres fuldt færdige i rater.

C.

Stk. 9. Såfremt forfaldne beløb ikke er betalt ved betalingsfristens udløb, er entreprenøren berettiget til med 1 uges skriftligt varsel at standse arbejdet.

Stk. 10. Såfremt bygherren finder, at et krævet beløb ikke er forfaldent, påhviler det ham at meddele dette skriftligt til entreprenøren.

Stk. 11. I tilfælde af uenighed om den endelige opgørelse må det beløb, som parterne er enige om, at entreprenøren har til gode, ikke forholdes ham.

Stk. 12. Aftale om tidspunktet for betaling for ekstraarbejder træffes i forbindelse med aftalen om ekstraydelsens levering.

Stk. 13. Selv om beløb i henhold til entrepriseaftalen først forfalder ved endelig prioritering, skal udbetaling dog senest ske 1 år efter afleveringsdagen - i tilfælde af afsnitsvis aflevering ved afleveringen af sidste afsnit - medmindre ganske særlige omstændigheder har hindret prioriteringens afslutning inden dette tidspunkt.

Stk. 14. Entreprenørens tilgodehavende forrentes fra forfaldsdagen - for prioriteringsraters vedkommende dog fra afleveringsdagen - med 2% over Danmarks Nationalbanks til enhver tid gældende diskonto.

Tilgodehavende i henhold til entreprenørens endelige og fuldstændige opgørelse, jfr. stk. 16, forrentes dog tidligst fra 3-ugers dagen efter opgørelsens modtagelse.

Stk. 15. Såfremt entreprisesummen skal reguleres som følge af ændringer i overenskomstmæssige arbejdslønninger, materia-

lepriser m. v., finder reguleringen sted på grundlag af en af entreprenøren udarbejdet, dokumenteret opgørelse i forbindelse med betalingen for den del af arbejdet, der berøres af ændringen.

Stk. 16. Senest 4 uger efter, at afleveringen er sket, er entreprenøren pligtig til bygherren at fremsende endelig og fuldstændig opgørelse, herunder over tilgodehavender for alle ekstraarbejder, og efter fremsendelse af denne opgørelse kan han ikke fremkomme med yderligere krav. Såfremt opgørelsen ikke er fremsendt inden 3 måneder efter afleveringen, kan bygherren skriftligt kræve opgørelsen inden 14 dage, og kommer den ham da ikke i hænde inden denne frist, fortaber entreprenøren krav på vederlag for ekstraarbejder, der udføres som regningsarbejder, og for løn- og prisstigninger.

Stk. 17. Såfremt et beløb efter aftale skal indestå efter arbejdets aflevering, er entreprenøren berettiget til at kræve den i dette beløb indeholdte merværdiafgift betalt samtidig med slutopgørelsen, når entreprenøren skal afregne merværdiafgiften på dette tidspunkt.

Ejendomsret til materialer og leverancer.

§ 27. Alle materialer og leverancer, som er bestemt til indføjelse i byggeriet, skal leveres uden ejendomsforbehold, og når de er leveret på byggepladsen, er de bygherrens ejendom.

Stk. 2. Hvis der ydes à conto-betalinger på bearbejdede eller uforarbejdede materialer og leverancer, som endnu ikke er leveret på byggepladsen, skal disse afmærkes og tydeligt adskilles som bygherrens ejendom. Hvis bygherren forlanger det, skal der tegnes særskilt forsikring herfor og ydes sikkerhedsstillelse for den kontraktsmæssige levering.

Bygherrens sikkerhedsstillelse.

A.

§ 28. Ved private arbejder, som under opførelsen finansieres midlertidigt gennem byggelån, skal bygherren udstede ejerpanteprev, der i det mindste er af en sådan størrelse, at det er tilstrækkeligt til at dække de i fordelingsplanen, jfr. § 26, stk. 2, anførte poster.

Stk. 2. Ejerpantebrevet tjener først til sikkerhed for byggelångiverens krav til enhver tid samt for eventuelle grundprioriteter. Derefter tjener ejerpantebrevet til sikkerhed for sideordnet forholdsmæssig dækning for alle de i fordelingsplanen angivne tilgodehavender.

Stk. 3. Ejerpantebrevet må kun tjene til sikkerhed for krav, der vedrører byggeriet.

B.

Stk. 4. Ved andre private arbejder kan entreprenøren, dersom det ikke godtgøres, at bygherren vil være i stand til at fyldestgøre entreprenøren, forlange, at bygherren inden arbejdets påbegyndelse yder sikkerhedsstillelse i form af bank- eller sparekassegaranti, kautionsforsikring eller med entreprenørens godkendelse på anden måde.

Stk. 5. Sikkerhedsstillelsen fastsættes til 3 måneders gennemsnitsbetaling - dog mindst 10% af entreprisesummen, eksklusive merværdiafgift - udregnet således, at entreprisesummen fordeles ligeligt på det antal måneder, som er fastsat i kontrakten for arbejdets udførelse.

Transport på entreprisesummen.

§ 29. Sålænge entreprisen ikke er fuldført, kan entreprenøren kun give transport på sit tilgodehavende til sikkerhed for fordringer, der står i forbindelse med udførelsen af hans arbejde.

I. Tvister.

Syn og skøn.

§ 30. Bygherren, entreprenører, underentreprenører, leverandører og de til bygge- ellr anlægsarbejdet knyttede teknikere kan i tilfælde af uoverensstemmelse, eller hvor det er nødvendigt for at sikre bevisets stilling begære udmeldt syn og skøn vedrørende arbejdet eller en del deraf.

Stk. 2. Begæringen fremsendes til Voldgiftsnævnet for bygge- og anlægsvirksomhed og skal ledsages af

a) oplysning om, hvilke parter sagen vedrører, samt disse parters adresse og telefonnummer,

b) en skriftlig fremstilling, hvori gives en kort redegørelse for sagen, og som indeholder de spørgsmål, hvorom skønsmandens erklæring ønskes (skønstemaet),
c) entrepriseaftalen (leveranceaftalen, projekteringsaftalen) med dertil knyttede dokumenter, såsom AB, Særlige betingelser, tegninger, beskrivelser, tidsplan, arbejdsplan etc.,
d) eventuelle byggemødereferater,
e) eventuel angivelse af, hvilken form for tekniske kvalifikationer skønsmanden bør være i besiddelse af,
f) oplysning om, hvorvidt forretningen mod erlæggelse af et særligt gebyr ønskes fremmet som hastesag,
g) et depositum, eventuelt med tillæg af hastegebyr, til sikkerhed for dækningen af de med skønsforretningen forbundne udgifter.

Stk. 3. Der udmeldes én skønsmand. Såfremt Voldgiftsnævnet efter særlig begrundelse finder det rimeligt, kan der udmeldes to, eller under ganske særlige omstændigheder, flere skønsmænd.

Stk. 4. Den eller de, der har fremsat ønske om skønsforretningen, hæfter for de med denne forbundne udgifter, herunder skønsmandens honorar, der fastsættes af Voldgiftsnævnet. Såfremt tvisten eller en del deraf efter forretningens afslutning indbringes til voldgiftsafgørelse, tages udgiften og dens nødvendighed i betragtning ved fastsættelsen af sagsomkostninger. Voldgiftsretten fastsætter i så fald skønsmandens honorar m. v.

Stk. 5. Nyt syn og søn ved anden skønsmand kan kun finde sted, hvis Voldgiftsnævnets formand finder det rimeligt. Såfremt begæring om voldgiftsbehandling af tvisten er indgivet, tager voldgiftsretten stilling til rimeligheden af et ønske om supplerende syn og skøn eller nyt syn og skøn ved samme eller anden skønsmand.

Voldgift.

§ 31. Tvister mellem de i § 30, stk. 1, nævnte parter i anledning af arbejdet afgøres af Voldgiftsretten for bygge- og anlægsvirksomhed, hvis afgørelser er endelige og bindende.

Stk. 2. Voldgiftsretten træder i virksomhed efter begæring af enhver af de i stk. 1 nævnte parter. For dens behandling af sagerne gælder de af ministeriet for offentlige arbejder godkendte regler for Voldgiftsretten for bygge- og anlægsvirksomhed.

Bekendtgørelse om fakturering af vej-, jord-, kloak- og betonarbejde, murer-, tømrer- og bygningssnedkerarbejde, elektrikerarbejde samt blikkenslager- og VVS-arbejde

MT. nr. 1-86
I medfør af § 11, stk. 1, og § 15, stk. 3, i lov nr. 59 af 15. februar 1974 om priser og avancer fastsættes følgende bestemmelser:

Fagområder

§ 1

Bestemmelserne i denne bekendtgørelse omfatter følgende arbejder inden for bygge- og anlægsområdet:

Vej-, jord-, kloak- og betonarbejde,
murerarbejde,
tømrer- og bygningssnedkerarbejde,
gulvbelægningsarbejde, bygningsisoleringsarbejde,
elektrikerarbejde,
blikkenslagerarbejde,
varme-, gas-, vand- og sanitetsarbejde, herunder arbejde på olie- og gasfyr,
ventilationsarbejde og teknisk isoleringsarbejde.

Anvendelsesområde

§ 2

Virksomheder, der udfører arbejde omfattet af § 1 *efter regning,* herunder såvel nyt arbejde som reparations- og vedligeholdelsesarbejde, skal udfærdige faktura herfor i overensstemmelse med de i bekendtgørelsen givne bestemmelser.

Stk. 2. Bestemmelserne kan fraviges, såfremt der er truffet aftale mellem virksomheden og kunden om en anden afregningsform. Sådan aftale skal være indgået forinden arbejdets igangsættelse og skal foreligge i skriftlig form eller på anden måde kunne dokumenteres.

Generelt om fakturering

§3

En faktura skal indeholde oplysninger om:

tidspunktet for arbejdets udførelse, jfr. § 4,
specifikation af arbejdsydelsen m.v. efter reglerne i § 5, § 6 eller § 7,
angivelse af materialeforbruget, jfr. § 8,
eventuelt fremmed arbejde, jfr. § 9.

Datoangivelser

§4

På fakturaen skal angives dato eller perioder for arbejdets udførelse.

Fakturering af arbejdsydelsen

§5

Efter medgået arbejdstid (timepriser)

Arbejdsydelsen skal angives med tidsforbruget for det produktive arbejde, herunder kørselstid for folkene i forbindelse med arbejdet, de herfor beregnede timepriser og den samlede pris. I det omfang et arbejde er udført i akkord, kan der tillige faktureres akkordoverskud inklusive eventuel bruttoavance herpå.

Stk. 2. Eventuel ekstra betaling for produktivt arbejde uden for normal arbejdstid skal faktureres særskilt med angivelse af tillægget pr. time samt tidsforbruget.

Stk. 3. Udbetalte overenskomstmæssige tillæg p.g.a. det pågældende arbejdes art eller arbejdsstedet skal faktureres særskilt med angivelse af tillæg pr. enhed samt antal.

Stk. 4. Såfremt der faktureres særskilt tillæg for kørsel med vogn til arbejdsstedet, skal det ske under angivelse af pris pr. km og antal km.

Stk. 5. Eventuel anvendelse af egne maskiner og materiel kan faktureres særskilt under angivelse af pris pr. time eller anden enhed.

Stk. 6. Eventuel leje af maskiner og materiel til det pågældende arbejde skal faktureres særskilt under angivelse af det betalte lejebeløb eksklusive moms og særskilt angivelse af eventuelt bruttoavancetillæg.

Stk. 7. Eventuel betaling for anvendelse af servicevogn, indeholdende materialer og værktøj til brug ved almindeligt forefaldende arbejde, kan faktureres særskilt under angivelse af pris pr. besøg hos kunden eller pr. time.

§6

Efter udbetalt arbejdsløn

Oplysninger om arbejdsydelsen skal angives ved:

1. den udbetalte lønsum for det produktive arbejde, herunder løn for kørselstid for folkene i forbindelse med arbejdet. På kundens forlangende skal lønsummen dokumenteres.
2. det beregnede beløb til dækning af ferie- og søgnehelligdagsbetaling samt øvrige lov- og overenskomstbestemte arbejdsgiverydelser i forbindelse med ansættelsesforholdet.
3. det omkostnings- og avancetillæg, der beregnes på 1. -I- 2.

Stk. 2. Bestemmelserne om tillæg under § 5, stk. 4-7, finder også anvendelse ved denne faktureringsmetode.

§7

A. Fakturering med prislister

Arbejdsydelsen vedrørende murer-, tømrer- eller snedkerarbejde kan også faktureres efter de af H.O. Byggefagenes Mesterforening til monopoltilsynet anmeldte vejledende prislister. De anvendte prislistepositioner skal anføres på fakturaen, medmindre denne indeholder påtegning om, at fakturaen er udarbejdet efter H.O.'s prisliste, og at de anvendte prislistepositioner oplyses på begæring.

Stk. 2. Tillæg til prislisterne kan beregnes i overensstemmelse med forordene til prislisterne og specificeres i overensstemmelse med § 5.

B. Fakturering med grundgebyr

Virksomheder, som hyppigt udfører kortvarige vedligeholdelses- og reparationsarbejder, kan for disse arbejder vælge at specificere oplysningerne om arbejdsydelse m.v. på følgende måde:

1. Et fast grundgebyr til dækning af følgende gennemsnitlige omkostninger ved tilkald til et kortvarigt reparations- eller vedligeholdelsesarbejde: Kørsel, herunder arbejdsløn i køretiden, omkostninger til bilens drift og vedligeholdelse, omkostninger til sædvanligt anvendte maskiner og materiel samt ekspeditionsomkostninger.
   På fakturaen skal oplyses, at grundgebyret er en gennemsnitspris til dækning af generelle omkostninger ved et kortvarigt udkald, samt hviike omkostningsarter grundgebyret skal dække.

2. Tidsforbruget for det produktive arbejde på arbejdsstedet, de herfor beregnede timepriser samt den samlede pris.

Stk. 2. Eventuel ekstra betaling for arbejde uden for normal arbejdstid faktureres efter § 5, stk. 2, og overenskomstmæssige løntillæg for det pågældende arbejdes art eller arbejdsstedet faktureres efter § 5, stk. 3. Eventuel betaling for anvendelse af egne og lejede maskiner og materiel, som ikke sædvanligt anvendes, faktureres efter § 5, stk. 5 og 6.

Materialer

§8

Materialeforbruget skal specificeres på en af følgende to måder:

1. De medgåede materialer specificeres med angivelse af mængder og priser pr. enhed inklusive bruttoavancetillæg. Mindre mængder af cement, mørtel, fittings, søm, skruer og lignende kan faktureres som én samlet post. På kundens forlangende skal posten dog specificeres ud på mængder og priser pr. enhed.

2. Den samlede materialeudgift faktureres tillige med særskilt angivelse af det beregnede bruttoavancetillæg. Ved denne metode skal virksomheden, såfremt kunden forlanger det, dokumentere indkøbspriserne for materialerne.

Stk. 2. Egentlig transport af materialer, maskiner og materiel i egen vogn med chauffør kan faktureres særskilt.

Fremmed arbejde, underentrepriser

§9

Fremmed arbejde, herunder underentrepriser, skal faktureres med det fakturerede beløb for arbejdet eksklusive moms. Eventuelt bruttoavancetillæg herpå faktureres særskilt. I det omfang, det fremmede arbejde er omfattet af faktureringsreglerne, eller fakturaen herfor faktisk er specificeret, skal specifikationen videregives til kunden efter anmodning.

Andre bestemmelser

§10

Overtrædelse af foranstående bestemmelser straffes med bøde.

§11

Bekendtgørelsen træder i kraft den 1. marts 1986. Samtidig ophæves monopoltilsynets bekendtgørelser nr. 5, 6 og 7 af 24. februar 1978 om fakturering af visse bygge- og anlægsarbejder.

Monopoltilsynet, januar 1986

Bilag 6b

Bekendtgørelse om fakturering af malerarbejde

MT. nr. 2-86

I medfør af § 11, stk. 1, og § 15, stk. 3, i lov nr. 59 af 15. februar 1974 om priser og avancer fastsættes følgende bestemmelser:

Fagområder

§ 1

Bestemmelserne i denne bekendtgørelse omfatter malerarbejde inden for bygge- og anlægsområdet.

Anvendelsesområde

§ 2

Virksomheder, der udfører arbejde omfattet af § 1 *efter regning*, herunder såvel nyt arbejde som reparations- og vedligeholdelsesarbejde, skal udfærdige faktura herfor i overensstemmelse med de i bekendtgørelsen givne bestemmelser.

Stk. 2. Bestemmelserne kan fraviges, såfremt der er truffet aftale mellem virksomheden og kunden om en anden afregningsform. Sådan aftale skal være indgået forinden arbejdets igangsættelse og skal foreligge i skriftlig form eller på anden måde kunne dokumenteres.

Generelt om fakturering

§ 3

En faktura skal indeholde oplysninger om:

tidspunktet for arbejdets udførelse, jfr. § 4,
specifikation af arbejdsydelsen m.v. efter reglerne i § 5, § 6 eller § 7,
angivelse af materialeforbruget, jfr. § 8,
eventuelt fremmed arbejde, jfr. § 9.

Datoangivelser

§ 4

På fakturaen skal angives dato eller perioder for arbejdets udførelse.

Fakturering af arbejdsydelsen

§5

Efter medgået arbejdstid (timepriser)

Arbejdsydelsen skal angives med tidsforbruget for det produktive arbejde, herunder kørselstid for folkene i forbindelse med arbejdet, de herfor beregnede timepriser og den samlede pris. I det omfang et arbejde er udført i akkord, kan der tillige faktureres akkordoverskud inklusive eventuel bruttoavance herpå.

Stk. 2. Eventuel ekstra betaling for produktivt arbejde uden for normal arbejdstid skal faktureres særskilt med angivelse af tillægget pr. time samt tidsforbrug.

Stk. 3. Udbetalte overenskomstmæssige tillæg p.g.a. det pågældende arbejdes art eller arbejdsstedet skal faktureres særskilt med angivelse af tillæg pr. enhed samt antal.

Stk. 4. Såfremt der faktureres særskilt tillæg for kørsel med vogn til arbejdsstedet, skal det ske under angivelse af pris pr. km og antal km.

Stk. 5. Eventuel anvendelse af egne maskiner og materiel kan faktureres særskilt under angivelse af pris pr. time eller anden enhed.

Stk. 6. Eventuel leje af maskiner og materiel til det pågældende arbejde skal faktureres særskilt under angivelse af det betalte lejebeløb eksklusive moms og særskilt angivelse af eventuelt bruttoavancetillæg.

§6

Efter udbetalt arbejdsløn

Oplysninger om arbejdsydelsen skal angives ved:

1. Den udbetalte lønsum for det produktive arbejde, herunder løn for kørselstid for folkene i forbindelse med arbejdet. På kundens forlangende skal lønsummen dokumenteres.
2. Det beregnede beløb til dækning af ferie- og søgnehelligdagsbetaling samt øvrige lov- og overenskomstbestemte arbejdsgiverydelser i forbindelse med ansættelsesforholdet.
3. Det omkostnings- og avancetillæg, der beregnes på 1. 4- 2.

Stk. 2. Bestemmelserne om tillæg under § 5, stk. 4-6, finder også anvendelse ved denne faktureringsmetode.

§7

Fakturering med prislister

Arbejdsydelsen kan også faktureres efter de af Danske Malermestres Arbejdsgiverforening og Centralforeningen af Malermestre i Danmark og/eller Organisationen for Sadelmager- op Tapetserermestre til monopoltilsynet anmeldte vejledende prislister for bygningsmalerarbejde og bygningstapetsererarbejde. De anvendte prislistepositioner skal anføres på fakturaen, medmindre denne indeholder påtegning om, at fakturaen er udarbejdet efter nævnte prislister, og at de anvendte prislistepositioner oplyses på begæring.

Stk. 2. Tillæg og fradrag til prislistepriserne beregnes i overensstemmelse med forordene til prislisterne og specificeres i overensstemmelse med § 5.

Materialer

§8

Materialeforbruget skal - medmindre det er indeholdt i faktureringen efter prislisten i henhold til § 7 - specificeres på en af følgende to måder:

1. De medgåede materialer specificeres med angivelse af mængder og priser pr. enhed inklusive bruttoavancetillæg. Mindre mængder af maling, lim og lignende kan faktureres som én samlet post. På kundens forlangende skal posten dog specificeres ud på mængder og priser pr. enhed.
2. Den samlede materialeudgift faktureres tillige med særskilt angivelse af det beregnede bruttoavancetillæg. Ved denne metode skal virksomheden, såfremt kunden forlanger det, dokumentere indkøbspriserne for materialerne.

Stk. 2. Egentlig transport af materialer, maskiner og materiel i egen vogn med chauffør kan faktureres særskilt.

Fremmed arbejde, underentrepriser

§9

Fremmed arbejde, herunder underentrepriser, skal faktureres med det fakturerede beløb for arbejdet eksklusive moms. Eventuelt bruttoavancetillæg herpå faktureres særskilt. I det omfang, det fremmede arbejde er omfattet af fakture-

ringsreglerne, eller fakturaen herfor faktisk er specificeret, skal specifikationen videregives til kunden efter anmodning.

Andre bestemmelser

§10

Overtrædelse af foranstående bestemmelser straffes med bøde.

§11

Bekendtgørelsen træder i kraft den 1. marts 1986. Samtidig ophæves monopoltilsynets bekendtgørelse nr. 8 af 24. februar 1978 om fakturering af malerarbejde.

Monopoltilsynet, januar 1986

Bilag 6c

monopoltilsynet

BEKENDTGØRELSE OM FAKTURERING OG PRISSKILTNING AF AUTOREPARATION

MT. nr. 5-86.

I medfør af § 11, stk. 1, og $ 15, stk. 3, i lov om priser og avancer, jf. lovbekendtgørelse nr. 109 af 11. marts 1986, fastsættes herved følgende bestemmelser om fakturering og skiltning med priser:

Afgrænsning

S 1

Bestemmelserne gælder for autoreparationsvirksomheder og omfatter enhver form for automobilreparation, herunder sikkerhedseftersyn, styretøjsudmåling, motortest, cylinderarbejde, kølerreparation, karosseriarbejde, autolakering og glarmesterarbejde.

Stk. 2. Bestemmelserne omfatter ikke vask og smøring, rustbehandling, opladning af akkumulatorer, vulkanisering og skiftning af dæk, hjulafbalancering samt nymontering af ekstraudstyr.

Fakturering

$2

Virksomheder, der udfører reparationsarbejde, som omfattes af denne bekendtgørelse, skal fakturere således, at følgende oplysninger fremgår af fakturaen/regningen:

A. Arbejdsløn:

1) Antal faktisk medgåede arbejdstimer og kundetimepriser herfor, eller
2) forud fastlagte standardtider og uddebiteringsfaktor pr. standardtidsenhed eller
3) antal forud aftalte timer og timepris herfor, eller
4) forud fastsatte præstationspriser for hver enkelt ydelse.

B. Reservedele *og medgåede materialer:*
skal faktureres særskilt.

C. Fremmed *arbejde:*
skal faktureres særskilt med angivelse af arbejdsløn - dog uden de under 1-4 fastsatte specifikationer - , reservedele og medgåede materialer.

Stk. 2. Bestemmelserne i stk. 1 finder ikke anvendelse, hvis der før arbejdets igangsættelse er truffet skriftlig aftale mellem virksomheden og kunden om en anden afregningsform. Pligten til specifikation af fremmed arbejde gælder kun, hvis underleverandøren har foretaget en specifikation.

Skiltning

S3

I enhver virksomhed skal på et for kunderne iøjnefaldende sted være anbragt et skilt med tydelig angivelse af de kundetimepriser, der beregnes for arbejde udført efter faktisk medgået tid.

Stk. 2. Anvender virksomheden standardtider, skal dette oplyses på et skilt med angivelse af den uddebiteringsfaktor, der anvendes. Standardtiderne skal fremgå af et katalog, der på forlangende skal forevises kunden, hvilket ligeledes skal oplyses på skiltet.

Stk. 3. Faktureres der efter præstationspriser, skal virksomheden oplyse dette på et skilt. Priserne skal på forhånd være angivet i en prisliste, der på forlangende skal forevises kunden, hvilket ligeledes skal oplyses på skiltet.

Dokumentation

§ 4

Samtlige virksomheder skal føre arbejdskort eller hertil svarende dokumentation for enhver reparation, hvoraf fremgår den til reparationen faktisk medgåede arbejdstid, jfr. lovens § 11.

Straffebestemmelser

§ 5

Overtrædelse af foranstående bestemmelser straffes med bøde.

Ikrafttræden

§ 6

Bekendtgørelsen træder i kraft den 17. september 1986. Samtidig ophæves bekendtgørelse MT. nr. 3-73 af 14. februar 1973 som ændret ved bekendtgørelserne MT. nr. 21-73 af 13. juni 1973 og MT. nr. 16-78 af 28. juni 1978.

Monopoltilsynet, den 16. september 1986.

BEKENDTGØRELSE OM INDEKSREGULERING AF ENTREPRISESUMMER FOR BYGGE- OG ANLÆGSARBEJDER

MT. nr. 10-77

I medfør af § 6,stk. 2,og § 15,stk. 3,i lov nr. 59 af 15. februar 1974 om priser og avancer fastsættes herved :

§ 1

Ved regulering af tilbud og entreprisesummer for bygge- og anlægsarbejder, der sker på grundlag af henholdsvis Danmarks Statistiks byggeomkostningsindeks for et enfamiliehus eller for en etageejendom opført som montagebyggeri, må reguleringen ikke gå ud over, hvad en beregning efter de i § 2 fastsatte bestemmelser fører til.

§2

a. Der kan ikke reguleres fra en dato, der ligger forud for begyndelsen af det kvartal, hvori tilbudet afgives.

b. Prisen kan i det længste reguleres frem til arbejdets udførelsestidspunkt (er).

c. Reguleringen omfatter kun entreprisesummen eksklusive moms, idet momsbetalingen følger afgiftslovgivningen.

d. Indtil videre reduceres det beregnede reguleringsbeløb med 8 pct.

§ 3

Overtrædelse af bestemmelserne straffes med bøde eller hæfte.

§ 4

Denne bekendtgørelse træder i kraft den 28. februar 1977.

Monopoltilsynet, den 25. februar 1977

Bilag 8

Uddrag af Forbrugerkommissionens betænkning III (nr. 738/1975) om forbrugerens retsstilling og retsbeskyttelse.

XIV. Forbrugerens retsstilling vedr. arbejds- og tjenesteydelser*)

A. Indledning

Når man bevæger sig fra løsørekøbets gebet ind på arbejds- og tjenesteydelsernes område, er det iøjnefaldende, at lovgivningen bliver mere spredt og tilfældig, navnlig i civilretlig henseende. Den offentligretlige regulering er noget mere omfattende. Dette gælder således nærings-, konkurrence- og markedsføringslovgivningen, monopolloven samt prislovgivningen.

At området for den væsentligste dels vedkommende er uden civilretlig lovgivning, medfører, at de retsudøvende myndigheder er henvist til at anvende almindelige formueretlige grundsætninger, som naturligvis indebærer en ret betydelig usikkerhed om, hvad der er gældende ret. Endvidere er det en følge, at parterne har adgang til at fravige det retsgrundlag, der ellers måtte antages at skulle gælde.

Mange af de problemer, der rejser sig ved køb, vil melde sig - og af de anførte grunde med øget styrke - ved arbejds- og tjenesteydelser, hvor der opstår parallelle spørgsmål vedrørende aftalernes indhold, opfyldelse og misligholdelse.

At der inden for dette område er tale om højst forskellige ydelser, vanskeliggør naturligvis en fælles behandling, men også løsørekøb omfatter så forskelligartede produkter, at det undertiden kan synes vanskeligt at acceptere en fælles skabelon. Vigtigt er det imidlertid at betone en meget væsentlig forskel i forhold til det typiske køb, nemlig at den aftalte ydelse ikke foreligger ved aftalens indgåelse, men først præsteres i fremtiden. Modtageren tvinges herved til at acceptere et risikomoment, som må få indflydelse på den retlige regulering. I sammenhæng hermed står, at begge parter ved selve kontraheringen ofte vil savne mulighed for at kalkulere den betaling, der skal erlægges for ydelsen. Usikkerheden i denne henseende må naturligvis være størst for forbrugeren, som ikke har den faglige erfaring på området.

*) Med hensyn til retsreglerne vedrørende fast ejendom henvises til kap. XV.

B. Arbejds- og tjenesteydelsernes art

Det anvendte udtryk arbejds- og tjenesteydelser skal opfattes bredt, dækkende håndværksydelser, udøvelse af liberale erhverv, serviceydelser og transport for at nævne de vigtigste grupper. Under udtrykket falder også offentlige ydelser.

Det kan være vanskeligt at rubricere ydelserne, men bl.a. for at illustrere mangfoldigheden skal gøres et forsøg, der ikke gør krav på at være udtømmende:

a. Ydelser vedr. fast ejendom og bolig:
murer-, tømrer-, snedker-, maler-, glarmester-, smedearbejde, el-installation, gas, vand og sanitet, kloakmesterarbejde, møbelpolstring, sadelmageri, gulvbehandling, udførelse af havearbejde, fyringsservice, skorstensfejning.

b. Ydelser vedr. personlige behov og hygiejne:
færdigvask, færdigrensning, presning af beklædning,
selvbetjeningsvaskerier og -renserier,
frisørvirksomhed, skønhedssaloner, helseinstitutter,
skræderi,
reparation af fodtøj, ure, fotografiapparater m.v.,
reparation og service vedr. radio og TV,
bedemandsvirksomhed.

c. Ydelser vedr. undervisning og fritid:
kursusvirksomhed,
kørelærervirksomhed,
teater- og filmvirksomhed,
restaurations- og hotelvirksomhed,
rejsebureauvirksomhed,
sommerhusudlejning,
drift af sportsanlæg og idrætshaller.

d. Ydelser vedr. transport og transportmidler:
tog og busser, fly og færgefart, taxikørsel, automobilreparationer, servicestationer, bilvask, flytning.

e. Ydelser vedr. pengevæsen og forsikring:
banker og sparekasser,
interessekontorer,
vekselerervirksomhed,
forsikringsvirksomhed.

f. Ydelser fra liberale erhverv i øvrigt, rådgivning:
advokatvirksomhed,
revisionsvirksomhed,
arkitektvirksomhed og rådgivende ingeniørvirksomhed,
læge-, tandlæge- og dyrlæge virksomhed,
ejendomsmæglervirksomhed.

g. Leje af løsøre:
leje og leasing af biler,
leje af indbo, herunder TV.

C. Begrænsning af undersøgelsens område

Det er åbenbart, at der kun i begrænset omfang kan opstilles fælles retssætninger for et område, der er så stort og varieret som det nævnte. Ej heller er det muligt inden for Forbrugerkommissionens rammer at give et fuldstændigt grundlag for legislative overvejelser for hver enkelt gruppe. Den nødvendige begrænsning kan opnås ved, at gennemgangen indskrænkes til kun at omfatte nogle af grupperne, eller ved, at kun nogle hovedproblemer for området som sådant tages op til nærmere overvejelse. Kommissionen har valgt en kombination af disse muligheder.

I første henseende vil det ses, at de fleste ydelser i gruppe a) og b) nævnt ovenfor er håndværks- og reparationsydelser, der sammen med reparationer af automobiler under d) har en væsentlig betydning i den almindelige forbrugers samlede årlige udgiftsbeløb. Disse grupper egner sig til en fælles behandling, og det er i første række dem, der vil blive taget hensyn til i det følgende. Omvendt er de under e) til f) omtalte ydelser vedr. pengevæsen og forsikring, rådgivning og andre ydelser fra liberale erhverv undergivet en række særlige forskrifter, som gør dem mindre egnet til fælles overvejelse. De vil derfor kun blive omtalt, hvor der er særlig anledning dertil. Af de øvrige grupper er der navnlig grund til at overveje fritidsudfoldelserne, der må forventes at få stigende betydning i fremtiden. Rejsebureauvirksomheden kommer her i første række. Sådanne ydelser vil blive inddraget i behandlingen.

Inden for det således afstukne område tager kommissionen nogle problemstillinger op, som melder sig med særlig interesse. Forinden gøres nogle bemærkninger om monopol- og prislovgivningens betydning samt om kommissionens tidligere fremsatte forslag i dens første og anden betænkning.

D. Monopol- og prislovgivningen

Monopolloven finder anvendelse på private erhvervsvirksomheder, andelsforeninger og lignende inden for erhvervsgrene, hvor konkurrencen i hele landet eller inden for lokale markedsområder er begrænset på en sådan måde, at virksomhederne udøver eller vil kunne udøve en væsentlig indflydelse på pris-, produktions-, omsætnings- eller transportforhold, jfr. § 2. Principielt griber disse vide udtryk de under B opregnede ydelser, hvilket medfører, at monopolmyndighederne kan skride ind mod konkurrencebegrænsningers skadelige følger efter §§ 11-12. Efter reglerne om anmeldelse og registrering i § 6 skal aftaler og vedtagelser, som udøver eller vil kunne udøve en væsentlig indflydelse på pris-, produktions-, omsætnings- eller transportforhold i hele landet eller inden for lokale markedsområder, anmeldes til monopoltilsynet, der endvidere kan stille krav om, at enkeltvirksomheder og sammenslutninger under samme forudsætninger skal anmelde sig.

For så vidt angår banker og sparekasser udøves tilsynet af bank- og sparekassetilsynet, for forsikringsselskabers vedkommende af forsikringsrådet.

Monopoltilsynet har i praksis ført indgående kontrol med takster og salærer fastsat af erhvervsorganisationer inden for forskellige liberale erhverv; endvidere har man haft indflydelse på en række branchers leverings- og ydelsesbetingelser, herunder de standardvilkår, der er fastsat for tilbud inden for bygge- og anlægssektoren.

Tilsynet har i § 13 en særlig hjemmel til at foreskrive mærkning eller skiltning med pris for nødvendige forbrugsvarer, for hvilke der inden for vedkommende branche ikke i rimeligt omfang finder sådan mærkning eller skiltning sted. Monopolankenævnet har afslået at betragte hotelværelser som forbrugsvarer, og

det antages, at § 13 herefter i almindelighed ikke kan bringes i anvendelse, for så vidt angår tjenesteydelser.

Ved siden af monopolloven har prislovgivningen i forskelligt omfang gennem årene pålagt monopoltilsynet at føre kontrol med prisdannelsen inden for tjenesteydelsesområdet. Hovedbestemmelsen i den gældende lov om priser og avancer er for dette område § 6, hvorefter tilsynet for erhvervsmæssigt salg af varer her i landet og erhvervsmæssig levering af tjeneste- og transportydelser for indtil 6 måneder kan bestemme, at de på en bestemt dato gældende priser, takster, eller honorarer ikke må forhøjes, eller at de på en bestemt dato gældende priser, takster eller honorarer ikke må forhøjes med mere end nærmere angivne beløb eller procenter, eller at nærmere angivne priser, takster eller honorarer ikke må overskrides. Perioden på indtil 6 måneder kan forlænges.

I medfør af § 6 har der været fastsat højestepriser bl.a. for restaurationers salg af øl og akvavit og for ejendomsmægleres og ejendomshandleres salærer. Prisstop med forskrifter for, hvor stor forhøjelse der kunne accepteres, har været anvendt såvel med hensyn til transportydelser (lastbilkørsel, kørsel ved flytninger) som for andre tjenesteydelser, herunder navnlig for priser for automobilreparationer.

Efter § 11 kan monopoltilsynet endvidere fastsætte regler om fakturering og om mærkning eller skiltning med pris, såfremt tilsynet finder sådanne foranstaltninger egnede til at fremme konkurrencen. Sådanne bestemmelser er bl.a. udstedt med hensyn til faktureringspligt inden for en række bygge- og anlægsfag. For hotellers vedkommende har tilsynet pålagt pligt til ophængning af prislister og prisskilte. Restauranter har fået pligt til at skilte med pris og rumindhold for spiritus. Endvidere er der udstedt skiltningsbestemmelse for frisørsaloner samt bekendtgørelse om fakturering og prisskiltning for autoreparationer.*)

Da de sidstnævnte bestemmelser kan give et indtryk af principperne for fakturering og prisskiltning, skal de kort gengives.

Med hensyn til faktureringen kræves det, at følgende oplysninger fremgår af fakturaen (regningen): A) Arbejdsløn skal, alt efter hvilken faktureringsform værkstedet i det enkelte tilfælde benytter sig af, angives enten ved antal faktisk medgåede arbejdstimer og kundetimepriser herfor, eller forud fastlagte standardtider og uddebiteringsfaktor (pris) pr. standardtidsenhed, eller antal forud aftalte timer og timepris herfor, eller forud fastsat præstationspris (d.v.s. pris for udførelse af et bestemt reparationsarbejde). B) Reservedele og medgåede materialer skal faktureres særskilt. C) Fremmed arbejde (d.v.s. reparationsarbejde udført af underleverandør) skal faktureres særskilt med angivelse af arbejdsløn, reservedele og medgåede materialer.

Bestemmelsen finder ikke anvendelse, hvis der før arbejdets igangsættelse er truffet skriftlig aftale mellem virksomheden og kunden om en anden afregningsform.

Skiltningspligten går ud på, at der i enhver virksomhed på et for kunderne iøjnefaldende sted skal være anbragt et skilt med tydelig angivelse af de kundetimepriser, der beregnes for arbejde udført efter faktisk medgået tid. Anvender virksomheden standardtider, skal dette oplyses på et skilt med angivelse af den uddebiteringsfaktor, der anvendes. Standardtiderne skal fremgå af et katalog, der på forlangende skal forevises kunden, hvilket ligeledes skal oplyses på skiltet. Faktureres der efter præstationspriser, skal virksomheden oplyse dette på et skilt. Priserne skal på forhånd være angivet i en prisliste, der på forlangende skal forevises.

Samtlige virksomheder skal føre arbejdskort eller hertil svarende dokumentation for enhver reparation, hvoraf fremgår den til reparationen faktisk medgåede arbejdstid.

E. Forbrugerkommissionens første og anden betænkning. Markedsføringsloven

Kommissionens flertal stillede i den første betænkning (1971:597) forslag til lov om mærkning, skiltning m.v. inden for forbrugsområdet. Udkastets § 4 svarer til den dagældende bestemmelse i prisloven, nu pris- og avancelovens § 11, jfr. ovenfor, idet det dog udtrykkelig fremhæves, at tilsynet kan fastsætte regler om, at der skal angives oplysning om mængde for varer, der indgår i ydelserne.

Som områder, hvor bestemmelser om mærkning, skiltning m.v. bør anvendes, nævner betænkningen vaskerier, renserier og farverier, frisører, radio-, tv-, sko-, ur- og cykelreparationsvirksomheder, autoservicestationer, hoteller og restaurationer.

*) Se bilag 12.

Forskrifter om mængdeangivelse for varer, der indgår i ydelserne, er navnlig tænkt anvendt i tilfælde, hvor »vareindholdet« i en tjenesteydelse udgør en væsentlig del af ydelsens pris, og hvor det derfor kan være rimeligt at tilstræbe skiltningsregler svarende til dem, der følger af bestemmelserne om varer, men også i tilfælde, hvor der efter international sædvane finder mængdeangivelse sted med hensyn til »vareindholdet«, som inden for restaurationsbranchen, kan der tænkes at være grundlag for at tage sådanne bestemmelser i anvendelse.

I overensstemmelse med udkastet i kommissionens anden betænknig (1973:681) omfatter markedsføringsloven arbejds- og tjenesteydelser på lige fod med varer. Dette gælder såvel generalklausulen i § 1 som reglerne om oplysning og vejledning, garantierklæringer og forbudene mod forskellige salgsfremmende foranstaltninger.

Også loven om forbrugerklagenævnet omfatter arbejds- og tjenesteydelser, i hvilken forbindelse kan fremhæves, at de fleste af de eksisterende nævn behandler klager over tjenesteydelser (ankenævnet for renserisager, ankenævnet for vaskerisager, ankenævnet for VVS-installationer, ankenævnet for radio- og tv-apparater, ankenævnet for automobilreparationer, rejsebureauankenævnet og Danmarks Turistråds ankenævn.

F. Den civilretlige regulering

1. Forholdet til købeloven

Ved reglen i § 2 om det såkaldte bestillingskøb søger købeloven at afgrænse sit direkte anvendelsesområde over for håndværks- og tjenesteydelser. Bestilling af genstande, som først skal tilvirkes, anses herefter som køb, såfremt det for tilvirkningen fornødne stof skal ydes af den, der har påtaget sig tilvirkningen. Herunder går først og fremmest de tilfælde, i hvilke bestillingen angår genstande, der skal forfærdiges uden hensyn til bestillerens rent individuelle behov og derfor set fra aftagerens side lige så vel kunne føres på lager som færdige genstande. Men også når der skal finde en individuel tilvirkning sted afpasset efter bestillerens særlige behov, som tilfældet er ved skrædersyning, foreligger der et køb, såfremt den, der har påtaget sig tilvirkningen, yder det fornødne stof.

En ikke ubetydelig del af håndværksydelserne inden for løsøreområdet vil herefter følge reglerne om køb. Det gælder dog ikke, når der er tale om opførelse af bygning eller andet anlæg på fast ejendom. Ej heller vil købelovens regler kunne anvendes på reparationsarbejder og hermed beslægtede vedligeholdelsesforanstaltninger - herunder vaskeri- og renserivirksomhed - vedrørende eksisterende løsøregenstande.

Som anført ovenfor s. 12 vil tjenesteydelser efter omstændighederne være et accessorium til et varesalg og derfor indgå i købet som helhed, f.eks. når der i et tæppekøb er indbefattet pålægning i køberens hjem, eller når sælgeren har påtaget sig installationen af en vaskemaskine som led i købet.

Den præcise afgrænsning af købelovens område i disse henseender har ikke hidtil været så afgørende, fordi domstolene vil kunne bringe købelovens regler i analogisk anvendelse, når et retsforhold skønnes at være af beslægtet art, ligesom adskillige af købelovens principper er udtryk for almindeligt anerkendte retsgrundsætninger og følgelig kan anvendes uden for købeområdet. Som eksempel kan fremhæves § 5 om prisens fastsættelse, jfr. s. 36.

I teorien såvel som i praksis har der omvendt fundet en lempelse sted, hvor reglerne ville blive for stive i bestillingskøb. Således har såvel sælgerens ret til at afbøde misligholdelsesvirkninger gennem afhjælpning som hans pligt til at søge mangler afhjulpet fundet udvidet anvendelse.

Det må imidlertid ikke overses, at en reform af købeloven ikke med samme selvfølge vil finde tilsvarende anvendelse uden for dens direkte område. Kommissionen har netop med henblik på en ændring af § 5 udtalt tvivl om, hvorvidt en ændring af bevisbyrden kan ventes at få betydning for håndværksydelser, jfr. oven for s. 37.

Endvidere må det fremhæves, at afgrænsningen får øget betydning, såfremt købelovens regler helt eller delvis gøres ufravigelige, idet præceptiviteten ikke kan udstrækkes til andre områder uden direkte hjemmel. Vægten må følgelig i højere grad lægges på, om aftalefriheden, navnlig hvad angår udformningen af standardvilkår, i fornødent omfang bør imødegås ved yderligere lovregulering eller ved anvendelse af civilretlige generalklausuler.

2. Forholdet til aftalelæren

De betragtninger, som kommissionen har

fremsat vedrørende standardvilkår kp. IV (s. 18-27), selve indgåelsen af aftaler og fortrydelsesadgang kp. V (s. 28-33) og de almindelige ugyldighedsregler kp. VI (s. 34-35), finder også anvendelse på arbejds- og tjenesteydelser. I forskellige henseender kan der dog gøres nogle tilføjelser til synspunkterne.

I betænkningen om indførelse af adgang for en køber til at træde tilbage fra aftaler m.v. indgået på bopælen (1970:585), jfr. ovenfor s. 30-31, fremhæves, at de største problemer ved de erhvervsmæssige henvendelser ved dørene formentlig er knyttet til tegningen af de såkaldte abonnementskontrakter som f.eks. aftaler om eftersyn eller vedligeholdelse af diverse installationer, om opsyn med lejligheder o.s.v. Man mener, at der kunne hjælpes på retstilstanden ved, at man gennemfører regler om kontrakternes løbetid. Det har i retspraksis vist sig at være en betydelig ulempe for forbrugerne ved tegning af abonnementskontrakter, at de som regel indeholder bestemmelser om en vis tids uopsigelighed, og ved aftalens indgåelse er forbrugerne ofte ikke opmærksomme herpå. Dersom man indførte en ufravigelig bestemmelse om, at abonnementskontrakter kun måtte indgås med en kortere løbetid, f.eks. på 1 år, ville hovedindvendingerne mod kontrakterne efter udvalgets opfattelse falde bort, jfr. betænkningen s. 34, jfr. s. 8. Til sammenligning kan nævnes, at § 31 i forsikringsaftaleloven hindrer et forsikringsselskab i at påberåbe sig en vedtagelse om, at undladelse af at opsige forsikringen skal medføre, at den anses forlænget for længere tid end 1 år, medmindre selskabet tidligst 3 og senest 1 måned før opsigelsestidens udløb har givet forsikringstageren meddelelse, hvorved han mindes om, at sådan forlængelse indtræder, hvis opsigelse ikke finder sted. Herudover har visse forsikringsselskaber indført bestemmelser om ret for en forsikringstager til at træde tilbage fra en forsikringsaftale inden for en bestemt fortrydelsesfrist. Afgrænsningen mellem abonnementskontrakter og forsikringskontrakter er således, at de førstnævnte normalt ikke falder ind under forsikringsaftaleloven, eftersom de vedrører vedligeholdelse og lignende. Heller ikke abonnement hos redningskorps antages i praksis at være omfattet af loven.

Efter kommissionens opfattelse vil der ikke blot i relation til den såkaldte dørsalgsproblematik, men mere generelt være behov for at beskytte forbrugerne imod en længerevarende binding til løbende tjenesteydelseskontrakter. Herved tænkes også på andet end abonnementskontrakter vedrørende tilsyn eller vedligeholdelse af fast ejendom og løsøre. Udtrykket løbende tjenesteydelseskontrakter vil også omfatte undervisningsvirksomhed i form af kurser, brevskoler etc. samt leje - herunder leasing - af biler eller andre genstande. Leje af bolig må derimod holdes udenfor. For nogle ydelsers vedkommende kunne man mest hensigtsmæssigt forestille sig et forbud imod, at aftalerne indgås for længere tid end 1 år ad gangen. Imidlertid vil det i de fleste tilfælde være tilstrækkeligt at sikre forbrugeren en opsigelsesadgang. En generel regel herom vil f.eks. også omfatte offentlig og koncessioneret virksomhed, der forsyner husstandene med energi eller vand eller udfører renovation, men den praktiske betænkelighed herved er ringe. *Kommissionen er herefter blevet stående ved, at der for løbende tjenesteydelseskontrakter inden for forbrugerområdet bør gennemføres en ufravigelig lovregel, hvorefter forbrugeren, når ét år er forløbet, sikres, at han kan komme ud af kontraktforholdet ved opsigelse, således at varslet herfor ikke må overstige 6 måneder.*)*

Navnlig fra forbrugerside har der i kommissionen været udtrykt ønske om, at der også for forsikringsaftalers vedkommende sker en skærpelse, *således at den almindelige forsikringstagers binding begrænses til 1 år. Også her bør dette ske ved at sikre ham adgang til at afgive opsigelse. Det henstilles til den siddende forsikringskommission at overveje gennemførelsen af en sådan ændring af forsikringsaftalelovens § 31.**)*

De ovennævnte betragtninger kan ikke uden videre overføres på erhvervsvirksomheder, der ofte vil kunne opnå en besparelse ved, at forsikring såvel som løbende tjenesteydelseskontrakter indgås for en periode af længere varighed end 1 år.

Navnlig med henblik på de tidligere anførte overvejelser om indførelse af en civilretlig generalklausul til beskyttelse af forbrugerne skal det tilføjes, at anvendelsen af standardkontrakter og. standardvilkår i øvrigt er meget uensartet inden for arbejds- og tjenesteydelsernes område. Banker og sparekasser samt forsikringsselskaber har traditionelt anvendt

*) Rekommandation 16, se s. 97.
**) Rekommandation 41, se s. 99.

udførlige, standardiserede kontraktblanketter og netop dette forhold førte til gennemførelsen af generalklausulerne i henholdsvis gældsbrevlovens § 8 og forsikringsaftalelovens § 34. Omvendt er det ikke normalt, at der ved almindelige håndværksydelser til forbruger anvendes skriftlighed, før håndværkeren fremsender sin regning efter udførelsen. Inden for transportsektoren, udlejningsvirksomhed og rejsebureauvirksomhed anvendes udførlige standardvilkår, hvortil der eventuelt blot henvises på billetter og kvitteringer, men det er eksempelvis sædvane, at rejsebureauer gør disse vilkår tilgængelige i deres programmer.

I det omfang, hvori der ikke anvendes skriftlige aftaler eller henvises til standardvilkår i øvrigt, vil det kunne lade sig gøre at opnå den fornødne regulering gennem almindelige, deklaratoriske regler, men en generalklausul vil sikre imod, at enkelte erhvervsdrivende uden saglig begrundelse anvender standardkontrakter, som fraviger disse regler. En endnu større betydning må der naturligvis tillægges en generalklausul inden for områder, der er omfattende reguleret af standardkontrakter, idet man her kan anvende den til en systematisk efterprøvelse af vilkårenes rimelighed.

Den seneste udvikling har været, at handelsministeriet efter anmodning fra justitsministeriet i oktober 1974 udbad sig en udtalelse fra kommissionen vedrørende spørgsmålet, om der i forbindelse med et forslag om ændring af aftaleloven (angående en formueretlig generalklausul m.v.) bør gennemføres en regel, hvorefter abonnementskontrakter kan opsiges med et vist varsel efter 1 års forløb, medmindre dette vil være urimeligt.

Da sagen var af hastende karakter bad kommissionens formand lovudvalget om at udforme en udtalelse. Udtalelsen, der blev afgivet 9. oktober 1974, jfr. bilag 22, anbefalede gennemførelse af en sådan regel, og lovudvalget fandt, at reglen med visse forbehold principielt burde omfatte løbende tjenesteydelseskontrakter i almindelighed og ikke blot abonnementskontrakter. Lovudvalget anbefalede endvidere, i overensstemmelse med sine tidligere overvejelser, gennemførelse af et almindeligt forbud i næringsloven mod uanmodet henvendelse på bopælen.

I handelsministeriets udtalelse til justitsministeriet - jfr. skrivelse af 8. november 1974, bilag 23 - gives der udtryk for, at der ikke for tiden er anledning til at overveje ændringer i næringsloven eller anden under handelsministeriet hørende lovgivning, idet man finder, det vil være rigtigst at afvente de erfaringer, som man måtte få, når generalklausulen i § 1 i lov om markedsføring og den foreslåede civilretlige general klausul i aftaleloven har virket i praksis.

På grundlag dels heraf, dels på nærværende betænkning, forventer handelsministeriet, at der vil blive mulighed for at vurdere behovet for at få gennemført en særlig lovbestemmelse om abonnementskontrakter. Justitsministeriet har i skrivelse af 27. november 1974 (bilag 24) til Folketingets Retsudvalg tilsluttet sig handelsministeriets opfattelse og har givet udtryk for, at det ikke synes hensigtsmæssigt at foregribe de forslag om offentlig- og civilretlige regler, som man ventede ville være indeholdt i kommissionens betænkning.

Under hensyn til den nævnte udvikling finder kommissionen på ny anledning til at pege på det side 82 nævnte forslag.

3. Tjenesteydelsens omfang og pris

Som anført ovenfor side 78 er det karakteristisk for tjenesteydelser, at den aftalte ydelse ikke foreligger ved aftalens indgåelse, men først præsteres i fremtiden.

Det er naturligvis ikke muligt at beskrive mere indgående, hvilke krav der kan stilles til en tjenesteydelses egenskaber dækkende hele området, men ofte vil de samme faktorer, som er fremhævet for løsørekøbs vedkommende, få betydning for bedømmelsen. Det drejer sig om ydelsens egnethed, dens holdbarhed, dens farlighedsgrad og vedligeholdelsesmuligheden. jfr. side 44. Disse faktorer lader sig således anvende på håndværksydelser f.eks. reparationsarbejder. I andre tilfælde bortfalder spørgsmålet om holdbarhed og vedligeholdelsesmulighed, f.eks. inden for liberale erhverv eller ydelser vedr. undervisning og fritid. Et egnethedskriterium er i almindelighed ikke meget vejledende ved bedømmelsen af, om en charterrejse har været kontraktmæssig. Hvor ydelsen enten skal have en brugbarhed eller en udnyttelses- eller benyttelsesmulighed, som kan sidestilles dermed, kan man falde tilbage på, hvad der inden for køb betegnes som det abstrakte eller generelle mangelsbegreb, der hviler på, at genstanden eller ydelsen skal have en sådan brugbarhed og værdi, som er almin-

delig ved ydelser af den pågældende art, jfr. s. 43.

Hertil må i alt fald tilføjes, at tjenesteydelsen langt fra altid kan underkastes en sådan generaliserende bedømmelse, som man i reglen vil kunne gennemføre for løsøregoders vedkommende. Inden for køb vil der ved genstandens betegnelse kunne hentes indicier for en almen bedømmelse, der vil kunne lægges til grund i det omfang, individuelle forhold ikke tilsiger afvigelse derfra. Ved tjenesteydelser vil tvisten ofte angå, hvilken ydelse der reelt er kontraheret om, og denne usikkerhed kan ikke løses på anden måde end enhver bevistvivl.

Med den heraf flydende usikkerhed vil forbrugeren til gengæld normalt kunne stille krav om, at tjenesteydelsen lever op til den. faglige standard inden for området. Normalt kan en køber ikke, selv ikke i bestillingskøb, kræve, at tilvirkningen foretages af sælgeren personlig. Selv for tjenesteydelsers vedkommende kan man ikke fastholde, at medkontrahenten skal udføre arbejdet selv, men sker det ved hans folk, må ydelsen dog have den faglige standard, som kan forventes efter erhvervets faglige uddannelse. Krav herom kan stilles til en række håndværks- og reparationsarbejder, liberale erhverv og andre tjenesteydelsesområder, inden for hvilke der findes faglig uddannelse. Kravene kan skærpes i tilfælde, hvor yderen inden for sit område står for en særlig ekspertise.

Uden for de tilfælde, hvor en faglig standard kan antages at foreligge, opstår særlige problemer. F.eks. kan de enkelte elementer i en charterrejse være vanskelige at veje. Sol eller billig spiritus eller selve det at komme ud kan være det eneste, man kan forvente efter de meddelte oplysninger, medens selv en nok så ringe boligstandard vil opfylde de retlige krav, der kan stilles til ydelsen, såsom når bureauet selv har tilkendegivet, at hotelkategorien er sådan, at den kun er for den, som ikke har nogen penge, men alligevel gerne vil opleve denne verden inden den næste.

Der kan især opstå tvivl om aftalens omfang og om prisudregningens holdbarhed.

Tvivl om aftalens omfang kommer navnlig frem ved reparationsarbejder. Et ur indleveres til rensning, og det viser sig, at fjederen er så defekt, at den må udskiftes. En punkteret bil indsættes til lapning, og det viser sig, at dækket er ødelagt og ikke kan pumpes op. Under et rutineeftersyn af en bil opdager værkstedet, at dens køler er utæt og bør udskiftes. En kunde beder et værksted undersøge motoren for bankelyde, og da han skal hente bilen, får han at vide, at der er sat en ombytningsmotor i den. Eksemplerne er legio, og medens mange bilejere vil være indforstået med, at et værksted foretager de reparationer, der er nødvendige for, at bilen kan køre forsvarligt og i overensstemmelse med færdselslovens krav, vil værksteder dog kunne berette om andre kunder, der kun ønsker det mest nødtørftige foretaget. Som udgangspunkt er problemet let løst. Værkstedet skal foretage, hvad det er blevet anmodet om og ikke mere, medmindre kundens tiltræden opnås forinden. Men den deraf følgende forsinkelse er hverken i værkstedets eller kundens interesse, såfremt det dog er nødvendigt, at der foretages mere ved vognen. Og det er oftest tvivlsomt, hvad værkstedet er blevet anmodet om, når det kommer til en prøvelse. Kun når kunden selv har sagkundskab, vil en sådan beskrivelse kunne foreligge. Ej heller løser man let de tilfælde, hvor reparation af en del medfører skade på andre dele, eller hvor reparation af en del er ganske uhensigtsmæssig, omend mulig. Retsstillingen er formentlig således, at der inden for en rimelig beskeden variationsbredde i forhold til kundens arbejdsopdrag kan foretages, hvad der er nødvendigt eller afgjort hensigtsmæssigt. Herudover vil værkstedet kun kunne udvide ydelsen, såfremt det indhenter kundens forudgående sanktion, eller det efter et allerede etableret fastere kundeforhold til den pågældende har opnået en stående bemyndigelse til at udføre sådant arbejde. Nogen fordel ved at søge en lovregel udformet ses der ikke at være, idet en sådan enten bliver så rigoristisk, at den ikke kommer til at svare til behovet i praksis, eller bliver så vag, at den ikke giver synderlig vejledning.

Selv et udtrykkeligt opdrag må undergives en begrænsning i den modsatte retning af det ovenfor nævnte. En reparatør er ikke berettiget til at følge kundens instruks, dersom det ved undersøgelsen viser sig, at den er urigtig på en måde, der må antages at stride mod kundens forudsætninger. Kunden må som ikke fagkyndig have krav på den faglige kontrol og bedømmelse, værkstedet er pligtig at stå for.

Inden for bestemte reparationsområder, f.eks. radio- tv- og til dels automobilreparationer, har der udviklet sig faglige kutymer, hvorefter udskiftede dele vedlægges, når den reparerede

genstand tilbageleveres. Herved får kunden mulighed for at efter-kontrollere berettigelsen af den foretagne udskiftning. Det vil være ønskeligt, at der søges frem mod fastere og videregående standarder på dette område.

Med hensyn til prisberegningen antages det efter gældende ret, at kunden, dersom intet er aftalt om prisen for ydelsen, må betale, hvad den, der præsterer tjenesteydelsen, fordrer, for så vidt det ikke kan anses for ubilligt, jfr. analogien af købelovens § 5. Inden for liberale erhverv findes som tidligere omtalt en række takster, som er undergivet monopoltilsynets kontrol. Desuden findes der særregler i lovgivningen, jfr. eksempelvis om advokater retsplejelovens § 134. Princippet i sådanne regler er, at de forbyder ubillige eller urimelige honorarer, uden at de indeholder den margin, som er indeholdt i købelovens § 5, og som lægger usikkerheden over på køberen.

Den ændring af § 5, der er foreslået i det foreløbige udkast til ny købelov, knytter i højere grad prisfastsættelsen til, hvad der er den gængse eller sædvanlig pris, jfr. ovenfor s. 37. Dette vil kunne få betydning for en række tjeneste- og håndværksydelser, for hvilke der kan fikseres en sædvanlig prisdannelse. Eksempelvis er der udfærdiget vejledende prislister for glarmestre, elektrikere og malere. Sådanne prislister vil normalt være omfattet af anmeldelsespligt efter monopollovens regler, men også uden for den slags tilfælde vil der kunne forekomme gængs eller sædvanlig pris eller et normalt prisspillerum.

Ofte fremkommer prisen for tjenesteydelsen imidlertid ved, at der i regningen specificeres et tids- og materialeforbrug. De angivne størrelser kan undergives den kontrol, som måtte ligge i virksomhedens interne arbejds- og materialesedler, men samtidig forskydes bedømmelsen af regningens rimelighed til, om der med rette er medgået et forbrug som anført. Såvel time- og materialeforbrug kan dog selv inden for samme fagområde variere stærkt. Forskellen kan bero på valget af kvalitetsniveau eller graden af omhu ved udførelsen, men den kan også bero på faktorer, der ikke uden videre behøver berøre kunden, såsom effektiviteten i arbejdets tilrettelæggelse.

Den mangfoldighed af faktorer, der indgår i prisbedømmelsen, egner sig ikke til at blive udtrykt i en lovregel omfattende arbejds- og tjenesteydelser under ét, såfremt man ved en sådan regulering forestiller sig en regel, der søger at gå mere i detailler end det, der følger af det nævnte rimelighedskriterium.

Derimod vil der inden for bestemte områder kunne være behov for, at aftalens indhold søges specificeret. En prisskiltningspligt jfr. ovenfor s. 80 vil yde bidrag hertil. På komplicerede områder som f.eks. rejsebureauvirksomhed vil forbrugerombudsmanden i medfør af markedsføringsloven kunne drage omsorg for, at de for kunderne ønskelige oplysninger gives med klarhed og tydelighed i kataloger etc.

Klage- og ankenævnsvirksomheden vil endvidere kunne bidrage til at afklare en række problemer i forbindelse med prisbedømmelsen fra branche til branche. Forudsætningen herfor vil ofte være, at der foreligger en fornødent specificeret regning. Det bør overvejes, i hvilket omfang monopoltilsynet kan bidrage hertil ved anvendelse af den eksisterende hjemmel til at foreskrive faktureringspligt, jfr. ovenfor s. 80. Da bestemmelsen er begrænset til tilfælde, hvor en faktureringsforskrift findes egnet til at fremme konkurrencen, *bør det overvejes at udvide den således, at faktureringspligt også kan begrundes i hensynet til, at kunden kan efterprøve regningens rimelighed*),* jfr. herved kommissionens første betænkning (1971:597) s. 29. *Samtidig bør der gives bestemmelsen civilretlig gennemslagskraft, således at det gøres helt klart, at kundens betalingspligt først indtræder, når der foreligger en fakturering, der er i overensstemmelse med den for området udfærdigede forskrift. **)*

4. Misligholdelse af arbejds- og tjenesteydelser

I en række henseender adskiller ydelserne sig fra, hvad der er karakteristisk for køb. Tilbagegivelse af ydelsen kan ikke ske, hvorfor ophævelse af kontrakten kun kan ske med fremtidig virkning, men dette kan medføre, at en allerede præsteret del af ydelsen bliver uden værdi og derfor ikke uden videre kan kræves vederlagt. Svigter ydelsens kvalitet som følge af for ringe faglige forudsætninger hos den ydende, henvises kunden til at få den afhjulpet hos en anden, og han vil derfor være tvunget til at kræve erstatning. I det praktiske liv er udviklingen dog almindeligvis gået i retning af, at der i lighed med bestillingskøb antages at være en vidtgående pligt for den ydende til at

*) Rekommandation 5, se s. 96.
**) Rekommandation 6, se s. 96.

søge mangler afhjulpet samt ret for ham til at søge at bringe en misligholdelse ud af verden ved afhjælpning.

Med de fornødne forskelle vil de principper, der ligger til grund for købelovens regler, således kunne anvendes. De ændringer, der foreslås i loven på det deklaratoriske plan, jfr. ovenfor 51-54, vil næppe give anledning til yderligere generelle overvejelser, da de fortrinsvis drejer sig om afhjælpning.

Ulige vanskeligere stiller det sig, når man stiller det parallele spørgsmål til gennemgangen s. 54-60 om at gøre reglerne ufravigelige. Dette lader sig givet ikke gennemføre for arbejds- og tjenesteydelsers vedkommende under ét allerede som følge af disse ydelsers store forskelligartethed. Ser man imidlertid spørgsmålet som fortrinsvis angående tilladeligheden af standardvilkår, der fraviger, hvad der ellers måtte anses at være deklaratorisk gældende for det pågældende område, forenkles problemstillingen en del. En civilretlig generalklausul vil da kunne anvendes til at hindre, at kunden bindes til standardvilkår, der stiller ham ringere uden at være saglig begrundet i fagområdets eller den konkrete ydelses karakter.

G. Bedømmelse af behov for almindelig lovgivning på området

/. *Nordisk udvalgsarbejde*

I juni 1972 iværksatte man i Sverige et udredningsarbejde angående konsumentbeskyttelse inden for servicevirksomhed. Direktivet tager udgangspunkt i, at de hensyn, som er blevet anført til støtte for forslaget til konsumentkøbelov, også gælder for store dele af serviceområdet. Navnlig tænkes på vedligeholdelses-, reparations- og ændringsarbejder som vask, bilreparation, sadelmagerarbejde, men også på vedligeholdelses- og reparationsarbejder på fast ejendom. Direktivet omfatter også undervisning, juridisk rådgivning og anden immateriel virksomhed samt skønhedspleje, tandpleje og anden virksomhed af personlig karakter. Endvidere peger man på behovet for en særlig regulering af selskabsrejser og lignende rejsearrangementer. Det svenske arbejde modsvares af et norsk udvalg, medens arbejdet for Danmarks vedkommende følges af fuldmægtig H. Wendler Pedersen, justitsministeriet, som observatør. *Efter Forbrugerkommissionens opfattelse bør det nordiske arbejde imidlertid fra dansk side følges op ved nedsættelse af et sagkyndigt udvalg med repræsentanter for de interesserede organisationer og grupper, og man henstiller til justitsministeriet, at der snarest træffes beslutning herom.*)*

2. *Nordisk Komite for konsumentspørgsmål*

En gruppe nedsat af Nordisk Komite for konsumentspørgsmål har i flere år arbejdet med en række af de problemer, som knytter sig til arbejds- og tjenesteydelsesområdet.

I rapporten, der er tiltrådt af Komiteen, og som er udsendt i Nordisk Utredningsserie nr. 1974:16, bringes en oversigt over gældende lovbestemmelser i de nordiske lande vedrørende arbejds- og tjenesteydelser. Arbejdsgruppen fremsætter i øvrigt nogle generelle synspunkter vedrørende forbrugerbeskyttelse gennem lovgivningen.

Rapporten fremhæver betydningen af, at der sker en generel overvågning af de love, der regulerer tjenesteydelsesområdet med bedre forbrugerbeskyttelse for øje, og nævner som eksempel en gennemgang af lovgivningen på forsikringsområdet.

Behovet for civilretlige regler inden for tjenesteydelsesområdet modsvarende de regler for varer, som findes i købeloven, understreges. Det samme gælder komplettering af lovgivning vedrørende reklame og markedsføring.

Rapporten fremhæver fordelene ved obligatoriske autorisations- og legitimations- og/eller certifikatssystemer fremfor tilsvarende frivillige og lægger her særlig vægt på den erhvervsudøvendes sagkundskab og uddannelse. Gruppen anbefaler, at der kræves økonomisk sikkerhedsstillelse på områder, hvor forbrugerne løber betydelige økonomiske risici, og gør sig til talsmand for at tilgodese nogle af forbrugernes informationsbehov gennem udbyggede virksomhedsregistre. Endelig fremhæver arbejdsgruppen betydningen af klagesagsbehandling inden for tjenesteydelsesområdet.

3. *Forbrugerkommissionen*

Som det vil være fremgået af gennemgangen ovenfor, finder kommissionen, at der er tale om så uensartede ydelser inden for arbejds- og tjenesteydelsessektoren, at man tvinges til at tage som udgangspunkt for overvejelserne, at der ikke kan gennemføres en almindelig lov-

*) Rekommandation 43, se s. 99.

givning for området som sådant, såfremt denne skal omfatte en systematisk regulering. Man vil derfor anse det for mere nærliggende at imødekomme behov for en sådan lovgivning ved at fortsætte den regulering fra område til område, der kendetegner den hidtidige lovudvikling, jfr. eksempelvis lovgivningen vedr. banker, sparekasser, forsikringsvæsen, advokater, lægetandlæge- og dyrlægevirksomhed, ejendomsmæglere og revisorer. Udspillet i denne henseende vil ofte kunne forventes at komme fra forbrugerorganisationerne. Sådanne lovgivningsovervejelser må tage hensyn til de specielle forhold herunder af konkurrencemæssig karakter, som foreligger for en række tjenesteydelsers vedkommende.

I stedet for systematisk lovgivning vil enkelte tværgående problemer egne sig til overvejelse.

Der kan således rejses spørgsmål om anvendelse af autorisationsordninger uden for de allerede eksisterende områder. Hensigten skulle vel i første række være at sikre, at den, der udøver virksomheden, er i besiddelse af de fornødne faglige forudsætninger, medens det hidtil alt overvejende har været farlighedskriterier, der har ført til krav om autorisation. Det skal nævnes, at et justitsministerielt udvalg for tiden behandler spørgsmålet om indførelse af en autorisationsordning for automobilreparationer. Sådanne koncessionssystemer rejser en række betænkeligheder bl.a. ved at bryde med den udvikling af næringslovgivningen, som har fundet sted i de senere år, ligesom erfaringer også fra udlandet synes at vise, at autorisationsordninger har tilbøjelighed til at udvikle sig til »sofabevillinger« med en svækkelse af den almindelige service- og konkurrencesituation til følge. Håndværksrådets repræsentant mener dog, at en autorisationsordning for de fleste reparationsfag ville føre til den mest effektive beskyttelse af forbrugerne, som på denne måde i højere grad sikres kvalificeret arbejde.

På baggrund af sine drøftelser har kommissionen ment at burde anbefale, at der i samarbejde mellem forbrugere og erhvervsliv gennemføres frivillige ordninger med varedeklaration og kvalitetsmærkning.

Endvidere kan der henvises til de forslag, der er motiveret i det foregående, hvoraf et enkelt egner sig til almindelig gyldighed for alle løbende arbejds- og tjenesteydelsesaftaler, gående ud på, at der sikres forbrugeren en sådan opsigelsesadgang, at han ikke kan bindes for en længere periode, jfr. side 82. Andre af forslagene vil som følge af ydelsernes forskelligartethed kun kunne gennemføres som bemyndigelseslovgivning. Det gælder således pligt til at mærke og skilte med pris, og udformningen af faktureringsordninger, jfr. side 80.

Såvel for senere lovgivningsovervejelser som efter det gældende retssystem tillægger kommissionen det afgørende vægt, at klage- og ankenævnene søger frem mod at bidrage til at afklare retsstillingen fra område til område.

Lag om näringsidkares rätt att sälja saker som inte har hämtats;

SFS 1985:982
Utkom från trycket den 19 december 1985

utfärdad den 5 december 1985.

Enligt riksdagens beslut[1] föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § En näringsidkare som i sin yrkesmässiga verksamhet har tagit emot en annans sak för att utföra arbete på saken eller för att förvara den får sälja saken enligt denna lag. Detsamma gäller beträffande en sak som näringsidkaren har tillverkat åt någon som till väsentlig del har tillhandahållit materialet till saken.

Vad som sägs om arbete i denna lag skall även gälla en förberedande undersökning som näringsidkaren utför för att utreda omfattningen av eller kostnaden för ett arbete på en sak.

Denna lag gäller inte, om sakens ägare är försatt i konkurs.

2 § Bestämmelserna i denna lag får inte frångås till nackdel för en konsument som har beställt arbetet eller förvaringen huvudsakligen för enskilt ändamål.

Förutsättningar **för** rätten **att** sälja saken

3 § En sak som inte har hämtats får säljas under förutsättning att

1. uppdraget har slutförts eller avtalet har upphört att gälla,
2. den som har beställt arbetet eller förvaringen (beställaren) därefter har anmanats att hämta saken och i anmaningen har upplysts om att saken annars kan komma att säljas efter viss tid, minst tre månader från anmaningen. samt
3. den tid som har angetts i anmaningen har löpt ut.

Om näringsidkaren har en fordran på beställaren för sitt arbete på saken eller för förvaringen av den, skall det av anmaningen framgå vilket belopp som skall betalas.

4 § Saken får säljas utan att beställaren har anmanats att hämta den, om

1. ett år har förflutit efter det att uppdraget har slutförts eller avtalet har upphört att gälla, samt
2. sakens försäljningsvärde uppenbarligen understiger en hundradel av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

5 § Om en fråga som rör avtalet om arbetet eller förvaringen prövas av domstol eller av skiljemän, får saken inte i något fall säljas förrän en skälig tid har förflutit efter det att tvisten har slutligt avgjorts. Om en sådan fråga prövas av allmänna reklamationsnämnden, får saken inte i något fall säljas förrän en skälir, tid har förflutit efter nämndens beslut i frågan.

[1] Prop. 1984/85:210, LU 1985/86:3, rskr. 5.

6 § Om näringsidkaren känner till eller har anledning att anta att annan än beställaren är ägare till saken, får försäljning äga rum endast om ägaren i god tid före försäljningen har underrättats om att saken kan komma att säljas och efter vilken tid detta kan ske.

Sättet för försäljningen m. m.

7 § Försäljningen skall göras med omsorg och med beaktande av beställarens intressen. Den får ske under hand eller på offentlig auktion.

Om näringsidkaren avser att sälja saken på offentlig auktion, skall beställaren i god tid dessförinnan underrättas om tid och plats för auktionen, såvida inte försäljningen sker med stöd av 4 §.

Vad som sägs i första och andra styckena om beställaren gäller även ägaren i fall som avses i 6 §.

8 § Om förutsättningarna för försäljning är uppfyllda men saken uppenbarligen saknar försäljningsvärde, får den bortskaffas i stället för att säljas.

Redovisning till beställaren m. ni.

9 § Har näringsidkaren en förfallen fordran på beställaren för arbetet eller förvaringen, får han täcka sin fordran med vad som inflyter från försäljningen. Om saken enligt denna lag har sålts eller bortskaffats utan att beställaren har anmanats att hämta den, upphör näringsidkarens fordran på beställaren till den del hans fordran inte täcks genom försäljning av saken.

10 § Om försäljningspriset efter avdrag för försäljningskostnaderna överstiger näringsidkarens fordran, skall näringsidkaren utan dröjsmål betala ut överskottet till beställaren.

Första stycket gäller inte, om beloppet betalas till någon annan som har bättre rätt till det eller om beloppet sätts ned enligt lagen (1927:56) om nedsättning av pengar hos myndighet.

Första stycket gäller inte heller, om beloppet understiger femtio kronor eller om näringsidkaren enligt denna lag har sålt saken utan att beställaren har anmanats att hämta den och näringsidkaren inte vet var beställaren kan anträffas. I dessa fall tillfaller överskottet näringsidkaren.

Övriga bestämmelser

11 § Näringsidkarens skyldighet att anmana eller underrätta beställaren enligt 3 respektive 7 § skall anses fullgjord genom att anmaningen eller underrättelsen har sänts i rekommenderat brev under den adress som beställaren har uppgett eller som är känd för näringsidkaren.

12 § Om näringsidkaren uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bestämmelserna i denna lag, skall han ersätta skada som till följd av detta drabbar beställaren eller sakens ägare.

2242 Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986. Den gäller dock inte i fall då

näringsidkaren före ikraftträdandet har tagit emot en annans sak för att utföra arbete på saken eller för att förvara den eller har tagit emot material för att tillverka en sak av det.

Genom lagen upphävs lagen (1950:104) om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats. Den gamla lagen gäller dock fortfarande i fall då en hantverkare före den 1 juli 1986 har tagit emot en annans sak för att utföra arbete på den.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

STEN WICKBOM
(Justitiedepartementet)